

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

ROČNÍK SEDMNÁCTÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1890.

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

STACKS
DEC 1 1971

P9

L5

v.17

1890

Obsah ročníku sedmnáctého.

Pojednání.

	Strana
Třídění jevů duševných v řecké filosofii. Napsal Frant. Drtina	
1—14, 81—97, 201—225, 321—338, 401—431	
Ad Minucii Felicis Octavium. Scripsit Eduardus Svoboda	
14—21, 225—232, 344—347, 432—435	
Studie homerské. Podává V. Steinmann	21—24, 232—246
Báje theologická a Hesiodos. Podává Frant. Krejčí .	24—28, 97—103
Studie o Milčovi z Kroměříže. Napsal Ladislav Klicman	
28—44, 114—125, 256—268, 347—362	
O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému. Napsal Jaroslav Hruška	44—57, 125—137, 268—277, 362—371, 435—445
Nový spor o Schliemannovu Troju. Referuje L. Niederle . .	103—113
Staročeské sklonění substantiv kmene -u. Napsal V. Flajšhans	
138—148, 278—295, 372—379, 446—467	
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer	161—200
Výsledky Schliemannových nálezů. Referuje L. Niederle . . .	246—255
O životě a věku filosofa Anaximena. Napsal F. Čáda	338—344

Úvahy a zprávy.

J. Král: Výbor z literatury řecké a římské. Pro české realky sestavil Timothej Hrubý	57—59
Petr. Hrubý: Gaja Julia Caesara Paměti o válce gallské. Přeložil Alois Breindl	59—62
Frant. Čáda: Čtvero epinikií Pindarových. Přeložil Lev Scholz .	62—63

	Strana
Fr. Čáda: D. Junia Juvenala satira desátá. Přeložil Frant. Ruth	64—65
Em. Kovář: Einzelbeiträge zur allgemeinen Sprachwissenschaft	65—67
Jos. Zubatý: Sprachwissenschaftliche Briefe von G. J. Ascoli	67—69
A. Kraus: Úvahy z germanské filologie ve výročních zprávách středních škol rakouských za rok 1889	69—74
E. K.: Phonetische Studien	80
L. Niederle: L'art étrusque. Jules Martha	148—149
G. Šuran: Latinská synonymika. Pro školu i dům vydal Arnošt Skřivan	149—152
Frant. Groh: O životě a působení řečníka Andokida, překlad a výklad řeči jeho: „O mysteriích“. Napsal prof. Jan Zelenka	152
Frant. Groh: O figurách řečnických u Demosthena. Podává Frant. Smrčka	152—153
Josef Král: Spartiaca. Úvaha o spartské ústavě. Sepsal prof. dr. Tomáš Kouřil	153
T.: Catalogue des ouvrages français traduits en tchèque	154
V. Tille: Geschichte des Physiologus von Dr. Friedr. Lauchert	155—156
V. Tille: Le Bestiaire	156—157
T.: Beovulf, untersuchungen über das angelsächsische epos und die älteste geschichte der germanischen seevölker von Karl Müllenhoff	157—158
F. Čáda: Der Begriff der Seele bei Plato. Von E. W. Simson	296—297
— Ludwig von Sybel, Platon's Symposion ein Programm der Akademie	298—299
— Ludwig von Sybel, Platon's Technik an Symposion und Euthydemus nachgewiesen	298—299
L. Brtnický: Rodolfo Lanciani, Ancient Rome in the light of recent discoveries	299—301
G. Šuran: Lateinische Schulsynonymik. Von Dr. Tegge	301
O. Vaňorný: Hauptschwierigkeiten der lateinischen Formenlehre in alphabetischer Reihenfolge zusammengestellt von Carl Wagener	301—303
J. Jursa: Neuer vollständiger Index zu Diez' etymologischem Wörterbuche der romanischen Sprachen mit Berück- sichtigung von Schellers Anhang zur fünften Ausgabe. Von Joh. Urban Jarník	303—304
P. Hrubý: Cvičebná kniha jazyka latinského pro prvou třídu gymnasijní. Sestavil Frant. Hrbek	305—307
— Platonova obrana Sokrata a Kriton s posledními kapitolami z Faidona. Ku potřebě školní upravil J. G. Schulz	307—309
— Výbor řečí Demosthenových. Pro potřeby školské upravil Arnošt Skřivan	308—309

- P. Hrubý: Sofokleova Antígona. Druhé opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil Alois Breindl 308—309
- Sofokleův Oidipus král. Druhé opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil Alois Breindl 308—309
- Vybrané básně P. Ovidia Nasona. K potřebě škol českých upravil Alois Breindl 308—309
- C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Upravil Arnošt Skřivan 308—309
- E. Peroutka: Soudy přestupků zákona de maiestate za panování Tiberiova. Napsal František Pakosta 309—311
- Josef Svoboda: Solon a Damasias. Novější Aristotelské příspěvky k dějinám athenského vývoje ústavního. Sepsal Dr. Justin Prášek 311—313
- F. Čáda: Studie o Filoktétu Aischylově, Euripidově a Sofokleově. Napsal Jan Šulc 379—380
- O pořádku olynthských řečí Demosthenových. Napsal Jos. Mach 380—381
- F. Krejčí: Jaké působení jeví záliba v řečnictví na Homera. Píše Frant. Jelínek 381—383
- P. Hrubý: Marka Tullia Cicerona Kato starší čili o stáří. Přeložil Ant. Kvapil 383—384
- F. Čáda: Федеративная Еллада и Полибиѣ. О. Г. Мпшенка 384
- J. Zubatý: Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen. Von Berthold Delbrück 384—386
- Jan Urban Jarník: Františka Fénelona Příhody Télémachovy. Přeložil a pro četbu žákovskou upravil Jan Ev. Hulakovský 387—392
- J. Zubatý: Die lexicalische urverwandtschaft des baltoslavischen und germanischen von Dr. C. C. Uhlenbeck 392—395
- E. Peroutka: De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertinent. Scripsit Andreas Czyczkiewicz 468—469
- F. Čáda: O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova. Napsal Josef Kořinek 469
- v—j—: Předložka ot, od v češtině. Napsal J. Pelikán 469—471
- Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. II. Tvarosloví. Napsal Prokop Lang 471—472

Frant. Groh: Mittheilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abtheilung 74—76

	Strana
V. N.: Rheinisches Museum für Philologie	76—77
V. Tille: Wisła	77—78
Em. Kovář: Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprach- wissenschaft	78—80
J. Štastný: Philologus. Zeitschrift für das klas. Alterthum . .	158—159
Em. Kovář: Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprach- wissenschaft	159—160
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben v. V. Jagić	472—477
Seznam důležitějších článků z listů odborných	313—320, 396—400, 477—480

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

*Ψυχῆς πείρατα οὐκ ἂν ξεύροι ὁ πᾶσαν
ἐπιπορευόμενος ὁδὸν οὕτω βαθύν λόγον ἔχει.*
(Herakleitos.)

I.

Úvod.

Význam třídění jevů duševných. — Přehled historický pokusů o to činěných: 1. Části duševné (Platon a Aristoteles). 2. Nauka o mohutnostech (princip neodvoditelnosti a nesrovnalosti). 3. Třídění prvkové. 4. Třídění vývojové. — Vytčení úkolu přítomné práce.

§ 1. Od nejstarších dob vyskytovaly se v bádání filosofickém pokusy o klassifikaci dějů života duševného a náležitě vysvětlení jich povahy i poměrů vzájemných. Každému zajisté, kdo bádati chtěl o té neb oné záhadě života duševného, nutně především bylo orientovati se v divné té směsici rozmanitých žvlů, a výrazům, jež mluva instinktivně vytvořila pro jednotlivé jevy duševné, dáti význam určitý, přesně vědecky vymezený. Přirozeno tudíž, že klassifikace s vývojem řeči nutně pokračovala a že rozeznávání fenomenů života duševného v prostých názorech lidu dalo se dávno před počátkem spekulace filosofické. Tak u Homera nalézáme odrůzněné a roztríděné jevy duševné, ač za doby jeho o přemýšlení filosofickém řeči býti nemůže. Avšak, ač úkazy tyto jsou pozoruhodny, přece nemají ceny vědecké. Klassifikace přesná a vědecká teprve tehdy mohla nastati, když studium jevů duševných s plnou přesností počalo býti pěstováno a když vůbec pojem logické klassifikace sám myslitelé v plné zřejmosti si osvojili. Že zde Sokratovo objasnění logického pojmu definice velice k pokroku přispělo, je samozřejmo.

§ 2. Ve vlastním přemýšlení filosofickém různé pokusy o klassifikaci nalézáme v době staré i nové. Rozmanité principy byly navrženy a provedeny v důslednostech svých. V celku u věci této možno nám ve vývoji filosofickém čtyři stadia rozeznávati:

1. Ve starověku vynikli hlavně Platon a Aristoteles svými klassifikacemi. Prvý vycházel z metafysických praemiss a rozeznával v duši lidské rozumnou část, která je nesmrtelná, od nerozumné a smrtelné ve shodě s metafysickým svým názorem o různosti světa pomyslného (*κόσμος νοητός*) a světa smyslného (*κόσμος αισθητός*). Měřitko ethické pak způsobilo u něho rozdělení další na tři části (*νοῦς, θυμός, επιθυμία*). Aristoteles přiblížil se více ke skutečnosti empirické, doplňuje metafysické principy bedlivým zkoumáním bytosti organické ve zřeteli anatomickém, fyziologickém i psychickém a docházejí konečně k důležitému rozdělení života duševného vůbec na úkazy poznávacosti a snaživosti čili rozumnosti a vůle (*νοητικόν a ὀρεκτικόν*). S tímto tříděním nabytým na podkladě empirické myslitel tento spojil již zřetel vývojový, rozeznáváje duši vegetativnou, senzitivnou a racionální. Středověk neoddlal se v podstatě od názorů Aristotelových,¹⁾ v nové pak době třídění jeho na poznávacost a vůli uznaným je podkladem pokusům moderním.

2. V nové době shledáváme se s rozdělením Aristotelovým u Wolfa, jenž obyčejně zván bývá představitelem nauky o mohutnostech duševných.²⁾ Wolf rozeznává v duši lidské množství jednotlivých sil čili mohutností, které byly uznávány všude, jakmile druh nějaký zvláštních úkazů se objevil (mohutnost paměti, smyslnosti, soudnosti, pozornosti, obrazotvornosti atd.), ale všechny mohutnosti tyto snaží se posléze ve své psychologii podříditi dvěma nejvyšším třídám, jež ve shodě s Aristotelem nazývá poznávacostí (*Erkenntnisvermögen*) a žádostivostí (*Begehrungsvermögen*). V těchto pak rozeznává zase dvě části: nižší a vyšší, v poznávacosti smyslnost a rozum, v žádostivosti pud a cit (*Trieb und Gefühl*) a vůli. Mohutnosti tyto za jistých okolností vystupují činně, jindy však trvají ve stavu latentním. Tetens, jsa závislý hlavně na Lockeovi a Rousseauovi, první ukázal k citu jako

¹⁾ Sv. Augustin vedle vlastního rozdělení jevů duševných na rozum (*consilium*), paměť (*memoria*) a vůli (*voluntas*) sdílí i třídění vývojové, pozměňuje je toliko zřetelem náboženským a určuje jím jednotlivé stupně, po nichž duše lidská povznáší se nad svět smyslný k poznání a milování věčné pravdy (*gradus animae*. — *De quant. an. c. 33 a 35*). Podobně Aristotela přidržují se i Albertus Magnus a sv. Tomáš Aquinský s některými modifikacemi v příčině části intelektuální a poměru jejího k vůli nad rozum povznesené. Rozdělení Aristotelova vedle Wolfa, k němuž níže odkazujeme, drží se zvláště též myslitelé angličtí Hume, Hutcheson, Reid a Brown. — Avšak i Platon značně působil ve škole novoplatonské i době pozdní. Platonského původu je zajisté rozdělení Baconovo, jenž rozeznává v duši lidské část sensitivnou, iracionální (*pars sensitiva, irrationalis*) a část rozumnou čili božskou (*pars rationalis, divina*).

²⁾ Původ názoru tohoto jest ovšem hledati ve středověku, kde vznikl substantivisováním neznámých příčin jednotlivých jevů přírodních. Proto ve středověké filosofii často bývá řeč o *vis abstractiva, vis aestimativa, vis intuitiva* a pod.

zvláštnímu jevu duševnému,³⁾ a uvedl značný počet mohutností dosud uznávaných na tři, rozeznává je cit, rozum a vůli (Gefühl, Verstand a Thätigkeitskraft). Novou nauku tuto dále vzdělal Mendelssohn,⁴⁾ jehož klassifikace názvy se lišíc obsažně s Tetensovou je totožna (Erkenntnisvermögen, Empfindungs- čili Billigungsvermögen a Begehrungsvermögen), jakož i Garve a Moritz. — Klassifikace tyto působily na Kanta⁵⁾, jenž na základě jich rozeznával tři základné schopnosti duševné: poznávacost („Kritika čistého rozumu“), cit libosti a nelibosti („Kritika soudnosti“) a snaživost („Kritika rozumu praktického“). Nauku Kantovu dále vzdělávali: Fr. A. Carus, jenž podstatu citu blíže ozřejmil a místo mu stanovil mezi rozumností a vůlí (Psychologie, Lipsko 1808), snaže se podle Aristotela rozdělení toto skřížití zřetelem vývojovým, dále pak Fries, Reinhold, Beck. V Anglii Hamilton je přivržencem této theorie, uznává tři schopnosti v duši lidské: poznávací (fac. cognitive), citovou (fac. sensitive neb sensible, obsahující city, affekce a vášně) a vůli (fac. conative).⁶⁾ Všem filosofům těmto je principem klassifikačným neodvoditelnost naprostá jevů těchto duševných ni ze sebe navzájem ni ze společného principu vyššího (Unableitbarkeit).⁷⁾

Že princip tento není nutný a rozhodný, vychází z toho, že uznávajíc jej bychom mnohem více základných schopností duševných musili vypočítati. Zajisté na př. schopnosti vidění a slyšení právě tak jsou od sebe odrůzněny, neboť ani jich jedné z druhé nemůžeme vyvoditi, ano i vidění barvy zelené a modré jsou úkazy od sebe naprosto rozdílné a navzájem neodvoditelné. Proto Lotze,⁸⁾ jenž oprávněnost názoru o třech těchto stavech života duševného dokázati se snaží, přijímá vedle uvedeného principu klassifikačného princip jiný a přesnější, poměr totiž nitra našeho k předmětu vnějšmu. Princip tento nebyl Kantovi neznám, ale on nepoložil důrazu na něj. Za to k němu z následovníků Kantových mnozí zřetel obrátili, zvláště Chr. Weiss,⁹⁾ jenž pojímá

³⁾ Philosophische Versuche über die menschliche Natur (1777 I. Versuch 10 str. 626.) — Srv. Fr. Harms Ueber die Psychologie von J. N. Tetens (Berlín 1878.) — V nové době cit za podstatnou a hlavní součást života duševného, z níž vše ostatní dlužno vyvoditi, prohlašuje Horwicz (Psychologische Analysen II, 2 st. 31 a j.).

⁴⁾ Morgenstunden (1786), Vorles. VII. (ges. Schriften II, 295).

⁵⁾ Srv. J. B. Meyer Kant's Psychologie str. 41.

⁶⁾ Hamilton Lectures on metaphysics I, 183, II 414 a j.

⁷⁾ Kant Kritik der Urtheilskraft, Einleitung III (vyd. Hartenst. V, 183): „Alle Seelenvermögen oder Fähigkeiten können auf die drei zurückgeführt werden, welche sich nicht ferner aus einem gemeinschaftlichen Grunde ableiten lassen: das Erkenntnisvermögen, das Gefühl der Lust und Unlust und das Begehrungsvermögen.“

⁸⁾ Zvláště Mikrokosmos I, 188 a n.

⁹⁾ Untersuchungen über das Wesen u. Wirken der menschlichen Seele 1811.

život duševný jako stálou rovnováhu mezi dvěma silami proti sobě působícími, z nichž myšlenka má platnost atraktivnou, přibližující nám jaksi svět vnější, kdežto vůle je povahy expansivné. Schleiermacher¹⁰⁾, jenž rozeznává mohutnost receptivní od spontánní (die aufnehmenden oder rezeptiven a die ausströmenden oder spontanen Thätigkeiten), jakož i Krug,¹¹⁾ jenž polemizuje na základě principu tohoto proti klasifikaci Kantové ukazoval, že dvě jsou toliko základné činnosti ducha našeho, jedna, která na venek směřuje (transeuntní = snaha), a druhá, která z venku do nitra našeho cílí (ineuntní = poznávavost). K bezdůvodnosti argumentace této Hamilton¹²⁾ dobře ukázal dovozuje, že i souhlasíme-li s principem uvedeným, můžeme nicméně uznávati ještě třetí činnost čistě immanentní (cítivost). Lotze zvláště proti Herbartovi hájil relativné aspoň samostatnosti těchto tříd jevů duševných, nepopíraje nijak jich vzájemné závislosti a spletitosti, takže vůbec ojediněle neexistují, ale neuznávají, že by jedny druhé vyvozovaly a podmiňovaly.

Toto Kantovo rozeznávání obsahu všeho života duševného na poznávavost, city a snahy stalo se všeobecným a jest i za naší doby uznáváno. Poznání, city i vůle jsou dle nauky této jevy samostatné, které však ojediněle nevystupují, nýbrž jsou vzájemnou působností a spojitostí vytvořují pestrou směsici života duševného.

Zajímavý pokus o změnu theorie této spatřujeme v době nejnovější u J. St. Milla, jenž tvrdí, že veškerá činnost poznávací není stejnorodá a že dlužno vedle představivosti též soudnost jako základnou činnost duševnou vyčísti. V německé filosofii je zvláště Brentano horlivým stoupencem této nauky. Oběma jsou tedy základnými jevy duševnými: představa, soud a projevy vůle, (které se jeví jako city a snahy).¹³⁾

3. Skvělý výsledek studia věd přírodních v době nové vybízel k následování i v duchovědě. Jako přírodověda vychází od prvků základných a prvotných sil, tak i duchověda táže se v době této po prvotných, nejjednodušších živlech života duševného, jichž vzájemná působnost všechny jevy psychické mohla by vysvětliti. Spinoza i Descartes označují duši lidskou jako „res cogi-

¹⁰⁾ Psychologie aus Schleiermacher's handschriftlichem Nachlasse und nachgeschriebenen Vorlesungen herausg. von L. George (Berlin 1862).

¹¹⁾ Grundlage zu einer neuen Theorie der Gefühle und des sogenannten Gefühlsvermögens (Královec 1823).

¹²⁾ Lectures on metaphysics II, 423.

¹³⁾ Nemyslím, že Brentanovi bylo by se podařilo odlišiti představy a soudy od sebe jakožto jevy podstatou svou různé. Spíše soudím, že city a vůle jeví značnou příbuznost vzájemnou naproti poznávavosti. Nebylo by možno spíše stanoviti na základě principu nerovnosti a funkcionální zvláštnosti určitých jevů duševných proti jiným dvě podstatné součásti v životě duševném: *představy*, k nimž i *soudy* by patřily jakožto *objektivně* charakterisované stavy duševné, a *city i snahy* jakožto jevy *subjektivně* charakterisované?

tans¹⁴⁾, Leibnitz přisuzuje monadám svět tvořícím představivost. Myšlenky zde naznačené chápe se Wolf, jenž ve své psychologii racionální snaží se jednotu duše s množstvím mohutností jejich srovnati domněnkou, že snad všechny tyto mohutnosti jsou toliko modifikace jedné základné činnosti představovací (vis representativa universi).¹⁵⁾ J. A. Eberhardt¹⁵⁾ provádí dále myšlenku Leibnitzovu a dovozuje, že v duši je vlastně jediná základná funkce: představovací (Vorstellungskraft), která však vystupuje v myšlení jakožto aktivná, v citění pak jako passivná. Pomyslu tohoto chopil se Herbart. Přijímaje rozdělení jevů duševných na představy, city a snahy, popírá neodvoditelnost jich ze sebe navzájem, jež Kantovi je principem klasifikačným, a vysvětluje všechny jevy duševné z představ jakožto základného prvku psychického, jakožto immanentní síly metafysických reálů v boji vzájemném o sebezachování.¹⁶⁾

4. V Anglii konečně v době nejnovější byl obnoven klasifikačný princip vývojový, jež již u Aristotela jsme našli a jenž rovněž rozkvětem věd přírodních a hlavně theorie evoluční znovu oživil. Je tu stopován vývoj života duševného a činěn rozdíl mezi jevy primitivními a pokročilými. Herb. Spencer a Alex. Bain jsou hlavní představitelé směru tohoto. K jevům primitivním patří pocity smyslové a s nimi sdružené žádosti, pudy a pohyby, jevy pak pokročilé rozeznávají se na poznávací (paměť a rozum) a affektivné (cit a vůle).¹⁷⁾

§ 3. Předdeslali jsme nástin tento na ozřejnění věci, aniž nám náleží pronášeti kritiku nauk přednesených. Úkolem práce této ješ ukázati podrobně historický vývoj klasifikace jevů duševných ve starověku, naléztí, jak u věci této jednotlivé školy a myslitelé na sebe působili, dopídití se na základě zpráv zachovaných a důsledky činěnými z jednotlivých soustav filosofických pravého mínění myslitelů řeckých o jevech duševných a povaze jich, vytknouti princip klasifikačný, jakož i vyšetřiti, jak soudili o vztahu částí jednotlivých k jednotnému celku života duševného. K tomu konečně připojíme vždy věcnou kritiku těchto pokusů.

¹⁴⁾ Der vernünftigen Gedanken . . . anderer Theil 1727 str. 133. — Srv. Ch. Wadington Die Seele des Menschen, Lipsko 1880, str. 123.

¹⁵⁾ Allgemeine Theorie des Denkens und Empfindens 1776.

¹⁶⁾ Dobře doličuje vývoj zde označený Hamilton (Lect. on met. I, 187) slovy: „It is evident that every mental phenomenon is either an act of knowledge, or only possible through an act of knowledge, for consciousness is a knowledge — a phaenomenon of cognition; and, on this principle, many philosophers, — as Descartes, Leibnitz, Spinoza, Wolf, Platner, and others, — have been led to regard the knowing, or representative faculty, as they called it, — the faculty of cognition, as the fundamental power of mind, from which all others are derivative“.

¹⁷⁾ O naukách psychologů anglických lze nejlépe poučiti se u Th. Ribota La psychologie anglaise contemporaine (3. vyd. Paříž 1887).

II.

Pokusy o klasifikaci v době nejstarší.

Hylozoistický monismus: Thales, Anaximenes, Diogenes z Apollonie. — Hylozoistický dualismus Herakleitův. — Pokusy o vysvětlení různosti duševných z principů hylozoistických. — Určitější odlišení duševnosti a tělesnosti. — Působení teorií těchto v další vývoj řecké filosofie. — Materialistický atomismus Leukippův a Demokritův. — Theorie Pythagorské. — Eleaté a Anaxagoras.

§ 4. Nejstarší filosofové v Řecku — ionští — vůbec neměli přímého zřetele při přemýšlení svém k životu duševnému člověka jednotlivého, nýbrž obrátili především pozornost svou k tomu, co takřka do očí bilo, co v míře svrchované nápadným a zvláštním se jim jevílo, i počali vysvětlovati z principů jednotlivých svět vnější i co v něm spatřovali se všemi jeho záhadami.

Ale ovšem vlastního života duševného i oni dobře byli si vědomi, ano vlastní život duševný vždy jim bylo to, o čem člověk nemohl pochybovati — a proto i vnějšek dle analogie vlastního nitra svého původně poznávali a vysvětlovali. Toto poznání života duševného bylo tudíž velmi primitivní, hylozoistický názor jich oživoval vše, promítaje vlastní nitro v přírodu vnější, jim nebylo zkrátka nikde neživé hmoty, nýbrž hmota měla v sobě život. Duši uznávali v celé přírodě, ale tato duše byla jim pojem mnohem širší nežli nám, byla jim vůbec principem pohybu, činnosti, života, neznámou příčinou zjevů, a tedy vedlé našeho poněť duše i to, co silou v přírodovědě zoveme, v sobě obsahovala.¹⁸⁾

¹⁸⁾ Sr. Arist. de anima 413 a 20: λέγομεν οὖν . . . διαρίσθαι τὸ ἐμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν. Ib. 431 b 21: . . . εἶπομεν πάλιν ὅτι ἡ ψυχή τὰ ὄντα πῶς ἔστιν. — G. H. Lewes Geschichte der Philosophie (přel. z angl.) I, 120: „Unter der Seele (ψυχή) müssen wir Leben in seiner weitesten Bedeutung verstehen, nicht Geist im neueren Sinne.“ — Carus Geschichte der Psychologie str. 169 (III. díl sebraných spisů z r. 1808): „Dogmatisch wurden die Merkmale der Seele — doch nicht bloss als Menschenseele, sondern als Lebensprincip mit Selbstbewegung — vorausgesetzt und von den einzelnen Philosophen metaphysisch-dogmatisch und physisch-materialistisch angegeben.“ — Siebeck Geschichte der Psychologie I, 3: „Und mit nahezu gleicher Ursprünglichkeit und Gemeinsamkeit wird diese Anschauung von Haus aus auch auf Naturdinge übertragen, sofern man die menschlichen seelischen Regungen in diese hineinverlegt. Der Unterschied zwischen Mensch, Thier und Pflanze, ja auch der Abstand des ersteren von der unorganischen Natur ist auf Grund dessen hier überall für den Menschen noch weit geringer als auf dem Boden der Kultur.“ Srv. též Tylor Die Anfänge der Kultur v něm. překl. (Lipsko 1873) I, 462. 468. 470. Vůbec je charakteristickou známkou filosofie starověké, že i když sůzen byl význam duše jakožto všeobecného principu životného, přece vždy rostliny byly čítány mezi bytostmi oduševněné. Že rostliny jsou bytostmi živé, duší obdařené, je zřejmě vysloveno od Pythagorejců, Platona i Aristotela. Demokritos jde ještě dále, a nejen v rostlinách, nýbrž i v mrtvolách jakousi duševnost, ovšem na nejnižším stupni spatruje (Theophrastos de sensu 71, Plut. de plac. IV, 4, 4.). Podobný názor

Tato duše je s hmotou nutně spojena a nemůže býti od ní odloučena. Jsouť obě jaksi poloviny téže podstaty.

Proto Thales v principu svém, vodě, nikoli mrtvý živel, nýbrž živou jakousi spatřoval moc jako příčinu všech zjevů. Pozoruje množství zjevů jakožto projevy života vnitřního v přírodě celé, dí o ní, že plna bohů jest, a magnetu duši přiznává spatřuje, že železo přitahuje.¹⁹⁾ Proto Anaximenes pozoruje pochod vdechování a vydechování vzduchu, tomuto připisuje příčinu života vlastního a principem všeho jsoucna vůbec jej činí.²⁰⁾ Vzduch vytvořil vše silou svou, v něj se vše zase vrátí. Názor jeho do nejzastých a nám podivných důsledností provádí Diogenes z Apollonie, jenž od čistě duševného již principu Anaxagorova k nauce hylozoistické se vrátil. Vzduch je mu princip duševnosti ve své mnohoznačnosti a mnohotvárnosti (*πολύτροπος*), vzduch prohlašuje rovněž za příčinu poznání a činnosti rozumové

měli i stoikové — ač slova *ψυχή* již *κατ' ἔξοχὴν* toliko o duši lidské užívají —, kteří tvrdili o pneumatickém prapřincipu svém, že proniká celou přírodou, ano že i v přírodě anorganické stopy jeho nalzáme, které jednotlivé součástky dohromady udržují (*ἔξίς, συνεκτικὴ δύναμις*). Verifikaci tohoto tvrzení spatřovali na př. v tom, že kameny na sebe narážejíce vydávají jiskry, že ze země kopáním vystupuje pára atd. (Cicero de nat. d. II, 9, 26: nam et lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus et recenti fossione terram fumare calentem). — Ostatně i v nové době nejednou a zajisté nikoli bezdůvodně bylo k tomu ukázáno, že mezi říšemi přírodními není náhlého přechodu, nýbrž povolný vývoj a že tudíž nepadá stanoviti ve vývoji přírodním stupeň, na kterém by duše tělo dosud mrtvé náhle oživovala. Mimo to, myslím, třeba uvážiti, že vědomí naše o duši je založeno na závěru analogickém (z jistých vnějších jevů soudíme o vnitřním životě duševném), tento však možno rozšířiti i na přírodu neorganickou. Viz o tom zajímavé vývody u T. G. Fechnera Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen (Lipsko 1848), Ueber die Seelenfrage (Lipsko 1861).

¹⁹⁾ Diog. Laer. I, 27: *Ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεσκήδατο, καὶ τὸν κόσμον ἐμψυχον καὶ δαιμόνων πλήρη.* — Stob. ecl. phys. I. c. 2, 29: *Θαλῆς τὸν τοῦ κόσμου τὸν θεόν, τὸ δὲ πᾶν ἐμψυχον, ἅμα καὶ θεῶν πλήρες, διήκων δὲ καὶ διὰ τοῦ στοιχειώδους ὕγρου δύναμιν θεῶν κινητικὴν αὐτοῦ.* Arist. de an. 411 a 7: *καὶ ἐν τῷ ὄλῳ δὲ τινες αὐτὴν μεμΐχθαι φασιν, ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς φήσῃ πάντα πλήρη θεῶν εἶναι.* Ib. 405 a 19: *ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς, ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι, κινητικὸν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἴπερ τὸν λίθον εἶπεν ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν οἰδήρον κινεῖ.* Diog. Laer. I, 24: *Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἰππίας φασὶν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀψύχους δίδόσθαι ψυχὰς, τεκμαίρομενον ἐκ τῆς λίθου τῆς μαγνήτιδος καὶ τοῦ ἡλεκτροῦ.* — Empirická pozorování, jež asi Thaletas k tomu vedla, aby vodu za princip prohlásil, Aristoteles udává v metaph. 983 b 23.

²⁰⁾ Plut. de plac. phil. I, 3, 6: *Ἀναξίμενης ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ὄντων ἄερα ἀπεφώνησεν· ἐκ γὰρ τούτου τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναλύεσθαι· οἷον ἡ ψυχὴ (φησὶν) ἢ ἡμετέρα, ἀήρ οὐδὰ, συγκαταεῖ ἡμᾶς, καὶ ὄλον τὸν κόσμον πνεῦμα καὶ ἀήρ περιέχει.* — Cf. Arist. metaph. 984 a 5, Cic. de nat. d. I, 10, 26. — Zvláště však je pozoruhodno místo u Stobaii ecl. phys. I, 2, 29 (sv. I. str. 21. vyd. Gaisf.), které nasvědčuje poněti našemu, že živly tyto byly ionským filosofům vůbec odůveňvány: *Ἄν. τὸν ἄερα· δαῖ δὲ ἐπακοῦσθαι ἐπὶ τῶν οὕτως λεγομένων τὰς ἐνομοῦσας τοῖς στοιχείοις ἢ τοῖς σώμασι δυνάμεις.*

vůbec.²¹⁾ Vzduch sám rozumem je obdařen, neboť bez něho nemohlo by vše náležitě a uměřeně býti zařizeno.²²⁾ A jako v nitru lidském vzduch ten život a poznání působí, tak i ve vesmíru celém hvězdy na obloze nebeské jsou dýchací nástroje,²³⁾ a vdechování i vydechování jsou původní činnosti, jimiž svět se udržuje. Slunce vlhko, magnet železo přitahuje — to děje se vdechováním.²⁴⁾ U Diogena v odporu proti Anaxagorovi jednota hmoty a ducha, která u předešlých filosofů více je byla cítěna, jasně je vyslovena, ano Diogenes zachází tak daleko v důslednosti své, že ducha rybám, mušlím mořským, kovářům a nerostům vůbec přičítá.

Názory tohoto druhu — v nichž přece již tkví počátky bádání psychologického — nelze nazvati ani materialismem ani spiritualismem, nýbrž je to asi obě zároveň. Myslitelům těmto není ve vnější přírodě ničeho, co by hmotno jsouc bylo neodůševněno, jakož naopak nedovedli si představití osamoceného principu životného čili duševného bez podkladu hmotného.²⁵⁾ Označiti můžeme asi názor tento názvem *hylozoistický monismus*.

²¹⁾ Nejdůležitější je zlomek 5. u Mullacha (Frag. phil. gr. I, 254 ze Simplikiova komentáře k Arist. fysice fol. 32 b): *ἔτι δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ τὰς μεγάλας σημεῖα ἄνθρωποι γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἀναπνέοντα ἔσσι τῷ ἄερι, καὶ τούτο αὐτοῖσι καὶ ψυχὴ ἔστι καὶ νόησις, ὡς δεδήλωται ἐν τῇδε τῇ συγγραφῇ ἐμφανῶς, καὶ ἐν τούτῳ ἀπαλλαγῆ, ἀποθνήσκει καὶ ἡ νόησις ἐπιλείπει.*

²²⁾ Mullach F. ph. g. ibidem (Simpl. komm. k Arist. phys. fol. 36 b): *οὐ γὰρ ἂν οὕτω δεδῶσθαι οἶον τε ἦν ἄνευ νοήσιος, ὥστε καὶ πάντων μέτρα ἔχειν, χειμῶνός τε καὶ θέρους καὶ νυκτός καὶ ἡμέρας καὶ ὑπῶν καὶ ἀνέμων καὶ εὐδίων. καὶ τὰ ἄλλα εἴ τις βούλεται ἐννοεῖσθαι, εὐρίσκει ἂν οὕτω διακείμενα, ὡς ἀνυστὸν κάλλιστα.*

²³⁾ Stob. ecl. phys. I, 24 (sv. 1. str. 198 vyd. Gaisf.): *Διογένης κωδικοῦσθαι τὰ ἄστρα, διαπνοίας δὲ αὐτὰ νομίζει τοῦ κόσμου, εἶναι δὲ διάπτωρα.*

²⁴⁾ Schol. ad Apoll. Rhod. IV, 269: *Διογένης δ' Ἀπολλωνιάτης ἐπὶ ἡλίῳ ἀρκάζεσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, δ' τότε εἰς τὸν Νεῖλον καταφέρεσθαι οἶεται γὰρ πληροῦσθαι τὸν Νεῖλον ἐν τῷ θέρει διὰ τὸ τὸν ἡλίον εἰς τοῦτον τὰς ἀπὸ γῆς ἰκμάδας τρέπειν. — Srv. Seneca nat. quaest. IV, 2, 28.*

²⁵⁾ Nesmí nás mýliti, že již Homeros má jaksí vytvořenu celou terminologii psychologickou. Doklady toho jsou sebrány u Buchholtze Homerische Realien III, 2 a u Grottemeyera Homer's Grundansicht von der Seele (Prog. Warendorf 1853-4). Vždyť známo, že výrazy homerské vlastně značí tělesné pochody. Tak je Homeros na př. *θυμός* snadno vznětlivě, velmi jemné fluidum, jež celým tělem proniká zároveň s krví a v bránici (*φρήν*, *φρένες*) vlastní ústřední sídlo má. Při smrti vychází pryč z těla. Rovněž *ψυχή* není Homerosovi něco netělesného, nýbrž vzduch skutečný, atmosférickému příbuzný (sr. lat. *fumus*). Ano i *νόος*, to nejdůležitější, v čem se život lidský projevuje, bývá označován slovem *πενήσθαι*. *Μένος* rovněž neznačí něco čistě duševného, nýbrž projev živé tělesné síly, jež vkládána ve svaly, zvláště v kolena a pěstě. Buchholtz užívá pro pojem tento názvu „das somatologische Lebensprincip“. Podobně tělesné jsou představovány též *ἡτορ* a *καρδία*.

§ 5. Pozoruhodného rozšíření a vývoje došla tato filosofie ionská a primitivně názory psychologické z ní pochodící u *Herakleita*. Jemu je principem všeho oheň, totiž teplý, suchý vzduch, éther.²⁶⁾ Celý svět je mu věčný, živý oheň, jenž sebe sama roz-něcuje a hasí. Oheň je mu samočinností a důvodem všeho života a intelligence, tím, co Thaletovi voda, Anaximenovi a Diogenovi vzduch. Herakleitos však postoupil již k vědomí jakéhos dualismu v bytosti lidské. Ovšem, princip jeho životný jest ještě povahy hmotné, ale vedlé toho podstatným jeho attributem jest odvěčný pohyb. Zde poprvé jeví se dualismus mezi stránkou materiálnou a formálnou v určitější poměrně způsobě. Proto možno nazvati the-orii Herakleitovu *hylozoistickým dualismem*. Dualismus tento v jednotlivé bytosti lidské jest u něho ve shodě proveden s du-alismem kosmickým. Duše naše živí se teplým vzduchem člověka obklopujícím stejně jsouc s ním podstaty.²⁷⁾ Ve spánku jest od-loučena od světa vnějšího, ale při procitnutí opět s ním přichází ve styk, jako doutnající uhel přiblížen byv k ohni v jiskru vzplane.²⁸⁾ U Herakleita první je pokus vzdělati nauku o duši ve shodě s hypothesami metafysickými. Jestliže u Diogena jsme pokrok spatřovali v rozlišení rozumnosti od životnosti všeobecné, nalé-záme u Herakleita přesné rozeznávání činnosti smyslové a roz-umnosti.²⁹⁾ Diogenes a Herakleitos žili současně a oba co do

— Stanoviško filosofů ionských jest ovšem vysší nežli mythologické, neboť principy jejich nejsou jsoucna hypostasovaná, zosobněná, majíce bytí samostatné — ale přirozené právě z mythologie mnozí čerpali ná-zory své, jako na př. Thales, jenž podle Hesioda dí, že voda (*Ωκεανός*) je princip všeho jsoucna. Názor jejich zbaven jsa mytičnosti vyhovoval více rozumovým požadavkům tehdejšího věku.

²⁶⁾ Srv. u Mullacha zl. 51 (I, 321 u Hippol. Haer. ref. p. 283 ed. Miller): *πάντα γὰρ τὸ πῦρ ἐπελθὼν κρινεῖ καὶ καταλήφεται* — a Hipp. dodává: *λέγει δὲ καὶ φρόνιμον τοῦτο εἶναι τὸ πῦρ καὶ τῆς διοικήσεως τῶν δλων αἰτίον*. — Arist. de an. 405 a 5: *ἴθην ἔδοξέ τισὶ πῦρ εἶναι καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατον τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσωμάτων*. Themistios de an. II, 24 (Spengel): *καὶ Ἡράκλειτος δὲ ἦν ἀρχὴν τίθεται τῶν ὄντων, ταύτην τίθεται καὶ ψυχὴν, πῦρ γὰρ καὶ οὗτος*.

²⁷⁾ Filoponos comm. in I. d. an. C, 7: *ἀλλὰ πῦρ ἔλεγεν τὴν ξηρὰν ἀναθυμίασιν ἐκ ταύτης οὖν εἶναι καὶ τὴν ψυχὴν ὡς κινήτου καὶ λεπτο-μερεστάτης*. Srv. Arist. de an. 405 a 25.

²⁸⁾ Sext. Emp. adv. math. VII, 129 a 130: *τοῦτον δὲ τὸν θεῖον λόγον κατ' Ἡράκλειτον δι' ἀναπνοῆς παύσαντας νοεροὶ γινόμεθα καὶ ἐν μὲν ἔπτοισι ληθαῖοι, κατὰ δὲ ἔγερσιν πάλιν ἔμφρονοι*. — *ὅτι περὶ οὖν τρόπον οἱ ἀνθρώποις πλησιάζαντες τῷ πυρὶ κατ' ἀλλοίωσιν διαπύροι γίνονται, χωρι-σθέντες δὲ σβέννυνται, ὅτω καὶ ἡ ἐπιξενωθεῖσα τοῖς ἡμετέροις ὁμασθιν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος μοῖρα*.

²⁹⁾ Zl. 23 u Mullacha (I, 317 ze Sext. Emp. adv. math. VII, 126): *καὶ οἱ μάρτυρες ἀνθρώποισι ὀφθαλμοὶ καὶ ὅσα βαρβάρους ψυχὰς ἐχόντων*. Naproti činnosti smyslové Herakleitos staví rozumnost (*φρόνησις*), která od smyslného vnímání dle něho zvláště svou všeobecností se liší. Stob. flor. III, 84, str. I, 92 vyd. Mein.: *ἐνὸν ἔστι πᾶσι τὸ φρονεῖν. ἐν νόῳ λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρὴ τῷ ἐνῶ πάντων, δικωσπερ νόμῳ πόλις καὶ πολὺ ἰσχυροτέρως*. — Srv. s prvním místem zvláště co do označení činnosti smyslové Platonovu Polit. 533 d: *... τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ*

rozeznávání jevů života psychického značí rázný krok ku předu, ačkoli názory jejich principiálně dosud povahou hylozoistickou jsou zahaleny a znejasněny.

§ 6. Všeobecně možno říci, že filosofové tito pozorující život v přírodě vnější nedovedli různých stupňů jeho rozeznati a na vše stejným sklem vlastního nitra pohlíželi. Rozlišení duše a těla je velmi mlhavo, nepřesno, ba i u Herakleita, jenž zřejmě k rozdílu všem zjevům ukazoval, duše a tělo přece posléze kvalitativně jsou totožny. Myslitelé tito vkládali princip životný, jež my duši nazýváme, v tělesnost a stotožňovali jej se hmotou. Jim byla voda, vzduch, oheň nejen principem vývoje světového, nýbrž i individualného života duševného, a různými nám podivnými pokusy snažili se z principů svých odvoditi úkazy života duševného. Ovšem, znenáhla vyvíjelo se poznání, že život duševný, jež celé přírodě, všem zjevům původně podkládali, není jednostejný, že třeba podstatný v něm činiti rozdíl — i snažili se rozdíl tento různou jakostí živlů svých ozřejmiti a vysvětliti.

Dle Anaximena a Diogena z Apollonie vdechuje člověk čistší vzduch nežli zvířata a proto je jich moudřejší, dle Herakleita střízlivý člověk je rozumný, neboť oheň jeho jest jasný, opilý však nápojem oheň vniterný uhašuje a vlhkost způsobuje u něho nerozumnost.²⁰⁾

§ 7. Bylo třeba mnoho přemýšlení a nezdaru všech těchto pokusů, nežli člověk poznal, že onen širší význam slova *ψυχή* dlužno súziti, nežli zkrátka vytvořena difference mezi organickou a neorganickou přírodou, této podložena síla, oné pak duše. Pozorování významu a vývoje mluvy bylo tu činitelem velmi důležitým. Ve zvucích mluvy vystupuje zajisté člověku ve zjevu vnějším něco vniterného, od zevnějšíka naprosto odchylného, člověk pozoruje v mluvě bohatství a pestrost myšlenek a je nucen podkládati jim cos jednotného, duševného, i odlišovati to naprosto od vnějšího tělesného zjevu. Jaký význam mluva má pro vývoj myšlení, možno viděti u stoiků, kteří mluvu stotožňovali s myšlenkou, jmenujíce tuto *λόγος ἐνδιάθετος*, řeč pak proslovenou *λόγος προφορικός*. Podobně Platon v „Sofistovi“ prohlašuje myšlení za vnitřní řeč. Princip duševný znenáhla jevil se jasnějším a nalézán jen tam, kde samovolný, z nitra pochodicí pohyb

τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυμένον ἡρέμα ἔκει καὶ ἀνάγει ἄνω . . .
Ovšem následovníci Herakleitovi kladli všechno poznání toliko ve smyslové vnímání, jak z Platonova Theaiteta vychází. Srv. D. Peipers Die Erkenntnistheorie Plato's mit besonderer Rücksicht auf den Theaitet (Lipsko 1874) str. 16.

²⁰⁾ Simpl. comm. in Arist. phys. fol. 33 a (Mullach I, 254). — O Herakl. zl. 70 (u Mullacha I, 325, Stob. flor. V, 120): *ἀνὴρ οὐκ ὅταν μεθυσθῆ, ἀγεται ἐπὶ παιδὸς ἀνίβου σφαλλόμενος, οὐκ ἐπαίων δεκὴ βαίνει, ὄργην τῆς ψυχῆς ἔχων*. — Zl. 72 (ibid.) *αὕτη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη*. — Zl. 73: *αὐγὴ ἑρηρὴ ψυχὴ σοφωτάτη* (Galenos de an. mor. temp. corp. obs. sv. V, st. 450, vyd. Chart.).

se pozoruje, vše ostatní považováno za neživo.³¹⁾ Hmota a duše určitěji jsou odlišeny jako dva různé principy, zároveň však duševnost byla stopována na různých stupních svého vývoje v jednotlivých zjevech přírodních od rostliny až po člověka, v němž spatřováno zavrcholení a sjednocení všech.

§ 8. Ve třech věcech hlavně, zdá se nám, dlužno spatřovati působení nenáhlého tohoto vývoje ve filosofii pozdější:

1. Myslitelé řečtí důsledně vždy i rostlinám přikládali život duševný a v duši lidské spatřovali sjednocení postupné nenáhlého vývoje od života rostlinného až k živočišnému a lidskému; duše je filosofům řeckým principem životnosti vůbec.

2. Promítání vlastního nitra v přírodu vnější a zpětné odtud poznávání jevů psychických vedlo k hypotesi o duši světové, která tak důležitý má úkol ve filosofii hellenské.

3. Odlišení pojmů *νοῦς* a *ψη*, jež naznačeno u Herakleita, jasně však teprve od Anaxagory bylo vysloveno, jest analogické odrůznění těla a duše, vytvořeno pak různým způsobem ve filosofii další a zevšeobecněno v principech formy a látky, skutečnosti a možnosti (*ἐπιτέλεια* a *δύναμις* u Aristotela).

Ovšem, onoho jasného a přesného odlišení ducha a hmoty, které nám je běžno, ve filosofii řecké vůbec nenalzáme. Řekům nebylo to právě něco tak nápadného jako nám, obě spojovali prostě a uznávali jako něco daného a prvotného ve spojení tomto. Křesťanství zajisté teprve postavilo tělesnost a duševnost ostře proti sobě, oné princip zla, této princip dobra přiznávajíc. Zvláště pak v moderní filosofii vývojem fyziologie a theorie poznání od dob Descartových o poměru tom horlivě se přemýšlí.

§ 9. K učení filosofie ionské spatřujeme v dalším vývoji připojovati se zajímavý pokus, nebylo-li by možno princip duševný úplně z pouhé hmotnosti vyloučiti. Snaha tato byla vyjádřena a důmyslně provedena v *materialistickém atomismu* Leukippově a Demokritově. Rozdíl mezi monismem hylozoistickým a atomistickým je ten, že filosofové ionští neutralisovali duševnost a tělesnost, kdežto atomistikové duševnost prohlašovali za produkt tělesnosti. Demokritovi byla zajisté duše souhrn malých, jemných a hladkých tělisek, jichž pohybem vykládal myšlení a vůbec všechny život psychický. Různost činností duševných již bystře postřehl uznáváje podobně jako Pythagorejci, že určitým činnostem duševným jisté sídlo přísluší.³²⁾ Dle svědeckých Plutarchova Demokritos měl prý již názor o rozumné a nerozumné části duševné,

³¹⁾ Arist. de an. 403 b, 25: τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινῆσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι . . . φασι γὰρ ἔνιοι καὶ μάλιστα καὶ πρῶτως ψυχὴν εἶναι τὸ κινεῖν . . . 404 a 8: ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ παρέχον τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν.

³²⁾ Ve spise *περὶ ἀνθρώπου φύσεως* nazývá ve zl. 6 mozek *ψύλακα διανοίας* ve zl. 15 srdce *βασιλικὴ ὁργὴς τιστηρός*, ve zl. 17 játra *ἐπιθυμίας αἴτιον* (Zeller Phil. d. Gr. I⁴-809 p. 2.).

v nerozumné pak činil již rozdlí mezi vášní čili citem (*ὄργή*) a žádostivostí (*ἐπιθυμία*).³³⁾ Dle jiného pak svědectví přemýšlel hlavně o mohutnosti poznávací a rozeznával činnost smyslovou od vyšších jevů duševných.³⁴⁾ Činnost smyslová je dle Demokrita umožněna tím, že z předmětů vnějších malá tělíska (*εἰδωλα*) vnikají smysly našimi v duši a zde obraz působují. Smysly však nemají skutečného poznání, to náleží toliko činnosti vyšší, rozumové; jen tato může pochopiti a poznati jsoucnost prázdna a atomů. Ale i tu Demokritos vykládal vše materialisticky pohybem atomů. V činnosti smyslové a rozumové je podobnost, ale co do jistoty a ceny obě poznání se různí: smyslové poznání je temno, právě poznání vychází toliko z rozumu, který proniká až k podstatě a bytosti věci.³⁵⁾

§ 10. Vedlé tohoto postupu spatřujeme však za téže skoro doby jiný směr vývoje. Existence zvláštního principu formálního domáhala se též platného uznání. Jestliže filosofové ionští konkrétné příčiny všeho jsoucna snažili se naléztí, obrátili se *Pythagorejci* na podkladě bohatých vědomostí mathematických na stranu druhou, a usilujice dopřítí se pojmů nejabstraktnějších, tyto chtěli prohlásiti za původ všeho jsoucna. Byl-li hylozoismus ionský krajností, Pythagoreismus značí krajnost druhou, opustiv půdu empirického zkoumání a ze všeobecných forem číselných vše jsoucno, tudíž i život duševný snaže se vyvoditi. Pythagorejci však tím mnoho učinili pro vývoj psychologie, ježto nebylo jim již třeba oněch dlouhých oklik, nýbrž základným tímto pomyslem vytryskl jim najednou též rozdlí těla a duše.³⁶⁾ Rozrůzněnost mezi látkou neuspořádanou (*ἄπειρον*) a principem formálním (*πέρας*)

³³⁾ Plut. de plac. IV, 4, 3: *Δημόκριτος ... διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δ' ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον*. Další rozdělení viz u Zellera I⁴, 809.

³⁴⁾ Stob. flor. vyd. Meineke IV, 233: *Λεύκιππος ... Δημόκριτος τὰς αἰσθητικὰς καὶ τὰς νοήσεις ἑτεροιώδεις εἶναι τοῦ σώματος*.

³⁵⁾ Cic. acad. II, 23, 73: *esse sensus quidem dicit (Democritus), sed obscuros, sed tenebricosos*. — Sext. Emp. adv. math. VII, 139: *λέγει δὲ κατὰ λέξιν γνώμης δὲ δύο εἶδιν ἰδεῖν, ἣ μὲν γνησίη, ἣ δὲ σκοτιή· καὶ σκοτιή μὲν τὰδε ἐμπικαντα, δυνίς, ἀκοή, ὀσμὴ, γεῦσις, ψαύσις ἣ δὲ γνησίη, ἀποκεκριμένη δὲ ταύτης· εἴτα προκρίνων τῆς σκοτιῆς τὴν γνησίην ἐπιφέρει λέγων ...*

³⁶⁾ Avšak ani u Pythagorejců nebylo důslednosti dokonale, i oni byli nuceni dle Aristotela ústupky činiti denní zkušenosti, a tak vykládali prý někteří z nich duši jako souhrn jemných prásků vzdušných, jiní pak jako princip, jenž pohyb těchto prásků působí. (Arist. de an. 404 a 17: *ἐφασάν γάρ τινες αὐτῶν ψυχὴν εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα, οἱ δὲ τὸ ταῦτα κινεῖν*). — Domněnka Siebeckova (Gesch. d. Ps. I, 207, pozn. 8.), že principem duševným jest jim vlastně jen síla v těchto práscích skrytá i pohyb jich působící a ta že totožna je s číslem, nemá síly průkazné naproti zřejmému svědectví Aristotelovu. Nejsme ostatně oprávněni ve všech částech naprostou jednotu a shodu u Pythagorejců předpokládati.

jest jim základním zákonem dějů kosmických, číslu jest jim principem veškerenstva, a tudíž i v duši lidské zosobnění jeho spatřují. Nám je zvláště zajímavo a pozoruhodno, že různé stupně duševnosti ve vývoji přírodním rozeznávali, v člověku zavrcholení jich spatřujícíce. Tak dle Iamblicha Filolaos učil, že člověk čtyři různé principy životnosti neb duševnosti v sobě objímá, máje v hlavě rozum, v srdci duši analogickou počítkové duši zvířecí a působící smyslové vnímání, v pupku vzrůst z kořene analogický rostlinám a v přirození plození analogické skrytému žití semennému.²⁷⁾ Tyto čtyři stupně životnosti naznačují zároveň stupně dokonalosti tvarů, jsouce měřítkem i řídídem pro odrůdnění jednotlivých tříd přírodních. Princip, jež při klassifikaci této spatřujeme, je častý u všech pozdějších filosofů a zvláště Platon i Aristoteles užili ho v míře rozsáhlé.

Vedle toho však od mnohých spisovatelů doby pozdější je Pythagorejcům současně přičítáno rozdělení duše lidské na část rozumnou a nerozumnou²⁸⁾, kterouž klassifikaci zevrubněji specifikovali tím, že v části rozumné rozeznávali *νοῦς* a *φρένες* (rozum a mysl), nerozumnou pak všeobecně zvali *θυμός*. Při této klassifikaci přičítali první částí sídlo v mozku, druhé v srdci. Dle svědectví Ciceronova možno souditi, že principem klassifikačným bylo jim asi to, že v části rozumové klid a stálost nalézali, naproti tomu v nižší části spatřovali stálý pohyb a rozčilení.²⁹⁾

²⁷⁾ Srv. Boeckh *Filolaos des Pythagoreer's Lehren*, str. 189—192. *Iamb. theol. arith.* 22: *τέσσαρες ἀρχαὶ τοῦ ζῆου τοῦ λογικοῦ, ὡς περ καὶ Φιλόλαος ἐν τῷ περὶ φύσεως λέγει, ἐγκέφαλος, καρδία, ὀμφαλός, αἰδοῖον. κεφάλαι μὲν νόος, καρδία δὲ ψυχᾶς καὶ αἰσθησίος, ὀμφαλός δὲ ῥηϊστίος καὶ ἀναψύσιος τῷ πρώτῳ, αἰδοῖον δὲ σπέρματος καταβολᾶς τε καὶ γεννάσιος ἐγκέφαλος δὲ τὰν ἀνθρώπων ἀρχάν, καρδία δὲ τὰν ζῶων, ὀμφαλός δὲ τὰν φυτῶν, αἰδοῖον δὲ τὰν ἐναπαίντων πάντα γὰρ καὶ θάλλουσι καὶ βλαστάνουσιν.*

²⁸⁾ Cicero *Tusc. disp.* IV, 5, 10: veterem illam equidem Pythagorae primum, dein Platonis descriptionem sequar, qui animum in duas partes dividunt, alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. — *Plat. de plac. phil.* IV, 4, 1: *Πυθαγόρας, Πλάτων, κατὰ μὲν τὸν ἀνωτάτω λόγον διμερῆ τὴν ψυχὴν. τὸ μὲν γὰρ ἔχει λογικόν, τὸ δ' ἄλογον κατὰ δὲ τὸ προσηχὲς καὶ ἀκριβὲς τριμερῆ. τὸ γὰρ ἄλογον διαιρούσι εἰς τε τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. — Diog. Laer.* VIII, 30 (mluví o Pythagorovi): *τὴν δ' ἀνθρώπου ψυχὴν διαιροῦσθαι τριχῆ, εἰς τε νοῦν καὶ φρένας καὶ θυμόν* atd. — Galenos *de plac. Hipp. et Plat.* do-svědčuje, že Platon následoval rozdělení Pythagorského (IV, 7., vyd. Kühn. sv. V, 425 a V, 6., vyd. Kühn. sv. V, 478). — Že Pythagorejci rozeznávali vyšší a nižší mohutnosti poznávací, vychází z versů Epicharmových:

*Ἐπιπολάζεις ὅστις χρεὶ τὸν θυμὸν ἀλλὰ τὸν νόον.
Νόος ὄρε' καὶ νόος ἀνοῦει, τάλλα κωσά καὶ τρελά.*

²⁹⁾ Cic. *Tusc. disp.* IV, 5, 10: in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam quietamque constantiam, in illa altera motus turbidos cum irae, tum cupiditatis contrarios inimicosque rationi.

Je na snadě otázka, zdali Pythagorejci měli poznání o jednotnosti duše a zdali tyto své dvě dolíčené klassifikace dovedli s jednotností srovnati. Že skutečně duši jednotnost přiznávali, možno souditi z těchto dvou věcí:

1. Principem duševným jest jim číslo, a to jednička, duše jest jim *μονάς*, a všechna ostatní dolíčená odrůznění jsou jim výrazem a manifestací této základné jsoucnosti duševné.⁴⁰⁾

2. Souditi tak možno dále z nauky jejich o předuševnění: po smrti tělesné odlučuje se duše od těla a přisidluje se v jiná těla lidská neb zvířecí, přecházejíc tak z dokonalosti v nedokonalost, z jednosti v mnohost, aneb povznáší se ve vzduch jako démon. Aby to možno bylo, nutno, by v nás již duše byla jednotna.

Ovšem naskytá se tu nesnáze, které ani u Platona odčiniti nelze, jak srovnati lokálné odlišení částí duševných s jednotností duše?

§ 11. Filozofové *Eleatští* považující svět smyslný za klamný zjev, kladli důraz na rozdíl smyslnosti a rozumnosti. Smyslnost jest jim mohutnost duševná, kterou nejsoucnou postřehujeme, kdežto rozumnosti pravdivé jsoucnou pojmáme.

Dualismus duševnosti a tělesnosti, hmotnosti a formálnosti je v době předsokratické nejzřejměji vyjádřen u *Anaxagory*, jenž zřetelně se ohradil proti tomu, aby duševnost za funkci hmoty byla prohlašována, jehož zřetel však více obrácen byl k pochopům kosmickým a nedbal údajů duševných. Ani u něho nespatřujeme proto podrobné analýse jevů psychických. Tolik domýšleti se možno, že asi z různé intensity snažil se dovésti rozdílnost duševných jevů.⁴¹⁾ Duch je dle něho v jednotlivých bytostech ve větším neb menším množství přítomen. (Pokrač.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

VII. 4. 'sic Allia nomen infaustum, sic Claudi et Iuni non proelium in Poenos sed ferale naufragium est, et ut Trasymenus Romanorum sanguine et maior esset et decolor, spreuit auguria Flaminius et ut Parthos signa repeteremus, dirarum imprecationes Crassus et meruit et inrisit'.

'est' post naufragium iure delet E. Hiller, cni adstipulatur Usener, Cornelissen, Dombart, quippe quod ex sequenti 'et' per dittographiam,

⁴⁰⁾ Arist. de an. 404 b 21: *ἐτι δὲ καὶ ἄλλως, τοῦν μὲν τὸ ἐν . . . 29: ἀποφηνόμενοι τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν κινουμένην ἑαυτὸν.*

⁴¹⁾ Sr. Zeller Phil. d. Gr. I⁶, 904 a n.

ut aiunt grammatici, ortum sit. at Baehrens edidit: 'sic Claudi et Inni atrox proelium in Poenos et ferale naufragium [est]' affirmans incredibile esse Minucium in re notissima et a Cicerone de nat. de. II, 3, 7 suppeditata titubasse. sed Minucio satis erat de rebus notissimis in universum loqui, ut religiones traditas tueretur. est enim solius scriptoris rerum gestarum quam acuratissime omnia enarrare. 'repetamus' codex exhibet, quod Halmius immutat in 'repetere', cui Dombart, Cornelissen, Léonard assentiuntur. attamen praesens, quod traditur, optime se habet neque vexandum est, quia cum Parthis continua bella intercesserant, quae accipite Marte gerebantur neque unquam in perpetuum sunt confecta, quare hostes illi iterum iterumque a Romanis debellandi erant. itaque Caecilius verbis 'ut Parthos signa repetamus' ad aevum praesens spectat, ut ostendat, quanto opere Crassi impietas populo Romano noceat. quae vis orationis Halmi coniectura omnino tollitur. enucleare autem ex hoc uno loco tempus, quo dialogus hic Ostiae habitus sit, ut Baehrens facit (p. VII praef.), haud ausim.

X, 2. 'cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, nisi illud, quod colunt et interprimunt, aut puniendum est aut pudendum?'

Baehrens post 'simulacra?' lacunae signa posuit et splendendum esse censet: 'cur nunquam . . . congregari, audent'. Cellarius post 'congregari' addit 'sustinent', Maehly 'sunt visi'. at nihil suppleendum est, cum hoc loco anacoluthiae genus tritissimum statuendum sit, quo primum indicativus positus est, tum infinitivus sequitur in oratione affectus vel admirationis plena satis frequens; velut V, 9: 'sic . . . soles . . . semper splendere, sic . . . nebulas semper adolescere, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare'. recte se habent verba tradita 'quod colunt et interprimunt', quibus respondent verba paullo ante (X, 2) posita: 'cur etenim occultare et abscondere, quicquid illud colunt, m. nituntur?' Caecilius igitur Christianis vitio vertit, quod res sacras non aperiant neque in lucem proferant, sed deum occulte colant, id puniendum aut pudendum esse ratus. quare 'colunt' firmissime stat neque cum Usenero mutandum in 'celant' aut in 'occulunt' cum J. N. Ottio l. 1.

X, 5. 'at iam Christiani, quanta monstra, quae portenta confingunt! deum illum suum, quem nec ostendere possunt nec videre, in omnium mores actus omnium, verba denique et occultas cogitationes diligenter inquirere: discurrentem scilicet atque ubique praesentem molestum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curiosum, siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat, cum nec singulis inservire possit per universa districtus nec universis sufficere in singulis occupatus'.

Baehrens 'omnium' ante 'verba' addidit aut semel ('omnium mores actus verba') aut ter ponendum fuisse 'omnium' recte indicans. sed semel ponere 'omnium' in initio enuntiati, quo maiore vi efferatur, praestabit. idem scripsit 'inpotenter' pro 'inpudenter'. haud absone autem 'inprudenter' (inpūdentem) de Rhoer, quod sententia requiritur. etenim, ut ex verbis, quae sequuntur, patet, deus Christianorum propterea imprudenter curiosus appellatur, quod nec singulis inservire nec universis sufficere possit.

XI, 2. 'nec hac furiosa opinione contenti aniles fabulas adstruunt et adnectunt: renasci se ferunt post mortem et cineres et favillas et nescio qua fiducia mendacis suis invicem credunt: putes eos iam revixisse'.

'se' delendum esse ut spurium statuo, ita ut 'et cineres et favillas' in structura acc. cum inf. subiecti vices sustineat. Heumann 'e cinere et favilla', quod etiam Usenero probatur, Baehrens 'etsi cineres et favillas' coniecit.

XI, 3. 'anceps malum et gemina dementia, caelo et astris, quae sic relinquimus, ut invenimus, interitum denuntiare, sibi mortuis et extinctis, qui sicut nascimur et interimus, aeternitatem repromittere!'

Vocem 'et' ante 'extinctis' codex omittit, quare Usenero et Baehrenso 'mortuis' glossema esse videtur. ego vero 'mortuis extinctis' deleverim, quippe quae plane abundant atque vel concinnitatem orationis interrumpant; etenim enuntiatum relativum: 'qui sicut nascimur et interimus' plane respondet enuntiatio: 'quae sic relinquimus, ut invenimus', verba 'caelo et astro' verbo 'sibi'; attamen verba 'mortuis et extinctis' non habent, quo referantur. quibus omissis pronomini reflexivo 'sibi' relativum 'qui' apte atque eleganter iungitur. contra Baehrens nimia cum licentia scripsit: 'hominibus (= hoib) [mortuis] extinctis', 'sibi' interpolatum esse falso indicans; etenim pronomen reflexivum sui sibi se etiam primae vel secundae personae pronominis vices sustinet veluti 18, 1: 'et inter se singuli dissimiles invenimur', ubi 'inter nos' expectes. de quo pronomini reflexivi apud Graecos, Slavos, Germanos usu generali cf. Kuehner, Griech. Gramm. § 455, 7. sane firmissime stat reflexivum, quo sublato etiam vis orationis tollitur. Ursinus 'et' supplevit, Heumann 'morte extinctis' proposuit nullo probante.

XI, 5. 'iniustos ipsos magis nec laboro, iam docui: quamquam, etsi iustos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententia est plurimorum, etiam vestra consensus est.'

Absurdissimam hanc lectionem alii aliis remediis sanare studebant. 'ipsos, magis nec laboro' alii prave distinguunt; alii 'nec laboro' in parenthesi ponunt; at Halmio haec sententia inesse videtur: 'iniustos ipsos magis esse ne laboro quidem docere, sed iam docui'. Koch l. l. 'nec laboro immutare' malit in: 'nec culpa

liberos'. Maehly vel transponendo vel supplendo mendum sanare ausus est coniciens: 'multa ad haec suppetunt, ni festinet oratio, nec laboro; iniustos ipsos magis esse iam docui . . . ut sententia plurimorum ita et vestra consensio est.' Baehrens simili modo verba traiecit, cum legat: 'iniustos ipsos magis, iam docui, nec laboro'. quae omnia mihi non probantur. sed locum corruptum corrigendi ansam praebet Dombart, qui acute perspexit 'magis' pro 'potius' positum esse, ut V, 2: 'magisque omnia verisimilia quam vera', XXXVI, 4: 'magis pauper ille est, qui, cum multa habeat, plura desiderat', XXXVI, 7: 'innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus, malumus nos bonos esse, quam prodigos'; contulit etiam Sall. Iug. 85, 49: 'neque quisquam parens liberis uti aeterni forent optavit, magis uti boni honestique vitam exigerent'. idem porro recte observavit 'magis' nonnullis locis supra laudatis, ubi antepositum est, vim fere particulae adversativae attingere, qua significatione in sermonem Franco-Gallorum pervenit mutatum in 'mais' (cf. Dombart in ed. p. 141). et hoc loco istam vim adversativam in voce 'magis' inesse suspicor, cum verbis praecedentibus: 'hoc errore decepti beatam sibi ut bonis et perpetem vitam mortuis (Christianis) pollicentur, ceteris ut iniustus poenam sempiternam' apte opponantur: 'ipsos iniustos nec ita bonos (ex coniectura Cornelissen) iam docui'. quod si conceditur 'magis' idem esse quod Franco-Gallorum 'mais' = 'autem', mendum, quo locus laborat, tollitur. in 'laboro' latere 'ita bonos' Cornelissen suspicatur (Heumann 'minimeque bonos' pro 'nec laboro'). ego praetulerim: 'nec tam (= tã) bonos', quod scripturae traditae propius accedit.

Vulgatum 'sententia est' (sed sine 'est') Ursinus coniecit pro codicis scriptura 'sententiis'; 'culpam . . . fato tribui sententiis plurimorum novi: et haec vestra consensio est' Vahlen, 'tribuit sententia plurimorum et haec vestra etiam consensio est' Heumann; 'tribui assentior sententiis plurimorum. et haec vestra consensio est' Baehrens. 'etiam' legit Gelenius, 'et haec' codex exhibet. sed haec omnia inutilia sunt; codicis enim scriptura 'culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum et vestra consensio est', si 'haec' ante 'vestra' deletur, sensum optimum praebet. facile enim ad 'plurimorum' mente suppletur 'vestrum', id est 'Christianorum' vel 'theologorum'. itaque verbis 'sententiis plurimorum' intellegendae sunt doctrinae sacerdotum eruditorum, qui quicquid agimus vel omittimus deo eiusque gratiae tribuebant, libertatem voluntatis humanae detrectabant.

Forma superlativi 'plurimorum' nihil habet extensionis; nam pro comparativo 'plurium' saepius usurpatur. de qua superlativi et comparativi confusione, quae in scriptoribus posterioris aetatis haud raro occurrit, doctissime I. N. Ott disputavit (cf. Fleck. ann. vol. 111, p. 798 sq.) congestis locis similibus veluti act. apostolorum 2, 40 (laud. vulg.): 'aliis etiam verbis plurimis

(λόγοις πλείοσι) testificatus est ('sermonibus pluribus' Cant.); eccl. 7, 3: 'optimum est ire in domum luctus quam ire in domum potationis', Arnob II, 11: 'et quid est, quod in hac parte aut vos plurimum habeatis aut nos minus?' Comodian. c. apol. 381: 'quid plurimis opus est'.

Conferas quaeso etiam ea, quae de verbis II, 1, 2 'et quod est in liberis amabilius' disputavi.

XI, 8: 'et tamen tanta aetas abiit, saecula innumera fluxerunt: quis unus ullus ab inferis vel Protesilai sorte remeavit, horarum saltem . . . permissio com meatu, vel ut exemplo crederemus?'

'saltem trium' legendum censet Davisius coll. Hygini fab. 103; 'saltem paucarum' Broukhusius ad Propert. I, 19, 10; 'trium ut' Baehrens; 'ut eius' Koch. at Dombart recte monet nihil supplendum esse ad verba: 'horarum saltem permissio com meatu'; nam substantivum 'com meatu' cum genitivo 'horarum' in unam quasi notionem coalescit, quae sermone Germanorum per compositum exprimitur. opponitur igitur verbis 'horarum saltem com meatu', quod cogitatione facile suppletur: 'si non dierum, vel mensium vel annorum'.

Lectionem vulgatam 'vel ut' (codex vel ut exhibet) satis ineptam lapsu calami puto ortam esse, cum scribendum fuerit: 'ut vel e. c.' etenim particulae 'ut' et 'ut' (= vel) saepenumero confunduntur. aptissime autem anteposito 'vel' vis verbi 'exemplo' augetur hoc sensu: 'ne horarum quidem com meatu, nedum dierum vel mensium dicam, quisquam ab inferis remeavit, ut non tantum verbis sed etiam exemplo credamus'. ortum esse 'vel' per dittographiam, ut aiunt grammatici, atque delendum haud affirmaverim; sed 'vel' ante 'Protesilai' ex sequentibus verbis prave additum delendum censeo.

XII, 3. 'tu, qui immortalitatem postumam somnias, cum periculo quateris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris, nondum condicionem tuam sentis? nondum agnoscis fragilitatem? invitus miser infirmitatis argueris nec fateris'.

Pro 'periculo' L. Carrio (Emend. II, 18) 'querquera' coniecit probante Usenero, 'querquero' Gelenius. sed 'querquerum' (vel febris querquera) idem est, quod verbum 'febris', quo in enuntiato sequenti mox utitur Minucius. ea ex causa mihi displicet; immo 'periculo' recte se habere suspicor, cum verbum 'periculum' significet Graecorum βάρανος, tormenta, de quibus in sequentibus verbis XII, 4 mentio fit ('supplicia, tormenta, cruces').

XII, 10. 'proinde si quid sapientiae vobis aut verecundiae est, desinite caeli plagas et mundi fata et secreta rimari: satis est pro pedibus aspicere maxime indoctis, inpolitibus, rudibus,

agrestibus, quibus non est datum intellegere civilia, multo magis denegatum est disserere divina'.

'et' ante 'secreta' delendum est, ita ut sit 'secreta' adiectivum iungendum substantivo 'fata'. sane deleto 'et' vis orationis augetur. Baehrens contra ante 'secreta' inseruit 'terrae', Vonck (spec. crit. p. 140) 'saeculorum' probante Cornelisseno. Maehly 'caeli plagas et mundi fata scrutari et rimari' malit, post 'satis est' Klussmann addidit 'quod est' nulla cogente necessitate, cum in verbis traditis nihil desideretur.

Vocem 'inpolitis', quod in formam vel speciem vel habitum externum modo dicitur, unci secluserim; adde quod asyndeton trimembre Minucio valde adamatum est. Baehrens vero 'rudibus' seclusit. 'est' post denegatum sane abundat, quo deleto aptus orationis sensus efficitur. multo audacius supplet Cornelissen 'ut — ita', cum edidit: 'quibus ut non est datum intellegere civilia, ita multo magis denegatum est disserere divina'.

XIII, 1. 'quamquam si philosophandi libido est, Socraten, sapientiae principem, quisque vestrum tantus est, si potuerit, imitetur. eius viri, quotiens de caelestibus rogabatur, nota responsio est: quod supra nos, nihil ad nos'.

enuntiatum 'si potuerit', cum praecedat 'tantus est', plane abundare mihi videtur veluti XVI, 1, ubi legitur 'ut potero pro viribus'; itaque delendum esse iudico. contra Maehly traiectione locum sanare malit proponens: 'Socraten . . . quisque vestrum si potuerit imitetur: tantus est (scil. Socrates)'. Cornelissen: 'quisque vestrum adamussim, si potuerit' edidit. pronomen 'quisque' hoc loco pro 'quicumque' usurpari acute perspexit Guil. Hartel, qui de hoc pronominis 'quisque' usu fuse et docte (Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1868 p. 31) disputavit apte monens in vetustissimis Cypriani scriptorum codicibus plus sexcenties 'quisque' legi, ubi 'quicumque' expectes, etiamque apud Plantum et Livium.

XIII, 2. 'merito ergo de oraculo testimonium meruit prudentiae singularis. quod oraculum, idem ipse persensit, idcirco universis se esse praepositum, non quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset: ita confessae inperitiae summa prudentia est'.

verba 'quod oraculum, idem ipse persensit', quae nullo modo ferri possunt, Léonard artificiosius quam verius explicat: 'ipse persensit idem quod oraculum, nempe idcirco cet.' ('il pénétra clairement le sens de la réponse de l'oracle et comprit qu'elle signifiait cet.'). alii alia proposuerunt, veluti Baehrens 'quo de oraculo idem ipse persensit'. rectius iudicat de h. l. Ursinus, qui 'oraculum' delet 'quod idem ipse persensit' coniciens. sed meo quidem iudicio delenda sunt verba 'quod oraculum idem', quibus deletis, cum 'ipse' aptissime in initio enuntii ponatur, oratio facile

decurrit. quod si in margine glossa adscripta erat 'quod oraculum edidit: Σαφοδότης κ. τ. λ.', initium glossae per errorem facillime in textum irrepere potuit. sane haud raro glossemata a pronomine 'quod' exordiuntur. 'idem' librarius addidit; 'ipse' ex usu Minuciano significare 'hic ipse' Dombart satis clare demonstravit collatis locis similibus.

XIII, 4. 'quid, Simonidis melici nonne admiranda omnibus et sectanda cunctatio? qui Simonides, cum de eo, quid et quales arbitraretur deos, ab Hierone tyranno quaereretur, primo deliberationi diem petiit, postridie biduum prorogavit, mox alterum tantum admonitus adiunxit'.

'Simonides' post 'qui' abundat, quare a Wowero iure ut glossema deletur. 'admonitus' participium collocandum est ante 'biduum'.

XIV, 1. 'Sic Caecilius et renidens (nam indignationis eius tumorem effusae orationis impetus relaxaverat): ecquid ad haec, ait, audet Octavius, homo Plautinae prosapiae, ut Christianorum praecipuus, ita postremus philosophorum?'

Codex 'pistorum' exhibet, quod Stieber Halmio probante in Christianorum immutat, codicis scripturam ex genuino ΧΡΙΣΤΟΡΟΜΟΝ ortam esse adfirmans. at iure negat M. Haupt (cf. Hermes 1867 p. 497 sq.) syllabas vocabuli illius alteram et tertiam ita omitti. etiam acute monuit Stieberi coniectura recepta non intellegi, cur Octavius 'homo Plautinae prosapiae' a Caecilio per iocum appelletur. adde quod verba quaedam veluti sanctus, episcopus, ecclesia, pater, Christus, Christianus alia, quippe quae sint tritissima, a librariis ne corrumpi quidem potuerunt, codicis autem scriptura 'pistorum' optimum praebet sensum; facete enim Caecilius cavillatur Christianos, cum per ludibrium nomen pistorum ipsis det, quia Christiani cum congregarentur, ut sacra clam facerent, panes multos afferre soliti erant, ex quibus episcopus partem ad usum quotidianum sibi et clericis retinebat, partem ad res sacras perficiendas segregabat. quae cum ita sint, Octavius facete homo Plautinae prosapiae appellari potest, cum Plautum pecunia omni perdita ob quaerendum victum ad circumagendas molas operam pistori locasse satis constet. quod M. Haupt ad tuendam codicis scripturam affert Octavium ipsum aliquo modo pistrinam exercuisse mihi minus probatur. irrisione igitur, quae in verbis traditis inest, haud rite perspecta infelicissimis coniecturis hunc locum temptarunt viri docti, veluti Iac. Gronovius conciciens ΤΙΣΤΟΡΟΜΟΝ, id est iuris consultorum pro 'pistorum', Baehrens 'disertorum'.

XIV, 5. 'itaque quo saepius adseverantioribus credunt, eo frequentius a peritioribus arguuntur: sic adsidue temeritate decepti culpam iudicii sui transferunt ad incerti querellam, ut damnatis omnibus malint universa suspendere quam de fallacibus iudicare'.

'iudicis' codex habet, cuius loco Halm recepit vulgatum 'iudicii sui', Woverus 'iudicii', Meursius 'iudices'. contra egomet vocem traditam 'iudicis' retinendam esse puto, cum legitimus sit genitivus. sane significat 'culpa iudicis' culpam illam, in quam iudex quilibet incidere potest vel quae fit in iudicio, quae est iudicis propria.

'adsidue' Baehrens praeeunte Usenero, qui 'adsentandi' in hoc adverbio latere suspicatur, in 'adnuendi' immutare non dubitat. sed genitivus gerundii minime desideratur pro adverbio, quod magna vi in initio enuntiati est positum, neque intellegitur, quomodo 'adsentandi' vel 'adnuendi' in 'adsidue' abire potuerit. pari modo inutilis est Klusmanni coniectura, qui legit: 'sic adsequa (vel obsequa) temeritate decepti'.

Post 'damnatis' Maehly addit 'sermonibus', Baehrens malit 'orationibus', Lindner coniecit 'damnatis opinionibus'; attamen verba tradita 'damnatis omnibus' in nexum sententiarum optime quadrant neque quicquam mutandum aut supplendum esse censeo. est structura ablativi absoluti, veluti paullo post § 6 'suspectis omnibus' absolute dicitur.

XIV, 7. 'nos proinde solliciti quod utrimque omni in negotio disseratur et ex altera parte plerumque obscura sit veritas, ex altero latere mira subtilitas, quae nonnunquam ubertate dicendi fidem confessae probationis imitetur, diligenter quantum potest singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero quae recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus'.

'in' ante 'negotio' Halm addidit, Cornelissen legit 'de omni negotio', Ursinus 'in omni negotio'. sed codicis scriptura 'omni negotio' optimum sensum praebet neque quicquam est supplendum, quo vis orationis debilitetur; significat enim 'omni negotio' idem ac 'summa virium contentione'. 'ex altero latere' codex exhibet, a quo ut recedamus, non est causa idonea. velut Ursinus coniecit 'ex altera', Woverus 'ex altera lateat mira', Koch 'blateret', infelicissima coniectura; etenim Minucius qui debet esse aequus iudex utriusque oratoris, alterum oratorem tali modo vituperare non potest.

Studie homerské.

Podává V. Steinnmann.

1. Od. φ 431—434.

Odysseus napjal luk a prostřelil dvanácti sekyrami za sebou postavenými; na to vyzval syna svého Telemacha slovy ironickými, aby záletníkům připravili ještě veselou večeři. Pak praví básník:

ἦ καὶ ἐπ' ὀφρούσι νεῦσεν. ὁ δ' ἀμφέθετο ξίφος ὀξὺ
 Τηλέμαχος, φίλος υἱὸς Ὀδυσσεύος θεῖοιο,
 ἀμφὶ δὲ χεῖρα φίλην βάλεν ἔγχρῃ, ἄγχυ δ' ἄρ' αὐτοῦ
 πᾶρ θρόνον ἐστήκει, κικρορθεμένος αἰθιοπι χαλκῷ.

Dle obecného výkladu — pokud mi známo — Telemachos k pokynutí otcovu vložil na se meč, který odložil chtěje první pokusiti se o napjetí otcova luku (φ 119), chopil se kopí, o kterém však nikde básník se nezmínil, že si je postavil vedle sebe, a stanul vedle svého stolce, jenž byl blízko stolice otcovy stojící vedle vchodu ze síně mužské do dvora.

Výklad ten z nejednoho důvodu pokládán za mylný.

1. Jest otázka, zdali opravdu Telemachos tak blízko otce svého seděl, jak se obecně za to má. V 7. vydání Fäsiovy Odysseje praví se: „*wahrscheinlich* stand dieser Lehnstuhl (t. Telemachův) nahe am δίφρος des Odysseus“ (420; ale z tohoto verše ničeho se nedovídáme, než že Odysseus sedě na své stoličce vedle dveří střelil). V 6. vydání Ameisově zní poznámka takto: „*πᾶρ θρόνον*, auf dem Telemachos 139. gesessen hatte und der sich nahe beim δίφρος des Odysseus befand (420)“; ale důkazu, že tomu tak bylo, nepodává ani citovaný verš 139, kde se prostě čte, že Telemachos nedokonav pokusu o napjetí luku usedl si tam, odkud vstal.

Já naopak myslím, že stolec Telemachův, na kterém mezi záletníky za hostiny seděl, nebyl blízko stolice Odysseovy, maje zření ke zpěvu χ v. 89 n. Odysseus promluviv výše uvedená slova k Telemachovi shodil se sebe svrchní šat, postavil se na prah vchodu do dvora vedoucího, vysypal si z toulu špy k nohám a prvním namřív na Antinoa zastřelil ho. Na pokřik záletníkův dal se jim poznati. Když pak odmítl nabídnutí Eurymachovo, aby s ostatními záletníky mír učinil, že mu rádi hojnou náhradu dají za ztrátu statku jimi mu způsobenou, vybídl Eurymachos ostatní k boji a sám hnal se na Odyssea; ten ho však zastřelil. Na to Amfinomos s vytaseným mečem řtil se na Odyssea. Vida to Telemachos, který dosud nečinně stál zajisté na svém místě, a boje se o otce sklál kopím Amfinoma. O ráně jeho praví se ve v. 92

κατόπισθε βαλὼν χαλκήρεϊ δουρὶ
 ὤμων μεσσηγύς . . . ;

tedy ze zadu ho prohnal, a poněvadž užito jest slovesa βαλεῖν, mrštíl po něm kopím, jsa od něho nějakou mezeru vzdálen. Učiniv tak βῆ δὲ θεῖειν (i to ukazuje na vzdálenost od Odyssea ne skrovničkovou), μάλα δ' ὤκα φίλον πατέρ' εἰσαφίκανε.

Věc představuji si tak, že Telemachos stál hezky hluboko v síni. Záletníci překvapeni zastřelením Antinoa a poznáním, že

před nimi stojí Odysseus, Telemacha si nevšimli. On tedy, spatřiv nebezpečství, které hrozilo otci od Amfinoma, učinil útok na tohoto v před na Odyssea se řítícího, prohnal ho ze zadu kopím a rychle vhodnou cestou odběhl k otci, než by záletníci po zabití Amfinoma se vzpamatovali a jemu cestu zastoupili.

Neshodu mezi tímto místem a posledními verši zpěvu φ výše citovanými, jak obyčejně se vykládají, cítili vydavatelé a snažili se ji odstraniti výkladem, kterého naprosto, myslím, nelze připustiti. Praví se ve vydání Fäsiově k v. 92: „κατόπισθε βαλῶν, indem er wahrscheinlich an Odysseus (?) vorbeigeschlüpft war“; a v Ameisově vydání: „Telemachos stand nach φ 433 vgl. mit χ 2 zwar in der Nähe des Vaters, aber mehr im Innern des Saales, muss aber, als er Amphinomos auf den Vater eindringen sah, noch weiter in den Saal vorgegangen sein, so dass er jenem in den Rücken kam, vgl. 99 βῆ δὲ θείειν.“ Tuť by se byl vydával v nebezpečství, že záletníci spozorujíce jeho úmysl útok jeho překazí a jeho sama skolí. Vždyť také Telemachos, prohnav Amfinoma, kopí, které mu v nastávajícím boji tak potřebno bylo, nechal trčeti v těle jeho boje se,

μή τις Ἀχαιῶν
ἔγχος ἀνελκόμενον δολιχόσκιον ἢ ἐλάσειεν
φασγάνῳ ἀίξας ἢ ἐπροπορηέα τύψαι.

2. Při obyčejném výkladě onoho místa na závalu jest plusquamperfectum *ἑστήκει*. To značí minulý stav = „stál,“ a potřeba by bylo nezbytně ariostu o významě „stanul, postavil se.“ Ameis praví *ἑστήκει* = war getreten. Bychom i směli tak překládati, jest otázka, kdy se postavil? Či snad dříve než *ἀμφέθετο ξίφος ὀξύ, ἀμφὶ δὲ χεῖρα βάλεν ἔγχει*? Pak naprosto jest nemožno o Telemachovi říci *κεκορυθμένος αἶθοπι χαλκῷ*; neboť tu byl úplně bezbranný.

3. Poslední otázka jest, možno-li, aby Telemachos ozbrojený mečem a kopím nazván byl *κεκορυθμένος αἶθοπι χαλκῷ*. Kde fráse ta se vyskytá, pověděna jest o bojovníku v plné zbroji.

Tyto důvody způsobily mi pochybnost o pravosti obyčejného výkladu toho místa. Nemoha však při znění veršů na počátku uvedeném bezvadného smyslu se dopídití, připadl jsem na myšlenku změnití mascul. *κεκορυθμένος* v neutrum *κεκορυθμένον*, totiž *ἔγχος*, a čárku zu *ἔγχει* ve středník, tak že celé místo by znělo takto:

ἢ καὶ ἐπ' ὀφρύσι νεῦσεν. δ' ἀμφέθετο ξίφος ὀξύ
Τηλέμαχος, φίλος νίδος Ὀδυσσῆος θείοιο,
ἀμφὶ δὲ χεῖρα φίλην βάλεν ἔγχει· ἄγχι δ' ἄρ' αὐτοῦ
πᾶρ θρόνον ἑστήκει κεκορυθμένον αἶθοπι χαλκῷ.

= pravil a obrvím naň kývl. I zavěsil na se meč břitký Telemachos . . ., a ruku vložil kol dřevce; blízko něhoť ovšem vedle stolce stálo okované lesklým kovem.

Nepatrnou změnou tou

1. výklad dle mého soudu případnější a přirozenější, podaný výše pod 1., ostojí; 2. plusqpf. *έστήκει* má platnost, která mu náleží, totiž „stálo“; 3. *κεκορσθμένον αἰθιοπι χαλκῷ* o dřevci opatřeném kovovým hrotem jest dobré vyskýtajíc se v *II* 802

ἔγχος βροτὸν μέγα σιβαρὸν κεκορσθμένον,
Γ 18, *Α* 43, *χ* 125 *δοῦρε δῶα κεκορσθμένα χαλκῷ;*

4. nabýváme vysvětlení při obyčejném čtení nemile postrádaného, jak se tu náhle objevilo dřevce. Básník v *v* 127 praví, že Telemachos ráno toho dne vyšel ozbrojen kopím a mečem z domu; potom však o kopí nikde zmínky žádné nečinil; a teprve zde bychom se vhodně dověděli, že Telemachos vrátiv se domů postavil si je vedle stolce svého; 5. vztah zájmena *αὐτοῦ* k Telemachovi jest bližší než k Odysseovi (Ameis vykládá: „prope ipsum Ulixem, der damit als die Hauptperson bezeichnet wird“); 6. částice *ἄρα* má tu význam jasný, kdežto při obyčejném čtení význam její není na snadě.

Báje theologická a Hesiodos.

Podává Frant. Krejčí.

Pro poznání vývoje mythu je důležité uvědomiti si ~~mythologie~~ theologie a poměr její k mythu. Obyčejně nečinívá se rozdíl mezi theologickými představami a mythologickými názory lidu; neboť dochovalo se v památkách literárních i archaeologických jenom málo toho, z čeho by se na víru lidu obecného bezprostředně souditi mohlo, a postupem času představy původně jenom kněžím náležející přešly potom vychováním v národ celý, zatláčivše představy původní, takže nic nevyzývalo, aby se rozdíl mezi nimi činil. Co se Řeků týče, uznává se, že kněží měli vliv na utváření mythologie; tato však jeví se právě na takovém stupni, kde názory kněžské spekulace a básnické reflexe pronikly všechny vrstvy, tvořice fond národního vzdělání, v němž původní živlové pozbyli samostatnosti; literatura pak o tento fond se opírajíc, z něho vyrůstajíc nemůže ovšem podati dostatečného světla, a dokud jenom ona byla pramenem bádání o mythologii řecké, nebylo zřetelného úkazu, jeuz by nutil lišiti theologii od náboženských představ lidu. Srovnávací však mythologie ukazuje na národech jiných, že theologie má se ku představám nábo-

ženským lidu, jako asi vědy k dotýčným názorům prostonárodním nebo jako poesie umělá k lidové. Pomocí její tedy možno i v mythologii řecké se poohlédnouti, zda-li a jak stopy theologického vlivu vyzpytovat lze, podobně jako v náboženství Hebreů v systému čistě theologickém živly původních polytheistických představ (říkává se pohanských) na určito objeveny byly.

Pojednání toto nemá za účel vyčerpati látku a rozhodnouti všecky otázky sem spadající, nýbrž jenom ukázati a dokázati, kterak i pro řeckou mythologii je důležité poznati poměr theologie k vývoji mythu.

Objasníme nejprve pojmy dotýčné theoreticky.

Theologií rozumí se *soustava* učení o věcech náboženských, zahrnující — dle běžných moderních terminů — dogmatiku, morálku a liturgiku, jež jest dílem zvláštního stavu kněžského. Obyčejně mluvívá se nyní o theologii křesťanské a židovské jakožto nám nejbližší a stojící proti soustavám věd ostatních a filosofii, s nimiž v častý styk a spor vchází. Avšak jako všechna náboženství, i pohanská, měla kněží, tak také u všech národů, kteří dospěli poněkud vyššího stupně sociálního vývoje, možno mluvit o učení kněžském, které pojímati se musí v témž poměru k představám lidu vůbec jako theologie nynější.

Především jeví se toto kněžské vědění proti obecnému stupněm vyšším. Kněží předstihli lid vzděláním, byli inteligencí národa jmenovitě za těch dob, kdy literatura a věda jenom jimi pěstována byla. Následkem toho jevílo se jim podání lidu mythem, nad něž jsouce povzneseni osobovali si právo jej napravovati, poznání méně dokonalé se svého stanoviska dokonalejším nahrazovati. V tom má původ svůj *rationalistické* — ovšem jednostranné - vykládání mythů, a to byl jaksi *pokrokový* živel theologického učení. Na druhé straně zase proti poznání lepšímu, jak se vyvínovalo literaturoa, jmenovitě filosofii, repraesentovalo živel *konservativní*, ježto kněžím bylo třeba z osobního prospěchu představy své hájiti a v lidu udržovati; i musili všechno rozumování, jež je podvracelo, i kdyby bylo lepším poznáním se stanoviska nás nestranných posuzovatelů, odmítati, anebo bylo-li příliš mocné, se svým učením hleděti spojit. V pokroku celkového vývoje zaujímá tedy theologie stanovisko zvláštní, jež nedovoluje stotožňovati ji s mythem a náboženstvím vůbec a jež nutí nás rozdíli mezi nimi pokládati za stupňovitý.

Vývojem instituce kněžstva zvláštní toto stanovisko se podmiňuje a dokazuje. V době patriarchální, kde společenským celkem byla rodina a kmen jakožto rozšířená rodina, byla funkce kněžská spojena s osobou otce-náčelníka spolu s funkcí soudcovskou. V této době byla rodinná tradice východiskem všech řádů, a všichni členové rodiny byli jí účastni. I jest pochopitelno, že tady o nějakém rozumování po způsobu theologie nemůže býti řeči. V době herojské, t. j. oné, kde kmenové ve větší celky se

pojili za účelem obrany a dobývání, oddělovala se funkce kněžská od osoby vůdce a vznikla kasta kněží, kteří přirozeně hleděli moc svou z náboženství plynoucí udržeti a zvýšiti. Převahu podrželi sice v době té mužové meče, avšak také základ k moci kněžské položen; neboť k vítězství nebylo třeba pouze mocných paží, ale také pomoci bohů, kteří získávání byli modlitbou a obětí, i připadla zásluha vítězství nejen bojovníkům, ale i kněžím; ze záře obětí na poděkování konaných padl paprslek i na vykonavatele, jichž vážnost v národě vzrůstala. Když boje přestaly, klesal vliv bojovníků s podmínkami výbojnosti, ale základ moci kněžské zůstal a dále se vyvíjel; neboť víra a náboženství zůstaly, o něž se kněží opírali kladouce proti autoritě náčelníka, jenž potřeboval vojínů, autoritu bohů, jichž potřebovali oni. K tomu již bylo potřebí ovládati představy lidu. Ty neobsahovaly všechno, čeho kněží potřebovali na dokázání oprávněnosti svých požadavků. Pocházejíce z různých tradic rodinných, mnohdy si odporujících, musely býti uvedeny v řád. Náboženství v době patriarchální bylo pro každého, pro sebe museli si je kněží teprve přispůsobiti, a oni to učinili spojující, vybírajíce, rovnajíce, měníce báje po svém názoru, odmítajíce vše, co by jim bylo na úkor, až konečně tradicí národní a kmenovou nahradili tradicí kasty, kterou potom celému národu vyučováním vštěpovali.

Podle toho, jaké moci kněží dosáhli v této periodě, která po době herojské následovala, mění se také vliv jejich na podání národní. U národů východních kněží domohli se prvenství v národě vliv svůj tak mnohdy rozšířivše, že založili vládu theokratickou, a kde sami vesla vlády nechtěli se chopiti, ježto tomu povaha lidu bránila, dostali aspoň panovníky v područí, takže tito nevládli dle svého věhlasu, nýbrž dle zákonů kněžimi předepsaných. Aby pak moc svou udrželi, museli národ vychovati pro své zájmy dle svých názorů, čehož docílili úplným vytlačéním samostatlé mythologie národní a nabrazením jí učením svým. Proto je uvedli v pevnou soustavu, která přirozeně zahrnovala tři části: základ víry, věrouku, z její autority vyplývající morálku, zákonník a předpisy obřadné, liturgiku, která zevnějškem měla působiti na nitro a výlučné postavení kněžstva odůvodňovala. Autoritu pak jim hleděli zjednati vyšším posvěcením, původem božským; bůh to byl, jenž mluvil ústy kněze — tak slyšíme v nejsvětějších variacích v Indii, Persii, Aegyptě, v Dodoně, v háji Egerie, v hájích slovanských; a když vynalezeno písmo, bůh opět to byl, jenž desky zákonodárné nejvyššímu knězi dával, jenž vnukal písařům vůli svou. Tak vznikly svaté knihy, jež byvše původně sborníkem tradice kasty kněžské, postupem času staly se knihami národními, národním pokladem, od nichž veškeren život duševní i společenský vycházel a k nimž se vracel. Netřeba vyličovati, jakého významu byly na př. Indům Vedy, Peršanům Avesta, židům bible, Římanům knihy sibylské, ač jen z pověsti známé;

nám zde běží o to konstatovati, jaký měly význam pro mythologii. Tradice národní stala se zbytečnou, bujný život mythický ochromen vyloučen jsa odevšad, kde by mohl odporovati svatému písmu, nad jehož čistotou kněží přísně bděli, pověrou nazývající a přísně stíhající, co se mu přičilo, měnice je jen potud, pokud jim to bylo na prospěch. Dle běžného názoru mohli bychom říci, že v národech takových mythus zanikl a zavládlo náboženství. Jen v nejnižších vrstvách obrazotvornost vládla nezkracenou mocí, ale odtamtud nedostaly se výtvary její do vrstev, z nichž vznikala literatura a jež repraesentovaly vývoj národa po stránce duševní.

Jinde nedospěli kněží tak veliké moci, aby ovládli celou společnost národa, a tam také nedovedli upoutati veškerý vývoj duševní svým učením. Tam mythologie nebyla absorbována theologií, nýbrž přemohši vliv kněžský vedla další samostatný život. Jako ve společnosti moc kněží stala se podřízenou, ač nikoli nepatrnou, tak také v tradici národní zaniká vliv theologie. Mythologie nedospěla ovšem systému, a nebylo písem svatých, nýbrž pouze výtvary a úkazy snahu kněží po systemisování představ náboženských jevů. V mythech zůstaly po theologisování pouze stopy, a ony mythy, při nichž *theologickou obměnu* dokázati lze, můžeme zvatí *bájami theologickými*.

Tak to bylo i u Řeků. Schoemann¹⁾ praví: „Bei einer Religion, wie wir die griechische früher charakterisiert haben, wird man kaum erwarten einen eigentlichen abgeschlossenen Priesterstand unter den Griechen zu finden, insofern nämlich damit ein solcher Stand gemeint ist, der sich als bevorzugter Inhaber einer tieferen Kenntnis von den Göttern und den göttlichen Dingen geltend zu machen weiss und den speciellen Beruf in Anspruch nimmt als Vermittler zwischen den Menschen und Göttern zu dienen. Eine solche Vermittlung konnten die Griechen ihren menschenähnlichen und menschenfreundlichen Göttern gegenüber kaum zu bedürfen glauben und ihre ganze Religion war von Hause aus nicht darnach angethan sich in bestimmte Schranken einer theologischen Doctrin einschliessen zu lassen.“ Potřeba pouze vzpomenouti si, že kněžské funkce u Řeků nebyly obmezeny na jeden stav, že otec obětoval za rodinu, král nebo archon za obec, že věštecká činnost, nejmocnější to prostředky k povznesení stavu, nebyla výlučně v rukou kněží, že do soukromého života jednotlivcova působnost kněží zasahovala celkem málo. Vážiti třeba dále, že Řekové byli rozdrobeni ve velký počet kmenů žijících za tak různých podmínek geografických a klimatických, že vývoj jejich byl velice nestejný v každém ohledu. Nedospěli-li proto k jednotnému celkovému soubytí státnímu, není s podivením, že té jednoty nedocíleno ani na poli náboženském. A přece nábo-

¹⁾ G. F. Schoemann Griechische Alterthümer II², str. 410.

ženství hodí se za takové pojitko před jinými institucemi společenskými.

Nescházelo ovšem pokusů o povznesení stavu kněžského koncentrováním a systemisováním představ náboženských a obřadů bohoslužebných, které ovšem spadají v dobu starší, těsně za dobu výbojů, kamž literární památky mimo Homerovy a Hesiodovy zpěvy nesáhají. Tak spatřujeme takovou hierarchickou snahu v zakládání amfiktyonií. Za příčinu jejich uvádějí se zájmy politické, na př. společné hájení států pomorských proti středozemským (amfiktyonie kalaurská, Schoemann na m. u. str. 29), avšak vliv kněží byl v tom rozhodujícím; neboť středem amfiktyonů byla vždy bohoslužba, slavnost toho neb onoho boha. V přísaze²⁾ amfiktyonů delfských byla ochrana svatyně Apollonovy hlavní věcí. I přisvědčil bych Curtiusovi³⁾, jenž klade původ instituce té v dobu, kdy kmenové žijíce jako rolníci a pastýři v rozlehlých luzích úrodných údolí neměli jiných společných ohnisk leč svatyně, kolem nichž pod ochranou jednoho boha se usazovali.

Jiný důkaz snahy hieratické spatřiti lze v působení orakula delfského, jež bylo jedním z hlavních zřidel, z nichž prýstilo panhellenické vědomí národní. Vliv jeho nevztahoval se pouze k politickým věcem, ale i k náboženským, a z některých zpráv možno souditi, že učiněn odtud i skutečný pokus o sjednocení. Soudívá se totiž, že kanon dvanácti bohů⁴⁾ zaveden byl orakulem delfským; mimo to jsou určité zprávy, že delfské orakulum o náboženských otázkách rozhodovalo,⁵⁾ při čemž není nemožno, že kněží dle určité tendence si počínali, jako ve věcech týkajících se politiky mezinárodní. Než nad tyto a podobné pokusy vliv kněží dále nesahal, takže nedovedli učiniti náboženství páskou jednotného vědomí národního ani základem theokratického státu. A za takových okolností ovšem také vliv kněžský na tradici národní nebyl valný; písem svatých a systému theologického u Řeků neznajeme, nesmíme však na základě toho, co z theorie i z řeckých starožitností tuto uvedeno bylo, vliv ten ignorovati. Vliv ten byl kdysi dosti mocný, běží jen o to stopy jeho v pozdějším stadiu mythologického vývoje vyhledati. (Dokončení.)

²⁾ Schoemann na m. u. str. 34.

³⁾ Curtius E. Griechische Geschichte I², str. 99.

⁴⁾ Curtius míní, že nebyla to náboženská potřeba, jež kanon onen zplodila, čímž připouští, že kněžský vliv i na poměry politické se vztahoval (104). Viz dále Schoemann II, kap. 2. Curtius mluví docela o kněžském státu, jenž vzniknul na úpatí Parnassu a okolo Pythy, jenž žil dle zákonů zcela od sousedních rozdílných.

⁵⁾ Schoemann na m. u. str. 45 a 46.

Studie o Milčovi z Kroměříže.

Napsal Ladislav Kiloman.

I.

Kdo je spisovatelem „Knižek o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné“?*)

Milč z Kroměříže († r. 1374) byl současníkem a přítelem Tomáše ze Štítného (živ. r. 1331—1402). Kazatelská a spisovatelská činnost jeho spadá do mužných let Tomášových, do doby mezi léty 1364—1374. Ve svých spisech mluví o něm Štítný často a s velikou vroucností, tak že viděti jest, jak veliký vliv ohnivá slova a zajisté také spisy jeho měly na jeho ducha, jenž tak krásných památek po sobě zanechal. Milčovi připisují se kromě četných latinských a několika německých také čtyři české spisy, zvláště postilla, kázání a za nejdůležitější z nich pokládané „Knižky o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné.“ Dejme tomu, že právem. Pak byl by Milč Štítnému ukazoval cestu ke spisování knih náboženskovo-vzdělávacích pro český lid, a spisy ony měly by se zřetelem ke spisům Štítného znamenitou cenu filologickou a literárně historickou. Ne dosti na tom: KZ. byly by také důležitým pramenem historickým. Není tomu dávno, co rozhodnut byl vědecký spor o počátcích rozdávání kalicha v Čechách. Starší náhled, že prý již Milč a Matěj z Janova

*) Práce tato pochází z historického semináře c. k. české filosofické fakulty v Praze.

Místo dosud obvyklého „Milč“ píše „Milč“, protože Štítný pravidelně tak píše.

K vůli stručnosti užito těchto zkratků:

KZ. = vydání „Knižek o zarmouceních atd.“, které pořídili Pavel Bydžovský a Brikcí ze Zlicka v Praze r. 1542. — Kromě toho však znamená to vůbec tento spis bez ohledu na určité vydání nebo rukopis.

RM. = rukopis „Knižek o zarmouceních“, psaný r. 1453, jenž se nalézá ve knihovně kdysi Dietrichsteinské v Míkulově.

RCM. = nový rukopis téhož díla, psaný r. 1490, který se chová v knihovně Musea království Českého v Praze.

FRB. = Fontes rerum Bohemicarum.

NŽ. = Nejménovaný životopisec Milčův, jehož dílko: Vita venerabilis presbyteri Milicii, praelati ecclesiae Pragensis, vydáno od prof. Emlera ve FRB. I. str. 403—430.

M. z J. = Matěj z Janova, jehož „Zpráva o Milčovi z Kroměříže“ vydána též ve FRB. I. str. 431—436 od prof. Emlera.

Tomek D. P. = Tomkova „Dějiny král. hl. města Prahy.“

Palacký DŇC. = Palackého „Dějiny národa Českého atd.“ 3. vyd.

Höfler SS. rr. Hus. = Scriptorum rerum Husiticarum (Geschichtschreiber der husitischen Bewegung) herausgegeben v. Const. Höfler.

rozdávali sv. oltární pod obojí způsobou, musel ustoupiti jinému, který to popírá. Avšak důkaz, pokud se Milíčce týče, ač správný jest, veden byl s obejitím spisů jeho. Jsou-li KZ. jeho dílem, svědčily by ve prospěch náhledu staršího. Důsledků z toho netřeba zde rozebirati. Ale právě vnitřní rozpor mezi obsahem KZ. a mezi tím, co se pokládá o Milíčovi za vědecky dokázáno, dává vznik pochybnostem, že snad Milíč ani není původcem toho díla. Vypátrati, pokud jsou oprávněny, jest úkolem těchto rádků.

Literární činnost Milíčova byla dle bezpečných zpráv současných velmi rozsáhlá. Píše se o něm, že prý celý jeho život v tom záležel, že buď četl, nebo psal, nebo nevědomě poučoval. Jeho díla, jež svědčila prý o podivuhodné znalosti písma a církevních otců, bývala od studujících s velikou horlivostí opisována, často i ve 200 až 300 exemplářích najednou¹⁾. Psal většinou sice latinsky, ale též česky a německy. Starší zprávy o spisovatelské činnosti jeho jsou velmi skrovné a roztroušené. Teprve Balbín²⁾ a po něm Voigt³⁾ obšírněji se o ní zmínují. Palacký, který napsal také zvláštní článek o tomto předchůdci Husově⁴⁾, obmezil se v té věci na pouhé bibliografické záznamy, při čemž nedotýká se ani všech spisů jemu přičítaných, nýbrž některé mlčky nechává stranou, neudávaje, proč tak činí. Kdybychom beze vši kritiky měli přistoupiti na zprávy, které se z dob nejrůznějších zachovaly, obdrželi bychom tento seznam jeho spisů:

A. Spisy latinské:

1. Libellus de Antichristo.
2. Gracie Dei, i. e. Postilla, Tomus I & II.
3. Sermones (quos Abortium vocitavit?).
4. Quadragesimale.
5. Prothemata de beata Virgine.
6. Epistolae (dopisy jeho).

B. české:

7. Knížky o zarmouceních velikých církve svaté a každé duše věrné atd.
8. Postilla a výklad na evangelia výroční.
9. Kázání (Dzikovská?).
10. Modlitby po kázání, české.

C. německé:

11. Kázání německá.
12. Modlitby po kázání, německé.

¹⁾ NŽ. FRB. I. str. 408. 417, M. z J. ib. 435. 436.

²⁾ Bohemia docta 1. v. P. Candidus a S. Theresia r. 1777, 2. v. Rafael Ungar r. 1776—1780 ve 3 dílech.

³⁾ Acta litteraria Bohemiae et Moraviae 1775.

⁴⁾ Dr. J. P. Jordan (pseudonym Palackého). Die Vorläufer des Husitentums in Böhmen. Lipsko 1846. Nové, titulní vydání v Praze, 1869.

Avšak seznam ten objeví se v podivném světle, srovnáme-li jej se svědectvím současníků Milíčových.

O Milíčovi jediném z předchůdcův Husových zachovaly se současné životopisy, a to dva, oba od žáků jeho pocházející. Spisovatel obsírnějšího není jménem znám; tolik je však jisto, že byl národnosti české, žák nebo kněz a nejpozději v letech 1372—1374 člen družiny Milíčovy v t. zv. Jerusalémě. Provázel bezpochyby mistra svého též do Avignonu, neboť při smrti jeho byl tam přítomen. Pod živým dojmem této události přikročil potom ku sepsání života jeho, snad ještě r. 1374⁵⁾. Druhý životopis pochází od Matěje z Janova, také žáka Milíčova. Tvoří úvod ke spisku Milíčovu „*Libellus de Antichristo*“, který Matěj z Janova pojal v plném znění do znamenitého díla svého „*Regulae veteris et novi testamenti*“⁶⁾. Oba tyto mužové připomínají též spisy mistra svého. Které to jsou, a kterým jazykem byly sepsány?

M. z J. vytýká: 1. kázání, jež prý z pokory nazval „*Abortivum*“, t. j. předčasně narozené, a 2. postilly na všechna evangelia o svátcích svatých a jiných dnech na celý rok církevní, jimž prý dal jméno „*Gracie Dei*“. Byly prý to spisy velice obsažné, jež nevynikaly ani tak původností, jako spíše citáty z písma a církevních otců⁷⁾. Kromě toho podotýká výslovně, že také zmíněný „*Libellus de Antichristo*“ pochází z jeho pera⁸⁾.

NŽ. vypravuje především, že Milíč mnohdy celé kázání, jež předněsti měl, německy napsal⁹⁾. Ale zdá se, že to byla pouhá stylistická cvičení k tomu konci, aby se v němčině utvrdil. Začal se jí učit teprve v pokročilém věku, tak že si ji nemohl tak brzy osvojit jako jazyk mateřský nebo jako latinu, čímž byl nucen písemně se na německá kázání připravovati. Z takových stylistických cvičení, jichž mimo to nekonal soustavně, nýbrž jen občasné (*multoties*), nemohl ovšem poříditi takovou soustavnou sbírku, jakou utvořil z kázání latinských. Proto nedával je asi

⁵⁾ *Vita venerabilis presbyteri Milicii, praelati ecclesiae Pragensis.* Vydal prof. Emler ve FRB. I. str. 403—430.

⁶⁾ Matěje z Janova zpráva o Milíčovi z Kroměříže. Vydal prof. Emler ve FRB. I. str. 431—436.

⁷⁾ M. z J. str. 436.

⁸⁾ *Regulae veteris et novi testamenti* v rkp. čes. Musea čís. 289, fol. 201^a: *Quapropter nunc suum libellum de Antichristo incumbit hic consequenter scripturae commendare.* Spisek ten zaujímá tamtéž fol. 201^a—203^a.

⁹⁾ NŽ. str. 408: „*Et ita erat sollicitus de salute populi, quod . . . coepit jam in senectute studiose idioma teutonicale inquirere a suo scholari et ab aliis, quibus notum erat, et multoties totum sermonem, quem praedicare debebat, in teutonico conscripsit, et sic incepit in teutonico praedicare.*“

opisovati, čímž se dá vysvětliti, že se nikde v opisech nezachovaly. Proto se také M. z J. ani o nich nezmiňuje¹⁰⁾.

Dále se praví u NŽ., že studentům a jiným mužům vzdělaným, kteří se na jeho kázání scházivali, kázával latinsky v kostele sv. Mikuláše na Starém městě Pražském, a to více než dvě léta na všechny dny sváteční. Táž kázání dal potom opisovati všem studentům i jiným, kteří si je opsati chtěli. Byla v jediném svazku obsažena a slula prý „Milíčova kázání“ (Milicij sermones). Sepsána byla patrně latinsky, když to byla táž kázání, která přednášel latinsky u sv. Mikuláše, a každým způsobem před r. 1369, neboť toho roku zemřel Vilém z Hasenburka, jeden z censorů, kteří je na rozkaz arcibiskupův prohlédnouti měli¹¹⁾. S těmito „Sermones Milicij“ jsou nejspíše totožny „sermones, quos Abortivum vocitavit“, jež připomíná M. z J. Oboje znamená sbírku kázání, jež skutečně byla přednesena, a oba životopisci zmiňují se jen o jediné sbírce takové.

Když Milíč r. 1369 na místo Waldhauserovo v Týně nastoupil, počal tam kázati německy, ale tak, že každé kázání opakoval česky u sv. Jiljí. Od prvního kázání počínaje začal spisovati modlitby v řeči německé a jiné téhož obsahu v české řeči, jež po kázání lidu předříkával. Zachovaly se v obou řečech sepsané ještě po smrti jeho, a bývaly od některých kazatelů často užívány¹²⁾. Poněvadž kázání v Týně trvala přes tři léta, u sv. Jiljí však jen něco přes dvě, jest možno, že modliteb německých bylo více než českých. M. z J. o nich neví ničeho, snad proto, že na místě častěji citovaném chtěl promluvit pouze o spisech obšírnějších a důležitějších, menších se při tom nedotýkáje.

Zatím co právě zmíněná kázání trvala, počal sbratři výroky učitelů církevních o evangelích na neděle a svátky a zároveň jal se studentům i jiným diktovati, aby si je opisovali¹³⁾. Jest to patrně postilla, které dle svědectví M. z J. dal jméno „Gracie Dei“. Kterou řečí byla psána, resp. diktována, NŽ. nepraví, avšak pomocí jiných míst z jeho dílka lze se toho dopátrati. Řečí vzdělavců a spisovnou v době, kdy Milíč působil, byla především latina. Psáti česky nebo německy bylo přece ještě

¹⁰⁾ Bílejovský v Kronice církevní (2. v. r. 1816, s. 8. § 26.) píše: „Toho času byl kněz Jan Milíč počestný, jehož kázání znamenitá, kteráž činil k lidu na hradě a před Týnem u M. Boží, trvají až podnes.“ V Týně kázal Milíč od r. 1369, a to německy. Byla by tedy existovala ještě r. 1532, kdy Bílejovský psal, sbírka německých kázání jeho. Ale nikdo jiný o tom neví, a Bílejovský také není osoba, které bychom mohli na slovo věřiti.

¹¹⁾ NŽ. str. 408. Viz poznámku vydavatelovu tamtéž.

¹²⁾ NŽ. str. 416—417.

¹³⁾ NŽ. str. 417: „Infra vero in tempore quotidiano praedicationis coepit super evangelia de tempore et de sanctis dicta sanctorum doctorum colligere, et sic coepit ea studentibus ad ingrossandum, et aliis scribentibus pronuciare.“

něco méně obvyklého, tak že NŽ. uznal za dobré poznamenati, že Milč modlitby, jež po kázání předříkával, v německé a české řeči sepsal. Proč se při ostatních dílech jeho o té věci nezmínuje? Mlčení jeho lze vykládati pouze tak, že byly psány řečí, kterou je psán i životopis, totiž latinou, a že nebylo tudíž třeba věc tu jako nějakou zvláštnost výslovně vytýkati. Mimo to praví se, že postillu diktoval studentům, a nedí se výslovně, zdali jen českým studentům; Němcům, kterých mezi jeho žáky bylo také dosti, nebyl by ji mohl diktovat česky. Byla tedy patrně psána latinsky¹⁴⁾.

¹⁴⁾ Palacký dal se nekritickým Indexem Koniášovým svěsti k falešnému výkladu tohoto místa. Soudí pak takto (Vorläufer S. 31): „Postilla a výklady na ewangelia výroční. Dass er eine solche Postille (böhm.) geschrieben, ist aus seiner Biographie bekannt; dass sie auch gedruckt gewesen, sieht man aus dem „Klič“ oder dem Index libr. proh. Uns aber ist nirgends ein Exemplar davon zu Gesicht gekommen.“ — Kdo přečte ono místo u NŽ. (viz pozn. 13.), necháváje Index Koniášův stranou, nemůže ani připadnouti na myšlénku, že by to mohla býti česká postilla, zvláště když je známo, že Milč napsal latinskou postillou o dvou silných dílech, která se ve mnohých a mnohých rukopisech zachovala, kdežto české postilly jeho ani psané ani tištěné dosud žádné lidské oko nespátřilo.

Vznikla ovšem před lety domněnka, která byla až v jistotu stupňována, že se aspoň část díla toho zachovala. Avšak zkoumejme, odkud se vzala, a pokud jest odůvodněna.

R. 1861 podával Jos. Jireček do Čas. čes. Musea (s. 270—272) zprávu o rukopisu kdysi kláštera Dolanského, nyní císařské biblioteky v Olomouci (d. 7), jež obsahuje na l. 56—126 sbírku nedělních kázání od Božího Hodu Velikonočního až k 11. neděli po sv. Duchu, dohromady 24.

Dle něho jest rkp. psán asi na počátku 15. stol., avšak povaha jazyka a pŕtahy věcné vedou k tomu, že kázání tato skládána asi v polovici 14. věku. Z výpisků ke zprávě přidaných vyvozuje pak dále, že pisatel byl světský kněz a kazatel, dle všeho současník Waldhauserův a Milčův, jež v Praze kázal a vystupoval na obranu parochialních práv farářů proti mnichům žebravým, káraje zároveň s velikou horlivostí nemravný život kněžstva tehdejšího i laiků. Z toho soudí na konec, že v rukopise tom máme nejstarší sbírku kázání od kněze držaných, a spolu svědectví, jak ku konci 14. věku stoupenci Waldhauserovi a Milčovi mluvivali s kazateli k lidu českému.

Proti tomuto výkladu výpisků zmíněných nemohlo by se nic závažného namítnouti. Ale v Anthologii liter. čes. 2. vyd. r. 1869, díl II. str. 2. v pozn. tvrdí Jireček o tomto rkp. s jistotou absolutní: „Zevrubným prohlédnutím shledali jsme, že kázání ta nejsou nicí než Milčova.“ Nevím, zdali po roce 1861 prohlížel ještě jednou tento rukopis. Zprávy o něčem podobném nikde jsem nenašel. Ano ještě r. 1864 prohlašuje v Čas. katol. duchovenstva (s. 318—320) Jungmannovu zprávu, že Milč napsal českou postillu (HLČ. II. č. 130, str. 39), za omyl nějaký. Poznámku výše zmíněnou pojal znovu do 3. vyd. Anthologie 1876 díl I. str. 142. Avšak téhož roku 1876 vyšel II. díl Rukověti. a zde praví se při spisech Milčových na str. 33: „1. Postilla latinská zachovala se ve mnohých rukopisech, z nichž olomúcký popsán v CKD. 1864 str. 318. V olom. bibl. studijní nachází se sbírka českých výkladů na nedělní evangelia, psaná asi počátkem XV. v., o níž není nepodstatná domněnka.

NŽ. vypočítává celkem čtyři spisy Milíčovy. Dvou z nich, totiž modliteb po kázání a kázání německých, M. z J. neuvádí.

že to část díla Milíčova (II. 129 a 130, ČČM. 1861, 269). Též bratr Jaffet (Hlas 25) svědčí, že kázání Milíčova zůstávají podnes.“

Již z toho viděti, že ani při onom zevrubném prohlédnutí nenašel ničeho, co by autorství Milíčovo dokazovalo, a že máme nejen v Rukověti, nýbrž i v Anthologii pouze domněnku před sebou, které dle Rukověti má sloužiti za oporu zpráva dotčená z ČČM. r. 1861 str. 269 (vlastně 270—272). Zde tkví kořen domněnky, že se česká postilla Milíčova dosud zachovala, a to v rkp. Olomouckém (d. 7.).

Avšak právě to, co má podporou býti domněnce dotčené, vyvrací ji úplně, jelikož mnohé výroky a náhledy spisovatelovy přímo odporují všemu, co o Milíčovi dosud bezpečně je známo.

1. Neznámý kazatel praví (ČČM. 1861. s. 271, odst. 1.): „A každý se toho varuj, aby svého syna neb dítěte nedával do zákona, kdežto není náboženství, ale žebrota a roztržení.“

Něco takového Milíč nikdy nemohl říci! NŽ. (FRB. I. 410, 411.) vypravuje, a to na základě vlastních slov Milíčových (Libellus de Antichristo, cap. I, v rkp. čes. Musea č. 289, fol. 201^a), že ke konci r. 1366 docela vážně zamýšlel vzdáti se činnosti kazatelské a vstoupiti do řádu, a když mu to přátelé rozmluvili, že za to po dlouhý čas kázání se zdržel. Milíč, pokud nám známo, nebyl člověk, který by byl smýšlení své den ze dne měnil. Jestliže tak hluboko v něm ona myšlenka se zakotvila, nelze mu výrok výše uvedený přičítati, zvláště když bezpečně víme, že nikdy nehorlil proti řeholím jako takovým, nýbrž jen proti nevázanému životu jednotlivců.

Jestě bezpečnější důkaz, že to nemohou býti slova Milíčova, jest tento: Na podzim r. 1373 zást mnichů a farářů pražských proti němu dostoupila již takového stupně, že sestavili 12 článků (12 articulos falsos et erroneos construxerunt — FRB. I. 424), v nichž sebrali a sepsali vše, co na Milíče i jeho přívržence věděli, a poslali je ke kurii papežské. Nejvroucnějším jejich přáním bylo, aby byl upálen. Kdyby byl slova výše položená pronesl a napsal, byl by jim dal do rukou výtečnou zbraň proti sobě. Ale při nejobdivivějším pátrání nelze ničeho takového v oněch člancích nalézti (Úvěřejnil je Palacký, Vorläufer, S. 40—46). Žalobníci nezapomněli ani na to, že kdysi Milíč děvčeti, jež nastrojené přišlo na kázání, jakousi ozdobu s hlavy strhl a roztrhal. Tato malichernost vyplňuje celý 11. artikul — a na onen výrok byli by zapomněli? Vždyť by to byla nejhorší urážka, jaké by si byl mohl Milíč vůči nim dovoliti! Jestliže tedy takoví zarytí nepřátelé, kteří sice břevna v oku svém neviděli, ale nejmenší třísku v oku Milíčově ve slušný trám zveličili, ničehož o takovém výroku nevědí, jest to nejpádnějším důkazem, že nikdy uic takového neřekl.

2. Neznámý kazatel praví: „Protože nemám více jazykův v Praze, zpívejtež: Bóh všemohúci vstal z mrtvých žádúci“. To že by byl řekl a napsal Milíč, který v téže Praze téměř co den psal i kázal český, německy a latinsky zároveň?!

3. Jak by byl mohl dále napsati: „Nynějšiech časov mnohem více se divov stává skrze dobré a svaté kazatele a jich svaté kázanie.“ Sebe přece nemohl při známé skromnosti své počítati sám mezi svaté kazatele, rovněž ne žádného ze svých žáků, o jejichž působení mimo to nic tak záračného známo není. Slova ta mohla by se vztahovati jenom na Konráda Waldhausera. Ale to jest jenom jeden — kdežto se tu mluví o kazatelích více!

4. Neznámý kazatel cituje Boethia a Vegetia. NŽ. líčí Milíče jako obzvláštního ctitele a vynikajícího znatele písma sv. i otců cír-

Naproti tomu dá se i NŽ-ci vytknouti, že také nepodává úplného výčtu spisů mistra svého; on totiž některá místa svého díla z části

kevních, a Matěj z Janova charakterisuje díla jeho krátce sice, ale trefně, že prý v nich málo je původního, ale za to mnoho citátů z bible a z otců církevních (FRB. I. 436). Jireček píše v CKD. 1864, 318 tak, jako by Olomoucký exemplář latinské postilly jeho byl pročetl celý; potvrzuje tu, že výklady jeho jsou plny citátů z písmo i ze spisovatelů církevních, které vypočítává, ale nikde nepodotýká, že by také některého necírkevního spisovatele byl citoval. A takový člověk byl by v kázání se dovolával Vegetiova díla „*Epitome institutorum rei militaris*“?!

Tyto čtyři důvody postačí tuším úplně k důkazu, že Milíč spisovatelem oné sbírky kázání není. Svědectví Jafetovo ničeho na tom nemění, poněvadž není vyloučena možnost, že se vztahuje na latinské dílo Milíčovo. Bývalo totiž, jak brzy ukážeme, zvykem i latinské spisy v českých dílech citovati česky, čímž mnoho omylů v literární historii zaviněno bylo.

Avšak okolnost, že více české postilly Milíčovy není, nemůže býti ještě platným důkazem, že by ji vůbec nebyl napsal. To nám zbývá teprve dokázati.

Palacký svůj náhled oprárá dvě svědectví: NŽ-ce a Indexu. Výše jsme ukázali, že ono místo u NŽ. nepřipouští výkladu, jaký mu Palacký dává. K tomuto výkladu pohnul jej však toliko Index, který jest mu nejzávažnějším svědectvím pro existenci sporného díla; neboť z něho prý viděti, že bylo dokonce i tiskem vydáno!

Ale v tom vězl právě omyl Palackého, Jungmannův i Jirečkův, že do Indexu vkládali něco zcela jiného, než co v něm vlastně stojí! Tam jest ovšem zaznamenáno pod záhlavím Milíče Jana: „*Téhož Poftylla, a Weyklad na Ewangelia Weyroční. 4.*“, leč zapomíná se, že kniha ta není opatřena hvězdičkou, což má znamenati dle vysvětlivek v úvodě k Indexu (p. 1—6) přidaných, že je z bludů podezřelá, a že se musí revidovati (Si Author aut Liber quispiam neque stellula *neque alio signo ex supra positus notatur, observa Authorem hunc, aut Librum de pravis erroribus suspectum minime in manibus fidelium esse permittendum, sed revidendum). Z toho jest viděti, že Koniáš nikdy knihy takové v rukou nemá; nebýtě člověk, který by knihy, jež mu jednou do rukou padly, byl nechával nezrevidovány, čekaje, až jiný censor práci za něho vykoná. Z té příčiny také nelze tvrditi, že byla tištěna, nýbrž jen tolik lze říci, že Koniáš odněkud znal pouze titul v tom znění, jak jej podává.

A tu musím upozorniti, že český titul neposkytuje pražádné záruky, že by kniha, která se jím cituje, byla česká. Důkaz toho: Pr. Lupáč z Hlavačova píše o Konradu Waldhauserovi v Historii o císaři Karlovi IV. (vyd. r. 1884, H 6): „Geft před rukama geho Poftylla a neb weyklad na Kázanj nedělnj přes celý rok.“ Waldhauser byl kovaný Němec! Lupáč máni tuto známý jeho latinský spis: *Postilla studentium universitatis Pragensis*. Jinde vypravuje též Lupáč o Matěji z Janova (Historie o císa. K. IV. K. 3.): „Ten několikery Knihy sepsal a mezy nimi y Weyklad na Ewangelia Nédělnj etc.“ M. z J. byl sice rozený Čech, ale, pokud známo, slova českého nenapsal. Lupáč má na mysli jeho latinské Homilie. Podobným citátem dal se as od někoého oklamati Koniáš českou Postillou Milíčovou, možná, že právě od Lupáče, ač toto nechci s určitostí tvrditi.

V Indexu str. 150 vytknuto je při Lupáčově Historii o císa. Karlovi IV. jako závadné také ono místo, kde se praví o Milíčovi mimo jiné: „Geft před rukama geho Poftylla a weyklad na Ewangelia weyročnij.“ Ejhle titul, který dává Koniáš domněle české postille Milíčově! Uvážíme-li, že máme latinskou postillu jeho ve přemnohých rukopisech,

doslovně opsal ze zmíněného výše Libellu de Antichristo, avšak nikde se ani slovem o něm nezmiňuje¹⁵⁾. Žádný z obou nemá tedy úplného seznamu děl Milíčových! Ale v čem jsou vlastně seznamy jejich kusy? Jednomu scházejí německá kázání, o nichž je více než pochybno, že by je byl Milíč veřejnosti odevzdal, a modlitby po kázání, spisek to pro nás bezcenný. Druhý neuvádí Libellu de Antichristo, ač jej znal; než to je zase dílko pranepatrného rozsahu, zaujímající jen něco přes dva listy velkého formátu quartového. Kde však zůstaly KZ., jež přece čítají v tisku 124 listů menšího quartu, a jež pozoruhodností obsahu směle

kdežto české nejen že dosud nikdo nespatril, nýbrž i všechna svědectví, jež se pro ni uvádějí, vlastně proti ní svědčí, můžeme za více než pravdě podobné prohlásiti, že asi Lupáč nebo některý jiný pramen Koniášův českým titulem latinskou postillu Milíčovu míní, tak jako ve příkladech výše uvedených o Waldhauserovi a Matěji z Janova.

Že vůbec Koniáš nebral do Indexu pouze titule knih, jež sám viděl a prohlédl, nýbrž i titule z rozličných citátů, tak jak je u jiných spisovatelů našel, z čehož potom rozličné chyby v Indexu pocházejí, toho zajímavý doklad je tento: Vědomosti o českých spisech Husových čerpal ze spisku jistého, jenž byl r. 1575 sepsán a v Martiniově Obrané s. 97—105 otištěn pod titulem „Patrní důvodové z starých sněmů a z učení předků našich pod obojí.“ Při tom se však stýhl, a všechny česky citované spisy Husovy zapsal do Indexu jako české, ačkoli mnohé z nich jsou jenom latinské (Index s. 104, 105, Jireček, Rukovět II. s. 278 a 279). Jestě makavější chyby dopustil se při Samuelovi Martiniovi z Dražova. Ten připomíná ve své Obrané některé latinské spisy své, klade vedle latinských titulů také české. Koniáš si toho nevšiml a vřadil je do Indexu jako samostatné spisy české! (Index s. 155 a 156, Čas. čes. Musea r. 1874 s. 206 a pozn. 42, Jireček Rukovět II. 17.) Ale korunu svým chybám postavil, když Prokopa Lupáče z Hlavačova Calendarium historicum, které, dlc. 2. vyd. Klíče soudé, sám v rukou měl, do Indexu vřadil jako český Kalendář (Index s. 149), ačkoli je toto dílo pouze latinsky psáno!

Z toho ze všeho patrné, že svědectví Indexu o existenci české postilly Milíčovy jest nehodnověrné a úplně bezcenné, čímž domněnka Palackého pozbývá opory poslední a nejdůležitější. Hypothesa jeho více se hájiti nedá.

Ale jak mohla ona domněnka vzniknouti? Koniáš patrně našel u Lupáče neb u někoho jiného česky citovanou latinskou postillu Milíčovu, které dosud nikde neviděl. Aby na ni upozornil jiné censorsy, kdyby snad jim do rukou přišla, zapsal ji do Indexu, leč omylem jako český spis. Jeho svědectví pokládáno za velice hodnověrné, a stavělo se na něm dále. Jungmann sondil, že Milíč napsal českou postillu, Palacký, sveden byv Indexem, domníval se viděti zmínku o ní i tam, kde jí vůbec není, totiž u NŽ. Vlivem těchto dvou autorit dá se pak vysvětliti, že Jireček připadl na myšlénku, jak jsme ukázali, rovněž nesprávnou, jako by aspoň část díla toho dosud existovala.

¹⁵⁾ Co NŽ. píše na str. 410, počínaje slovy: „Inter haec vero indignum se iudicans“... až na str. 411 ke slovům: „ut securi fideles deserviant creatori“, je čerpáno z L. de A. Ano část: Et cum jam desperasset de adventu d. Urbani VI. papae... ut securi fideles deserviant creatori“, je doslovně opsána, s tím toliko rozdílem, že vypravování z osoby první přeneseno do osoby třetí. Viz Libellus de Antichristo v Regulích, rkp. čes. Musea č. 289, cap. I., fol. 201^a—201^b.

se mohou Milíčovým kázáním i postille po bok postaviti?! O těch oba životopisci svorně mlčí.

Tato okolnost vrhá temný stín na dosavadní podání, že Milíč je spisovatelem KZ. Nemůžeme je sice ještě docela zavrhnouti, poněvadž zůstává zde faktum, že se žádný životopisec o všech jeho dílech nezmiňuje, avšak musíme pečlivě pátrati, odkud se vzalo, a pokud jest oprávněno.

Nejstarší zpráva o tom, že by Milíč byl původcem KZ., nalézá se ve předmluvě, kterou kněz p. o. Pavel Bydžovský, farář u sv. Havla v Praze, k vydání jich r. 1542 připojil. Dle něho „poctivý kněz Milíč“, nebo, jak jinde praví, „slavné paměti poctivý kněz Jan někdy Pán Milíč“ napsal tuto knihu, když se všech tříd byl vzdal, „k svému vzdělávání i jiným potom k naučení a následování . . . pro křižování a mrtvení zlých žádostí a o cvičení snášení protivenství.“ V titulu se však nikde jméno Milíčovo jako spisovatele nevyskytuje a v rukopise Mikulovském z r. 1453 také nepřichází.

Balbín cituje ve své Epitome jakousi „vetus vita Caroli IV. Manuscripta et ab haeretico homine concinnata bohemice“, kde se praví o Milíčovi mimo jiné: „Est ipsius liber perelegans de Cruce et Tribulationibus Ecclesiae DEI, dignus lectu“¹⁶⁾. Životopisu toho nikdo nyní nezná, ani jména spisovatelova. Z toho, že byl „kacíř“, dá se souditi, že o mnoho starší Pavla Bydžovského není. S citátem právě podaným se nápadně shodují slova Prokopa Lupáče z Hlaváčova: „Geft geho Knijha tištěna o Křži | a zarmučých | a náramném trápenij Cýrkwe Božij ec. někteřj z starých gi Křižowau Knihu gmenugj: w prawdě hodná čtení“¹⁷⁾.

Později se Balbín zmiňuje, že prý „librum Milicii de Cruce et tribulationibus ecclesiae Dei aequae heretici atque Catholici commendant“¹⁸⁾. Z něho čerpal Voigt, jenž mezi díla Milíčova počítá též: „De cruce et tribulationibus ecclesiae Dei Tractatus, qui a catholicis aequae ac ab haeticis mirifice commendatur“¹⁹⁾.

Koniáš posléze v Indexu píše: „Miliče Jana, Bidčowskýho Pawla, a Brykcýho z Lifku Knihy o zarmaucenich velikých Cýrkwe, o Antykryftowi, a geho 7. Ranách; w Praze 1542. 4. Fin. Dedic. & Praef. a 3. cap. 19. f. 56 & c.*“²⁰⁾ Tato hvězdička „notat librum utpote haeresi, vel aliis pravis dogmatis refertum plene abolendum esse.“

V Indexu i v obou vydáních Klíče jsou KZ. uvedeny nejprve pode jménem „Brykcýho z Lifku“, potom u „Bidčowskýho Pawla“, a konečně [u jména „Miliče Jana“. Vedle toho však zaznamenáno jest v Indexu a v obou vydáních Klíče ještě jiné

¹⁶⁾ Epitome, Notae in Caput I. L. IV. p. 408.

¹⁷⁾ Historie o císaři Karlovi IV., vyd. r. 1684, K. 3. p. 2.

¹⁸⁾ Bohemia docta, vyd. Ungarovo II. p. 183.

¹⁹⁾ Acta literaria Bohemiae et Moraviae r. 1775. p. 230.

²⁰⁾ Index bohemicorum librorum prohibitorum vyd. 1770, str. 161.

dílo s tímž titulem: „Bidčowskýho Jana. O Zármaucenich velikých Církwe 4. Praef. f. 76.*²¹⁾ — Mezi spisovateli českými marně bychom hledali nějakého Jana Bydžovského, Bidčowského, Bidčowského nebo Bičowského. Nikdo ho nezná. Taktéž není znám jiný spis pod titulem „O zarmoucenich velikých Církve“, než-li spis domněle Milíčův. — Mohli bychom připadnouti na domněnku, že snad spis „Jana Bydžovského“ jest vydání KZ. z r. 1523, o němž vypravuje Boček²²⁾. Ale mimo něj žádný takového vydání nespátřil, a velice je pochybno, zda-li Boček sám je viděl. Na jeho slovo nelze vůbec ničeho dáti. Pravdě nejpodobnější jest asi výklad, že Koniáš nějakým nedopatřením udělal z Jana Milíče a Pavla Bydžovského jednu osobu, anebo že se dal falešnou zprávou cizí oklamati.

Na základě čeho ona Vita manuscripta Caroli IV., Lupáč, Balbín, Voigt a Koniáš Milíče za autora prohlašují, nikde sice poznamenáno nenalézám, ale uvážíme-li, že Pavel Bydžovský tu zprávu nejdříve má, a že všichni oni spisovatelé (bezpochyby i neznámý spisovatel neznámého života Karla IV.) znali jeho vydání KZ., můžeme s určitostí tvrditi, že v jeho předmluvě sluší hledati nejstarší článek tradice výše zmíněné, s jehož hodnověrností stoupá a klesá hodnověrnost všech ostatních.

A tato hodnověrnost není valná. Jak mohl Bydžovský 170 let po smrti Milíčově lépe věděti o jeho spisech, než-li životopisci jeho, kteří po léta po boku mu dleli, každý téměř krok jeho znali, ale o KZ. mlčí jako hrob?

Rovněž nápadné jest, že Bydžovský neuvádí Milíče jako spisovatele v titulu, jak bychom očekávali, nýbrž jen v předmluvě. Kdyby byl měl před sebou nějaký rukopis s titulem na př.: „Pocínají se knížky poctivého kněze Jana Milíče o zarmouceních velikých církve svatě i každé duše věrné“ atd., byl by jej dal zajisté doslovně otisknouti; vždyť nemohl míti ani nejmenší příčiny, aby vypouštěl z něho jméno, jež potom sám v předmluvě s velikou chválou a úctou uvádí. Dále: titul KZ. shoduje se úplně s titulem rukopisu Mikulovského, kde také jméno spisovatelovo schází. Jestliže tedy vydání z r. 1542 nemá na titulu jméno Milíčovo, lze bezpečně říci, že nebylo také v titulu rukopisné předlohy Bydžovského. Ve spise samém však se Milíč nikde nejmenuje. Kde tedy vzal Pavel Bydžovský zprávu, že právě on je spisovatelem KZ.?

Dedikaci a vydání KZ. odůvodňuje Bydžovský těmito slovy: „že“, prý, „tyto knihy jsou slavné paměti poctivého kněze Jana někdy Pána Milíče, kterýž, maje slovo a čest mezi slavnými pány, kteříž při císaři Karlovi slavné paměti byli, a opustiv dobrovolně svět i slávu jeho, dal se v svatě kněžství tím svatě církve řádem,

²¹⁾ Index s. 27.

²²⁾ Jireček, Rukovět liter. čes. II. str. 33.

kterýž posel od sv. apoštolův, a slova Božího v upřímé kázání, svatých mší sloužení a tělem a krví boží lidu božím v posluhování, tak jakž pod obojí způsobou ustanoviti ráčil hospodin. a v křižování těla svého a těchto knih v spisování k svému vzdělávání a jiným potom k naučení a následování.“ Jak viděti, byla známost jeho o Milčovi velmi chatrná, když ho pokládal za urozeného pána, a když opakoval po jiných bez rozpaků tak chybné tvrzení, jako by již Milč byl kalich v Čechách zaváděl. Jestliže v takové věci chybil, nelze mu bezpečně věřiti v žádném případě.

Se zprávou, že Milč je spisovatelem KZ., stojí Bydžovský zcela osamělý. Nepovídá, odkud ji vzal, ani proč ji přijal. Proto nelze jeho svědectví dáti jen tak zhola víry, nýbrž nutno prozkoumati ještě KZ., zdali snad ony záhadu tu nevysvětlí a na stopu spisovatelovu nás nevedou.

II.

Dosud známo bylo pouze vydání KZ., které uspořádali v Praze r. 1542 Pavel Bydžovský a Brikci ze Zlicka, a mimo to jediný jen rukopis, jenž se chová nyní pod sig. II. 89. ve knížecí kdysi dietrichsteinské knihovně v Mikulově.

Vydání pražské má titul: „Poczijnagij se Knijhy O zarmut-cenijch velikých Czýrkwe Swatě | y každé Duffe wierné | kteréž magij trpieti od Draka w poslednij dni. A o Antykrytowi | a geho Sedmi Ranách poslednijch a neyhoršlych | kterýmiž bude wflecky wolené Božij náramnie křižowati. A kterak se magij wolenij Božij wtom křižowanij gmijti. — Tato Knijha (kteráž prwe nikdá nebyla wytisťtiena) gest wydána k wytisťtienij s powolenijm wflij Konfyštofe Arcybiskupstwij Pražského. Y také Pána Rektora včenij téhož Miefta Slawného.“

Listů čítá 4 + CXXIII, dohromady 128. První čtyři nejsou číslovány. Na první stránce prvního z nich jest titul, na druhé vyobrazeno poprsí sv. Marka. Druhý list celý a první strana třetího obsahují předmluvu Pavla Bydžovského, kterou KZ. věnuje Jaroslavovi, Vratislavu a Vojtěchovi, synům pana Jana z Pernštejna a na Helfenštajně, věrného Zákona Božího obhájce. Připojen je krátký latinský dodatek o svátosti oltářní. Na 2. str. třetího listu počíná předmluva Brikciho ze Zlicka ku čtenáři, kde se praví, že „tato kniha hodně i chvalitebně i spasitedlně od poctivého kněze Pavla Bydžovského, kněze faráře sv. Havla, jako nějaký poklad drahý mnoha léty téměř zakopaný již teď na světlo všem k užitku (což každému vděčno býti má) jest vydána.“ Končí předmluva jeho na 1. str. čtvrtého listu, na jehož druhé straně jest obraz ukřižovaného s textem případným.

Po té na l. 1. počíná vlastní spis. Rozdělen jest na kapitoly a stupně, ale tak, že se oboje rozdělení částečně proplétá.

Na l. 12. E. počíná první křížování, na l. 42. A. křížování páté, v němž v kapitole 22. (l. 74^b), jež jedná „o divné smrti Pána našeho Ježíše Krista“, počínají stupně řebříku Jakubova stupněm prvním na l. 77^a. Uprostřed 19. st. na l. 83^b poznamenána kapitola 23. Na l. 107^b končí řebřík Jakubův stupněm 83., a počíná odstavec „O rozličných mučedlnících“. Na l. 116^a vyskytuje se pojednou kapitola 27., šesté křížování obsahující, a na l. 118^a kapitola 28. se sedmým křížováním, jež končí na l. 123^b. Jiný latinský přídavek o svátosti oltářní zaujímá zbytek toho listu a l. 124^a. kde je též dodatek knihtiskařův: „Wytiffienu w Mensijm Miefkie Pražfkém | fkrze Bartholomiege Netolicfkého. Tu Sobotu po Swatem Blažegi. Létha Pánie. Tilýcýho | Pietifého | Cztyrzidcátého Druhého.“

Exemplář universitní knihovny 54. E. 355. jest velmi pěkně zachovalý, v bílém pergamenu vázaný. Na počátku 17. stol. byl majetkem některého českého protestanta, jenž připsal červeným inkoustem poznámku na l. 112. A: „to wffe fe nyníj diege Letha 1622. 23. 24.“; v textu, k němuž náleží, mluví se o pronásledování křesťanů za císaře Diokleciana. Prošel také censurou katolickou: o tom svědčí 3—4 malé rasury. Později náležel Hankovi, od něhož se dostal do universitní knihovny.

Rukopis Mikulovský (sig. II. 89.) čítá 250 listů pergamenových formátu quartového. Titul červeně psaný zní: „Poczynagi se knižky o zarmuczenich welikych Cierkwe swate. y kazde dusse wierne. kterež magi trpieti od draka naposlednie dny Antykrystowi. a ogeho sedmi ranach poslednich a nayhorssich. ktery miž bude wssecky wolene buozie naramnie krzizowati. a kterak sie magi wolenij bozi wtom krzizowani mieti.“

Po stranách jsou sem a tam poznámky, jež k textu nenáleží a červeně psány jsou, na př.: „každy kaczierz musy na smilstwu dokonati“, nebo: „Mistfe Jene z Husinče, giž widiš ten sbor, kteryž tie gest sudil, genž sie naziwal swatym“. Rukopis je rozdělen na kapitoly a gradus — stupně. Na fol. 199. končí „knižky o zarmuceních“ těmito slovy: „Osmdesaty druhý stupen gestit: Aby iako apostole y gini wzedlnicy w vkrutnych gich mukach a bolestech a whorzke smrti swoy ziwot dokonali, a tak se milostiwemu yezissi krzizowanemu obietowali a konieczne dostali a znebe jako jini swieti mocznie gynym posobie pomahali. Dayzto nam wssemohuczy amilostiwý geziš krzizowani amen. Anno 1. 4. 5. 3. et eodem anno coronatus est rex Ladislaus in castro Pragensi dominico in die Simonis et Iudae.“

Fol. 199—241 obsahuje apokryf Nikodemův a fol. 241—250 ještě jeden apokryf. Text, který hned pod nadpisem následuje, jest většinou utržen. Počínaje druhým listem jest však dílo

úplné. Písmo je v celém kodexu totéž, tedy z r. 1453. Vazba kožená, stará. Původ knihy neznámý²⁸⁾.

Srovnajme popis RM. s tím, co bylo výše řečeno o KZ. Citáty z RM. podané shodují se věcně s příslušnými místy KZ.; pouze slovosled a pravopis jest poněkud jiný. Jiná odchylka záleží v tom, že t. zv. řebřík Jakubův končí v RM. stupněm 82., jenž obsahem i postavením svým rovná se teprve 83. stupni ve KZ. O obsahu rukopisu Dudík ničeho nepovídá; je viděti, že s ním KZ. nesrovnával. Dejme tomu, že od titule až k poslednímu stupni řebříku Jakubova obsah a postup myšlének ve KZ. a v RM. úplně se shoduje. Pak by v RM. scházelo vše to, co se ve KZ. za oním 83. st. nalézá, totiž kapitola „o rozličných mučedlnících“ a celé 6. a 7. křížování; a přece mluví titul RM. o sedmi ranách Antikristových tak dobře jako titul KZ. Zkoumati, zdali a proč jest RM. kusý, nemohu, poněvadž jej nemám před sebou. Ostatně nemělo by to na výsledek této práce žádného vlivu.

Předmětem KZ. jsou zármutky, jež bude Církev svatá i každá duše věrná trpěti ode draka v poslední dny, a sedmero ran, jimiž bude Antikrist vyvolené boží náramně křížovati. Spisovatel obral se mnoho Zjevením sv. Jana, proroctvím Danielovým a knihou Jobovou, až dospěl ku přesvědčení, že prorocství tato, zvláště o sedmeru ranách apokalyptických, právě se naplňují.

Za základ díla svého vzal Zjevení sv. Jana XI, XII. 1—6 a 13—18, XIII. 1—4, 7, 11 a XVII.: „Otevřel se chrám Boží na nebi, a viděna jest truhla smlouvy v chrámě jeho. A stalo se blýskání, i hlasové, i zeměhnutí, a krupobití. A jiné znamení veliké ukázalo se na nebi: žena oblečená sluncem, a měsíc pod nohama jejima, a na hlavě její koruna s dvanácti hvězdami, a v životě mající; a volala rodíc a mučila se, aby porodila. I viděno jest jiné znamení na nebi: a aj drak veliký ryšavý, máje sedm hlav a deset rohů, a ocasem svým táhl třetí stranu hvězd a pouštěl je na zemi. A ten drak stál pod ženou, kteráž měla poroditi, aby, když by porodila syna svého, pohltil ho. I porodila syna pacholika, kterýž měl zpravovati národy v metle železné. I zachvácen jest syn její k Bohu a nesen před trůn jeho, a žena utekla na poušť. A drak jal se jí protiviti a bojovati proti ní. I dána jsou jí dvě křídla orličí veliká, aby letěla na poušť na své místo. I pustil drak z úst svých po té ženě vody jako řeku, aby jí strhl dolů. I pomohla země ženě a otevřevši ústa svá pohltila řeku. A rozhněval se drak na ženu, i šel, aby boj činil s ostatními, kteří jsou ze semene jejího, a kteří ostříhají příkázání Božího a mají svědectví Kristovo. — Potom proti té ženě vyšla z moře hrozná a veliká šelma mořská, mající sedm hlav

²⁸⁾ Popis RM. podávám dle Dudíka, Handschriften der Dietrichst. Bibliothek zu Nikolsburg. Wien 1868. S. 36—37.

a deset rohů. A po té jiná šelma vyšla nábožná, mající rohy beránka a čínící znamení nebeská. A potom proti ní povstala ona okrášlená nevěstka.“

Tato žena sluncem oděná znamená Církev svatou pod časy Antikristovými, ale též každou duši věrnou v ty časy životu Kristovu oddanou, jež pozná zlosti a chytrosti drakovy a bude se vystříhati každého vnuknutí jeho. Takové drak vši mocí překáží, aby na sobě nemohla života duchovního zploditi, poněvadž nemůže nic čistého a svatého na světě trpěti, nýbrž všecko musí zkažiti a naprzniiti. Bude-li však duše volati ve svém trápení k Bohu, dá jí dvě křídla, totiž rozjímání kříže Kristova a nábožné modlení, na nichž před pronásledováním drakovým uletí na poušť. Drak sice jme se chliti na ni pokušení rozličná, aby ji strhl do hřichu, ale duše věrná uteče se k choti svému Ježíši ukřížovanému, t. j. vzdělá v sobě život bohomyslný a ozbrojí se proti tomu trpělivostí, pamatujíc, že Bůh na toho největší strasti sesílá, koho nejvíce miluje.

Potom musí věrná duše bojovati se šelmou Vehemot (prokletí), jež ji pokouší hřichy a šelemnostmi tělesnými a protiví se desateru přikázání Božích. Boj krušný ji očekává, ale s pomocí Boží i v tom zvítězí, zvláště jestliže si za štít oběre Kristovu smrt, kříž i umučení, a jimi stále se obírá. Kdo však chce státí se takto přítelem Ježíšovým, musí přijímati trpělivě a vděčně všeliká protivensství, ano ještě větších na sebe žádati; neboť jenom nepřátelé kříže Kristova štítí se toho, co na něm vidí, jako jest: potupa, chudoba, pláč, rouhání, obloupení atd. Dle toho kříž Kristův zavírá v sobě mnoho křížů rozličných, jimiž duše věrná bez přestání bývá křížována a trápena, které je však povinna nésti a nesouc statečně vítěziti.

To jest obsah jakéhosi úvodu, jenž sahá až po l. 12. D. V kap. 10. (l. 12. E) počíná rozdělení na kříže.

První kříž hrozí duši od vlastního těla (12. E — 14. E).

Druhý povstává od hříchův a zlého svědomí, při čemž každý ze sedmi hlavních hříchů trápí duši zvláštním způsobem (14. F — 24. D).

Třetí křížování trpí duše od ďábla (24. E — 34. D).

Čtvrté od světa (34. E — 41. F).

Páté křížování pochází od rozličných lidí tohoto světa, dobrých i zlých (42. A — 116. B).

Šesté trpí duše od sv. Písma (116. C — 117. F).

Sedmá a poslední rána a křížování přicházívá od samého Boha (118. A — 123. D).

Nápadné jsou nestejně rozměry těchto křížování. Kdežto první čtyři a poslední dvě obsahují dohromady pouze 37 listů, jest páté křížování samo jediné vypsáno na 74 listech, to jest

má rozsah dvakrát tak velký jako všechna ostatní dohromady. Zajisté ne bez příčiny je to právě křížování „věrné duše od rozličných lidí toho světa“. Pozoruhodno jest aspoň, že bez mála všechny ať zjevné ať skryté současné narážky vyskytují se v tomto oddílu KZ.!

Líčí se tu, jak rozliční lidé rozličně duši křížují; a to nejprve dobří svými přednostmi a laskavostí (l. 42. A — 45. B), potom zlí bezprávím a násilím, které jí činí nejdříve řečí (45. C — 50. C), a když jim to nic platno není, i skutky (18. kap., l. 50. D — 55. F). Při tom vykládá spisovatel význam oné šelmy velké Vehemot, kterou viděl sv. Jan (Zjev. XIII.), a dále mluví o čtyřech šelmách z proroctví Danielova (VII. kap.), načež praví výslovně: „Hle žet v ty časy drakovy t. j. Antikristovy, kteříž jsou nyní, svatí budou statečně proti drakovi t. j. proti ďáblu bojovati.“ Šelmě oné velké pomáhá šelma jiná menší, mající rohy Beránka.

Jestli vyvolení Boží všem těmto šelmám odolají, ostojíce jich tělesnému násilí, a zvláště poslední šelmě pobožné, tehdy nad to nade všechno Drak starý a s ním jiní ďáblové užívají proti nim oné nevěstky lité, nečisté a nejhorší a její moci a chytrosti duchovní (19. kap. l. 56. A — 62. A). Ženka tato znamená všechno kněžstvo zlé, pokrytecké a od života Pána Krista jako od chotě svého poběhlé, kteří všichni se za dobré a za spravedlivé mají pronásledující vyvolené Boží a ženu onu sluncem oděnou, pravou a věrnou choť Kristovu, i každou duši jemu oddanou jako zlou a velikou jeho protivnici.

A bude-li člověk dobrý, musí boj s těmi šelmami a s nevěstkou podstoupiti, jako toho máme hojnost příkladů z Pisma. I bude na nás Báh vylévatí všecky rány popsané ve Zjevení sv. Jana. Nejprve pošle Apoštoly falešné (Zjev. II. 2. 9.), potom koně červeného (Zjev. III. 4.), jež znamená lidi lité a krvavé, na to koně bílého (Zjev. III. 8.), to jsou pokrytci a lidé bludní, kteří budou svoditi pismem a radou zlou a rozpakovati u víře. Pak pošle drak anděly (čtyři), jimž dána jest moc škoditi zemi i moři (Zjev. VII. 1. 2.). Potom pošle na něj Anděly své, to jest lidi a kazatele, ježto se zdají jako andělé, aby proti němu troubili t. j. kázali (Zjev. VIII. mluví tu o sedmi andělech); a z toho zatroubení přichází na lidi hromobití (1. anděl, Zjev. VIII. 7.), oheň s krví smíšený (2. A. VIII. 8. 9.), spadne s nebe hvězda veliká do řek a studnic (3. A. VIII. 10. 11.), a vyjdou kobylky z propasti, kterou otevřela hvězda spadnuvší s nebe (5. A. Zjev. IX. 1—11.). A ještě nemá drak na tom dosti, nýbrž posílá na vyvolené Boží nějaké šelmy jiné, než o nichž byla řeč svrchu, jako kozla litého (Dan. VIII. 5—12.) t. j. lid kacírský a pokrytecký. „Hle“, dodává spisovatel na konci kapitoly, „kterak toto hrozné věci budou dopuštěny na svátost tu drahou a na Boží vyvolené a zvláště na učené v ty časy poslední nebezpečné,

kteréz jsou i nyní; kteréž věci mají věděti všichni lidé, aby se jich vystříhali tím pilněji.* Vyvolení Boží nemají tudíž na se čekati ode Draka než těžkého trápení, které mají s trpělivostí snášeti (kap. 20. l. 62. A — 68. E.), hledíce při tom jako na vzor na Spasitele svého na kříži rozepjatého (kap. 21. l. 68. E — 74. D). Na to (v kap. 22.) počíná rozjímání o umučení Kristové. Je to jakási křížová cesta rozdělená na 83 stupňů dle vzoru biblického řebříku Jakubova. (Pokrač.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal Jaroslav Hruška.

Instrumental doplňkový byl již předmětem hojných úvah, zvláště rozdílu jeho od nominativu doplňkového věnována bedlivá pozornost ve starší době i nyní¹⁾, ale zbylo přece ještě mnoho nejistého. Libovlnost pak, jakou se nyní v mluvě spisovné právě v této věci i proti citu řeči hřeší, zavdala nám podnět k tomuto pokusu.

¹⁾ Beneš Optát a Petr Gzel: *Grammatica*. V Náměstí na Moravě r. 1533 a 1548, ve vyd. z r. 1643 str. 18 regula II. — Jana Blahoslava *grammatika česká dokonaná* l. 1571. Vydal Hradil a Jireček 1857 ve Vídni. Str. 63., 64. — *Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo*. Auctore M. Laurentio Benedicto Nudozerino, scholae Teuto-Brodensis rectore. Praga 1603. Str. 87, 88, 89. — *Grammatika boëmica in V. libros divisá a quodam patre Societatis Jesu jam pridem in gratiam Tyronum boëmicae linguae composita* 1660. Olomucii apud Vitum Henricum Ettel (mluvnice Drachovského). Str. 186. — *Grammatica linguae bohemicae auctore Wenceslavo Johanne Rosa* 1672. Micro-Pragae. Str. 281, 282, 290. — *Grammatica linguae bohemicae von Johann Wentzl Pohl*. Wien, Prag u. Triest 1756. Str. 168 a j. — *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache von Joseph Dobrovský*. Prag 1809. Str. 369, 370, 380, 382. — *Русская грамматика Александра Востокова*. Санктпетербургъ 1831 года. Str. 244 sl., 258. — *Историческая грамматика русского языка составленная О. Буслевымъ* 3 изд. Москва 1868. Str. 263 sl. — C. W. Smith: *Grammatik der polnischen Sprache* 1864. Str. 168 sl. — *Der syntaktische Gebrauch des Instrumentals im Polnischen, von Johann Wondráček*. Programm des kath. Gymnasiums in Teschen, 1864. Str. 24 a 27 sl. — Martin Hattala. *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského*. Praha 1865, 1867. — *Mluvnice jazyka slovenského*. Pešť a B., Bystrica 1864 a 1865. Str. 170 § 307, 308, str. 232. V. Zikmund: *Skladba jaz. českého*. V Litomyšli a v Praze 1863. § 117. a j. — *Über die modale Bedeutung des böhmischen Instrumentals*. Fr. Bartoš. Brünn 1868. — *Schulprogramm*. — *Grammatyka języka polskiego więksha przez Dra. Antoniego Małeckiego*. Lwów 1863. Str. 316, 322 sl. — „O instrumentale“ Fr. Bartoš. V Praze 1874. Biblioteka paedagogická sv. 6. — Miklosich:

Nebudeme vycházeti ani z lokálního ani z modálního významu instrum. doplňkového, nýbrž vyličíme prostě historicky, jak jeví se význam a užívání jeho od nejstarších dob v jaz. čes.; z toho pak a srovnáváním s ostatními jazyky může se souditi o původním významu jeho vůbec.

Instrum. doplň. nazýván dříve dle mluvnic latinských instr. přísudkovým, a označuje se jím jako doplňkem vůbec ta část věty, která věcně omezuje a určuje význam slovesa, nesouc se při tom k podmětu. Sloveso to je v určitém vztahu ke jménu doplňkovému, jenž se jeví dle významu slovesa a má vliv na pád jména doplňkového. Musíme tu tedy hleděti: 1. k jakosti jména doplňkového, zvláště je-li to příd. jm. (adjektivale), či substantivum, 2. k významu slovesa.

Tu pozorujeme zvláštní pravidelnost ve stč.:

Příd. jm. doplňkové pravidelně tvaru jmenného shoduje se v pádě se jménem, k němuž se vztahuje.

Jméno to může býti:

α) grammatický podmět věty, a tu je tedy příd. jm. v nominativu.

Sem patří vazby participia

α) spojitého: zet geyg wýzenu tepa holy OtcA 182^a, Rachel placic fynow fwich nechtiela fye vtieffiti Kof.

β) absolutního: to gefť welyka cznoft kdz wneduzeny gefť pokorne wtrpený a boha w tom chwalecze OtcB 366^b.

Dále vazby po slovesech nepřechodných, zvratných a pasivních:

Němci v svých domech zatvořeni sediechu Dal. 104. 32. — wczyny fie giew tak yassen woczy ytak welmy krafen Kat. 1037 (sc. Kristus) — aby všickni sobě podobni učiněni byli Lab. 11. 7.

β) předmět, jenž může býti:

α) v akkusativu, a má tudíž i příd. jméno doplňkové v ak. To jest po slovesech přechodných: klodoueus ten klafter slowtnye swoboden wczynyl Pass. 383. — stworzyw giew podobna k sobye Vít. 17^a 1268. — horzku¹⁾ uczyny wlyczku lyboft Št. uč. 23^a 1 — zachová srdce čisto Št. V. 247.

β) v dativu, a má tedy doplň. jm. příd. v dat. To jest zvl. ve vazbě dativu s infinitivem: wieteli ze gefť fynu czlowie-

Vergleichende Grammatik. IV. Syntax. Wien 1868—1874. Str. 732 sl. — K syntaxi Stíněho. Sepsal V. Prasek. Program slovenského gymnasia v Olomouci r. 1874. Probrán tu Stíný vydání Erbenova r. 1852, Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, a Knihy naučení křesťanského vyd. Vrtátka 1873. — Skladba adjektiva českého, zvl. staročeského. J. bauer, Fil. I. roč. XIII.

¹⁾ Poněvadž se ve stč. textech quantita neznačí, rozeznáváme ak. sg. fem. od instr. analogií dle masc. a neutra, je-li v některém textě vždy po určitém slovese zjevný ak. masc. neb neutra, pokládáme i tvar fem. za akkusativ; podobně rozeznáváme adj. jmenná od složených ve fem. nom. a ak. sg., v masc. a neutrum nom. plur.

cziemu iatu byti Hrad 76^a. 7 — prosí, by nedali Hovořě živu býti Dal 34. 45 — neffuffie mnie pieffi giti Pass. 538.

γ) v genitivu, příd. jm. je tudíž též v gen., ale vazba ta je již ve stč. řdká: tyech (sc. zlych) y w zakonye duchowny dobrych vczynynty nemohu Pass. 396. — jakž vy uzřechu, mne svázány tuto otběhů Dal. 13. 27.

Zvláště často vyskytují se v doplňku příd. jm. jmenného traru: čist, bos, pěš, pln, rád, níc, živ, a to ve rčeních již ustálených :

muffit hanebnye snyty, genz smiel zyw to pomysliti Hrad. 78^a 4.

gez posly fweho krale kazachu zywy zahrzyefty AlexV. 6^a. take nam ffuffye bytu czyftu Št. uč. 29^b 2 — nevěře, aby živu zůstati možné bylo Lab. 9. 14.

Instrum. doplňkového u příd. jm. původně vůbec není, nemáme vůbec ani dokladu pro instr. příd. jm. tvaru jmeuného ve významu adjektivním.

Prostý pád bývá též hrazen pádem předložkovým: aby jej za nemocna nebo ven z země položil Všeh. II. 5. 2. ano gy wffychny zamudru gmagy OtcA 456^b.

Subst. s předložkou za adjektivum: a tak fie domow we zdrawi wratyl Pass. 357.

Adjektivum nahrazeno adverbium: každý aby tiše u noh pána svého seděl Lab. 46. 1 — skrze jedno věc některá daleko se zdála, skrze druhé tataž blíž t. 11. 15; srovn. měly tu moc, že věc daleká blízká a blízká daleká se zdála t. 4. 4.

Posléze může býti za doplňkové jméno celá věta: akdiz tam apoftol przyffel vzrzy ana fwazana ahrize Pass. 457; srovn. tak yeho ztriznena wznak leziece wzrziewffy Pass.

Substantivum doplňkové a jméno je zastupující jest vždy v instrum., následuje-li po slovesech značících přeměnu nějakou podmětu neb předmětu ve tvar jiný, jako: činiti, činiti se, činěnu býti, dělati, dělati se, čísti se, dáti, dánu býti, dieti, vzhovati, jmenovati, jmieti, jmieti se, klásti, klásti se, korunovati, korunovánu býti, křčenu býti, léci, mieniti, mnieti, mnieti se, naléztí, nalezenu býti, naroditi se, obúzěti, ostati, ostaviti, ostavenu býti, usazenu býti, pohnati, pojieti, položiti, položenu býti, postaviti, potvrditi, praviti, prokazovati se, pronesenu býti, provolati, přijieti, p(i)sati, p(i)sati se, řeci, uroditi, siesti, slibovati, státi se, stavěti, stavěti se, stvořiti, súditi, súditi se, světiti, učiti, upraviti, usazenu býti, ustanoviti, ustaviti, voliti, volenu býti, vychovánu býti, vzieti, vzpoviedati se, zváti a j.: fwati german biskupem vczynen Pass. 385 — ynhed fwatokradczem a pohanem vczyny fye Vít. 96^a — wita opatem wolichu Pass. 316. — ze geho obuzye zlodyegem Rožmb. 227.

Vedle instr. jest hojný pád předložkový: zzes nam fyem k wykupytefy pofflan y k wyplatytely Roudn. 2340 — y vczynen

geft my hospodin w utoczifcze *ŽW.* 93. 22 — by mi tě Bůh za průvodčího dal *Lab.* 3. 4 — a ty země u věně jmieše *Dal.* 94. 21. —

jako: má přijat býti jako pokrm *St. V.* 300.

Substantiva po slovesech neznamenajících přeměnu jsou v nominativě. Sem patří slovesa: slůti, jež však lze vyložit i za nom. jmenovací, vstáti, zdiety se a zvl. km. je-, o němž ještě podrobněji promluvíme:

každému se nevěra zdieše, že *Dal.* 44. 67 — zet fie (to) zda welika wyzna a k nahley pomštie prziczina *NR* 1061 — ten geft prawy mnych *OtcA* 223^b — wyera geft zaklad a korzen wfheho dobrego *Št. uč.* 4^a 1.

Časem však nastávají změny a původní pravidelnost se ruší:

1. Analogií příbuzných sloves přechodných, jež mají doplňkové jm. příd. v ak., bývá i u sloves zvrtných příd. jm. v ak. místo v nom.: a se ve všem věrna čině (sc. *Kochan*) *Dal. Pelcl., Fürst.* 36. 25. — *Soběslav* chtěl se známa dáti *Dal. Pelcl.* 67. 34 — *Jozef* neduostojna se mně *Kruml.* 17^a.

2. Později, nejprve u příd. jm. významu subst. a čím více ubývá jmenného tvaru jm. příd., tím více rozmáhá se zvl. po slovesech značících přeměnu i u příd. jm. místo náležitěho nom., gen., dat. neb ak., vůbec doplňkový instrumentální analogií dle substantiv a na zřetelnější označení funkce doplňkové, jež pozbytím jmenného tvaru stala se nejasna: učín se veselým *Troj.* 143 — velykat mu hanba bywa ktoz fyje jako mudrym wzywa *Vit.* 65^b 1. 30 — Bůh se prokazuje vděčným *Mudr.* 51. — vczyn mye dobrym od sebe *Roudn.* 156 — pro než die *Kristus* blaženými milosrdné *ŠtV.* 245 — slušie každému dobrým býti *Dal. J.* 74. 45, 109. 29.

Na přechodu od nom. po případé akkusativu neb dat. příd. jm. k instrumentálu je příd. jm. doplňkové zakončení určitého v nom., ak., dativu neb genitivu:

ruce tolikéz prašivé spatřiny a všecko tělo nemilé *Lab.* 33. — ez gey tak czneho wiediefe *Kat.* 547 — bich gey prziemohla fylnye i vzriela prziemozeneho przied oblicziegem oka meho *Marg.* 294 — jakož geft nefnadno byti twrdemu korabu bez hrziebykuow *OtcA* 242^a — že mě ráčil popříti naroditi se živému *Ludv. z Pern.* — neb nemóžeš jednoho vláska bielého učiniti ani černého *Hus* 1. 103.

3. Analogií dle vazby dat. s inf. vloudil se dat. doplňkový často za nom. doplň. adj.: radyeyffe chzemy zemrzyety podle czty nez bez studu zywu oftaty *Pass.* 436.

Naopak mívají substantiva, ač řídčeji, po nepřechodných, passivních neb zvrtných slovesech změny působením latiny (a snad i příd. jmen) místo instr. též nominativ a po přechodných slovesech akkusativ: chytra swodnyczye czynycz fyje dobra

nunwiczye Hrad. 102^b 6 (pro rým?) — nalezen yest bozy czlowiek Pass. 327 (sv. Alexius) — yaz oftawen fem kral ot neho nad Lyon ŽW 2. 6 — ydu, hledayu dyabla sobie pana Pass. 359 — otczye take proroka wczynyl genz Pass. 280 — móže poručnika udělati, kohož se jemu zdáti bude Všeh. I. 2. 11.

Zdánlivě je doložen též nom. subst. doplňkového po předchodném slovese: neolewym drziewe nezły mnych mie flybyfs wczynyti OtcA 244^a, ale je tu nedopsáno místo mnychem¹⁾.

Velmi zřídka jen analogií dle příd. jm. shoduje se doplň. subst. v pádě s předmětem, k němuž se nese: przygmu za rukoymie tito fwate. k tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy mieti nemozem Pass. 412.

Analogií, dle substantiv po slovesech značících změnu, nastupuje instr. subst. doplňkového i po slovesech, jež nemají významu toho: sově soumrak switáním se zdá Did. 152 — adj.: šel jsem, abyeh se nesmělým nezdál Lab. 9. 12 — yakz fem mnychem tak fem to na Irdczy wlozyl OtcA 223^b.

Ze všeho, co zde řečeno, vysvítá, že instr. doplňkový souvisí tak úzce s ostatními pády doplňkovými, že, chceme-li užívání a význam jeho jasně pochopiti, třeba poznati užívání všech pádů doplňkových a jich zaměňování s instrumentalem.

Nominativ a akkusativ s infinitivem. Vlivem latiny vyskytají se v XV. stol. a zvláště v XVI. vazby nominativu neb akkusativu s infinitivem, jako ku př.: Jeronymus mnien geft nledowati knihy Orygenowych OtcA 303^b — každý se praví dosti míti Lab. 46. 1 — pravic se moc míti t. 18. 6 — pravíce tu božského cosi býti t. 11. 12.

Vazba ta se vyskytuje též u doplňkových příd. jm. a subst., vývin její můžeme si vyložiti takto:

Srovnáním s latinou (při překladech, u klassicistů a j.) zdálo se, jako by u doplňkových jmen příd., jež se pádem a řídicím slovesem srovnávala s vazbou lat. nom. neb ak. s inf., zvláště však u partp. praet. pass. byl zamlčen infinitiv, asi tak, jako se i v latině někdy zamlčuje. Domnění to mohlo zvláště tehdy povstati, když jmenné tvary příd. mizely a neoznačovaly již tak přesně doplňkové funkce.

Tedy asi v takovýchto případech: a to fie gemu welmi fladke zdashie OtcA 141^b — uzřě ránu, již pozna u boju ot sebe danu Dal. 20. 17 — ayuz mny take zaczyelo zhrobu twe wynato tielo Hrad. 42^a 12 — corpus tuum sublatum (sc. esse) existimat 246^a 2 — plakasse neb wzata mnyesse t. 29^b 13 — quia sublatum (sc. esse) existimabat quem querebat 239^b 2 — kterehoz wyell nerowneho k sobye anyz podobneho Wit. 71^a 2. 10 — quem scieris non esse parem tibi — kterýž radostí mne zděšeného vida Lab. 38. 2.

¹⁾ Ak. zněl by tehdy již mnicha.

Doplněním domněle scházejícího slovesa „býti“ povstala pak u *príd. jmen*:

a) vazba *nom. s inf.*, připojením infinitivu k nominativu doplňkovému: a když poznali fu se byti nazy Ad. a Eva 1, srv. zná se přemožen Pass. 297, uznáua jest jeho žádost spravedlivá býti Žer. záp. II. 92. — čisti se byti mněli Br., srovn. mný fu nanyzšly OtcB 289^a — pravil se býti nevinen Háj., srv. genz lye prawy newynen Rožmb. 129 — uznávám se tím povinen býti svému příteli Dobr., — mnozí domnívají se vděčností povinni býti Kocín Dobr.

b) vazba *ak. s inf.*

α) při přechodných slovesech: všecky rozkazy tvé pravé býti poznávám Br. bible — pomsty žádostivého ho býti znal Hatt. 2. 266.

β) připojením *inf. k analogickému akkus.* (viz výše): viděl se předního v tom městě býti Har. II. 241 (m. přední).

c) vazba *instr. s inf.*, připojením býti k anal. instrumentalu (místo *nom.* neb *akk.*, viz výše): ktož by se nespravedlivým býti seznal Všeh. II. 23. 1 — dobrý člověk znaje se spravedlivým býti t. II. 27 př., mnozí zatracenými se býti křičeli Prot. 337 — kterýž se vinným býti zná Všeh. II. 11. 34. kmen stromový, ježž pravili palmovým býti Har. I. 208 — které (sc. muže) hodnými býti kněžského úřadu soudili Prot. 57 — kým mne praví lidé býti, mne Syna Člověka Luc. 32, 2 Nudož. gram.

U *substantiv* bylo tomu podobně. Připojením infinitivu k doplňkovému substantivu

a) v instrumentale vznikl *instr. s inf.*: pravil jej býti písařem Žer. záp. II. 155 — šalbou a podvodem to býti pravice Lab. 13, 2 — on je pokojil, co nejtajnější tajností býti pravě, že t. 13, 2 — pakli co ke Kristu překážkou býti viděli t. 50. 4 — císařovna křestankou se býti vyznala Har. 2. 80 — jeden se hlásal býti krevným přítelem, druhý po ženě příbuzným Lab. 18. 11 — nenašlo se však býti než pavučinou t. 33.,

b) v analog. *akk.* (viz výše) neb silnějším napodobením latiny vznikl *akk. s inf.*: prvního poustevníka praví býti Pavla Har. II. 109. viděl jsem je utrápené lidi býti Lab. 19.

Sloveso býti.

Význam a rozeznávání pádů dělalo u tohoto slovesa největší obtíže.

Sloveso býti řídí se úplně pravidlem všeobecným výše uvedeným, ale má ještě své zvláštnosti.

Přídavné jméno a adjektivale doplňkové je vždy v nominativě a má tvar *jmenný*: kakt zzwými býrd iezt fšchziepý

Jid. 101 — paklit yeft ten prziklad mal Pass. 330 — ale tyto gis zu taczi AlxBM 3^b — kriřtus mocnyeyffy yeft nez ti Pass.

359 — ayzza zzwym ludem pozztaten Jid. 18.

chcze byty wewřfem powolen Jid. 85 — hi by yudas moczen dworn Jid. 55 — by fylen y hotowiegy OtcA 367^a — ez biechu morzke wody welmi horzky Pass. 487 — w lowiech welmi myflyw bieffe Pass. 384 — tolik zzem byl ludem hrozen ApD 8 — sbozie tehdi tobie probyteczno bude Pass. 323 — myekeke take bud Vřt. 62^a.

Při subst. doplňkovém třeba rozeznávati u slov. býti √es, √by a bąd-.

1. √es má původně jen význam lat. esse, řec. *είναι*, ř. *être*, a pojí se tudíž (dle str. 47) pravidelně s nom. doplňkového subst.: neyfem yeho řluha Hrad. 85^a. 17 — já jsem tlumočník královny světa Lab. 3. 3 — a ti ři otecz řameho czřta Pass. 347 — gfyli řyn bozy Hrad 88^a. 17 — kterýž nepřiel tel jest svého bližního DalJ. 53 — my řmy dieti twe řefřty OtcB. 56^a — anařly přzietele řfv patriarchy a prorocy řř. uč. 3^a. 1 — arnulfus řwati otecz řfa Pass. 331 — řfucz taka kniezna OtcA. 472^a.

2. √by má význam dvojí, původní totiž, odpovídající sanskr. bhū- bhūta-, řec. *φύ- έ-φύ-το*¹⁾ ve významu realním fieri, *γίγνεσθαι*, devenir, a v tomto významu má při sobě instr. subst. doplňkového: mas po mnye w tomto mieřtye bífkupem byty Pass. 385 — neday gyskrzie uhlem byty neb uhel czasto ohnyem bywa DalC. 31 (der laz dy funkin nicht eine koln werdin in dem haus, wan der kol wirt oft czu einer flammen) — tehdy kněz ř Otty bratr po Daněli bífkupem bieře Dal. 74. 15 — po řem Mnata knězem bieře Dal. 16. 4 — umřé kněz Vladislav, po řem by knězem bratr jeho Soběřlav Dal. 64. 1 — a po nem zly Julian cyeřarem byl Pass. 282.

Podobně bąd-²⁾ značí 1. factus ero, *γενήσομαι*, je deviendrai : a tak bude matku tomu, gemuzto řfem ya otecz Krist. 5^a — czieřřarzewu ya nebudu Kat. 282; řrv. budem obradovaniem *γενώ μεθα έπιχαρμα* Op. 2. 2. 263 M.

Druhý význam by- a bąd- je modální, kde by- = esse a bąd- = ero, *είσομαι*, je serai, a v tomto významu je při obou doplňkově subst. v nom.: proto nechci býti člověk jeho Dal. 55. 17 (darvm wil ich sin diner sin nit). — Po „bych“ není dokladu pro nom. — alzbieta bezdyetkyny bieffe Pass. 275 — genzto otecz řwateho allexie bieffe t. 325 — genzto hlawa nad řzymřku wořřku

¹⁾ Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Karl Brugmann Strassburg. § 53. „bhū- slabý tv. koř. bhey „werden“, bhū-tá- „geworden“, *έ-φύ-τον*, řit. bū-ti, řstlv. by-ti-, v. § 170, 175, 313, 341.

²⁾ Miklosich III^a str. 98 a 99: „både souvisí s by- jako ide- s i-, jade- s ja- z jě-“, též str. 126.

bywaŝe t. 281 — pozzledny był geŝchze dŷetye Jid. 16 — geŝ fu byli lidye jako y my. Pass. 318 — gych rowowe budu gych domowe v wyeky Hom. Kl. 2^b (et sepulcra illorum domus erunt in eternum 2^a) — budeŝfly dobreho towarzystwie naŝledownyk budeŝ naŝledownyk y gych ŝlechetnoŝty Ŝt. u. 46^a. 1.

Tomuto rozeznávání významu esse a fieri při km. by- a bąd-mohl by snad někdo vytýkati subjektivní pojetí, zvl. proto, že jak hned uvedeme, analogie záhy pravidelnost tu rušila. Ale pro správnost pojetí tohoto svědčí:

1. souhlas s původem by- a bąd- a rozštěpením jeho v význam realní a modální, jenž se obrazí v syntaxi jeho;

2. ve stč. není dokladu pro „státi se“ ve významu fieri při subst. doplň., stč. „státi se“ značí evenire, a fieri se nahrazuje dlouho slov. býti;

3. jen tak je slov. býti v souhlase s užíváním instr. doplňkového subst. po jiných slovesech (viz str. 46 sl.);

4. nejstarší a i pozdější doklady i jich překlady podporují mínění to, a odchylky se dají přirozeně vysvětliti. Charakteristické jsou příklady zvláště u Dalimila: Tak snide ŝlechetny kněz Soběslav, po něm by (factus est) knězem syn jeho Vladislav. Ten nenásledováŝe otcě svého, přítel bieŝe (erat) jazyka němečského Dal. 66. 10;

5. svědčí tomu namnoze i novočeské užívání;

6. jinak by bylo by- a bąd- časnou výjimkou ze všeobecného pravidla.

Stav právě uvedený objevuje se ve starší době velmi pravidelně, ač již záhy počala působiti analogie:

1. Nejdříve $\sqrt{\text{by}} = \text{esse}$ začalo se mísiti s $\sqrt{\text{by}} = \text{fieri}$, zvl. v infinitivě a při bąd-, tak že míváme u substantiv později i po by- = esse instrum., zřídka naopak; nejlépe se zachoval původní rozdíl v minulých časech, zvl. u aor. bych: tehdy Swatopluk u Moravě králem bieŝe Dal. 23. 3 (erat; Swatopluk waz koning in Merhern) — genzto když bieŝe (erat) mnychem w klasterzje a bieŝe oŝtaruzny a popem bieŝe OtcA 332^a — aniž se ještě znají, a aby lidmi byli vědět Lab. 5. 8 — chovajž cně kniežete svého a buď vladař kraje postoloprtského Dal. 21. 10 — w ti czafi Julian poczie weliky naŝilnyk byty Pass. 283.

2. Při $\sqrt{\text{es}}$ jest u substantiv anal. instrum. a to nejdříve u particip. jsa, později i u jiných tvarů. Příčinu k tomu zavald analogický instr. užívaný i po by- = esse: tu conyruŝem yŝa (sc. kacř) Pass. 413 — opatem gľa bratrzy wczjeŝe Hrad 9^a. 16 — by diewku gfucz byla mati t. 62^a. 7 — gemu weczje Jan geŝt Andielem OtcA 208^a.

3. Analogií dle substantiv, a to čím více ubývá tvaru jmenného, tím hojněji přijímají i příd. jm. doplňková instrumental. Nejdříve a nejčastěji po $\sqrt{\text{by}}$: že chce dobrým býti Dal. 61. 7 — chce aby zle dobrým bylo Ŝt. u. 12^b. 1 — z té příčiny

byl i způsob dojista vznešeným, svatým Kostel., na ledě 20, poydu a budu swietfkym OtcA 169^b. Za dat. s inf.: bohatým býti není povinnost, ale ctnostným Mudr. 171. těžko šťastným býti t. 150.

4. Když se by = esse smísilo s by = fieri a po by-se užívalo anal. instr. doplň. u příd. jm., zastihla analogie ta i příd. jm. doplňkové při Ves. Ještě Blahoslav kárá užívání adj. instr. po Ves, řka (str. 248): „Dura phrasis, ferenda quidem in carmine, sed non imitanda. V písniích O 14: Nicť nám to neškodí, žeť sme hříšnými; lépeť, žeť sme hříšní.“ Na str. 246: V písniích starých I. 8 Ať sme vždy povolnými, t. povolni Luc. 18.“

ges gefť oczcy y materzy Gedynu Kat. 2282.

Ve stč. bylo vůbec užívání instr. doplňkového příd. jm. velmi řídké a mimo příd. jm. významu subst. jen na určité případy omezeno (zvl. často u příd. jm. dobrý a j.).

Jak vidno smísil se příbuzností významu a střídáním km. Ves s Vby a baď- časem nomin. s instr. tak, že doplňkový instr. pozbyl téměř původního svého významu, ba nyní užívá se ho v nedbalé spisovné mluvě všude, i při part. praet. pass., příd. jm. a komparativech. Neplatí tedy Miklosichova slova o ubývání instr. doplňkového o češtině.

Vedle jmenných tvarů od sloves odvozených drží se však doposud v češtině doplňkový nom. jmen příd. a komparativů (superl.), zvláště mají-li příd. jm. jmenný tvar, pak, je-li podmětem sloveso, neb celá věta, aneb je-li gram. podmět „to“.

Doklady k slov. býti.

Tvary opisné.

Opisování praesentu, praeterita a futura slovesem býti s part. praes., jsem veda etc. Podobných opisných tvarů nacházíme i ve stč. i ve stslav. dosti:

бѣдѣ же ѿ етери ѿтъ книжьникѣ тоу садаште Marc. 2. 5
Zogr. ѿ еъ проповѣдам . . . ѿ еъси ѿзгона t. Marc. 1. 39 бѣ бо оууа яко власть ѿмъ t. 1. 22 бѣ еднихъ бола Лазарѣ t. Jan 11. 1.

gfem wyeda a chtye. A wyedye gfa a chtie. a chczy gfa a wyeda Št. uč. 17^b. 1. Duch swaty od otce a odfyna nevczynyen . . . ale gefť pochazeye t. 11^a. 2 — aneb fu sie wierzeczye OtcA 322^a — pro twe dyelo gfem milofti ſtradagicz Pulk. L. (Smrt) — Hned by (kovář) zlodiegy ottuffie Hrad. 132^b. 17 — odnaz vrozenym biessie mocznye wladna Pass. 384 — az iedně była nezzpuczi Jid. 22 — szem byl nechztnýe stnot weda AlxBM. 4^b. 32 — seżzem gich chzeft wfdý byl pomnye t. 2^b 5. — pakli zem byl prawdy branýe t. 4^b. 38 — proto gieznye widuczzy bylas yeho newieduczzy Hrad. 44^a. 10 — chtyecz aby tak bohom wzdi

sluziecy byla Pass. 134 — bý nudatný lepších zřetecze byli take lepššíu chtěyce AlxB 4^b. 28 — ale boh naylepe to vie se ne bych wtake průzlowie ias hí moy lud byl upadna AlxBM. 2^a. 42. Kdez budes nawieky wiezye Hrad. 130^a. 12 — bud cziefta gich tma apopylka a aniel hořpodynow řtihagie gich ŽBrn. 34. 16 — bud was kazdy řliřie Kat. 1691.

S part. praet.:

bud ten býřie zmyrtcy ulřw ktos geřt gie zprawě zazľuřiw AlxBM 4^b. 42.

Později užívá se tu určitého slovesa. Již Blahoslav brojí proti této vazbě, řka (str. 199). Marci *nař* *επιηρόσσα*. Byř káže a nebo Byw kázání čině. Lépe jest mutare participium in verbum a řici: I kázal ve řkolách jejich“. Řčení „Abychom byli bďici“ prohlářuje Blahoslav za barbarismus.

Participium doplňkové po tázacích a vztažných náměstkách: Vzor: nenie kto veda: pokrmu kto prřidada nenye Pass. 338 — z nenye kto řlowcze prřidada AlxM 3^a. 6 — ze mv nenye kto procz branye Rořmb. 48 — nenye kto czo powyeda AlxV. 3^a. 20 ande nenye kto gym orzye t. 23^a. 36 — ande nenye kto ottufye t. 1902 — nenye kto czaky prřidada t. 6^b. 2 — kdes ius nebyř kto pomoha ny rady prřidaty moha AlxH 3^a. 3 — nebyřfye kto hromad borzye any krzowye kto kopagye AlexV. 23^b. 36 — gych nebyřfye kto gyuz branye t. 1874 — zda bý byl ktory gho czo wýnye wtom czos byl bez radý chzinye AlxB 4^b 12 — ny řie kto bud otom tocze wiecez Kat. 357 — Malchus newyedyřfye czo gym odpowieda Pass. 367 — ma gemu pomoczen byři yakz moha a vmyege řt. uč. 26^a 1.

Později za partp. nastupuje infin. nebo adjekt.: ale nebyř kdo toho napraviti Lab. 10. 9 — Málo pak tu byl kdo zahálivý t. 7. 6.

Opisné tvary s partp. *-ř*: any řta řie rozřirzile oczy mogy ŽTruh. 103. 2 — řocz řta k swemu vgey chodila OtcA 56^a — abyřta ořřziehala te tichořti OtcA 51^b — bieřfye řlyřřal by byla nemocna t. 57^a — Tys byl mnye ten wierdunk otdal Hrad 127^a 4 — a budely řtaal nalewyczy toczyřř budely řwyetřke dobre mylowal řt. uč. 15^b 2. Příkladů velmi mnoho a nom. doplň. se dřří až podnes.

Opisné tvary s partp. *-n*, *-ř*: andiel řem bozy a pořřan řem OtcA 367^a — wewřřem řy vřlyřřana Dor. 112 — prawa wiera řeřř bohem zřiewena Pass. 337 — chzemu twá myřř tak oďřatá Jid. 138 — tu yat muczen odrzien a naypořřie hlawa yemu řřata OtcA 367^a — řlyřřeny řfu hlafy dyabľowi Pass. 314 — pozwan zza iakřto na hoďř Jid. 127 — zadagyci vzdrawena byři Pass. 393 — chczeřřly nebyřwaty wazan Vřt. 43^a 96 — ktocz kolywiek chcze řpafen byři řt. uč. 4^a 1 — by řuben polosen wrowu

Yudas bý osenjen widowü Jid. 113 — nebo byefye nanyem pyfano AlxV 9^a 6 — gdes herodes býl chzctý zbawen Jid. 35 — kdyzsto byl k foflye przywazan a metlamy byty kazan Modl. 53^a 11 — byl fy tryznen bozy lynu t. — odfwate wiery odluczena nebudeta, za to hořpodyna profila yuflyřřana Pass. 337.

Zakončení tvaru složeného: to fwate drzewo yeřt dawno tayene Pass. 486 — genz bieffe bieřem poředeny OtcA 180^a, pořyedeny OtcB 52^a — genz (kostel) na te puřřti bieffe vczinyeny OtcB 51^a — křřř zlatý, ten bieře odtud také vzaty DalZ 43. 25 — kdyzs byl na řmrt gaty Roudn. 958 — kdyřby byl (spráwce) řádně přijaty Vřeh. II. 1. 1.

Později i sem vniká i nstrumental: řeský jazyk od 14. až do 17. století vářeným, dobře známým a vůbec uřivaným byl Jung. — zajatým jsa zpíval jináč. Puchm. 80.¹⁾

V doplňku je příd. jm., náměřtka neb říslovka.

Kmen jes-

Příd. jm. tvaru jmenného v doplňku: kakt zzwými hýřd iezt řřchziepy Jid. 101. — kak iezt wratka zzeho zzwieta chzřt hi chwala t. 6. — czos iezzt podobno k chzemu t. 41 — duofogent yeřt nebelkeho kralowřtwie amodlitwa geho wzaczna geřt Pass. 324 — takowi darzy gfu potrzebny t. 487 — paklit yeřt ten prziklad mal t. 330 — ez dyetye nenyne czyřřto t. 331 — nykda bezpeczen nenyne t. 332 — ez by mi nebyl tak tyezek t. 360 — jakz libo yeřt pořobyřř t. 330 — kakz koliwiek řmy hrzielny t. 326 — tolikoř mi jeřt mój tvořec mil Dal. 30. 43 — že jeřt nevěřen (otec) jazyku řvému t. 66. 24 — geřřtot (královřtvie) geřřt hotowo OtcB 57^b — wiece mi geřřt mila rohozka Ewlalyowa t. 55^a — opat mí geřřt řmvten t. 53^a — uczinřmy, iakz bude hodno t. 54^b — nenyřt dobro zuffati OtcA 233^a — ze neny řwiedom t. 199^b — neyřřem tak řnazen yakoz geřřt tato zena řnazna t. 265^b — przednymzto geřřt wřřeczko lyte krotko t. 310^b — zywot mi zaden nenyne PulKL 434 — ařzza zzwým ľudem pozztaten Jid. 18. — procz ti gřuci tak bohata Pass. 336 — ez wam řpomocznyegy budu umra nez zde zyw gřa t. 417 — neyřřa nykdy gřnam hľeden Roudn. 648.

Příd. jm. složené v doplňku: blazeny gři mily moy hořpodarzy Pass. 479 — ezřt yeřt hořpodyn milořřywy t. 357 — wizy, ez yeřt dobry a weliky buoh krzeřřtanřky t. 471 — ze geřřt archangel mocnyne řyľny Krist. 3^a 2) — toto pořelřtwye geřřt nykda neřřlychane t. 4^a — jeřřt-li obecne, moc má prvě volenie, a nenie-li

¹⁾ Nové básně sv. 4. r. 1802.

²⁾ Fil. listy roč. XI. str. 286 sl.

obecné, neb jest druhé. DalL 59. 13 — zey ten blazeny Št. uč. 16^a 1 — anemylugeli dobroho nenyte dobry ale zly gefť t. 22^b 2 — ktož myluge nekazaneho zey nekazany t. 22^b 1 — otce kako fy blahoflawený OtcA 360^b — neb on bieffe tak tichy y pokorny OtcB 53^b — a gfuli prawie pokorný y tak tiffý t. 51^a — iakezs sam nemudry, takezs znemudre zwierze przywedl t. 53^a — kak gefť wzrostily naziwotie hrbowatly czy wlepotie, slepilygie czy widomy, mrzutily czyly twarny, skupily gie czily darny, crafnyli gefť czy nekrafny, nemudrily czy wiehlařny, chromily gefť nebo prawi, nemocznily czy pak zdrawy, kakyli geho obiczeg gieft Kat. 277 sl.

Později sem vniká instrumental. Příklady všecy: gez gefť oczy y materzy gedynu Kat. 2282 — opiet sem fie na swiet nawratyl toczyzto fem swietřkym OtcA 434^a — yakožto swietřzkym gfa w drahem rufie chodyl t. 196^b — zdaž kařdý tak drzým jest, aby přestati neměl Lab. 3. 2 — by bohatým byl, moudřým není Jung.

Komparativ (superlativ) v doplňku: wřelika nowina lubřli iezť nesli wicz ginā Jid. 69 — (l)epi zam gezť vmra zany AlexH 5^b 30 — podle tyechto trři chzctý prawa gims zřinych iezť wiczri mnohem ApD 13 — naše jest lepřie pokānie Dal. 90. 11 — swati Jan powyřenygy gefť nez prorocy Pass. 277 — kristus moczneyřly yeť nez ti t. 359 — yeť znam^enye ez yeť moczneygy nez ti t. 358 — to mieto nayřlowutneyřlye bieffe t. 388 — a ktoz gyefť bohatyeyřly ten gyefť czlowiek naymudrzyeyřly Vít. 42^a 14 — wřak gefť muz řlynygy nez zena Št. uč. 38^a 1 — znychz kařdy bohatygy gefť Kat. 506 — czymz czlowiek gefť buohu blyřý OtcA 241^b — gefť nam to naydwnygy ze... t. 302^a — tento zas jest prchavějši, hravějši Čel. 112 str. — plody jeho tím zānimavějši jsau čim větři rozmanitosti bylo hleděno t. 115 — počet balladických zpěw jest nejřkrovnějši t. 112 — nad něj řela mého jest bělota stkwělejři t. 397 — nad řernidla jejich jsau brvy mé řernějši t. 397 — čim jsau vody kalnějši, tím jsau lovy valnějši t. 52. 92.

Instrumental rovněž jen velmi zřídka: kdo jsou starřimi ře sekty waři Blah. 29 B.

Nāměřtky a řislovy v doplňku: kto ste a kam chczte Pass. 433 — powiez mi kdo yři t. 399 — ez ři na to myřilil nāřie tyela nalezna ke cze tyelo kak by poznal t. 400 — tilifi ten yeťos t. 459 — toto mieto wřeczko me yeť t. 417 — juř jāz nejsem niře tobě Dal. 9. 5 — druhé (sc. volenie) nic nenie t. 59. 10 — ale řyto gis zu taczri AlxBM 3^b 1 — a rzkucez ty gfy ten Hrad. 85^b 1 — geometrya yeť pata, sedma gyefť astronomya Vít. 5^a 330 — a rzkucez: ze gyefť dwuoy byť t. 3^a 176 — ktozkoly gfy, welyky gfy Št. uč. 48^b 1 — nenyte towarzysřny gefť kakys sam řwoy t. 46^a 1 — taka gefť obecť t. 18^a 1 — gedna gefť mylořť przateřka, druha towarzisřna, trzetye pro wzytek, cztwřta duchownye, a pata tyeleřna t. 28^a 2 — awyeme zey gedna

wole geho smylým otczem t. 32^a 1 — netrze bozy ale gedem
geft buoh t. 11^a 2 — ze gedem buoh dywnye troy geft t. 17^a 2
— wyetely czoy bazn t. 44^a 2 — neb ty gly ten, genzto . . .
Krist. 1^a — to geft wfe tve OtcA 310^b — y rzku ze geft ma
a ty pak rczy ze neny twa. ale ma geft t. 227^b — aneb geft
gynaky lud bozý a gynaky lydsky t. 263^b — a kolyke geft smy-
lowanie geho t. 268^b — zawierne zenenie ti gedyne czó sem ya
lyffel t. 266^a — cztwera wiecz geft t. 283^a — troyg geft hniew
mezy lydmy t. 219^a — však sám nejsi, neboj se, by i sám byl
Lab. 39. 12 — teď jsem tvůj t. 38. 3 — aby se všechněm, co
jest zjevoval t. 7. 3 — co pak ten svět jest t. 4. 6 — viděl
jsem, že ani sám nic nejsem t. 28. 3.

Později též instrumental: jsou-li všechny ty věci jedno
a též a jsou-li všechny v pravdě tím, čím jsou Lab. 10. 7 — dej,
necht jsem já ničímž, aby Ty sám všecko byl t. 38. 3 — jakož
ta milá nesmrtnost sama ze sebe ničímž jest t. 27. 6.

Sloveso může býti vypuštěno: wšak zžřdcze nyw-
chzems zzwiedomo jedno tolik se lakomo Jid. 119 — léň mě
mluviti, kak ten rod vznide Dal. 58. 27 — že se strašivému
s udatným zlo raditi t. 18. 25 — i wezryze ten naffwe telo ande
yako šnyzek bielo Hrad. 23^a 16 — sladky y prawy hospodin
ŽBrů. 24 — milofyrdentwie tve mnohe hospodine ŽOlom. 118.
156¹⁾ — nebo wfieczka kazanie twa prauedlna t. 118. 172 —
yakyz otec takyz syn duch swaty nestworzeny otec. nestworzeny
syn, nestworzeny duch swaty. nevmeyrny otec nevmeyrny syn
Št. uč. 11^a 1 — hrozne bozie mylofrdentwyze ze . . . t. 4^b 2 —
a rzka: zdrawa mylosty plna Krist. 5^a — ktera kraľye tey bude
dano AlxV 9^a 7.

V textech probraných jsme tu nenašli dokladu pro instru-
mental.

Km. by- a bąd-.

Inf. býti.

V doplňku je příd. jm. tvaru jmenného: a k tomu
pak fens gmu wolen chce býtý wewlfěm povolen Jid. 85 — acz
zywi chczete yfami byty Pass. 338 — chtěl-li by mu milostiv
býti Dal. 92. 63 — chci mu k tomu pomocen býti t. 49. 31 —
tiem mládý nemóž starému roven býti t. 69. 18 — Bracislaw
poče vesel býti t. 61. 17 — ten moz tych muk prazden byty
Jiří Vrat. 2^a 1 — chtýe druh druhu byty sfocden AlxB 1^b 2 —
smrti zdale zywa byti nezadasse Hrad. 31^b 5 — ty mnye racz
fpomoczna byti t. 120^b 10 — wyera krzeftanfka ma hodugye
byti Št. uč. 4^b 1 — neb chtýe czlowyek bezpecz byti t. 20^a 1 —
lydy gmyfye pronyez drz byty mufyfye AlxV 5^a 46 — počnu
sám v sobě vesel býti Lab. 2. 3.

¹⁾ Fil. listy roč. VIII. str. 307 sl.

Anal. dle vazby dat. s inf., vyskytá se někdy příd. jm. tvaru jmenného v dativé, i když není oprávněn. Vz. tamtéž.

Příd. jm. tvaru složeného: *nerod lye zenyty pro fbozye, chczeffly mudry byty; tot manzolltwo nenyte prawe anyz twey duffy zdrawe Vit. 74^b 3. 12.*

Příd. jm. tvaru složeného mají při inf. již záhy instrum.: (Srovn. níže) slušie každému dobrým býti Dal. 74, 45 — že chce dobrým býti t. 61. 7 — a sám netbá dobrým býti ŠtV 166 — má býti štít dobrým a zlým kladivo ŠtErb. 153 — czlowiek dobry nenyte. take acz y zada byti dobrym OtcA 244^b — slovátnost tvá buď nízkým býti Lab. 39. 14 — pro něž se nesmrtelností hodným býti nadával t. 27. 1 — kdež hluchým a slepým býti nejlépe jest t. 9. 6 — zdá-li se sobě kdo moudrým býti t. 11. 1 — titot lidé pobožnými býti příčinu mají t. 9. 16 — bohatým býti není povinnost, ale cnostným Mudr. 171 — těžko šťastným býti a závist nevzbuditi t. 150 — volím raděj chudým být Gal. 190.¹⁾ (Pokrač.)

Úvahy a zprávy.

Výbor z literatury řecké a římské. Pro české realky sestavil *Timothej Hrubý*. V Praze. V c. k. skladu školních knih. 1889.

Sestaviti na 153 stránkách stručný a všem požadavkům vyhovující výbor z dvou literatur tak rozsáhlých, jako jsou literatura řecká a římská, jest nemožno. Proto ochotně připouštíme, že v rozsahu tak skrovném sotva se mohl učiniti výbor zcela uspokojivý, a jen stručně zmíníme se o tom, nemohl-li i v rámci tak úzkém výbor býti výhodnější. Z Homerovy Iliady vyňaty jsou na př. jen scény lyrického rázu (Loučení Hektora s Andromachou, Achilleus kvílí nad zabitým Patrokleem, Priamos prosí Achillea za mrtvolu Hektorovu), z Odysseova Nostu na př. části z Nekyie. Pro poznání rázu řecké poesie epické zajisté mnohem lépe byla by se hodila prvá část prvního zpěvu Iliady a vhodné úryvky ze zpěvu XVI a XXII; z Odysseie úryvky z celého Nostu Odysseova s vynecháním právě zpěvu jedenáctého. Výbor správný závisí z velké části na vkusu pořadatelově; pořadatel tohoto výboru tuto i jinde ukázal, že s oblibou lne k takovým plodům literárním, které vynikají jakousi — řekněme — zvláštností. Kdož by na příklad pojal do výboru tak stručného XXI. báseň

¹⁾ Galaš: Muza moravská r. 1813.

„Theokritovu?“ Neboť báseň ta, jak není pochyby, jest Theokritovi podvržena, vyniká nejnepříjemnější i banálností tendence a nemá s pravými idyllami Theokritovými nic společného. Což z Theokrita pravého nelze vybrati nic vhodného? Z Horatiovy básně *carm.* 3. 2 otištěny jen čtyři strofy! Podobných výtek bylo by lze učiniti ještě několik; než uznáváme rádi, že i přes tyto vady kniha v našich poměrech účelu svému vyhoví.

Většina překladů jest dobrá. Z překladů Desoldových a Tomáškových neměly se uváděti žádné úryvky; nový lepší překlad bylo by snadno bývalo lze opatřiti.

Překlady pořadatelovy mají přednosti i vady, jež již kolikrát byly vytknuty. Čtou se lehce, ale plynosti často dosaženo na úkor správnosti; srv. na př. z Horatiova listu k Pisonům překlad v. 39 n. (*quid ferre recusent quid valeant humeri: co se snášeti zdráhá rámeč, co nést vydrží m. bedra*), v. 59 (překlad slova *producere*), v. 117 (překlad slov *virentis agelli*), metrickou chybu ve v. 280 (v *kōthurnu*), překlad *carm.* 4. 7, 13 (*damna tamen celeres reparant caelestia lunae: ztrátu hodin milených (!) nahradí si měsíce kvapící*) a j. v.

Pořadatel praví v předmluvě, že všechny překlady „přehlédl a zvláště starší poopravil.“ Jakého rázu toto přehlednutí a opravení jest u překladů cizích, nechat pp. překladatelé, jichž se týče, posoudí si sami. V mém překladu „*Antigony*“, který — mimochodem řečeno — otiskl p. Hrubý bez dovolení nakladatelstva a který proti mému výslovnému přání také opravoval, jsou tyto opravy vesměs pokažením překladu, proti kterému se co nejrozhodněji ohrazuji a jež nemíním příště trpěti.

Tak ve v. 18 (dle počítání veršů p. Hrubého) tištěno „proto vyvedla jsem z bran tě *domů*“ (m. domu), ve v. 107 *zbojně* m. zbrojně, ve v. 467 změněna interpunkce *však věru, věz* m. však věru věz, ve v. 583 *zřím od starodávna, že v domě Labdakovců* . . . m. zřím, od starodávna že . . ., ve v. 600 tištěno *dobách* m. věcích, ve v. 679 n. změněna interpunkce, ve v. 876 tištěno *hlavo sesterská* m. bratrská (!), ve v. 1104 *neb* m. než, ve v. 1108 *nezměnil* m. nesměnil, ve v. 1123 *dvěře pravé* m. právě (!) — všude na úkor smyslu. Co značí na př. „zřím od starodávna“? Ve v. 679 nn. změnou interpunkce povstala dokonce věta, která nemá praedikátu! Mimo to vkorrigoval mi do překladu p. Hrubý také několik metrických chyb; na př. ve v. 159 (*náhle* m. náhlé), ve v. 237 (*ač nic* m. nic ač, ačkoli „ač“ nemůže mítí rhythmický přízvuk; srv. i v. 329), ve v. 574 *šťastní* m. šťastní, ve v. 592 *Die* (∪ ∪) m. Zeve (- ∪), ve v. 800 *slavná* m. slavná, ve v. 1206 *vina* m. vinna. Stasimon čtvrté vynecháním dvou celých strof učiněno nesrozumitelným. Strofy ty vynechal p. Hrubý tuším proto, že se tam mluví o Danai, jež zlatodeštný plod Diů v pěstila; aspoň ve v. 1055 n. p. Hrubý také změnil slova „*jejžto Zeus zpłodil velebouřlivý*“. Oktávánům

gymnasistům ta místa ke čtení předkládají se bez rozpaků; septimána realistu pohorší? A slova vynechaná p. Hrubým nebo změněná je pohorší, ale slova ve v. 929 „boží plod“, která p. Hrubý nezměnil, jich nepohorší?

P. Hrubý praví, že provedl ty změny „na vyšší pokyn“. Aby změnami svými překlady kazil, jistě nikdo od něho nežádal; a kdo konečně má právo měniti svévolně dílo cizí bez svolení spisovatelova?

Že překlady jsou znešvařeny všelijakými chybnými brusičskými novotami (p. Hrubý píše na př. *strasz*, *pokryt*, *oplakať* a j.), není rovněž přednost této knihy*).

Josef Král.

Gaja Julia Caesara Paměti o válce galské. Přeložil *Alois Breindl*. V Praze. Nakladatel I. L. Kober knihkupectví. 2 díly.

Úvod yhovuje úplně účelu. Překlad je po větším díle do-slovný; kde si překladatel volně počíná, snaží se vystihnouti originál. Proti požadavkům věrnosti nalézáme několik poklesků. Uvádíme z nich jen některé. Na nesprávném pojetí grammatickém zakládají se na př. překlady těchto míst: I. c. 3. § 7. doufají, že jsou s to m. budou s to (*sperant posse*); I. 5. 4. přemluví Rauriky a Tulingy a sousední Latoviky (*finitimis suis patři přece všem třem*); 19. 2. *summam* přeloženo jako superlativ m. jako elativ, podob. II. 6. 4., VII. 5. 1.; III. 12. 1. *in extremis lingulis* promunturiisque: na nejkrajnějších m. na samém kraji; V. 31. 5. slova srozumitelná: *omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneatur et . . .* překládá p. překladatel dle konjektury jakés mně neznámé, ale podivné: všechno možné se vymýšlí, proč se ani bez nebezpečství z rána jíti nemůže; V. 35. 4. *neque ab tanta multitudine coniecta tela conferti vitare poterant*: a takové množství nemohlo se v mačkanici vymrštěným střelám vyhnouti; V. 57. 4. Labienus své v ležení zdržoval, a jakkoli jen mohl, utvrzoval v domnění, že se bojí (přece ne své!); VI. 11. 4. *videtur*: prý; VI. 17. 3. *cum* opětovaci překládá: tomu, jakmile bojem potýkati se ustanovili, svou . . .; jakmile zvítězili, obětují . . .; podobně též níže, zvl. VI. 23. 7., 27. 2. a 5.; VII. 32. 5. *divisum senatum, divisum populum in suas cuiusque clientelas*: že jest rozdělen senat, rozdělen národ, rozdělena každého z nich svěřenstva (na základě konjektury nevhodné? Slavík ve vyd. z r. 1870

*) V některém z posledních sešitů „Osvěty“ p. Zákrejs zmínil se o mém překladu *Antigony* a pravil, pokud se pamatují, že proti překladu *Sohajovu* jest „volnějši“ a proto přístupnější. Kdo originál i oba překlady zná, přesvědčí se, že p. Zákrejsovo tvrzení jest mylné. Právě můj překlad přiléhá k originálu více, než překlad *Sohajův*. Je-li i přes to přístupnější, není to zajisté jeho vadou.

má suas cuiusque eorum clientelas); VII. 49. 3. ubi constiterat k nepravé větě přibráno; paulum: daleko; VII. 75. 1. aby nemohly m. z obavy, že by nemohli . . . ; VII. 77. 10. těmi hradbami se cvičí m. na oněch . . . ; VII. 78. 2. res: věk; si . . . cogat. . . morentur: žádá-li . . . a meškají-li . . . , kdežto souvislost žádá futurum.

Těmto podobné chyby a chybičky vyskytují se i na jiných místech. Přejímám k výrazům technickým, na jichž přeložení zdárném s valné části jasnost a věrnost překladu závisí; proto stříci se bylo slov buď zastaralých neb ne právě pěkně nově utvořených aneb konečně s větší bedlivostí neb vhodností přeložena býti měla místa, jako jsou: I. 15. 2. novissimum agmen: posleđa voje (tak i 15. 3., 15. 5. a vůbec); exploratores pravidelně se překládá slovem vyzvědači, jako v I. 21. 4., 22. 4., VII. 11. 8. a jinde; ale exploratores obyčejně jsou sbory ohledací (patrouilly); I. 23. 2. fugitivi: zběhové m. zběhlí otroci; I. 24. 4. impedimenta: náklad; I. 25. 6. latere aperto: na nebráněném boku (totiž pravém, štítem nekrytém); II. 11. 2. speculatores: slídiči (m. vyzvědači); II. 19. 3., VII. 12. 4. agmen: tah (a tak skoro vždy); V. 40. 6. loricae: zábradlí (čtenář sotva pomyslí na předprsné, ač ovšem i tento význam málo znám jest); V. 57. 4. vagabatur: potloukal se m. harcoval; VII. 26. 3. matres familiae: hospodyně (my nyní spojujeme s tím slovem určitý význam); VII. 67. 4. aciem constitui: šik obrátiti; VII. 72. 2. ad commissuras pluteorum: k spojení . . . m. u spojovací čáry . . . ; II. 11. 4. novissimos adgressi: na posledce udeřivše (a tak častěji); VI. 7. 8. profectionem: výtah.

Jindy opět shledávám, že na ujmu jasnosti a zároveň i věrnosti není volen náležitý význam neb že český obrat je pohodlný nebo i archaistický; někdy pojí se s tím nesprávný názor gramatický. Místa I. 5. 4., II. 6. 4., V. 19. 2., VI. 22. 2., jež zdají se býti přeložena na základě konjektury ne právě vždy potřebné, vynechávám. Ale srov. I. 21. 1. prima luce: z o r n ý m jitem (a tak veskrze); I. 41. 2. ad bellum gerendum: k vedení bitvy (!); I. 49. 1. ultra eum locum: od ležení germanského; II. 10. 5. his persuaderi non poterat: těch přemluvití nemohl (kdo? m. nemohli); II. 26. 3. nequiquam: maně; III. 1. 6. město m. místo; III. 4. 3. defessi: sevfeni; III. 8. 5. communem legationem: vespolečné poselstvo; III. 28. 1. bellum: bitvu (!); V. 3. 7. fidei permissurum: k jeho důvěrné ochraně poručí; V. 33. 1. qui consilium capere coguntur: jimž radu brátí jest; V. 57. 2. Cingetorix tudiž . . . posly pošle m. Labienus od Cingetoriga . . . zvěděv posly pošle; V. 58. 6. přeje radě m. úmyslu; VI. 7. 8. his rebus fugae similem profectionem effecit: tento výtah učinil podobným útěku; VI. 8. 2. citra flumen: za řeku; VI. 11. 4. auxilii egeret: pomoci nepotřeboval m. nepostrádal; VI. 22. 4. animi aequitate plebem contineant: lid při spokojeně myslí udrželi

m. spokojeností v pořádku udrželi; VI. 35. 1. quantos afferat casus: jaké zavdává příčiny (či konjektura?); VI. 40. 5. eodem impetu: týmž útekem (či chyba tisku?); VII. 17. 7. praestare . . . volí; VII. 21. 3. samostatným m. samotným; VII. 30. 3. reliquorum: jiných; VII. 43. 4. quam mitissime: co možná velmi solidně (!); VII. 44. 4. téměř zřejmě sevrou m. patrně téměř sevrou; VII. 54. 3. obsidibus summa cum contumelia extortis: sužované s největší potupou rukojmě postaviti; VII. 56. 2. neboť třeba by vstoupě na jiný úmysl na cestu do provincie se obrátil — ježto se domníval, že mu ani tenkrátě nutně to učiniti není — tomu atd. (pochybuji, že kdo z této věty české rozumné myšlenky se dohádá); VII. 67. una a primo agmine impediire coepit: přednímu voji m. z předu; VII. 73. 9. vynechána věta mediocribusque . . . disserebantur; VII. 74. 1. regiones secutus . . . aequissimas: jda po krajinách co možná nejrovnějších m. drže se krajin . . . nejpříznivějších; VII. 77. 7. ke své pomoci m. ku pomoci nám; VII. 77. 11. si illorum nuntiis confirmari: nemůžete-li o oněch zprávami jistoty nabýti m. jejich posly povzbuzeni býti.

Požadavku jasnosti, pokud jsem mohl postřehnouti, vyhovuje překlad tento měrou dosti značnou; však i tu zřici by se měl překladatel některých libůstek, jak vysvitne z některých dokladů. I. 2. 4. netoulali m. netěkali; I. 8. 1. s tou legií . . . a s vojáky . . . dá hrázi . . . a příkop táhnouti m. tou legií . . . dá hráz vystavěti a příkop kopati; I. 11. 5. dokazujícíe m. ukazujícíe na to neb pod.; I. 16. 1. jichž účín u lidu velmi mnoho platí, pod. V. 4. 3.; I. 25. 6. posledním m. zadním; II. 6. 1. magno impetu: prudkým vpádem; II. 8. 3. na obou stranách toho pahorku m. bocích (mluvit se o čele a p.); III. 23. 5. nejvíce na vojenství se znají; V. 14. 3. capillo sunt promisso: vlasy nosí zapuštěné (?); VI. 36. 3. kteří tou dobou dní se zotavili m. za ty dni; VII. 85. 4. nepříznivý svah místa ku spáditosti a j. v.

Také vyznati musím, že překlad jest celkem plynným; avšak přece, čteme-li jej v jednom kuse, lecco nás zaráží a stále upomíná, že to překlad z cizí řeči, že to překlad z latiny. Jsou to neobvyklá slova, latinské vazby, starší české, nyní neobvyklé neb i nové, málo pěkné, nepotřebné přidávání přídavných jmen a málo rozmanité tlumočení slova res, zájmena is, qui, latinský pořádek slov a konečně pravopis některých slov, etymologicky snad odůvodněný, však jen málokým užíváný. Doklady neuspořádané dle kategorií a ne všechny následují.

I. 2. 3. rozmezuje; I. 16. 6. obzvláště ježto z nemalé částky od nich byv uprosen válku podnikl, . . . stěžuje si, že ho nechali na holičkách; I. 30. 3. ji pod vládu svou podbíce; I. 39. 1. strach podjal; I. 43. 1. zemný, dosti holemý; I. 26. 1. tak dvojstrannou bitvou . . . se bojovalo m. na dvou stranách; zvlášť v II. 1. 2—4. jest ukázka překladu nejasného a nepěkného:

„Důvody sročení že jsou tyto : předně, protože se obávají, aby po pokoření celé Gallie k nim vojsko naše převedeno nebylo; potom, poněvadž je někteří Gallové pobuřují, z části ti, kteří jako nechtěli, aby Germanové příliš dlouho v Gallii se zdržovali, tak těžce nesli, že vojsko národa římského v Gallii přezimuje a se zahnížduje, z části ti, kteří z vrtkavosti a lehkomyšlnosti po nové vládě práhli, ano i někteří, ježto v Gallii mocnější a to prostředky mající, aby si lidi za mzdu zjednali, vesměs vlády se domáhali, jíž však za vrchní vlády naší nesnadněji mohli dosáti“; II. 10. 5. přijímala m. přiměla; II. 15. 5. podmínku na mír; II. 24. 1. nepřátelům na harc přišli; II. 25. 1. první rotmistr (primipilus); II. 28. 1. do temencův; II. 33. 2. nedbaleji k stráží budou státi; III. 12. 2. z obou vzhledův m. z obojího ohledu; III. 21. 2. jal se ztěci m. ztěkati (hrubá chyba, která má být snad obranou RK!); III. 23. i cesty zahrnuje (obsidere); III. 27. 1. uslyševše největší část; V. 1. 1. praefecerat: představil; V. 11. 6. ani nočních chvil na okamžik nepřerušiv ku práci vojínův, t. j. nenechav ani nočních chvil ku práci vojenské nepoužitých; V. 29. 2. s takovým opovržením nás m. tak námi pohrdající; VI. 21. 4. panictví postavu dužit; VI. 40. 1. droslaři (calones); VII. 42. 4. urychluje věc nachýlenu; přijíměje; VII. 59. 3. na jiný úmysl vstoupiti než dříve měl.

Z toho vyplývá, že naskrze vzorným překlad tento není; má sice některé přednosti před překlady Macháčkovým a Slavičkovým, však i leckteré chyby s nimi společné. Konečný úsudek můj zní, že to překlad dosti dobrý, že však vzbudí u laika o lahodnosti slohu Caesarova o málo příznivější úsudek než překlad Slavičkův.

Petr Hrubý.

Čtvero epinikií Pindarových. Přeložil *Lev Scholz*.
Čtvrtý program obecního reálného a vyššího gymnasia v Roudnici.
Za školní rok 1888—89 (Dvanáctý rok ústavu).

Podán jest tu prosou překlad Pindarových zpěvů olympijských I., II., III. a VI., překlad dosti obratný a celkem správný. Ovšem, kdo se nepokusí o napodobení rhythmické formy zpěvů těch at úplně (časomírou) at přibližně (překládáním přízvucným), usnadňuje si překládání měrou tak značnou, že může snadno překládati plyněji. Proč ovšem při překládání prosou nepíše se překlad souvisle, nýbrž v řádcích odpovídajících rhythmickým řadám originálu, jest nepochopitelné. Při čtení tohoto překladu každému zajisté namane se trapná myšlénka, pokusí-li se kdo přec u nás o překlad Pindara metrem původním.

Bylo by bývalo záhodno, aby byl p. překladatel připojil k místům kriticky sporným aspoň krátkou poznámku, kterého čtení se drží a proč; tak na př. Ol. I, 63. p. Sch. patrně

s Bergkem drží se čtení rukopisů některých, v čemž ref. s ním souhlasiti nemůže, soudě, že smyslu vyhovuje jedině Hartungova konjektura *οἴων ἀρθίτους θῆκεν*. Nejasno, jakého výkladu se držel v I, 8 n.; snad toho, jež podali Boeckh-Dissen a přijali Rauchenstein a Buchholz a který také referent by schválil, hledě k Ol. III, 9 n. Nedosti správně v týchž verších přeložena slova *σοφῶν μητίσσι* „věstců skráně“; *σοφός* tu značí, jak správně připomenul Croiset, „básníka“, což také dokazuje I, 106., kde zove umění své Pindaros „*σοφία*“. Nepřesně přeloženo I, 43. *σὺρ-τίμων Διὸς* „širovládného Dia“, v. 114. *εὐδίσταλον . . . Κρόνιον* „výslunnému . . . Kroniu“, II, 27. *κισσοφόρος* „břečtanozdobný“ (Bakchos), III, 16. *δάμων . . . Ἀπόλλωνος Θεραπόντα* „národ Apollonu posvěcený“, 35. *βαθυζώνων . . . Ἀήδας* „tenkopasé L.“ (či četl p. Sch. jinak?), VI, 82. *ἀκόντας λυγρᾶς* „zvonivý brus“ a j. Zbytečně přeloženo VI, 96. *Ζηρὸς Αἰταιῶν* = „ajtnej-ského Peruna (!)“; méně podařená jsou epitheta „podvodní“ (*ἀλαῖα* o Nereovnách I, 29.), lepoúpletná (III, 1.) a j. Nečeské jest „den, sluncovo dítě“ (II, 33.), nepěkné v VI, 105. „Amfitrity, co má přeslici zlatou“.

Překladu těchto zpěvů předslal p. Sch. pokaždé stručně naznačený obsah a připojil historické a věcné poznámky. Byli bychom však rádi viděli, aby byl pokusil se buď v obsahu buď v poznámkách naznačiti souvislost myšlenek zejména jednotlivých strof, což se stalo jen jedinkrát (str. 14. pozn. 2.); věc tato, jakkoliv nesnadná, pro porozumění i ocenění Pindarových básní jest nutná. Za to mohla odpadnouti pozn. 3. na str. 6., jež jest téměř slovným opakováním obsahu (str. 3.); mohla odpadnouti i nepěkná věta (str. 7.): Ferenikos slul kůň (klisna), jímž Hieron zvítězil . . . Byl to zajisté kůň nejen úspěšností plemene, rychlostí a silou, nýbrž i barvou vzácný, asi takový, co (!) mu Němci říkají Goldfuchs, srsti červené do zlatova lesklé.“ Germanismem jest „běžícího roku“ (str. 11).

Co se formální stránky tkne, nemohl by referent souhlasiti se skloňováním řeckých jmen některých (jako s genitivem Agesie od Agesias a j.), dále nikterak s transkripcí: Posejdon, Ojnomaos, Ajneas, Ojdipus, Ejlejthyje atd.; Rea, Rodus a pod. Chyby tiskové se nám namanuly tyto: str. 4. všach, 5. žerty (m. žertvy), 7. kteráž, 9. stjně (m. stině), 11. Polyzelus, štléným, 14. theoxenií, 18. Agesiuv.*)

Frant. Čáda.

*) P. Lev Scholz uveřejňuje v jednom z posledních čísel „Hlídky literární“ úvahu o překládání. Celkem požadavky, které překladatelé činí, jsou ne ovšem nové, ale arci správné. Na dosavadní překlady pan Scholz nařiká; na mnohé jistě právem. Ale což nemáme naprosto žádných překladů dobrých? Myslím, že dobrých překladů je nyní ne sice dost, ale mnoho. Ze slov p. Scholze by se mohlo souditi, že vskutku zavrhuje všechny. Je-li tomu tak, přáli bychom si ovšem, aby p. Scholz ukázal prakticky cestu k dobrému překládání; ale musí se pokusiti o překlad rhythmický. Překládání básně prosou není prací Herkulovou.

D. Junia Juvenala satira desátá. Přeložil *Frant. Ruth* (Šestá zpráva obecního nižšího gymnasia v Čáslavi vyd. koncem školního r. 1888—89).

Jakkoliv důležitost i zajímavost satirika Juvenala jest dávno uznána, přece dosud neměli jsme z něho přeloženo pranic; kdežto Němci, Francouzi a j. několik úplných překladů satir těchto mají, k výborům rozličným ani nehledíc, kdežto i Rusové již téměř dvakrát celého Juvenala si přeložili, neměli jsme v českém rouše mimo snad praobyčejné verše, jichž jako „loci communes“ se užívá, přeloženo (aspoň ne tiskem) nic souvislého. Naposlední příčinou toho zjevu jsou obtíže, s jakými zvláště zápasiti jest při překladu tohoto těžkého, velmi často příliš stručného, ba i leckdy temného satirika. Již z té příčiny uvítali jsme ukázkou p. Ruthova, nadějíce se, že bude v překládání satir Juvenalových pokračovati.

Překlad sám možno označiti jako plynňý a slušný. Satira 10. jest po 6. nejdělsí a obtíží skýtá dosti. Jedna nesnáž p. překladateli odpadla: překládati obscoení místa, jež arci z příčin na jevě jsoucích jsou vynechána; nepřeloženy tudíž vv. 205—209, 220, 224 n., 237—239, 306—345. Nepřeloženy však též vv. 112 n., ale patrně asi nedopatřením; neboť v slovech „ad generum Cereris sine caede ac vulnere pauci | descendunt reges et sicca morte tyranni“ není přece nic závadného, a že by je byl snad někdo athetoval, ref. není známo; také p. překladatel poznámky nějaké nepřipojil.

Co se smyslu týče, překládáno dobře; jen snad anachronistický jest výraz „zotročené Quirity který pod svou knutu ve-hnal“ za latinské (v. 109) „ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites“; zbytečno bylo překládati plurálem „samých ctitelém kdož zůstane cností“ (v. 141) „quis enim virtutem amplectitur ipsam“, zbytečno, poněvadž ani zřetel k metrice toho nežádal; nevhodný jest výraz moře loďmi „obsypané“ (v. 175) za lat. „constratum classibus . . . mare“; nepřesné přeloženo „provida . . . Campania“ (ve v. 283) „v moudré Campanii“; nesouhlasíme s překladem v. 126. conspicuae divina Philippica famae, volveris a prima quae proxima = „přeslavné pověsti Filippiko božská, ježto řineš nejbliž se prvé“, majíce za to, že „volvere“ zde užito v obyčejném významu o spisu, knize, čímžž smysl (= „jenž jsi vedlé prvé, po prvé Fil.“, tedy = Filippika druhá) spíše se vystihuje, než výkladem p. překladatelovým. Též by bylo dbáti toho, aby důrazně výtčené slovo eloquium ve v. 114 a 118 podobně na témž místě v češtině bylo opakováno, jako právem a dosti zdařile dbal p. překladatel naznačiti parechesi v známém Ciceronově verši „o fortunatam . . .“, přeloživ „Ó v mém konsulství ku blaženství, Říme, zrodil's se“. Ale celkem nepřesností podobných jest velmi skrovně.

Metrická chyba jest ve v. 121 krēv obhájce a ve v. 266 zvráceno a plameněm, ocelí viděl Asii klesnout.

P. překladatel připojil kratičký přehled dát životopisných (arci pramálo zjištěných) o Juvenalovi a pak poznámky, jež, jak výslovně připomíná na str. 7., jsou určeny „pro kruhy širší“. Poznámky ty jsou případné (jen v 31. poznámce místo „zcela neznámý“ lépe by bylo asi „neurčitý“; Juvenal zajisté nemá na mysli určitou osobu, Cossa, nýbrž klade jméno to konkrétní jako označení jednoho z tříd „čekatelů dědictví“), pouze chyb tiskových by mohlo býti méně (tak tištěno str. 8. dočtež se m. dočteš se, str. 10. Bruttidus m. Bruttidius, ostrology m. astrology, str. 14. rouchems m. rouchem, Klepsydra, Basiln m. Basilus a j.).

Přes tato nedopatření, jež snadno se dají opravit, nemůžeme než opakovati, že překlad se nám líbil a že přejeme si, aby p. překladatel brzy potěšil nás dalším překladem básní Juvenalových.

F. Čáda.

Einzelbeiträge zur allgemeinen Sprachwissenschaft. Leipzig. Verlag von Wilhelm Friedrich.

L Aug. Fried. Pott, *Allgemeine Sprachwissenschaft und Carl Abels Aegyptische Sprachstudien*. 1886.

IV. Carl Abel, *Über Wechselbeziehungen der ägyptischen, indoeuropäischen und semitischen Etymologie*. 1889.

Mezi orientalisty a filosofickými jazykozpytci dosti rozruchu způsobil C. Abel svými semasiologickými studiiemi. Nauka o významu je vskutku dosud nevyvinuta, a proto duchaplné Abelovy domněnky a dalekosáhlé výsledky bádání našly tolik obdivovatelů. Sám zasloužilý a neunavný Pott se jimi obíral a napsal o nich výše uvedený spis. Abychom však ráz Abelových studií poznali, pohledme na nejnovější jeho práci, která tvoří čtvrtý svazek sbírky, o níž podáváme zprávu.

V oboru semasiologie je znám Abelův protismysl (Gegensinn). České za povídati značilo kdysi „poroučeti“ a nyní znamená „zakazovati“. Abel našel velikou řadu slov, hlavně v aegyptštině, která mají podobné dvojí, sobě zcela odporň význam; i v tomto spise podává k tomu příspěvky, na př. š be špina — čistění, č nau užitečný — líný atd. Vedle protismyslu jest zájmeno i jeho protihlasí (Gegenlaut). V aegyptštině vyskytují se pro týž význam často dvě slova, která obsahují stejné hlásky v obráceném pořádku; na př. čistiti fes — sef, rozbíti ken — nek. Někdy s protihlasím souvisí i protismysl, na př. ser děliti — res celý, ben nic — neb vše. I k tomu podává Abel v tomto spise nové příspěvky. Jsou-li jeho aegyptské etymologie správné, jsou tyto věci vskutku pozoruhodné; ale mnohem střízlivější aegyptolog Ermann správnost jejich popírá.

Abel výsledek svých egyptských studií přenáší i na jazyky indoevropské a semitské. Tvrdí, že tyto jazyky jsou s egyptštinou příbuzné, že mají s ní společné kořeny. Ovšem prý je tu někdy kořen obrácen (protihlasí) nebo má opáčný význam (protismysl). Takovým společným kořenem je prý *ker*, *kel*, o němž zvláště pojednává. Ukazuje na řadu slov, která z něho vznikla, a uvádí všechny jeho odvozeniny v egyptštině, semitštině, sanskrtě, řečtině atd. Na ukázkou povíme, že z kořene *ker*, *kel* odvozuje v řečtině: *κλ-λ-ός* (koncové *λ* se prý opakuje!), *γορ-γύλ-ος* (= **kor-kel-*, redupl. kořen), *κρη-τ-ός*, *εἰλ-λ-ω* (= **kel-l-*), *εἶρ-γ-ω* (= **ker-r-*), *κό-κ-ος*, *κό-χλ-ος* (*χλ* = **kel*, *κο* = **kor*), *γύρ-γ-αθος* (*γρη* = **ker*, počátečné *γ* se prý na konci opakuje), *γαγγάμη* (= **kan-kan-*, *γ* za *κ*, koncové *n* se prý differencovalo v *m*!), *κόν-δ-υλος* (*κον* = **kor*, za *r* je *n*, náslovné *k* se prý za kořenem opakuje jako *d*! tedy **kor-k* = *κονδ*) atd. Tato ukáзка snad postačí. Vidíme, že celý Abelův jazykozpyt jest jen fantasmie, ovšem — abychom mu zase nekřivdili — fantasmie duchaplná. Jestliže se některým orientalistům líbí, plyne z toho, že nemají dosud jazykozpytné metody a že by jim neškodilo obírat se poněkud indoevropským jazykozpytem a jím se cvičiti.

Pott v uvedeném spise obírá se Abelovým protismyslem a zkoumá jej latinským příkladem (*altus*: vysoký a hluboký), v celku jej uznává a chválí. Příbuznosti našich jazyků se semitskými a egyptštinou však nevěří. Mimo to má tam svá rozjímání známá již odjinud.

II. Fried. Spiegel, *Die arische Periode und ihre Zustände*. 1887.

Přední znalec eránských jazyků vybral tu vše, co společného mají se sanskrtou, a na základě toho sestavil obraz života Árijův v době, kdy nebyli ještě rozdělení v kmeny indické a eránské. Spis je psán vědecky a svědomitě. Ať jednotlivosti nejsou správné, autor pro ně uvedl vědecké důvody, které je třeba vážiti.

III. Kurt Bruchmann, *Psychologische Studien zur Sprachgeschichte*. 1888.

Podivuhodný spis, který mnohým se bude líbiti a jež málo kdo přečte. Cílem jeho jest dokázati, že Avenariův princip nejmenšího napětí sil platí ve vývoji jazyka. Spis je však psán slohem nejasným, těžkým, celek jest neprůzračný, takže čtení spisu unavuje. Pokud jde o věc, souhlasíme s Bruchmannem, ale pochybujeme, že dokázal, co chtěl. Bohatým materiálem hlavně z náboženské literatury dokázal, že některá slova, ba i celé věty jsou symbolem pouhého citu, a že nikdo nemyslí při jejich vyslovení na doslovný jejich význam (na př. *klení*: *jídi do horoucího pekla*!).

Přenesly se tyto obraty a rčení jako symbol citu často z doby staré. Mluvíci nemyslí, jen cítí, když je přenáší. Jeho appercepování je co nejmenší — nejmenší napětí sil duševních. To jest jádro spisu, v jehož osnově postrádáme logičnosti. Co dokázal autor, mohl dokázati stručněji a jasněji.

Em. Kovář.

Sprachwissenschaftliche Briefe von *G. J. Ascoli*.
Autorisierte Übersetzung von *Bruno Güterbock*. Leipzig, Verlag von S. Hirzel 1887 (str. XVI a 228).

Listy A-ovy vyšly po různu v rozličných vlašských vědeckých časopisech i ve zvláštních otiscích; soubor jich i hojně přídatky autorovy dodávají této publikaci významu značně přesahujícího význam obyčejných překladů.

V *listě prvé* (z r. 1881) mluví A. po úvodě povahy spíše osobní (§ 1) o „ethnologických“ příčinách změn jazykových (§ 2), způsobených zvláště jazykovou působností národa, k němuž se dostal jazyk prvotně mu cizí. Doklady jich hledá na poli jazyků romanských, kde vytlačily jazyky prvotně galské, č. jazyků gallo-romanských (totiž dialektů francouzských, ladinských, franco-provenčalských a galloitalských). Uvádí změnu galloromanskou lat. ū v ũ (l. dūrus fr.-lomb. dūr), lat. ó v ťie (fr. dále v ō eu: nóvo něf nuōf nōf), lat. ó ũ v ou (fr. dále opět v eu: flóre flour fleur), lat. é í v ei (fr. dále z části v oi: habēre aveir avoir), lat. á v e (sal sel), specificky gallo-romanské případy palatalizování starých velár, hledaje všude na potvrzenou svému mínění analogie zejména v kymberštině.¹⁾ Plným právem vyslovuje A. mínění, že i u vývoji jazykův indoevropských vůbec veliký význam mělo působení nepřibuzných kmenů „autochthonských“. V § 3 vykládá A., že -jo- v ř. jeví se také jako *so* (*sjo*), a sice v oněch případech, kde přízvuk byl na samohlásce za j: tak vykládá σιερρός; ήλεός κενός έτεός v. κέρρος άλλος prvotní růzností přízvuku, rovněž rozdíl futura dorského a obyčejného; přípona -τεός *-τεjός (vyskytající se i v keltštině) jest mu totožna s ar. -tjas. Stran ř. ůs v. σς upozorňuje na faktum, že i v eránských jazycích nalazáme střídnice za sū- i svū- = ř. ů- sv- (§ 4); význam, jež při tom přikládá stind. cū-kar-a- v. sū-kar-a-, zdá se mi více než pochybným. — *List druhý* (z r. 1879) věnován jest latinským i romanským (zvl. vlašským) slovům se středoslovným f místo b (v), žádaného zákony zvukoslovnými (na př. lat. rufus sifilare scrofa vl. bifolco prefenda); jsou to slova venkovská, neřímská, pocházející z dialektů, jež (jako jazyky osk.-umbr.) trpěly f i ve středosloví. — Nejzajímavější jest *list třetí* (Über die Jung-

¹⁾ Srv. i dedikační list Francescovi d'Ovidio (V—XVI) a výklady na str. 106, 115, 119¹⁾, 120, 128 a j.

grammatiker, z r. 1885), jakožto vzácný dokument k dějinám jazykozpytu. A. zde hájí pravdu, kterou od doby nejnovější sami mladogrammatikové počínají připouštět, že zásady, dle nichž oni řeší úkoly jazykozpytu byly sledovány již i jich předchůdci; zejména a plným právem domáhá se tu uznání pro „školu vlášskou“, již hlavou jest. A. podrobuje mladou grammatiku podrobné kritice, nepopíraje ovšem ani nezmenšuje nikterak jejich velikých zásluh o jazykozpyt. Vytýká metodě mladogrammatické zejména jeden veliký nedostatek: uznává, že působením psychických momentů často bývají restaurovány zvukové útvary, jež byly podlehy fyziologickým změnám zvukovým, ale pohřešuje u mladogrammatiků náležitě poznání a dbání té pravdy, že často „evidence etymologická“ a tuším psychické momenty vývoje jazykového vůbec ani nepřipustily, aby vznikl útvar úplně vyhovující zákonům zvukoslovným. Lat. komposita jako *conferō* nevyhovují zákonům zvukoslovným, jež nepřipouštějí *f* ve středosloví latinském: zvukoslovný tvar m. *conferō* zníti by měl **cumberō*. Proč se říká přece *conferō*? Mladogrammatik v případech podobných odpovídá, že skutečně vzniklo **cumberō*, působením *ferō* ale restaurováno bylo *conferō*, process, jemuž možnosti nikdo neupře: A. vykládá *conferō* způsobem zajisté rovněž možným, totiž tak, že „evidence etymologická“, zřejmá souvislost s *ferō* ani nepřipustila, aby **cumberō* vzniklo.³⁾ Právem také postrádá A. u nové německé školy náležité zření k „ethnologickým“ změnám jazykovým; také mu neupře nikdo souhlasu v tom, že mladogrammatikové časem trochu rychle bývají hotovi s úsudkem (což ovšem není vinou jejich zásad). List tento jest bohat výklady podrobnými, po většině reprodukcemi i obranami mínění A.-em dříve vyslovených: upozorňují zvláště na výklad o stupňování (141 n.), zajímavý ale sotva nepochybný. — V *doslově* (z r. 1886) A. mluví o moci zákonů zvukoslovných, již i on uznává v téže míře co nová škola německá. Výminky od zákonů zvukoslovných vyloží se působením momentů jiných. Na př. mohou nesrovnalosti zvukoslovné býti důkazem, že jazyk posud neustálil se na úplném provedení určitého zákona zvukového celým materialem lexikálním a grammatickým; jazyk žádný není totiž dílem ani majetkem jedinému individua („unter Sprache ist stets der Gesamtdurchschnitt der Individualsprechweisen zu verstehen“ 178); a ač každý jazyk má tendenci velmi energickou, všeliké nesrovnalosti vyrovnávati, vyrovnání toto vždy u jazyka

³⁾ V *bu-bulcus su-bulcus* (94 n.) vzniklo *b* z *f*, protože „evidence etymologická“, jež by byla pojila *-bulcus* s *fulcīre*, neúčinkovala. — Ovšem, i přes „evidenci etymologickou“ zase jinde účinkují zákony zvukoslovné plnou silou: **cumberō* m. *conferō* nevzniklo působením *ferō*, ale *occidō* atd. nalézáme, ač zajisté jeho souvislost s *caedō* nikdy nebyla citu jazykovému o nic nejasnější, než souvislost *conferō* s *ferō*.

celé společnosti vyžaduje jakousi dobu přechodní. Odchytky od zákonů zvukoslovných vznikají i působením „analogie čistě zvukové“: vl. *pieno* (plenus) má otevřené e proti zákonům zvukoslovným, protože ie v nejčastějších případech má otevřené e, ovšem v souhlase se zákony zvukoslovnými (na př. *pie* de *pede*); krásné vysvětlení neurovnaného střídání *é—c* v některých dialektech latinských (181 n.) bohužel nelze zde reprodukovati. Odchytky některé mohou býti i výsledkem příčin morfologických, které samy již ani nejsou zřejmy (188 n.) atd. Jsou ovšem v každém jazyce nesrovnalosti, jichž nelze nikterak vyložit. „Přes to musí vše míti příčinu; a nemůže-li s jedné strany nikdo doufati, že nějakým zázračným prostředkem bude zbaven všech ještě zbývajících nesnází, dávají nám přece s druhé strany zkušenost i uvažování pevné přesvědčení, že žádné methodické bádání nás nikdy nepřiměje k víře, že to, co dnes zdánlivě se přiči zákonům, vskutku postrádá příčiny vysvětlující. Ovšem musíme si býti vždy vědomi, že nám povaha látky samé, která jest předmětem našeho bádání, nutně klade meze nepřekročitelné, a že nám zvláště časem může scházeti důkaz, že jsme našli výklad pravý, i když se nám to podařilo“ (185). — Jméno A-ovo má zvuk velice dobrý, jest tudíž nejvýše zajímavo, poznati mínění jeho o otázkách, jež před dobami ne příliš dávnými pobouřily celý tábor jazykozpytců (ovšem, jak čím dále tím více jest patrné, vlastně bez příčiny podstatné); a otázkám těmto i věcem s nimi těsně sloučeným, jak viděti, věnovány jsou listy A-ovy. Listy ty odkládáme s vědomím, že psal je mistr, jenž dovedl skoro každou stránkou nás poučiti, nebo aspoň vlastní naše mínění znovu svými výroky utvrditi; jenom v jednotlivostech tu i tam snad A-ovi nepřisvědčíme. Zejména romanista nalezne v listech A-ových velikou hojnost výkladů, ovšem zajímavých a velepoučných každému, kdo studiem kteréhokoliv jazyka se obírá.

Překlad je plynňý, a jak z účastenství A-ova při G-ově vydání patrné, zajisté tlumočí správně mínění autorovo (s originály, jenom z části v Praze přístupnými, jsem ho nesrovnával). Neurčitosti, jako na str. 82 pozn. ¹⁾, 116¹⁾, snad by byl mohl překladatel odčiniti? Nemá-li A. v Miláně na př. po ruce *Jahresberichte f. klass. Alterthumswissenschaft*, G-ovi asi nepřístupny nebyly.

Jos. Zubatý.

Úvahy z germanské filologie ve výročních zprávách středních škol rakouských za rok 1889.

1. Dr. K. Glaser, *Altnordisch*. (Staatsgymnasium, Triest). 40 str.

Referentovi nepřístupno, je prý bezcenné.

2. J. Pepöck, *Zur Charakteristik griechischer u. deutscher Helden im Volksepos.* (Obergymnasium, Pilsen) 13 str.

Sp. srovnává hrdiny pověsti řecké a německé, co se týče působení společenských ohledů (konvence) na přírodu. U řeckých hrdin vládne jediné příroda, u germanských ohledy, tradice, mocné působí. Při poesii germanské spokojil se sp. s Nibelungy, a také o tom může as býti spor, smí-li se bráti Achilleus ve všem všudy za ideál řeckého eposu, a činiti z jeho poměru k Sigfridovi tak dalekosáhlé závěrky.

3. A. Nagele, *Der Traum in der epischen Dichtung.* (Staatsoberrealschule, Marburg) 15 str.

Sp. vychází od pověstí, že různým básníkům starověku ve snu se zjevilo božstvo, a vyzvalo je, aby je opěvali, a aniž bychom poznali, jak tyto literární anekdoty patří k tematů, přechází ke snům u Homéra, Theokrita, u básníků nordických a staroněmeckých (uváděje citáty buď původní buď přeložené), pak k románům novějším až i k Hackländerovi, k písním anglickým a jihoslovanským. Po vřdči myšlénce se ohlížíme marně, i úplnost materialu je velice pochybná.

4. Dr. L. Singer, *Zur Rother sage.* (Akademisches Gymnasium, Wien) 25 str.

Pověst o Rotherovi, jež je zpracována v německé básni 12. stol., obsahuje živly mythické, ale také patrné narážky historické, jichž výklad se různí. Obyčejně považuje se řecký císař Constantin za Alexia. Autor dovozuje však na základě historických zpráv, že celý obsah básně se hodí výborně k dějinám císaře římského Oty II; řecký císař by byl Nicephorus . . . , který skutečně Liutpranda, vyslance císaře římského věznil, jako v básni Konstantin činí Lupoltovi, také poměr k pohanům (Arabům) hodí se k skutečným dějinám 10. století. Vítáme zde zdařilou práci ze školy Heinzlovy.

5. A. Salzer, *Die Sinnbilder und Beiworte Mariens in der deutschen Literatur und lateinischen Hymnenpoesie des Mittelalters.* (Fortsetzung.) (Obergymnasium der Benedictiner, Seitenstetten) 75 str., 151—225.

Obšírná tato práce dokončuje v této části epitheta z oboru rostlin, sestavená dle abecedy a jde v epithetech z říše nerostů až ku „gemme“. Při každém obraze uvádí sp. místa z literatury německé a dokládá je parallelami z poesie latinské a z literatury patristické. Známý „Lobgesang“ neměl by se citovati pod jmenem Gotfrida Strassburgského.

6. P. Patriz Anzoletti, *Walther von der Vogelweide und der Innervogelweiderhof oberhalb Klausen in Tirol*. (Privatobergymnasium der Franciscaner, Bozen) 60 str.

Nepřístupno.

7. K. Ludwig, *Der bildliche Ausdruck bei Wolfram von Eschenbach*. I. Theil. (Staatsobergymnasium, Mies) 32 str.

Práce sestavuje obrazy a obrazná rčení Wolframova dle oblastí, z kterých jsou vzaty a probírá obrazy z přírody (slunce, měsíc, duba, dešť, sníh atd., oheň, rostliny, zvířata, vlastnosti zvířat z „Physiologů“ známé) a ze života rytířského (myslivost, rytířský boj), při čemž se ukazuje, jak u Wolframa pojmy odtažitě se zobrazují buď zbraněmi, buď rytířskými osobami.

8. M. Manlik, *Die volksthümlichen Grundlagen der Dichtung Neidharts von Reuenthal*. (Staatsobergymnasium, Landskron) 31 str.

Nedokončený článek uvažuje o zbytečných vlivů prstonárodních v písních Neidhartových, srovnává je tyto znaky: epickou situaci, úvod z přírody vzatý (dopodrobna rozdělený), přirovnání k přírodě, živly mytické, výrazy gnomické a jednotlivé podoby ke starým písníčkám prstonárodním, které — rekonstruoval R. M. Meyer (*Alte deutsche Volksliedchen*). Toto budování na nedokázané dosud hypotese je slabou stránkou pilné práce. Zvláštní je místo na str. 20: *Der Linde, dem deutschen Baume xax' éξογίη* atd.; lípa není asi více německá než je slovanská, ovšem také ne méně.

9. J. J. Ammann, *Das Verhältnis von Strickers Karl zum Rolandslied des Pfaffen Konrad mit Berücksichtigung der Chanson de Roland*. Fortsetzung. (Staatsobergymnasium, Krumau) 36 str.

V tomto díle obšírné práce své sp. uvažuje o verších Strickerových, které pocházejí z jiných pramenů než je píseň o Rolandovi.

10. Th. Wieser, *Bruder Berthold von Regensburg, ein Culturbild aus der Zeit des Interregnums* (Gymnasium, Brixen) 35 str.

Práce spisovatele-kněze kolísá mezi vylíčením činnosti Bertholdovy a pokusem o obraz kulturní, kreslený dle kázání jeho, při čemž právem hledí více k tužbám duševním nežli k drobnostem zevnější. Obraz kulturní, sestojený dle mravokárce, který vytýká vždy jen chyby a hříchy, nemůže býti objektivní, jako jím nechce býti obraz ze století následujícího, o němž jedná:

11. Joh. Maurer, *Über das Lehrgedicht „des Teufels Netz“*. (Real- und Obergymnasium, Feldkirch) 25 str.

Je to básně ze století 14., která vypisuje hříchy různých stavů; její cena kulturně-historická jest velmi značná, a vyličení je záslužné. Zajímavá je výtka činěná pánům stran odúmrtí. Na str. 1. bylo psáti Pfeifer, ne Pfeifer, a na str. 21 bylo an přeložiti oh ne, ne durch.

12. Dr. A. Benedict, *Über die Sprache in Heinrichs von Mügelns „Der meide Kranz“*. (Untergymnasium, Smichow) 18 str.

Všechna pozorování jazyková v literárních památkách z Čech nutně táhnou se k otázce, zdali a kterak v Čechách vznikl nyní spisovný jazyk německý; rozumím-li spisovatelé dobře, soudí, že důležité splynutí dvou hlásek ei (staré i) a ei (staré ei) nemohlo se díti na půdě dialektu bavorského, neboť tam rozeznávali přesně obě hlásky, ale právě Heinrich, který původně psal středoněmecký, mohl na české půdě ty dvě hlásky cizího dialektu smísiti. Pochybná jest domněnka o dalekosáhlém vlivu písma na jazyk v století 14.

13. H. F. Fiby, *Zur Laut- und Flexionslehre in Barbours (?) schottischen Legenden*. (Landesoberrealschule, Brünn) 25 str.

Otázka, zda Barbour, národní básník škotský jest autorem legend, nalezených r. 1866 v Cambridge, jak Bradshaw tvrdil a Buss popíral, není dosud rozřešena, a sp. získal si zásluhy o rozřešení její tím, že sestavil pečlivě hlásko- i tvaroslovné zvláštnosti těchto legend, tak že lze je srovnati s uznanými díly Barbourovými.

14. Joh. Wiesner, *Über suffixales e in Grimmlshausens Simplicissimus*. Ein Beitrag zur Grammatik der frühneuhochdeutschen Schriftsprache. (Communal-, Real- und Obergymnasium Wien, Leopoldstadt) 37 str.

Obyčejnému domnění, že v století 17. vládla anarchie v užívání koncového e, jak původního, tak přítutého, odporuje sp. na základě statistického materialu, a ukazuje, že stav ve stol. 17. odpovídal více než pozdější přirozenému vývinu jazyka, jenž se nesl k úplnému vyhynutí koncového e bez ohledu na jeho původ.

15. O. Koller, *Klopstockstudien*. (Landesoberrealschule, Kremsier) 55 str.

Sp., hudební theoretik, srovnává Klopstockovy názory o hudbě; spisy dotčené padají vesměs v dobu před působením Lessingovým; názory básníkovy se ostatně neměnily, jak dosvědčují básně z doby pozdější, ve kterých se zcela podobně vyjadřoval o hudbě jako o oněch spisech prosaických. — Druhý díl zpravuje nás o stycích Klopstockových se současnými hudebníky, zvláště pokud komponovali básně jeho, při čemž nejzajímavější jsou styky s Gluckem, nazývaným „Klopstockem hudby“, jako byl Klopstock „Gluckem poesie“. Práci končí seznam skladeb textů Klopstockových.

16. Dr. J. Bystron, *Lessings Epigramme und seine Arbeiten zur Theorie des Epigramms*. (III. gymnazyum, Kraków) 56 str.

Dobře se vystihuje Lessingovo postavení v praxi a theorii epigramu. Na některých málo místech nezdá se býti dobře porozuměno: Na str. 29 přehledl ku př. sp., že Lessing k urážlivému slovu „Flegel“ se dal zdánlivě svéstí rýmem, což jest právě vtípem; nápis na hrob Voltairův nazývá spisovatel nemilosrdným, až nespravedlivým odsouzením spisovatelské činnosti Francouzovy; ale to není pravda, Lessing vyjímá z děl Voltairových ta, která mu Bůh z milosti odpustí (Henriadu, tragedie, veršky) a o ostatních dílech — ale těch je velmi mnoho — praví, že jsou „ziemlich gut“, což znamená v souvislosti velmi velkou pochvalu.

17. Ignát Hozek, *Jindřich Voss jako básník idylický*. (Gymnasium, Uherské Hradiště).

Po kratičké úvaze o významu Vossa jako idyllika následuje překlad idylly „Der siebzigste Geburtstag“, a zlomků jiných idyll veršem časoměrným.

18. Schatzmann, *Schillers Macbeth mit dem englischen Originale verglichen*. (Staatsoberrealschule, Trautenau) 28 str.

Překlad Schillerův je dosti volný, a tato volnost byla různé posuzována. Sp. uvažuje methodicky o místech vynechaných a přidaných, změnách, při čemž hned se vyslovuje, zda-li lze změnu schváliti; druhý díl jedná o Schillerově umění překladatelském a jeho poměru k jiným překladatelům Macbetha, při čemž sp. polemizuje se zdarem proti příkrému úsudku Ludwigovu; třetí díl vyčítá změny ve scenerii, uskrovnění osob atd., podmíněné potřebou divadla.

19. J. Czerneck, *J. G. Seume, žycie, dzieła i zasługi jego*. (Gymnazyum im. Franciszka Józefa, Lwów) 63 str.

Po vypsání života Seumeho dle jeho autobiografie a ostatních pramenů, se zvláštním zřetelem na jeho pobyt v Polsce, jedná sp. krátce o charakteru básníkové a o jeho stanovisku a zásluhách v literatuře německé. Záslná je zvláště obsírná úvaha o Seumově poměru k Polákům a vřelé upozornění na spisovatele, charakterem tak vynikajícího.

20. J. Winkowski, *Zriny, tragedia w 5 aktach Teodora Körnera*. Przekład miarowy trzech ostatnich aktów. (Gymnazyum, Rzeszów) 49 str.

V programu téhož ústavu z r. 1885 vyšel překlad prvních dvou jednání Körnerovy tragedie od F. Nowického; sp. pokračuje v díle nedokončeném, otiskuje překlad tří posledních jednání.

21. R. Basel, *Die Marinalegende*. (Staatsobergymnasium, Eger) 22 str.

Starou legendu o Marině spracoval Brentano; sp. probírá prameny jeho a stanoví na základě vlastních přídavků básnickových esthettickou cenu básně. Ostře vytýká nedbalost veršování, ale koncový výsledek je přece, že Marina je nejlepší ze všech legend Brentanových a Brentano že je pěvec pravý.

22. Dr. A. Reichl, *Über die Benutzung älterer deutscher Literaturwerke in S. Achim von Arnims „Wintergarten“*. I. Theil. (Staatsobergymnasium, Arnau) 35 str.

Wintergarten je řada novel v rámci povídky; novely jsou vzaty ze starší literatury německé, ze starého Wylowa překladu novelly Eneáše Sylvia, z „Insel Felsenburg“, a jiných. Prameny tam neudané sp. vyhledává a srovnává je se zpracováním.

23. F. Kunz, *Grillparzers Sappho*. Eine ästhetische Würdigung. (Staatsrealschule, Teschen) 24 str.

Vypsav obsah dramatu jedná sp. o komposici jeho, o tragické vině, o charakterech, konečně o jednotlivostech: sentencích, verši a zevní historii dramatu; celkový úsudek je, že Sappho je umělecké dílo ceny trvalé.

24. A. Strobl, *Bemerkungen zum 4. Bande des Lampelschen Lesebuches, insbesondere die Dispositionen seiner Prosastücke*. (Communalobergymnasium, Kaaden) 72 str.

Článek velmi poučný, sloužící bezprostředně potřebám školy. Sp. články nejen disponuje, on je srovnává též s díly, z kterých jsou vyňaty, a posuzuje práci sestavovatelovu. I k poučení o disposici vůbec práce dobře poslouží.

A. Kraus.

Mittheilungen des kaiserlich deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abtheilung. XIII. Band. Athen, 1888*).

Seš. 2: Fr. Winter: *Der Kalbträger und seine kunstgeschichtliche Stellung*. Nově nalezen na akropoli podstavec k soše této s nápisem [Κ]όμβος ἀνέθηκεν ὁ Πάλου; dle písma soudě pochází socha z první polovice 6. stol. — Th. Gomperz: *Der auf die Besiedelung von Salamis bezügliche Volksbeschluss*. Nová restituce. — J. Six: *Die Künstlerinschrift des Mikkiades*

*) Viz Listy filol. r. XVI. str. 76 n.

und Archermos. Nové čtení. — Fr. Studniczka: *Aus Chios*. Zpráva o vědecké cestě na Chios; popis nápisů, sošek a reliefů, chovaných po většině ve sbírce gymnasia chijského. — Conze: *Hermes — Kadmos*. Popis několika reliefů, v nichž Hermes jest průvodčím Kybely. — H. Schliemann: *Attische Grabinschriften*. Před domem Schliemannovým objeveno několik nápisů pohrobních, obsahujících pouhá jména. — Wilh. Dörpfeld: *Der Eridanos*. D. dokazuje, že stoka severními Athenami vedoucí jest vlastně řeciště starého Eridanu. — Carl Schuchardt: *Paralia*. Na reliefu z Peiraiea, uveřejněném v Athen. Mitth. VII, tab. 14., třeba čísti *Παράλλα*, jméno jedné z Kekropských fyl. — Miscellen. Zprávy o nových objevech na akropoli athenské.

Seš. 3. a 4. W. M. Ramsay: *Laodiceia combusta und Sinethandos*. Sběrka nápisů příspěvkem k vnitřním dějinám Laodiceje ve 2.—5. stol. po Kr. — Ferd. Dümmler: *Bemerkungen zum ältesten Kunsthandwerk auf griechischem Boden*. Důležitý článek pro nauku o vásách, jednající o pohřebišti blíže Halikarnassu, o slohu kypersko-geometrickém a o pohřebišti dipylském. — H. G. Lolling: *Inschrift aus Kyzikos*. Nápis ten obsahuje seznam prytanů a poskytuje Lollingovi příležitost jednati o kalendáři kyzickém. — Paul Wolters: *Der Grabstein des Antipatros von Ascalon*. Záhadný náhrobek vykládá W. tak, že zvláštní stvůra, z pola člověk, z pola loď, vyrvati se snaží lvovi tělo nebožtíkovo. — Georg Treu: *Die Bauinschrift des Leonidaions zu Olympia*. Nově objeveným nápisem zjištěno, že tak zv. „jihozápadní budova“ jest Leonidaion, jež dříve v jihových. budově shledáváno bylo. — Wilh. Dörpfeld: *Die Altismauer in Olympia*. Určením Leonidaia dokázáno, že slavnostní vchod (*πομπική είσοδος*) jest na jihozápadě naproti Leonidaiu, jak Pausanias tvrdí. Nero přeložil vchod na jihovýchod, vystaviv jižní zeď a zřídív bránu triumfální. Později však starý zvyk obnoven. — A. Milchhöfer: *Antikenberichte aus Attika*. — Alfred Brückner: *Zum Grabstein des Metrodoros aus Chios*. Zpráva o pěkném náhrobním pomníku, objeveném na pevnosti v Chiu. Br. klade pomník ten do doby krále Attala I. Pergamského. — Emil Reisch: *Zum Thrasyllosmonument*. Socha Dionysova postavena byla na choregický památník tento teprve r. 270 př. Kr. od syna Thrasyllova Thrasykla, umístěna byvši mezi dvěma trojnoží Thrasyklovými. — Botho Graef: *Zu den Skulpturen von Olympia*. Upozorňuje se na některé nesprávnosti v sestavení zlomků soch olympijských. — Spyr. P. Lambros: *Κυράδες — Χοιράδες*. Z Aisch. Perš. v. 421 potvrzuje se domněnka Lollingova, že ostrovy sev. od Salaminy, až dosud *Κυράδες* nazývané, jsou starověké *Χοιράδες*. Dříve shledávali v nich učenci ostrovy Farmakussy. — *Μιχαήλ Πάππυ Κωνσταντινου: 'Επιγραφαί*

τῶν Τροαλλέων. — H. Winnefeld: *Das Kabirenheiligtum bei Theben*. Popis nalezených vás. — Miscellen. Zprávy o objevech na akropolích athenské a pergamské. František Groh.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler. Frankfurt am Main. Neue Folge, XLIII Band (1888), 4. Heft.

Reinhard Kekulé: *Euphorbos* (481—485). V líčení smrti Patrokovy (Ilias II) sloučena jest dvoji verse: dle jedné usmrtil Patrokla Hektor, dle druhé jedině Euforbos. V. 850 pochází od toho, kdo obě verse spojil. Rovněž tak má se věc v *P*, kde popis boje o mrtvolu Euforbovu jest kusý a neurčitě ztrácí se v líčení boje o mrtvolu Patrokovu. Úplnějštmu vyličení boje o mrtvolu Euforbovu, které jako původní spis. předpokládá, odpovídá malba na jednom talíři rhodském, jenž zobrazen tu dle reprodukce u Salzmannna La nécropole de Camirus, tab. 53. Představuje Menelaa, jak stojí před padlým Euforbem rozkročen pozdvíženým oštěpem čelí Hektorovi. — J. Freudenthal: *Über die Lebenszeit des Neuplatonikers Proklus* (486—493). Proklus žil 410—485. — Carl Wotke und Carl Hosius: *Persiusexcerpte* (494—504). — Richard Foerster: *De Loxi physiognomonía* (505—511). — Ernst Graf: *Nomos orthios* (512—523). — Oehmichen: *Kritisches und Exegetisches zu Vitruv* (524—540). — Eugen Oder: *Der Wiedehopf in der griechischen Sage* (541—556). Dudek pojat do báje o slavíku sotva dříve než v 5. stol., a sice v Megare; pevné místo v mythu vykázal mu teprve Sofokles tragedií Tereem, z níž jest zachován fragment v IX. Pseudoaristotelově knize 'de animalibus' c. 49. (zlomek ten Aischylovi přičítaný má autor za Sofokleův z důvodů grammatických). Spisovatel sestavuje zprávy o dudkovi, u starých spisovatelů zachované, a pátrá po příčinách záměny jeho s jestřábem (*αίραξ*, *ίραξ*), kukačkou (*κόκκυξ*) a datlem (*πτελέαν*). — F. Buecheler: *Oskische Inschriften* (557—563). — Arthur Ludwich: *Zu den Homerischen Hymnen* (564—568). Kritické příspěvky k hymnům na Herma, Afroditu, Helia. — Conrad Trieber: *Die Romulussage* (569—582). Proti mínění Rankovu (v Analektech k III. sv. jeho Weltgeschichte), že pramenem Fabiova vypravování o Romulovi a Removi bylo ztracené drama Naeviovo 'alimonia Remi et Romuli', snaží se spis. dokázati, že Fabius přejal známý tento mythus od Řeka Dioklea z Peparetha, jenž vytvořil jej dle vzoru Sofokleovy Tyry. — H. Rassow: *Zu Aristoteles* (583—596). Emendace k rhetorice, poetice, ethice Nikomachově a Eudemově. — Franz Rühl: *Die Zeit des Vopiscus* (597—604). — Theodor Kock: *Versverschiebungen bei Athenaeos* (605—622). — Miscellen. O. Crusius: *Zu*

Theognis (623—628). — W. Schmid: *Kritisches zu Thukydides* (628—631). — Rudolf Hirzel: *Die Eupatriden* (631 až 635). V Sofokleově *Elektře* v. 160 znamená *εὐπατριδης* toho, kdo jest dobrý k svému otci, kdo jest jeho dobrodincem (tím, že ho chce pomstít). Tým význam má *εὐπατρις* (v. 1080). K podpoře tohoto výkladu uvádí spis. analogické *σῆξισος*, *εὐαλων*, *εὐαρδρος*, *εἴρωπος* a pod. Athenští Eupatridai byli rod, jemuž povinnost k otci byla nejsvětější, a pocházeli dle spis. od Oresta. Tím vysvětluje se, proč byli z kultu Eumenid vyloučeni. — Carl Weyman: *Zum Fortleben Catulls* (635—636). — Walter Ribbeck: *Zu der Phaedra des Seneca* (636). — H. J. Müller: *-ëque bei Livius* (637—639). Müller koriguje tvrzení Harantovo (Emend. et adnot. ad T. Livium p. 13), že by *ëque* u Livia se nevyskytovalo vyjmouc VIII 9. 7, kde přežato ze staré formule prosební. Jistě přichází *ëque* ještě na třech místech 2, 33, 7; 21, 39, 2; 41, 23, 6. — Ferd. Becher: *Zu Quintilian* (639). — J. Werner: *Zu Priscians Periegesis* (639—640). — Register.

V. N.

Wisła. Red. J. Karłowicz III. 1. 2. 3. 1889 (v LF. XVI, str. 149).

Podání lidové hojně zastoupeno. J. Karłowicz: Srovnávací studie látky většinou prosaické „o Madeju“ (II. 804, III. 102, 300, 602). Jako příklad k teorii o studiu lidových látek, kterou na počátku vyložil (v. předešlý referat). Látka je obsahem asi táž jako naše Záhořovo lože. Material snesen velmi bohatý z evropské literatury a srovnáván s versemi polskými. Jednotné spracování a učlenění látky stíženo bylo tím, že velká část materialu teprve při práci docházela. — Pěkné paralely k písním polským podal p. sp. v systematické písní lidu polského (253, 531). Za základ užil bohaté sbírky anglické: *The english and scottish popular ballads* (vydav. Child, vychází od r. 1882, dosud 6 sv., má vyjít 8), která má prý paralely ze světové literatury. K ní podává souhlasné verše polské. O zbytcích písní polských a historických zmínkách u historika Dlugoše, napsal Gloger. — Písní polských otištěno hojně v různých člancích ethnografických: K. Smoleńcowna: *Wies Chmielnik w powiescie (okresu) lubelskim* (237). — Biruta: *Dożynki na Litwie* (92). — J. Piątkowska: *Z życia ludu wiejskiego w zemi sieradzkiej* (479). — J. Sembrzycki: *Przyczynki do charakterystyki Mazurów pruskich* (551). — S. Udziela: *Religia i modlitwa u ludu sopeczyckiego* (592). — Z. Gloger: *Pieśni przy chrzcinach i pogrzebie na podlasu nadnarwianskiem* (607). — M. Rawicz: *Pieśni wojackie ze wsi Stradomia pod Częstochową* (647). — Mimo to drobnější příspěvky z lidového podání: Iks: *Zabawy, gry i tańce ludowe w okolicy*

Międzyrzeczka Polaskiego (59). — Ciszewski: Słownik nazw topograficznych (379). — Biruta: Dwa podania (645). — Pak hojně říkání při dětských hrách (328), polská přísloví (212), volání na domácí zvířata (218, 663). — Články *dialektologické*: Ciszewski: Kilka prowincjonalizmów płockich (71). — Sembrzycki: O gwarze (podřeči) Mazurów pruskich; s mapkou a slovníčkem (72). — V několika jiných článcích sneseno ještě hojně materialu *ethnografického*. Obecně zajímavý překlad B. Tylora o metodě při studiu zřízení práv manželských a rodových (614). — Grabowski: Kvestionář o sbírání lidových právních obyčejů a názorů právních povsich i městečkách (171) (ve zvláštním otisku za 25 kop.). — Karłowicz: Životopis etnografa polského O. Kolberga (468). S podobiznou. — Pro nás je zajímavý článek Dra Zibrta: Pověst o Žižkově kůži (543): sneseny historické doklady, ukázáno, že pověst poprvé u Aeneáše Sylvia se vyskytá. — V jednotlivých sešitech hojná bibliografie, pěkné ilustrace, přehled odborných časopisů, jež v Praze známy jsou jen z doslechu, a ku konci kritiky; mezi nimi pochvalné posudky od E. Jelínka o čes. spisech Zibrta, Wintra, Polívky, Bartoše, Sojkové.

V. Tille.

Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft. Herausgegeben von F. Techmer. Leipzig. Joh. Ambros. Barth.

IV. ročník. Tento jest věnován zakladateli indoevropského jazykozpytu a srovnávací mluvnice, *Františku Boppovi*. Otištěna jest také *Analytical comparison of the sanskrit, greek, latin and teutonic languages*, která vyšla r. 1820 a veliký má význam v dějinách jazykozpytu, nyní však stala se velice vzácnou a těžko je k dostání. F. Techmer napsal k ní *úvod*. Mimo to jest otištěno i psaní, které Boppovi napsal *Wilhelm von Humboldt* o analyt. comparison r. 1821. V tomto svazku je dále pokračování Pottovy práce *Einleitung in die allgem. Sprachwissenschaft* (bibliografie americká). Zajímavý jest kratičký článek Frid. Müllera: *Die Entstehung eines Wortes aus einem Suffixe*. V nové perštině je indikativ praes. slovesa býti takto:

Sing. am	Plur. im
ē (ī)	ēd (īd)
ast	and (hand).

Srovnáme-li tyto tvary se staroperskými (sg. amij, abj, astij; pl. amahj, stā (astā?), hantij), poznáváme, že tvary pluralu *im*, *ēd* (*īd*) jsou novotvary. Jak vznikly?

Konjugace ind. praes. slovesa, na př. *ras-* jest v staré perštině se střídými tvary v novoperštině tato:

2. Na druhou otázku dvojí odpověď je možná. Buď

a) jména s koncovkou *-ā* měla formální vnější spodobou při sobě adjektiva téže koncovky a jiná jména příbuzného významu měla pak podobná adjektiva spodobou vnitřní; nebo

β) adjektiva nedostala teprv tvar na *-ā*, ale měla jej od počátku (bylať to původně jména!), i byla vnitřní souvislost, na př. mezi *ναῦς* a *μαρὰ*.

Referent již r. 1887 (Paedagogium str. 82) ukázal na nepravděpodobnost dosavadních výkladů a tázal se, proč neutra nepřibývá, ale spíše ubývá, když názorem a nikoliv grammatickým tvarem vzniká mluvnický rod? I projevil o vzniku rodu v našich jazycích tutéž myšlenku, jako Brugmann o něco později. Referent však hlavní důraz kladl na tvar přívlastku a míní dosud, že jména, která neměla koncovky *-ā*, *-ī*, *-os*, nýbrž koncovku indifferenční (*-us*, *-is*, *-ter* a j.), hlavně tvarem adjektivního přívlastku dostala svůj rod; jen jím jej alespoň udržela. — Techmer napsal článek *Zur Lautschrift*. J. Balassa: *Phonetik der ungar. Sprache*. Dále jsou hojně zprávy, posudky a bohatá bibliografie. Dodatek tvoří *Essay Towards a real character and a philosophical language*. London 1668. Part. III. *Concerning natural grammar*. Od J. Wilkinse. Rozprava má význam jen historický.

Em. Kovář.

Phonetische Studien. Herausgegeben von W. Vietor. Marburg in Hessen. Verlag von N. G. Elwert. II. Jahrgang.

W. R. Ewans, *On the Bell vowel-system*. — O. Jespersen, *Die umgangssprache der Nieder-Lausitz in ihren lauten*. — J. Balassa, *Aussprache des schriftdeutschen in Ungarn*. — J. Storm, *Romanische quantität*. — H. Hoffmann, *Die phonetik im ersten sprechunterricht der taubstummen*. — W. Vietor, *Beiträge zur statistik des schriftdeutschen*. — Aug. Western, *Kurze darstellung des norwegischen lautsystems*. — Miscely (důležitější: o resonančních výškách samohlásek od Vietora, o latinské prosodice od Gustavssohna). Hovorna. Posudky a zprávy.

E. K.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

(Pokračování.)

III.

Třídění Platonovo⁴²⁾.

Nástin třídění tohoto. — Další ozřejmění třídění Platonova. — Vytčení principu třídění. — Analogie třídění Platonova. — Konečné posouzení třídění Platonova. — Schematický přehled třídění tohoto.

1. Nástin třídění tohoto.

§ 12. Starým myslitelům řeckým bylo samosrozumitelné, i když pojem duše jasněji si vymezili, že tato s tělem, hmotou, je nutně spojena, s ní vzniká i zaniká. O nesmrtelnosti, praexistenci a postexistenci ducha, o příčině spojení jeho s tělem tato nejstarší doba filosofie řecké neměla porozumění, a teprve Platonovi náleží zásluha, že pojem duševnosti určitěji i jasněji pochopil a vytkl. Platonovi je duše bytostí samostatnou, svou jsoucnost mající, jež jen na čas pouty tělesnými je vázána, před tím nezávisle existuje a po smrti tělesné opět v bytí čisté a samostatné se vrací. Tento pomysl samostatnosti a priority duševnosti před tělesností podmínil u Platona vůbec dualistický jeho názor světový, jsa podporován se strany druhé rozeznáváním vše-

⁴²⁾ Literatura: Carus Geschichte der Psychologie (1808). — F. Harms Die Philosophie in ihrer Geschichte. I. Die Psychologie (1877). — Siebeck H. Geschichte der Psychologie. I, 1. a 2. (1880—84). — Stöckl H. Die spekulative Lehre vom Menschen und ihre Geschichte. I. Antike Zeit. 1858. — Teichmüller G. Studien zur Geschichte der Begriffe (1874 str. 226—543 Platon u. Aristoteles). — Walter Die Lehre von der praktischen Vernunft in der griech. Philosophie (1874). — Wildauer Die Psychologie des Willens bei Sokrates, Platon u. Aristoteles (1874—80). — P. Meyer Ὁ θυμός apud Aristotelem Platonemque (1876). — Funke C. A. Die Lehre Platon's von den Seelen-

obecnin jakožto skutečného jsoucna v odvěkých ideách a zjevů tělesnosti analogických. Jako však Platon nemohl a nedovedl vysvětliti souvislosti mezi světem zjevů a ideami, tak ani vzájemného poměru tělesnosti a duševnosti v žádoucí jasnosti nevyvořil. Mythické ličení nastupuje tu u něho na místo věcného rozboru logického. Přes to však nalézáme u Platona první pokus soustavné, na vnitřních důvodech založené klassifikace jevů psychických, ač i při pokuse tom nerozhodnost a částečnou nedůslednost třeba výtknouti.

Platon pokládá duši za bytost jednotnou, podobně jako tělo jednotný, k jistému cíli spořádaný celek tvoří, a mluví-li o jednotlivých projevech činnosti duševné, nazývá je *εἶδη*, *μέρη* aneb *γένη*⁴³), nechce v tom spatřovati nijak sporu s přesvědčením svým o jednotnosti duše; neboť části ty k jednotnému dle rozumu jeho náležejí celku, a názvosloví samo ukazuje nám spíše zřejmě, že neměl jich za duše samostatné.

§ 13. Rozeznává pak Platon tři aneb dvě části duše lidské. Počet liší se dle toho, jak pojmáme vývody jeho. V „*Timaiu*“ vykládá, že duše skládá se ze dvou částí: nesmrtelné (*ἀθάνατον*, *θειὸν μέρος*), od samého boha nejvyššího stvořené, a ze smrtelné (*θνητὸν μέρος*), kterou k ní s tělem připojili bohové nižší⁴⁴). Nesmrtelná část má sídlo své v hlavě, kdežto smrtelná

vermögen nach den Quellen dargestellt (1878). — Geil G. Die Lehre von den *μέρη τῆς ψυχῆς* bei Platon (Commentationes in honorem G. Studemund 1889 str. 29 a n.). — Grote G. Platon and the others companions of Socrates (1870). — Hermann C. F. De partibus animae immortalibus secundum Platonem (Ind. lect. Gott. 1855). — Chaignet A. E. De la psychologie de Platon (1862). — Papamarkas Ch. *Περὶ τῶν τριτῶν εἰδῶν τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα* (1875). — Peipers D. Untersuchungen über das System Plato's. I. Theil: Die Erkenntnistheorie Plato's (1874). — Perathoner V. Zur Würdigung der Lehre von den Seelentheilen in der Platonischen Psychologie (1875). — Steger J. Platonische Studien. III. Theil: Die Platonische Psychologie (1872). — Schulbach R. De animi partibus secundum Platonem (1861). — Schultess F. Platonische Forschungen (1875).

⁴³) Jednotlivé třídy jevů psychických Platon označuje buď názvem *μέρη* (ve smysle kvantitativném), jako Polit. 442 c, 444 b, častěji však užívá názvu *εἶδη* aneb *γένη*, jako Faidr. 253 c, Polit. 435 c, 439 e, 441 c, 443 d, 504 a, Tim. 69 c, e, 77 b, někdy pak též *ἡθη* aneb *τρόποι*.

⁴⁴) Tim. 69 c: καὶ τῶν μὲν θεῶν αὐτὸς γίνεσθαι δημιουργὸς, τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξεν. οἱ δὲ μιμούμενοι, παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιέτρεψαν ὀχμᾶ τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδωκαν ἄλλο τε εἶδος ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσωκοδόμον τὸ θνητὸν, δεινὰ καὶ ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον . . . Končí pak se tato část 72 d slovy: τὰ μὲν οὖν περὶ ψυχῆς, ὅσον θνητὸν ἔχει καὶ ὅσον θεῖον. Rovněž naznačuje se spojení části duše nesmrtelné se smrtelnou a tělem Tim. 41 c, d: καὶ καθ' ὅσον μὲν αὐτῶν ἀθανάτοις ὁμώνυμον εἶναι προσήκει, θεῖον λεγόμενον ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς . . . σπειρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς, ἀθανάτω θνητὸν προδουραίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῆα . . .

v trupu sídlící jest od ní krkem oddělena⁴⁵). Avšak při tomto rozdělení Platon nezůstává, nýbrž postupuje dále, a pozoruje, že ve smrtelné části duše lidské třeba rozeznávati lepší, uslechtilější a nižší, horší díl, dospívá ke dvěma podřaděným částem, jež jsou *θυμοσιδὲς μέρος* a *μέρος ἐπιθυμητικόν*. A hned těmto dvěma nižším částem určuje různá místa. Vášnivost (*θυμός*) jest uložena v hrudi, aby takto, jsouc „akropoli“ duše nesmrtelné blíže, rozkazů rozumu byla poslušna. Srdce je tvrzí její, v níž chrání se proti části nižší, žádostivosti neb chtivosti (*ἐπιθυμία*), bránicí jsouc od ní oddělena. Nižší část tato, v okolí pupku sídlo majíc, baží po ukojení tělesných chťičů a žádostí, po nižších rozkošech, po jídle a pití, jsouc podobna divému zvířeti, které však nutno vyživovati k udržení pokolení smrtelného.⁴⁶) Uvedená místa v „Timaiu“ jsou základem poznání nauky Platonovy, bližšího pak vysvětlení a znázornění bude nám vyhledávati zejména ve „Faidru“ a „Politeii“⁴⁷).

Ve „Faidru“⁴⁸) označuje Platon způsobem mythickým části duše lidské. Vypravuje tam, že Zeus na voze svém a za ním 11 bohů mimo Hestii vyjeli, úkolem pak duší že bylo následovati bohů a ve krajích nadsvětelných pohlížeti na čistou pravdu. Duše lidská v praexistenci své je tu srovnávána s dvojspřežím okřídleným, řízeným vůdcem rozumným. Vůdce tento je právě *νοῦς*, *λόγος*, *τὸ νοητικόν*, rozumná část duše lidské a koně oba jsou nižší části, vášnivost a chťič. Tento poslední libuje si ve smyslnosti a proto tihne k zemi, ke světu vezdejšímu, smyslnému, vůdci pak rozumnému nelze pomoci koně druhého (značícího *θυμός*) udržeti vozu, a tak duše, zbavena byvši okřídlení svého, klesá v kraj pozemský a vstupuje v tělo lidské. — Zde zřejmě jsou označeny tři části duše lidské, ovšem obrazem mythickým. Jako vůbec Platon užívá rád obrazného znázornění, by označil zřetelněji myšlenky své — zvláště, kde nebylo mu lze proniknouti k úplnému vystižení některé záhady —, tak i o těchto částech duše lidské mluví nezřídka obrazně. Tak praví, že duše lidská původně dlela v podobě čisté, ale společenstvím se smrtelnou částí že je znečištěna a znešvařena, i srovnává ji s Glaukem

⁴⁵) Tim. 69 d až 70 e.

⁴⁶) L. c. Že duše smrtelná k nesmrtelné teprve později přistoučila, Platon učí též v Polit. 611 c a n. (srovnání s Glaukem).

⁴⁷) Též v Politiku (309 c) rozeznává se nižší a vyšší část duševná názvy *καθάρως* a *τὸ ἀειγενὲς ὄν τῆς ψυχῆς*, též *θεῖον*, *δαιμόνιον γένος*. Podobně v Politēii (589 d) činí se rozdíl v duši lidské mezi *τὸ θεῖον* a *τὸ θηριώδες*.

⁴⁸) 245 c — 249 b. K místu tomu pak odvolává se ve Faidru 253 c slovy: *καθάρως ἐν ἀρχῇ τοῦδε τοῦ μύθου τριχῆ διελδομη ψυχὴν ἐκείτην, ἰππομόρφω μὲν δύο τινὲ εἶδη, ἡμοιοικὸν δὲ εἶδος τρίτον, καὶ οὖν ἔτα ἡμῖν ταῦτα μετέω.*

mořským, jenž vlnami jsa zmáčen a potřísněn nánosem mořským objevuje se tak v podobě změněné.⁴⁹⁾

Jinde pak dí Platon, že duše lidská je podobna zvířeti jakémus trojhlídnému⁵⁰⁾, jehož nejnižší část (*ἐπιθυμία*) podobá se obludě mnohohlavé, plné lítosti a zuřivosti, jež sobě podobné stále rodí, část druhá (*θυμός*) má odznak síly, odvahy a statečnosti, jsouc podobna lvu mohutnému, třetí pak, rozum to lidský (*νοῦς*), je znázorněna podobou lidskou. Všechny ty části různorodé máme si pak mysliti spojeny v celek jednotný, tělem a tvárností lidskou obemknutý, takže různosti vnitřní zůstávají pohledu pozorovatelovu skryty. Různou cenu těchto tří částí udává Platon tím, že rozum srovnává se zlatem, *θυμόν* se stříbrem a *ἐπιθυμίας* se železem⁵¹⁾.

§ 14. Prve, nežli počneme doličovatí princip klasifikačný u Platona, chceme probrati místa, na nichž Platon význam jednotlivých těchto částí duševných blíže určuje, aby vlastní jich podstata ve smysle Platonově zřejměji na jevo vytryskla.

Část rozumná, *νοῦς*, je nejvyšší, původu jsouc božského a nesmrtelná. Ona poznává idee, a ježto jen v těchto čistá, skutečná pravda se skrývá, jest úkolem jejím bažiti po pravdě. Proto zbavena-li jest pout tělesných i povznesena nad obě nižší části duševné, stává se vskutku účastnou pohledu na skutečnou, jsoucnou pravdu. Ona tvoří vlastní podstatu člověka, jsouc nesmrtelná a trvalá jeho část⁵²⁾. Čím zraku zřítelnice, tím je duši tato část⁵³⁾. Tato rozumnost staví se proti žádostivosti, potlačující ji. Platon užívá⁵⁴⁾ na ozřejmění případu konkrétného, uváděje, že by někdo píti chtěl, tedy žádost po ukojení žízně povstalé že v něm jest, ale z jistých důvodů jiných že se píti zdráhá, a

⁴⁹⁾ Polit. 611 c a n.

⁵⁰⁾ Ib. 588 c a n.: *πλάττε τοίνυν μίαν μὲν ἰδίαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντος κεφαλὰς κύκλω καὶ ἀγρίων, καὶ δυνατοῦ μεταβάλλειν καὶ φύειν ἐξ αὐτοῦ πάντα ταῦτα . . . μίαν δὲ τοίνυν ἄλλην ἰδίαν λέοντος, μίαν δὲ ἀνθρώπου· πολὺ δὲ μέγιστον ἔστω τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον τὸ δεύτερον . . . σὺναπτε τοίνυν αὐτὰ εἰς ἑν τρία ὅσα, ὥστε πη ἐνυπεφουκέναι ἀλλήλοις . . . περίπλοσον δὴ αὐτοῖς ἕκαστην ἐνὸς εἰκόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ τὰ ἐντὸς ὄρεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἔξω μόνον ἔλττρον ὄρωσθαι, ἐν ζῶον φαίνεσθαι, ἀνθρώπων.*

⁵¹⁾ Polit. 415 a. Tutouž myšlenku pronáší též Aristoteles Polit. 1264 b 13: *φησὶ δὲ (ὁ θεός) τοῖς μὲν εὐθύς γινόμενοις μῆλα χροῦδόν, τοῖς δ' ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ οἰσθηρον τοῖς τεχνίταις μέλλουσιν ἐσεσθαι καὶ γεωργοῖς.*

⁵²⁾ Faidros 247 c: *ἡ γὰρ ἀρχώματός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀναφῆς οὐδία ὄντως ψυχῆς οὐδα κυβερνήτη μόνῃ θεατῇ νῶ· περὶ ἧς τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος τοῦτον ἔχει τὸν τόπον α. n. Poměr všech tří částí duševných k sobě je vyličen v Polit. 441 e, kde čteme toto vy-mezení o části rozumové: οὐκοῦν τῷ μὲν λογιστικῷ ἀρχεῖν προσηύκει, σοφῶς δὲ καὶ ἔχοντι τὴν ὑπὲρ ἀπάσης τῆς ψυχῆς προμηθεῖαν . . .*

⁵³⁾ Alkib. I 133 b.

⁵⁴⁾ Polit. 439 b.

že v duši jeho tudíž rozeznávají dlužno v tomto okamžiku τὸ κελεύον a τὸ καλῶν. Prvé je žádostivost, druhé rozumnost.

Charakteristiku pak obou nižších částí, jež tvoří duši smrtelnou, Platon podává v tom smysle, že je vášnivost (θυμός) cos vyššího, ušlechtilějšího, jakýmsi velebnějším instinktem jsouc obdařena, a rozumnosti že bývá přirozeným spojencem proti chťičům a nižším žádostivostem (ἐπιθυμία). Zřejmě to znázorňuje srovnáním s oběma oři, naznačuje onoho ušlechtilějšího, jenž zobrazuje θυμός, jakožto stoupence uměřenosti a počestnosti i druha pravdivého mínění, jenž na pouhé slovo vozatajovo poslouchá⁵⁵⁾, kdežto onen horší a divočejší kůň — tedy obraz nejnižší části duševné, chťičů a pudu smyslného — je druh zpurnosti a zbujnosti⁵⁶⁾.

Θυμός je podoben věrnému psu, jenž často sice rozzuří se a rozlíti, mní-li, že křivda se mu děje, avšak umírněn bývá od pastýře, pána svého, rozumu⁵⁷⁾. Platon srovnává část tuto též se lvem⁵⁸⁾, jinde však podotýká, že často mění se v opici⁵⁹⁾. Θυμός je nazýván též ξύμμαχος, ἐπίκουρος, εταῖρος rozumové části duševné⁶⁰⁾.

Ze všeho toho vychází střední postavení vášnivosti v životě duševném. Že θυμός liší se od rozumu, Platon dokazuje tím, že hoši od prvního, útlého mládí již hněv, vášnivost v sobě mají, kdežto ve věku dospělejším teprve nabývají rozumu a dle něho jednají⁶¹⁾.

O povaze obou nižších částí duševných je zvláště poučno vypravování o Leontiovi, jenž z Peiraiea vycházejí mrtvoly podle zdi ležeti spatří⁶²⁾. Platon pěkným způsobem líčí, jak v nitru

⁵⁵⁾ Faidros 253 d: *τιμῆς ἐραστῆς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης εταῖρος, ἀπληκτος, κελεύματι μόνον καὶ λόγῳ ἠνιοχεῖται.*

⁵⁶⁾ Ib. 253 e: *... ἄβρωτος καὶ ἀλαζονεῖα εταῖρος. — Rovněž tak naznačena je protiva ta 246 b slovy: καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν ὁ ἀρχῶν ξυρωρίδος ἠνιοχεῖ, εἶτα τῶν ἵππων ὁ μὲν αὐτῷ καλός τε καὶ ἀγαθός καὶ ἐκ τοιοῦτων, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων τε καὶ ἐναντίος.*

⁵⁷⁾ Polit. 440 c: *ὅταν ἀδικεῖσθαι τις ἤγηται, αὐκ ἐν τούτῳ ζεῖ τε καὶ χαλεπαίνει καὶ ξυμμαχεῖ τῷ δοκοῦντι δίκαιῳ ... καὶ οὐ λήγει τῶν γενναίων, πρὶν ἂν ἢ διαπράξῃται ἢ τελευτήσῃ ἢ ὥσπερ κύνων ὑπὸ νομέως ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ παρ' αὐτῷ ἀνακληθεὶς πραιῦσθῃ.*

⁵⁸⁾ Polit. 588 d; viz pozn. 50.

⁵⁹⁾ Polit. 590 b *... καὶ ἔνεκα χρημάτων καὶ τῆς ἐκείνου ἀπληστίας προηπλακούμενον ἐθίῃ ἐκ νέου ἀπὸ λίοντος πίθηκον γίγνεσθαι.*

⁶⁰⁾ Faidr. 253 d, Polit. 440 b a 441 a, zvláště slova: *... οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ τρίτον τοῦτό ἐστι τὸ θυμοειδές, ἐπίκουρον δὲ τῷ λογιστικῷ φύσει, εἰὼν μὴ ὑπὸ κακῆς τροφῆς διαφθαρῆ. Stane-li se, co v posledních slovech naznačeno, nazývá jej Platon θυμός δυσπαρὰμύθητος (Tim. 69 d).*

⁶¹⁾ Polit. 441 a: *καὶ γὰρ ἐν τοῖς παισὶν τοῦτό γ' ἂν τις ἴδοι, δεῖ θυμὸν μὲν εὐθὺς γενόμενα μετὰ ἐστὶ, λογισμὸς δ' ἔτιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσαν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὄψε ποτε.*

⁶²⁾ Polit. 439 e — 440 a.

jeho zvědavost jakás nutková a žádostivá probouzí se, by pohlédl na ně, na druhé straně však, jak zase hrůza jakás jej od pohledu toho odvrací. Vypravováním tím Platon ukazuje, jak vášnivost se žádostivostí někdy v zápas se pouští, ježto podstatou a povahou svou obě jsou odrůzněny.

K nejnižší části duševné (*ἐπιθυμητικόν*) Platon čítá žádosti nižší, jež k obyčejným úkonům životným se vztahují, a mluví o ní nejvíce jako o žádostivosti, jejíž cílem je jídlo, pití a vůbec ukonejšení různých chťiců tělesných. A že majetku, peněz především k ukonejšení všeho toho je potřebí, vztahuje se žádostivost tato i k nabývání, prostředků těch, pročež Platon někdy ji označuje též přívlastky *φιλοχρήματος* a *φιλοκερδές* ⁶³).

2. Další ozřejnění třídění Platonova.

§ 15. Tím předvedli a dolíčili jsme nauku Platonovu o částech duše lidské. Jako v celé své filosofii, tak i v této části Platon mluví hlavně obrazně. Ač všechna místa uvedli jsme a probrali, která k poznání povahy označených činností duševných přispěti by mohla, přece neobjevila se nám podstata jejich dosud v úplné jasnosti a nemožno nám mluvou psychologickou přesně jich formulovati.

Co Platon chtěl naznačiti názvy *νοῦς*, *θυμός* a *ἐπιθυμία*? Které jevy života duševného podřadoval jednotlivým těmto pojům? Jaký poměr zejména má třídění toto k pokusům psychologie moderné, zvláště k známému rozdělení jevů duševných na rozum, cit a vůli? Kryjí se snad obě klasifikace tyto? Tak mnozí se domnívali ⁶⁴). Nám nezdá se věc býti tak jednoduchou. Plato-

⁶³) Uvádím zvláště místa tato pro charakteristiku důležitá: Polit. 436 a: ... *ἐπιθυμοῦμεν δ' αὐτῶν τινὶ τῶν περὶ τὴν τροφήν τε καὶ γέννησιν ἡδονῶν καὶ ὄσα τούτων ἀδελφά*. — 437 d: *τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ἐπιθυμιῶν τε φήσομεν εἶναι εἶδος, καὶ ἐναργεστάτας αὐτῶν τούτων ἦν τε δίψαν καλοῦμεν καὶ ἦν πείναν*. — 439 d: ... *τὸ μὲν ᾗ λογίζεται λογιστικὸν προσαγορευόντες τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ᾗ ἐρεῖ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπιτόχται ἀλόγιστόν τε καὶ ἐπιθυμητικόν*. — 580 e: *ἐπιθυμητικὸν γὰρ αὐτὸ κελήκαμεν διὰ σφοδρότητα τῶν περὶ τὴν ἐδωδὴν ἐπιθυμιῶν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίδια καὶ ὄσα ἄλλα τούτοις ἀκόλουθα, καὶ φιλοχρήματος δὲ, ὅτι διὰ χρημάτων μάλιστα ἀποτελοῦνται αἱ τοιαῦτα ἐπιθυμίας*. — 581 a: ... *καὶ καλοῦντες αὐτὸ φιλοχρήματος καὶ φιλοκερδές ὁρθῶς ἂν καλοῦμεν*; srv. též *Nomoi* 689 b: *τὸ γὰρ λυπούμενον καὶ ἡδόμενον αὐτῆς (τ. τῆς ψυχῆς), ὅπερ δῆμος τε καὶ πῆθος πόλεως ἴδεν*.

⁶⁴) Srv. zvláště Tennemann *Gesch. d. Phil.* (Lipsko 1794 sv. 2. str. 434): „Das wichtigste, was Plato für die empirische Psychologie leistete, ist die Unterscheidung 3 besonderer Aeusserungen ... dies sind das Vorstellen und Erkennen, das Wollen und Begehren und das Gefühl“. Náhlovský: *Das Gefühlsleben* (Lipsko 1862, S. 1. st. 41.): „Als Hauptformen des psychischen Lebens gelten schon von uralter Zeit aber das Vorstellen (mit Inbegriff des Denken und Erkennen), das Gefühl und das Streben (oder Begehren

novy pojmy mají význam naprosto rozdílný; přidělujce mu třídění moderné, nalézali bychom u něho mnoho neshod nevysvětlitelných.

§ 16. Především dlužno podotknouti proti stotožňování takovému, že Platonské části duševné mají zřejmý povahu ethickou, která různými epithety, namnoze obraznými, určitě jest označena. Platon na př. v „Politeii“ dodělavá se klassifikace své v analogii ke zřízení společenskému a s tím souvisí, že hlavní moment je při každé z těchto částí duševných jakási snaha, úsilnost po něčem, jejíž konečný cíl, jak později ukážeme, jsou odvěké idee⁶⁵).

Přihlédněme blíže k celé věci.

§ 17. a) Poznávavost psychologie moderné nijak nespadá v jedno s Platonským pojmem *νοῦς*.

Dle názorů našich nutnou a počátečnou součástí poznávavosti je zajisté činnost smyslová. Pocit je nám základný prvek, z něhož představy, soudy atd. dle moderné psychologie se vyvíjejí. Již však Aristoteles bystře k tomu ukázal⁶⁶), že činnost smyslová, *αἰσθησις*, dle názorů Platonových nijak nedá se vřaditi v jeho kategorii *νοῦς*, a podobně v době nově Brentano⁶⁷) namítá proti klassifikaci Platonově, že úplně nevyčerpává jevů duševných, ježto nevíme, kam bychom vhodně vřadili činnost smyslovou, a

im weiteren Sinne des Wortes). Es ist dies eine Gruppierung psychischer Erscheinungen, welche schon in der berühmten Dreigliederung des Seelenwesens bei Plato klar erkennbar ist, indem dieser zwischen der erkennenden (*λόγος*), der fühlenden, (muthigen, streitlustigen *θυμός*) und der begehrliehen Seele (*ἐπιθυμία*) unterscheidet.“ Podobné mínění pronáší i Steinhardt v úvodě k Platonově Politeii překladu Müllerova str. 188. Rovněž Susemihl shodně s těmito názory v Platonském *θυμός* spatřuje živel citový (Gen. Entw. d. Plat. Phil. II, 1, str. 161) právě, že *θυμός* je „das instinktmässige sittliche und Rechtsgefühl, der natürliche Eifer für alles schöne und gute, von welchem Zorn und Energie nur verschiedene Aeusserungen sind.“ Rovněž Siebeck (Geschichte der Psychologie I, 204), ač v celku má názor jiný a mnohem správnější, přece dodává: „Bei alledem lässt es sich keineswegs verkennen, dass in der Platonischen Psychologie die Anfänge der späteren Eintheilung der seelischen Zustände in solche des Vorstellens, Fühlens und Begehrens doch bereits vorhanden sind.“

⁶⁵) Této zvláštnosti klassifikace Platonské všimli si teprve v době nejnovější hlavně Perathoner (Zur Würdigung d. L. v. d. Seelentheilen in d. Plat. Phil. str. 4): „Zur Evidenz erhellt es aber aus der Republik, dass Plato zunächst nur das Wollen und Nichtwollen, das Streben und Widerstreben, das Verlangen und Verabscheuen im Auge hatte“ a Wildauer (Die Psychologie des Willens bei Sokrates, Platon und Aristoteles. Innsbruck 1877), jenž ve spise svém na věc tuto zvláště důraz klade. Je to ostatně patrné i pochopitelno, uvážíme-li mythos ve Faidru, kde dně k světu ideí tihne, a souvislost, v níž tyto části duševné stojí s jednotlivými ctnostmi.

⁶⁶) De an. 432 a 22 — 433 a 31, zvláště slova: ... και τὸ αἰσθητικόν, ὃ οὔτε ὡς ἄλογον οὔτε ὡς λόγον ἔχον θεῖη ἄν τις ἑαδίως (432 a 30).

⁶⁷) Emp. Psychologie I, 236 a n.

dochází tak k závěrku, že snad Platon dvojnásobně druh smyslového vnímání rozeznával, přičítaje jeden k rozumné, druhý k nerozumné části duševné. Myslím, že toliko Aristotelova poznámka má oprávněnost, nikoli pak hypothetický dodatek Brentanův, a že Platóna v celé věci nijak z nejasnosti neb nedůslednosti nemůžeme vinit, přidržíme-li se jen vlastních jeho slov a přihlížíme-li především k souvislosti celé nauky jeho i ke stěžejnému jeho učení o ideách. Platon vsutku přiznával smyslové vnímání nižší části duševné, žádostivosti (*ἐπιθυμητικόν*). Svědčí o tom mnohá místa ve spisech jeho⁶⁸).

A je přirozeno i shodno s celou soustavou Platonovou, že ke třetí části duševné přičítal smyslové vnímání; neboť činnost smyslová není mu jako nám podkladem vědění a přemýšlení. Platonovi neplatí nijak věta: „Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.“ Celý svět skládá se dle soustavy Platonovy z ideí a zjevů. Čistě rozumové vědění má předmětem toliko abstrakce, pravé jsoucno — idee. Platonovi není pojímání jednotlivin smyslovou činností pravé vědění, není mu to podkladem myšlení — nemůže tedy náležeti k nejvyšší části duševné, k *νοῦς*. Nikoli smyslové vnímání, nýbrž *ἀνάμνησις* je Platonovi podkladem skutečného vědění, a jen tato náleží nesmrtelné části duševné.

Platon smyslům nedůvěřuje⁶⁹), jeho zásadné odloučení světa ideí a světa smyslného podmínilo i zde toto neporozumění pochodu poznávacího. Platon ukazuje, že smysly podávají nám sice zprávu o jednotlivinách ve světě vnějším, ale skutečné vědění pojmů jednoty, mnohosti, rovnosti, různosti atd. že pochází z nitra našeho, povahy jsouc apriorné⁷⁰). V Theaitetu i Faidonu

⁶⁸) Dle *Politeie* 602 a 603 je nutno rozdělit smyslový vněm (*αἰσθησις*), ježto nám nepodává pravdy, nýbrž pouhé zdání, od části rozumové (*λογισμός*). — *Polit.* 524 a n. Platon mluví o nejistotě a neurčitosti vněm smyslových, rozeznává *νοητόν* a *δρατόν*, jež různé jsouce zajiště též odrůzněny mají principy duševné. — *Tim.* 77 b slovy zřejmými je smyslové vnímání třetí části duševné přičítáno: . . . τοῦ τρίτου ψυχῆς εἶδος . . . ἢ δόξης μὲν λογισμοῦ τε καὶ νοῦ μέτεστι τὸ μῦθεν, αἰσθησις δὲ ἡδεῖας καὶ ἀλγεινῆς κατὰ ἐπιθυμιῶν. *Ib.* 69 d ukazuje se, že ke smrtelné části duševné náležejí *ἡθονή*, *λύπη*, *θάψος*, *φόβος*, *θυμός*, *ἐπις*, *αἰσθησις* a *λογος* a *ἔρωσ*. Přívlastek *ἄλογος* není tu položen nijak v protívě proti jakési *αἰσθησις λογιστικῆς*, jak Brentano se domýšlil, nýbrž řečeno tím všeobecně: „smyslový vněm, jehož podstatným znakem je nerozumnost“.

⁶⁹) *Faidon* 79 c: ἡ ψυχή, ὅταν τῷ σώματι προσχρηται εἰς τὸ σκοπεῖν τε ἢ διὰ τοῦ ὁρᾶν ἢ διὰ τοῦ ἀκούειν ἢ δι' ἄλλης τινὸς αἰσθησεως . . . τότε μὲν ἔλκεται ὑπὸ τοῦ σώματος εἰς τὰ οὐδέποτε κατὰ ταῦτά ἔχοντα, καὶ αὐτὴ πλανᾶται καὶ ταρᾶται.

⁷⁰) *Polit.* 485 a: τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσειν περὶ ὁμολογησῶν ἡμῖν, ὅτι μαθηματός γε αἰεὶ ἐρώσειν, ὃ ἂν αὐτοῖς δηλοῖ ἐκείνης τῆς οὐσίας τῆς αἰεὶ οὐσης καὶ μὴ πλανωμένης ὑπὸ γενέσεως καὶ φθορᾶς. *Ib.* 532 a: οὕτως καὶ ὅταν τις τῷ διαλεγέσθαι ἐπιχειρῇ, ἄνευ παδῶν τῶν αἰσθησεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὃ ἔστιν ἑαυτον ὁρᾶν, κἂν μὴ ἀποσῆ, πρὶν ἂν αὐτὸ ὃ ἔστιν ἀγαθὸν αὐτῇ νοῆσει λάβῃ, ἐπ' αὐτῷ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει . . .

brojí proti tomu, že by smyslová činnost byla podnětem poznání. Poznání skutečně je toliko vzpomínání ideí, a svět smyslný má Platonovi jen potud a proto cenu, ježto věčné idee často v něm se zračí, ideální krása v krásných tělech se objevuje — jak v „Hostině“ obšírně je vykládáno —, ale i tu působení smyslnosti jest jen nepřímé, jen v tom dosahu, že k ideám věčným odkazuje, nemajíc však sama o sobě nijak ceny pro skutečné poznání. Právě smyslnost koná zřídka tento úkol, jsouc po většině pravému vědění a poznání jen na překážku, jak obšírně Platon na mnoha místech doličuje ⁷¹⁾. Smyslové vnímání je dle Platona odrůzněno od části rozumové, neboť často této ani za pomoc nevzývá, samo sobě chtěje postačovati, kdežto jinde zase *νοῦς* vlastní silou musí jeho poznatky přehlížeti ⁷²⁾. Zřejmě tedy, že vlastních vědomostí, vztahujících se k pravdivému jsoucnu, nečerpá nijak z činnosti smyslové ⁷³⁾.

⁷¹⁾ Faidon 65 c, e, 66 a, c, 79 c, d, 81 b, 83 a a j. S názorem tímto shoduje se též Lewes, jenž ve svých dějinách filosofie (I. 378 něm. př.) dí: „Die Sinnlichkeit erweckt die Erinnerungen der vernünftigen Seele durch die Entdeckung des Einen in dem Vielen und bewahrt den Menschen vor dem Scepticismus, der unvermeidlich aus blosser Sinneserkenntnis entsteht.“

⁷²⁾ Polit. 523 b: *δείκνυμι . . . τὰ μὲν ἐν ταῖς αἰσθηθεῖσιν οὐ παρακαλοῦντα τὴν νόησιν εἰς ἐπίσχεσιν, ὡς ἰκανῶς ὑπὸ τῆς αἰσθηθεῖσως κρινόμενα, τὰ δὲ παντάπασιν διακελευόμενα ἐκείνην ἐπιδύνασθαι ὡς τῆς αἰσθηθεῖσως οὐδὲν ὕγιειν ποιούσης.*

⁷³⁾ Nejen filosofové moderní, jako Brentano a někteří Herbartovci, neporozuměli v této stránce učení Platonovu, nýbrž i mnozí vykladatelé soudili, že u Platona je nedůslednost, ježto činnost smyslová brzo přý nejvyšší, brzo nejnižší části duševné je přičítána. Tak Šteger ve své Platonské psychologii na str. 34 bez dalších důvodů praví: „Plato scheint es jedoch vorgezogen zu haben die sinnliche Wahrnehmung, die jedoch immer eine Vorbereitung zur Vernunftkenntnis ist, der vernünftigen Seele zuzuschreiben.“ Ze by činnost smyslová přípravou byla poznání rozumového, není asi myšlenka Platonova. — Podobně Funke (Die Lehre Platon's von den Seelenvermögen, 1878), ač byl prve připustil částečnou oprávněnost názoru, jež jsme výše doličili, snaží se u Platona dokázati nedůslednost. Platon přý přece někdy přikládá smyslnost části rozumové. Avšak místa, jichž se dovolává, nijak nás nemohou přesvědčiti. Funke snaží se především mínění své vyvoditi z analogie duše lidské s duší světovou (Tim. 36 e — 37 c). Platon ovšem dí tam zřejmě, že nesmrtelná část duše jednotlivcovy je z týchž částí složena, jako duše světová, ale další závěrek Funkeho, že, poněvadž při duši světové v oboru *θάτερον* je smyslnost, i nesmrtelné duši jednotlivcové a tudíž rozumu ji přičísti musíme, není stringentní; neboť a) Platon podotýká zřejmě, že tato analogie není všeobecná a naprosta, neboť duše ostatní od nižších bohů stvořené nejsou úplně čisté, jsouce v měsídle onom jen ze zbytků po duši světové vytvořeny (Tim. 41 d . . . τὰ τῶν προδόντων ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίθων τρόπον μὲν τινα τὸν αὐτῶν, ἀκέραια δ' οὐκίτι κατὰ ταῦτά ὄσούτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα); b) Funke mimo to nedokázal své supposice, že by duši světové náleželo smyslové vnímání, našemu analogické. Z Platona možno toliko vyčísti, že duše světová prostřednictvím dvou okruhů *ταῦτόν* a *θάτερον* dostává zprávu o jsoucnu skutečném i o zjevch, ale toto poslední děje se *δῶρα* (Tim.

Duch tak samostatný a neohrožený, jako je Platon, nelekal se těchto důsledků, které se zkušeností naší jsou v příkrém odporu. Nejsme však oprávněni nedůslednost mu podkládati. Toho upříti ovšem nelze, že apriorná hypotéza Platonova o ideách právě v této věci utkala se ve velmi ostrý spor se zkušeností. Nikde však nenalzááme u něho stopy, že by jakýmkoli způsobem, buď rozdělením činnosti smyslové na vyšší a nižší (Brentano), aneb zřejmou nedůsledností byl hleděl obeplouti toto úskalí. Vytčenému účelu našemu postačí odpověď, již jsme se dosud dodělali: psychologický pojem moderné poznávavosti není totožný s Platonským *νοῦς*. Z dalšího bude zjevno, že *νοῦς* u Platona značí poznání ideí, k němuž se však pojí cit z něho pochodící a snaha k ideám se nesoucí jakožto částí jeho podstatné.

§ 18. *β)* Nejinak však má se to i s ostatními částmi. Cit psychologie moderné není totožný s Platonským *θυμός*. Platonovi je cit něco, co veškeré výkony a jevy duševné provází, všem částem duševným tudíž vlastní a společné jest⁷⁴⁾. Je tudíž ovšem cit též nutnou součástí Platonského pojmu *θυμός*, ale patří sem toliko city, které s povahou této části nutné jsou sloučeny a jí podmíněny, city, které povzbuzují člověka k mužnosti, k projevu síly, k roznicení a nadšení, kdežto city jiného druhu oběma ostatním částem duševným náležejí. Ve „Filebu“ jsou *ἡδονή* a *λύπη*, tedy oba druhy citu analysovány obsírně a důkladně beze všeho zřetele k vášnivě části duševné, takže zřejmo z toho, že s ní nijak v jedno nespádají. Tam mluví též o poměru žádostivosti k citům: žádostivost jeví cit prázdnoty, tedy cit nelibý, a dojde-li cíle tužby své, nastává protiva stavu prvého, druží se cit libý. To pak platí nejen o nižší žádostivosti, nýbrž i o touze po vědění, kterou též Platon vykládá jako prázdnotu. Jeť známo, že rozeznává slasti smyslné a čistě duševné. Slast smyslná vzniká ukojením nižších chťů, které k *ἐπιθυμία* patří, kdežto na druhé straně z poznávání ideí vzniká též nejvyšší čistá, duševná slast, která zase tedy k *λογιστικόν* náleží⁷⁵⁾.

37 b). Jeť Platonovi duše světová právě něco čistě transcendentního, a smyslové vnímání nemůže jí býti přičítáno. c) Mimo to Aristoteles, jenž zajisté znal dokonale mínění Platonovo, *αἰσθητικὴν* a *ἐπιθυμίαν* vylučuje ve smysle jeho z duše světové (de anima 407 a 3): *τὴν γὰρ τοῦ παντός δήλον ὅτι τοιαύτην εἶναι βούλεται οἷόν ποτ' ἔστιν ὁ καλούμενος νοῦς· οὐ γὰρ δὴ οἷόν γ' ἢ αἰσθητικὴ οὐδ' οἷόν ἢ ἐπιθυμητικὴ.* — Rovněž nemá váhy další důvod Funkeho, že orgány vnímání smyslového jsou umístěny právě poblíž části rozumové na hlavě. Platon spojitosti této ovšem nepopírá, ale vychází mu z jednotnosti duše celé a nikoli snad ze shodnosti části rozumové se smyslovou.

⁷⁴⁾ Polit. 580 d: *τριῶν ὄντων τριτταὶ καὶ ἡδοναὶ μοι φαίνονται, ἐνός ἐκάστων μίαι ἰδία.*

⁷⁵⁾ *Λε* k žádostem city se druží, je vyjádřeno zřejmě na mnoha místech, zvláště Polit. 431 c: *ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς τε καὶ λύπας*, 430 e:

§ 19. c) Rovněž snaha psychologie moderné nespadá s Platonským *ἐπιθυμητικόν*. Mnoho je Platonských míst, kde spisovatel užívá o všech částech duševných výrazu, který označuje snahu v nich jsoucí⁷⁶⁾. Platon rozuměl výrazem *ἐπιθυμητικόν* toliko nižší chtíté, hlavně smyslný po jídle a pití jako podmínku zachování života individuálního a pohlavní žádostivost jakožto podmínku zachování života sociálního⁷⁷⁾. K tomu ovšem druží se žádost po prostředcích k cíli tomu potřebných, tedy zvláště po penězích a majetku, kterou Platon rovněž za něco nižšího pokládal, pročež přidává této části epitheta *φιλοκερδές* neb *φιλοχρήματος*⁷⁸⁾. Naproti tomu uznává však Platon snahu vyšší, jejíž předmětem nejsou věci smyslné a pomíjející, nýbrž pravé, skutečné jsoucno — idea, a která tudíž náleží k rozumné části duševné. Ano tato rozumná část je charakterisována v podstatě své jakožto snaha po poznání ideí, v čemž již hlavní činitele její jsou označeni. Nejvyšší cíl poznání tohoto je dobro. Kdo to poznává, je schopen ctnosti a dochází v ní pravé blaženosti. Že snaha tato je podstatnou součástí duše rozumné, je vyjádřeno jasně již přídavnými jmény jí přidanými: *φιλόσοφον*, *φιλομαθές*. A četná jsou místa, kde činnost této nejvyšší části duševné je charakterisována jako žádost po pravdě, jako touha po poznání skutečného jsoucna⁷⁹⁾. Poznávavost není prosté pohlížení intuitivně, nýbrž

ἡδονῶν τινῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια; 436 a: *ἐπιθυμοῦμεν . . τῶν ἡδονῶν*; 561 a: *μεταβάλλει ἐκ τοῦ ἐν ἀναγκαίοις ἐπιθυμίαις τρεφομένου τὴν τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ ἀνωφελῶν ἡδονῶν ἐλευθέρωσιν*; 586 d: *ἐπιθυμία . . τὰς ἡδονὰς διώκουσιν*. Slast nejvyšší části duševné je vyjádřena Polit. 485 d slovy: *ὃ δὴ πρὸς τὰ μαθήματα . . ἐρρηγήσῃ (αἱ ἐπιθυμίαι), περὶ τῆς τῆς ψυχῆς οἰμῆς ἡδονῆν αὐτῆς καθ' αὐτὴν εἶναι ἄν*. Ib. 581 d je řeč o slasti nazvané *ἡ τοῦ μαρθάνειν ἡδονῆς*.

⁷⁶⁾ Tak je přičítána snaha rozumné části duševné Polit. 581 b: *ἀλλὰ μὴν ὧ γὰρ μανθάνομεν, παρὶ δὴλον ὅτι πρὸς τὸ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν ὅπῃ ἔχει πᾶν ἀεὶ τέταται*, a též části vášnivé 581 a: *τὸ θυμοειδὲς οὐ πρὸς τὸ κρατεῖν μέντοι φαίμεν καὶ νικᾶν καὶ εὐδοκίμεῖν ἀεὶ δλον ὡρμησθαι*; snaha náleží dle Platona všem částem duševným (580 d: *τριῶν ὄντων τριτταὶ καὶ ἡδοναὶ μοι φαίνονται, ἐνὸς ἐκάστων μὲν ἰδία ἐπιθυμία τε ὡσαύτως καὶ ἀρχαί*) a liší se toliko předmětem, ke kterému směřuje. Dle této různosti její jsou též různá epitheta příkládána jednotlivým částem. Polit. 580 a 581 je část rozumná nazývána *φιλόσοφον* aneb *φιλομαθές*, vášnivost *φιλότιμον* aneb *φιλότιμον* a žádostivost konečně *φιλοκερδές* aneb *φιλοχρήματος*.

⁷⁷⁾ Polit. 580 e: *ἐπιθυμητικὸν γὰρ αὐτὸ κεκλήκαμεν διὰ σφοδρότητα τῶν περὶ τὴν ἔδωδὴν ἐπιθυμιῶν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίσεια καὶ ὅσα τούτοις ἀλόλουθα*.

⁷⁸⁾ Polit. 581 a: *καὶ φιλοχρήματος δὴ, ὅτι διὰ χρημάτων μάλιστα ἀποτελοῦνται αἱ τοιαῦται ἐπιθυμίαι . . καὶ καλοῦντες αὐτὸ (t. τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς) φιλοχρήματος καὶ φιλοκερδῆς ὁρθῶς ἂν καλοῦμεν*.

⁷⁹⁾ Viz výše uvedené místo z Polit. 581 b. Mimo to Polit. 485 a: *τοῦτο μὲν δὴ τῶν φιλοσόφων φύσει περὶ ὡμολογήσθω ἡμῖν, ὅτι μαθημάτων γε ἀεὶ ἐρώσιν . .* Ib. 485 d: *τὸν ἄρα τῷ ὅτι φιλομαθῆ πάσης ἀληθείας δεῖ . . ὀρέγεσθαι*. Faidon 65 c: *ὀρέγεσθαι τοῦ ὄντος*, 66 a

je to práce, snaha po poznání ideí, s čímž shoduje se též etymologie Platonova (*νόησις* = *νόον ἕσις*)⁸⁰). V tom záleží právě též vznešený pojem erotu Platonského, jenž spatřuje v kráse světové toliko odlesk věčného krásna ideálního, k tomuto vším úsilím povznáší se, je poznává a v tomto poznání nejvyšší dochází slasti⁸¹). Bylo by zajímavě ukázati, jak Platon tuto anamnesi představoval si jako snahu, vůli.

§ 20. Z vylíčeného vychází již zřejmá na jevo, že klasifikace moderná s klasifikací Platonovou se nekryje, nýbrž naopak spíše s ní se křížuje, vycházejíc z principů jiných. Zdroj klasifikace Platonovy nutno, myslím, nalézati v odlišení světa ideí od světa zjevů. Člověk v podstatě své jest jen malým obrazem světa veškerého, a jako veškerenstvo skládá se z ideí a zjevů, tak pro obé i v duši lidské nalézáme uschopnění.

Νοῦς čili *λογιστικόν* má vztah toliko k ideám, obsahuje právě, čisté poznání jich, vyšší snahu k němu se nesoucí a čisté slasti v něm původ mající.

Ἐπιθυμητικόν má zřetel toliko ke zjevům, spokojuje se smyslým vnímáním — které i zvířatům náleží —, chťiči z něho pochodicími a k oběma pojíci se city.

§ 21. Mezi oběma pak stojí *θυμός*, jehož vlastní podstata dosud nevynikla nám v také jasnosti, jako obé části předchozí. Tolik však domyslit si již můžeme, že část tato má úkol sprostředkující, čili že jest analogická metafysickému pojmu Platonskému *μέθεξις*, jímž Platon snažil se vysvětliti přechod ze světa ideí do světa zjevů. Dualismus tento je též v každém jednotlivci. I jemu náleží zřící se co možno zjevů světa, k němuž je tělem a nástroji smyslými upoután, a povznést se k čistému poznávání a chtění ideálnímu. Sprostředkování obého děje se právě činností vášnivou.

Ἡ ρεύειν τῶν ὄντων, 66 b: *ὁ ἐπιθυμοῦμεν φαιμέν δι τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές*. Theait. 186 a *Σω.*: *ποτέρων οὖν τιθεῖς τὴν οὐσίαν; ... Θεαί, ἐγὼ μὲν ὡς αὐτὴ ἡ ψυχὴ κατ' αὐτὴν ἐπορεύεται*. — V *Nomoi*, kde Platon činnosti duševné vyčítá, klade právě vůli na místo prvé (896 e): *... ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα ... ταῖς αὐτῆς κινήσεσι, αἷς ὀνόματά ἐστι βοῦλεσθαί, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι*.

⁸⁰) Kratylus 411 d: *τούτου οὖν ἐφίεσθαι τὴν ψυχὴν μῆναι τὸ ὄνομα ὁ θέμενος τὴν ψεύσειν*. — Jen z naprostého neporozumění duchu Platonovu možno vysvětliti názory, které nauce jeho imputují úplný opak, jako Laforet *Philosophie ancienne* (Bruxelles 1867, I, 440): *C'est un défaut très grave de la Psychologie de Platon de ne voir dans la partie supérieure de l'âme que l'intelligence ... La volonté, telle qu'il l'entend réside dans la partie irascible et dans la partie concupiscible de l'âme*.

⁸¹) T. Wildauer I l. II p. 125 o věci této zevrubně se šíří.

Jaký má tedy význam *θυμός* Platonský?

§ 22. Slovo *θυμός* značí pojem specificky řecký, jehož překladem do jiného jazyka nelze asi dokonale vystihnouti⁸²⁾. Platon sám v Kratylu (419 e) vykládá etymologicky jméno to slovy *θύσις και ζέσις της ψυχής*⁸³⁾. Možno domýšleti se, že Platon přejal jméno to z mluvy lidu, kde mělo význam velmi široký a často vůbec nitro lidské naproti vnějšku značilo. Poučno je zvláště užívání slova toho u Homera, kde má prvé místo naproti všem výrazům, jež nitro duševné značí a kde ze všech míst to asi jasně vychází, že *θυμός* je vlastně živel, jenž člověkem hýbe (*θυμός με κελύει*), k činu, k projevení sebe sama pobízí. Rozmanitý jsou výrazy, jimiž v básních homerských je činnost jeho označena: *ἐποτρύνει, ἀλείει, ἀκώγει, ἐθάλει, βούλειται, ἔται, ἐπέσονται, ἐφομαῖται, κελύει, κέλειται, ἐρητύει, ἐρυνκαέει, δαμῆ*, též představivost slovy *δοκείν, ὑπολαμβάνειν* bývá mu často přičítána (tak jsou i osobné výroky: *δόκησε δ' ἄρα σφισὶ θυμός ὡς ἕμεν* κ 414). Z uvedeného, myslím, vychází, že asi Homerovi a vůbec Řekům v prostém jich názoru *θυμός* byl vlastní podstata bytosti lidské, to, co určitého, individualného člověka činí, jakási nejasná představa o sebevědomí, o osobní vůli.

§ 23. Hodil se Platonovi ve filosofické jeho soustavě pojem ten v tomto smysle? Dojista. Platon měl zde úkol uspůsobiti srovnání a sprostředkování mezi dvěma zásadními protivy světa ideálního a světa zjevů. Uprostřed mezi oběma těmito extrémy zřel Platon rozsáhlé pole činnosti lidské, která v obou podnět svůj nachází. Při bližším pak jejím určení dva hlavné momenty měl asi na zřeteli.

1. Analýsě psychologickou a ve shodě s metafysickými svými hypothesami snažil se Platon naléztí, co je u člověka „principium individualisationis“. A tu, pozoruje život jednotlivcův, postřehoval Platon bystře, že je v nitru lidském jakýsi živel, jenž působí stálé vření, stálý pohyb, jenž klidu nám nedává, k činům nás

⁸²⁾ Již Ciceronovi působil překlad obtíže. Tusc. disp. IV, 19, 43 překládá je slovy *ira* und *ira* neb *ira*, vyjadřuje tak ovšem jen jednu stránku pojmu Platonského. Slova *ira* též Seneka (ve spise „de ira“ po různu) užívá často v tomto smysle Platonském. Též Apuleiovi překlad působil nesnáze (De dogmate Platonis I, 18): *excandescencia* vel *irritabilitas, iracundia, irascentia, ira flagrantior*. — V němčině překládáno po různu slovy: *Eifer, Zorn, Wille, Leidenschaft, Muth, Gemuth*. Ve francíně užívá se obyčejně opisu „la partie irascible“ aneb „le coeur“ a podobně i v češtině slova „mysl“. Myslím, že nevhodnější asi je v němčině název „Willenskraft“ a v českém snad analogické tomu zvůle, ovšem zbaveno jsouc specifického nyní obecného svého významu. Že ve slovech těch veliká je podobnost s pojmem Platonským, je zjevno z výkladu dalšího.

⁸³⁾ Podobně Aristoteles (de an. 403 a 31) definuje pojem *θυμός* (kterého slova též Platon někdy místo *θυμός* užívá) slovy *ζέσις του περι καρδιαν αιματος η̄ θερμοῦ*.

pohání, snahy probouzí, zkrátka původem je toho, že individuálnou svou zvláštnost chceme projevit, že usilujeme vystoupiti nitrem svým na venek, zkrátka, že je v nás jakés „primum mobile“, jež se lvem, bujným ořem, psem rozlíceným srovnává. Pojem, jež Schopenhauer svou „vůli“ jasně vytvořil, tanul asi Platonovi ve všeobecných rysech na mysl. Tento pud lidský má kofeu a původ svůj v žití čistě živočišném, a proto Platon směle přiznává jej i zvířatům, ale tam slouží toliko projevům slepých chťičů, kdežto u člověka vstupuje ve službu vyšší části rozumové, zde osobní „já“, snaha po projevení sebe sama musí často podříditi se zřetelům vyšším, všeobecným, plynoucím ze styku se světem ideí, nižším tvorům naprosto nepřístupným.

2. Vedle této analýse psychologické přispívá u Platona k poznání této části duševné nemálo, že klasifikaci jevů psychických vůbec provádí (v „Politeii“) analogicky k rozdělení stavů společenských. I hledá tedy v duši, co by odpovídalo střednímu stavu společenskému strážců čili vojínů. Co je hlavní znak těchto? Mužnost dle názoru Platonova. A po stopě této dodělavá se právě podané charakteristiky této střední části duševné.

§ 24. Právě tento postup Platonský je nám částečně důkazem, že je oprávněno pojímání naše Platonského pojmu *θυμός*. Jeť mužnost zajisté zachování sebe sama proti okolnostem vnějším i vnitřním, které existenci naši ohrožují. Co statečností se projevuje, je tedy právě ona část duše lidské, kterou Platon nazývá *θυμός*. Co tedy jiného může býti tento *θυμός* Platonský nežli toto naše vnitřní sebevědomí, osobná vůle, jichž cílem je sebezachování? *θυμός* Platonský jeví pak nejen na venek působnost svou, nýbrž jím je obrněn člověk i proti vlastnímu nitru, proti nižším chťičům a žádostivostem.⁸⁴⁾ Co nazýváme silou mravného přesvědčení, Platon zde více naznačil nežli vyjádřil. Veliký jeho duch proniknut jsa vznešeným pojmem o výši důstojnosti lidské, na strany obě, vně i vnitř, vymezil šťastně toto vlastní jádro pravého člověka. Povahu pravého člověka záleží v tom, aby nejen od jiných byl ctěn, ale i v nitru svém sebe sama mohl ctíti.⁸⁵⁾ Avšak pouhé uchránění se proti neblahým vlivům

⁸⁴⁾ Polit. 440 a: οὗτος . . . ὁ λόγος σημαίνει τὴν ὀργὴν πολεμεῖν ἐνίοτε ταῖς ἐπιθυμίαις. Tim. 70 b: . . . ἵνα, ὅτε θέσειε τὸ τοῦ θυμοῦ μένος, τοῦ λόγου παραγγέλιαντος, ὡς τις ἄδικος περὶ αὐτὰ γίγνεται πρᾶξις ἐξωθεν ἢ καὶ τις ἀπὸ τῶν ἐνδοθεν ἐπιθυμιῶν . . .

⁸⁵⁾ Toto pojímání naše je shodno s některými novějšími názory, o věci té nabytými způsobem odchylným od našeho. Tak P. Meyer (O *θυμός* apud Aristotelem Platonemque 1876) pouhým srovnáním jednotlivých míst Platonských dochází k tomuto závěru: „ὁ θυμός“ est ea naturalis vis, qua quisque, quatenus is ipse est, impellitur, ut suam propriam naturam omni ratione servet.“ — Rovněž Wildauer, pozoruje vůbec povahu snaživosti u Platona, dospívá k témuž závěru (l. l. p. 113): „Während das konkupiscible Vermögen die Befriedigung des sinnlichen, das rationale die des geistigen Menschen ver-

vnějším a opanování chtíčů vnitřních nepostačí. Platon vytkl této části duševné cíl pozitivní, jehož má se domáhati. Jednotlivec nesmí ztratiti se v tomto moři společenském, snaha jeho má naopak za tím cíliti, aby vlastní své osobě platnost zjednal. Čest, sláva a moc jsou cíle, za nimiž každý má pracovati, ve snaze po nich záleží pozitivná povaha této části duševné.⁸⁶⁾ Čím jednotlivec v celku společenském platným se činí, sobě uznání vlastní své individuality u jiných vymáhaje, je právě čest. I v tom je zřítí specificky hellenský názor. Řekům právě bylo nejvyšším cílem životným: *ἀεὶ ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων*⁸⁷⁾. Proto má tato část duševná povahu nejbojovnější. Snaha úsilovná a energie neustupná nejvíce se tu jeví, člověk celou bytostí svou vrhá se ve vír života státního a společenského, v jeho nitru to vše a ku předu jej pobízí, namáhá se, bojuje, pracuje, a konečným cílem všeho jeho úsilí jest uznání vlastní individuality, čest. Ctižádostivost je vlastní podstata snaživosti, v této části duševné dle Platona obsažené, ta pohání člověka k horlivosti a práci, k mužnosti a vytrvalosti v nebezpečích a svizelích.

A při všech těchto výkonech a dějích jeví se dle Platona vždy též stránka citová. Dojde-li uznání osobní čest jednotlivce, vzniká v něm cit libý, ježž Platon všeobecně značí slovy *ἡ ἀπὸ τοῦ τιμᾶσθαι ἡδονή*⁸⁸⁾. Z citů nelibých zvláště vynikají hněv a rozhořčení, které dle Platona vznikají, jakmile tato čest uznání

langt, geht das dritte auf die Geltendmachung des zwischen beiden liegenden sinnlichgeistigen Ich ..“ a dále pokračuje: „Nach unserer Auffassung ist daher das *θυμοειδές* jener Seelentheil, dessen Streben auf Geltendmachung der Person, ihres Willens, ihrer Macht, ihres Werthes, oder, wie wir uns kurz ausdrücken werden, auf Ehre gerichtet und dabei dem vorstellungsmässigen Ethos zugeneigt ist ...“ a na str. 120 končí: ... „so dass man gestehen muss, Platon habe in der Zeichnung dieses Seelentheiles sich unserer heutigen Auffassung des Wollens am meisten genähert.“ Zeller shodně s názorem tímto překládá pojem ten slovem Willenskraft, jak již výše bylo podotčeno. — Podobně tušeni měl již dříve Michélie Die Philosophie Platons in ihrer inneren Beziehung zur geoffenbarten Wahrheit 1859—60, str. 114: „der *θυμός* tritt aber auf solche Weise als das eigentliche, thätige, persönliche Princip in den Vordergrund, er erscheint fast als der Wille, welcher Begriff sonst eigentlich nach dem Standpunkte des hellenischen Bewusstseins zu keiner ausdrücklichen Geltung kommt.“

⁸⁶⁾ Polit. 581 a: *τὸ θυμοειδές οὐ πρὸς τὸ κρατεῖν μέντοι φαιμέν καὶ νικᾶν καὶ εὐδοκίμειν ἀεὶ ὄλον ἀρμῆσθαι; ... εἰ οὖν φιλότικον αὐτό καὶ φιλότιμον προσαγορεύοιμεν, ἢ ἐμμελῶς ἂν ἔχοι;* 581 d příkládá se této části *ἡ τοῦ τιμᾶσθαι ἡδονή*, 586 d jest dílem této části *πληρωσὴ τιμῆς τε καὶ νίκης*.

⁸⁷⁾ Vědomí toto v Římě zejména nabylo všeobecného rozšíření a přispělo značně k bohatýrskému vývoji národa římského. Srv. zvláště Horatia ad Pis. v. 167: *inservire honori a Cicero de imp. Cn. Pomp. 3, 7: et quoniam semper adpetentes gloriae praeter ceteras gentes atque avidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula.*

⁸⁸⁾ Polit. 581 d.

nedochází aneb bezprávi se jí děje. Tak žena horlí, že muž její vlády nedošel, cítíc se poníženu naproti ženám ostatním, mladík spravedlivým rozhodčuje se hněvem, patří-li, že lidé nedbali povinností svých pocty požívají, kdežto ti, kdo povinnosti svědomitě plní, za prostáky jsou prolašováni a s vysoka se na ně pohlíží⁸⁹). Poněvadž člověk, pokud toliko této části poslouchá, jen osobnou zvláštnost svou má na zřeteli, přirozeno, že vzniká též závist, vznětlivost při pohledu, že uznání dostává se jiným a nikoli jemu samému⁹⁰). Dostoupi-li však *θυμός* až k vášnivosti, vymyká se pak často nadvládě části rozumové a stává se slepým nástrojem nižších chťičů. Tu pak i ctnost, této části duševné náležející, mění se v některý ze svých extrémů, buď v *θρασύτης* aneb opáčně v *δειλία*, *τροφή*, *μαλθακία*.

Konečně jeví se v této části duševné též poznávanost. Dlužno sem vřaditi druhou část v Platonově stupnici theorie poznání, rozumné mínění, *δόξα*, jež právě střed drží mezi čistým věděním rozumovým (*ἐπιστήμη*) a mezi pouhým smyslovým postřehováním⁹¹).

§ 25. Z celého rozboru našeho tedy vychází, že *θυμός* je střední část duše lidské. Obsahem jejím je snaha po projevení vlastního, osobného nitra, tedy vůle, jež osvětlena bývá od správného mínění. Předmět, k němuž snaha tato se odnáší, je čest, moc, uznání vlastní individuality, a proto ctností její je mužnost, statečnost. Dle poměrů individuálních pak projevuje se jako bázeň a naděje, rozhořčenost a nadšení, láska a nepřátelství.

§ 26. Tak dle Platona od žádostivosti až k čisté rozumnosti je stálý postup snaživosti, jež liší se hlavně předmětem,

⁸⁹) Polit. 549 d a násl.

⁹⁰) Polit. 586 c a násl.

⁹¹) Polit. 477 a: *Ὀδοῦν ἐπεὶ ἐπὶ μὲν τῷ ὄντι γνωσῆς ἦν, ἀγνωσία δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ μὴ ὄντι, ἐπὶ τῷ μεταξὺ τούτω μεταξὺ τι καὶ ζητητέου ἀγνοίας τε καὶ ἐπιστήμης, εἴ τι τοῦ γὰρ ἐν τοιούτων; Πάνυ μὲν ὄν. Ἰσ' ὄν λέγομεν τι δόξα ἐν εἶναι; Πῶς γὰρ ὄ. Těmto třem kategoriím jsou právě tři části duševné analogické. V mythu ve Faidru je onen lepší ὄ, jenž zobrazuje *θυμός*, nazván *διηθινής δόξης εταίρος*. — Podobně v Polit. 429 c je řečeno o stavu vojínů, analogickým této části duševné, že spočívá na zachování *τῆς δόξης τῆς ὅπου νόμον διὰ τῆς παιδείας γενοίας περὶ τῶν δεινῶν, ἃ τέ ἐστι καὶ οἶα*. — Ze k části rozumové *δόξα* nenáleží, podotčeno zřejmě v Tim. 51 d a e, zvlášťě slovy: *τὸ μὲν (t. ὁ νοῦς) αἰεὶ μετ' ἀληθοῦς λόγου, τὸ δὲ (t. ἡ δόξα) ἄλογον*. Taktéž Tim. 28 a: *τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, αἰεὶ κατὰ ταῦτα ὄν, τὸ δ' αὐτὴ δόξη μετ' αἰσθήσεως ἀλόγον δοξαστόν* . . . Poněvadž pak v Tim. 77 b *δόξα* je odlišena jako něco různého od třetí části duševné, nutno ji přiřaditi ke druhé, jediné zbývající. — Srv. ostatně ještě slova v Polit. 477 b: *ἐπ' ἄλλω ἄρα τέτακται δόξα καὶ ἐπ' ἄλλω ἐπιστήμη, κατὰ τὴν ἄλλην δύναμιν ἐκατέρα τὴν αὐτῆς*.*

k němuž směřuje v jednotlivých fásích. Je to zajisté u žádosti-
vosti ukojení chťiče po jídle, pití a pudu pohlavního, při *θυμός*
je to čest, a konečně při rozumnosti pravda, které člověk do-
dělává se poznáváním ideí. Celá soustava Platonova podává nám
v této stránce obraz ucelený, v němž vše sbíhá se k základnému
učení o ideách. Tyto jsou cílem poznávavosti a snaživosti
lidské, v jich uskutečnění záleží pravý cit blaženosti. A proto
v jednotlivých částech duševných tyto funkce, jež v moderné
psychologii zvykli jsme od sebe odlučovati, nalézáme u Platona
sloučeny ve stálém rozvoji k jednomu cíli. Celá psychologie
Platonova stává se tím vlastně naukou, jak člověk má povznášeti
se nad nižší části duševné k původní, věčné čistotě, která jej
uschopňuje pohledu na nejvyšší ideje a pravé blaženosti. Tot
pravá psychologická podstata erotu Platonského, tot jednotlivé
stupně jeho vývoje. Vedle ideosloví je právě tato nauka o částech
duševných stěžejný kámen soustavy Platonské, a máme-li tyto dvě
náležitě na zřeteli, mnohé zdánlivé nesrovnalosti ve filosofii Pla-
tonově objeví se nám jakožto jich důsledky. (Pokrač.)

Báje theologická a Hesiodos.

Podává Frant. Krejčí.

(Dokončení.)

Mimo jednotlivé báje theologické, jichž obměna přirovná-
váním patrna jest, spatřujeme v *Theogonii Hesiodově* plod této
snahy kněžské, pokus jakéhosi písma svatého, jehož svatost ovšem
uznána nebyla, ale jehož proveniencie analogická jest podobným
zjevům u národů jiných. Obsahem jejím jest soustavné uspořádání
představ náboženských, jež v lidu a v písních hrdinských ve
veliké rozmanitosti beze všeho pořádku žily, takže na př. stupně
mythického vývoje do sebe zasahovaly, že vedle bohů olympských
ctění byli bohové starší, že lid lnul ke stvůrám starší fantasie
více, než k zušlechtěným obřadům novějším atd. Významně dí
prooimion, že vedle theogonie a kosmogonie (*ὡς τὰ πρότα θεοὶ καὶ
γαῖα γέγοντο καὶ ποταμοὶ καὶ πότιος . . .*) také to Musy pověděti
mají, *ὡς τ' ἄφρονον δάσσατο καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο, ἥδη καὶ ὡς
τὰ πρότα πολύπτυχον ἔσχον Ὀλυμπον*, což jest právě obsahem po-
svátých knih jiných národů a tuším nikoli z básnického stauo-
víska, z nějaké ideje aesthetické, nýbrž jenom z tendence
kněžské pochopitelně vysvětliti se dá, takže původcem básně této
mohli býti jenom kněží. Nehledíme-li prozatím k osobě Hesio-

dově, jemuž se básen ta připisuje, pochází Theogonie z Boiotie.⁶⁾ Zde žili kmenové, celkem odloučení od ostatního Řecka. V úrodných nivách nacházeli, čeho k živobytí potřebovali, a nelákalo je nic, aby obchod vedli a tím s jinými národy v upřímnější styk vcházeli; v hornatých pak krajích pastýřstvím se živíce, zůstávali neustále ve styku s přírodou, a tak u nich naivní názor o světě a jemu odpovídající stupeň mythologického vývoje déle se dochoval a nábožnost hlubší kořeny zapustila. Všechna vyšší činnost společenská byla tam původu náboženského, svatyně byly jejich střediskem, slavnosti ku počtě bohů téměř jedinou národní důležitostí. Proti ostatním Řekům zůstávali v každém ohledu pozadu, společného vědomí panhellenického byli nejdále, jakož osvědčilo se ve válkách perských; vzdělanost jich pokračovala hlemýždím krokem, takže ještě v Platonových dobách slovo Boiot bylo nadávkou. Takové poměry byly pro vliv kněží nejprůhodnější, a dle všech zpráv možno souditi, že skutečně vliv ten proti ostatnímu Řecku byl daleko značnější. Zde ujala se poesie theokratická,⁷⁾ zde vznikl kultus Mus, za jichž potomky kněží se vyhlášovali, a zde konečně je původiště Theogonie. Jeť pochopitelné, že kněží o udržení vlivu, jež do jisté míry připouštíme, se starali a že hleděli účinky styku s jinými pokročilejšími kmeny, jichž se Boiotové při vši své izolovanosti neubránili, jmenovitě účinky rozšíření zpěvů homerských, něčím paralyzovati a že volili k tomu prostředek, jenž mezi Řeky nejvíce působil, formu básnickou.

Tak si představujeme původ básně té, zřetel majíce k obsahu jejímu a k analogickým zjevům národů jiných. Tomu ovšem odporuje podání starověké, dle něhož Theogonie pochodí od Hesioda, jenž knězem nebyl, a nastává nám úloha hypothesu svou umistiti v otázce hesiodské, jejíž rozřešení tím, třeba bychom ho nedocílili, alespoň v určitém směru naznačíme, jestliže totiž otázka ta hypothesu naši snese.

Dle nynějšího stavu vědy musí veškeré rozumování v otázce hesiodské vycházeti od fakta, že Hesiodos byl a že dáta o jeho životě v Erga obsažená alespoň z části na pravdě se zakládají. Řešiti otázku tu po způsobě, jakým homerská se projednává, vnášeti do ní záhady analogické, k nimž básně hesiodské podněta nedávají, pokládati slovo Hesiodos za jméno symbolické, jest již stanovisko překonané působením směru, jenž v otázce homerské zavládl a jehož východiškem jest totéž srovnávání vývoje vzdělanosti, o jaké se i naše hypothesa opírá. Hesiodos jest osoba historická, a běží pouze o to, které básně a jak je složil. Jak známo,

⁶⁾ Soudě totiž z té okolnosti, že Hesiodovi byla připisována, jakož i z četných aiolismů, jež se v básni té vyskytají.

⁷⁾ O tom viz Bergk Griechische Literaturgeschichte I, 315 odst. Hieratische Poesie, 319 Musencultus a 326 nn.

připisují se mu především Erga, Theogonie, potom Štít Herakleův, Eoiai, Keykova svatba, Aigimios, Melampodie, Naučení Chironova. Z nich všimati si budeme jenom prvních dvou, ježto tady jest uzel otázky, kdežto ostatní básně mají se k těmto, jako asi hymny a epigrammy Homerovi připisované k Iliadě a Odyssei, a na rozřešení otázky nikdy neměly vlivu. Byli-li Hesiodos, pocházejí Erga nutně od něho; neboť nemáme práva o tom pochybovati, pokud celý starověk tomu svědčí a pokud nelze odstraniti místa přímo k osobě básníkové se vztahující a těsně s ostatním textem souvisící. Nezáleží nám zde na tom, zda-li celek tak, jak nám se dochoval, od Hesioda přímo pochází, zda-li jest tu mnoho interpolací, zda-li původně různé básně někým později v celek sloučeny byly. Jen to faktum nás zajímá, že Hesiodos básní těch je původcem; neboť z nich vyčisti možno jeho básnický charakter. A tu asi přisvědčí každý, kdo básně tu četl, že jest tendence didaktické, gnomické, rázu káravého a radčícího, hlubokého přesvědčení náboženského a mravní opravdovosti, čímž podmíněna jest dikce a vůbec forma básnická.⁹⁾ Hesiodos jeví se tu jako svérázný typus básníka, a na tom typu nemění žádná interpolace ani hypothesis, že básně Erga vznikla sloučením básní kratších; neboť ráz společný je vtisknut i nejmenším částem a musel býti i v starověku znám a cítěn. S tímto rázem básně Erga neshoduje se však nikterak Theogonie. Ta jest daleko bližší zpěvům Homerovým, s nimiž má všechny zvláštnosti — přednosti i vady — slohu epického společny, ačkoli obsahem se liší. Známá rozvláčnost epická, jevíci se detailní kresbou nedůležitých okolností, hromadění epithet a přirovnání kontrastují s gnomickou stručností básně předešlé tak, že mnozí filologové vliv homerských básní v tom spatřují a na základě toho kladou vznik její do doby pohomerské. Nám pak zdá se ráz Theogonie tak lišiti se od rázu Erg, že nemohou pocházeti od básníka jednoho. Nejde nám na um, že by táž mysl stejnou měrou schopna byla zploditi široké epos a gnomické průpovědi, jež, třeba krátké, stejně mnoho duševní práce vyžadují jako dlouhá rhapsodie hrdinská. Když se duch propracuje k jisté formě výrazu myšlenkového, stává se ta forma jaksi druhou jeho přirozeností, již ani násilím zbaviti se nedovede. Známo jest, že básnický typus lyrický špatně plodí epy a epikové že dramatům nepřistojnou rozvláčnost vtiskují. Národové mají zvláštní ráz svých

⁹⁾ Vyjma epizody o pokoleních lidských a o Pandore, které nověji kritikové vyhlášují za pozdější přídavek rázem i obsahem. Také o tom viz Bergk I, 946. Možno, že přídány byly tehda, kdy vidělo se kněžím helikonským Theogonii Hesiodovi připsati, ježto obě epizody nesou patrně stopy obměny kněžské, jevíci se hlavně v moralisující jejich tendenci. Neklamnou známkou této obměny je u první báje, že zhoršení stavu lidstva připisuje se odvracování se od bohů. Poněvadž lidé neobětovali, zanevřeli bohové na ně a vyhladili je.

písní lidových, jež převážně shoduje se s rázem některého druhu básnického. Dále je známo, že právě ve starověku mnohostrannost není známkou básníků velikých. Homeros, Archilochos, Pindaros, Aischylos atd. jenom v jednom oboru byli velikány, originálními, svými; teprv napodobitelům zůstaveno dle různých vzorů básnití a individualitu svou jen napodobením projevovati, jak činili básníci římské Vergilius, Horatius, Statius. Hesiodos však byl originálním, jsa prvním, stoje vedle Homera, ne pod ním. Myslím tudíž, že Bergk,⁹⁾ domnívá-li se, že různost rázu obou básní podmíněna jest růzností látky, podceňuje význam básnické individuality; látka věru básníkovi nedá formu, ale básník látku přeformuje po svém. Kdyby Hesiodos byl chtěl látku Theogonie spracovati, tu by jistě byl jí vtisknul ten ráz, jaký mají Erga. Opak zdá se mi psychologickou nemožností, a proto soudím, že Theogonie jiného je původu než Erga.

Však má Hesiodos již v starověku také své *χωρίζοντες*. Pausanias totiž nepokládá Theogonii za plod Hesiodův, dovolává se svědectví průvodčích v chrámě helikonském (jak totiž Bergk soudí), řka XI, 31. 4 *Βοιωτῶν οἱ περὶ τὸν Ἑλικῶνα οἰκοῦντες παρεπιημετηνὴ δόξῃ λέγουσιν ὡς Ἡσίοδος ἄλλο ποιῆσαι οὐδὲν ἢ τὰ Ἔργα*, z čehož vysvitá, že v tradici lidu Hesiodos pouze za původce Erg pokládán byl. To je tím důležitější, že to byl lid z kraje, kde básně ony vznikly. Vysvětlovati to nepravým patriotismem lokálním, jež uražena se cítil nějakým výrokem básně dotyčné, odchýlným od mínění místného, nepostačí tuším vůči okolnosti výše uvedené. Pausanias nebyl tak nerozvážlivý, aby jen tak zhola na základě vratkém řekl: komu libo, ať si Theogonii má za pravou!

Je zcela pochopitelno, že také v naší době filologové všimli si toho rozdílného rázu obou básní a že dospěli přesvědčení, že od jednoho básníka ztěžka pocházeti mohou; odůvodňovali pak tvrzení své srovnáváním dikce i názorů mythologických a společenských vůbec, jež zajímavé rozdíly na jevo vyneslo. Nám zde nemožno probíratí celý ten filologický aparát, ježto, pokládajíce důvod uvedený za rozhodující, z něho pochopujeme všechny rozdíly mezi ponětími jakéhokoli oboru, jakož naopak myslíme, že rozdíly ty by samy o sobě nestačily k odůvodnění. Odkazujeme tedy k příslušným spisům¹⁰⁾ a zmíníme se pouze o jedné věci, která proti našemu mínění svědčiti se zdá, jsouc zároveň *jediným* protídůvodem.

⁹⁾ I, 968: Die W. u. T. sind eben eine durchaus selbständige Schöpfung Hesiods, der sich hier ganz in seiner Natur zeigt. Dagegen in der Theogonie lag ein seit alter Zeit überlieferter und von zahlreichen Vorgängern behandelter Stoff vor, der bereits poetische Form und Gestalt empfangen hatte; es galt also nur, diesen Inhalt von neuem zu reproducieren.

¹⁰⁾ Bernhardy Griech. L. G. II, 302.

Míníme verše 22—35, v nichž Hesiodos jakožto básník vystupuje a sebe přímo původcem nazývá, když vypravuje, která jej Musy Olympské stáda pasoucího na svahu posvátného Helikona ke zpěvu nadchly *ἴνα κλειοίμι τὰ τ' ἑσόμενα πρὸ τ' ἰόντα καὶ με κλειοῦθ' ὑμνεῖν μακάρων γένος αἰὲν ἰόντων* . . . Avšak slova ta uvedena jsou v takovém spojení a celý úvod k Theogonii (až do v. 115) je takový, že jednomyslně se uznává za porušený. Už ta okolnost, že vlastně ze čtyř částí záleží, jež souvisí jenom ledabylo, je podezřelá. Třikráte počíná se jako znovu (verš 1, 36, 104), jakoby o Musách dosud řeči nebylo a ačkoli by jediné takové vzývání Mus dostačilo. Část pak druhá, básníka přímo se týkající, končí prstonárodním obratem *ἀλλὰ τίη μοι ταῦτα περὶ θεῶν ἢ περὶ πέτρων* tak abruptně, že mezi tímto veršem a slovy následujícími *Τύνη, Μουσῶων ἀρχώμεθα* atd. spojení je násilné a tím podivnější, že ve verši prvním rovněž se dí *Μουσῶων Ἐλικονιάδων ἀρχώμεθ' ἀεΐδειν*. Ačkoli v každé části obsah je jiný, přece opakují se myšlenky z první ve třetí¹¹⁾ a k vlastnímu obsahu básně, t. j. k Theogonii, má pouze poslední část v. 104—115 určitější vztah. Nelze tedy uznati úvod za neporušený. Někteří kritikové chtějí v tom sice viděti uspokojivou souvislost, hodnou básníka povolného: mají sice pravdu, že kombinace ta dá se nějak odůvodniti a že není tak naprosto absurdní, však musíme povážiti, že i ten, kdo spojoval různé části, měl aspoň tolik soudnosti, aby souvislost jakous takous zjednal. Dokázáním tedy takové nějaké souvislosti, nikterak nemožno omluviti nevhodnost úvodu k celé básni, jež obsahem svým úvodu tak rozvláchného nevyžaduje. Je-li však tento úvod podezřelý, máme právo *nedbati* zprávy v něm obsažené, že Hesiodos je původcem básně, která by hypotesu naši činila nemožnou. Má-li některá z částí úvodu prohlásiti se za nepravou, za přídavek pozdější, pak můžeme i zde rozhodovati na základě hypotesy své, jejíž vhodnost tím se dokáže, dovedou-li se z ní všechny záhady pochopitelně vyložiti.

Není-li Theogonie dle Hesiodovým a vyskytuje-li se v ní zmínka o Hesiodovi, pak tam byla připojena úmyslně. Proč? Kněžím, jimž sepsání Theogonie připisujeme, jednalo se o to, aby dílu svému a svému učení zjednali autoritu, aby, jakož výše podotknuto, měli oprávněnost svého výlučného postavení. Jak vime, jinde hledali ji původně v určení svého stavu býti prostředníky mezi bohy a lidmi, což zahrnovalo v sobě často proslovenou a všelijak praktikovanou zásadu, že s bohy byli v nějakém užším

¹¹⁾ Hlavní myšlenka první části je, že Musy, vznesše se od Helikona, zahaleny hávem mlhovým na Olymp se ubírají, aby opěvaly Dia a ostatní bohy, již se vypočítávají. Podobná myšlenka obsažena jest v třetí úvodní části od v. 43—49. Zvláštní je, že verše 94—97 opakují se s malými změnami doslovně v 25. hymnu homerském (ed. Baummeister) nadepsaném *εἰς Μουσῆας καὶ Ἀπόλλωνα*.

spojení, že od nich přímo sdělení dostávali, aby lidu je zvěstovali. I mohla z počátku také řeckým kněžím tato okolnost na podepření vlivu dostačiti. Než v tom ohledu nešlo to v Řecku jako jinde; mocnější činitel opanovával myslí lidu — zpěvy národní, jichž vliv i na náboženské představy se vztahoval, a pěvci národní — aoidoi — těšili se nemenší vážností nežli kněží; též oni byli v užším styku s bohy, byli zvaní miláčky Mus, od bohů jim dán dar zpěvu, a osoba předního národního pěvce Homera tak povznášela se v úctě lidu, že byl heroem, polobohem, což žádnému knězi se nestalo. Proti tomuto zjevu bledl lesk božského poslání kněžského; nejse ničím zvláštním, nemohl působiti, jak by si kněží přáli. I postarali se o autoritu jinou. Proti Homerovi, pěvci panhellenickému, postavili pěvce Hesioda, jenž aspoň lokální oblibě se těšil, a uživše ve svůj prospěch všeho, čím pěvci vyznamenávání byli, hleděli Hesioda učiniti rovným Homerovi. Jejich působení přičítám účtu, kterou později vyznamenáván byl, ač básně jeho a jemu připisovaná Theogonie nikterak homerským aesthetickou hodnotou se nevyrovnávají. Myslím také, že pověst o zápase jeho s Homerem, v němž prý zvítězil, vznikla právě kněžským přičiněním za účelem tuto vypsovaným. Věru nebyl žádný lokální patriotismus tak mocný, aby některému Řeku poznati nedal, jak vysoko stojí Homeros nad Hesiodem, takže by vznik pověsti té nepochopitelným byl, kdyby rozhodoval zřetel aesthetický. Skutečně také praví se v životopise Tzetzem¹²⁾ složeném, že všichni zápasu přítomní τῶν ἰλλογύμων καὶ στρατιωτῶν Ὅμηρον ἐστεφάνουν, ὁ δὲ Πανείδης ἔκρινε πικρὴν Ἡσιόδον ὡς εἰρήνην καὶ γεωργίαν διδάσκοντα καὶ οὐ καθάπερ Ὅμηρος πολέμου καὶ σφάγια, takže obsah rozhodoval.

Jest tedy úhrnem mínění naše, že Theogonie vyšla z rukou kněží, že je to sborník hieratické poesie samostatně vzniklý, teprve později Hesiodovi připsaný, aby autoritou pěvce bohumilého paralysován byl vliv zpěvů homerských.

Z toho pak vyplývá pro mythologii řeckou ten důležitý výsledek, k němuž celé pojednání naše směřuje, že *Theogonie jakožto pramen pro poznání vývoje mythologie řecké stojí teprve v druhé řadě*, ježto v bájích tam obsažených a v jejich uspořádání musíme předpokládati *obměnu theologickou*. S tím souvisí:

1. Že tam mohou býti obsaženy představy, jež jsou pouze výsledkem spekulace kněžské a bližší filosofickým nežli prstonárodním. Taková je na př. představa o povstání světa z Chaosu; symbolické spojování bytostí mužských a ženských na vysvětlení původu jiných bytostí (Erebos — Nyx; Aither — Hemera) nebo představa Eru (Ἔρως) a pod., o čemž svědčí ta okolnost, že představy ty a jim podobné nevnikly v lid, že neznárodněly.

¹²⁾ Ve Flachově vydání hesiodských básní str. VII.

2. Báje v Theogonii nemusí sice býti obměněny, mohou býti původními, ale provenience toho sborníku brání, abychom je a priori za takové považovali; jest nutno dříve je kontrolovati a srovnávati s bájemi, jinde dochovanými naší paměti.

3. Homerským zpěvům sluší v této příčině přednost před Theogonií, ačkoli i tam obměny býti mohou.¹⁵⁾ Avšak z povahy zpěvů těch jakožto národních vyplývá, že obměny ty jsou původnímu vývoji přiměřeny, jsouce jeho výsledkem. U Homera postupem přirozeným a teorií docela vysvětlitelným stávají se z náboženských bájí herojské, představy starší buď stojí nezměněny vedle novějších anebo jest přechod odůvodněný a viditelný; obrazy, které původně měly doslovný smysl, nabývají významu přeneseného (na př. epitheta bohů anebo scéna o uspání Dia ve zpěvu II. 14.). V Theogonii naproti tomu rationalismus kněží mohl snadno původní význam setřítí, ježž nutno srovnávacím způsobem hledati.

Nový spor o Schliemannovu Troju.

Referuje L. Niederle.

Nález Schliemannovy způsobily hned z počátku veliký rozruch. A právem. Kruh přátel živlu klassického vítal je s nadšením, očekáváje rozřešení otázek nanejvýš zajímavých. Vše, co se dříve přičítati mohlo jen fantasii Homerově, zdálo se pojednou povstáváti ke skutečnému životu. Ale i jiné kruhy, hledící střízlivěji na vše, co přicházelo z klassické Hellady, nepodceňovaly nijak významu prací Schliemannových. Zejména obecná praehistorie mnoho od nich očekávala. Nevytěžila sice tolik, več doufala — hlavně vinou Schliemanna samého —, ale nálezý jeho objasnily přece mnoho věcí a přispěly platně praehistorii, zejména střední Evropy. Archaeologie Uher a vůbec zemí rakouských jest jim mnohým povinna.

Po prvých sensačních objevech byl i v Listech filologických uveřejněn článek od prof. Velišského, pojednávající o nálezech Trojských. Článek, jinak výborný a kritický, jest nyní úplně zastaralý. Byl psán na počátku objevů, ještě před ukončením první kampaně výkopů. Avšak od té doby bylo tolik nového na světlo vyneseno, že poslední výsledky v mnohém se liší od resumé

¹⁵⁾ Rozumí se, že tam také najdeme báje s obměnou theologickou, ale ty jsou proti ostatním tak znatelný, že není obavy, aby nenechaly vyniknouti význam původní na př. báje o Lykurgovi ve zpěvu 6. Iliady; na druhé straně takové báje nemohou celkový ráz rušiti.

prof. Velišského. Z té příčiny měli jsme za vhodné doplniti a opravití je stručným referátem nových výsledků, a to tím spíše, že poslední dobou pozornost archaeologů znovu byla upoutána k tomuto svatému místu řecké historie. Povstal o výklad jeho nový spor, originální a zajímavý, k jehož porozumění jest však třeba míti na mysli povšechný obraz nálezů. Bude proto stručná rekapitulace výsledků Schliemannových zároveň i úvodem k referátu o sporu samotném.

Řekové, věřice v Homera a jeho bohatýry, věřili i v Troju. Věřili, že existovala, a znali i místo, kde stávala. Celý starověk kladl je určité tam, kde v době historické stála Nová Troja, *Νέον Ίλιον*, kolonie aiolská, nedaleko břehu mořského, na pahorku zvaném nyní Hissarlik. Pouze jakási Hestia, po ní Demetrios ze Skepsidy a Strabon hledali ji dále od břehu mořského v městěčku *Ίλιών κόμη*, na výšině, táhnoucí se od Nového Iliu k někdejší Kebrenii, kde se nyní rozkládá turecká ves Čiblak. Tak soudí Velišský proti Schliemannovi, jenž starověkou *Ίλιών κόμη* hledal blíže vsi Akči-Kjój. Upomínkou na staroslavné město bylo Nové Ilion hojně poctíváno. Xerxes, Alexander Veliký, Antiochové, Caesar a císařové římské zahrnovali je uznáním. Ale v prvních stoletích po Kr. zachvátily útoky barbarů i Troadu, a Nové Ilion zahynulo, dle Schliemanna ve 4. století, dle Velišského na konci 6. století. S ním i místo Homerovy Troje upadlo v zapomenutí.

Teprve koncem předešlého století cestovatel *Lechevalier* přišel r. 1785 na myšlenku hledati znovu místo Homerovy Troje. Přišel do Troady určil místo její, — ne však na Hissarliku, ani na místech, kde stávala asi *Ίλιών κόμη*, nýbrž na výběžku pohoří idského o něco jižněji položeném, na místě pusté vsi turecké Bunarbaši.

Jeho mínění bylo brzy přijato téměř v celém světě: *Choisseul Gouffier*, *Le Bas*, *Texier*, *Gell*, *Forchhammer*, *Welcker* a zejména *Leake* prohlásili se pro ně. První, kdo proti tomu znovu po starém mínění na Hissarlik ukázal, byl *Maclaren*, po něm *Eckenbrecher*, *Büchner* a hlavně *J. Schliemann* (už v díle „*Ithaka, der Peloponnos und Troja*“, Lipsko 1869). Spor celé otázky točil se o poznání starověkého Skamandra a Simoenta ve třech nyní krajinou proudících bystřinách (srv. mapu, přiloženou k článku prof. Velišského v LF. ročník I.).

Schliemann, aby spor konečně rozhodl, ustanovil se najíti stopy skutečné Troje. Existovala-li, nezmizela zajisté tak na dobro s povrchu zemského, aby se pod vyprahlou a pustou půdou nynější nenašly zbytky její. Schliemann, jenž si tehdy nebyl ještě vědom oné šťastné hvězdy, jež ho později stále ve výzkumech provázela, zjednal si dovolení z Cařihradu a počal obhlédávati. Z počátku jal se kopati na Bunarbaši, kamž druhá strana kladla svoji Troju a kde se jevily také zbytky jakési pevnůstky, ale našel na skále nános nehluboký (průměrem 45 cm) a v něm jen střepy keramiky rázu mnohem pozdějšího. Také Virchow,

jenž později zde zkoumal, poznal, že kameny zdi jsou spracovány železem a pocházejí nejdříve z doby makedonské.

Schliemann obrátil se tudíž k Hissarliku a počal tam kopati r. 1870. První periodu výkopů skončil r. 1879, vydav ještě za svých prací dílo své „Trojanische Alterthümer“ s atlasem (Lipsko 1874), po skončení jich pak „Ilios. Stadt und Land der Trojaner“ (Lipako 1881), díla často právě tak pochybená v textu, jako bohatá a důležitá svým materiálem.

Již tehdy Schliemann nabyl přesvědčení, že mezi různými městy, jejichž zbytky našel ve vrstvách nad sebou, našel i Homerovu Troju. Ale nebyl si dobře vědom všeho, co našel. Neměl věc ujasněnu. Výkopy konal velice nesystematicky, ba nevědecky, jako pravý laik, jenž, jsa puzen ideou, že stojí na místě posvátném, rychle a bez náležitě rozvahy hledá, jak by potvrzení svého mínění na světlo vynesl.

Přece však nastaly Schliemannovi brzy nové pochybnosti. Vždyť místo zdmi ohražené, jež objevil, bylo nepatrné. Jistě by neobsáhlo více než 3000 lidí, a Homeros přece líčí město veliké, město, jež po 10 let odolávalo spojeným vojmům hellenským.

I ustanovil pokračovati; bylť prokopal dříve jen menší část planiny Hissarlické. R. 1882 za pomoci dvou výborných archaeologů J. Höflera a W. Dörpfelda, nyní sekretáře německého archaeologického ústavu v Athenách, počal se 150 dělníky znovu práci, plnou namáhání. Bylať vrstva násypu průměrem 16 m vysoká.

Výsledky, k nimž za dvě leta došel a jež modifikovaly z valné části resultáty prvního kopání, jsou stručně následující.

Pod svrchní vrstvou, plnou troskek města historického, Nového Iliu, objevila se hluboká spousta ssutin, v níž dobře bylo lze rozeznati několik vrstev různého stáří. Všechny tyto vrstvy náležejí době praehistorické a jsou zbytky šesti měst, jež v různých dobách po sobě na temeni Hissarlika byla vystavěna.

Pod městem hellenským objevily se nejprve zbytky města praehistorického, jež Schliemann, soudě dle terrakott tam nalezených, má za kolonii lidskou, pod tím pak vrstva dvou měst chudých, s řídkými zbytky zdi kamenných. Ve vrstvě této překvapilo nejvíce hojné množství idolků z mramoru (dle Schliemanna idolů bohyně se sovi hlavou a věrné kopie trojského Palladia) a množství nádob obličejových.

Pod touto předhistorickou vrstvou objevila se tři metry silná spousta ssutin města staršího (čtvrtého) s hojnými zbytky zdi kamenných a poprvé i s hojnými nálezy kamenných nástrojů a zbraní. Jinak byly v obou městech posledních nalezeny jen věci bronzové a olověné, bez nejmenší stopy železa. Nádobu z třetí vrstvy předhistorické jsou sice tvarů týchž, jako předešlé (i „sovi“ podoby jsou tu hojné), ale jsou při tom, ač starší, mnohem dokonaleji zhotoveny. Následující vrstva praehistorická objevila se nejdůležitější.

To jsou ssutiny, v nichž Schliemann a s ním celá řada jiných (Sayce, Virchow, Dörpfeld, Höfler, Calvert, Burnouf, Forchhammer, Hoernes, Eckenbrecher, Grote, Braun, Cartailhac, Rachon a j.) nalezá Homerovu Troju!

Po resultátech prvního kopání domníval se Schliemann, že pod touto vrstvou dlužno rozlišiti ještě dvě různé vrstvy měst starších než Troja Homerova. Ale po druhé kampani, hlavně zkoumáním Dörpfeldovým a Höflerovým, seznáno, že 4. a 5. vrstva předhistorická, nebo-li, jak je Schliemann obyčejně směrem od spodu nazývá, 2. a 3. vrstva, nejsou zbytky dvou měst, z nichž 3. bylo Trojou Homerovou, nýbrž zbytky města jednoho, jevícího však dvě periody vývoje, a že pod ní nalézá se nad prvotnou skálou jen jediná vrstva kulturní.

Tato šestá předhistorická vrstva od shora nebo první od spodu náležela městu, vlastně pouhé akropoli města, v němž bylo nalezeno málo věcí z bronzu, za to hojně předměty kamenné a hliněné. Na pahorku samém není stopy než asi dvou velkých stavení té doby, a z toho soudí Schliemann, že již toto prvotní sídlo mělo pod svou akropolí podměstí.

Největší nálezy učinil však Schliemann v městě druhém, jež také při druhém kopání skoro celé odkryl a nejdůkladněji prozkoumal. To jest ono město, jímž se vždy nejvíce zaměstnávaly úsudky o nálezech Hissarlických, a o něž se také nejvíce točí poslední zajímavý spor.

Město toto, vystavěné ponejvíce z cihel, bylo zničeno náhlou katastrofou. Padlo téměř celé v niveč ohněm, dle Schliemanna a soudruhů patrně ohněm, jímž vítězní Řekové obrátili Troju v rum a popel. Pro mínění to silně svědčí spousty sklovitých a zvápenatělých cihel, intenzivně propálené zdi a hromady dřevěného popele, jež našel Schliemann a Virchow, patrné to zbytky staveb dřevěných, zdvihajících se na kamenných základech a cihlových stěnách. Pro náhlou katastrofu svědčí i dvě kostry mužů s přílbami na lebkách, patrně vojinů ohněm zachvácených, a 10 pokladů s drahocennými zlatými šperky, nalezenými v ssutinách v budově, již Schliemann pokládal hned za palác Priamův. Ovšem palác ten není tak velký, aby se v něm ubytovati mohl Priamos s tak četnou svou rodinou, jak jí líčí Homeros, ale Homeros dle Schliemanna básnil, zvěšoval. Vůbec soudí Schliemann, že básník neviděl sice války trojské, ale že nebyl bez osobní znalosti místa, — líčit jinak věrně. Myslí, že Homeros navštívil Troadu v 9. stol. př. Kr., kdy stálo již aiolské Ilion. Tím se též vysvětluje, proč líčí Troju větší, než byla skutečně.

Ostatně Schliemann soudil z počátku, že žádné z měst předhistorických, tudíž ani Troja Homerova, nerozprostíralo se za hradby, okraj Hissarliku lemující. Ale druhým výzkumem vyšlo na jevo, že snad již u města nejstaršího, a jistě u města druhého, pahorek Hissarliku nebyl ničím jiným než akropolí,

Pergamem Troje Homerovy, obklopenou zvláštní zdi z kamene a cihel. Na jihu, jihozápadu a jihovýchodu připojovalo se podměstí, jak svědčí i části zdi hradební, na svahu Hissarlika nalezené, i keramika typů, totožných s těmi, jež se našly v 2. vrstvě na akropoli, i jednoduchost brány, jež vedla na této straně do akropole. Ovšem nenašly se v dolním městě žádné zbytky starých obydlí, pouze zbytky pozdní doby řecko-makedonské ve vrstvě nejvyšší. Schliemann však to vykládá zprávou, u Strabona zachovanou, že odsud nejspíše po zkáze Troje bral Mityleňan Archaianax kameny k stavbě Sigeia.

Že na Hissarliku samém rozkládalo se pouhé Pergamon Troje, pro to svědčí nejvíce téměř úplný nedostatek soukromých obydlí. Několik staveb tam nalezených jsou patrné stavby veřejné, a to brány, chrámy, palác knížecí. Stavby ty nutno trochu blíže popsatí.

Akropolis Troje Homerovy měla v původním stadiu jen dvě brány na jihozápadě k spojení s podměstím. Později, ale ještě před úplnou zkázou Troje, byla brána východnější zrušena, a na místo ní o něco dále k východu vystavěna brána nová, právě naproti průčelí dvou velikých budov, jež Schliemann s Dörpfeldem mají za chrámy. Ovšem při výkopech nalezeny zbytky všech tří bran, nad nimiž se zdvihaly asi původně pevné věže. Homeros sám mluví jen o jedné (Skajské) bráně, jež náležela však dolnímu městu; ostatně básník neznal patrně této akropole.

K severu proti bráně nejzápadnější objevily se nejprve zbytky budovy, jež by mohla býti propylajemi, a za ní v téže směru základy dvou velikých budov, jež nálezci, jak již řečeno, mají za chrámy. Budeme je zvatí dle plánu VII. v Schliemannově „Troji“ budovami A a B. Na účel ten soudí jednak z tvaru půdorysu, jednak dle neobyčejné síly zdi ($1\frac{1}{2}$ m). Také dosti podivný úkaz, že stavby ty, ač vystavěny jsou vedle sebe, nemají přece jedné společné zdi, ale jsou odděleny dlouhým, $\frac{1}{2}$ m širokým korridorem, zdá se svědčeti pro účel vytčený. Cihlové zdi, zdvihaající se u obou budov na kamenných základech, byly, jak zřejmo, páleny teprve, když celá zeď byla hotova. Řada otvorů ve zdích sdělána asi za účelem dobrého propálení. Budova A sestává z předsíně (šířka 10·15 m, délka 10·35 m), jejíž stěny sesíleny byly antami, a z hlavní síně, „svatyně“ (šířka 10·15 m, délka 18 m), oddělené od předsíně příční zdi. Velká světlost podélných stěn svědčí naprosto pro kryt pouze dřevěný. Také spousta dřevěného popela a kusy spálených klad s hřebíky bronzovými to dosvědčují. Uprostřed „svatyně“ je okrouhlé, nepatrně vyvýšené místo (4 m v průměru) z pálené hlíny, patrně podstavec sochy nebo oltáře.¹⁾

¹⁾ Tak udáno v „Troji“. Po nálezech Tiryntských jest lépe míti A za síň mužskou (s krbem uprostřed), B za síň ženskou paláce. Také se zdá, že díry ve zdích povstaly spíše tím, že ve velkém požáru spálily se klády, zadělané ve zdi za účelem pevnějšího spojení.

Tentýž půdorys ukazuje, jen v rozměrech o něco menších, vedlejší budova B. Toliko se k celku připojuje nová zadní komnata.

Ještě dále na západ objevily se základy budovy mnohem větší a rozčleněnější (W na plánu VII.), patrně zbytky většího obydlí. V těchto končinách nalezeno mnoho nejrůznějších věcí, od 10 drahocenných zlatých pokladů až do primitivních nástrojů kamenných, hliněných, a hromad spáleného obilí.

Celá akropolis, jak již pověděno, ohrazena byla hradbou, jež má na některém místě zvláštní konstrukci, sestávající ze dvou zdí nedaleko od sebe stojících, s různým náklonem zdí zevnější.

To jest v hrubých rysech obraz Troje, jak ji našel a líčil Schliemann, a Sayce v předmluvě k jeho poslednímu dílu dodává, že „těžko odporovati resultátu, že je to Troja Homerova.“¹⁾

Brzy po zničení Troje byl pahorek Hissarliku asi znovu osazen. Toto 3. město nebylo nikdy úplně spustošeno, neboť našly se zdi do značné výše zachovány, a osadníci čtvrtého osídlení stavěli svá obydlí téměř na témž terrainu. Jak tato 4. kolonie zašla, nelze dosud říci, nejspíše dle známek, ohněm způsobených, také dobytím nepřátelským. Město 5. bylo opět větší, prostírajíc se přes okraj Hissarliku a přes hranice obou předěšlých. Mezi vrstvou tohoto města a ssutinami římskými nalezena byla spousta nádob, velice podobných nádobám starých hrobů severoitalských, jež má proto Schliemann za zbytky kolonie lydské. Zdi její již neexistují, bezpochyby z té příčiny, že později aiolští Řekové, zakládající akropoli Ilia Nového, poslední ssutiny odstranili a planinu akropole urovnali.

¹⁾ V doplňcích k „Troji“ Schliemannově probírána též otázka národnosti obyvatelů trojských. Sayce hlavně z důvodů lingvistických soudí, že zakladatelé Troje byli pravděpodobně kmen arijský, příšlý z Thrakie, tudíž pokrevenci Řeků. Virchow, jenž konal anthropologická studia na více lebkách, nalezených jednak v Troji samé, jednak v okolních mohylách (Schliemann zkoumal celou řadu mohyl, po Troadě roztroušených a pojmenovaných po různých bohatýrech řeckých, ale našel původ všech mnohem pozdější) a v starém hřbitově městečka Renkjöj, našel, že původní obyvatelstvo trojské, exquisites do dolichocefali, blízcí se velice typu starých vlastních Řeků, změnilo později, asi po době byzantské, typ svůj v krátkolebý, patrně smíšením s brachycefalními přistěhovalci thrackými, jak ukazují lebky z Renkjöj, mohyl, a lebky řecké z doby pozdější a nynější. Viz též Virchow „Alttrajanische Gräber und Schädel“ (Abhandl. d. k. Akademie d. Wiss. Berlin 1882). Prof. Blind popírá, že by brachycefalie tato byla původu thrackého, poněvadž dosud nedokázáno, že staří Thrakové byli skutečně brachycefalní. Nicméně uznává rozšířenost Thraků v Troadě, a poněvadž má Thraky za východní kmen germanský, byli dle něho Trojové Germany.

Tyto resultáty, publikované hlavně v posledním Schliemannově díle „Troja“ (Lipsko, 1884)¹⁾, přijaty byly téměř všeobecně.

Ale již r. 1882 setník *Ernst Boetticher* v Mnichově, po bedlivém studiu prací Schliemannových, vystoupil s názorem naprosto novým, při nejmenším překvapujícím a originálním. V článku, uveřejněném poprvé v časopise „Ausland“ r. 1883, snažil se dokázat, že město, Schliemannem vykopané a za Troju Homerovu prohlášené, není vůbec žádným městem, žádným bydlíštěm živých, nýbrž pouze místem, na němž obyvatelé krajiny okolní soustavně spalovali své mrtvé, tedy „Feuernekropole“, (nécropole à incinération), jak to nazval. Myšlenky té nebylo zprvu valně povšimnuto. Jedině Schliemann a Virchow proti ní se důrazně ohradili. Nicméně Boetticher neustal; v řadě článků po sobě následujících²⁾ uveřejňoval stále nové doklady pro svoje mínění. Také širší svět vědecký počal si více všimati nového sporu, a ačkoliv žádný z předních archaeologů nezastal se rozhodně myšlenky, Boetticherem pronesené, přece tu a tam někteří uvažovali o ní bedlivěji a v jednotlivostech dávali Boetticherovi za pravdu.

Tím se ovšem Schliemann, Dörpfeld, a nejvíce Virchow cítili silně dotknuti. Virchow jest geniální učenec, ale při tom nanejvýše nedůtklivý proti každému, jenž se odváží odporovati jeho mínění. Tak stalo se i zde. Spor překrym vystoupením Virchowovým velice se zhoršil a stal se tak z velké části ze sporu vědeckého i sporem osobním.

Nyní však blíží se ke konečnému rozhodnutí. Již předloni zaslal Boetticher na kongress anthropologů, v Bonně konaný, rukopis „Ein Hissarlik-Troja in Babylonien“, jenž byl také otištěn ve zprávách společnosti (Correspondenzblatt d. deutschen anthrop. Gess. 1889 str. 46), ač s výslovnou poznámkou redakce, že s názory tu vyslovenými nijak nesouhlasí. Když pak lonského roku v srpnu zasedal ve Vídni XX. německý kongress anthropologický, zaslal i tam Boetticher otisk posledního svého článku, uveřejněného v belgickém „Musen“ r. 1888, zároveň s otevřeným listem, v němž si trpce stěžuje na kritiky Virchowovy. Nicméně Virchow odpověděl znovu velice ostře, a když předseda dal hlasovati, všichni přítomní projevíli nesouhlas s názorem Boetticherovým. O ně-

¹⁾ Srovnej též jeho přednášky na anthropologickém kongressu v Berlíně r. 1880 a ve Frankfurtě r. 1882 (Correspondenzblatt d. deutschen anthrop. Gessellschaft 1880, str. 16, 1882 str. 72).

²⁾ Hlavní články jeho uveřejněny byly v časopise „Ausland“ (1883 č. 51, 52 a r. 1886 str. 141, 167), v „Kölnische Zeitung“ (1884 č. 68), v „Zeitschrift für Museologie und Antiquitätenkunde“ (1884, 1885, 1886), v „Correspondenzblatt d. deutsch. anthrop. Gess.“ (1889 str. 46), v belgické revue „Le Muséon“ (1888 str. 343 n.); mimo to napsal celou řadu menších článků. — Úplnou jich literaturu viz v revue „Le Muséon“ 1888 str. 344. — Poslední spis o sobě vydaný „La Troie de Schliemann une nécropole à incinération à la manière assyro-babylonienne“ (bezpochyby jen otisk z Musea) nebyl nám dosud přístupný.

kolik dní později zasedal anthropologický mezinárodní kongress v Paříži. I tam zaslal Boetticher otisk své práce. S. Reinach, jenž převzal o ní referát, vyslovil se, ač s velkou rezervou, pro Boettichera. Přítomný Schliemann ujal se velice vřele svých nálezů a oznámil ke konci, že jest hotov poslati na své útraty Boettichera s Dörpfeldem do Troady, aby si výkopy na místě prohlédl a o správnosti resultátů jeho se přesvědčil.

Brzy po kongressu Dörpfeld sám vyzval Boettichera ke společné cestě, a Boetticher také svolil s podmínkou, aby mu dovoleno bylo aspoň týden svobodně znovu kopati, kdekoli by chtěl. Konečně Schliemann, aby věc na dobro rozhodl, uvolil se vypraviti sám celou vědeckou komissi, do níž pozval i Boettichera. A tak lze doufati, že spor dospěje brzy ke konečnému rozřešení.

Jisto však, byť i Boetticher neměl pravdy v resultátu svého mínění, že přece mnohé námitky pronesl právem, s velkou bystrostí, a tím mnoho přispěl k jasnějšímu poznání nálezů Schliemannových. Pokusíme se podati zde stručně obsah námitek dle posledních dvou jeho článků.

Schliemann našel spousty ssutin na mnoha místech v různých vrstvách se zřejmými stopami silného ohně a v ssutinách samých zbytky staveb v mnohém ohledu nevysvětlitelných. Boetticher pokládá zbytky ty za komplex budov, v nichž se soustavně spalovaly mrtvoly. Práví zajisté dosti právem:

„Dosud nenapadlo archaeology, že v státech tak sociálně vyspělých a tak hustě obydlených, jako byly obce řecké, musila existovati zvláštní místa, určená ke spalování mrtvých. Patrně si mysleli, že každý občan mohl své mrtvé spalovati tam, kde chtěl, v zahradě, na náměstí, na poli, a některé zkomolené nápisy, na př. „u[st]rina[m] applicare non licet“, zdály se tomu navštědovati. Já však naopak jsem přesvědčen, že v obcích těch bylo spalování státem organisováno, a že k účelu tomu zřizovány byly zvláštní budovy, zvláštní nekropole.“

Takovou nekropoli rekonstruuje Boetticher na Hissarliku. Proti tvrzení tomu mnoho se namítalo, na př. že se tu dovolává něčeho, o čem jisté zprávy nebo stopy neexistují, ale nejnovější nálezy assyrské promluvíly skvěle ve prospěch Boetticherův. Roku 1885 odeslal p. Simon z Berlína expedici k archaeologickému zkoumání Assyrie, řízenou Koldeweyem. Koldewey však nenašel v ssutinách paláce, nýbrž zvláštní stavby, jež, neznaje Boetticherovy theorie, samovolně musil uznati za nekropole, odpovídající zcela názorům Boetticherovým. Koldewey kopal zejména v ssutinách u Surghulu a El Hibby nad Eufratem a výsledky své uveřejnil v časopise pro assyriologii (1887 prosinec). Místo domnělých paláců našel zvláštní stavby terassovité, sloužící beze vší pochyby k spalování mrtvol. Spáleniště, často přístavky rozšířené, ohrazeno bylo zdmi, přes něž se popel z hranic vyhazoval. Po delším užívání, když se popel před zdí vysoko na-

kupil, vyrovnalo se niveau spáleníště s terrainem vnějším a na umělé rovině vyvýšena nová terassa. Na terassách samých nalézaly se komplexy komor k vlastnímu spalování mrtvol určených, jež Koldewey zve „Todtenhäuser“, Boetticher „Verbrennungshöfe“.

Právě totéž vidíme na Hissarliku (a snad i v Tiryntě). Sedm měst Schliemannových nad sebou ležících, jevcích při tom nesčíslné stopy prudkého ohně, není dle Boettichera nic jiného než sedmero terras spalovacích. Ony podivné chrámy a jiné budovy na akropoli jsou prý vlastní komnaty, určené pro spalování. Touto hypotézou lze mnoho snadně vložiti, s čím si Schliemann nevěděl rady. Zdi, stavěné z nepálených cihel a dle Schliemanna pálené teprve po dohotovení, jsou prostě zdi komor, v nichž den co den plál oheň pod mrtvolou; od něho také hliněná podlaha jest silně propálena. Podivné díry ve zdích jsou pak otvory pro přivádění čerstvého vzduchu k planoucím hranicím. Mezi budovami našel Schliemann úzké dlouhé chodby, jemu těžko vysvětlitelné. Opět nic jiného, než korridory, komunikace mezi žhavými komnatami mrtvých. Také Schliemannovy hradby kol akropole vlastně neexistují. Vnější i vnitřní konstrukce jich svědčí proti účelu obrannému. Hradby starověké mají vždy vnější stěny vertikální, náklon datuje se ve válečnictví teprve od užívání projektilů dělových. Zde však část hradeb má náklon 45°! Také vnitřní konstrukce zdí ukazuje na zcela něco jiného. Zdi sestávají vlastně ze dvou nesilných zdí (nebyly tak imposantní, aby je Trojané musili přičítati Poseidonovi a Apollonovi), mezi nimiž se táhnou úzké chodby s vystupujícími rampami. „Hradby“ ty jsou jednoduše dvojité zdi, obklopující terrasu nekropole se spojovacími korridory a s vjezdy k vystupování na vyšší terassy. Domnělé brány jsou vchody do nekropole nebo spojovací síně korridorů. Že na př. západní „brána“ nebyla branou, svědčí zřejmě to, že vnitřní vchod jest úplně zatarasen příční budovou, pocházející z téže doby, jako domnělá brána. Teprve Dörpfeld, aby své „bráně“ zjednal průchod, strhl onu budovu.

Že na akropoli město samo nestálo, přiznává Schliemann sám, ale stop vlastního města pod Hissarlikem vlastně nenašel. Nenašel ani jednoho zbytku zdí, jen střepy! Jest tedy jeho dolní město čirá imaginace.

Zbytky koster lidských, jež má Schliemann za kostry Trojů, zahynulých v plamenech Troje, jsou jen nedopálené mrtvoly (jaké se i v assyrských nekropolích nalézají), poklady a zbytky potravin, nalezené v různých komnatách, jsou dary zemřelým na hranici házené a zbytky kvasů na počest zesnulého. Studny Schliemannem odkryté jsou pouhá zařízení k odvádění vody dešťové, jimž podobné našel i Koldewey, ač je chybně zve „Todtenbrunnen“. Spalování na Hissarliku dělo se právě tak, jako v nekropolích assyrských, tím způsobem (Koldewey líčí poněkud chybně), že se hliněná truhla s mrtvolou položila otevřená na hranici, a mrtvola

v ní spálena. Nedopálené kosti přikryly se pak hliněnou, ellipsoidní mísou asi 2 m dlouhou. Tak přikryté zbytky koster našel Koldewey. V Hissarliku však místo hliněných rakví užíváno bylo lehkých porózních nádob t. zv. pithů, jichž se jistě užíváno též k tomu účelu. Pohřbívání v hrncích je vůbec velice hojné.

Celou proceduru, jak nános Hissarlický povstal, představuje si Boetticher asi takto. V první periodě bylo spáleniště ohrazeno prvotní zdí (Schliemannova 1. kolonie). V periodě druhé stavba se zvětšila. Celek se obklíčil novou zdí s korridory kolkolem a korridory paprskovitě od středu se rozbíhajícími. Popel a různé odpadky vyhazovaly se stále před ohrazení. Tím se tam půda konečně zvýšila tak, že bylo nutno zvýšiti i niveau půdy vnitřní, nemělo-li čištění státi se téměř nemožným. Vnitřek se tudíž zasypal, na novém plateau vystavěna vyšší terasa s novými komnatami, novými korridory (3. kolonie), a tak postupovalo se stále výš.

To jest stručný výklad hlavních vývodů Boetticherových, jež S. Reinach nazval zajisté právem „hodnými uvážení“.

Ale Boetticher sám nikdy Troje neviděl, a proto bylo dosti snadno odpůrcům, kteří na místě samém studovali, odmítnouti ostře jeho theorie. O odpovědích na námítky Boetticherovy zmíníme se již co nejkratěji, hlavně dle replik Virchowových a Dörpfeldových.¹⁾

Stopy ohně nejsou ve všech vrstvách, jak by dle theorie Boetticherovy musilo býti, a kde jsou, lze je dobře vyložití zkárou města ohněm nepřátelským. Zdi samy byly ovšem vystaveny z cihel nepálených a páleny teprve hotové. Ale podobný způsob stavby nalazáme i v jiných místech v Mesopotamii, Agyptě, Řecku i v Americe.

Dle Boettichera musil by se skládati nános Hissarlika ze stejnorodé spousty odpadků a popele. Jest to však massa hlíny a kamení až na 20 m vysoká, v níž dobře lze rozeznati několik různých vrstev. Město druhé, o které se tu vlastně nejvíce jedná, bylo skutečně akropolí Troje Homerovy, ohrazenou zdmi s třemi pávodními branami. Budovy uvnitř jsou chrámy, propylaje a zbytky obydlí. Právě tak jest ustrojen palác Tiryntský a j.; Boetticher, chtěje býti důsledným, musil by vyložití za nekropoli nejen Hissarlik, ale i Tiryns (Boetticher již tak učinil), Mykeny a j.

Boetticher, srovnávaje plány Hissarliku, uveřejněné v Schliemannově „Iliu“ a pozdější „Troji“, našel řadu nesrovnalostí a podezřívá hned, nejmírněji řečeno, z libovolného vykládání. Dörpfeld to prostě odmítl jako lež. Reinach vysvětlil věc tím, že

¹⁾ Virchow „Deutung von Hissarlik als Feuernekropole“ (Verhandlungen der berl. anthrop. Gessellschaft 1884 str. 161). — Poslední odpověď na kongressu Vídeňském nedostali jsme do rukou. Dörpfeld odpověděl v „Allgemeine Zeitung“ r. 1884 č. 294 (v příloze) a jinde. (Známe jen referát Reinachův v Revue archéologique 1886. Janvier-Février str. 80).

Schliemann při prvních výkopech neměl po ruce zkušeného architekta, a sám věci mnoho nerozuměl. Proto výsledky, uveřejněné v „Iliu“, v mnohém odporují pozdějším. To však, co nazývá Boetticher „korridory“, vlastně neexistuje.

Kdyby Hissarlik byl nekropolí, našlo by se tam mnohem více zbytků kostí lidských; co se našlo, není kalcinováno, jak by musila být každá kost pálená (i nedopálená) na hranici. Kosti, jež výjimkou jeví stopy spálení, jsou zbytky osob zachvácených jen náhlým požárem. Vzhledem ke kostem lidí dospělých našel se poměrně velký počet koster dětských (2 kostry foetů jistě předčasně narozených, beze stopy ohně). Vše to svědčí proti pravidelnému pálení v nekropoli. Domněnka, že se tu užívalo pithů za rakve při spalování, jest naprosto nesprávná. Nehledíc k tomu, že pro nedostatek vzduchu nelze v nich nikterak mrtvolky spalovati, byly všechny nalezeny stojící v řadě ve spížárnách a sklepích, patrně tedy jako zásobárny na olej neb na víno. Kost lidská se v nich nenašla.

Tot asi stručný obraz sporu. Již z tohoto náčrtku vidno, že se jedná zde o věci, o jichž rozluštění nemůže se ani širší obecnost ani vědecký svět pokusiti, nemá-li výkopů Hissarlických před očima. Nikdo nemůže upříti pravděpodobnost theorii Boetticherově, ale nikdo se nemůže pokusiti zastávat ji rigorosně, když řada učenců, již nálezy na místě viděli a studovali, již kopání sami řídili, odpoví Boetticherovi, že konstruje neamysly, poněvadž nikdy na Hissarliku sám nebyl.¹⁾ To znamená také dobře Schliemann sám a pojal proto úmysl vypraviti na své útraty do Troady komisi učenců i s Boetticherem. Tím se jistě tato interessantní otázka nejlépe rozhodne. Jak dosud věci stojí, každý dá přirozeně více vřvy resultátům Dörpfeldovým a Virchowovým, než Boetticherovým. Ale již pouhé potvrzení několika námitek bylo by Boetticherovi velkým zadostiučiněním. Každým řádem spor tento, originálně vyvolaný, přispěje mnoho k vědeckějšímu ocenění nálezů Schliemannových. Neboť že v nich bylo dosud mnoho slabých stránek, není pochyby. Kdyby jich nebylo, nebylo by vůbec tohoto sporu. Povstal jen na základě chyb a nesrovnalostí, nakupených v různých dílech Schliemannových.²⁾

¹⁾ V takové situaci jest asi S. Reinach a s ním snad více lidí (Mortilletové a j.). Reinach ukázal i na jinou věc, stavící se poněkud proti výkladu Schliemannovu. Byly nedávno na pahorku Bunarbaši (kde dle Schliemanna „nic“ nebylo) nalezeny hroby s neobyčejně drahocennou kořistí (srv. *Révue archéologique* 1887 Juillet-Août str. 95). Reinach dodává, že nález ten jest určen „à soulever de nouveau des discussions archéologiques sur l'emplacement de Troie, et créer des contradicteurs à M. Schliemann, d'après lequel le village d'Hissarlik se trouve sur les ruines de Troie“.

²⁾ V *Revue critique* ze dne 6. ledna 1890 čteme již zprávu o výsledku sporu vylíčeného. Počátkem prosince minulého roku kopala

Studie o Milíčovi z Kroměříže.

Napsal Ladislav Klicman.

(Pokračování.)

Zakončeno jest páté křížování dodatkem „o rozličných mučedlnících“, což je krátký výtah z Ruffinova latinského překladu Eusebiovy Historie církevní. Spisovatel připojil jej „na příklad a zrcadlo nám nynějším zlým křesťanům, milovníkům svého těla více než Boha.“

Z tohoto stručného podání obsahu jest patrné, že těžiště celého díla spočívá právě v tomto křížování, které nejedná asi bez příčiny „o křížování, jež věrná duše snáší od rozličných lidí tohoto světa“; a zde zase největší význam mají kap. 18: „O úkoře, kdož ji umí moudře snést, kterak ďábel nezmešká proti němu vésti ukrutných bojův skrze zármuky“, a kap. 19: „O ženě nevéstce, o které píše sv. Jan ve Zjev. XVII.“, do nichž spisovatel vložil celou duši svou.

Ponevadž tyto kapitoly znamenitě poslouží ku poznání neznámého spisovatele i pravé podstaty jeho díla, podávám zde obšírný, místy doslovný výtah z nich. Pásmo myšlének, jež sledují, jest toto:

Když vyvolený Boží úkory řečné přemůže, nastrojí naň ďábel skutečná trápení, a to nejprvé od lidí jemu nejbližších, jako toho příklad máme na Jakubovi a Esauovi, Ismaelovi a Isákovi, Josefu a bratřích jeho, tak že ho pronásledují, zvláště když hříchy jejich a bludy tresce. Ale ačkoli vyvolení Boží některý čas musejí snášeti hluboké ponížení, bývají posléze přece od Boha nade všechny nepřátely ve cti a moci povýšeni. Chtějí-li však toho dojíti, musejí také jako Josef ve svém utrpení bázeň Boží

kommisse, sestávající ze Schliemanna, Boettichera, Dörpfelda, Niemanna a Steffena, posledních dvou jako svědků, několik dní na Hissarliku. Po prudkých debattách konečně prý odvolal Boetticher výtky úmyslného klamání, z něhož byl dříve Schliemanna vinil, ale od svého mínění prý přece neustoupil. Za to oba svědkové prohlásili se rozhodně pro „akropoli“, čímž lze považovati spor za ukončený ve prospěch Schliemannův. Protokoll o tomto ohledání vyšel nedávno jako manuskript (Hissarlikon. Protokoll der Verhandlungen zwischen Dr. Schliemann und Hauptmann Bötticher, 1—6 Dec. 1889. Mit 2 Plänen. Leipzig 1890, 59 str.). — Proti Boetticherovi vyslovuje se z dobrých důvodů i Schuchardt v zajímavém spise: Schliemanns Ausgrabungen in Troja, Tiryas, Mykenae, Orchomenos und Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft, Leipzig 1890; Belger v článku „Waffenstillstand im Kampf um Troja“ (Berl. phil. Wochenschrift 1890 č. 4) dává Boetticherovi částečně za pravdu; z hojných urn s popelem, v Troji nalezených, soudí, že aspoň jednu dobu Hissarlik jistě byl pohřebištěm.

zachovati a ve ctnostech prospívati více než kdy prvě; neboť právě tím liší se od lidí zlých a pokryteckých. Čím kdo bude Bohu milejší, tím větší utrpení naň uvalí. Avšak „bude-li která duše ofwjcena sluncem t. g. swietlým životem pána Gežijše | a ge^o prawdu a maudrofti . . . Tat pozna wtom sluncy | a swietlu plnau wáli Božij | y geho swatú prawdu | y život duchownij. Tat pozna čaly nebezpečné Antykrystowy | y wflecky geho zlofti | a bude se gim statečně protiwiiti. A když se gim zprotiwij | y hned se drak proti nij poftawij . . . A to proto | neb duše ta každá | gefto wtom ofwjcenij Božském | Drakuow ged wefken welmi dobrze zná | a geho wflecky chytrófti | lfti | y ofydlá | widij yasnie a poznáwa | natuť ge naylitiegi wylewa | a naytiežšým trápením tiela | y popúzením lidí wydáwa | a ty wflecky wody pekelné a horzké | kteréž má w swém hrdle; to gšau wflecky zámutki | nešnáze | škody na tiele y na dušy | škody na statku tielešném | puzenij | trapanij | nenáwifti | záwifti | tefknofti | a wflecky žalofti | y bolefti | tyt potokem hoyným a fyným na tu Dušy gšau | a zwláftie przed šaudným dnem | na každau dušy | y na každau Cýrkew swatau Drak ge wyléwati bude a gižť w giftotie wyléwa. Jako gšau bludowé kacýrzšftij wjwrze miždienij | pochybowánij | a zpletenij | a hrozně zawedenij | bázni tiežké | strachy šwé a diwné | omámenij | a rozumu y celé duše otrápenij. A netoliko na dušy prospe | ale y na tiele táhne ge náfylnie w tiežká a nečiftá pokušenij. A toť činij zwláftie tiem | kterzijž wjwrze pochybugij . . .“

Jestli tomu všemu duše statečně odolá, zaslouží si u Boha nevyšlovného důstojenství. Zato pošle na ni Drak všechny šelmy lité a ukrutné, v Zákoně Božím a zvláště ve Zjevení a v Danielovi popsané, aby ji trápily. První šelma, jež z moře vystoupila, majíc sedm hlav a deset rohů (Zjev. XIII. 1. 2.), znamená „wflecken lid Howadný | a od Ducha swatého^o opuštiený | milownicy wflech howadnofti | a ohawnofti těla | y šwěta tohoto.“ Sedm hlav jest sedmero hříchů hlavních, „kterzijž gšau prawé hlavy wfšij té šelmy. To geft toho wfšeho lidu howadného. Genž proto šlowe šelma a howado | neb geft lid litý | jako která na swietie šelma. A že gšau milownijcy rozkošfij | jako howada | milownijcy ne čiftot | sytofti | prázdnofti | pokoge | wtieffenij | jakožto šelmy. a že gšau opuštieni od Ducha Božijho Pána Gezu Kryšta | jako šelmy od rozumu . . . A takť šau nerozumnij w duchowenštwij jako šelmy | gefto ne znagij Pána Boha | ani geho dobrodinštwij. Jako šelmy gšau mštwij | hniewiwij | netrpieliwij | a milownijcy prázdnofti jako howada | a že tlačij duchownij perly | y giné naydražšij poklady Ducha swatého | a ge potupugij jako šelmy. Protý y proginé mnohé przijčiny | šlowan wflickni takowij šelmy | a howada nad nimiž gšau šedm nayhoršfijch diábluow | jako hlav | gefto ge zprawugij. A jako hlawa šwým wduom | wfšij zlofti pekelné podáwagij | a gimi k čemu chtij hýbij | a

yakž koli chtij | tak gich jako hlawa vdnou požíwagij. a nápodobné sobie nayhoršij muže w vrzady a w zpráwce giných wystawugij. A ti wfšickni berau motz od Antykryšta | a od diábła genž slowe drak. Aby wolené Božij trápili mocnie | a škrze lidi jako vdy fwé mocnie dáwili | a rmútili | a wfšecky krziwdy | bezprawij a náylé gim činili | a wfšemi mukami a bijdami ge hrdlili. A tak jako Král wogfkem fwým hne kamž chce | a proti komu chce. Tak každá hlawa tato. to gest. každý diábel z sedmi | a každý diábelnik. to gest. gehu námiestek a Aurzednik. Proti komuž chce | proti tomu wfšECKO fwé wogfko na strogij. a zwláštie proti wolenému Božijmu | sluncem ofwijčenému | a Bohu milemu kterýž se gemu protiwiw | . . .

Tak užívají dáblové těch lidí jako hováď svých proti duši věrné: z počátku jednoho nebo dvou, a když to nepomůže, nastrojí proti ní větší množství buď duchovních lidí nebo světských nebo obojích. Proto viděl Daniel mnoho rozličných šelem postaváti proti církvi a vyvoleným Božím:

První šelma, okřídlená to lvice, znamená lidi mocné, vysoce postavené, ukrutné a zpupné. Druhá, jež podobala se medvědu, značí lidi lakomé, utrhavé, lháře, rouhače, hněvivé a mstivé. Třetí — levhart — znamená všecky pokrytce.

Čtvrtá šelma měla deset rohův a zuby železné, jimiž jedla a drobila, ostatky pak nohama tlačila. „A to gest Lid nay Howadniegšij poslednij | a naylitiegšij | nay rohatiegšij | nay zubatiegšij. to gest. nay mšiwiegšij | morderzny | kacžyržny | náylný | gesto wníem nenij žádného milofrdenštwij. ani šprawedlnosti | ani rozumu | jako w této šelmie . . . A giftiet gest hybiati tomu nebožátkowi | proti komuž tato šelma. Rohy naprze | . . . tot gey zetrze a zmielnij | a ofšatek což naniem dobrého nebude mocy ohyzditi | ale nohami potlačij. to gest. potupij. Neb ta šfelma gest ten lid poslednij | gesto bude naywice nadwfšecky giné šfelmy potupowati a potlačowati. Netoliko lidi dobré | ale wfšecky wíecy Duchownij naylepšij | a naydražšij. Nebt gich jako zanitz nebude wážiti | ani ctnosti kterých. to gt. ani šprawedliwosti obecné. ani pokory | ani čistoty | ani wijry | ani prawdy Božij | bude jako zanitz dbáti | než gij železnými zuby kausati | a jako nohami potlačowati a potupowati. Jakožto drahau šwátost tiela Božijho | y wfšeho giného dobrého. O bieda y prze bieda tomu | kohož tiechto piet šfelm ofkočij | a nakohot se fwými zuby a rohy oborzij . . . Giftiet prawijm žeť nižadný tiemto šfelmám ne odolá | kdož wtyto nebezpečné časy tohoto oblečení slunečného w sobie nemá. A takowý když se proti nim poštwij | tehdyť gey wkrutnie rozšapagij | zuby rozkaufagij | a rohy roztrkagij | a nohami rozšapagij.“

Těch šelem zniknouti nemůže nikdo; ale swatí a udatní lidé budou je statečně přemáhati: „Hle žeť wty časy drakowy. to gest.

Antykryštovy | kterzijž glú nynij swietij | budauť statečnie proti drakowi. to gest. proti diáblu boyowati. A pro krew Beránka | kteruž když budau nábožnie pijiť | a gij milowati | a hodnie a wdiečnie se snij obierati | a gi sebe proti drakowi | y proti wšlem hrzijuchoom y diábelstwim | y proti wšlem nefnázem pošlyňowati. a odtud šly a statečnosť | y wšlecku pomoc yako z studnice bráti. Tit budau draka. to gest. diabla | y wšlecka geho duchownij pokuffenij přemáhati . . .“

K tomu mluví písmo ještě o jiné šelmě menší, mající rohy Beránka. „Skrze dwa rohy Beránka | znamenagij se dwie mocy. to gest. swietfká a duchownij | gimiz tato šelma mnohé trká. Gedny klatbami a nerozhziffowaním | a niekteré swietfkým hubením. Také ta dwa Rohy znamenawagij Zákon nový a starý | gimiz tato Šfelma pobožná šnažnie bráni sebe | y Rohuow tiechto gest Božijho Zákonu. A yako Rohy Kryštowými a obranu Zákonu Božijho wymlauwa | a bráni žiwota šwého howadného | y wšlech skutkuow swych litých | a náflynych | a šfelemných. Nebo hniewali se wymlúwá se Zákonem | laupili mordugeli. Neb cožkoli zlého činij | y hned to Zákonem nowým nebo starým | yakožto rohy Beránka dowodij | bránij a wymlauwa. A ta Šfelma znamenáwa nyniegšij wšlecky pokrytce | gesto nic giné^o nemagij na šobě Beránkové^o | gediné Rohy. A to ne k obranie žiwota Kryštowa nez žiwota šwého šfelemného . . . A ta šfelma gest šfkodliwiegšij | nežli prwnij weliká. a to proto. Jakož pijšmo dij onij. Zé činila weliké zázraky a znamenij | yakožto wjítěžštwij štiafšná nad neprzátely | kteráž mnohým glau znamenij | žeby snimi byl Kryštus . . . Ale dále dij Pijšmo. Zie gest wčinila | že oheš s Nebe s štúpil na zemi. to gest. že wšlecko milowáni Nebeských wiewy obratila gest w zemšké milowánij milugijcy zemšké wěcy za Nebeské | a šwodie mnoho gich prota znamenij.“

Jestliže vyvolení Boží všem těmto šelmám odolají — pokračuje se v kap. 19. — užije proti nim Drak starý oné ne věštky lité a nečisté, o níz mluví sv. Jan ve Zjevení v XVII. kap.

Tato nevěstka znamená všechno kněžstvo zlé, pokrytecké a. od žiwota Pána Krista jako od chotě šwého poběhlé, tělesné a swětšké, jež vede žiwot prázdny a pokojny, spravujíc weškerý lid howadny dle své libosti a opojujíc ho rozkošným tohoto swěta nápojem, aby její chytrostem a neřestem nerozuměli; k tomu ozdobuje se zevnitř vši poctivostí a službou Boží co nejkrásnější a moudrostí umění a opatrností, majíc zlatý kalich v ruce své plný zlých příkladův a zlého učení, z něhož napájí celý swět. A má-li který vyvolený Boží pod tou zevnitřní swátostí wešlecku její ohavnost wnitřní poznati, musí dříve srdcem tento swět opustiti a swětlem nebeským osvícen býti a k tomu udatny; neboť když se jme její hřichy trestati a ohlašowati, tuť ji na se popudí tak, že se mu všemi obyčejí až do krve protiví, a to vše podé jménem církwe Kristovy a choti jeho milé, všelikou dobrotou zevnitřní

ozdobené. „A fkrze tuto ženku | nemijni se | ani má rozumiena býti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzijmfké^o Kostela | kteráž má motz duchownij od Boha. onijž sem ginde psal“, nýbrž má se tím rozuměti netoliko vši církve zlé kněžstvo, ale i kněžstvo v některé obci zvláštní, které je tak svatostí zevnitřní ozdobené, a vnitř kacírné a bludné, lité a ukrutné. Mimo to jsou té veliké nevěstky částky a stránky všechny duše zlé, které všeliké okrasy zevnitřní velmi pilné jsou, ozdobující se rouchem poctivým, jménem dobrým, zbožím, rodem a jinou vši poctivostí tělesnou, ale uvnitř jsou mnohými hříchy naplněny. Jsou také jiné duše, které nemohou míti zboží ani roucha poctivého, nýbrž ozdobují se zevnitřní svatostí, dobrotou, pokorou, posty, almužnami a jinými dobrými skutky, avšak uvnitř jsou ukrutné, mstivé, naduté, marnochlubné, lakomé a všelikým pokrytstvím poražené, jehožto ani samy do sebe neznají. A to jsou všichni pokrytci, kteří svatým pravým velmi se protíví, po krvi jich žiznice, jížto se tak opojují, že svým vlastním neřestem nerozumějí; neboť se jim zdá, že ctnostmi nad jiné jsou ozdobnější a ke správě lidu sprostého nejspůsobnější, pročez se derou v úřady a ve správu lidí jiných, aby v pokoji světském jimi vládli a nad jiné povýšeni byli. Tak znamená tato nevěstka nejen stav kněžský („kněží nevěrných a neupřimných“), nýbrž i všechny křestany od života Kristova poběhlé, kteří se za dobré mají a za spravedlivé, pronásledující vyvolené Boží.

Že pak se jí sv. Jan divil, to znamená, že vyvolení Boží velmi se diví její hroznému zavedení a oslepení, která, ač přemnoho krve svatých vylévá, ještě se činí matkou milostivou, ač obloupena jest ode vši poctivosti i ctnosti, přece má za to, že jest všech hříchů zbavena a všemi ctnostmi ozdobena, tak že hodno jest, aby sprostné všecky spravovala. A ještě divnějším je Svatým do té nevěstky a každé její dcerky nebo stránky nebo „lidu některého pokrytého od wijry Krystowy | neb od prawdy pobiehlého a wfobie zawedeného duchownijho neb swietfkého | gestto giným weliká trápenij činij | a puzenij a vkrutenftwij. A že pro fwé oflepenij | wflech tiech zloftij newij do sebe. A tof gest ta litá Gezabel žena | oddaná Achabowi Králi. to gest. Antykrystowi . . . proti nijž gfe nefmiegj postawiti gediné Eliáfłowé. A gestté y ti druhdy strachem gegim wtijkagij do lefuow | a fmrti nase žadagij . . .“ Ti Eliášové jsou lidé planoucí láskou křestanskou, kteří jak oheň nic protivného Bohu netrpí, než všecko zlé trescí a kárají . . . „A kdož yako Eliáš rozlituge gfe nad zloftij lidfkau | swietfkau neb duchownij Kniežfkau | kteréž gest kniežstwo ztétó ženky | neb z Gezabelky. a zwlasttie kdož tresce gich bludy hybietif gemu bude od draka y od Gezabelky | y od Newieftky lité a pokryté | a swátostí ozdobené. Giftie žeť ho yako Eliáfe propudij | a konečně krwij se geho opogij | a tijn obyčegem fšel gest drak od počátku swieta proti woleným Božijm . . .“

Když tedy stejné pronásledování museli snášeti velcí svatí a Ducha Božího plní, a když každý z nich musel podstoupiti svou hroznou smrt, které nezasloužil, nemůžeme ani my boji s nevěstkou a drakem se vyhnouti, chceme-li do nebe přijíti; neboť právě na vyvolené Boží přijdou v poslední dny za Antikrista všechny rány popsané ve Zjevení sv. Jana a v Danielovi. „Jakož stogij psáno w Zgewenij Swatého Jana w II. kapitole. Puštijť natie swé Apofstoly falešné | gešto se prawij býti Apofstolé y neyfau. A to gešt brozná rána prwnij trpieti vpad od tiech | gešto gfe vědnljicy Krytowi welmi wiernij činij | dobrzij a swatij | jako Apofstolé včenij od Krysta nábožnij | a nad giné zdarzilij wdarzijch jako Apofstolé | a zato se magij a to gedem o druhém prawij. a przed lidmi gedem druhého welebij. Tak že wflickni ge za Apofstoly Krystowy magij. S tiemť tehdy zagijti a ge przemocy | a naleznúti nanich falešs nebo bludy | geštit prwnij wjietiežtwij . . . Potom pošťlet natie falešné Zidy. to gešt falešné vtrhače | wyznawače | gešto falešnie Krysta wyznawagij . . . Potom drak dáwa dobrého človieka we zlé a diábelné towarystwo | a tim ho šynie trápij . . . Potom puštijť natie konie červeného. O němž pijmo dij w Zgewenij w VI. kapitole. Y wštel gešt giný kuoň ryšlawý | a kdož naniem sediel dána mu byla motz aby wzal pokog s zemie | a dán gešt mu meč weliký. Ten Kuoň znamenáwa lidi lité a krwawé | gešto gfe krwi protiwij | a tiť odgijmagij pokog tielešný od človieka | a pomštau meče gey trápij. Pakli tomu odoláš | ale dát natie Kuoň bledý. A toť gšau wflickni pokrytcy a kacýrzi | a blúdnij | kterzijž budau šwoditi pijmem a radau zlau | a rozpakowati wwiyrze | a kdož natom koni sediel | miel gešt gméno smrt. Neb jako smrt mrtwij a dielij dušy od tiela. tak kacýrzi a blúdnij a zwláštie zprávce gich mrtwij | duše gich nenabytie | a dielij ge od wijry Apofstolské.

Potom puštij na toho woleného Božjho drak Andiely swé | gjmž dána gešt motz škoditi Zemi y Morzi | aby toho človieka diwnými škodami tielešnými mámili | y duchownijmi trápili. A též nešťiestijm tielešným od dobrého od trhali | a w hříjchy zawodili. Potom pošťlet nanie Andiely swé. to gešt. lidi a kazatelé. gešto se zdagij jako Andielé | aby proti niemu traubili. to gešt. hroznie kázali. Neb ginak wolali | a ztoho traubenij przháčezegij na wolené Božij hromobitij hrozná | a zemie trzefenij. A niekdy Oheň smijššený se krwij. a toť gšau zapálenij krwawá a mštiwá | lidi proti nim | neb gich pti lidé. Niekdy nanie špadá hwězda jako pochodnie | a gméno gegi pelýniek. to gešt zapálenij w dušy | yakoby bylo opravdu Nebeskau | kteréž činij ta hwiezda špadla. to gešt ofwijčené blúdnie | gēž se zda nebeska. Ale geštit horzké jako pelýniek | odněhožto mnozý mrau.

Niekdy pti niev kaže trúbiti | kázati neb hláfati. A wýgdau proti niemu. neb proti nim Kobylky z propašti Pekelné | a z dymu

gejho. A toť gľau lidé bludnij a pokrytij | gěž obilij Nebefkěmu. to geľt. Slowu Božijmu welmi űkodik. A zwláľtíe té drabě Pľfenicy. toť geľt tielu | a krwi Pána Gežijľe kryľta | geľto ho nehodnie požíwgagij. A nebo geľto gi totiž pľfenicy hryzau to gť geľto gij vtrhagij | a kaceřugij | a potupugij. A pto wycházegij z dymu pekelné propaľti. to geľt. z hluboké | a teyné | pekelné chyľtoľti | kteráž ge jako deym olepuge | a zatmijwa gim űlunce. to geľt. žiwot a prawdu űwietľau Pána Kryľta. Tak že tiech nayľwietegľijch prawd | jako űlunce nemohau widieti a znáti. Než budau nanich kleľati | jako o űedmeré Swáľtoľti Čyřkwe űwaté. A zwláľtě o Tiele Pána Kryľta | a geho krwi űwaté | y o giných mnohých prawdách. a to wľe puogdo | že hwiezda. to geľt. že niekterý wuodce | a Mijľtr | geňž se zdá jako hwiezda oľwijceny | a nebefky űpadne s nebe. to geľt. s Krzeľtianľké wijry a s žiwota nebefkěho. A wpadne na zemi. to geľt. w rozumy przirozené a tieľefné | gemuž bude dán Kľijč | aby oľwřzel propaľť | to geľt űkřytá a teyná Kacýřľtwa oľwřzel rzku rozumem | a duowody űwými miľternými | zniychž puogde zatmieniľ prawd Božijch jako deym a zapáľeniľ kťem bluduom | kterež wrodij ten deym. to geľt. zatmieniľ rozumu. A oľtud se narodij ty Kobylky űkákawé | a ne wľawiečné | a űľkodľiwé | laupežné a náľyľné. A dymem. to geľt rozumem chyľřým | neb wčeniľm toho Miľtra | té propaľti oľlepené | kterež magij nad űebau zpráwce gemuž gměno latinie Exľtirpator. to gť. wpleniľtel | a Rzeľľky Apollion | a židowľky Abbadon. Nebo yakýž zpráwce takowij y poddaniľ geho wľickni. Nebo budau wplěwati wľecko dobré | a množiti wiece pekelné a propaľtné | wijru kazýce. A jako Kobylky zerauce a kaufagijce. A ty Kobylky magij motz | jako űľtjrowé, nayprw űľadce liľzati | pieknie o prawdie mľuwiti | a geľdu drakowěho napuľtiti. to geľt. bludu. A ty Kobylky gľau podobné Koňum hotowým k bogi | a na hľawách gich Koruny. toť gľau čaľtá wjtiežľtwij | a wřwřz gich wľidná jako lidľká | a wľaľy žensľké, neb gľau myľľenie z ženiľeho | a žaľdoľti z ženiľých. Ale zubyť magij Lwowé. to geľt. že ľau náľyľim | a krádežemi žiwi | wkrutnij | liľtij | hniewiwij | a hřoznij jako zubowé Lwowi. A pancérze mieli železne. to geľt. z bluduow rozumu űwázané. a hľas krzjidel gich | jako hľas wozuow a konij mnohých biežijcych do boge. a gmieli Ocaľy gedowaté | jako űľtjrowé. nebo wđdy na zľem űwé biehy a űľkutky konagij. A žahadľa w gich ocaľých | geľto gimi giné bodau | a ožehagij. O kterak geľt hřozné a űraľľné | nakořož se ty Kobylky űľetij a oborzij a gmau ho žřáti a kaufati | trápiti a űwoditi. Nebo tudijž diľ Piľjľmo | že Krzižowanij gich geľt | jako krzižowanij draka | a neb űľtjra | kđyž raniľ čľowieka | gimiž budau Krzižowati wolené Božij.

A geľtie drak nemá natom doľti. Ale nieyaké űľelmy na wolené božij wýľľa | giné. než gľau praweny űwřchu. Jakožto Kozľa liťeho. Oniež Danyľ piľjľe w VIII. a XI. f. kapi. Kterak

když gest Beran stál v Gezera | gež znamenáwa lid božij | tichý a krotký | Beránka Pána Gežijše Krysta následowný. A té welebné swátosti tiela Božjho a krwe geho swaté milowný | kterauž nazýwa Danyel obětij wezdeyšij. Tehdy proti niemu wyfkočil Kozel lity | a smrdutý. to gest. lid Kacýrzky | a pokrytý | genž w den saudný štanau na lewicy. A ten rozlijti gfe proti Beránku | a porazý gay | a nohama potlačij | a zdwihně gfe proti šyle Nebeské | a s mece šylné | a jako hwiezdy ofwijčené s Nebe a potlačij ge. A odeyme od Knijžete šfly obiet wezdegšij | a porazý miesto pošwijčené geho. A dána gest mu motz proti obieti wezdayšij pro hrzijchy | a bude poražena prawda nazemi. A bude štiaštnie wše wešti | a wijce než muože wierzeno býti | wše bude kazyti | a wtom štiefstij weliké gmijti | a zabij naysylnejšij božij. A lid swatý hubiti bude podlé wuole swé | a prospiegeš lest w rukau geho | ale konečnieš bez ruku potrzen bude.

Hle z tee Rzeči máš | kterak hrozná promiena | puogde y od Kobylek | y od toho Kozla | a lidu blúdného. A kterak má swátost tuto naywelebniejšij nohama tlačiti | Kostely pošwiečené borziti | a wšlecky wiece dobré a wžitečne kaziti wšlecku prawdu porazyti | swaté naysylnejšij a nay ofwijčeniejšij mordowati | a wše podlé swé wuole wešti a činiti | a wtom wewšem weliké štiefstij mijti a prospijwati. O kterak to hrozne a nefnadne bude widieti woleným Božijm. Nebo když šylnij a ofwijčenij budau padati | což pak nebude omdlých a hlauptych. A protož dij Danyel | že když gt tak hrozne wiece widiel | že se gest roznemohl a roznedužil mnoho dnij. Nebo jakož dij dolegi w XI. kapitole. Zie poškwrnij Chrám šfly | a odeymau obiet wezdayšij | a dadij w ohawnošt a w wopuštienij. a zlošti počtau se w Zákon Božij štiwíe. Ale lid znage Boha swého obdrzij | a wčenij w lidu budau wčiti mnohé | a padnau w meče a w plameny | a wwiezenij | a w wkráčenij dnuow. A když padnau | pozdwiženi budau malau pomúckau. A przilepij gfe knim mnozý štiwíe | a z wčených padnau | aby byli šlitij | a wybranij | a zbijlenij.

Hle | kterak toto hrozně wiece budau dopuštieny na Swátost tu drahá a na božij wolené | a zwláštnie na wčené wty časy pošlednij nebezpečné | kteréž gšau y nynij | kteréž wiece magij wiedzieti wšickni lidé | aby se gich wyštrzijhali tijn pielniegi.“

III.

Může býti Milč spisovatelem takového díla? Leccos zdá se ovšem na první pohled tomuto náhledu nasvědčovati, sice by jinak byl — řekněme to již napřed — omyl Pavla Bydžovského nevyšetřitelný, ba přímo podezřelý. Ale podobnou iluzi rozptýlí záhy slova autorova: „Neb jakož dij swaté pamieti Mijštr Matieg

Čech | že diábel gest Wehemot. to gest naywiefnij szelma . . .²⁴⁾ Mistr Matěj Čech není nikdo jiný než Matěj z Janova. Poněvadž se praví o něm: „svatě paměti“, byly zajisté ty řádky psány teprve po smrti jeho, jež ho stihla r. 1394. Milíč zemřel však o dvacet let dříve, r. 1374, nemohl tedy o něm psáti jako o mistru „svatě paměti“. Kromě toho citát onen vzat je dle všeho ze spisu „Regulae veteris et novi testamenti“, jenž byl od Matěje z Janova teprve r. 1392 dokončen; jak byl by mohl Milíč z něho citovati? Na nějakou interpolaci nelze na tomto místě myslet. Kdo by se však přes to nechtěl s těmi důvody spokojiti, ať stopuje, co se dá ze KZ. o jejich původci vypátrati.

KZ. počínají takto: „Swaty Jan w swém zgewenij | Woleným Božijm wzamutcenij a w vzkostech položeným pijsse. Ya Jan bratr wás a towarys w zámutečých a w trpieliwošti. Byl gsem na ostrow Patmos wypuzený pro slowo Božij | a swědectwij Gezukrytowo. Y tu řeč yá hřijšný Kněz také p slowo Božij a swědectwij go^o wypúzený mluwijm kewšsem wierným' w kterémž koli zámutku položeným priwodie | nayprwé wám wšsem wierným. A před oči wásse předkládam mého miloftiwého Pána Gežijše vkrížowaného | y wšfenken ohawný křížž geho abyšfte naň lijtostiwie pohledieli . . .“²⁵⁾

Osamělý v pustině ostrova Patmu Miláček Páně, z rozkazu císařova pro slovo Boží a svědectví Jezukristovo tam zavezený, posílá pozdrav všem soudruhům v zármutku a trpělivosti a píše jim svá podivná zjevení — knihy to Sibylliny církve křesťanské vůbec a středověku zvláště — v nichž uložil, co zjevil mu Bůh skrze anděla, „aby ukázal služebníkům svým, které věci měly by se díti brzo . . .“²⁶⁾

Zjevení jeho rozjímal kněz jakýsi, jenž v podobném octl se postavení někde v Čechách, jsa také pro slovo Boží a svědectví jeho vypuzen do vyhnanství. Ten rozjímaje přišel na myšlénku, že se právě za dnů jeho naplňují všechny rány, jimž dle sv. Jana Antikrist t. j. ďábel a drak starý svět vůbec a zvláště vyvolené Boží v posledních dnech stihati bude. Svědčí o tom slova, jež napsal v úvodě KZ.: „neb nikdy wšickni hřijchowe | a šelemnosti tiešne | nebyly lau odpočátku swieta na lidech tak weliké | tak howadné | tak fylné jako budau | a giž g'au pod wládařstwijm te Sfelmy weliké a hrozné“.²⁷⁾ Tuto myšlénku rozvádí v pátém křížování „věrné duše od rozličných lidí toho světa“, v němž se bezmála všechny současné narážky vyskytují, které se ve KZ. naléztí dají. Středem tohoto křížování, v němž těžiště celého

²⁴⁾ KZ. l. 26 E.

²⁵⁾ KZ. l. 1 A. B.

²⁶⁾ Zjevení sv. Jana I. 1. Moderní theologové protestantští ovšem popírají, že by tento sv. Jan byl spisovatelem Zjevení. Ale ve středověku o takových pochybnostech nevěděli.

²⁷⁾ KZ. l. 7 D.

díla spočívá, jsou kapitoly 18. a 19., které jednají o tom, jak ďábel, když řečmi lidskými proti vyvolenému Božimu ničeho nemůže svést, šelmy rozličné t. j. lidi bludné a hovadné proti němu poštve. A tu kap. 18., jež jest věnována výkladu oné šelmy Wehemot ze Zjev. sv. Jana a čtyř šelem z proroctví Danielova, končí výklad slovy: „Hle žeť wty časy drakowy. to geft. A nty kryftowy | kterzijž glú nynij ſwietij | budaut ſtatečnie proti drakowi. to geft. proti diáblu boyowati“.²⁵⁾ A kapitola 19. po výkladu o ženě nevěstce a o kobykách, jež z dýmu pekelného přijdou na svět, zavřena je slovy: „Hle | kterak toto hrozné wiecey budau dopuſtſtſieny na Swátost tu drabú | a na božij wolené | a zwláſtſtie na wčené wty časy poſlednij nebezpečné | kteréz gfa u nynij ...“²⁶⁾

Máme tedy před sebou ve KZ. dílo tendenční, jehož spisovatel pod záminkou, že bude líčiti stav a utrpení Církve i každé duše věrné za posledních dnův Antikristových, líčí vlastně stav a utrpení Církve i každé duše věrné za doby, kdy žil a dle vlastního přiznání pro své přesvědčení pronásledován byl.

V tomto soužení viděl jedinou spásu svou i každé duše věrné v tom, když si kříž Kristův a bolestnou smrt jeho nade vše jiné zamiluje a tak s Kristem co nejužší se spojí; neboť jenom tím způsobem prý může poznati nástrahy drakovy a jich se vystříhati.

V díle svém, jež píše všem věrným v kterémkoli zármutku položeným, spojil pak obě vůdčí myšlenky tak, že mluví o sedmerém křížování, jež každá duše musí trpěti, vysvětluje, kterými způsoby zvláště Antikrist na ni dotírá, a dává naučení, jak se úkladům jeho vyhnouti má. Proti křížování od rozličných lidí tohoto světa zvláště odporučuje rozjímání o umučení Kristově, jež rozebírá a vykládá v 83 stupních řebříku Jakubova.

Tak vznikly „Knihy o zarmouceních velikých Církve svatě i každé duše věrné, kteréž mají trpěti od Draka v poslední dny; a o Antikristovi a jeho sedmi ranách posledních a nejhrošších, kterýmiž bude všecky volené Boží náramně křížowati, a kterak se mají volení Boží v tom křížowání míti.“

Spisovatel se představuje sám jako kněz, dává si z obyčejné skromnosti titul hříšníka. Za příčinu vyhnanství svého, v němž KZ. píše, udává „slovo Boží“ a „svědectví“, které o něm vydával. Nebylo tedy jedinou příčinou náboženské přesvědčení jeho, nýbrž také ta okolnost, že se ho nějakým způsobem proti odpůrcům zastával. Jaké to „slovo Boží“ bylo, a čím o něm svědectví vydával?

Aby nebylo snad pochybností o jeho pravověrnosti, sám se ohraňuje: „A ſkrze tuto ženku | nemijni ſe | ani má rozumiena

²⁵⁾ KZ. I. 55 F.

²⁶⁾ KZ. I. 62 A.

bíti Cýrkew prawá a Bohu wierná Rzizjmfké^o Koftela | kteráž má motz duchownij od Boha³⁰⁾ Jinde mluví o „církví svaté“³¹⁾ a zároveň konstatuje, že se této církvi dějí veliká protivienství: nemoudří a bludní kazatelé ruší její řády duchovní a svaté, králové, papežové i jiní mocní trhají jednotu její, a páni lakomí činí totéž tak dobře jako kacíři. Tito kacíři a bludní, a zvláště zprávcové jich, mrtví duše nenabyté a dělí je od víry apoštolské.³²⁾ Poněvadž jediné církev římskou za pravou prohlašuje, rozumí také jednotou církve, kterou kacíři ruší, jednotu církve římské. Vytýká-li dále týmž kacířům, že duše dělí od víry apoštolské, přiznává tím, že se tato víra v církvi římské udržuje. Výhrad od toho nikde nečiní.

Dále mluví o lidech, kteří budou klesati na rozličných pravdách, jako „o sedmeré svátosti církve svaté“.³³⁾ Uznává tedy také sedmero svátostí církve římské. O dvou z nich obzvláště jeho úsudek poznáváme, totiž o svátosti oltářní a o zpovědi. Slova: „Ale ta mocná smrt hroby otvírá | to gest že ta swiedomij a srdce obawná mnohých a smrdutých hříjchuw plná | a wewšlech zloŝtech dáwno zawřena | mocnie odwijrá aby se w swých zloŝtech zgewowala a na swatau zpowied wíjkalá“³⁴⁾ nedají se jinak vykládati, leč na zpověď ušní. Tuto zpověď vykonati je nevyhnutelně třeba, dříve než ke stolu Páně přistoupíme; neboť to učiniti může jen člověk, jenž má „svědomí nad sníh čisté a bílé“³⁵⁾ „tak aby poslední prášek, to jest malé hříchy jako prášek nejprv s noh svých, t. j. s svých žádostí slzami vyčistil“.³⁶⁾

Vykonavše zpověď můžeme teprve „k čistému a velebnému Pánu“³⁷⁾ přistoupiti, pak teprve můžeme „přijíti a zachovati v sobě těla a krve boží drahé přirození“.³⁸⁾ O svátosti oltářní věří, že v ní jest „tělo Boží a krev jeho swatá, a tak pravý Bůh i člověk“³⁹⁾ jemž se máme ve svátosti této klaněti.

Charakteristické jest, že všude, kde se ve KZ. mluví o svátosti oltářní, vždy se mluví současně o těle Kristově a jeho krvi svaté. To by ještě nemohlo býti rozhodujícím důvodem, abychom spisovatele prohlásili za kališníka, proto že bylo a jest obyčejem též u spisovatelů pod jednou, že mluví často o těle a krvi Kristově, poněvadž katolíci věří, že ve proměněné hostii jest nejen

³⁰⁾ KZ. I. 57 B.

³¹⁾ Viz KZ. I. 48 A, 55 A, 52 C, 57 A, 60 E, 83 A, 96 B, C, D, F.

³²⁾ KZ. I. 96 B, C, D, F, 97 A, 60 A.

³³⁾ KZ. I. 60 E.

³⁴⁾ KZ. I. 103 B.

³⁵⁾ KZ. I. 105 A.

³⁶⁾ KZ. I. 78 A.

³⁷⁾ KZ. I. 78 A.

³⁸⁾ KZ. I. 105 A.

³⁹⁾ KZ. I. 95 C.

tělo, nýbrž i krev Páně. Ale na jednom místě mluví se pouze o „krvi Beránka“: „A pro krew Beránka | kterůž když budau nábožnie pijti | a gij milowati | a hodnie a wdiečnie se snij obierati | a gi ľebe proti drakowi | y proti wflem hrzijchuom y diábelstwim | y proti wflem nefnázem pofylňowati. a odtud ľýlu a statečnoť | y wflecku pomoc yako z ľtudnice bráti. Tiť budau draka. to gefť. diabla | y wflecka geho duchownij pokuffenij přemáhati“.⁴⁰⁾ Slova tato platí o vyvolených vůbec, ne snad jen o kněžích. Byl tedy pisatel utraquistou.

Jako takový nemohl ovšem souhlasiti s těmi, kdož obrady církevní nebo svátosti některé zavrhovali. Píšeť o nich: „Také wtiechto winnách gľau wfľickni blůdni a kacřfy | kteřijž gľe prawdám Božim | neb fwátostem | neb kořtelnijmu řádu rauhagij a w poľmiech ge magij“.⁴¹⁾

Dle toho srovnával se kněz tento ve všech sporných otázkách náboženských 15. stol. s církví římskou, až na to, že byl přívržencem přijímání pod obojí. Náležel tedy k nejmírnějším kališníkům čili ke straně, kterou vedli mistři Petr z Mladonovic, Křišťan z Prachatic, Jan z Přibrami, Prokop z Plzně a jiní. Učení těchto mistrů bylo patrně ono slovo Boží, o němž svědectví vydával, a pro něž do vyhnanství jíti musel.

Přijímání pod obojí způsobou zavedl v Čechách mistr Jakoubek ze Stříbra, ale teprve na podzim r. 1414. Dřív o něm není ani zmínky. Nemohly tedy KZ. býti sepsány před tímto rokem, což je novým důvodem proti autorství Milíčovu, o němž mimo to ani nejuhlavnější nepřátelé nikdy netvrdili, že by se byl kdy v učení o svátosti oltářní od dogmatu katolického uchýlil.

(Pokračování.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentálu doplňkovému.

Napsal Jaroslav Hruška.

(Pokračování.)

bych, biech, běch, byl jsem.

Příd. jm. tvaru jmenného: hí bý yudas moczen dworu Jid. 55 — achz chczte by síwí byli ApD 3 — tolik zzem byl ľudem brozen t. 8. — a ten czľowiek by wicz dyabla prazden

⁴⁰⁾ KZ. I. 55 A.

⁴¹⁾ KZ. I. 95 C.

Pass. 314 — bychwa spolu tyflicz let zywa byla t. 323 — w lowiech welmi myflyw bieffe t. 384 — proczby gemu bylo mylo na zelezye snyedaty DalC 23 — mnieše, by kněžstvem byl jist Dal. 63. 45 — a také, že velmi medl bieše t. 69. 21 (mdel Ješ.) — všiej bratří byl mil ten diel t. 46. 33 — v Němcích biechu kniežata mláda t. 69. 10 — Jaromir mlád ješe bieše t. 33. 23 — mladý, ač riedko, múdr bývá t. 69. 13 — aby (dievky) črstvy a múdry k tomu byly t. 9. 9 — tej velmi násilen bieše t. 24. 6 — neb jiej roven nebieše t. 39. 10 — aby kněz český silen nebyl 59. 30 — to králi českému velmi škodno bieše t. 92. 58 — že ovšem neudaten bieše t. 17. 4 — mužóm by úzek svět t. 11. 18 — Hovora hospodě věren bieše t. 34. 34, 59. 19 — noha sviecnova, pravie, by byla Šalamúnova 47. 54 — bezkterych by nebyla takeho dostoyna lyná Modl. 66^b — zeg to mnohym bylo tvrdo flyffety Št. uč. 2^a 2 — by zaftup pohanky rzyedek AlxV 1731 — byt wfleczka tato hora zlatá byla OtcA 458^b — bieffe tiem welmý truchel t. 252^b — neb gest byl stydlyw y zmladu t. 462^a — tak bieffe przykro t. 447^a — malo bieffe (c)horeb t. 448^a — tak bieše hrozen (král) Dal. Palcl. 67. 31 — by král léň na vojnu vstáti Dal. Zeber. 80. 15. A tak velmi často.

Příd. jm. tvaru složeného: ez byl wfye pokori plni Pass. 314. eufemian bieffe welmi milofrdni t. 322 — ten eufemian byl tak moczni, ez prvy naczyefarrowie dworzie bieffe t. 322 — a tak potom dobri byl t. 352 ochotni bieffe chudim. rityerzftwu poczeftni zlym lidem byl hrozni proty neprzatelom hyrdynni t. 329 tak gest byl w swatofty weliki (sv. Jan Křstitel) t. 281 — dětátko velmi krásné bieše Dal. 21. 11 také bývají múdré děti (daz dy kinder wern wiz) t. 69. 12 pakly by ktery tak sproftny byl Št. uč. 9^b 2 znam to ze by to dobre bylo t. 27^a 2 nebyl klewetawy OtcA 337^a. Příkladů mnoho.

Instrumental příd. jména: chce aby zle dobrym bylo Št. uč. 12^b 1 aby byl prworozenym mezy mnoho bratrzi t. 29^a 2 — i zlí bývají dobrými Št. V. 288 — kdyz gieftie bieffe swietfkym OtcA 278^b člověk k tomu stvořen jest, aby pobožným, ctnostným, rozumným a osvíceným byl Did. 48 by bohatým byl, moudrým není Jung., účel mé básně byl vznešeným, Kostel., na ledě 20, z té příčiny byl i způsob vznešeným, svatým t., Pavlinka byla čtveračivou, roztomilou (sic!) t. 22. — Ve staré době zřídka.

Komparativ (superlativ): to miesto tehdi nayflowutnyeyfly bieffe Pass. 388 Vršovici najvěčši biechu Dal. 34, 1 — sukně košile bližše nebývá t. 36. 35 ne proto, by lepší byl t. 57. 32 pravie nynější by lepší byli t. 84. 23, 110, 11 inhed by utieffeneyfly Hrad. 63^b 3 potok horšly fwe studnyczye bywa Vít. 46^a. 147 strzyez fye, ktoz muoz vrazyty neb tebe mocznyegy byty t. 81^a. 4, 39 tyem my gest chutnyegye bylo pláty Št. uč.

1^a. 1 mohu chtiety aby lepſy byl t. 27^a. 1 — kak by (Darius) mnoho przyczynyegy Alx V. 10^b 52 by ſylen y hotowiegy OtcA 367^a lid byl take tym bohoboygniegy t. 463^b bieffe zdrowiegy nezly drziewe t. 156^b abych mohl hotowiegy byti t. 390^a. — fran-tiškáni bývali nejčtetnější Lepař¹⁾ 192 str.

Instrumental: ve stavitelství nejčinnějšími byli mistrové řečtí Lepař 111, nejdůkladnějším však byl spis Oty, biskupa fri-siuského t. 193.

Náměstky a číslovky: chtye widyety kacy (tot. hosté) by byli Pass. 386 — kaka twa hoſpoda tuto dnes muoz byty t. 473 y wy budeta prwnye na mem dworzie t. 283 — jáz bych twá ráda byla Dal. 12. 7 — by czech sam sedmy natey horzie DalC. 10. — Čechové v městě první biechu Dal. 47. 51 chczu yas owfem twoy rad býty Mast. 11, niewierz(v) tomv by byl twoy Rožmb. — nebo gedyne to owocze palmowe nate pufczy bieffe OtcA 308^a — ale kteréž práce nic nebyly Lab. 7. 6.

Později též instrumental: czo gły neb czymly byti chceff Kat. 1221 summou něčím a ničím býti vše jedno a též jest Lab. 46. 2 — aby ničím jiným býti nežádali t. 45. 3 — svatý Josef byl takovým, jakým ho Bůh míti chtěl Ev. Mat. 25.

Km. bád-

Příd. jm. tvaru jmenného: ay tot budeš mlcziedlyw Pass. 276 sbozie tobie probyteczno bude t. 479 — dokad bohu libo bude t. 323 — to (sc. myeſto) bude slowutno poſwetu DalC. 26 buď vám milo uſilie málo pojmieti Dal. 10. 43 — bude náš slowáten rod t. 34. 5 budu ná zde plny stoly DalC. 10 — wsta-wyczen, myekek take bud Wit. 62^a budu gý laczyn Št. uč. 20^a. 1 y kto bude bezpecz t. 46^a 1 s ſwatym ſwat budeff aſprzewracze-nym przewraczen budeff t. 46^b 1 kterziz potok woden bude AlxV. 4^a. 7 ynhed bude morzie newelyko zenam OtcA 214^a — buď praw nebo krzyw t. 382^a.

Příd. jm. složené: tent bude weliki przied hoſpodynem Pass. 275 — toto dyetye bude prziewzaczne t. 328 — hrozné zlym bude z mrtvých wstáti ŠtV. 188 s swatým swatý budeš a pře-vráceny s převráceným t. 269.

Instrumental: poydu na ſwiet a budu ſwietſkym OtcA 169^b a kdyz ſem tak zahynul poygdu a budu ſwietſkym t. 233^a.

Komparativ a náměstky: ez wam ſpomocznyegy budu umra Pass. 417 — ynhed bielegi nez ſnyeh budeff t. 469 — gims ins hezpechnygyffli bndem AlxBM. 3^b. 30. nebudeš ty mojPis. 1. 257.

¹⁾ Všeobecný dějepis, díl 2., vydání 2.

Instr.: buda tebou nedal bych mu nic Hatt.

Vypuštěním slova „věc“ vznikla úsloví „pěkná, dobrá“ atd. pěknát jest, milý brachu, statek a zboží Lab. 9. 17, vedle toho: milý brachu pěkná věc jest pěknou mítí bibliotéku t. 10. 8. — To je dobrá Us-

Instr. se tu nevyskýtá —

V doplňku je substantivum neb jméno je zastupující.

Km. jes-

jsem — jsou.

Nominativ: ti fi otecz fameho czrta Pass. 347 natalia pany yešt nadobna vrozena y bohata t. 480 — neftidiwe oko yešt srdczye zly pofel t. 320 — meho tyelefenftwie utrpenye rest me duffye w nebefa powyffeny t. 320 — Druhy yešt wnuk moy nycodemus t. 399. fwati bartholomiegy yenzto fi yazik horuci tis wíta bozye ti fi studnycie znyezto tecze fwati pramen. Ti fi ten genztos . . t. 460. Obecz yešt kazdeho ohrada DalC. 17 — otka sucha yest znamenye meho chlapyeho urozenye t. 24 — Báto ten jest pravá vila, kterýž pro řeč cizieho, nepřitel jest svého bližnieho Dal. 53. 40 — Ač sú to samy zamyslily, znamenye jest, že sú múdré byly t. 13. 18 — Země jest máti každého t. 67 — ten swatý mučenník jest velký swátek t. 92. Že sú někteří dobří turnějnici, již sú v boji praví špatníci t. 84. 20 — promye geste wteyto nuzy aysu promye wassy domowe husty luzy DalC. 10. — ale že's ty bezděčný zěl mój Dal. 39. 72, neboť jest muž vila všaký t. 3. 40 — po němž vědě, že jest člověk swatý t. 29. 20 — Noc gest dýeju wflemu matýe AlxBM. 3^a. 16 — Szem chzlowiek wfle chzty otyathý t. 4^a. 40 — iaks gest obýchzýej chzloufeczi t. 3^b. 33 — gichs zi(y) thy chzaka gedyna t. 1^b. 15 — Gezus kristus gest fyn buozy Pass. 127 — gez gest prawy buoh gezus kristus t. 128, dyetky mnozy gfu ponafem hrzyechu lyudye. gez . . Hom. Klem.¹⁾ 1^a — Mystrze, gfem ti dworny holomek Mast. 7 — boh moy yfy ty ŽTruh. 3^a. 139 — Twyrdoft gest hospodin boyuczým sebe ŽBrn. 24. 14 — ti gfi buoh fpařitel moy t. 24. 3 — Pomocznik y przigimatel moy ty gfi t. 98. 114 — Sluha twoy gfem jaz t. 118 — a zakon twoy myffeny me gest ŽOl. 118 — aprotoz kazda fwodnyczye wiecze gest nez wrzedlnyczye Hrad 106^b. 3 — Tehdy ten myych duchowny wida ze gest czlowiek rowny t. 4^b. 7 — wtom fye pokaza ze gest czlowiek prawy t. 81^a. 5 — Twoyt fyn gest buoh iczlowiek t. 58^a. 5 — Ba czo przis ty gly uczennyk ieho t. 85^b. 5 — Tys chleb zywy genz t. 47^b. 10 — zlodiey gfy a smyffem bludis t. 113^a.

¹⁾ Zlomek homiliaře bibliotheky Klementinské z polovice XIV. stol. Filologické listy roč. XIV. str. 262.

14 (zlodygem, ruk. kap.), Gfyli syn bozy t. 88^a. 17 — tys fluha boha zyweho t. 14^a. 17 — gazt sem bozie poselnyczye ieho wierna sluzebnyczye t. 121^a. 10 — Gat sem yeho apoftol indas t. 75^b. 15 — Neysem yeho fluha t. 85^a. 17 — yaz sem roba boha meho t. 64^b. 2 — Pannu gez geft dyeweczka prawo pohnati Rožmb. 57 — ze mye otdad sehnał gez ma diedyňa nenyte t. 43 k kazdemu vrzadu pohon profel kterychz dyedyn ge hospodarz t. 51 — Wflak wyeff ze gsem twa dczy wyera Vit. 15^b. 1154 — Tys ma dczy y ma newyelta Mehos bozftwyte na swyete czyefta t. 28^a. 642 — Sprołtnoſt yazyka praweho Gyeff y czyeft y chwala gyeho t. 73^b. 3. 4 — Tys nebefka wflyeczka fyla. Tys rozkoſſ bydla rayſkeho, Tys chram krale nebeſkeho, Tys f poczatka przychytana, Syen fwate trogyczye, ſkala; Tys kralewna ſwych ſluh ſprawna, Tys kwyet czyſtoty panenske, Tys wſywe wefele nebeſke, Tys rozkoſſ angyelſkych kuoruow, Tys wefele nebeſkych ſboruow atd. t. 83^a. 30 ſl., nebfy dyewka wyborna bohem zwolena Dor. 3 — ja sem angel Gabryel 3^a Krist., Neb naſſ kray geft ray. anafy przietełe gfv patriarchy a prorocy a kral naſſ geft kryſtus Œt. uć. 3^a. 1 — neb wyera geft zaklad a korzen wſſeho dobreho t. 4^a. 1 — lakomſtwo geft ſluzba modlam t. 20^a. 1 — Buoh yeft myloſt t. 22^a. 1 — ytyelo naſſe geftoy zemye t. 32^b. 2 — ze wſſech ſpolu geft buoh otec (dopln.) t. 30^a. 1. a zey pan nadpany t. 30^a. 2 — gehoz otec wilozeny gest pan, . . kral geft nadewſemi kraly Kat. 491 — a geft gich przifeznyk czely t. 64 — Gfemt michal angelſky hrabye t. 1607 — Wflak ya ſsem kral nadkraly AixV. 11^b. 30 — At gſſi wtoczſtſywe otzamutka Petr. modl. a žaltář. F. L. VII. ſtr. 128. Vcho dobre liſice gest Hugo. prawie ze ſy ſmylnyk welykſy OtcA rzkucze ze gfy welyky pyſlnyk t. 176^a — Toho mi geft ſwiedek zywy napuſczy opat muoyg t. 395^a — dobrys rzemeflnyk t. 245^b — ten gest prawy mnych, genz t. 223^b — On geft czlowiek nebeſkſy t. 276^a — ya ſem hrzyeſlnyk hrzieſnſy t. 259^a — ſwatyt geft czlowiek (t. Symeon) t. 374^b — Tys czlowiek duchownſy Ale my yako ſme tieleſnſy t. 207^b — a proto poczatek naſſieho ſpaſenie geft bazen bozie t. 336^b — kdyz gehu tazachu geftly ſwrchowane dobre chudoba t. 270^b — Tys muoyg otec y ma matie tys wczednyk wſſeho dobreho t. 373^a — Tehdy neyſsem mati waſſie 260^b — Twa nadiegie geft dwa ſflylnky t. 216^b ſwati otczy gefſto gfu duchownſy lekarzy t. 168^a — krzyz naſſ geft bazen bozie t. 335^b — Nebo kaczierzſtwo geft odluczenſy ot buoha t. 177^b nebo buoh geft milofrdie t. 243^a — ſlowo bozie geft ſemie t. 472^b — Czylys newiedela ze gfy žena t. 214^a — powiez mi.. kterzy ſu koly kozly a kterzy owce.. kozly ſu hrzieſnſy a ya ſem yeden hrzieſnſy t. 180^b OtcB 52^b myt ſme dieti twe ſeſtry OtcA 189^b — ze wſſech dywuow.. dywnieyſly dyw geft czlowiek t. 493^b — Czlowiek gfy ſluſſet aby dielał t. 208^a — prawylt mi gest oniem zet geft kaczierz t. 239^b — wy ſte bozie ſluhy a ſtarofny me

t. 375^b — ze gfy mocneho boha fluha t. 244^a — poznachom ze gefť ten nafs hospodarz pop t. 300^b — aby nefmutyl bratra. nebot gefť mnych t. 271^a — genzto gefť zalofťny nenie mnych kteryz vtrha czťi bratra fweho, nenie mnych genzto wrati druhu zloft zazloft, nenie mnych Gefťto gefť hniewywy neny mnych t. 371^b — a rzka ze fem krzieftan t. 394^a — ze gefť czarodieynyk t. 438^b zaty gefťto fu gehu fynowe t. 267^a — nebos czlowiek t. 267^a — A ten bieffe fluha swych hofpod OtcB 47^b — Ja fem fluha wafs t. 47^b — iat fem teodozyus cyefarz t. 49^a — ze gfy weliky pyfłnik t. 50^a — My fmy diety twe fełtry t. 56^a — Jat fem ted bratr twuog Peor t. 56^b — neb gly prawa obluda Pulk L., fmrt gefť nafie ofuda t. Smrt — Milý vlče, jáť jsem osel, zvíře hlěpé a robotné a nejsemť vyzina Tkadl. ty's vždy vyzina aneb sumowina t., tyť jsi vždy rybové maso t. neb miermidonowe fv zemane thefalskeho kralowftwie Kr. Troj. z r. 1519. Patriarcha jest slovo řecké Har. I. 25. Přistav ten jest přistav divný Har. II. 258. Hlad jest výborný kuchař Mitr. 112. Grammatyka gefť gifťe uměňj kteryž učí... Optátgram. Cos ty blood! Lab. 12. 1. Tato východní brána jest brána života t. 5. 3 — Já jsem tlu-močník královny světa Moudrosti t. 3. 3 — nedávají pokoje a jsou cesta k zármutkům t. 39. 11 — Bedlivost vaše jest pod-hlídavost, opatrnost vaše chytrost, přívětivost vaše pochlebenství, pravda vaše tvárnost jen, horlivost vaše vzteklost, pracovitost vaše otroctví, důvtipnost vaše domněnka atd. t. 33. 2 — Bujný oř jest mluva naše Čel. 93 — bez něho jsou (sc. písně) tělo bez duše, slupka bez jádra t. str. 115 — Přímé čáry, hrany, hroty jsou soběcké tvrdé hmoty neomylná znamení t. b. 54.

Podobně i jinde: szalona, pytas zmnie jak, a jesteś kobiéta? Krasz. Sm. jest to święta prawda t. Письма Ломоносова къ Шувалову суть безцѣнный памятникъ Словесности Русской. Бар. Бусл.

Je-li podmětem sloveso nebo celá věta: Neny to prawedni fuod newynne lidy bez wyni zahubity Pass. 373. — Můžete-li z té čieše píti již čas mně jest všiučku vypítí Dal. 30. 24 — Kniežecí ťřad jest na súdě sědětí sirotčiu žalobu slyšetí t. 95. 17 — Nefliczna wiecz chanba gefť tak dati bohu marnu czeft Hrad. 98^a. 11 — Smrt my othrobu fye brati t. 38^b. 18 — Wfye mudrofty gyefť poczatek Boha fye baty, gyefť statek Vit. 43^b. 134 — moz kazdy znamenaty kak gest dobra wyecz czysty pifmo fwate Št. 2^a. 2 — Ygefť rzku năprwne wyecz.. Wyerzy w buoh w otce t. 10^a. 1 — Zlo vporoby byty komu AlxV. 3^a. 37 — y rzekal gefť ze neny prawe bozy tielo gehoz przygymame w oplatku. ale ze giefťu podobyzna OtcA 387^b. — vznamenaw, že gefť obluda a duřšĩ zatopa modliti fye modlam OtcB. 48^a — Nebot buducie wyec gt at by erodes hledal dyetiete k zahubeni ge^o Koř. welyka gefť wiecz nedofatky trpieti OtcA 270^b — jichž práce byla, nástroje ukrutnosti strojiti a množiti Lab. 8. 7 —

Víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost t. 3. 2 — I pěkně lháti jest hřích Mudr. 68 — Člověka zahubiti není maličkost t. 355 —

Je-li podmětem náměstka „to“: Tot yeft ten klicz przyeřwati yenz odmyka Pass. 488 — Tot yeft ten moyzieřflow prut yenzto t. 488 — ay tot tyelo me t. 423 — yeřtli to prawda, czos dnes казал t. 413 — ato dyw nenyte t. 342 — ay tot obraz modly t. 284 — Nenyte to dyw ez. . t. 278 — tot znamenye tobie gez mluwiti nemocy budeš t. 276 — Tot jest duři zátopa a do pekla náhlá stopa Dal. 37. 24 — Tot ge ten den flowutny, nade wfleccky gyne hody řwrchowany, wflyech řlawnych hodow poczatek Krist. 6^b — Awyera krzyeřtyanřka toto geřt řt. uř. 11^a. 1 — yakoz rzieka fekyrze teřarř toy moy chleb t. 34^a. 2 — A gyřtye to geřt radořt wyernych dyety t. 32^a. 1 — tot geřt poczatek k řpařený OtcA 278^b — Tot geřt rzecz bratra genz mie geřt řmutyl t. 223^b Tot geřt prawa pokora t. 389^b any gie to tak draha wiecz t. 162^b — nebot to geřt naywrietřly zakon t. 262^a — Bude nafs wflech Zatraczenye toto Pulk Lit. (1466), to pro tebe vnada, to lehřeřři, to pokojněřři, to myřli užiřečněřři řivot Lab. 10. 1 — Ne práceřt, rozkoř t. 8. 1.

Sloveso může býti též vynecháno, čímž se sejdou zhusta dva nominativy, z nichž jeden jest podmětem, druhý doplňkem:

řzka prawy buoh yezus křřtus Pass. 344 — boh nafsye nadygeye t. 472 — Wiez to yez twe vřle mnye odwlazenyte t. 432 — řlowa uřt geho neprawo aleřt řBrň. 35, 4 — pocziechu wolatu zakon gey ukrziziewati Hrad. 84^b. 6 — Hořpodin ořřzieha t(e)be hořpodin zařlona t(wa) řřolom. 120. 5 — iakoby řam otecz prawo řtratil ze geřcze otczow řpolecznyk Rořmb. 52 — Ale kuprzywuznym przyeřny řyeczze mame neb onen otecz nebo maty, onen wřařtny bratr nebo řeřtra onen rodycz onen kmořt onen czeledyn onen řufed onen yako yedna wyecz sduřym wmanzeřtwyete řt. uř. 27^a. 1 — Akakzkoly buoh a czlowiek wfřak ne dwa ale gedem geřt Křřtus t. 11^b. 1 — tomu řam Geřus křřtus řwiedek y řwati andiely t. 404^b — Křal řena, rady řeny, uředniři řeny, řřecken regiment řenský! Lab. 29. 7 — Člověk nejvyvinutěřři řwojně hmoty výprava! Člověk — nejproniknutěřři mnohořitim saustawa! Čel. b. 66 — Čtnoř nejleři urozenoř Mudr. 22 — Mladoř radoř, řaroř řaloř t. 304 — řlná řuba hořle neřřěřti t. 74.

Vedle obyčejněho nominativu vyskyřta se od polovice stol. XIV. po „jsem“ etc. též instrumental, nejprve substantiv a adjektiv významu substantivního. „Jest“ mívá tu zřídka význam praeterito-praesentialní, obyčejně bývá instrum. zjevně analogický aneb v době pozděřři pro rozeřnání od podmětu; zhusta též pro řým.

Byla drzyewe gyeho dczerzy a gyz gyeft gyeho materzy Vit. 21^b. 121 (v rýmu) — ze geft twu zadoft napllynl ze gly diewku y materzy k tomu take bozy dczerzy Hrad. 62^a. 9 — (srov. gfuczy dyewku, matku byla t. 83^a. 12) — Ze geft diewku ymaterzy I zmylelu bozy dczerzy t. 65^a. 1 — vkaz my toho zemy giftu gehoz gieft matka diewku czyftu Kat. 564 (v rýmu) — ya mnym ze ty smyflyff wiekem Prawys ez geft boh czlowiekiem (v rýmu) Kat. 1323 — kdyz we fnach by dokonano gegye flubenye stryframem genz geft nade wly wyczy panem (v rýmu) t. 2389 — jedno je myslí přemítáním, druhé nadějí v boha, třetí žádostí Št. 267 — gemu wecze Yan jest Andielem OtcA 208^a — ykz fem mnychem tak fem to na fwem frdczy wlozyl t. 223^b — (srv. ze bych radiegy mnychem byl t. 391^b) — Já jsem hajtmanem Žer. záp. II. 169¹) — Bůh jest sám působitelem toho všeho Br., pomozíš mi Bože, ať já ani soudcem nejsem, ani se nesoudím Lab. 19. 5 — samo to srdečné s Bohem spojení . . . nejlíbější jemu pocout jest t. 44. 3 — ale kteréž šetření sotva není větším břemenem než pohodlím t. 26. 1 — Moudrost, kteráž jest ředitelkyní světa t. 31. 1 — Tělo nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné Kom. Did. 68 — Učení vnadou a libostí jest lidské myslí t. 137 — Učící není pánem, ale sluhou přírody; není předtvůrcem, ale utvrditelem t. 123 — Ve svém domě každý jest pánem Mudr. 374 — Kozel dlouhou bradu má a není mudrcem t. 268 — Zajíc dlouhé uši má a není oslem t. 268 — O že nejsem orlem Jabl. 218 — Ach kýž jsem slavičkem tím malým ptáčíčkem Erb. II. 128 — neboť jak mile by dobře šla i pod jméno kteréhokoliv národu, již není písní českau Čel. 114 — A dle míry, jak tu která paní jest neb posluhau t. b. 58 — zpěvy z věků novějších jsau toho důkazem t. 11 } — Aniž to, by hlučnau traubau | zněla pověst o tobě, že jsi kmene svého chlaubau t. b. 85 — co vlastně jest podstatou české písně? t. 115.

Podobně v jiných slov. nářečích: poezya jest muzyką duszy Krasz. Sm. — тотъ городокъ есть бо пристанищемъ корабельнымъ. Барск. Бусл.

Nepatří sem příklady:

Pak opyet wyerzecz wyznawame rzkucz: W otcze wflemo-huczeho. Otec geft przyrozenym sweho syna przyzozeneho Št. uč. 12^b. 1 — jak svědčí další řeč: Geft take naff otec acz ne tymz czynem yako sweho syna przyrozenym gedyneho ale wzwo-lenym neb dal geft atd. t. 12^b. 1 — Tehdy wzrziew ze nený

¹) Beneš Optát ve své gram. (str. 18. regula II) praví: „An non sum apostolus?“ Rci: Zdaliž nejsem apoštolem? (ne apoštol), takovou proměnu všudy máš činiti, kdežkoli toho slušnost potřebuje“. Blahoslav k tomu poznamenává: „Zdaliž nejsem apoštolem, dobře se dí, ale též se dobře dí: zdaliž nejsem apoštol“.

geho wýnu ze gehu buoh nevflyšal ale toho bratra obmeškaným. A proto ze twa wyna gešt ze sie kochals wezlem myšlený ne-
fnadno gešt zlemu duchu od tebe puštyti OtcA 168^a; jak z kon-
textu patrnó.

Je-li sloveso vypuštěno bývá v době pozdější instr. na označení přísudkové funkce substantiva, zvláště má-li býti totéž jméno podmětem i přísudkem: ata wycz traty bude donydz buoh bohem Št. uč. 19^b. 2 — Kuoň jedná hřibětem člověk dwakráte dietětem Přísl. stč. — ze umrziety hrziechy gmyeti duffy wiecznu zawadu PulkL. Pravda. — Proto Polák Polákem, aby bil, a chlap chlapem, aby trpěl Mudr. 464 — Báh Bohem a lidé lidmi t. 3 — Chrámem tu poušť, krovem širé nebe, slunce swicí chrámovou Jung. I. 116 — jest w człowieku coś co go ostrzega, że zle złém Krasz. Sm.

jsa:

Nominativ: arnulfus swati otec gfa Pass. 331 a yfa swati czlowiek t. 331 — Jsa český kněz Dal. 90. 6 — ygfa meho spa-
seny zryzetel Modl. 55^a. 77 — Gfucz kralowna wfieho fwieta gfucz wfiech andielow ofwieta Hrad. 122^b. 7 — Ten gešt take muzie-
boyczye, genz gfa řudi neb poprawczye t. 99^a. 16 — ay gfa sam tyem dyedynam hořpodarz Rožmb. 99 — hořpodyny gffuczi t. 46 — ez gfa przyewffemohuczy hořpodyn nad hubenym stworzenym mftyř Krist. 1^a — gfucz taka kniezna OtcA. 472^a — Ale fuczy dczy krale welykeho t. 468^a — gfucz kmotra materam a matie dietkam 468^a — a mnych gfa yako ya t. 212^b — Host i já v té nejša řiši Čel. b. 75 — Ty, stkwělejří syn jsa této řiře, zbořenistěm tčecho skal t. 57.

Vedle toho bývá již záhy a dosti často při „jsa“ instrumental:

A kdiz ten kacierz w zakon predicatorowy wfel. a tu con-
nyřfem yfa Pass. 413 — Opatem gfa bratry zakonu ucziefle Hrad. 9^a. 16 — By dziewku gfucz byla mati t. 62^a. 7, t. 64^b. 13 — vedle: Gfucz yeho dczy iby matie w to wlerzym t. 68^b. 14 — Wřak zemruly pannamy gfucz Št. uč. 37^a. 2 (dle: aby gym bylo pannamy byti t. 45^b. 1, nebudely wam mylo byty pannamy t. 44^b. 1 atd.), — ktoz řhrzeřly protyw bohu gfa gyz krzeřtjaně t. — Gfucz krzeřtanku wřtawicznu Kat. 1104 — kdzy gfa bohem neozraccnym t. 1737 — byla řwieteyřly nezly donydz gešt byla geřtie pannu neb neygfucz pannu wiefnie zeleti ztrati panenke řwieteyřly wiefz nez pannu gfucz y zadati panenřtwie zbyti OtcA 468^b — gfucz geřtie lankrabynu t. 487^a — ez potom y man-
zelem gfa řpiefie dopuřti sie czyzolořřtwia ř. 461^b — czely tyden gfa krzeřřtjanem t. 285^a — Jakozto gfa řwiefckym wladarzem OtcB 59^b.

β) *kmen by a bąd.*

býti (= esse) s nominativem:¹⁾

ale kdys pak zbořim wzhrde pochzie byty ludzky dawczie byw drzewe gych chzty opravczie AlxH. 3^b. 17 — racz mne fwe chude sluzebnycie strazie byty Pass. 381 — a iaz chcy yeho vzennyk byty t. 351 — W ti czafi zly Julian poczie weliky nafilnyk krzeřtanom byty t. 283 — nemuozy byty muoy vzennyk t. 283 — racz mi moczni řpomocznyk byty t. 381 — Ač sů byli včera nepřietelė, dnes by mohli býti všickni přietelė Dal. 59. 40 (si mohtin hut vrunt sin 60) — chceř-li mój muž milý býti, chcu jáz Děvín zraditi t. 12. 22 (ob du wilt sin myn man gern 25) — Ale svým zemanóm přezřfi všeho, proto nechci býti člověk jeho t. 55. 17 (darvm will ich sin diner sin nit) — I je sé Václava kněžė ciesař prositi, by jeho přietel ráčil býti t. 29. 26 — Nýt bych ztras twoý byty sadal AlxBM 2^a. 26 — ana nemudra blaznyczye chtieczy byti czfna wdowczye Hrad. 105^b. 7 — ktoz chce byti přietel tohoto řwyeta bude bozy nepřietel řt. uć. 2^a. 1 — I pocze řwych byty dawczye Genz prwe byes obrancye AlxV 20^b. 23 — Nemají býti přičina nevěry řtV 318 — Nerod řye gyey řynu kryti Wřakt chce rada twa chot biti Kat. 762 — aby buoh raczyl gemu pomocnyk byti OtcA 289^a — kteřfi soudcovė býti měli a chtěli Lab. I. 11.

býti (= fieri) s instrum.:

Jako v předeřšlém uvádime i zde přřklady náležité i s analogiemi: zwiedyew, yez řwatemu germanu po nem břkupem byty. Pass. 385 — yez mas po mnye w tomto mieřtye břkupem byty t. — A kdyř ciesařė budů voliti, ti, již volė, budů sé vaditi, tehdy mu káza mezi volennřky vnřti, a komuř by dal, tomu ciesařem býti Dal. 48. 18 — rzkucz ktoz chce wdomu skody byty neday gyskrnie uhlem byty neb uhel czasto ohnyem bywa pronz bohaty sbozye zbywa DalC. 31 (der laz dy funkin nicht eine koln werdin in dem haus, wan der kol von einer graus wirt oft czu einer flammen) — Opriet lybussye powyedye Nebot yaz to dobrzye wyedie gemuz byty wassyu hospodu DalC. 19 (aber ich weys iezund wol, wer do schol werden ewer furste und herre 3. 4 pros. překl., wer vnsir her sin sol, řym. př. 60) — již tė chce tvój bratr zabiti by mohl sám kněžem býti Dal. 30. 12 (daz er herzoge moge selbir sin 21) — Vězte, že kdyř kto volenřm móż kněžem býti, toho kněžė nemóż nikto zbaviti t. 64. 47 (wo der furst nur gesin²⁾ mag an kur 96) — Nechcem toho dopustiti by bylo Němci našim břkupem býti t. 49. 20 — Raději

¹⁾ Uvádime tu i v nářl. doklady náležité i s analogiemi, čtenář rozhodniř sám, kdy značí tu by-esse a kdy fieri.

²⁾ Co do významu ge-řtřněm. srovn. Weinhold: *Mittelhochdeutsche Grammatik*. 2. Ausg. Paderborn 1883. ř 303.

chci konvršem býti než králem, a s nepřátely se nebíti t. 24. 13 — Ten Durink o svém pánu lest kladiěše, kak by mohł jej zabiti a v dědinách pánem býti t. 21. 16 (und herschin in sinem erbe 22) — Rubine, mozes prudkym flym newyerny finem byty Mast. 205 — Opatem nykakz bytu nechtiefe Hrad. Prok. 16^b. 8 — Ale ottoho sye vzdalowaffe nechtie opatem bytu omluwowaffe t. 25^a. 5 — Swateho prokopa opatem wzwoľi Swaty prokop chtieffe sye skryti Nechtie rad opatem byti t. 9^a. 5 — aproto buoh nadny pomřil ze gy wepy twarz promyenył a gma tiem přem wezdy byti Hrad. 105^b. 15 — Protoz nerod sye branyty Tobyet poslem gyest wzdy byty Vít. 4^b. 293 — Proty swyedomy krzyweho nerod nasledownyem byty t. 75^a. 3. 15, ale: Ktoz zatagy czo krzyweho Tent gyest nasledownyk zleho t. — Vdalit sye swyedkem byty Nerod przyetele wynyty t. 73^b. 3. 3 — Chczefly mudrym muzem byty Nerod zenye w tom wyerzity t. 62^b. 1. 8 — Ale nebudely wam zwlařtye mylo pro buoh byty pannamy řt. uř. 44^b. 1 — aby draho amylo gym bylo pannamy byti t. 45^b. 1 — nevmflywaffe az do řmrti pannamy byti t. 37^a. 2 (zřstati 37^a. 1) — Kakzkoli to geřt nebył geřtoy przigal toczilř cřlowiekiem nebył . . . y geřt boh gyz cřlowyiek a poczal cřlowyiekem byti t. 13^b. 2 — Divi se, ař ta řeř mohla pravdř býti Dal. 50. 15 — Neb takě mohla by ta síla k meřiu přistřpiti a ř by řeř pravdř mohla býti t. 50. 18 — nepřeje jemu v řeřch knieřetem býti DalZeb. 55. 9 — myřlecz diewku byti w tom řpytale OtcA 483^b — a ktoz chce myřtem býti nad gyne t. 218^b — ktoz sye wuole nepotlaczy pod se nemuoz mnychem byty t. 223^a — Chczefly mnychem byti gdy domieřta t. 215^b — yakz sem mnychem poczal byti t. 265^a — yakz poczal mnychem byti t. 437^a — Kdyř jř poruřim i jed lřkarřtvim býti muř Lab. 39. 6 — Hleř jen skrze okulřry dobře, spatřilř, že lidě jsou . . . Kdyř pak lidmi býti chtějř, nechť jsou Lab. 7. 4 — Nřbrř manem Bořim býti větři jest slřva neřli vřeho řvěta monarchou býti, a co pak přitelem a ditětem Bořim býti bude t. 43. 4 — to nemřže neř převrřcenřm lidem v nectnostech posilou býti t. 27. 2 — Nekařdřmu se dřevu dostane býti řlřdrem t. 10. 2 — Nebo, kdo řlowiekiem býti chce, muř se ohlědati t. 10. 15 — Kdo chce býti řidlem a nemudrochem, mřže jich nřsledovati Blah. gram. 246 — Chceř-li mau manřelkau býti t. 247 — řřdnř nemřže býti stranou a soudřim spolu řer. řnřm. 55 — Co mř býti kopřivou, zřhy pālř Mudr. 306 — Ve vlastni při nikdo soudřim býti nemřž t. 341 — Těřko myřřkovi býti zetřm lvovi t. 325 — Lěpe jest muřednlřkem býti neřli vyznavařem t. 354 — Kdyř jsi se zrodil kuchařem nechťeř býti řezbřřem t. 220 — Leda dorostřm, mřm býti vojřkem, ani jsem nepořal býti chwilku sedlřkem řnř. řis. 578.

Podobně příklady v jiných slovanských nářečích: takomu nebyti jepiskupomъ talis ne fiat episcopus Krmč. mih. Mikl. — byst

otě njego mnihomě factus est ab eo monachus prol. vuk. Míkl. — trzeba się uczyć, nawet aby być poetą Krasz. Sm. — wszystkie kobiety autorkami być nie mogą Tańska Sm. — Albo mnie nie być królem Polskim, albo tobie nie arcybiskupem Bieł. Wondr.

biech, byl jsem = eram s nominativem. Po bych ve významu realním = factus sum, εγσνóμην se nominativ ne-vyskýtá, nýbrž jen instrumental; ovšem vyskýtá se v nom., je-li bych významu formálního, opisného za kondicional (byl bych) atd. Rozdíl instrumentalu od nominativu jest v těchto časech nejpatrnější: Pozzledný byl gefchze dýeteye Jid. 16 — Ydas bý oosenjen wdowū A ta wlaztnā matý femu t. 115 — hlufchníma zasztupi diechu gis geho rodina biechu AlxH 1^b. 28 — gez su byli lidye jako y my Pass. 318 — Swati allexius byl fyn slowutneho otcye t. 322 — Gegye otecz byl firus, matye gegye byla eukaria t. 378 — genzto hlawa nad rzymřku woysku z wrzada bywaffe t. 281 — neb czlowiek wzaczni bieffe t. 283 — nebo alzbieta bezdyetkyny bieffe t. 275 — genzto otecz fwateho allexie bieffe t. 325 — abytar genz biskup toho leta bieffe t. 352 — Swati arnulfus byl biskup u pocztye biskupowem defatinaztí t. 328 — kdiz gye profoczychu ez prawy krzyestyene byli t. 364 — a to byl philip prwy ciefarz t. 426 — za ciefarzeye mauricie genzto byl prwy ciefarz rzymřky t. 328 — Aby nykomu nefluzyl nez tomu ktoz by naywieczřly kral na tomto řwietye byl t. 358 — fwata martha czyfta dyewicze byla t. 378 — Swati Nazarius byl fyn gednoho zyda t. 372 ale matka yeho byla nabozna krzeřtanka t. 372 — Geho rucho y zymie y letye gedyna zynye byla t. 385 — genzto su byly wierne fluchy yezu kriftowy t. 283 — yneznała fem ho nalit byl muoy przed^ahi fin t. 327 — Nebo bieffe muz prziefwati . . . prawe wieri nauczitel prziefnazni t. 312 — ez tajna krzeřtanka bieffe t. 478 — a tak fie spogyła yakz-toby jedna zed byla t. — zgiewil fie gym dyabel yakoby morzki przewoznyk byl t. 481 — Swata dwa muczennyki byla oba wzaczna rityerzie t. 482 — Lybussye prorokyny byesse DalC. 13 — na przyemyslu potazachu ktere by bylo znamenye te suche otky wzektwyeny DalC. 24 — Svatopluk tehdy mu nepřietel bieše Dal. 55. 5 — jenž snad bieše prorok smrti jeho t. 13. 6 — Prvý biskup mnich, ten Sasic bieše, Druhý swatý Vojtěch, ten také mnich bieše . . . matka jeho Střezislawa bieše, sestřenec knězi zlickému bieše 32. 15 (der erste bischof ein monich waz t.) — Ta knieni pohanka bieše t. 25. 9 — abatyše knieněm rodička bieše t. 45. 19 — Byl's všě své dny neudatná cketa t. 50. 42 — fwati pawel . . . wczěnykom gezucriftowym weliky nepřietel bieffe Pass. 126 — Bieffe řwiatlořt prawa t. 270 — By mohl nowy czlowiek byty, genz by řudczye, zprawczye take byl przyed hrzyechy Vít 4^a. 230 — aty gczusiew wczennyk biefe Hrad. 85^a. 2 — Aty mnys by byl zahradnyk t. 43^b — nebo czlowiek taky bieffe t. 23^b. 15 — swaty prokop . . . genz

byl zeffke zemye owieta t. 23^a. 5 — tako gest tych Gyz iako by byl owšem mnych t. 3^a. 12 — kakz kolywyek prawy boh y prawy czlowiek byeffe Krist. 80^a — Sara Anna a Rebecca, gestto fu byly bezdyetkynye t. 4^b — Neb tak po zydwfku obyczey byeffe Vit. 56^b. 666 — Ta byeffe te fyeny klycznyczye t. 49^b — Nebo przyed tyem neprzyetele byeffta t. 52^a — a ta byla sobie bratry Št. uč. 20^a. 1 — aby byl nám prietel a bratr a výplata od smrti t. 192 — neb gefcze pohauka biefe Kat. 534 — Kakz koly dyeta'ko byefye AlxV 4^b — Neb ten byefye gestye dyetye t. 3^a. 25 — Hercules byl knžezycz rzyeczky t. 9^a. 38 — Genz kralew myštr byefye t. 5^a. 30 — Hedwika byl niekdy czlowiek pokorny PulkL. — Swaty teodorus byl gest wzenik fwateho pachumia, genz gest byl starofta OtcB 57^b — Genz gest byl starofta mnohych klafteruow t. 58^b — Biefta dwa bratry mnichy w giedne peleffi t. 51^a — Dwa bratry wlastnie biefta oba mnychy t. 48^a — Mnozy tie winie by ty byl kacyerz t. 50^a — ten mnich, gestto drziewe byl pop t. 48^b — neb gest byla hrda zena OtcA 457^a — genz gest potom byl mocný wladarz t. 421^a — newšlyczkny wydie by ty ma sefta byla t. 295^a — bieffe welyky protynk kaczierstwa t. 464^a — genz bieffe prwy pan t. 425^b — neb gest byl waleczny muz t. 463^b — ez gest byl Ondrziemy . . . muz pokoygný t. 451^b — a wiecz byfta fwa przýetele ten starziecz s swatym pemenem t. 226^a — bieffe skladaacz fwateho pyfma welmi wzený t. 301 — abych naftara kolena byl muz cyzie ziený t. 394^b — y zaaka (sic) byl gest wykladacz t. 436^a — genz bieffe vgez fwate Alzbiety t. 479^a — fnad by potom byl zakona zkazytel nebo leny fluzebnyk t. 335^a — mnozy tie wynie by ty byl kaczierz t. 176^b — kral Arryansky genzto kaczierz byl t. 435^b — prawiechu ze gest byl starofta mnoho klafternow t. 194^a — mnych genz fluha gedniech bieffe t. 171^a — y pocze yako by byl putnyk t. 217^b — Neb bieffe fyn gednoho hrabie t. 331^b — Ta kapla tehďáz chléw pro hovada byla Har. I. 191 — mnoho lidu bylo, aby swědkové byli Lab. 8. 3 — každý takový spor nebyl by nic jiného, než spor o přednost modrých a černých očí Čel. str. 112.

Je-li podmětem nám. „to“ :

poczye na to myšlyty kake by to widyeny bylo Pass. 409 — By to byl dobry skutek prawiechu OtcA 344^b — a to šmrt nafie bieffe t. 398^a.

byv: pochzie byty ludzky dawczie byw drzewe gych chzty opravczie AlxH 3^b. 17. (Pokrač.)

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

Úvod.

1. Velmi zajímavá otázka o vzniku nynějšího sklonění maskulin byla řešena hlavně dvojm způsobem. Je známo, že do doby nepřilíš dávné se nevědělo, že ve slovanštině vedle o-kmenů¹⁾ byly také u-kmeny; ano ještě r. 1883 u Květa Stč. mluvn.² 30, 31 není o u-kmenech ani zmínky; starší toto stanovisko formuloval nejlépe Schleicher (Formenlehre der kirchenslav. Sprache 1852. 202): u-stämme kennt das slavische nicht . . . zwischen synъ und bogъ ist auch nicht der mindeste unterschied zu finden. Nové světlo v otázce této způsobili Schleicher Sklonenie osnov na -u 1867 a Miklosich Altslov. Formenlehre in Paradigmen 1874, kteří první stanovili deklinaci u-kmenů ve slovanštině a uvedli některé kmeny sem náležející. O hodně dále postoupil L. Geitler O slovanských kmenech na -u 1877, který ukázal zvláště na hojně stopy v odvozeninách. Výkladu však stále vadilo a vadí, že, jak shodně připouštějí Miklosich, Leskien, Geitler, Kovář, ve stsl. mohly se všechny u-kmeny dle o-kmenů skloňovati; nebyl tedy rozdíl ve stsl. tak praegnantní, aby se na něm mohlo pevně stavěti. Aby se však dokázala úplná odlišnost obojí deklinace, je třeba důkazů z památek jiných jazyků slov. čerpaných; práce přítomná hledí si takového důkazu se stanoviska stč. Na snadě jest ovšem pochybnost, zda-li stará čeština může při podobných otázkách nahraditi starou slovenštinu. O tom však nyní nemůže býti sporu; je ukázáno nyní několika doklady, že v některých případech vskutku stará čeština úloze této dostojí. Na příklad uvádím pravidlo o tvarech slovesa bítí, o negaci, o náměstce sь, o náměstce jь atd., kde všude stč. byla zřetelnější nežli stsl. A právě v poslední době pěkný důkaz podal A. Havlík pravidlem jeračním, tak že oprávněnost stč. k rozhodování o podobných otázkách je zřejmá. Dokladů podobných bude se hromaditi čím dále tím více, jakmile ona oprávněnost obecně se uzná. Úlohu podobnou klade sobě práce přítomná. K dosažení tohoto cíle sebrán je zde material pokud možno úplný a omezen výhradně na památky staročeské. Ač ovšem mnohé věci jsou patrně významu jen lokálního — vzniklé jen na půdě české — přece myslím, že i zde jsou některé výsledky, které doplňují a osvětlují tvary stsl. Z toho ovšem neplyne, že by se při pracích v oboru

¹⁾ Užívám tvarů o-kmen, u-kmen atd. dle příkladu Geitlerova, Gebauerova, Kalinova, Kovářova a j. pro krátkost.

stč. měla stsl. zanedbávati, ale odmítá se všeliká apriorná konstrukce dle tvarů staroslověnských. Leckterá zvláštnost stč. úplně oprávněná historickým vývojem se pak takovým chybným názorem křivě posuzuje a chyba vleče se dál. A pak ovšem celá theorie vypadne jinak, než jak doklady stč. svědčí — takové je na př. ustanovení vzoru u-kmenů v Jir. Anth. 1⁴ — je to prostě vzor staroslověnský a nikoli staročeský. Stsl. je zajisté pomůckou veledůležitou, ale jen pomůckou při výkladu; ten sám musí státi úplně na půdě staročeské. Když pak na základě stč. výsledků dojdeme, snadno se najde, jakým způsobem s nimi spojíme tvary stsl. — výklad podává se obyčejně sám sebou. I hledí práce tato tímto způsobem domoci se výsledků a proto pomíjí zatím stsl. a ostatních nářečí slovanských. Jestliže i přes to přibrány jsou tu a tam tvary jinorlovanské, uvedeny jsou většinou jako paralela k některým tvarům stč., které ve stsl. nemají *aequivalentu*; tu pak ukazují oboje tvary společně, že stč. zde zachovala víc než stsl. I jiný ještě důvod byl, zejména pro tvary staropolské. Někteří slavisté zamítají obvyklé (Dobrovského) rozdělení národů slov. dle theorie větevné a ukazují všude dle theorie vlnové dialekty přechodní.¹⁾ Dá se však bezpečně ukázati, že vskutku theorie větevná lépe vysvětlí shodu jistých nářečí než theorie vlnová — a zejména platí to o stolštině a staré češtině. Řada důkazů jejich užší souvislosti množí se, čím důkladněji oba jazyky poznáváme — některé drobnosti i v této práci potvrzují onu shodu velmi význačně. E. Kovář (Lfil. XI. 283) dří sice, že theorie vlnová právě nejlepšího potvrzení dochází v dialektch; nářečí slovanská však této theorii nenasvědčují a zejména ne nářečí tak zv. západoslovanská (srovnej ostatně i Polívka Lfil. XII. 463).

2. Literatura: K. Brugmann, Grundriss d. vgl. Gramm. II. (zvl. 293—314) 1889; Fr. Miklosich, Vgl. Grammatik II. (53), III. (passim) 1875, 1878; L. Geitler, O slovanských kmenech na -u 1877; A. Leskien, Handbuch der kirchslav. Sprache² 1886; E. Kovář, Nákras mluvnice starobulh. 1889; Scholvin, Die Declination in den ält. pannon.-slov. Denkmälern (Jag. Arch. II. zvl. 506—513); Gj. Daničić, Istorija oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika 1874; V. Oblak, Zur Geschichte der nomin. Declin. im nslov. (Jag. Arch. XI. XII.); Sobolevskij, Lekkiji po istorii russkago jazyka 1888; S. Stockij, Zur gesch. der decl. im klr. (Jag. Arch. VIII.); A. Kalina, Historia języka polskiego I. 1883; J. Hausz, Zur statistik der decl. im altpoln. (Jag. Arch. VI.); J. Dobrovský, Lehrgebäude der böhm. Sprache² 1819; J. Gebauer, Mluvnice česká 1890; J. Gebauer, Stč. sklonění subst. kmene -o 1885; V. Vondrák, O genitivech na -u ve stč. (Lfil.

¹⁾ Viz více u Kreka Einleitung in die slav. Literaturgesch. 2. vyd. 214—246.

XII); V. Vondrák, Über die Localendungen *ě* und *u* der *z* und *o*-stämme im altböhm. (Jag. Arch. IX); Aug. Schleicher, Sklonenie osnov na -u 1867 (příloha k 11. sv. zápisek cis. akad. věd Petrohr.).

8. Přehled pramenů: zkratky většinou tytéž jaké vysvětleny v Lfil. Některé jiné:

Ad. Adam. = Adam Kap. u Gb.

Adm2 = texty v Lfil. XV. 37—44.

AnsVid, AnsSitzgsb. = v Sitzgsb. Wien. Akad. philos.-histor. Classe 1860, I-II. 224—226.

Anth. 1^a = Jirečkova Anthologie, díl I., 4. vyd.

Apoll. = román o Apollonovi ČČM. 1863, 277.

Bart. = Bartošova kronika 1534 ed. K. J. Erben.

bibl. 64 = otisky bible Ol. v ČČM. 1864; cituji strany.

bíl. 61, 62 = výpisy z knih bílých (XVI. stol.) v ČČM. 1861. 1862.

Cath. = Catholicon v Hankově Zb.

Dan. Danič. = Daničić Istorija oblika 1874.

DC, DalC = DalC u Gb.

Dor lvov. = Dor. u Gb.

Dobr. Lehrg. = Dobrovský Lehrgebäude 1819.

Dobr. Reise = Dobrovský Reise nach Schweden 1796.

Dudík Forsch. = Dudík Forschungen in Schweden 1852.

Erb. Poh. = Erben Slovanská čítanka 1865.

Fehringer = Fehringer Topogr. Postlexicon Wien 1876.

Fysiol. = Fysiologus v ČČM. 1875, 127 sq.

G. Geitl. = Geitler O slov. kmenech na -u. Praha 1877.

Gb. = práce p. prof. Gebauera a akad. přednášky.

Gb. Mluvn. = Gb. Mluvnice česká pro školy střední I. 1890.

Gest. pr. = Gesta pražská otisk ČČM. 1862, 360 sq.

Gest. ol. = Gesta olomucká otisk ČČM. 1863, 91 sq.

Griz. = J. Polívka Dvě povídky v literat. č. 1889.

Grim., Grim Vyb. = Grim a Pelikán, Výbor z liter. č., díl I. 1887.

Hosp. = Hospodine pomiluj ny dle otisku v Dobr. Gesch. 1818. 77.

Hus = HusE u Gb.

Hymn. = rkp. cis. knih. XI. D 1.

Jid. Drkol. = zlomek Jidáše v ČČM. 1889.

Jir Zol. = J. Jireček O zvláštn. češt. ve starých rkp. moravských 1889.

Josef = Kronika o Josefovi ČČM. 1862, 175 sq., 218 sq.

Kap. = listiny Kapestranské z r. 1454 ČČM. 1887, 116 sq.

Kom. Več. = Komenský Večeře Páně. V Praze 1865.

Kom. Přem. = Komenský Přemýšlování o hradu nedobyitelném Praha 1864.

Kom. Harm. = Komenský Harmonie. V Praze 1864.

- Kom. Jvr.* = Jireček Časoměrné překlady žalmů. Ve Vídni 1861.
Kron. = J. Goll Kronika o M. Jeronymovi (XV. stol.)
Lesk. = Leskien Handbuch der altbulgar. Sprache 2. Aufl. 1886.
Letop. = Staré letopisy české ed. Fr. Palacký.
Lobk. = Zemana Jana z Lobkovic Naučení synu Jarosl. Praha 1876.
Lvov. = rkp. Lvovský u Golovackého: O rukopisnom molitvennikě staročeském; citují strany.
Mal. = Das Buch der Prager Malerzoeche ed. Patera & Tadra.
MalVýb. = J. J. Hanuš Malý Výbor z literat. české.
MamC = rkp. univ. knih. XI. C 4.
MamD = rkp. univ. knih. I. E 29.
MamE = rkp. univ. knih. III. G 26.
Mast. 2 = zlomek Mastičkáře v ČČM. 1889.
Menč. Rozm. = Menčík Rozmanitosti I. 1880.
Mikl. = Mikl. Vgl. Gramm.
Minsterb. = dopisy Minsterberské ČČM. 1882, 528 sq.
Nikod. = Čtení Nikodemovo ed. Hanka.
(Han.) Ostersp. = J. J. Hanuš Die lat. böhm. Osterspiele Prag 1864.
Oss. = texty v opise z r. 1472 v XI. roč. Jag. Arch.
Pass Drkol. = otisk v ČČM. 1889.
Pass. I. II. III. = zbytky otištěné v ČČM. 1882, 514 sq.
PassM = otisk v ČČM. 1883, 107—119.
Podl. = nekrolog Podlažický u Dudíka Forsch.
Pravda = otisk ČČM. 1881, 96.
Přisl. Fl. = přísloví Flaškova ČČM. 1827. II. 62.
Právn. = časopis Právník v Praze.
Proroctví = Stě. proroctví vyd. F. Menčík.
PulkM = zlomek ČČM. 1885, 514 atd.
Rhaz. = K. J. Erben Rhazesovo ranné lékařství.
Rel. = Dvorský-Emler Reliquiae tabularum terrae 1866.
Reg. = I. a II. díl Regest.
Rosa = Menčík Zápisky kněze Rosy 1879.
Sal. = K. J. Erben Saliceta knihy lékařské.
Slov. Klem. = rkp. cis. knih. XVII. F 31.
Spor = otisky v ČČM. 1859, 480. 1855, 55, 305 sq.
Strejc = Žalmy přel. Jiří Strejc ed. Hanka 1827.
Svéd. = texty XVI. stol. otisk ČČM. 1863, 409.
Tomsa = Tomsa Über die Veränderungen der čech. Sprache.
UmŠt. = legenda o umučení ve Štř. zachovaná.
Vondr. = rozpravy Dra Vondráka v Lfíl. XII. Arch. IX.
ZlPr = Zlatá Praha red. F. Schulz.
Zrc. = Zrcadlo marnotratných ČČM. 1873, 235.
Zrc. Š. = text XIV—XV. stol. otisk ČČM. 1887.
ŽKl. = ŽKl. u Gb.; citaty mé jsou z otisků při ŽG, pak v Hankově Zbirce a v Ukázkách u Lfíl. V. Jednotlivé žalmy pak

otiskány jsou: 18. ČČM. 1872, 19. ČČM. 1879, 25. v Šemb. Literat., 79. Tomsa 85, 90. v Anth. 1⁴, 103. v Rozb. I., 109. v ČČM. 1879; Moys. Anth. 1⁴, Deuter. v ČČM. 1864 lépe u Jir. Zvl. 13. Některé doklady jsou vzaty i z citatí v Gb. EJ. a Jir. Zvl.

Z rukopisů přímo čerpal jsem doklady uvedené pod Boh. Hymn. Krist. MamB MamC MamD MamE Pror. Slov. Klem. Štač. Ostatní cituji z otisků. Gloss sv. Řehořských a v hlah. zlomcích Pražských jsem neužil, ježto nesnadno rozhodnouti, pokud jsou stč. Doklady z Chelč. Post. mám z excerpt p. Jar. Štastného.

4. Úplný seznam abecední pramenů jest od p. prof. Gb-a Lfil. XI. 248—261 a XIV. 360—366. Zde podávám seznam ten chronologicky seřazený ještě jednou (důkladnější poučení podávají články uvedené).

I. Perioda. (Před přehláskou u—i; před konc. -m v 1. sg. m. -u; před konc. -va v 1. os. du; před vzniknutím tendence rozeznávati osobní a neosobní). (Doba přechodu r—ř.)

a) před ř: *Hosp. GlossJerem. ABoh.* (asi z let 1240 až 1260) *MVerb. CisMn. Ostr.*

b) kolísání r—ř: *Hom. Op.* (2. pol. XIII. stol. 1 rs, 1 rz jindy r) *Túl.* (1 ř) *Kunh.* (ca 1300) (2 rz, 2 rs, 1 zr) *ŽG.* (ca 1300) (často r vedle ř); *Rostl.* (6× r, jindy ř); *AlxH* (1 r, 1 nepraztelom, jindy ř, v. Lfil. XI. 249).

c) vynikání ů

α) starší pravopis: *AlxBM. Fršp. Jiř. ŽM. LMar. ApD ApŠ. Jid. Jid. Drkol.* (ca 1306) *Pil. sv. D. AlxB* (v. Lfil. XIV. 248, Arch. VI. 99), *DalH* (1308—1314).

β) mladší pravopis *Ans. DalHr. Adm. 1* (odhad Lfil. IX. 149 gramm. nespr.) *AdamKap.*

II. Perioda. (Doba přehlásky u—i; padá asi do dob předavků *Dal.* 1318—1326; v *Rel.* čte se 1318 in klokoczu ale 1325 in klokoczy. Začátky -m v 1. sg. Tendence lišiti osobná, živočišná a neosobná celou dekl. Zajímá asi 2. čtvrt XIV. stol. 1320—1360 a něco potom.)

a) u větš. *Hom. Klem.* (bez přehl.; samé ů) *LAl* (bez přehl.-ů; lůda | vida) *UmR* (tvar hořala; dullyuczju, tyffincz; do kládám sě; odhad 1310—1340 ne zcela správný) *Dět. Jež.* (2 přehl. rasurou; 4 tvary -m; orig. snad starší) *Jiř Vrat. Jiř Kap.* (2 přehl.; Jir. Zvl. 73 chybně), *AlxM* (2 přehl.; Jir. Zvl. 73 chybně) *Umuč.* (sem i orig. *UmŠt Mast. ŽKlem* (pol. XIV.; v. Jir. Zvl. 74; 4—5; jednou -m; má i ů za *) *ŽTruhl.* (jednu přehl. uji) *Bohm. RůžBrn.*

b) u asi v rovnováze; doba kdy psáno ů i za pův. i: *Hrad.* (v. Lfil. XI. 252, XIII. 49); *DalC, AlxŠ* (5 přehl.); *Pass.*

(z poč. 2. pol. asi po r. 1353) (v. Lfil. XIII. 47—48, Jir. Zvl. 72—73); *ŽW*, *ŽBrn*, *AlwV*. (do XV. stol. snad přece nenáleží).

c) u již výminkou: *Rožemb* (ca 1360); *ŽTom*, *KatBrn*, *Marg*, *JiřBrn* (originaly snad starší).

III. Perioda. (Doba klesání jotace, přehlásky a/ě atd. — doba před Husem.)

Levšt. DalOl. DalV. PassM. Pass I. Pass II. Pass III. Ryt. Vít. (v. Lfil. XIV. 248) *Rúd.* (v. Lfil. XIV. 244) *Táb.* (že složeny po přehl. u/i, svědčí rým na práci (loc. sg.) | placi (1 sg. praes.); tvar vše věci a rozeznávání dvojího ř připomíná *Št.*, *Gen. Štuč* (1376) *PulkM. Boh.* (1379, dial.) *Kat.* (Lfil. XIII. 49, XIV. 246; Dudík Forsch. 162) *Mast 2*, *KristB*, *ŽPas*, *Pror. Frimb. Jiř. Klem. Sequ* (1385), *Dor Lvov.* (Lfil. XIV. 243 kladena do 2. per. — neprávem) *Krist Tom. Růž. Pass Klem.* (1395) *Brig. Šach. NR* (ca 1400) atd.

Část prvá.

Kmeny na -u; deklinace jejich.

1. Kmeny na -u jsou buď substantivné nebo adjektivné.

2. Kmeny substantivné uznávají se nyní ve všech gramm. slovanských; kmeny adjekt. se zamítají (Mikl. 3² 33 dem adject. sind diese formen fremd; Sobolevskij 121 vsě prilagatelnyja perešli v sklonenie osnov na -o), ale z památek stč. plyne, že i kmeny adjektivné sklonění takové měly.

A. 3. *Kmeny adjektivné* mají doloženy (doklady v. níže):
g. sg. masc. nt. z mladu, z cělu; srv. rus. s molodu, stsl. nizu, stpol. blizu.

dat. sg. masc. nt. po sladu.

loc. sg. masc. nt. o blizu.

acc. sg. masc. bliz.

Tvary ty jsou úplně shodné s tvary jmennými a musíme proto uznati, že i ve slov. adj. kmeny na -u byly, z jejichž sklonění zbytky zachovaly se v uvedených adverb.

Krom toho možno s dostatečnou jistotou určit i n. sg. fem.: zněl na -y (= -ū, cfr. řec. ὄφρῶς, skr. bhrūś); neboť nom. na -y byla pův. adj. fem. velikou většinou v. Geitl. 35—36, srv. cěly salus a stč. cěl-, tyky a lit. tuktus; stč. ostrev (*ostry) k pův. *ostru atd.

4. Až na tyto zbytky vyhynula adj. u-km. ve slov. úplně; stalo se to trojím způsobem:

a) odvozeniny dávají svědectví o pův. u-km.: *jalu — srv. stč. odvoz. jalov-ý ŽG, jalov-ě ŽKl, jalov-stvie ŽW, jalov-atý ŽTom, jalovicě Boh; pak snad *žělu: srv. stsl. žalb, žalov-ati, b. žalovitz, r. žalkyj, lit. gailu; vžlu — srv. č. povlov-ný, stal. vžly, lit. velus (spät).

b) přijaly — a to bylo nejobyčejnější — suffix -ko (Brugmann 2. 299, Miklos. 2. 55) a z původních forem lughús, aughús (Brugm. 295) staly se slov. lǫgǫkǫ, aǫgǫkǫ (t. j. lǫgǫ-kǫ, aǫgǫ-kǫ) a tak adj. na -ǫkǫ často jsou dobrým kriteriem u-kmene (Fick Vgl. Wörtl. 2. 634, Geitl. 93, Lesk. 73, Mikl. 1² 145 atd.); jsou to dále trǫpǫkǫ (Fick Vgl. Wörtl. 2. 569), rǫdǫkǫ (dle lit. erdvas Geitl. 41, Mikl 1² 145, cf. po rédy Mikl EtWb), mǫlǫkǫ (lit. mailus Geitl. 91, Fick 2. 634), krǫpǫkǫ, krotǫkǫ, kratǫkǫ, plytǫkǫ (srv. chrv. plitav, nsl. plitev), gladǫkǫ (dle lit. glodus G 90, Mikl EtWb), tǫnǫkǫ (Geitl. 5, Brugm. 2. 299); pak blizǫkǫ, nizǫkǫ, sladǫkǫ, *mladǫkǫ (dle mladokǫ G 91, stč. mladek) a snad č. hezký (lit. grežus Geitl. 90); stč. i od subst. medǫ utvořeno adj. medký ŽW. Podobným způsobem vznikly odvoz. -ǫkǫ i u subst. domǫkǫ, *jadǫkǫ (cf. č. k snědku), *medǫkǫ (dle č. medek, r. medokǫ, lit. medukas), sadǫkǫ, stanǫkǫ, synǫkǫ, volǫkǫ, *vrǫchǫkǫ (dle č. svrčak); a podobně se na býv. -u zakládá ǫkǫ v pǫsǫkǫ a -ek v stč. slov. potomek, posledek, posředeck, spolek, předeck atd. (z po-tomu + ko, ze spolu + ko). Z této koncovky -ko pak chybnou analýsi tvarů, v nichž se vyskytovala, vyvozena konc. -ǫkǫ; místo domǫ-kǫ dělil si později jazyk dom-ǫkǫ a tak vznikla anal. konc. -ǫkǫ.

Bývá vedle ǫkǫ za odvozovací konc. u-km. uváděno okǫ; ale přihlédneme-li k hojnosti tvarů na -ǫkǫ, zdá se to nepravděpodobné. A vskutku, když pohlédneme na slova na -okǫ, bývají vesměs neprávem k u-km. čítána. Jsou to: širokǫ (G 94, 115 — bez důvodu a nespr.) vysokǫ (G 117 bez dův., Mikl. 1² 72, 145 srovnává got. auhu-ma; ale EtWb 398 tuto etymolog. opouští a srovn. pruské unsai hinauf), glǫbokǫ (dvojit. etymologie; Schmidt a Geitl. 90 z lit. klampus nespr., Mikl. 1² 72, 145 z ř. γλαφυρός — ale i tuto etymolog. v EtWb 66 opouští). Vidno tedy, že konc. -okǫ u-km. neprávem se přičítá.

c) Konečně — to byl nejjednodušší prostředek — přešly k o-km.: cǫlǫ, mladǫ, brǫzǫ, milǫ (lit. meilus Geit. 74, milovati prasl., milovník Rozk.), stsl. syrǫ (lit. surus, odvoz. surovǫ, syrovǫ G 75), oblǫ (dle lit. apvatus Mikl 1² 141), drǫzǫ (drǫzǫkǫ G 94, θραός Brugm. 2. 297), ostrǫ (lit. asztrus, č. ostrev G 35).

5. Temné slovo je gotovǫ (Mikl 1² 181, EtWb dí: gotoviti, gotovajǫ nicht gotujǫ, gotovati, gotovizna, blh. gotovja, gotvač, lit. gatavas, got. gataujan), i stč. má praes. hotovajǫ LfIol. XIII. 297.

6. To byly asi adj. u-km., které tím způsobem zanikly; Geitler 41 nalezá ještě jeden jich zbytek v adverbích na -y; ale tu nutno uvážit:

a) mnohé útvary takové jsou notoricky pozdní: jedvy AČ 3. 41 (proti staršímu jedva), nikteraky 1472 ČČM. 1832, 460 (proti staršímu -ko, -ke, -k), nč. taky v. také atd.

b) jiné žádají jiného výkladu: apoly je zajisté acc. du. † *on = vř.

c) zbývající konečně možno vyložit ještě jinak: Leskien (Sitzsb. d. sächs. Gesells. 1884, 100) vykládá v nich -y jako -öm, instr. sg.

Úhrnem tedy v tvarech na -y nemůžeme hledati bezpečně stop u-kmenů.

B. 7. *Kmeny substantivné.* Řadu u-kmenů subst. uvádějí Miklos. a Geitler; o slovech syn, dóm, med, vól, pól, vrch jsou téměř všichni badatelé sjednoceni; zbývá tedy ustanoviti, pokud ostatní kmeny ve sklonění, odvozeninách a složení ukazují na původní u-kmen. Z památek stč. možno bezpečně ustanoviti řadu některých u-kmenů; dříve však musíme některé dřívější otázky vyřídit.

8. Bývá mínění, že tak jako ve stsl. mohou se i dle o-kmenů skloňovati, tak že tomu bylo i v jiných nářečích slov. Proti tomu však nutno míti na paměti slova Gebauerova (Jag. Arch. X. 510): „Es bestand und besteht die irrige Meinung, dass wo ein Casus mehrere Endungen hat, jeder Stamm nach Belieben mit allen diesen Endungen bedacht werden kann. Die historische Grammatik spricht aber dagegen. Mit der Zeit kommt es freilich dahin, dass Schranken, welche ein älterer Sprachgebrauch kannte, nicht mehr berücksichtigt werden und die Wortbildung mehr und mehr uniform wird. Man darf jedoch die Uniformität nicht auch in die älteren Phasen hineinlegen, sondern muss, wenn man die alte Sprache kritisch erforschen will, empirisch suchen, was ihr zukommt.“

a) 9. Důkazy z deklinace.

Deklinace u-kmenů a kmeny náležitě ve stsl. v. u Mikl. Vgl. Gr. 3², 30, Lesk² 64, Kovář Stblh. mluv. 44.

Sg. NA. synъ	Du. NA. syny	Pl. NA. synove
V. synu	V. syny	V. synove
G. synu	G. synovu	G. synovъ
D. synovi	D. synъma	D. synъmъ
L. synu	L. synovu	L. synъhъ
I. synъmъ	I. synъma	I. synъmi.

(Připomenouti dlužno, že formy I. sg. D. L. pl. mají doloženy jen formy s -o- m. ъ).

Kmeny, jež Mikl. Lesk. pokládají za u-km., uvádím ve slovn.; Mikl. uvádí i adv. do nizu, blizu, izъ vъnu, otъ dolu — Lesk. 64 praví: diese formen können mit do verbunden werden; indess ist daraus der Casus nicht sicher zu bestimmen.

Co se týče flexe jejich v ostatních nářečích slov., připouští je Mikl. v nsl.; ale i toto zamítá Oblak Arch. XI. 408: -u decl. gibt es nicht mehr. Stpol. dí o nich Kalina 227: w historycznej dobre języka polskiego, jakim nam się przedstawia w najstarszych zabytkach, eksystencya jej samodzielna ustala a tyłko ślady jej zachowały się w odpowiednich formach atematów. Z tego teź względu zajmuje w deklinacyi polskiego języka podrzędne stano-wisko, które przecieź opierając się na rzeczywistym niegdys fackie językowym tem samem należy do jego historyi.

Stč. uznávají u-dekl. Jireček Anth. 1⁴ (ale vzor ten je vlastně stsl. a ne stč.), Vondrák Lfil. Arch. (u dvou kmenů: dóm, vrch) Gb. akad. předn. a v Mluvn. 98 (trest jich v Grim Pelikán Výb VII., Kovář Č. gramm. 52).

Ovšem v nč. neuznává se nyní deklinace na -u; taktěž ne v jiných nář. slov. (Kalina 227, Geitler 1., Hanusz Arch. VI. 2—16, Stockij Arch. VII. 426, Oblak Arch. XI. 408, Sobolevský 121: rjadam s drevnimi formami vstrčejutsja novyja atd.) Ale ovšem ve stč. rozdíl obojího sklonění je markantní tak, že na základě různých koncovek možno přece něco vyvoditi.

β) 10. Důkazy ze složenin. Je známo, že ve složeninách vyniká často původní kmen; srv. lat. mortífer, stč. bohobojný, nč. pecíval atd. A rovněž tak vidíme v někt. složeninách zřejmé kmen -u: polu-dnie (-ročie, -milé atd. v. při pól), doluplazy, vrchuslav, medvěd (= medъ-ědvъ), domu stav; ovšem vedle těchto tvarů vyskytují se analogií dle o-km. tvary s -o-: polodne, dolo-plazy, vrchoslav, jědo-dělník, Domoslavice atd., ale přece tvary zachované svědčí velmi důrazně pro původní u-kmen.

γ) 11. Důkazy z odvozenin. Je známo, že dvojí kmen oslabený a silný u a ou různé se reflektuje ve slov.: u před samohláskou jako v prostřednictvím ů, ou před samohl. jako ov, před souhl. jako u (v. Kovář Nákres 28—29, Lesk. Handb., Brugm. I. 160—162 a j.). Vezměme si nejprve kmen oslabený:

1. u před samohl. dává v: medvědvъ měli jsme právě; dále stč. obědvati = ob-ědvъ-ati; tento tvar je starší než pozdější tvar dle třídy VI.; stsl. medъ-ьнъ -medvънъ; stsl. omedviti; r. medv-janyj, medva; chrv. ledven z ledъen; bělor. pereplavse z pere-polv-je; r. solodvjanyj; toto v svědčí vesměs o pův. kmenu na -u; že i později jazyk podobně u měnil ve v je svědectvím stč. pihva ŽKl = ficъ-s; město Padua gt. do města Padvi Výb. 2. 1130; z Padvy Vrchl. Soud lásky 35; srovnej ostatně i níže dьrvo z *dъrъ-o, svinja -ze sъ-inъja.

u před souhl. a na konci slova dává *z*; v češtině odpadá aneb se nahrazuje dle zákona jeračního (v. Lfil. 1889 — článek Havlíkův); z těchto jerových důležitý jsou zejména zbytky na *-zky* (v. u adjektiv) a pak odvozeniny na *zts*: z těch zvl. ukazuji čeština (v. dokl. u Jgm.) i polština bezpečně tvarem polet, p. polec, že pův. tvar byl polzts, jak správně tvrdí Matzenauer Lfil. XIII. 176, Geit. 85 (co se týče semasiologie, srv. nč. bůček) — výklad Schmidtův Zur Gesch. II. 134, Lesk. Decl. XVI., Mikl. EtWb. 255, že prý to praslov. *polzts, je nesprávný; podobné odvozeniny jsou stč. — nohet — nogz-ts, loket — *olku-ti, dehet *degzts lit. degutas.

2. ou před souhl. a na konci slova dává *u*: na př. medunka Boh, sladučka Rozk., stsl. volujs atd., ale tyto odvozeniny přestávají býti ve stč. kritériem: ujs má za sekundární Geitl. 39, Mikl. 2. 84 — č. k o-km. střední ŽTom, hodují Št; podobné -utý: tak na př. Pass má smrdatý, Hus smrdutý — očitý neoterismus; nč. mohutný atd. Tvary s -u- v odvozeninách jsou tedy bez ceny jako kritérium.

ou před samohl. dává -ov; tato slabika, která pův. náležela jen u-km., záhy se rozšířila i jinam, kde neměla oprávněnosti. Všímněme si hlavně těchto věcí:

Že slabika -ov- z u (= ou) se dosud vyvíjí a vyvíjela v histor. dobách, jsou důkazem tvary jako stalov. baldovins m. Balduin Mikl. 1² 181; nč. jezovita z jezuita; adv. opravdu — adj. opravdový.

Ve slově žid je kmen žido-, ale v odvozeninách vidíme kmen židov: npl. židové, židovský Ans., nč. židovka; židoviti se Dalim.; židoviny Rhaz. židovstvo ŠtVrt. Hus atd. Ostatně srb., chrv., slov. Iudaeus = židov a i stsl. ukazuje vedle nom. židz v odvozeninách kmen židov-. Tvar ten -židov- povstal podobně ze sthném. indo-jako srb. akov, látov, lopov, valov, merov z maď. slov -o-, jako stč. (chrám) silovský z lat. silo, jako stč. čistov nitý ze slož. čistonitý, albový z it. albo (Brandl Glossarium) atd. Srv. Gb. EJ. 92—94. Zde tedy je -ov- od původu, ovšem ne z -u-, -ou-.

Z odvozenin se slabikou -ov- nutno připomenouti toto:

Slovesa VI. třídy vznikla zajisté původně od kmenů na -u; byla to pův. slovesa V. 1: srv. zvláště hotovati, hotovaju atd. Ale ovšem záhy vyvinuly se jisté zvláštnosti, tvorba přešla i k jiným kmenům a v histor. době nemůžeme již říci, že by sem patřila jen slovesa od u-km. odvozená: srv. stč. děkovati Kunh., vtipovati ŽG, biřmovati Hom Opat. atd. Ostatně v. Geitl. 106—112, Mikl. 1² 180, 2. 485—486.

Rovněž nemožno v histor. době konc. -ov-, -ový bráti za kritérium, jak s dostatek známo.

Konc. -ovatý hodí se již lépe k tomu účelu, ač již záhy rozšířila se přes meze své: srv. ohňovatý ŽG. ŽW., podluhovatý Pass. klovatý Sal. (od klé) cínovatý Blah. atd.

Jinak je vyloužiti konc. -ovad u adverb.: byla adverb. s konc. -ud: otsud a s konc. -ad: otdad: kontaminací obou těch konc. covek vznikla konc. -u -ad = -ovad: otsovad ŽG. otjinovad Hra. ottovad Kat. dokovad ŽKl. ŽTom. odkovad Pass. Drkol. dotovad Pass. atd.

(Pokrač.)

Úvahy a zprávy.

Jules Martha, L'art étrusque. Ouvrage couronné par l'Académie des inscriptions et belles lettres. Avec 4 planches en couleurs et 400 gravures dans le texte. Paris. Firmin Didot et Cie. 1889. Str. 635.

Akademie francouzská vypsala přede dvěma lety konkurz na nejlepší práci o umění etruském, o jeho vzniku a vlivu jaký mělo na kulturu římskou. Cenu obdržela kniha oznámená Archeologické zkoumání v severní Itálii, jako v Itálii vůbec, postupuje téměř zimničtě. Každý rok přinese nové objevy, a sám spisovatel této knihy, chtěl-li se udržeti na výši vědecké, nucen byl ještě po vyznamenání svého díla knihu na základě nových objevů při tisku rozšířiti. Proto i starší celková díla brzy stala se nedostatečnými. Obsah objemné knihy jest velice bohatý. Úvod tvoří geografické a anthropologické líčení národa etruského. Jako rase přináležel, spisovatel rozhodnouti dosud nemůže; ale zdá se mu, že Etruskové vůbec nebyli rasou zvláštní, nýbrž že jméno jejich označovalo jen více různých kmenů, podobně jako nyní název ‚Rakušané‘ neb ‚Angličané‘.

Po úvodu tomto přechází spisovatel k líčení vlastního umění všech druhů architektury, skulptury, zejména zajímavé malby a průmyslu uměleckého. Celkový jeho názor o umění etruském jest pak následující. Umění etruské samo o sobě nijak nevyniká. Nemá žádných samostatných invencí, jeho práce pozůstávají v pouhé adaptaci umění cizího, čistě svého nemá ničeho. V architektuře kombinuje formy orientální a řecké, skulptura jest téměř celá řecká, vyjmajíc snad portretismus a představování jevů ze života rodinného. V malbě ukazují se sice tu a tam ne smělé pokusy o emancipaci, ale jinak jest vše pod vlivem řeckým průmysl umělecký má zdroj opět v Orientu a Řecku. Mimo invencí chybí umění etruskému silně cit aesthetický. Vše se tvoří solidně

ba i luxuriózně, ale bez hlubšího pojetí krásy, bez umělecké harmonie. Jediné, čím umění toto vyniká, jest neobyčejná technika, jevíci se zejména u výrobků průmyslu uměleckého.

Než přes tyto vady nesmíme umění etruské zanedbávati. Uvážití dlužno především, že nejví se nám na svém vrcholu. Umění toto nemělo vůbec času, aby se vyvinulo; neboť brzy bylo zastaveno vítězným postupováním římských legií na sever. Ale i to, co vykonalo, jest velice důležité, zvláště pro porozumění umění řeckému a římskému. Tak četné malby, zachované v hrobkách etruských, jsou nám téměř jediným pramenem k poznání dekorativní malby starořecké. Ještě v užším svazku jest etruské umění s římským. Toto pochopíme jedině na základě onoho. Starší architektura římská jest cele etruská, plán chrámu i plán domu soukromého s centrálním atriem přišel z Etrurie. Ze skulptury etruské přijali Římané tvoření fysiognomií a portrétů, reliefs sarkofagů a j.

Byla to též Etrurie, jež připravila Řím ku přijetí kultury řecké, a Graecia capta nebyla by přemohla svého vítěze, kdyby již dříve dlouhou dobu nebyly vnikaly do Říma vkus a umění řecké cestou etruskou.

To asi výsledek, ke kterému dochází Martha ve znamenitém svém díle. I zevnější úprava a ilustrace jsou skvostné.

L. Niederle.

Latinská synonymika. Pro školu i dům vydal *Arnošt Skřivan*. V Chrudimi. Tiskem a nákladem St. Pospíšila zetě. 1890. Cena 56 kr.

Neměli jsme dosud žádné úplné synonymiky latinské, a proto je nám spisek Skřivanův vítán. O zásadách, jimiž se spisovatel řídil, nečteme v předmluvě žádného výkladu, ačkoli by to bylo zvláště vzhledem k našim potřebám a poměrům žádoucí. Pořad, v jakém jsou podána jednotlivá skupení synonymická, jest věc váhy malé, poněvadž v synonymice nejdůležitějším jest index, jenž v ní nesmí scházeti. I skladatel podává vzadu dva důkladné seznamy: latinský a český. Tím je praktické potřebě úplně vyhověno. Synonyma jsou v této sbírce sestavena pořadem abecedním. Jedno z příbuzných synonym je postaveno v čelo skupeniny, a dle něho zařazena je celá skupenina v pořad abecední. Ref. není však jasno, jakého principu držel se skladatel, vybíraje právě toto synonymum; zdá se mu spíše, že tu vládne náhoda a nikoliv určitý princip.

Co do počtu podaných synonym liší se od sebe vydavatelé německých synonymik školských značně. Sepp doporučí čísel 50, Drenckhahn („Leitfaden“) 70, Lattmann 72, Wetzel 157, Drenckhahn ve stilistice 163, Meissner 200, Menge 230, Klaucke 320, Tasse ve studii 170, ve školské synonymice obmezil počet

tento na 150. Skřivanova synonymika obsahuje celkem 274 čísel, což je počet proti Teggovu zdánlivě značný. Sluší však uvážiti, že u Tegga mnohá čísla, jež má Skřivan oddělena, nalézáme sloučena. Nehledíc k tomu má Skřivanova synonymika vše, co Tegge, a mimo to ještě o 58 synonym více. Pro naše žáky bylo by s výhodou bývalo, aby se byl skladatel obmezil na výbor, jehož by mu bylo poskytlo čtení auktorů gymnasií našich. Tím by byl získal pevný základ pro svou synonymiku, a počet synonym by se byl zmenšil. Rozdělení celé látky na jednotlivé třídy, jímž by se i skladatelům cvičebnic latinských bylo spravovati, čeká ještě svého spracovatele.

Ačkoli tedy, jak patrnó, výbor tuto dle německých synonymik podaný jest z míry hojný, přece neradi pohřešujeme tu některých synonym, jež se při čtení vyskytají. Tak ze substantiv nečteme tu: *capillus* (*caesaries*), *crinis*, *coma* — *bracchium*, *laceratus* — *vultus*, *facies* — *hostia*, *victima* — *histrio*, *actor* — *numen*, *dens* — *socius*, *collega*, *sodalis*. Z adjektiv: *ambiguus*, *anceps*, *dubius*, *incertus* — *longus*, *diurnus* — *suavis*, *dulcis*. Z verb: *ave*, *salve*, *vale* — *sepelire*, *efferre*, *humare* — *convertere*, *interpretari*. — Z předložek: *adversus*, *contra*, *erga*, *in*. Rozdíl mezi některými synonymy jest opět tak nepatrný, že se mohla vynechati. To platí o těchto: *extremus*, *ultimus* — *rogare*, *orare* — *violare*, *laedere* — *aperire*, *patrefacere* — *adiuvare*, *auxiliari* — *fallere*, *decipere* (až na part. *deceptus*, adj. *falsus*) — *eligere*, *deligere* — *imprimis*, *praecipue*, *maxime*. Zbytečno jest aspoň v české synonymice alias, *aliter*, *alibi* (číslo 12). Český žák nezmate pojmy těch; v německých synonymikách je ovšem uvádějí, mohouce je všechny překládati slovem „sonst“.

Co do uspořádání jednotlivých skupenin, ref. by si přál, aby se byl skladatel řídil důsledně těmito dvěma zásadami: 1. verba, substantiva a adjektiva, jež vyjadřují pojem týž anebo podobný, buďte pojata pod číslo jediné. Tím ušetří se mnoho výkladu a tedy též mnoho místa; 2. antitheta buďte vykládána a zařazována pod synonymy, k nimž patří. Co do prvé zásady skladatel si vedl nedůsledně. Ač na př. pod č. 248 je *timor*, *metus*, *verecundia* vedle *timere*, *metuere*, *vereri*, přece při většině příkladů jsou slovesa oddělena od substantiv neb adjektiv, vyjadřujících týž pojem. Tak měla býti sloučena na př. čísla: 196 a 200, 214 a 215, 48 a 239. Co se druhé zásady týče, jest patrnó, že protivné pojmy patří k sobě. Tak není možná vykládati *firmus*, *robustus* beze zmínky o *debilis*, *imbecillus* (97, 124), *novus* — *antiquus*, *recens* — *vetus* (166 a 264), *magnus* — *parvus* (146 a 179), *albus* — *ater*, *candidus* — *niger* (11, 164), a podobně i jinde. Zásadou vytčenou řídil se skladatel, uváděje synonyma: *levis* — *gravis*, *facilis* — *difficilis* (139). Nedostačuje zajisté poukázati v závorkách k antithetám, jako se to někde stalo.

jsou vůbec pojmy k sobě patřící roztrženy. Tak patří k sobě čísla 33 a 205, 262, 233 a část 55, 50 a 267.

Etymologických výkladů užito často, mohlo se však tak státi častěji; vždyť mnohdy pouhé poukázání na etymologii nahradí dlouhý výklad. Tak by se bylo stalo u concilium, considerare, eximius, hostis, immanis, mundus, ratio. Nesprávná jest etymologie u felix (89), jež nepochází z fero, nýbrž od felare, řec. *φῆσθαι*. Armentum nesouvisí s arare. České udání původního významu slovesa diserere není správné. Není jisto, zda-li putare (67) = čistiti a putare = počítati jest téhož původu. Často by se byl pouhým poukázáním na předponu nebo přítvorek jasně a stručně vytkl význam slova.

Příklady latinské, jež se uvádějí k jednotlivým synonymům, jsou dobře voleny a případny; také fraseologie latinské dbá se horlivě.

Co se týče jednotlivostí, vytýkám jen některé, řídě se postupem knihy.

1. U deesse mělo se vytknouti, že značí hotový stav, deficere má význam počínavý. Desciscere mohlo vůbec odpadnouti. — 2. K perficere bylo třeba přidati perfectus. — 3. K auxiliari přidej: „hmotně“ podporovati. — 29. Rozdíl mezi bellum gerere a administrare jest už vytčen pod číslem 4. Celé číslo je zbytečno, poněvadž bellum ducere a trahere nejsou přece synonyma s bellum gerere. — 34. Vynechánoprehendere. — 38. Ceteri vytýká ostře protivu, reliqui zbytek. — 40. Vedle celeber mělo státi frequens. — 42. U contionari schází: také v táboře o vojevůdci. — 53. Cadaver = mrcha. — 57. Opominuta synonyma: miseria, res adversae, casus, malum. — 77. Postrádám codicilli, u 78. sanctitas (= bezúhonná povaha). — 88. Schází studium. — 89. Felix a fortunatus měla býti postavena vedle sebe, u felix měl se vytknouti smysl aktivný, u fortunatus passivný. Slovo prosper, secundus, faustus užívá se jen o věcech. Rozdíl mezi prosper a secundus není vytčen dost přesně a jasně. — 93. K fides patří: též passivně = spolehlivost, fiducia jen aktivně. — 95. Schází statura. — 114. Fendere = strkati, tlouci. Žák měl býti upozorněn na běžné offendere a defendere. — 120. Rozdíl mezi indoles a ingenium není dost jasně vytčen. Podotknouti sluší zvláště pro žáka českého, že indoles užívá se v prose lepší jen v sing. — 121. Postrádám sedulus. — 133. Postrádám mollis. Srv. Cic. Cato 1, 2 mollis et iucunda senectus. — 153. Postrádám unicus, jež ve třech případech = unus, jindy = singularis. — 159. K pojmu svět patří i homines a res humanae. — 161. Podotknouti sluší, že gen. moeniorum se čte u Livia, Plinia a Tacita, moeniorum jen u Tertulliana; jinde stojí murorum. — 190. K frási poenas repetere mohlo se přidati poena afficere a poznamenati: řídčeji punire. — 215. U regnum schází český význam trůn, na př. s trůnu svrhnouti = spoliare

regno. K pojmu tomu mělo se pak přidati solium (insigne regnum). — 236. Přidati jest idem u rozličných výroků. — 240. Stella nevznikla ze sterula. — 249. Totus = celý, omnis = všecek. Bartošova Skladba³ str. 180. — 255. Rozdílu mezi ultimis a extremis sotva lze hájiti. Měl se vytknouti rozdíl mezi summus a maximus. Proximus schází. — 262. U pojmu blas nemělo scházeti sententia, suffragium. U vox mělo se vytknouti: jen ústní propověď, u dictum: také písemná. — 265. Iter vyskytá se i ve smyslu via u Caesara b. g. I, 6 erant omnino itinera duo. — 274. Přidej: ale „zvolal“ v parenthesi = inquit.

Výrazy a fráse české, kterými tlumočí se slova a fráse latinské, jsou přesné, správné a hojné; je patrné, že byly pilně vybírány.

Přehlednosti dbáno sice měrou hojnou, přece však mnohá slova na pohled nepatrná, jež pro rozdíl jsou důležitá, měla se vytknouti zřetelnějšími literami; jinak je žák snadno přehlédne.

Tisk i úprava je velmi pěkná. Chyb tiskových ref. nepozoroval mimo rušivé familii m. familia u čís. 235.

Jak patrné tedy, lze knihu tuto žákům našim doporučiti; prospěje jim jak při čtení latinském, tak i při překládání z češtiny do latiny.

G. Šuran.

O životě a působení řečníka Andokida, překlad a výklad řeči jeho: „O mysterích“. Napsal prof. *Jan Zelenka*. (Programy c. k. státního reálného a vyššího gymnasia v Klatovech, vydané za šk. r. 1886—7 a 1887—8).

Téžistém pojednání toho jest překlad zajímavé řeči Andokidovy o mysterích, překlad obratný a plynňý. Vylíčení pohnutého života řečníkova, jakož i poznámky kritické a exegetické jsou důkladné sice, však poněkud rozvláčné podány. Za to přáli bychom si obšírnějšího výkladu při řečnickém ocenění Andokida. Rovněž bylo by vhodné, aby rozmanitá svědectví (či jak p. spis. říká „svědomí“), usnesení a pod. již typograficky označena byla jako přídávky pozdější.

Frant. Groh.

O figurách řečnických u Demosthena. Podává *Frant. Smrčka*, c. k. gymnasijsní professor. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1888).

Ačkoliv se p. spisovatel o účelu pojednání svého nikde nevysslovuje, zdá se, že chtěl podati žákům svým přehled figur u Demosthena se vyskytujících. Tomu nasvědčuje jednak stručnost článku samého, jednak volba příkladů, omezující se na lekturu gymnasijsní. Účelu toho dosáhl ovšem autor úplně. Jinak ovšem by se věc měla, kdybychom od pojednání požadovali to, co titul slibuje. Ta bychom očekávali, že probrány budou veškeré řeči —

neboť Demosthenova sláva řečnická zakládá se měrou značnou též na řečech jeho pronesených ve přích soukromých —, a dále že budou podány výsledky v příčině chronologie a authenticity některých řečí. Toho ovšem zde neshledáváme. Doufáme, že se p. spis. k věci této svým časem vrátí a ji měrou žádanou prohloubí.

Frant. Groh.

Spartiaci. Úvaha o spartské ústavě. Sepsal prof. dr. *Tomáš Kouřil*. (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Rychnově n. K. za rok školní 1888 a 1889).

Oba programy obsahují nedokončený dosud soustavný výklad o státních starožitnostech spartských. Část první, psaná někdy slohem dosti pathetickým, zakládá se na pomůčkách starších, často i nevědeckých, k novým nehledíc. Divně se zajisté nese v pojednání, které chce býti vědecké, cituje-li se v něm Ailianos dle vydání Gronoviova z r. 1731 (str. 14), uvádí-li se i Meyerův konversační lexikon (str. 29), odvádí-li se jméno heilotů od $\omega = \alpha\iota\phi\epsilon\omega$ atd. Na vady ty upozorněn byl p. spis. recensí v Athenaeu (1889 str. 46), a proto se o nich ani dále nezmiňujeme. Těší nás však, že p. spis. pokynů recense té si všiml (odpůrci všeliké nepohodlné kritiky mohou z toho poznati, že kritika má vskutku účel vážný a oprávněný) a v druhé části svého pojednání, obsahující výklad o gerusii, apelle a eforátu, užil spisů novějších, i souborných (Hermann-Thumsera, Gilberta, Busolta, Holma) i některých monografických. I v citování pramenů stala se náprava. Spis. nechce podávati v pojednání svém výklady nové, ale vybírá kriticky z mínění dosavadních a podává obraz některých částí ústavy spartské, jenž celkem vyhovuje nynějšímu stavu historického bádání. Někde arci s míněním jeho nelze souhlasiti. Uvádíme doklad jediný. Na str. 8. spis. polemizuje proti nyuějšímu mínění, že hromada spartská slula vlastně $\alpha\pi\epsilon\lambda\lambda\alpha$, dovolává se Xenofonta, znalce ústavy spartské, a Thukydidu, kteří ji důsledně nazývají $\epsilon\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha$. Ale výrok $\alpha\pi\epsilon\lambda\lambda\alpha\zeta\epsilon\upsilon$ zachován jest v rhetře spartské; spisovatelé attičtí někdy vědomě termíny cizí zaměňovali svými. Lze se domnívati, že ze spisovatelů attických nikdo nevěděl, že králové spartští slovou $\alpha\rho\chi\alpha\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$, jak čteme v známé rhetře Theopompově? A přece užívají důsledně výrazu $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\iota\varsigma$. Svědectví spartská musí přece více býti ceněna, než svědectví spisovatelů attických. Podobně v obsírném výkladu o eforátu nelze se vším souhlasiti naprosto. Ovšem hledíme-li k nedostatečnosti pramenů, zmiňujících se o eforátu, připustíme rádi, že nedocílí se v této otázce tak záhy souhlasu.

Ve psaní jmen řeckých často jest i v druhém pojednání nedůslednost. Vedle jmen řeckých v tvaru řeckém uvádí se jinde jich tvar latinský, ϕ prepisuje se brzo *ph*, brzo *f* atd. Chyb tiskových v druhém pojednání jest mnohem méně než v prvním.

Josef Krdl.

Catalogue des ouvrages français traduits en tchèque. Publié par l'Alliance française de Prague etc. Prague 1889. 8° (XXII + 168). — (Přehled překladů z jazyka francouzského do češtiny.)

Úvodem pro Francouze — katalog vyložen byl na loňské pařížské světové výstavě — podává předseda Alliance française stručný francouzský výtah ze spisku Kodetova: O studiu jazyka francouzského v Čechách. (La langue française en Bohême.) Katalog obsahuje seznam českých překladů z francouzštiny do r. 1888, seřazených abecedně dle spisovatelů v devíti odděleních: ve zvláštním oddílu překlady vyšlé samostatně, zvláštní oddělení pro překlady v časopisech, pak pro drobnější články ve sbírkách, překlady rukopisné atd. Pro katalog je toto rozdělování látky velmi nepraktické. Ku konci přidán seznam spisů francouzských, které jednájí o Čechách, doplňky a seznam překladatelů. — Pořadatelé učinili, seč byli, aby přehled byl úplný. Z Čech sebrali vše, co se dalo; na Moravu si stěžují. Práví v předmluvě (XXI): „Naše české časopisy zachovaly se ochotně a pozorně k dílu tomuto . . .; pohříchu jedině listy moravské — až na čestné výminky — ani zvláštním žádostem našim nevyhověly. Nebudíž nám to vytýkáno, že material snad v čelných listech moravských obsažený zde zahrán není; v bibliotékách pražských časopisy ty uloženy nejsou a horlivého interesenta o věc, jenž by material sám na Moravě sebral, tam jsme marně hledali.“ Tento nedostatek i při jakékoliv jiné literární práci je u nás dosti patrný. Bylo by na čase, aby se vada ta napravila, ať již dobrou literární statistikou, ať povinnými výtisky z Moravy do pražské universitní knihovny, aby naše duševní práce, sama o sobě neveliká, zbytečně nebyla třeštěna. — Ovšem že ani literatura v Čechách, sebraná při tomto prvním pokusu, nemohla býti úplná. Pořadatelé sami prosí o doplňky. I v katalogisování stala se některá nedopatření: v seznamu překladatelů (164) schází na př. hned první † Rudolf Adámek, jehož pečlivé překlady katalog sám uvádí (70). Vadám takovým dá se ovšem při příštím vydání snadno odpomoci, při kterém však — dojde-li k němu — neměla by scházeti statistická data, k nimž material sebraný již nyní přímo vybízí. I při zběžném prohlížení pozorujeme na př. převážnou většinu překladů děl dramatických a pak románů roznécujících cit a fantasii v krásné prose, a na druhé straně mezi spisy vědeckými nepoměrně veliký počet spisů náboženských proti spisům z jiných oborů. Tuším, že by podrobnější data pro naši literární historii mohla býti dosti zajímavá. Mimo to statistika ta měla by i tu výhodu, že by překládání mohlo se dít systematictější než dosud a bez nemilých nedopatření (některé věci na př. byly přeloženy i čtyřikrát po sobě v dosti krátkém čase). — Avšak i ve své nynější, trochu primitivní úpravě, může katalog dobře posloužiti, zvláště našim školám, na nichž francouzštině se vyučuje. T.

Geschichte des Physiologus von Dr. *Friedrich Lauchert*.¹⁾ Mit zwei Textbeilagen. Strassburg K. J. Trübner 1889. 8° (XIII + 312). (V knih. univ. Pražské sign. 2. H 64.)

Kniha obsahuje trochu méně než udává nápis. První díl vykládá obsah fysiologu, původ jednotlivých látek, vznik svodu, rozšíření v literatuře řecké a latinské až do středověku a překlady východní. Díl druhý o fysiologu přeneseném do literatur germánských a románských, vliv jeho v literaturách těch, v křesťanském umění, v literatuře lidové nynější doby. Literaturám slovanským se autor vyhnul; bezpochyby z praktických příčin. Výsledek práce jeho je úhrnem asi ten:

Fysiologus²⁾ byl spis theologický, populární, určený bezpochyby k vyučování — tedy školní kniha. Vykládá, opíraje se allegoricky o smyšlené vlastnosti zvířat skutečných i báječných, nejdůležitější věty křesťanské mravouky; z vlastností zvířat vyvozuje též výstražné i poučné příklady pro život, buď pobádaje k následování, neb vystřihaje od zlého. Povstal v Alexandrii před r. 140, bezpochyby již v první čtvrti druhého století. Řekové znali již dříve mnohé báječné zprávy o vlastnostech zvířat skutečných i vymyšlených; některé báje, ve fysiologu obsažené, již v bibli se vyskytují. V Alexandrii, tehdejší sídlo světového obchodu, bylo asi známo zvláště hojně zpráv o podivných zvířatech cizozemských. Spisovatel fysiologu čerpal poučení o zvířatech a jich vlastnostech hlavně asi z jednoho pramene; cituje často *ὁ Φυσιολόγος λέγει*. Slovem *Φυσιολόγος* myslil však osobu, ne knihu. Tak rozuměl mu také etiopský překladatel, jehož překlad je z nejstarších. Nadepsal jej: Spis zemřelého *Fisálga* o zvířatech atd. Název *Φυσιολόγος* pro přírodovědce, filosoficky přemýšlejícího o přírodě, nebyl Řekům neobvyklý. Ve středověku myslili, že oním fysiologem míněn Šalamoun. Lauchert domnívá se, že byl to Aristoteles, a že autor knihy fysiologu čerpal z nějakého spisu pseudo-aristotelského. Oním fysiologem rozumí Aristotela též nejlepší dochovaný text řecký. Má v nadpise (... *Ἐπιφανίου* ...) *ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους Φυσιολόγον τῶν ζῴων*. Mínění toto je však přes to jen hypotetické. Jisto jest, že spisovatel fysiologu užil starších bájí zvířecích, hlavně asi z jednoho pramene, a napsal k nim výklady symbolické se stanoviska theologického, pro příklad i pro výstrahu. Chybně se předpokládá, že byl nějaký starší fysiologus, bez allegorií, jehož zlomky se zachovaly prý v glossari Ansilubově a v syrském rukopise obsahu lékařského a přírodovědeckého.

¹⁾ Velmi obsírnou a pochvalnou kritiku knihy Lauchertovy přinesl *Журналъ министерства народнаго просвѣщенія* v lednovém seš. 1890 (172—208). Napsal ji A. Карпъевъ, připojiv zároveň úvahu o spise ruském: В. Мочульскій, Происхождение фзиолога и его начальныя судьбы въ литературахъ востока и запада. Варшава 1889.

²⁾ Sr. Fysiologus, symbolická báje o zvířatech (v *Lfil.* 1877, 69—86).

V obou byly allegorie jen vynechány, poněvadž jich ve spisech těch nebylo potřebí (45). Co se theologického obsahu týče, neukazuje nijak k tomu, jak bylo dříve dokazováno, že autorem byl gnostik neb vůbec haetik. Kdo knihu sepsal, nevíme. V době nejstarší spisovatel nebývá jmenován, později, když obliba fysiologu rostla, připisován mnohým: Epifaniovi, Basiliovi, Janu Zlatoústému, překlad latinský Ambrosiovi Milanskému. Textů řeckých je hojně a dosti rozdílných. Nejlepší je dotčený již Cod. Vind. Theol. 128. K určení správného textu mnoho přispěly staré překlady do řeči mimoevropských. Dochoval se překlad ethiopský, armenský, několik syrských a arabských. Ethiopský je nejdůležitější. Pořizen byl někdy v první polovici pátého století, kdy kvetla ethiopská literatura a mnoho překládáno z řeckých spisů alexandrijských. Překladatel neznal dobře řecky, často chybuje, ale nepřidává nic ze svého a chce býti věrný. Starší texty řecké v tom, v čem liší se od mladších, shodují se s tímto překladem. Z toho lze souditi, že to, čím překlad ethiopský se odchyluje od nejlepšího známého řeckého textu, je původnější. První překlad syrský byl asi starší ethiopského, zachován však je jen v zlomkovitém opise, v němž allegorie vynechány.

První překlad latinský vznikl mezi léty 397—431. Překlady se později množí, text se mění a šíří, čím více roste obliba spisu. Hlavní spisovatelé, Cassiodor, Isidor ze Sevilly, Albertus Magnus a j. rádi z něho berou příklady. O oblíbě fysiologu u národů germanských a romanských svědčí hojně překlady (anglosaský, dva německé, islandský, anglický, trojí zpracování francouzské, fysiologus provençalský, valdenský a zlomky španělského, text rumunský, sdělaný však dle slovanského originalu), pak značný vliv v umění křesťanském a přežitky z něho i v literatuře pozdní a v lidovém podání.

Tolik asi v nejhrubších rysech nalezl Lauchert o fysiologu. Koho zajímají jednotlivosti a poměr náhledů spisovatelových k pracím autorů starších (Pitra, Land, Hommel), s nimiž někdy se nesnáší, toho odkazují na knihu samu, pěkně a klidně psanou. Ku konci přidán k ní otisk starého řeckého textu a mladšího německého¹⁾.

V. Tille.

Le Bestiaire. Das Thierbuch des normanischen Dichters Guillaume le Clerc zum ersten Male vollständig nach den Handschriften von London, Paris und Berlin mit Einleitung und Glossar herausgegeben von Dr. *Robert Reinsch*. Leipzig Fues's Verlag. (R. Reisland) 1890. m. 8° (441). (V knih. univ. Pr. sign. 9. G. 567).

¹⁾ Jako dodatek ku své knize uveřejnil L. v posledním svazku časopisu *Romanische Forschungen* (Bd. V. 1 Hft. p. 3—36) dva články: „Der tiergeschichtliche Abschnitt der *Acerba* des Cecco d'Ascoli, eine Bearbeitung des Physiologus“, a „Die Bilder des Physiologus in der spanischen Literatur“. Mimo to přidal německý překlad ethiopského fysiologu, který pořídil F. Hommel.

Reinsch nezná ještě spis Lauchertův. Práci svou o fyziologu založil monograficky. Jde mu o dobré vydání poetického zpracování fyziologu, které učinil r. 1210 Guillaume le Clerc a které dochovalo se ve dvaceti rukopisích. Avšak v úvodě, velmi obširném (218), vedle kritického rozboru básně Guillaumovy a srovnání s jinými podobnými středověkými plody všímá si také, jak fyziologus od svého počátku u všech národů se šířil. Práce jeho po té stránce bibliograficky dobře poslouží, ač leccos schází. Pro nás zajímavá je zmínka o českém fyziologu, zachovaném v rkpse třeboňském (ČČM. 1875). Nazývá ho klenotem české literatury a otiskuje jména zvířat, jež stojí na počátku každého trojverší, nevšímaje si, že některá nejsou v nominativě; na př. jezovcova (text má dále „jest zlá duše“), osla, rarohu, střížkovi, sojku. V dodatcích probírá fyziologus srbský a rumunský (u Laucherta uveden tento jen mimochodem).

V. Tille.

Beovulf¹⁾ *untersuchungen über das angelsächsische epos und die älteste geschichte der germanischen seevölker von Karl Müllenhoff.* Berlin. Weidmann'sche Buchhandlung 1889. 8° (X + 165) Sign. 2 D 100²⁾.

H. Lübcke vydal tento spis mrtvého autora pomocí E. Schrödera a F. Burga. Müllenhoff zabýval se eposem o Beovulfovi třiatřicet let a ještě v posledních letech opravoval své přednášky. Kniha vydaná Lübckem má v druhé části otisk článku, uveřejněného Müllenhoffem již r. 1869 v Hauptově časopise (*Zeitschrift für deutsches Alterthum*, sv. 14, 193—244) „Innere Geschichte des Beovulf“. Část první však „Einleitung zur Vorlesung über Beovulf“ je nově zpracována. Vykládá v ní vznik básně o Beovulfovi a rozbírá ji v prvky, z nichž vyrostla. Nalezl asi toto: Epos o Beovulfovi — v nynější podobě — vzniklo u Anglů a Sasů z jich ústního živého podání asi v sedmém století. Splynuly v něm prvky mythické a historické. Mythický je zápas plavecký, který podnikají Beovulf a Breca, kníže Brondingů, syn Beanstansův, pak zápas Beovulfův s obrem bažin Grendelem, jenž v noci požívá reky krále Hroðgara v síni Heorot, a s jeho matkou, mythický je též boj s drakem střežoucím poklad na břehu mořském. Písňe o těchto činech týkaly se mythického reka Anglosasů, Beava,

¹⁾ Otázky o vzniku a složení Beovulfa jsou dosti sporné. Koho zajímají, najde je i s literaturou v knize, trochu podrážděně psané: *Beowulf-Studien. Ein Beitrag zur Geschichte altgermanischer Sage und Dichtung* von Dr. Gregor Sarrazin. Berlin, Mayer & Müller, 1888 8° (VII + 220). Sign. Praž. univ. knih. 2 H 59. Německý překlad básně pořídil K. Simrock: *Beowulf. Das älteste deutsche Epos. Uebersetzt und erläutert* von —. 1859. Stuttgart u. Augsburg J. G. Cotta m. 8° (IV + 208). Sign. 9 F 339. Text vydáván často: Drape 1820, Kemble (angl. překlad) 1837, Heyne 1868, Holder 1882 a j.

²⁾ Značí vždy signaturu c. k. veřejné a universitní knihovny v Praze.

jenž pak v podání splynul s historickým Beovulfem. Müllenhoff praví o něm: „est ist nicht zu bezweifeln, dass in dem Lamissio der Langobarden, dem Scaef und Beava der angelsächsischen sagen und mythen und schliesslich ebenso in den beiden andern helden der genealogien und dem Beovulf des gedichts kein anderer gott verborgen ist als Ing, der angebliche stammvater der Ingvaeones; und ebenso sicher haben wir in diesen mythen und sagen uralt-angelsächsisches oder ingwaleisches eigenthum vor uns, das in der hauptsache an Beava haftend, von diesseit der nordsee nach England gelangte, dort localisirt und dann an den Beovulf des gedichts geknüpft wurde“.

Údálosti historické, o kterých básně vypravuje, spadají do let 470—530 a týkají se hlavně bojů mezi Švédy a Geaty (sídlii v nynějším jižním Švédsku) o nadvládu na skandinávském poloostrově. Beovulf byl Geat, z pokolení Vædundingů. Básně podkládá mu královský původ. Účastnil se výpravy Geatského krále Hygelaca k Friesům. Historie o jeho rekovných činech nevypravuje. Hrdinou je král Hygelac, písně však přenesly slávu na Beovulfa. Friesové sami bohatí národní poesii, přenesli písně o těchto bojích a o Beovulfovi asi kol r. 600 k Anglosasům. U nich udržely se až do druhé polovice sedmého století, kdy splynuly se zpěvy o činech mytického reka Beava v jedno epos o Beovulfovi. — Důvody, jimiž Müllenhoff svá tvrzení podpírá jsou přesvědčivé, propracované dokonale do nejdrobnějších jednotlivostí, výklad jasný a prostý, sloh příjemný, že čtenář mimoděk souhlasí i tam, kde autor dává se unášeti mythologií. T.

Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von *Ernst von Leutsch*. 46. Band, 4. Heft. (Viz Listy filol. XVI. 385).¹⁾ — *Die farbenbezeichnungen bei den Griechen und Römern.* Von O. Weise (593—605). Etymologické a semasiologické rozbor; caeruleus nesouvisí s caelum. — *Coniectanea ad comicorum Graecorum fragmenta.* Scr. O. Crusius (606—631). — *Curae exegeticae.* Scr. R. Ehwald (632—643). Poznámky o anthologii latinské, o známosti Tibulla ve středověku, o nápise Pompejském CIL IV. 1069 a. — *Zu Cicero's briefen.* Von L. Holzapfel (644—649). — *Der tag der ersten rede Cicero's gegen Catilina.* Von Constantin John (650—665). Znova hájí svého mínění, že řeč I. proti Catilinovi proslavena byla dne 8, II. dne 9. listop. — *Die kalenderverwirrung zur zeit des zweiten punischen krieges.* Von W. Soltau (666 až 690). Až do r. 207 není neshody mezi kalendářem juliánským

¹⁾ Omylem vynechán na uvedeném místě „Listů“ výpisek z tohoto sešitu, ježž tuto dodatkem podáváme.

a fímským; v únoru t. r. poprvé měsíc vkladný vypuštěn, aby konsulové měli více času k válce s Hasdrubalem, jakož i proto, aby nundinae nepřipadly na 1. března, což později opakováno. — *Untersuchungen zu den geographischen büchern des Plinius*. Von D. Detlefsen (691—704). — *Jahresbericht* (Herodot) von H. Kallenberg. II. Ausgaben u. Konjekturnalkritik (705 až 752). Miscellen.

N. F. B. I. H. 4.

Bemerkungen über einige Bibliotheken von Sicilien. Von Franz Rühl (577—588). — *Pindar's sechste Olympische Ode*. Von L. Bornemann (589—598). Situace básně jest: Agesias opouští otčinu Stymfalos, aby k Hieronovi se přestěhoval. S tím souvisí nový výklad mnohých míst; t. ve v. 88 jest *Aivelaç* = heros trojský, jako typus Agesiův. — *Zu Heraklät*. Von Ch. Cron (599—616). Dokončení. — *Zur Überlieferung der apophthegmata Laconica*. Von M. Treu (617—622). — *Zur Composition von Petronius Satirae*. Von E. Klebs (623—635). Pokud souditi můžeme, byla provinění Enkolpiova proti Priapovi a tresty tohoto boha závažným momentem románu. Snad byla v tom parodie epických básníků. — *Die Angaben über die Völker von Innerafrika bei Plinius und Mela*. Von E. Schweder (636 až 643). — *Die Groszthat des Aristophon*. Von G. F. Unger (644—652). Aristophon [Lept. 148. Theofr. char. 7] byl vůdcem oddělení peltastů, jež r. 404 Pausaniovci citelné ztráty způsobilo. (Hell. II. 4. 31). — *Geschichte der legio XIV. gemina*. Von M. Meyer (653—677). — *Apollo Kitharödos*. Von O. A. Hoffmann (678—702). Že Apollo Musagetes byl totožný s Apollonem, ježž Skopas pro Rhamnus zhotovil a ježž později Augustus v chrámě Palatinském umístil, dovozuje se z míst básníků doby Augustovy a z mincí Neronových. Možná, že socha byla polychromována. — *Die sogenannten Pharmakiden des Kypseloskastens*. Von W. H. Roscher (703—709). Nejsou to Eide a Adrasteia, jak se domnívá Kern v Jahrb. d. arch. Inst. III. 234, nýbrž dvě Moiry. — *Beiträge zur Geschichte römischer Dichter im Mittelalter*. Von M. Manutius (710—720). I. Persius. — *Die neueren Arbeiten über Tracht und Bewaffnung des römischen Heeres in der Kaiserzeit*. Von A. Müller (721—753). (Dok.). Miscellen.¹⁾

J. Štastný.

Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. Herausgeg. von M. Lazarus u. H. Steinthal. XIX.

Spazek počíná pokračováním krásného ethnologického článku C. Haberlandova *Über Gebräuche und Aberglauben beim*

¹⁾ Počínajíc příštěm sešitem, nebudeme uveřejňovati obšrné výpisky z celých ročníků jednotlivých časopisů, nýbrž jen seznam článků nejdůležitějších a nejzajímavějších s krátkým obsahem. Pro nedostatek místa nelze výpisky obšrné uveřejňovati rychle a v čas. J. K.

Essen. J. Krohn v článku *Die Entstehung der einheitlichen Epen im allgemeinen* opravuje náhledy Wolffovy o vzniku národních epopéjí. Rozprava opírá se o vznik finské Kalevaly. I vykládá Krohn, že veliké epos vzniká složením kratších zpěvů. Zpěvy tyto vznikají v lidu, ale skladateli jejich nejsou pěvci ze řemesla, jako jsou jihoslovanští guslaři. Pěvci finských zpěvů hrdinských jsou nadáni dobrou pamětí, ale nemají nadání básnického. Z mnoha zpěvů, které znají, některý zvláště vynikne a ostatní nenáhle se kolem něho kupí. Do jednotlivých zpěvů vkládají se části ze zpěvů jiných; jindy zpěvák nekončí zpěv, jak má, ale pokračuje, ovšem toto pokračování má zase odjinud. Ign. Goldziher napsal *Arabische Beiträge zur Volksetymologie*. Z pěkných tuto podaných ukázek arabského prstonárodního etymologisování uvádíme: z Eleasar je arab. El 'Ázar (El = člen); Elias = arab. Iljäs; ale praotec sever. Arabů, syn Moďarův slove Al-jäs; z řeckého *ἑποδιακονος* vzniklo abú-dijákín (abú = otec). Některá takto změněná slova jsou pak pramenem legend. Článek od K. v. Sowa *Die Mundart der ostpreuss. Zigeuner* jest dodatkem k Pottovi (*Die Zigeuner in Europa und Asien*). Jest velmi věcný a na základě vlastní zkušenosti napsán. Fr. Krejčí napsal *Der Spiritismus als sociale Erscheinung*. Vylíčil nynější socialní rozháranost a kulturní boj mezi vírou a vědou hlavně na základě studií Masarykových, ukazuje, jaké kouzlo má spiritismus v tomto boji pro mysl rozháranou a přece po ukojení roztouženou. O život po smrti se jedná a tu víra volá: věř! — věda volá: nevěř! Spiritismus praví: věř, neboť se víra tvá dá vědecky zdůvodnit! L. Tobler podal krásnou studii *Ueber Fabelhafte Völker des Alterthums und des Mittelalters*. Sebral pověsti a báje starých i pověsti středověké o neznámých nám národech a zkoumá jejich podstatu, zda jakés jádro pravdy vězí v nich. H. Baynes, *Die indo-chinesische Philologie* je vlastně referatem o významném spise Terriena de Lacouperie: *The languages of China before the Chinese 1887*. Jest načrtnut přehled nejstarších čínských nářečí, jejich stáří, jejich smíšení, podán je charakter čínštiny a soustavný přehled východoasijských jazyků. Obšírnější rozbor pana de Lacouperie vychází právě v řadě článků v *Journal des savants*. W. Schwartz (*Zwei Hexengeschichten*) podává dvě pověsti z Waltershausen a jejich rozbor. R. Jensen napsal *Ausruf, Fragen und Verneinung in den semit. Sprachen*. Autor praví: Srovnajme tyto tři výrazy. *Přec ne!* má formu negativní a význam exklamační; *co za muže?* má formu tázací a význam exklamační; *kdo by dnes přišel?* má formu tázací a význam negativní. Tak jest i v semitštině, že zvolání, otázka a negace významem a formou spolu souvisí a mnohé částice následkem toho mají trojí význam.

Em. Kovář.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Ристати, -штѣ, -штѣши, raro -стаѣ, -стаѣши vb. dur. stslav. currere, circumcurrere, salire, rus. ристать id. (ze stslav.), stslav. ристаннѣ n. subst. vb. cursus, — коньскомъ *ἰπποδρομιον* Prol.-Cip. Men.-Mih. (Lex. II.), rus. ристаніе cursus certamen stslav. при-ристати, -риштѣ vb. pf. accurrere, прѣдъ-ристати praecurrere, съ-ристати сѣ concurrere, съ-ристаннѣ, n. equitatio, stslav. ристалнѣше cursus equester, rus. ристалнѣше curriculum, stslav. ристатѣль qui currit, rus. ристатѣль cursor; mrus. ристъ (t. j. ryst) curriculum, pol. ryść, f. gen. -ści gradus tolutilis klus, y, jak se zdá, působením mrus. na místě i, také rześcia na místě *rzyścia id. Kořen рист, rist; srodná json: lit. rist-as adj. celer, velox, ristas žirgelis equus cursor (Geitl. 107 a), riszczà, také riszczà psáno, adv. gradu tolutili, tolutim „im Trab“, riszczà jóti im Trab reiten, vlastně jest to instr. sg. stat. jména riszczà klus, na místě risztjà, ristjà, risztininkas „ein Traber“, equus qui tolutim incedit, riszcoti galoppieren (Geitl. 107 a) na místě *ristjoti, kořen rist (riszt).

Ристеннѣ n. stslav. ζήλος horlivost, žárlivost, závist, nenávist, *иско погано -ниа нем* (чарнче) Men.-Mih. 260. ристеннѣ jest subst. vb. od slovesa *риштѣти; kořen ршт, rit; srov. lit. ritis lis — z dohadu — „sangoti-s rities“ (= ritës gen. sg.) sich vor Streit hüten. Kal. 63. (Geitl. 107, a).

Rita f. srb. indusium lacerum, pl. rite laciniae, ritav adj. lacer, ritinar, rito homo pannosus otrhanec, kmen rit, jak se podobá, na místě staršího ршт, vyskytá se totiž také srb.

rutina a) indusium lacerum, b) res inutilis; kořen, jak se zdá ru; uvedená slova srb. mohou býti společného původu se slov. ruti, rujem, čes. routi, ruji — ze staršího *rúti, ruju — vellere, evellere, avellere: „Nečesej, hrozně to ruje“. Us. „Augustus sám vlasy své ruje“ (part. praes. act. m.) atd. W. — „V hlavu rujíc, v líce bili“. St. skl. II. 104. lit. ráu-ti, ráuju, rów-iau (1. sg. praet.) evellere (plantas), ráutojis, m. vellens, evellens ten, který ruje, rve, vyrývá; lot. rjau-t, rjau-ju i rjau-nu (1. sg. praes.), rjāvu (1. sg. praet.) trahere, vellere, evellere, eripere, rjautē-s contrahi, rumpi, dirumpi; srov. také skr. véd. ru (koř.) contundere, rumpere, dirumpere, diffringere, perfringere, part. pf. pass. ru-ta- (th.) rozbitý, rozražený, rozervaný. Společného původu jsou také stslav. рѣзати, -ѣж evellere, avellere, рѣти, рѣж fodere atd.

Ритина rus. libovonná živice „le baume encens“ — ze řec. ῥητίνη živice, pryskyřice, dle nřec. vyslovení: ritini.

Ритъ f. stslav. podex, рѣтѣн пѣзати, Pat.-Mih. slov. charv. rit f. pol. rzyć, gen. -ci f. id. čes. řiť, gen. -ti f. 1. culus, podex, anus, 2. Strohstürzel, dim. řitka, slk. rit = čes. 1. hluž. říć, gen. říće a) id. po předlož. do: rće, b) pl. říće pars inferior straminis, dim. ritka, dluž. říš id. slk. ritina, ritna natis, clunis, čes. ritezne MV. nates zdá se býti dual., správně asi ritizně nebo ritesně? hluž. říćizna Strohstürzel; slov. ritinsko, ritniško, ritniški adv. a tergo, in tergo, retro, rücklings, na-vz-rit, na-z-rit id. hluž. rit-man adv. id. slov. ritnik, ritnjak intestinum rectum; čes. řítol, m. řítoví, n. řítovka f. spodní část snopu; řito-pas, řito-pásek (dim.) = paso-řit, řito-třásek, -třesek motacilla, užívanější třaso-řitka; ná-řitek, co se na zádech unese, n. př. nářitek trávy fascis graminis; pol. paso-rzyt, čes. paso-řit, -řitek parasitus; kašub. pod-rzetnik ein Unterbettlaken; slov. srbo-řitka (na místě svrbo-řitka) šípek, fructus rosae caninae; čes. třaso-řitka motacilla, proprie „cauda tremula“, jinak pliska. — Kořen jest, jak se zdá, ri; slova uvedená mohou býti ve spojitosti se stslav. рѣти, рѣж trudere (uvedeno v Mikl. Gram. III. pag. 123), slov. riti, rijem id. srov. také skr. ri (6. par.) ire: rijāmi 1. sg. praes. act. Za srodná možno po-

kládati lit. rētas femur stehno, tarp-rētis, m. rozkrok spatium inter femora, ě seslením zvuku z *i*, kmen tedy prvotně rit. Možná, že také bulh. ritnŭ vb. pf. ritam vb. dur. offendo (aliquem) pede, impingo alicui calcem, slov. ritnōti vb. pf. ritati vb. dur. a) calcitrare, b) ritati mit dem Hintern hin und her wetzen; charv. srb. ritnuti se vb. pf. ritati se vb. dur. calcitrare, srb. také rititi se id. k tomuto skupení náležejí.

Ríva charv. prov. břeh ripa (Nem. 25.) — ze vlask. riva id. **Риза** f. stsllov. a) vestis, amictus ризы творенна Op. I. 16. — отъ клась кельбелюждъ Nicol. b) *ῥιζήνη* barba (brada, vousy, со pokrývající), Opis. 2. 2. 151. ризнца (dim.) vestis, малы ризнице Krmč. Mih. bulh. riza indusium, interula, amiculum, srb. riza a) vestis, „gola rizom priodio“, b) prov. pannus, rus. рíза vestis, ve pl. рíзы Messgewand, рíзицы (dim.) f. pl. kurzes Messgewand, das man denjenigen anlegt, die zu Priestern oder Diakonen ordiniert werden sollen, рíзки (dim.) f. pl. indusium baptismale, mrus. ризы pl. mešné roucho, blrus. риза id. ризина laciniae, panni detriti, ризка linteum plátно; čes. zastar. riza, řiza stola, vestis „Oblečen bieše v rizi lniené, indutus erat stola byssina“. 1. Par. 15. 27. „Vidáni jsú také v jejie hrobu čtyři počestní starci v řizách oblečeni“. Leg. Ms. 31. 1. „oblačil se v řizu nebo v albu“. Hus.-živ. hluz. řéza vestis liturgica, také řézwо mešne, roucho mešné; — stsllov. ризьнъ adj. vestis, tunicae, —но оукрашеникъ Krmč.-Mih. 191. ризьно n. vestimentum, rus. рíзныи adj. vestimenti, vestium liturgicarum, ризьница stsllov. vestiarium, aerarium, thesaurus, мѣннище сѧ златоу и сѣреброу и обѣдоу и ризьницамъ Greg. Naz. srb. riznica (obs.) vestiarium, aerarium, rus. рíзница 1. — stsllov., 2. vestes liturgicae, ornatus ecclesiasticus, stsllov. ризьникуарь m. thesaurarius, ризьникуий m. vestium custos, rus. рíзничей m. vestium liturgicarum et ornatus ecclesiastici custos.

Slova složená: ризо-храмнище n. stsllov. vestiarium, ризо-храмитель m. stsllov. vestium custos, rus. ризо-хранитель to, со рíзничей; stsllov. ризо-шьвць m. qui suit vestes; урѣмо-ризица f. monialis jeptiška, rus. чернорíзица id. stsllov. урѣмо-ризь, —ризьць m. mnich monachus, rus. черно-рíзецъ id. stsllov. урѣмо-ризьство, —ризьуство monachus, rus. черно-рíзни-

чество l'état monastique stav mnišský; stslav. **под-рѣзникъ** vestis sacerdotalis genus, rus. **под-рѣзникъ** oděv pod mešným rouchem, „le vêtement sous la chasuble“. Kmen **рѣз** = riz, pravý tvar kořene, jehož značení bylo asi: tegere, velare, vestire, není znám, příhodného slovesa není. Srov. lit. rizios pl. f. (Szyrw.) apparatus, armatura, odění, zbroj, „Rüstung“ Ness, — uvádí se také lit. rizai m. pl. laciniae, panni detriti, kteréhož jsem najít nemohl. — Ags. rihan (praet. sg. rāh, pl. rigon) jungere, velare, includere, rige adj. junctus, ligatus, stněm. rihan tegere, sřněm. rihen (praet. réch, pl. rigen) velare, operire, rigel velum, velamen capitis muliebre (rica) nelze považovati za příbuzná proto, že v ags. se vyskytají vedlejší tvary: vrihan (praet. sg. vrāh, pl. vrigon) tegere, velare, vrigels, m. tegmen, velamen, vestimentum, které třeba pokládati za starší, nežli ty, které počínají s r. Ježto angl. rig vb. ornare, exornare, rigging vestitus od ags. slov právě uvedených sotva oddělití se dají, třeba se domnívati, že i u nich před počát. r odpadlo v (w), z té příčiny je též nelze pokládati za příbuzná s uvedenými slovan. slovy. Se skr. vas (2. átm.) sibi induere, vestire, lat. ves-tis oděv, šat, s nimiž Bopp stslav. **рѣза** ve srovn. grammatice I. str. 152. sestavuje, pokládaje r toho slova, za odrůdu souhlásky v, nemají řečená slovan. slova nic společného; kdyby i pochození souhlásky r stat. jména riza z v pochybným nebylo, nemohla by skr. vas: vasana-m, n. oděv, roucho i lat. ves-tis pokládati se za příbuzná proto, že místo skr. i latinského s může ve příbuzných slovan. slovech zaujímatí toliko s nebo čh, nikoliv ale z.

Rjapaš vb. dur. dluž. verberare, castigare — jestli se vyvinulo z **рѣпашн**, dalo by se sestaviti se skr. rimph (6. par.) ferire, occidere.

Rjut, m. hluž. aviditas, cibi vel potus desiderium vehemens: z rjutom jěsć, piě; jak se domnívati lze, na místě *rijut; to slovo jest, jak pravděpodobno, kořenem ri ve spojitosti s lit. ryjù, rýti glutire, deglutire, devorare, ryjúnas homo vorax, potator, koř. ri, lot. ri-t, ri-ju to, co lit. rýti; ri-jejs vorax.

Rka f. srb. rhonchus, rkati vb. dur. rhonchare, stertere chrápati, rknuti vb. pf. rhonchum emittere, mezi r a k vypadla

samohláska, a sice, jak se podobá *u*, srov. — co se týče vyražení samohlásek — srb. ruskati, rskati, kt. v. slov. rfjan svodnik leno, kteréž pochází ze vlask. ruffiano id. Uvedená slova srb. mohla by kořenem býti ve spojitosti s dněm. střed. (mund.) ronk-en stertere, tak že by kořen slov srb. byl prvotně **rajn* zněl.

Robdyszan pol. (obs.) „Nachtrock“ — Mrong. II. 540. vlastně, domácí oblek, d. kabát; ze fr. robe de chambre id.

Robina slov. nucis putamen viride; folliculus, gluma, legumen, lupina, slupka (zrna pohankového), jak se zdá, z řabina [°*рабина*]; prvotné značení bylo asi okrov, velamen, tak že by to slovo bylo stejukořenné s *paek* stslov. pannus, vestis, kt. v.

Róda charv. srb. ciconia čáp — v jiných slovan. řečech se nic podobného nenachází; etymologie toho slova jest tmná; zda nevzniklo přesmykem hlásek z *orda? tak že by kořenem *ord (z ard) bylo ve spojitosti s lat. ard-ea volavka, řec. ἄρδιος id. ἄ jest tu předsuvka, proto že následuje ρ, ῥαδιος pak vyvinulo se přesmykem hlásek z ἄρδιος-, prvotný tvar společného kořene byl by ard, srov. řec. ἄρδι-ω mokřím, omáčím, kropím, polívám, napájím. Rozdílnost významův tu nevádí, srv. co se rozdílného značení týče, rum. stærk ardea, kokostærk ciconia, stslov. стәркъ ciconia a rus. степъ ardea gigantea; srov. také — co do střídání významův „čáp i volavka“ — stslov. чапак i чапак ciconia, rus. цапля pol. czapla ardea, čes. čáp ciconia.

Родъ, m. stslov. I. a) partus, b) generatio, c) genus, stirps, добра родоу — Tur. велика родоу — Hom.-Mih. рода царьска смъ Sim. I. 24. — родъ улокъуьскый (genus humanum) Ant.-hom. 251. — d) gens, natio смъ баше родомъ (ortu) моуърны Proh.-Mart. — кыгларьскы соуорны родъ и кызынь. Proh.-lab. — e) sexus женьска родоу, Hom.-Mih. — f) родъ consanguinei, родъ кестъ кшоу Frag. serb. — родъ патриарховъ Leont. — g) urbs Men.-Vuk. — h) φύσις natura родъ и лоуѣнъ Svjat. — роды родъ saecula saeculorum, Sup. — II. родъ numen Slavorum gentilium: кы поете пьсин идоломъ, родоу и рожамицымъ ad Esai 65. 18. - Proph. молатъ са пержноу и родъ и рожамици - Cod. saec. XVI. — bñh úrody? bulg. rod genus, cognati, gens, fructus, slov. rod partus, genus, stirps, generatio,

familia, rod cognatus, Habd. charv. rod partus, charv. srb. rod genus, stirps, „gospodskoga (panského) roda“; cognatus „on mi je rod“, rod collect. cognati „otišla žena u rod“; fructus „kupio vinograd pod rodom“; rus. родъ 1. genus, stirps, familia, происходить отъ знатнаго родá; родъ чело́веческiй genus humanum; genus Gattung; genus grammaticum: мѹжескiй родъ genus masculinum, жѹнскiй родъ genus femininum, срѹднiй родъ genus neutrum; origo: родомъ, ortu natione; partus, съ роду, отъ роду nativus, ab incunabilis, роды m. pl. partus; 2. родъ „la bonne récolte“ hojná úroda zemská, dobré žně; mrus. рѹдъ, gen. рѹда i роду to, co rus. 1. — зъ роду — на мiстѣ съ роду — ab incunabulis; pol. rod partus, genus, stirps, familia, rodem natus, natione, rodem Anglik natione Anglus, čes. rod partus, nativitas, od rodu nativus, ab incunabulis, rodem natus, natione, rodem z Alexandrie Alexandriae natus, rodem Vlach natione Italus; genus, stirps, „z rodu slavného, vysokého pocházející“ illustri stirpe natus; „z nízkého rodu pošlý“, humili loco natus; progenies, v rodu in progenie Ps. ms. 47. 14. „po rodech svých, in generationibus suis“ Gen. 17. 9. — familia; genus Gattung, „z každého rodu rybího, ex omni genere piscium“ Lex. Ms. saec. XIV. — rod genus grammaticum, hluž. ród, gen. rodu i roda partus, nativitas, Serb z rodom (na místě: rodom) natione Sorabus, genus, stirps, familia; genus Gattung, dluž. rod = hluž. — rum. rod fructus, ze slovan. родити, рождѹ, родити vb. stl. generare, parere, fructus ferre „дрѹво родить плодъ Cozm. — съ nasci, bulh. rodè (1. sg. praes.) to, co stslav., slov. charv. roditi -dim vb. pf. = stslav., roditi se nasci, srb. roditi, -dim vb. pf. parere, fructus ferre „rodila godina“ (annus), „rodile jabuke“ (jabuka malus et malum), roditi se nasci; oriri „rodilo se sunce“ ortus est sol, rus. родить, рождѹ parere, gignere, generare, producere, родить-ся nasci, oriri, mrus. родити, рожу (dial. hal. рожду) parere, родити ся, на-родити ся nasci; pol. rodzic, rodzę vb. dur. to, co rus. „wojna ludzi nie rodzi, ale gubi“, rodzic się nasci, oriri „kto się nierodzi, ten nieumiera“; čes. roditi, rodím, stč. ro ž u a) parere „otec plodí, matka rodí“ Com.-jan. 599. b) producere, fructus ferre „jedna země lepší rodi obilí, víno, byliny i kořeni, nežli druhá“. Byl. 1. D. roditi

se nasci, oriri, provenire „rodí se tam jablka“ Jel. Petr. — hluž. -rodzić, -rodžu parere, vyjma přičestí trpn. rod. rodzeny, se nesloženého slovesa nyní neužívá, obyčejně porodzić parere, dluž. rozić, rožu id. polab. rūdī saꝥ (ridlessa, J. P.) nascitur, rūdeny natus (ridene, J.).

рождение n. subst. vb. stslav. generatio, partus, nativitas, genus, patria, genesis, natalitium sidus; cognati (Pent.-Mih.), bulh. *roždene, slov. rojénje i rodjénje partus, charv. srb., rodjenje partus, ortus, rus. рождѣніе partus, vlastně tvar stslav. na místě роженіе, mras. роженіе, (рожденіе, dial.) pol. rodzenie partio, čes. rození id. „partus, generatio“ Wq. 1279. hluž. rodženje, n. partus.

раждати, -ати vb. iter. stslav. parere, generare, — са nasci, generari, bulh. ráždam (1. sg. praes.) vb. dur. parere, generare, fructus ferre, ražda sù (sol) oritur, slov. rajati vb. iter. parere, charv. srb. radjati, radjam vb. dur. (iter.) parere, fructus ferre, radja vinograd; radjati se nasci, oriri: radja se sunce, sol oritur, rus. раждать, аю vb. dur. (tvar stslav.) vedle pravého rus. tvaru ражать, -аю generare, parere, producere, — ся generari, nasci, oriri, раждаемый genitus, natus, vlastně part. praes. pass. qui generatur, qui nascitur, pol. toliko s předponami; od-radza ć, -dzam vb. dur. regenerare, odradzać się regenerari, renasci, čes. na-rázeti se, starší -rážati sie vb. dur. nasci „Bylo-li by nám lépe, bychom se nikdy nenarázeli.“ Ms. Bel. 171. „By sie byl nenarázal.“ St. skl. III. 32 — stslav. ражданіе n. subst. vb. procreatio, partus, bulh. raždane, n. partus, slov. *rajanje, charv. srb. radjanje a) partus, radjanje sunca ortus solis, b) fertilitas, rus. ражданіе generatio, partus, productio, vlastně tvar stslav. na místě ражаніе, pol. od-radzanie regeneratto, stč. *na-rážanie ortus. Rum. rodi vb. fructus ferre; fecundare, ne-rodire sterilitas, no-rod gens, natio „Volk“, rudè cognatus; mađ. rodina, radina convivium baptismale jsou původu slovan. Za srodná možno pokládati: lot. radas, správněji radi, pl. partus, radōs bŭt parere sľehnouti, rad-s, m. cognatus, rad-īt, -u, -iju creare, procreare, parere, raditē-s augeri; opimum esse, radiba a) creatio, partus, auctus, incrementum; b) collect. res creatae; propinqui, cognati; radibas pl. partus, radinēks cognatus,

radone f. cognata; lit. rodýnos pl. f. partus, festum natale, také hostina z příčiny porodu i odvozené od toho rodynŭti-s slehnouti jsou původu slovan.: rus. родѣмъ f. pl. partus, pol. rodziny pl. f. dies natalis. Kořenné slabiky: slovan. rod, lot. rad vznikly, jak se domnívati lze, přesmykem hlásek z ord, ard; srodné jest také, jak pravděpodobno, skr. ardh, rdh (4. et 5. par.) crescere augeri; příbuznost jeví se také ve dněm. střed. (mnd.) art, f. (na místě ard) a) stirps, origo, genus: „ut (ex) Theodosius art bin ik geboren“ (dicit scta Margaretha) Parad. 67^b. 19 — b) concret. proles, potomek „O du koninges art (= královo dítě), c) natura, indoles přirozená povaha, vrozené vlastnosti „art wil van arde nicht“, i. e. naturam expellas furcā, tamen usque recurret; an-arden innasci vroditi se, přiroditi se, an-ardet, innatum; mhd. A) art, f. 1. genus, stirps, origo, nobilitas: „von arte hōhgeborn“. Nib. 5, 1. = vysokorodý; „von arte der sinen māge. 29. 2. z (vysokého) rodu svých příbuzných; „ich bin von art (rodem) ein künegin“. Troj. 21.491. „ausz der art, ex hac natione“ Alberus. — 2. natura, indoles: „des twanc in art und sin gelust“, (Wolf. v. Esch.) k tomu ho donutila povaha přirozená i choutka, „von art (naturā sua) steigt der lew auf die berg und felsen“. Keisersb. XV. staffeln 51⁴. — B) art (mhd.) m. gen. ardes = art, f. 1. „sin namen und sinen art“ (genus. rod) Parz. 627. „von arde ein fürste“. Parz. 52. 10. rodem kníže; nněm. Art a) genus, stirps, ve starších spisích „ein Königssohn von edler Art (královský syn vysokého rodu), b) natura, indoles „Böse Art nie gut ward“. (přísloví); c) species „eine neue Art Zanks“ Lessing 1, 403. — d) modus způsob „Seinem Nebenbuhler den Spott auf die schönste Art heimgeben.“ Schiller. Zdali stsas. ard mansio, ags. ea r d habitaculum, regio, patria, solum sem náležejí, jest pochybno.

Родъ stslav. hora, mons, ὄρος .z. родъ мѣсть ἔρημα (7) ὄρη σίαβ. Apoc. 17. 9. Vost. cod. saec. XIV. родъ мѣнь ibid. Slovo etymologicky temné; stanoviti možno kořen род, rod, jenž se mohl vyvinouti přesmykem hlásek z ord, tak že by родъ mons bylo kořenem srodné se staroir. ard altus vysoký, pak s lat. ard-u-s vysoký, příkrý, koř. ard, který může býti ve spojitosti se skr. ardh (rdh) 4. et 5. par. crescere, augeri, jehož značení mohlo také býti: attoli, elevari, možná, že také řec.

δρῦός (koř. δρῦ) přímý, kolmý, příkrý, erectus, arduus sem náleží.

Родъ m. stsl. *γέεννα* gehenna peklo, рода огньаго Sup. (codex saec. XI.) родоу огньагоуоу Matth. 5. 22. ev. saec. XII. Antch. родъ огнь негасиаго Marc. 9. 45. ev. saec. XII. v těchto místech značí родъ asi: muky, trápení, cruciatus, tormenta, vexatio, což může býti prvotným značením toho slova; родесьнъ adj. gehennae pekelný -смыи страхъ Zlatostr. saec. XVI. od stat. jména °родо, gen. -десе? родьнъ adj. gehennae „огнь -аго Matth. 23. 32. ev. 1317. — родьство gehenna Svjat.-Mat. 9. Op. 2. 2. 398. — огньо (na místě огньаго) Hom.-Mih. 102. (codex saec. XIII.) Sup. 5. 55. 121. Zlatostr. saec. XVI. — огньеое Op. 2. 2. 114. (Lex. II.) značení slova родьство v tomto místě jest, jak se zdá, muku, trápení, útrapa, родьствьнъ adj. gehennae, -иый огнь Op. 2. 2. 114. съ-родьство *γέεννα* Op. 2. 1. 134. рождьство огньеое gehenna, Nicol. — slova temná; na každý způsob jsou jiného původu, nežli родъ partus, genus, родити generare, parere; možná, že kořen род, rod vyvinul se přesmykem hlásek z ord i že ta slova jsou kořenem ve spojitosti se skr. ard (1. par. átm. et 10. par.) vexare, s nímž Bopp ve glossaru skr. sestavuje lat. ard-eo hořím, domnívaje se, že to jest prvotné značení kořene ard, což jest ale pochybné; uvádí se také zend. ard (Beitr. VII. 271.) laedere, vexare, occidere, to jest ale kořen z dohadu stanovený. Srov. také lot. ard-ināt, -inaju vexare, affigere, „sirdi ārdināt“ srdce trápiti. Společného původu by mohlo býti stsl. родина, kt. v. — Proti mínění, že původ významu *γέεννα* (peklo) u slov stsl. svrchu uvedených třeba hledati ve zmatení řec. stat. jména *γενεά* rod, pochození, rodina, potomstvo, pokolení, věk (lidský) atd. s *γέεννα* peklo, dá se to namítati, že řečená slova stsl. s významem pekla, vlastně: muk, útrapa, strasti, vyskytají se v rozličných dobách někdy značně od sebe vzdálených i nacházejí se v rozličných pramenech, tak že sotva lze připustiti takové zmatení.

Рогозъ m. stsl. papyrus, charta, къ — къписати Men.-Mih. funis, сыялетн —, Prol.-mart. liber, не соуть погьела мом словеса съ рогозьмъ Op. 1. 92. juncus, storea, садъши на -зъ Men.-Leop. рогозица storea, рогозице n. juncus, рогозица tapes, storea, — пишсама papyrus, рогозиница tapes, ро-

розлиница id. рогожа tapes, teges, рогожник n. tapes, пореза m. papyrus; bulh. rogozina, rogozka teges, storea, slov. rogoz, rogozina das Reisig, welches die Fassbinder zwischen die Fassdauben zu ziehen pflegen, rogoz 2. carex, rogoznica storea, rogozovina carectum, rogožina storea, charv. rogoz, rogoža carex, srb. rogoz id., dle Vuka typha latifolia, rogožina teges, storea, rogožiti, na-rogožiti canna obturare, rus. порóжь m. (ze stalov.) juncus, arundo, порóжа, порóжка (dim.), порóжина storea, mrus. poroжа juncus, storea, pol. rogoža, rogoż, f. 1. juncus, 2. rogoż, rogożka teges, storea, rogozina juncetum, čes. rohoz (obs.) juncus, arundo, „Vezmi od rohozie péro“, calamum arundinis Ms. o štěp. 41. rohože, rohož f. rohožka dim. storea „Oděl je ve zlú rohoži“ St. skl. I. 67. — fig. „Uplete rohož, již ani sám nerozumí“, Rohoznice nomen regionis in Moraviâ: „Dva rybníky jsem udělal na rohoznici u Prostějova“. Dipl. 1488. Boč. exc. hluz. rohož f., také rohodí, juncus, arundo, rohodžina arundo, dluž. rogoža juncus stí, polab. rūgůznik Rohrkolbe typha (ridgisenik J. rüdegisenik P.) — kmen por rog; lit. ragažė f. teges scirpea Szyrw. — také rum. rogoz arundo, juncus, rogožinè storea Schilfflechte, alban. rogos teges Matte; mađ. rogosz carex, nřec. řагаџиов juncus ze slovan. Slova uvedená jsou, jak se podobá, stejnokořenná s lit. rezgiù (1. sg. praes.), rėg-siu (1. sg. fut.), rėg-sti (inf. Schleich.), dle Nesselm. rėg-ti, plectere, nectere, texere, kořen rėg z rag. Srov. také skr. rağģu, m. funis provaz, jako něco pleteného.

Rohav, -a, -o adj. srb. prov. notis variolarum sparsus, rovo subst. m. na místě roho id. slova temná, možná, že cizí, srov. řec. řаγή rima, fissura Riss, Ritze, Spalte, pak řаγος, u Hesych. řаχος, které značí mezi jinými také vrásku ruga.

Рóхля rus. homo piger, v. °Рѣх.

Rojak grex vyskýtá se v bulh. vedle stejnoznačného stado; ač to slovo připomíná stat. jméno roj examen apum, jako by od něho odvozeno bylo, může býti přetvořeno z turc. raja, raaja (pl. k rajet) a) grex stádo dobytka, b) pojmenování nemohamedánských poddaných sultána tureckého; domnění tu pronesenému nasvědčuje dvoje jméno bulh. ku poznačení pojmu stáda; slovo turc. pochází z arab. raj'a grex.

Rokambuľ m. pol. *allium scorodoprasum*, původu román.: fr. *rocamboule*, f. id. vlask. *rocambola* druh česneku, špan. *rocambóla* lesní česnek; také angl. *rocamboule* to, co pol. ze fr. Slova román. bývají odvozována z něm. *Rockenbolle* to, co fr.; složeného z *Rocken* = *Roggen* réž *secale* i *Bolle* bulba pro podobu toho česneku ke stéblu žitnému.

Рокотъ strus. *tumultus*, *strepitus*, kmen *рок*, suff. *отъ*, *рокотати* vb. dur. strus. *sonare*, *resonare* „*Кочикъ своимъ кляпѣмъ шрѣсты на жнеамъ стѣрѣны въскладаше; они же сами книземъ славу рокоташу.* Igor, 13. mrus. *рокотати* *tumultuari*, hluž. *rok-ot* *tumultus*, *perturbatio*, *turba*, *confusio*, *rokoćić* *commovere*, *agitare*, *turbare*, *perturbare*, *roz-rokoćić* in *Aufbruch*, *Zwist bringen*, *rokotnik* *turbator*; od téhož kmene pocházejí také mrus. *покошь* *tumultus*, *strepitus*, strus. *покошь* *seditio* (Mikl.-Gramm. II. 344). Sem asi také hluž. *rokotak* *ardea stellaris* bukač, volavka náleží. Slova ta jsou, jak pravděpodobno, stejnočenná s lit. *rėk-iù*, *rėk-ti* *clamare*, *plorare*, *rėkauti* *clamare*, *tumultuari*, kořen *rėk* z rak. Srov. také angl. *rack-et* 1. subst. *tumultus*, *strepitus*, 2. vb. *tumultuari*, *jocari*.

Рон, kmen, stslav. *из-ронити*, *-ронъ* vb. pf. *effundere*, bulh. *roni* them. inf. *facere*, *ut decidat*, *ronè* slůži *lacrimas effundo*, slov. *roniti*, *-nim* vb. dur. *effundere*, — *solze* (*lacrimas*), srb. *roniti*, *-nim* vb. dur. *devolvere* „*Tiha voda brijeg roni*“ (*břeh láme*), charv. srb. *roniti* *suze lacrimas fundere*, „*Roni suze niz bijelo lice*“; *roniti* *urinari* *potápěti se*, jak se podobá, přesmykem hlásek z *noriti* id. *roniti se* (srb.) *delabi*, *ronjenje* subst. vb. *devolutio*, *lacrimatio*, rus. *ронѣть*, *-нѣю* vb. dur. *ронѣть*, *-нѣю* vb. iter. *upustiti*, *upouštěti* „*laisser tomber*“, *tratiti* *amittere*, *exuvias ponere* *linati* (o hadech), *plumas ponere* *pelichati se*, *роненіе*, *ронѣніе* n. subst. vb. mrus. *ронити*, *-нѣю* *upustiti*, *amittere*, pol. *ronić*, *-nię* vb. dur. *upustiti*, *ztratiti* *amittere*, *plumas ponere*: *ptak roni* = *pierze mu pada*, *koń roni* = *zęby mu padają*, *jelen roni* = *rogі mu padają*; *exuvias ponere*: *waż* (*anguis*) *się roni* = *lini się*; *roža* (*růže*) *prędko roni* (*tratí*) *kwiat swój*; *prożno* (na *prázdnou*) *słowa twoje ronisz*; *uchodzi zima*, *ziemia śniegi roni* (*pozbyvá*); *zdrowie i krew ronili* (*tratili*) *o to*; *lzy ronіe lacrimas fundere*, *ronienie*, n. subst. vb., čes. *roniti*, *-ním*

vb. dur. demittere, effundere, — slzy lacrimas fundere, slk. roniť vb. dur. ráňat, -ňám vb. iter. facere, ut decidat, dejicere, decutere, roniť ovoce (se stromu). „Jedna slza druhú ráňá.“ (Pís. slk.) mor. dial. roniť, ráňat (vb. iter.) decutere (poma): zrónil jabko, ráňá hrušky; hluž. ronić, ronjeć facere, ut decidat, trudere, excutere: žito ronić, zorna (grana) ronić, decutere: jabluka (mala, poma) ronić, sylzy ronić lacrimas profundere, kón roni t. j. tratí zuby, had roni = líná, so ronić decídere, defluere: zorna so ronja, sylzy so ronja; ronjenje, n. subst. vb., dluž. roniś, v. hluž. čes. ronouti, ronu cadere, ruere: Tak budou trvati, až ronou na věčné zatracení. Rokyc. výkl. 3. ned. post. — slk. ron, g. -u, m. decídere, defluere; obruere, emittere, profundere „Ronem (proudem) mu tekly slzy“. Koll. hluž. rón, g. rona id. rony deščika imber, ronidlo solanum nigrum, ronina aus dem Wirrstroh ausgefallenes Getreide.

Slova složená:

из-ронити stsllov. už svrchu uvedeno, bulh. iz-roně vb. pf. — rónjuvam vb. dur. cadere, labi (Cank.), recte: devolvere? charv. iz-roniti, -nim vb. pf. effundere, — suze (lacrimas), srb. iz-roniti, -nim devolvere: „iz-ronila voda zemlju“; pol. z-ronić, -nię vb. pf. amittere, abjicere, na místě *iz-ronić, z-roń, m. (místo: *iz-roń) ein Pferd, das die Mahlzähne verloren hat; rus. нароніть, -нію vb. pf. -роніть, -нію vb. dur. „laisser tomber en quantité“, stsllov. об-ронити, -ни vb. pf. facere ut decidat, плода не -ни Chrys.-frag. charv. srb. ob-roniti se devolvi, sroutiti se (na př. jako země se přikré stráně), slov. ob-ronek, g. -nka, charv. srb. ob-ronak, g. -nka devexum, devexitas „Zaspala devojka bregu na obronka“ Nar. pjes., rus. об-роніть vb. pf. об-ронивать vb. dur. upustiti „laisser tomber“, tratiti amittere, perdere, srb. od-roniti, -nim vb. pf. facere, ut decidat, devolvere, demittere, — suzu (lacrimam), slk. od-roniť = sraziti (ovoce se stromu) decutere (poma); stsllov. по-ронити, -ни vb. pf. ἀναστρέφω invertere: наде са и порони не (колиммагоу tentorium) Bus. 126. bulh. po-roni (Milad. 26) them. inf. facere, ut decidat? srb. poronuti, -nem vb. pf. pod vodu aquā mergi, occidere, — u more, rus. по-роніть vb. pf. по-роніть, -нію vb. dur. а) facere, ut decidat, decutere „faire tomber, abattre en quantité“;

sternere, evertere; amittere, — ся cadere, labi, mrus. по-по-
 нити upustiti amittere по-ронъ odpadeni, ztráta jactura, detri-
 mentum, pol. ро-роніć, -ниє vb. pf. -роніаć, -ням vb.
 dur. abortum facere, ро-роніеніе abortus, ро-роńсзє, gen.
 -єсія, n. ро-роніа́тко (dim.) = poroniony plod abortus, rus.
 про-роні́ть, -нiю vb. pf. upustiti něco „laisser tomber“; ро-
 минouti něco, промешкати „laisser échapper“; stslav. раз-ронити,
 -нiемъ vb. dur. disjicere, rus. раз-роні́ть, раз-рѣнiвать disjicere
 „laisser tomber çà et là, stslav. съ-ронити, -нiемъ vb. pf. de-
 jicere, шелоуъ (galeam) съ него срони Per. 66. 9 — to místo
 jest strus. — rus. с-роні́ть, ню, vb. pf. с-роні́ть, -ѣю vb.
 dur. с-рѣнiвать, -ваю vb. frequ. facere, ut decidat; amittere,
 с-роніеніе, с-рѣнiваніе, n. subst. vb. с-роніеннiмъ dejectus,
 amissus, slk. z-roniť vb. pf. na místě *s-roniť decutere,
 dejicere:

Muoj zelený vienok vysoko mi stojí,

Buďe to mláďenec, čo ho dolu zroní.

Kollár Zpiev. I. 136.

rus. у-роні́ть, -нiю vb. pf. a) upustiti, „laisser tomber“, tratiti
 amittere, — себя Гог. spustiti se? b) fig. compromettre, у-
 роніеніе subst. vb., у-рѣннiмъ amissus, mrus. в-ронити, vb.
 pf. в-рѣнiти, -нiю vb. dur. na místě у-ронити, у-рѣнiти fun-
 dere: „слезойки (lacrimas) врѣнiте“ Nár. pís. — pol. u-
 ronіć, -ниє vb. pf. amittere, perdere, čes. u-roniti demit-
 tere, effundere „Sám ani slzy neuronil“ Com.-prot. 213. rus.
 у-рѣнь ztráta jactura, pol. u-ron id. hluž. wu-ronіć vb. pf.
 a) facere, ut excidat, excutere, wu-ronіć zorna (grana), — žito
 (frumentum), b) amittere, — zuby (dentes), c) effundere, sylzy
 (lacrimas) wu-ronіć; so wu-ronіć excidere; rus. вы-роні́ть
 vb. pf. вы-роні́ть, -ѣю vb. dur. вы-рѣнiвать vb. frequ. a) vy-
 pustiti, upustiti „laisser tomber“, b) tratiti, vytratiti amittere,
 perdere, вы-роніеннiмъ amissus, pol. wy-ronіć, -ниє vb. pf.
 wy-ronіаć, -ням vb. dur. a) facere, ut excidat, ejicere,
 b) amittere, wy-ronіć z pamięci oblivisci, c) = zmarnować
 prodigere, wy-ronіć, m. g. -nia equus edentulus, starý kůň,
 který pozbyl zubův (Jungm. slovn.), čes. vy-roniti, -roně-
 vati (rec. dle pol.) ejicere; amittere; srb. за-roniti, -nim
 vb. pf. a) obruere, — koga, b) vb. intr. immergi, — u vodu,
 nestojí-li v tomto značení na místě *z-a-roniti; rus. за-роні́ть

vb. pf. за-рѣнѣвать vb. dur. upustiti „laisser tomber“; projicere, abjicere; ponere in loco alieno, ponere ordine alieno, trajicere; amittere, — ся projici, cadere post aliquid, padnouti za něco; pol. za-ronić, -nię vb. pf. — zarzucić, zapodziać disjicere, abjicere, trajicere, ponere ordine alieno, zaratiti něco, — się poni alieno in loco, poni ordine alieno; devenire, amitti podíti se někam, slk. zaroniť sa decedere de viā, aberrare, spustiti se pravé cesty, zablouditi? pol. za-roń f. zaronie n. (obs.) opuštěné, zanedbané pole, „unbenutzbares Land, worauf Unkraut wächst.“ Srov. got. ur-rannjan vb. ἀνατέλλειν a) dáti něčemu vzniknouti, přičiniti se, aby něco vzešlo, b) intrans. et in med. vzejítí, vyjítí na jevo, ufar-ranneins f. aspersio pokropení, od slovesa *ufar-rannjan aspergere, conspergere, kmen ran; uváženo buď také skr. ran (1. par.) ire, s nímž by slova got. i slovan. mohla býti ve spojitosti; značení slovesa roniti mohlo prvotně býti: facere, ut eat, movere, trudere, dimittere.

Рѡнжа rus. prov. = соя, sojka corvus glandarius, jak se podobá cizí, a sice z lot. rōdze z *randze, *rangja, id. tak jako rōka manus z ranka.

Рѡр slov. dial. res. collis, z *rǫp, není-li nesprávně psáno na místě rōb — srov. rum. рѡнъ locus praesepe, praecipitium, ora, via praesepe, рѡн-ос praesepe, praeruptus; srov. také ags. remp-an vb. praecipitare, remp-end praesepe.

Рѡпа stslav. pus, rus. рѡпа pus sanguine mixtum, mrus. рѡпа, мокрота на лицѣ мертвеца, pol. рѡпа a) pus, b) bitumen, přenesený význam, ropieć, -ieję vb. dur. purulentum fieri, ropień, m. g. sg. -pnia ulcus, stslav. рѡпнѣть adj. pol. ropisty purulentus, ropistość purulentum esse, ropić, -pię vb. dur. purulentum reddere, — się pus colligere, ropsko augm. pus; kořen rop, prvotné značení slovesné mohlo býti: laedere, vulnerare; srov. skr. rapas, n. porušení, porušenost, vada, vada tělesná, laesio, defectus, vitium, vitium corporis, kořen rap.

Рѡпата, рѡпате f. stslav. delubrum, ижецакам рѡпате Izv. 2. 25. rus. рѡпате chrám pohanský, mrus. рѡпате; ta slova se považují za cizí, mohou ale býti přesně slovan. i kořenem rop býti srodná se skr. rap 1. par. loqui, in dial. věd. laudare,

význam „chváliti“ mohl snadně přejíti ve značení: chváliti bohy, modliti se bohům; za stejnokořenné možno pokládati čes. zastar. u-ropný laudabilis, e contextu, „svú věc uropně vediechu“. Kat. 1633. Možná, že také stprus. rapa angelus Voc., správně, jak se zdá, rapas, m. se skr. rap jest ve spojitosti.

Ropiti, -pim vb. pf. slov. ferire, dare plagam udeřiti; srov. dán. rap verber plaga udeření švéd. rapp id. angl. rap vb. ferire, percutere, pulsare.

Ropon, m. čes. condylus Knorren am Knochen - Term. věd. pag. 16. — nenachází se v Jungm. slovníku — srov. lot. repis der Callus, der sich beim Heilen von Knochenbrüchen ansetzt, rep-t, -u i -ju, ap-rep-t, ap-rep-ēt 1. crustā obduci, sanescere (de vulneribus), 2. einen Callus ansetzen, beim Heilen von Knochenbrüchen, kořen rep.

Ropucha pol. slk. rana bufo, mrus. paпacka, пeпýxa, paпyxа (пя-, jak se podobá, na místě ra), blrus. paпýxa; stanoven buď kořen rep, jehož značení bylo asi lézti repere, tak že by sroden byl s lit. rep-ti repere, scandere, rap-oti repere (B. D. 13. — Geitl. 106), také réplió-ti, -óju repere, serpere, lézti, zvláště o žabách, ropuchách, *l* po *p* jest pozdější vsuvka; kořená slabika rep z rap, lot. rāp-t, -iu, repere, rāp-ōt, -oju id. stprus. rīp (z rāp) sequi v rīp-intin acc. sg. part. praes. sequentem, lat. rep-o, skr. raph (1. par. K. V.) ire. Lit. repéczka rana bufo pochází asi z mrus. dim. пe-пyцka id.

Róra, rorina srb. prov. (Herc.) gravedo „kihavica, kad udari u ljude kao rednja“ (morbus grassans); cizího, jak se podobá, románského původu, jest asi ve spojitosti se vlask. rorare orositi, pokropiti, špan. rorar orositi, pomokřiti, lat. rō-ro, -are a) intrans. rositi, kapatí, býti vlhkým, trans. porositi, pomokřiti, ros gen. rōris a) rosa, b) každá kapající mokrota.

Rosada srb. pruina; jak se podobá, cizího původu, srov. špan. rociáda 1. aspersio, 2. pruina mráz, jíní; prov. rosada; možná, že v některém nářečí vlask. nachází se podobné slovo, kteréž se do srb. dostatí mohlo.

Rozcić, -szezę vb. dur. pol. frigere pražiti, z něm. rōst-en z *rost-jan id.

Roš-i pl. bulh. kosmy, kudly villi, rošav, -a, -o kosmatý villosus; slova tato, nevyskýtající se v ostatních slov. řečech, zdají se býti původu cizího; srov. turc. riš barba.

Roštelj slov. crates řesetka, mříže, charv. srb. roštilj m. id. rum. roštej; jak pravděpodobno, ze vlask. rastello Schützgitter; sřlat. rastellum, sřfr. rastelin = nřr. râteau hrábě; také mař. rostély to, co slov. — z rum. nebo slov.

Rot, rut slov. horská louka pratum montanum, cizí; srov. rum. rãet pratum, mař. rét id.

Рота f. stsllov. jusjurandum, **рота** в **рота** Nehem. 10. 29. **ротоу** **попоу** **не** **достонть** **водннн** Op. 2. 2. 282. — **рета** Ber., kdež *e* jest z původního *α* zeslabeno, slov. rota id., adjuratio, Habd. charv. zastar. rota, Verant. rus. porã juramentum (ze stsllov.) mrus. pota i pera Zakr. 507. (dle Lex. II.) rota pol. formula juramenti, řes. zastar. rota id. „původ . . jmã napřed přísleci, jakž jemu páni rotu vydadie“. Řãd. práva zem. § 22. (ř. 1. 2. 3.), „Úředníci po písãři rotu podle žaloby vydadie“. Práv. zem. Mor. Cerron. fol. perg. p. 8. „Aby to řekl, jakž já tobě rotu vydãm.“ Leg. G. 24. — rota processus, Rozk. — stsllov. také **ротъ** m. juramentum; **ротнн** **ца**, **-мтж** **ца**, **-тннн** **ца** vb. dur. jurare; pejerare Křmč.-Mih. — exsecrari, Ostrom. slov. rotiti, -tím jurare, — se id. et adjurare, srb. rotiti se, -tím se jurare, rus. **порãтъ-ца**, **порчъ-ца**, **порãшь-ца** 1. id. 2. maledicere, exsecrari, pol. rocić, roçę = rus. 2. řes. rotiti, -tím = rus. 2. (Rokyc.), místy podnes užíváné, rocení exsecratio, Jel. Petr. rotiti se (zastar.) jurare „Petr sie počę kleti a rotiti, nechtie tu svěho života ztratiti.“ St. sklãd. III. 46. hluž. rocić so 1. jurare, 2. maledicere, exsecrari, kmen rot, srodný, jak se zdã, se skr. rař (10. par. rařãjami) loqui — také rařh (1. par.) loqui; srov. co se týče přechodu významův, skr. řap (1. par. řtm.) jurare, prvotně asi „dicere, loqui, jak se domnívati lze dle řãbda-s, m. sonus, kteréž dle Boppa jest složeno ze řap + da (dans).

Slovesa tu uvedenã, značící maledicere, exsecrari, jsou významem bližší skr. rař (1. par.) a vociferari, b) mugire, ululare, kamž i řes. úrotný, maledicens, oburgans, increpans potahováno buď, srov. „Ta jistã abatyše úrot-

nými slovy, totiž láním, ukárala jemu“ - Pulk. 137. Značení jurare přešlo ve značení obsecrare, pak exsecrari, diris verbis uti, maledicere. Slova odvozená i složená: rot-ba slov. obs. jusjurandum, stsl. рoтнтель, m. qui adjurat, рoтнтельница, f. quae adjurat, рoтль adj. jurisjurandi, charv. rotan, -tn-a, -o adj. perjurus, stsl. рoтльннкъ a) qui jurat, b) perjurus, c) foederis socius Gen. 14. 13. Vost. slov. rotnik juratus; stsr. по-рoтa, jak pravděpodobno, soud přísěžných judicium juratorum, v. Zak. car. Stef. Duš. LXXIV. 0 поpотъ 129. i 130. Šaf. vyd. str. 42., v. také Palack. Děj. I. 2. část. str. 320. — Ze stsr. pochází slov. i čes. po-rota id. stsr. по-рoтльннкъ, -тнннъ judex juratus, e conject. slov. po-rotnik, čes. po-rotnik id. stsr. по-рoтльць, m. judex juratus, e conject. čes. po-rotcе id. uvedeno v novější době; stsl. пръ-рoтль adj. perjurus, stsl. съ-рoтльннкъ conjuratus, chybně -рoдъ- psáno; Gen. 14. 13. Pent.-Mih. оу-рoтннн jurare, slov. u-rota conjuratio, u-rotnik conjuratus, v-rotiti se conjurare, stsl. за-рoтннн ca jurare, slov. za-rotiti vb. pf. obsecrare, obtestari; cogere per artes magicas zaklínati duchy; za-rotiti se adjurare, jurejurando confirmare, hluz. za-roćić někoho při něčím = slov. za-rotiti, za-roćić so adjurare, jurejurando confirmare.

Rotman pol. vadorum explorator průvodce korábu, Lotse; cizi, jak se podobá, z něm. Lotsmann nebo holld. loodsman id. proměněním počátečního *l* v *r*.

Rous, m. čes. obyčejně ve pl. rousy 1. hirsuti avium pedes peři na nohách ptáčích, 2. pili longiores in pedibus equorum, rousky m. pl. Backenbart*), rousý, rousný, rousatý, rousnatý hirsutus, rousiny f. pl. = rousy 1. — stejnokořenná jsou: slov. rusa, ba-rusa Barthaar, ba-ruse pl. brada barba, rusast, ba-rusast adj. barbatus, ba-rusač m. subst. id. srb. raz-ba-rúsiiti perturbare capillos, — se crinibus impexis esse; ba jest předpona, v. Ba, part. insepar. List. fil. VII. p. 4. S těch slov na místě staršího *k*; srodná jsou: lot. rūk-ans, rūk-ains adj. hirsutus, rauhhaarig, stněm. rûh, rûh h hirsutus, villosus, nněm. rauh, rauch (in compos.) id. et asper, srněm. rûhe riuhe hirsutia, stněm. gi-

*) Bylo by záhodno, užívati toho slova na místě nejapně tvořeného licousy.

byl by asi *рѣмать* slov. co do suffixu *-мъ* čes. perut *ala*, které by, jak slov. perót dosvědčuje, ve stsllov. sejevilo ve tvárnosti **пермъ*; vyskytají se také *u-rputilý* i *za-rputilý* i. q. *u-rputný* na místě *-rputělý*; *u-rputilost*, *za-rputilost* = *u-rputnost*, na místě *-rputělost* od slovesa **rputěti* contumacem, obstinatum fieri; v kořenné slabice vypadlo *e* mezi *r* a *p*, kořen stsllov. byl by *рѣм* rūp. Slova uvedená by mohla býti srodna s lit. *rupàs*, *rupàs* adj. asper, iniquus, salebrosus, gibber; lot. *rup-igs* adj. crassus, rusticus, rudis hrubý, surový, *rupjiba* crassitudo, rusticitas, *ruditas*, *rupjš* m. *rupja* f. adj. 1. i. q. *rupigs*, 2. *durus*, *rupjums* subst. crassum, rudem esse; kořen *rup* v. *рѣмать*.

Pra rus. obs. sněžnice Schneeschuh, jest ve spojitosti s pol. *nart*, obyčejně ve pl. *narty* (na- jest tu, jak se podobá, předpona), přivázané pod nohy desky z dubového dřeva, aby chodící po vysokém sněhu do něho nezapadal. Slova etymologicky temná, v. *Nart* (Ciz. Slov. 262.), kdež srovnávám sřlat. *narta* značící to, co pol. *narty*; původ toho sřlat. slova jest ale temný, zdá se, že pochází z některého severního jazyka.

Rtmača srb. apertura tegumenti braccalis rozparek u nohavic, u spodkův; z turc. *irtmadž* Hosenschlitz — odražením počátečního *i*.

Ртуть f. rus.; mrus. *путь*, *опуть*, pol. zastar. *rtęć* f. dle Jung. slovn. také *trtęć*, kdež počát. *t* jest předsunuto, čes. *rtuť* gen. *-ti* f. i. *rtuť*, m. *argentum vivum* — „Nad *rtuť* nic divnějšího: tekutá jest, aniž však mokrá“. „Vezmi *rtutu* živého“. Lek. kn. 1544. Tvar stsllov. byl by, jak dle pol. *rtęć* f. domnívati se možno, *рѣмать*, *рѣт* kořen, *-мъ* suff. kořen *рѣт* by mohl býti ve spojitosti se skr. *ruť* (1. átm. et 10. par. K. V.) splendere. Domněuce, že by *rtuť* bylo přesmyknutím hlásek se vyvinulo ze *truť* od kořene *тroy* *tru* veneno inficere, odporuje pol. *rtęć* s nosovým zvukem. Proti mínění, že by uvedená slovan. jména živého stříbra byla se přesmykem hlásek vyvinula z arab. *'utarid* *argentum vivum*, dá se to namítati, že by z *'utarid* byly bez pochyby vznikly jiné tvary, nežli svrchu uvedené slovan. Třeba také připomenouti, že kdyby řečená jména slovan. byla z arab. přijata, bylo by se to asi prostředkem jazyka turc. stalo, v něm se

ale udané arab. jméno živého stříbra nenachází; turc. jména jeho jsou: živa, dživa, která pocházejí z jihoslov.: bulh. živak, srb. živa, také živo srebro, hydrargyrum.

Rubad f. collect. slov. morbilli osutina červená, ospice — zdá se býti cizího původu, srov. lat. rubedo červenost.

Rubádnica charv. prov. grex ovium (Nem. 56.) slovo etymologicky temné; zda nepochází od vlask. rôba res utiles, utensilia, merces, alimenta, vestes? v srb. vyskytá se ruba vedle roba zboží, pocházející ze vlask. rôba, od toho mohlo býti odvozeno collect. rubad, f. a od toho rubádnica se specialným významem ovčího stáda.

Рубанъ i рубанокъ rus. „la varlope der Schlichthobel“ hladík (struh); slovo etymologicky temné, pochybno, zdali jest ve spojitosti se slovesem rus. рубать caedere, secare, dissecare. Může býti cizího původu; srov. dán. rubaenk „die Fügebank, der Schürfhobel“, dražebník (?).

Rubaszny adj. pol. neslušně žertující, prostořeký, neostýchající se, rozverný „tölpisch lustig, ungeschickt scherzend, drollig, ungeniert“ Mrong. — z malorus. nebo bělorus. hrubašnyj (od hrubyj) odražením počátečního *h* tak, jako v ramota písemnost, špatné písmo, kteréž stojí na místě hramota, gramota.

Rubca, rubnik s předponou po- pol. scortator, po-rubstwo stuprum kurevství; slova etymologicky temná, možná, že pocházejí z některého nářečí rus. i že kmenová slabika rub stojí na místě ręb stslov. рубъ, jsouc ve spojitosti se skr. kořenem rambh vedle rabh capere, prehendere, s předponou pari- amplecti objímati, pari-rambha-s, m. amplexus. Srov., co se týče přechodu významův, pol. ob-łapiać a) amplecti, amplexari objímati, b) coire cum feminā, futuere.

Рубецъ, gen. -бца rus. jízva cicatrix (°рубьца), základem jest °рубъ, společného původu s lit. rumbas jízva cicatrix, rumb-ù, -èti cicatricem ducere, ap-rumb-ù, -èti id. „rona ap-rumbėjusi, die Wunde ist vernarbt“.

Рубель mrus. pertica, čes. roub, dim. roubek, roubík a) surculus, tinea, b) roub, roubík fustis, lignum obliquum Knebel; paxillus kolík, pertica, roubel, m. = roubík b) (Boč.), slk. ráblík id. Plk. — srov. lot. rumbulis lignum

rotundum kus dřeva kulatého, okrouhlého — dle toho by tedy kmen rub (roub) uvedených tu slovan. slov zaujímal místo staršího рѣс. — Řečená slova mrus. i čes. mohou též s рѣснн vb. stsl. secare býti ve spojitosti.

Rubida charv. prov. rubus fruticosus, fruticetum (Nem. p. 40) malinník, malinová, také křovi vůbec — odvozeno od lat. rubus malinník nebo ode vlask. rubo dumus trní; slov. robida rubus stojí, jak se podobá, na místě rovida i pochází od vlask. rovo malinník, také rogo id. — uváženo buď také vlask. stejnočenné rověto dumus.

Rubika slov. sorbus aucuparia z *руѣбика; v. Jerebika v List. fil. VIII. p. 29.

Ručati, -čam vb. dur. charv. srb. a) coenare = objedovati, b) = doručkovati jentare, rúčak, gen. sg. ručka a) = objed coena, b) snídání jentaculum, také do-ručak snídání, ručanica, ručano doba tempus coenandi, slov. ručati jentare, ruček jentaculum asi z charv., neb obyčejně kôsiti (z *kāsiti) = snídání, kôsilo = snídání, vlastně zákusek, bulh. ručam = oběduvam coeno, na místě *rúčam, podobné jako púkam frango, pukam sù dirumpor, dissilio na místě púk z рѣс, mrus. ручевати coenare (?), kmen ruk, jak se domnívati lze, z рѣс- slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. renk-ù, rìnk-ti, colligere, rankioti, -ioju iter. id. prvotně také vzíti, chopiti seprehendere, jak viděti z rankině manubrium Griff., prvotně značení uvedených sloves slovan. bylo asi: „bráti, vzíti pokrmu“. Slova řečená zdají se tedy býti stejnočennými s рѣска stsl. rankà lit. manus, ruka.

Ručej, m. rus. (dim. ручеѣкъ) rivus, pol. ruczaj, m. id. „rzeczka małym korytem płynąca nazywa się ruczajem“. (Mrong. I.), čes. zastar. ručej, m. torrens „Jakožto ručej u polednem povietříu, sicut torrens in Austro.“ Ps. Ms. 125. 4. mor. dial. (val.) ručej torrens, rus. ручеѣкъ cum leni sonitu fluens, manans. Kořen ruk (рѣс) fluere: bulh. rúk-n ù vb. pf. ručè (1. sg. praes.) vb. dur. fluere et spumare, rus. ручеѣтъ-ся cum leni sonito labi, fluere; mor. dial. ryčat fluere „Voda ryčí potokem“. Sem náleží: rus. ручеѣница, la fontinale, das Wassermoos; jak se podobá, také srb. pre-rú-

čiti, vb. pf. pre-ručívati, -ručujem vb. dur. transfundere i mor. dial. na-rýknúť (laš.) vb. pf. „nasáknouti vodou“ (Bart.) humorem, aquam attrahere, recipere.

Роуцекна f. stsl. foramen, možná, že značilo také rov, jámu, příkop, fovea, fossa, rus. ручевина solum uliginosum, terra palustris bařina, s odchýlným, jak se podobá, pozdějším významem, kořen роук, ruk, jehož značení bylo asi: fodere, ruere, diruere, radere; srov. lot. rūkjēt, -eju id. řec. ὀ-ρούσσω z ὀ-ρούκ-ω fodio, effodio, ὀ-ρουκ-τή jáma, fovea, ὀ-ρουκ-τός adj. fossus, fossilis, kořen ὀрук.

Rúčí adj. slk. pulcher, rúčit vb. dur. krásiti pulchrum reddere, exornare, rúčo adv. pulchre, rúčošť pulchritudo; v mař. i rum. se nic podobného nenalezá, nelze tedy domnívatí se, že by uvedená slk. slova byla z jednoho nebo druhého z těch dvou jazykův vzata — i možno míti za to, že jsou původu slovan. — kořenem příbuzná mohou býti skr. ruč (1. átm.) lucere, splendere, fulgere, rôčantê fulgent, ruč, f. splendor, ručirá (th.) splendens, pulcher, amoenus, abhi-ručí, f. a) splendor, b) voluptas, gaudium, kořen prvotně ruk, k se zachovalo v ruk-má-n, n. zlato co kov lesknoucí se; zend. ruč (kořen) s paíti: splendentem facere.

Rúd, m. slk. baculus, stipes kyj; z mař. rúd pertica, baculus.

Рудá f. rus. sanguis, obyčejně кровь f. krev, mrus. руда id. цилорикъ (lazebník, hojič) кнхувъ (pustil) ѣъ руду зъ руки, Map. 101. řeč jest o nemocné; rus. рудо-мѣтъ le saigneur lazebník, ten, který pouští krev nebo baňky sází, рудяній adj. sanguinis, sanguineus, рудянить, о-рудянить cruentare zbrotiti krví. Srodná jsou: skand. raudha sanguis, cruor, skr. rudhira-m, n. sanguis od zaniklého adj. *rudh-ira červený. Společného původu jsou všechna slovan. slova, odvozená od adj. rud, -a, -o srb. (*роудъ) subruber, řes. rud-ý rubidus i od kořene рѣд: stsl. рѣдати sa rubescere, рѣд-ръ rutilus; kořenem příbuzná jsou také: lit. rudas adj. subruber, got. raud-s, skand. raudh-r ruber, řec. ἔ-ρουθρός červený, lat. rufus i ruber — na místě rudher — a jiná.

Руда s předponou по- rus. prov. homo incuriosus, negligens „беззаботный человекъ, ротозей“ (Вольг. 44.) člověk nesta-

rající se o nic; jak se podobá, ze staršího *рѣдъ; kořen by mohl býti *рѣдъ, kterýmž by to slovo mohlo býti ve spojitosti s lot. remd-ens a) tepidus „lau“, b) lau, im geistigen Sinne, remd-ēt, -eju vb. sedare.

Руда, рудавина mrus. Verch. solum uliginosum, terra palustris, bařina; srodné jest lit. rūdynà, f. rudynas, m. louže palus (Ness.); dle Kursch. slovn. rūdynà, rūdýné ein Sumpf mit rōthlichem eisenhaltigem Wasser; dle toho výkladu možno se domnívati, že uvedená slova mrus. i lit. jsou ve spojitosti s adj. rud, -a, -o srb. subruher, rud-ý čes. rubidus; rūdas lit. subruher, rubidus. Sem možno také stavěti hluz. rudzizna eisenhaltige Lache, rudowizna eisenhaltiges Wasser, Schlamm.

Рудá rus. prov. res maculata, sordida „что нибудь замазанное, грязное“ (Archang.), 2. fuligo „сажа“ vase (Tver.) рудáть vb. dur. maculare, inquinare, denigrare „мазать, чернить“ (Archang.) prvotně asi kaliti turbidum reddere, рудный adj. maculatus, inquinatus, sordidus „грязный, замазанный, нечистый“ (Tver.) prvotně asi kalný, pošmurný turbidus; společného původu by mohlo býti čes. zastar. vz-ruditi, z-ruditi = zakaliti, zamračiti, turbidum reddere, vyskýtá se jen co reflex. zruditi se (na místě vzruditi se) turbidum fieri, obnubilari:

„Když se tak pověťrie zrudí,
hrozná slotu s deščem zbudí.

(Výb. I. 948. 34.)

Za srodné s rus. slovy možno pokládati: lot. rudīt, -iju sordidum reddere, maculare pošpiniti. Možná, že slova uvedená jsou ve spojitosti se skr. rudh (7. par. ātm. ruṇád hmi, rund hē) impedire, obstruere, s abhi- (praep. praef. ad, versus) perturbare, uparōdha-s, m. turbatio. — S pol. brudzić maculare, inquinare, brudny maculatus, sordidus, s nimiž se v Mater. z r. 1853 sestavují, nemají uvedená slova rus. nic společného. v. Rūdīt s předponou za- obruere, obstruere.

Rūdīt s předponou za- mor. dial. (за-руднѣти) zanesti, zacpati (nečistotou, blatem a p.) obruere, obstruere — to slovo zdá se býti starobylym i přibuzným skr.-ěmu rudh (7. par. ātm. ruṇád hmi, rund hē) impedire, retinere, praecludere, ob-

struere, upa-rôdha-s, m. turbatio; zend. rudh (kořen) „contenir, empêché“. (Beitr. VII. 336.) Někdy se v nářečích, zvláště horských, vyskytají velmi starobylá slova. Sem asi náleží také čes. zastar. vz-ruditi, z-ruditi = zakaliti, zamračiti, v. pydá rus. prov. res maculata. Srb. rúdití, -dim vb. dur. transfundere (e conjectura) přelívati: ruditi mlíjeko goruždom (goružda cochlear haustorium) t. j. „surutku, pošto se prevari, kao presipati, da se nepokvari“ (aby se nepokazila); prvotné značení bylo asi: zamíchatí permiscere, versare; perturbare; možná, že to slovo jest stejnoakořenné s mor. dial. za-rúdiť, ač se značením odchyluje.

Ruditi vb. dur. čes. zastar. moestum reddere, contristare:

„Auvech to mie velmi rudí,
Že našu zemiú žena súdí.

Dal. cap. 3.

v-zruditi vb. pf. contristare:

„Kráľ pohanský by tiem vzruzen,
Uzřev to, že jest obluzen,
Osttúpi ho vše naděje!“

Alex. Výb. I. 1115. a) 35.

hluž. rudzić vb. dur. contristare, wu-rudzić (na místě u-) aegritudinem alicui adferre, za-rudzić, z-rudzić vb. pf. to, co čes. ruditi; z-rudný adj. tristis, moestus, z-rudoba tristitia, z-rudžba id. z-rudžiny pl. conditio miserabilis. Ruditi jest verbum causat. k рыдати, -дати vb. dur. staslov. flere, lugere, rus. рыдѣть, -аю plorare, mrus. рыдати id. čes. zastar. rydati id. atd. Srodná jsou: lit. raudà lamentatio, raudóti, -óju (stlit. raud-mì 1. sg. praes.) lamentari, conqueri, raudin-ù, -dinti i -diti vb. caus. contristare, moestum reddere, rudis adj. žalostný miserabilis, miser, kořen rud, lot. ráuda fletus, lamentatio, ráud-āt. -aju flere, ráudin-āt, -aju vb. causat. facere, ut quis fleat, rūdinat id. koř. rud; skr. rud (2. par. interdum atm.) — praet. mlť. á-rôdišam et á-rudam — flere, pra-rud-ita (them.) flens, rôdana-m, n. fletus; lat. rud-o, -ěre řváti, praštěti, ruditus řvání, řevot (na př. oslův); ags. reót-an (praet. sg. reát, pl. rú-ton plorare), koř. rut, švéd. ryt-a rugire, rudere, dán. ryd-e vb. id. et mugire — a jiná.

Рудовый, adj. rus. fort, d'une belle venue (de forêt) mocný, pěkného vzrostu, vysokého dřeva (o lesích) od zaniklého subst. *рудъ, jehož značení bylo asi: vzrost. To slovo může být kořenem rud ve spojitosti se skr. ruh z *rudh (1. par., 3. sg. praes., act. rōhati) prodire, nasci, crescere, ruha (them.) crescens, in fine comp., ruh-van m. strom arbor; zend. rudh růsti; množiti „croître, augmenter,“ raodhaiti 3. sg. praes. raodha (them.) a) vzrost, pozdvížení „la croissance, élévation“, b) postat, postava „la taille, stature“. (Beitr. VII. 334 et 336). Kořenem srodná jsou také, jak se podobá, stněm. ruota virga, pertica, sřněm. ruote, nněm. Ruthe. dněm. střed. rude, rode virga, pertica, stsas. rōda, ruoda id. ags. rōd f. a) id. b) crux; lit. rud-ū, gen. -ens, také rudenýs, m. auctumnus jeseň, jako plody dávající, prvotné značení bylo asi: množitel, rozmnožovatel, lot. rudens a) auctumnus, b) messis žně, rudinaji pl. požínky „der Ernteschmaus“, rudin-at, -aju den Ernteschmaus feiern, kořen rud; ir. rud les „a wood, a forest“, ruadh síla, moc, mohutnosť, množství, platnosť „strength, power, value“, ruidh rod, plémě, plemeno „a race“ — a jiná.

Rufet, ruvet, m. srb. collegium, corpus opificum pořádek řemeslnický; nřec. *çovφéτιov* collegium, corpus; oboje přesmýknutím hlásek z turc. ūrfet, urfet Zunft, Genossenschaft.

Pyra rus. vestis lacera, v. **Par**, kořen.

Rugati vb. dur. slov. crispare (**ржгати*), rugalica calamistrum, kořen stslov. *par* incurvare, crispare, kt. v. — lit. ring-āti, -āju, starší tvar ring-óti, -óju, crispare, incurvare, raug-óti, -óju id.

Rug-oba charv. srb. foeditas, turpitude, rug-ota slov. charv. id. kmen rug z *par*; slov. ružiti, na-ružiti deformem reddere, charv. ružiti foedare; stslov. *ржжмъ* deformis, slov. ružen adj. charv. srb. ružan, -žn-a, -o deformis, foedus, turpis, prvotně asi corrugatus, slov. charv. srb. ružnost, deformitas, foeditas, turpitude; — maď. ruzsnya immundus, sordidus z charv. srb. — kořen stslov. *par*, který mohl prvotně tak, jako srodné s ním lat. ring-i také značiti: vráskati se corrugari; v. *par*.

Rugować, -guję vb. dur. pol. amovere, abigere, depellere, wy-rugownć vb. pf. extrudere, expellere; ta slovesa jsou

- jak se zdá, ve spojitosti se stsl. *рѣгати*, -ам *ructare* řhati; *от-рѣгати* id. značí také vyhazovati ejicere: *смотъ отрыжа жланне* Lev. 11. 3. Vost. — srodné lit. *rug-iu*, -ti, *raug-mi*, -ėti *ructare*, značí s předponou *isz-*: *isz-raug-mi*, -ėti a) *auswerfen*, b) *sich erbrechen* (Ness. 448); pol. *rzygać ructare* na místě staršího **rygać* té spojitosti nevádí.
- Ruk**, kořen bulh. *currere*: *s-rúknù sù* vb. pf. *s-rúknuvam sù* vb. dur. *concurro*, předlož. *s-* na místě *sù*, *съ* tak, jako ve *s-pádnù* vb. pf. *s-pádam* vb. dur. *decido*; srov. lot. *rūk-āt huc illuc currere, cursitare, rūka huc illuc currens, cursitans*. Sem náleží také bulh. *ručilo trochus kruhlice, šamrha*.
- Rukanisam** bulh. *runcino skoblím, strouhám, hobluji* — z nřec. *ѣоукавѣω* id. od *ѣоукавоу* *skobla, skoblíce, hoblík runcina*, řec. střed. *ѣоукавѣ*, střec. *ѣоукавѣ* id.
- Rúkola** charv. prov. *herba quaedam* (Nem. 33.) — možná, že *eruca* i že to slovo pochází z dim. stat. jména vlask. *ruca, erūca weisser Senf*; lat. *erūca* bylina, jejímž semenem zeleniny neb vařivo kořenili; z lat. *erūca* také sřlat. *ruca*, řec. střed. *ѣоўка* id. — vyskytají se také pol. *ruka, rukiew* f. něm. *Rauke* id. atd.
- Рулётка** rus. 1. jméno odvážné hry: ze fr. *roulette* f. (jeu), 2. *рулётка* vyhrnovací závěsa (u okna) ze fr. *roulette*, f. svitek *Rolle*.
- Rulety**, pl. pol. = *kořka do posuwania*: *krzesło na ruletach* ze fr. *roulette*, f. *posuvné sedadlo, Fahrstuhl, roulette d'enfant, dětský vozík, der Rollwagen*.
- Ruliti, -lim** vb. dur. slov. *fremere, za-ruliti* vb. pf. *rugire*; charv. *ruliti* vb. dur. *ruljati, -ljam* vb. iter. *mugire, ululare, bučeti, výti*, srb. *ruljati plorare* (řvátí, o dítěti), *rùlina* charv. prov. *puer plorans* (Nem. p. 33.); srov. sřněm. *rùelen rugire, rudere, hinnire, vociferari*. Jest ale také možno, že uvedená slovesa slov. charv. srb. pocházejí přemyskem hlásek z rum. *urla* vb. *výti* nebo ze stejnoznačného vlask. *urlàre*; také nřec. *ѣоукавѣω* (1. sg. praes.) *výti*.
- Рѣльпень**, m. rus. (Mar.) *Helmstock jímadlo, držadlo u vesla, opačiny*; z holld. *roer-pen* f. *Steuerhandhabe* (*roer*, vyslov: *rur*, *gubernaculum*).
- Рѣля**, f. rus. *la carotte svitek tabáku; cizí, jak se podobá, ze fr. le rouleau (de tabac)* id.

Rum pol. tumultus, strepitus, rumia slk. tumultus, vociferatio, ploratus, rumácať vb. dur. vociferari, plorare; srov. lit. rum-iu, -ti strepere „dumpf dröhnen“; supplodere pedem. Srov. také lat. rŭmāre v „ad-rŭmāvit = rumorem fecit, sive commurmuratus est“. Paul. D. p. 9. 14 M. rŭmitare beschreien, rŭm-or hluk, povyk, šumot, hučení, pověst; kmen rŭm.

Rumigať mor. dial. = přežívatí ruminare: ovce rumigajú — z rum. rumega id. — také sřlat. rumigare = ruminare.

Румпель m. rus. Mar. la barre du gouvernail der Ruderstock (Reiff.-Wb.) jítadlo u vesla (korábového) jest, nevězí-li v tom chyba, přetvořeno z рѹльпень id., kt. v.

Розумъ adj. stslav. ruber, bene coloratus; rubellus Trigl. bulh. rŭmĕn adj. ruber, slov. rumen, -a, -o adj. roseus, rubellus, luteus, flavus, rumeno sončice (sol), charv. srb. rumen, -a, -o ruber, rus. ррмѧный „vermeil, incarnat“ ruber, coloris carnei, mgrus. румяный; pol. rumiany ruber, praesertim de facie, čes. rumĕn, -a, -o (form. indef.) rumĕn-ý, -á, -é (form. def.) to, co pol., také rumený: „Jestli človiek rumený, tehdy pij červené víno horké.“ Ms. lék. — vedle toho rumný a) rufus, ruber, rubicundus „rumnú učinij ličidlem, rubicundum faciens fuco colorem illius“ (statuae), b) opimus, pinguis, vlastně carnosus — rum. rumen adj. rubellus, rumenealè color ruber, fucus, rumeni vb. rubefacere, fucare ze slovan.

Má se za to, že розумъ stojí na místě *rud-mĕnŭ i že jest stejnokořenné s rud, -a, -o adj. (*роудъ) ruber, kořen рѹд stslav. рѹд-ѧти сѧ rubescere, což není nemožné, srov. rus. dial. ѧмены pl. z *jedmeny, obilí ke spotřebování určené, kořen stslav. jad, rus. jed edere; bezpochybné ale to odvozování není; pravděpodobno jest, že розумъ jest ve spojitosti s lit. raumā, gen. -mĕns, m. kmen raumen, caro, pulpa maso, libové maso, raumeninis adj. carneus; neb розумъ značí vlastně: červený jak maso, fr. incarnat; zdali lit. raumen- stojí na místě *raudmen i jest stejnokořenné s lit. raudà color ruber, rŭdas adj. rubellus, není jisto, není ale také nemožno, neb i v lit. se někdy Ŕ před souhláskami vysouvá, srov. žem. ráumi na místě pravidelného ráud-mi, jinak raud-óju, lamentor, pak rauswas adj. (žem.) ruber, jak se podobá, na místě raud-s was. Zdali

stprus, urminan adj. (acc. sg.?) Kat. ruber, wormyan id. Voc. warmun id. Grun. pocházejí ze slovan., jest pochybno; Nesselmann ve glossáru ke Katechismu stprus. pokazuje k esthon. urm sanguis krev; podobně jako stprus. wormyan zní mrus. вермяный ruber, kteréž se vyskytá vedle obyčejného румяный.

Slova odvozená:

rumelka slov. charv. purpura, jak se podobá, na místě rumenka; rumenčki pl. slov. apes terrestres „Hummeln mit gelbem Leib“; rumenica slov. charv. cinnabaris, pol. rumienica cyprinus rutilus, čes. ruměnice onosma (rostl.) hluž. rumjenica cinnabaris (dle jihosl.), čes. ruměník rhodium (Pr. chem.), hluž. rumjenik rhodium (z čes.); stslov. роумянити, -иць vb. dur. rufare, лице роумянитъ (lim. 293. bulh. rumenè vb. dur. (1. sg. praes.) slov. charv. rumeniti, -nim rubefacere, fucare, srb. ruměnití, -nim purpurisso fucare, rus. румянить, -ню vb. dur. на- vb. pf. id. румянение n. subst. vb. actio rubefaciendi, fucandi, pol. rumienić, -nie vb. dur. rubefacere, — się rubescere, čes. ruměnití, -ním vb. dur. rubefacere; stslov. роумянило color ruber, slov. charv. srb. rumenilo purpurissum, pol. rumienidło, čes. ruměnidlo id. srb. rumenil, -a, -o ruber, slov. rumenjak vitellus žloutek, rus. румянка (rostl.) la vipérine haděnac, slov. charv. srb. rumenkast, -a, -o adj. subruber, stslov. роумянность f. rubor, rus. румянность id. pol. rumianość rubor faciei, čes. ruměnost rubor, praesertim rubor faciei, slov. rumenota záře červená, румяны f. pl. rus. purpurissimum, °роумянь: charv. rumen, f. rubor, pol. rumień, m. rubor faciei, stslov. роумяньство color (ruber); роумяньство Op. 2. 2. 461. jest strus. — °роумяньце, n.: rus. румянце, n. l'aréole (de la mamelle) kruh okolo bradavice prsní, stslov. роумяньць m. fucus, slov. rumenec, g. -nca purpura, rus. румянецъ m. rubor genarum „le vermillon, l'incarnat (des joues), pol. rumieniec id. dim. rumieńczyk, čes. ruměnac id. stslov. роумяньти, -тъ vb. dur. rubere, slov. rumeněti rubescere, purpurascere, rus. румянить, -ню rubescere „devenir vermeil, devenir incarnat“, pol. rumienieć, -nieję, čes. ruměněti, -ním, 3. pl. praes. -nějí, id.

Rundit sa vb. dur. po-rundit sa, z-rundit sa vb. pf. mor. dial. turbari, corrumpi: po-, z-rundilo sa to, t. j. pokazilo, zvláště o práci (polní), n. př. když se orání deštěm kazí; jak se podobá cizího původu, srov. maď. ront corrumperere, perdere, evertere.

Runać, runę vb. dur. pol. cum strepitu cadere, srb. ob-runiti decutere, — se cadere, mrus. *roz-pyř* evernio rozboření; kmen pol. i srb. run, kořen ru; srov. stněm. bi-run-ěa obruere i lat. ru-o; Bopp sice ve Glossar. skr. sestavuje lat. ruo se skr. sru (1. par., 3. sg. praes. act. sruvati) ire, fluere, jemuž ale lat. ru-o sotva příbuzno jest.

Рупа foramen stsrb. Mon.-serb. 82. slov. rupa foramen, cisterna, charv. rupa foramen, dim. rupica, augm. rupina, srb. rupa 1. id. 2. žitna rupa fovea jáma, v níž se obilí schovává, rupica dim. rupetina augm. slov. charv. rupast adj. foraminosus, srb. rupnjak modii genus, „rupnjakom se vadi (promitur) žito iz rupe“ (Vuk). Srodnými mohou býti: skand. rauf, f. foramen, fissura, riúfa vb., 1. sg. praes. rýf, 1. sg. praet. rauf, pl. rufum, rumpere, findere, dilacerare, kořen ruf; skr. rôpa-m, n. z *raupa-m foramen, caverna, kořen rup; srodným může také býti lat. rump-o, rūp-i, rup-tum lomiti, lámati, rozlomiti, trhati, rup-ina puklina ve skále, kořen rup.

Rupa může také býti ve spojitosti s rýpati vb. dur. čes. fodere, ruere, kt. v.

Rupač, m. hluž. scabiosa (rostl.) jest, jak se zdá, stejnokořenné s lit. rup-as adj. asper, scaber, raup-ai, m. pl. lepra, raup-utas adj. leprosus.

Rupečnost slov. inflammatio, — jeter inflammatio jecoris, zánět játer, ripečnost erysipelas, Lex. (Mikl. Gramm. II. 170.) rúže (nemoc), jak se zdá, od zaniklých adj. *rupeč, *ripeč, rip na místě ryp; kořen asi rūp. Slova etymologicky temná, srov. lit. raupas, obyčejně ve pl. raupai variolae; morbilli osýpky, neštovice; osutina červená, ospice červené — dle Szyrw. také lepra — srov. také lit. rūpės pl. f. eine Bauchkrankheit bei Pferden, „Fiebel, Bauchbütte“, obyčejně něm. jméno té nemoci jest Feifel (vivolae sřlat.), která dle Adelungova slovníku vlastně nic jiného není, než kolika; srov.

také skr. rôp-ušī f. reissender Schmerz; rôp z raup, kořen rup (rupjati 3. sg. praes. act.) torminibus affici.

Rupić, -pię vb. dur. pol. mordere, rodere, čes. rupati, -pám, rupěti, -pím, 3. pl. praes. -pějí vb. dur. rupnonti, -nu vb. pf. crepare, crepitare, stridere, strepere; mordendo strepitum edere Knorpeln „rupá mu to, když to jí“, rup, m. Gebiss „kůň má dobrý rup“. Us. — mor. dial. rupkař, ruptař (val.) strepitum edere mordendo „křupěti (když ovce letinu, t. j. suché větve listnaté žerou)“, rupot fragor, strepitus, z-rupit něco chrupavého snísti; dluž. rypotaš vb. dur. stridere, rypotka cartilago; kořen rup. Možná, že prvotné značení sloves tu uvedených bylo: kousati, mordere, pozdější značení: fragorem edere, crepare, tak že by nebylo nemístné, sestaviti je s lat. rump-o, -ěre, praet. rūpi, part. pass. rup-tus, kořen rup, lomiti, lámati, rozlámati, roztrhati, rozdělití, pak se skand. rjúf-a vb. (1. sg. praes. rýf, 1. sg. praet. rauf, pl. rufum) rumpere, findere, ags. reóf-an (praet. sg. reáf, pl. ruf-on id. kořen ruf. Srov. také skr. rôpájami vb. causat. defringo, decerpo, avello, kořen rup; v. Rýpati.

Rupieci pl. pol. scruta veteš, staré náradí, slovo etymologicky temné; srov. lit. rupas, rupùs adj. iniquus, asper, scaber nerovný, draslavý, lot. rup-igs adj. crassus hrubý, rup-jě, m. -pja f. a) id., b) také špatný, zkažený; kořen rup.

Rupiti, -pim vb. dur. srb. nenadále přijítí ex insperato adesso, kořen rup; srov. lat. pro-rumpo, praet. -rūpi vyřinouti se, ir-rumpo, praet. -rūpi násilně vniknouti, náhle vpadnouti nebo vraziti (do místnosti, do krajiny), rum. i-rumpe vb. id.

Рупить i рупить-ся rus. operam dare adniti „sich bemühen“, рупивыѣ adj. diligens, sedulus — sestavují se v Arch. VII. p. 154. s pol. urępnay speciosus, venustus, jako by s ním byla společného původu. — Uvedená rus. slova jsou srovná a) s lit. rūpěti interesse, curae esse, rūp mán res est mihi curae, rūpùs adj. diligens, accuratus pečlivý, rūpestis cura, rūpinti curare, curam gerere, rūpinti-s id. et operam dare, studere „sich befeissen“, ap-si-rūpinti sich bemühen atd. b) s lot. rūpas pl. cūra, sollicitudo, rūpēt

vb. impers., rūp, rūpeja, sollicitudine afficere, pojí se s dat. osoby, na př. „tas manim gauži rūp“ to mně dělá mnoho starosti, rūpetê-s sollicitum esse starati se, rūpests f. sollicitudo, rūpiba diligentia, cura rūpigs adj. diligens, accuratus, laboriosus, rupnêciba industria, strenuitas přičinlivost, průmysl, průmyslnost. — S pol. urępny nemají ale svrchu uvedená slova rus. nic společného; ovšem jsou ale srodná s pol. (zastar.) rup, g. -pia, m. sollicitudo „každy ma swoje rupie“; rupić, rupię sollicitudine afficere.

Rurak pol. rutabulum fornacale z něm. Rührhaken id. čistě pol. ožog = čes. ožeh nebo grzebło = čes. ohřeblo.

Růsa charv. prov. crusta lactea (morbus puerorum in facie et toto capite) — (Nem. 20) — ze vlask. rós a = risipola (růže, nemoc).

Ruskati i rskati (na místě *рѣскати) vb. dur. srb. cum fragore comedere, rskati se fragorem edere inter dentes, rskanje, rskanje, n. subst. vb. stridor cibi inter dentes, rskavac cerasi genus die Knorpelkirsche, rskavica cartilago, kořen rusk, vedlejší tvar rsk (*рѣск); srovn. skand. rusk strepitus, švéd. rusk-a concutere, strepere; lot. ruškōt murmurare, fremere.

Рүслень f. rus. Mar. le porte - hauban die Rust, pl. Rusten úzká silná prkna z venku na lodi, na kterých hlavní lana stezně přivázána jsou, holl. rust, f. pl. rusten id. — slovo rus. pochází ale z holl. rust-lijn f. — nném. Rüstleine — silné lano, kterým kotva k boku lodě připevněna jest; v rus. tedy prvotný význam toho slova změněn.

Русло rus. (obs.) alveus fluvii, profunditas, vortex, možno se domnívati, že to slovo stojí na místě rud-slo i že jest kořenem ve spojitosti se zend. rudh fluere, pers. rud řeka amnis, fluvius, ježto uvedena jsou ve Beitr. VII. 337 — zend. raodha, m. fluvius (slovo dohadné), skr. rōdha (th.) alveus koryto řeky ibid. p. 334. — dle Bopp. glossáru skr. rōdhas, n. ripa, litus, koř. rudh.

Рүсковль, m. stsr. bulla aurea — ze řec. střed. χρυσόβουλλον, -βούλιον id. odražením počát. souhlásky.

Рүстовъ Mar. rus. le serre-bosse die Rüstleine silné lano, kterým kotva k boku lodě připevněna jest; z holl. rust

(pl. rust-en) úzká silná prkna z venku na lodi, na kterých hlavní lana stejně přivázána jsou, to u w lano lodní.

Rusvaj, m. srb. rei mirae genus; slovo cizí, stejně zní turc. rus waj dedecoratio, dehonestamentum zhanobení.

Роуцъ adj. stslav. flavus, subflavus, rufus, igni similis, **гладки власи роуци**, Prol.-mart. **гладки роуци**, Men.-Mih. **роуцою владью** Ex. flavis vel rufis capillis, **роуцо-власъ** flavam comam habens, **роуцнукъ** subrufus, bulh. rus adj. flavus, rusokos adj. flavam comam habens, slov. rus, -a, -o rufus, rubellus, ruso vince, rusa glava — vyskytající se vedle toho rosa, f. rufa, rosica formica rubella atd. pocházejí ze vlask. ross-o, -a — charv. srb. rus, -a, -o rufus, flavus rusa brada, rusa glava, ruso vino; rus. **русы** flavus blond, rus. **русы**; pol. rusy, rysawy rufus, subruber, rysawe włosy, čes. rusý rufus, flavus, rysý, rysavý, ryšavý rufus, ahenobarbus, ryšan rufam comam habens, ahenobarbus, dim. ryšánek id. ryška 1. rufam comam habens, 2. equus rufus, 3. sorex (?); dluž. rysy, ryšawy rufus; stslv. **роуцати**, -**сакъ** rutilare, bulh. ruse — them. inf. flavescere „čurna ta kosa (coma) je porusela“. Milad. rus. **руцать** vb. dur. **по-руцать**, -**ю** vb. pf. flavescere (de capillis), čes. ru seti, 3. pl. rusejí rufum fieri, flavescere. S ve slovech slovan. zaujímá místo původního k, jak viděti ze srodných: lot. rūk-ans, rūk-ains rufam comam habens i ze skr. ruś-ant (vĕd.) z *ruk-ant rutilans. Možná, že stprus. cucan „braun“, Voc. jest chybně psáno na místě *rucan t. j. rukan (acc. sg. nebo n. sg.?) i že jest též příbuzné; také lit. rauszės pl. sanguis ferarum může býti srodné, neb v lit. stává častěji sz na místě původního k: Lot. rūsa rubigo, kteréž jsem v Ciz. Slov. str. 72. s **роуцъ** srovnával, stojí, jak se podobá, na místě rud-sa, neboť v lit. se rez nazývá rudis. Mezi řec. **ῥούσιος** rubidus, rufus, nřec. **ῥούσιος** flavus, lat. russus, vlask. rosso, stněm. rosamo, rosamo rubor — vedle rotamo — kteréž může tedy státi na místě rot-samo, rot-smo a uvedenými slovan. slovy jest sotva jaká příbuznost.

1. **Рүшити**, -**шу** rus. movere, rus. **рүшить**, -**шу** turbare, conturbare, pol. ruszyć, -szę vb. pf. ruszać, -am vb. dur. 1. trans. movere, amovere; tangere; ruszyć = wypędzić zwierza z legowiska, głową ruszać caput agitare, ramio-

nami ruszać; wino go ruszyło *vinolentus est*; corripere: rusza go choroba; 2. *intrans. se movere, dare se in viam*; ruszaj! *imperat. hýbej se*; nieruszaj tego; *noli hoc tangere, popolite ruszenie das allgemeine Aufgebot, der Landsturm, ruchać, -cham movere, loco movere, quaterere, agitare, tangere, labefacere, ruchać ząb (dentem), — kół (palum), — słup (columnam), ruchać się se movere, vacillare, huc illuc moveri, ruchają się gałęzie rami huc illuc moventur*; *čes. zastar. rušiti movere* „Kamenie sie rušilo a ssedalo pro žalost.“ *Ms. (Č. D.) mor. dial. (laš.) rušit se, rušat se, moveri, těsto ruša, massa fermentescit, slk. rušit movere, tangere, rušený part. pass. motus, commotus, rušit sa se movere*; *mrus. рухъ, по-рухъ, pol. ruch* 1. *motus, commotio, 2. pol. animal, ruch wodny bestia aquatilis, ruch morski bestia marina, ruch ziemny vermis, čes. ruch motus, commotio, pol. ruchadło res quae movetur, čes. ruchadlo aratri species, pol. ruchawy adj. mobilis, ruchawka motus, turbae, seditio, ruchawość mobilitas, mrus. рухомы̄ mobilis, не-по-рухомы̄ immobilis, pol. ruchomy adj. mobilis, ruchomość mobilitas, ruchomości pl. = ruchome dobra res mobiles, supellex, rus. рýхнуть i —ся cadere, ruere, collabi, blrus. рухнуць tangere; pol. po-ruszyć vb. pf., -ruszać vb. dur. movere, commovere, demovere, amovere; tangere; excire „jelen od psów poruszony“; *animum movere, roz-ruszyć, -szę, -ruchać, -cham vb. pf. vehementer movere, commovere, quaterere, concutere, labefacere* „wiatr morze rozruchał“ = *wzruszył, „drzewa się od wiatru rozruchały“*, *roz-ruch motus, tumultus, turbae, seditio, perturbatio, roz-ruszny adj. dissipans, prodigus, wz-ruszyć, -szę vb. pf. wz-ruszać vb. dur. a) commovere, agitare, quaterere, quassare, labefacere, wzruszyć ziemię emollire terram; b) movere, commovere (animum), excitare, concitare. Společného původu jsou: staslov, рух-ло onus, onus navis, — том лодки Chron. mrus. рух-ло res mobilis, onus náklad, rus. (zastar.) рух-ло supellex, onus navis, рýхлы̄ i рýхлы̄ solutus, laxus, instabilis, mrus. рухлы̄, pol. ruchliwy mobilis, rychły citus, celer, čes. rychlý, hluž. rychlý id. rus. рýхлѣть, -лю, раз-рýхлѣть, -рыхлѣть emollire terram, рýхлядь f. res mobiles, supellex, мягкая — pelles kožišiny, рухлякъ marga;**

stslav. *рѣхо* onus, onus navis, supellex, spolia, pannus, vestis, proprie res mobilis, bulh. charv. srb. ruho vestitus, slov. ruha, rjuha linteum (rjúšnica, družka), pol. rucho 1. momentum, motus, rota adjuvans motum, 2. res quae movetur, 3. pallium muliebre, syrma; stpol. rucho vestis, Zof. (Arch. IV. 363), čes. roucho, stčes. rúcho vestis, amictus, vestimentum, dim. obs. rúšce, n. 1. id. 2. femoralia, roucha, rouška (dim.), star. rúcha, rúška f. a) linteum, flammeum, velum, rúcha b) stola, roucha potn sudarium, rušice dim. obs. pannus šátek, flammeolum; kašub. rucho vestis; mrus. рушникъ šátek, рушникомъ пѣд-перезана (succincta) Map. 18. — rum. rufe linteá prádlo, maď. ruha vestis, nřec. *ρόυχο* pannus, vestis, pl. *τα ρούχα* vestes, supellex, sarcinae — ze slovan. odtud také, jak se podobá, stprus. rúka i pl. (sg. byl by *rúk-as, m.) vestes; s *рѣхо* souvisí také stslav. *рѣшнина* a) zboží merces, srov. *копѣць рѣшниноу ногоуѣникъ* Ephr.-Vost. b) trh nundinae; kmen *рѣх*, kořen asi *рѣх*, *ch* ze staršího *s*; srov. lit. rusz-us adj. actuosus, sedulus, laboriosus, proprie agilis, ruszėti vb. strenuum, sedulum, actuosum esse, pa-ruszyti tangere, lot. rōš-s, m. -a f. adj. geschäftig, thätig, rüh rig, rōs-igs vividus, alacer, rōsitē-s vb. i. q. lit. ruszėti, rōš-ens, rōš-igs adj. i. q. rōš-s, rōšināt ad laborem incitare, s ō v kořenné slabice na místě *u*, jak častěji v lot.

2. *Роштити*, -шж vb. dur. stslav. solvere, evertere, *црьникъ* Men.-Mih. *камень* *ягоже роштитъ копра* Men.-Mih. laedere, ut videtur, *не роштитъ печатий* Bus. 489. *роштити*, -аж vb. iter. destruere, -шахоу *полаты* Bus. 716. — scindere, Trigl. slov. charv. srb. rušiti, -šim diruere, destruere, rus. рýшить, -ту evertere, diruere, decutere, secare, dissecare, delere, -ся everti, decuti, frangi, collabi, tolli, aboleri, дружба (amicitia) рушится, рýшать, -аю secare, dissecare, deglubere, hordeum, рýшение n. subst. vb. eversio, lapsus, ruina; čes. rušiti, -šim vb. dur. turbare, laedere, violare, aboleri; rušiti zvěř exenterare, eviscerare, laniare, „jelena rušime“, Us. rušená sláma, rušenka Wirrstroh, rušení turbatio, na př. rušení míru, laesio, violatio, slk. rušac dissecare, dividere in quatuor partes; rus. рýшакка le moulin à monder l'orge, mlýn na kroupy, krupník, čes. rušidlo causticum Beizmittel „Pakli

by nemocný bál se uřezání železem, tehdy vlož na ten otok neb ten nežit rušidlo a vytáhni talov“. Sal. rkp. 1. 25 „klesitii koně rušidlem“, JA. o kon. rus. рушитель destructor, čes. rušitel corruptor, violator, stsllov. на-роушити, -шъ vb. pf. laedere, odtud на-роушение n. laesio, rus. на-рушить, -шу vb. pf. на-рушѣть, -ѣю vb. dur. rumpere, laedere, violare, на-рушѣние laesio, violatio, pol. na-ruszyć vb. pf. na-ruszać vb. dur. laedere, na-ruszenie laesio, čes. на-руšiti, -руšovati laedere, на-руšení laesio, rus. на-рушитель qui laedit, violator, pol. na-ruszyciel, čes. на-руšitel id. stsllov. на-роушность laesio, не-роушнъ a) indissolubilis, -ма оуза Dioptr.-lab. b) illaesus, тѣло цѣло neroушнимо Prol.-Mart rus. об-рушить vb. pf. об-рушивать vb. dur. diruere, demoliri, sternere, -ся everti, corrumpere, collabi, — на когó „assallir“ aggredi aliquem, об-рушина, lapsus, ruina, eversio; fauces montium, от-рушѣть, -ѣю abscidere; stsllov. по-роушити, -шъ vb. pf. по-роушати, -шъ vb. dur. laedere пороушити оуставъ. Sbor.-Kir. 57. — оуставление правилъ. Per. 44. по-роушание subst. vb. lacerare, slov. ро-руšiti diruere, demoliri, charv. srb. ро-руšiti 1. id. 2. in squalorem luctumque conjicere, rus. по-рушѣть vb. pf. dissecare; laedere, čes. ро-руšiti vb. pf. laedere, corrumpere, pecuniā corrumpere, inficere, adulterare, deteriorem reddere, violare, ро-роушати vb. iter. pf. laedere, corrumpere, perdere, stsllov. по-роуша laesio, rus. поруша (zastar.) laesio, damnum, прорушѣть-ся vb. pf. прорушивать-ся vb. dur. collabi, cadere per, desidēre; errorem committere, про-руша чуб. vitium, peccatum, mgrus. про-руша a) id. b) iactura, damnum; stsllov. раз-роушити, -шъ vb. pf. perdere vedle раз-д-роушити diruere, perdere, раз-роушение n. subst. vb. ruina, раз-д-роушение eversio, πῶσις pád, раз-д-роушати, -шъ vb. dur. evertere, destruere, abolere, d mezi z a r jest vsunuto; slov. charv. srb. раз-руšiti, -šim vb. pf. destruere, diruere, rus. раз-рушить, -шу vb. pf. -рушѣть, ѣю vb. dur. destruere, evertere, subvertere, extinguere, delere, -ся subverti, everti, destrui, раз-рушѣние destructio, eversio, pol. roz-ruszyć vb. pf. -ruszać vb. dur. a) i. q. russ., b) tollere, abolere, rozruszyć przy mierze foedus frangere, roz-ruszenie destructio, eversio, abolitio, čes. roz-rušiti -rušovati discindere, dividere: „rozrušiti ptáka na dvě“ Bibl. rus. раз-рушѣннѣ adj. destruct-

- tible, раз-рушимость la destructibilité, stsl. раз-д-роушитель eversor, rus. раз-рушитель destructor, pol. roz-ruszciciel destructor, eversor, exstinctor, čes. roz-rušitel id. rus. раз-рушительный destructivus, čes. roz-rušitelný destructibilis, stsl. раз-д-роушникъ qui evertit; čes. z-rušiti, -ím vb. pf. (*из-роушити), z-rušovati, -šuji vb. dur. infringere, corrumpere, perdere, destruere, abolere z-rušení, n. infractio, laesio, destructio, abolitio, zrušení zákona obolitio legis, z-rušitel infragens, corrumpens, perdens, delens, abolens, destruens z-rušitelný destructibilis, z-rušitelnost destructibilem esse; srov. skr. ruš (1. et 4. par.) ferire, laedere, occidere.
3. Rušiti, -ím vb. dur. slov. vyrývati drny effodere caespites, ruša, rušina, rušnja, drn, pažit, caespes, Wasen, Grastorf, rušilo rutabulum Schürhaken; od ruša odvozeno, jak se zdá, rušavec (slov.) tetrao tatrix, kořen ruh (ροух) z rus; srov. lit. raús-ti, raus-iù, raus-ýti, -aú a) fodere porcorum, talparum more, b) terram pedibus radere, de gallinis, rausis, m. caverna effossa, kořen rus: rúsas fovea, rusinti ignem excitare admoto rutabulo; lot. raus-t, rausu 1. id. 2. fodere, raus-ēt, raus-āt id. kořen rus; také rušināt, -nu i -naju a) id. b) ignem excitare admoto rutabulo, ruše f. Aschengrube důlek na popel (v peci, na ohništi). Sem náleží, jak se podobá, také rus. за-рушать, -аю vb. dur. за-рүштыть, -шы vb. pf. obruere, obturare, obstruere.
- Роута f. stsl. šat, oděv vestis, Azbuk. slov. ruta linteum, pannus collaris, rutica dim. panniculus, linteolum, stsl. роутиште n. vestis, жемьсна -ща. Nom.-lab. bulh. rutište id. e connect. „nad (rutišta) ta od glave do nodze Milad. 524. Srov. lot. rōta ozdoba, okrasa, ornatus, mundus, ornamentum, rōtāt, -aju ornare, exornare; v lot. stává někdy ō na místě lit. u stsl. оу, n. př. ōma mens, lit. úmas, stsl. оумъ id.
- Rute f. pl. srb. kosmy villi, rutav adj. charv. srb. hirsutus, villosus, kosmatý „čovjek rutava nosa, cui non impune illudes,“ bulh. runtav adj. villosus, tedy kmen rut z рѣт; srov. lot. runte, f. Wulst.
- Роутити сѧ, -шѣ сѧ, -тѣши сѧ vb. dur. stsl. agitari, по-роутити a) jacēre, -роутиати м- Bus. 158. пороутити и хоте къ мѧль, Belg. b) evertere, destruere, Alex. -са gumpi, сѧ-роутити сѧ praecipitari: сѧ брѣга сѧроутиати сѧ, Vost. сѧ-роу-

штати, -штати vb. dur. *ὠθεῖν* depellere, proprie detrudere, — ca se impellere; **къ-роутии са къ** — sequente acc. trudi; bulh. **ruté traho** schleifen, — **sù (se) labi, ruere?** „večer se ruti (= roni se) kamen po kamen.“ - Verk. 11. **s-ratjuvam**, vb. dur. evertio, subverto, charv. **po-rutiti se** (Lex. II.) corruiere, slk. **rútiť vb. pf. rúcať vb. dur. jacére, evertere, na-rútiť, na-rúcať** injicere, obrudere, — sa irrumpere, „taká sa zima narútila“ frigus invaluit, **po-rútiť, -rúcať** destruere, diruere, evertere, morav. **routiti diruere, evertere, — se se rejicere, resilire** „podlaha se routí, že jest z syrových prken.“ Sych. Phr. **z-routiti diruere, demoliri, — se corruiere, collabi.** „Pokoje se zroutily.“ Žerot. Srov. skr. **ruťh** (1. par.) perturbare, **ruťh** (1. atm.) arcere, avertere; srov. také sřněm. **rütt-en, praet. rutte, quatero, concutere, agitare, ver-rüten obruere, ač neodpadlo-li před r kmenové slabiky h nebo w, pak by ta slova sřněm. nemohla sem potahována býti.**

Rúz s předponou **po-** mor. dial. ve průřevědi: je to na **po-rúzi** = na ráné, před rukama. Bart. — prvotně: tak na blízku, že to v oči bije? srov. lot. **raudzít, raugu, -dziju** (z **raugít**) hleděti, dívati se na něco, spectare, **raugs muška** na ručnici, „das Korn an der Flinte,“ **acu raugs panenka** v oku, zřítelnice, pupilla, **raugums, m. raug-uma f. quod aspicitur, quod conspicitur; kmen raug, kořen asi rug.**

Ružina slov. putamen, lupina, slupka, okrov, jak se podobá, na místě stsl. ***ржнина**, to slovo zdá se býti stejnokořeným s rus. **на-ружный** externus, v. **на-рүжу** v List. fil. XI. str. 177.

***Ружь** rus. v ***на-ружь** pars exterior, vyskýtá se jen **на-ружи** adv. foris, pak **с-наружи** (adv.) extrinsecus, v. **на-рүжу** v List. fil. XI. 177.

Rzan, m. srb. adeps cera mixtus „smiješan loj i vosak.“ — „Pa užeže rzan jasnu sveću;“ slovo, jak se podobá, cixi; může pocházeti z turc. **rugan tuk, olej** vyražením samohlásky kmenové slabiky i proměněním souhlásky **g** v **z**.

Ржавецъ, rus. solum uliginosum, terra palustris bahno, bařina, mrs. **ржя** (Verch. 59.) id. jsou ve spojitosti s rus. **ржа a)** rubigo, rez, **б)** Schlamm, der sich von anhaltender Hitze auf dem Wasser ansetzt, **ржавыи** adj. rubiginosus **rezavý, rzavý** mor. dial. (laš.) **rzavka** = **zerzavka**, červené bahno, rezavá

voda; slova tato jsou stejnočenná se stsl. *ръжда* — z *rŭdja* — rubigo, čes. rez id. kořen *ръд* rubescere; lit. *rūdis* f. rubigo, *rūd-yti*, -*ujū* rubigine infici; v. *руда*, *руда-вина* mrus.

Рѣх, kořen, moveri, se movere, bulh. *ръхнѣ* *sum instabilis, vagus*, slov. *rahel*, -*hl-a*, -*o* adj. *laxus, solutus*; *mollis, lenis*, charv. *rahal*, -*hl-a*, -*o* *laxus, solutus*, slov. charv. *rahlost la, xitas*, slov. *rahljati*, -*hljam*, *rašiti* -šim vb. dur. *laxare-solvere, emmollire (terram)*, *raz-rahljati laxare*. Sem náleží také, jak se podobá, rus. *рѣхля* m. (*рѣхлям*) *homo piger, deses, cessator*, prvotně asi: *laxus, ochablý schlaff*. — v. *руштити movere*.

Ръпльнъ adj. stsl., značení pochybné: *стражашта о рѣпльнѣмъ оутѣманни коньстѣ* *ἀπιθέτους ἰπποδρομίας*, Greg.-Naz. — *ἀπιθέτος* adj. protivný; srov. lit. *rupas, rupus* adj. *asper, iniquus, salebrosus, gibber*; původní značení slova stsl. bylo, jest-li toto sestavení pravé, *не ровнѣ*, *draslavý, kostřbatý, hrbovatý*, v. *Рпутнѣ*, s nímž by *ръпльнъ* kořenem *ръп* ve spojitosti býti mohlo.

Рѣтъ m. stsl. 1. *арех*, *рѣта* *спложнаго*, Gen. 14. 15. - Op. 2. 1. 51. — *рѣтъ* *града* *ἀκρόπολις*, *соущи* *искрѣ* *на рѣтъ* *града* *πληθον οὐσης τῆς ἀκροπόλεως*. - Georg.-Vost. 2. *rostrum рѣтомъ* *клькеть*, Misc. 16. — 3. *ос* *не* *закажеши* *рѣта*, I. Tim. 5. 18. - Vost. — 4. *прора*, *рѣтъ* *морякю*, *πρόρα* Men.-Vuk. *etiam sedes prorae edita* — *рѣтъ* Sup. 298. (Lex. II.) bulh. *rŭt*, *rŭtina*, *rŭtlina* *collis*, slov. art *арех*, *casumen*, dim. *artič* id. Janež. *a* *jest* *tu* *předsuvka*; *irt a*) *collis*, *b*) *ertex, mucro*, Habd., *spiculum*, Bel. *prviri* *rostrum (navis)*, Meg. *zadnji* *rt* *puppis* *ib.* *rtič* *dim. collis* *ib.* (Lex. II.) charv. *rát* *арех*, *casumen* „*punta*“ Drobn. *art* *m. id.* — *artast* *adj.* *accuminatus*, -*a* *jest* *předsuvka* *rt* *арех*, *cuspis, spiculum, mucro*, Verant. srb. **rát*, *g.* -*a* *арех*, *casumen*, *vyskýtá* *se* *co* *vlastní* *jméno* *poluoostrova*: *Rat*, *m.* „*poluostrvo* *niže* *Dubrovnika*,“ *vlsk.* *se* *zove*: *penisola* *Punta*, *také* *Ponta* (*pŭnta* *арех*); *rt*, *m.* *арех*, *casumen*, *rt* *od* *ножа* *mucro*, russ. *ротъ* *gen.* *рта* (*dim.* *ротикъ*) *os*, „*зажаты* (*засрати*) *кому* *ротъ*“; *въ* *ротъ* *ничего* *неидеть* *немам* *на* *нич* *снут*, *ртыще* *augm.* *os* *magnum*, *ротовый* *adj.* *oris* *vedle* *ротовый* *id.* *mrus.* *ротъ* *os*, *pl.* *роты* *ота*, *ротыще* *augm.* *čes.* *ret*, *g.* *rtu*, *pl.* *rty*, *rtové*, (*dim.*

rtík, retek) 1. labium „vstřásla sta sie rty (psáno rti) má (dual.) contremuerunt labia mea,“ Ps. Ms. 161. — „pod rtoma jich, sub labiis eorum“, Ps. Ms. 13. 3. — 2. fig. ora, margo, „tvrdość a zavinutie krajov neb rtov rany.“ Sal. rkp. 2. 27. — 3. ret, pl. rty = ústa os; botan. ret palatum, slk. rot, g. rtu labium, D. hluž. rôt, gen. rta os, ze rta ex ore, obyčejně ert hort, kdež e i ho jsou předsuvky, polab. rât, roat J. P., roath J., raath E. os, bucca, rostrum zobák, rât Schl. — rum. răet rostrum suis — ze slovan. рѣтъ apex vyvinulo se, jak se zdá, přesmykem hlásek z artü i mohlo by býti ve spojitosti se zend. areta (vedle ereta) altus, magnus, na místě *arta, stpers. arta vysoký ve složeném arta-khšatrâ altum imperium habens (kořen ar), Comp. I. 34.

Sem náležejí:

поро-зѣнѣ, поро-зѣнѣ m. f. rus. hians, oscitans, stultus, -ta, поро-зѣнѣство oscitatio, поро-зѣнѣть hiare, oscitare; srb. Rtanj, m. saltus in Serbia veliká kuželovitá hora, rtenica, rtenjača spina dorsi, ač nejsou-li tato slova přetvořena ze *хръкътъницѣ; rtnica první (nejsilnější) pálenka, vinum ustum primum; stslav. рѣтъницѣ, značení nejisté „вѣдемъ рѣтъницѣ“ Antch. c. 108. možná, že to slovo značí tože, co srb. rtnik veles „einer der ersten Angreifer im Heere,“ „udariše rtnici; izginuli rtnici;“ rus. мухó-ргнѣ hnědý kůň bělohuby equus fuscus ore albo, čes. nárt — na místě *nâ-ret — convexum pedis; tarsus; corium superius calcei. (v. List. filol. XI. 176.) rus. dial. поло-ротъ, subst. m. — ротнѣ adj. oscitans, — ротина subst. g. c. id. zevloun, поло-ротина 2. = горлянѣ, хохотунѣ, vlastně os apertum habens, (полъ, полнѣ apertus), поло-ротитъ clamare, vociferari „кричать“ - Вольт. 115. Jestli mrus. без-ротъ phascum vlasatý, dlouhý mech na stromech, skutečně sem náleží, není věcná spojitost toho jména s ротъ os jasná.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

(Pokračování.)

3. Vytčení principu třídného.

§ 27. Vymezivše takto jasněji, co Platon asi rozuměl svou klassifikací, můžeme pokusiti se o pozitivně vytčení jeho principu třídného. Princip ten není nikterak jednotný. Platon dospěl k třídění svému s více hledisek. Pozoroval život duševný jednak zřetelem metafysickým, jednak psychologickým i fysiologickým, dbaje při tom i pokusů dřívějších, zvláště klassifikace Pythagorské.

1. Již výše bylo k tomu ukázáno, že klassifikace Platonova má původ svůj v ideoslovné jeho nauce. Celý svět skládá se z ideí a zjevů. Je-li člověk jen obraz světa tohoto (*μικροκοσμος*), musí i v něm spatřována býti tato protiva. Filosofie Platonova směřuje k tomu vyrovnati protivy ideí a zjevů. Vyrovnání toto děje se ovšem po smrti tím, že duše, uvolněna jsonc vazeb tělesných, stává se účastnou čistého poznávání ideí. Ale i v životě pozemském má člověk o to usilovati, utlumuje část nižší, ke světu zjevů obrácenou, a výše klada část vyšší (*νοῦς*), jejímž obsahem jsou idee. Analogie tedy světa ideálního a fenomenálního vedla Platona k rozdvojení nitra lidského na tyto zásadné dvě části, rozumnost a žádostivost. Tyto dvě protivy nemohou však zůstati odloučeny; právě cílem člověka je povznášeti se od světa zjevů k ideám, žádostivost v sobě potlačovati a o rozumnost usilovati. To pak umožněno je zvlí (*= θυμός*), jejíž podstatu jsme již zevrubně doličili.

2. Tuto rozdílnost, jež mu ze soustavy jeho nutně vycházela, Platon nacházel potvrzenou psychologickou analysí. Pozoroval různé činnosti, jevy a stavy v duši lidské, zřel častý jich spor vzájemný, viděl zejména různost zásadnou mezi požadavky rozumu a nižšími pudy smyslnými, i dospěl tak k odlišení částí nesmrtelné a smrtelné v duši lidské. Protivy tyto jeví se zvláště v projevech duše lidské na venek, jež dějí se vlí osobnou. Tato je vlastní podstatou bytosti lidské, majíc však u Platona vedle povahy snaživé též živel poznávací a cítící v sobě. Toliko řízena-li je rozumností, spěje k cílům vyšším, protiví-li se jí však, upadá v slepou porobu žádostí a chtíčů nižších, které člověka zbavují

vlastní jeho ethické ceny. Psychologickou analýsú pocitu žízně, jakož i pohledu na mrtvoly, Platon dospěl k verifikaci těchto svých důsledků.

3. Konečně historicky Platon čerpal zajisté podklad názorů svých z učení Pythagorského, jež výše jsme doličili. Pythagorejci měli jasný pojem o vývoji životnosti od rostliny až k člověku, a tím nejen Platonovi, nýbrž zvláště Aristotelovi připravovali půdu. Oni, jakož i Demokritos, dospěli k názoru o trojdílnosti duše lidské. Všem těmto tříděním je pak asi prvním východištěm trojdílnost těla lidského dle význačných funkcí jeho na hlavu, oblast srdce a orgánů pohlavních.

4. Analogie třídění Platonova.

§ 28. Tuto klasifikaci Platon snažil se znázorniti a částečně též verifikovati analogickými jinými úkazy, zejména zařízením a sestrojením společnosti občanské.

V sestrojení státu svého a vysvětlování pomocí jeho jeví duševných Platon staví se na stanovisko zcela a výlučně řecké. Jakož vůbec dle názoru antického člověk mizí jakožto individuum před občanem, jako tento vším, onen takřka ničím byl starému Hellenovi, jako jednotlivce měl platnost jen jakožto člen státu, jako konečně dle názoru starořeckého pravá lidskost toliko ve státě, v celku společenském, zosobnění a uskutečnění dochází, tak bylo přirozeno, že i ve stránce této Platon hledal analogie a verifikace pro vývody své ve zřízení společenském.

Domníval se, že jednotlivé tyto jevy a stavy života duševného jsou zastoupeny v jednotlivých třídách společenských: žádostivost ve stavu řemeslníků a rolníků (*γεωργοί*), kteří překonáváním těchto nízkých pudů osvědčují ctnost sobě vlastní, uměřenost (*σωφροσύνη*); vášnivost ve stavu válečníků a strážců (*φύλακες*), jichž ctnost je mužnost (*ἀνδρεία*), a rozumnost ve stavu vládařů (*ἀρχοντες*), kteří, majíce sobě vlastní ctnost moudrost (*σοφία*), jsou totožni s filozofy⁹²). Bezděky ovšem naskýtá se tu otázka, jaký je přechod mezi jednotlivými stavy společenskými a je-li každý z nich výhradným představitelem určité části duševné. Dle Platona jsou jednotlivé stavy společenské úplně kastovně od sebe odloučeny; tudíž žádného přechodu mezi nimi neuznává.

Kriticky dlužno mimo to podotknouti, že Platonovo vytčení jednotlivých stavů společenských je neúplné; nejsou to nijak zá-

⁹²) Polit. 435 b, 440 e — 441 a.

stupcové veškeré společnosti a všech jejích směrů. Mnohé činnosti lidské nedocházejí zde přiměřeného zastoupení; na př. umění ni věda nejsou tímto rozbohem dokonale vyčerpány. Není tu rovněž náležitě odlišena činnost theoretická i praktická, a stotožnění králů s filosofy s tohoto hlediska jeví se nepřesným.

Nejen však v jednotlivých třídách společenských, nýbrž i v celých národech Platon spatřoval potvrzení své theorie o částech duševních⁹²⁾. Foiničané a Aigyptané, kteří nejvíce oddávali se smyslným rozkošem a hleděli si peněžitého zisku, byli mu typem části nejnižší, severní barbari, vynikající statečností a otužilostí, představovali *μέρος θυμοειδές*, kdežto Hellenové, umění milovní a vědy chtiví, zosobňovali v sobě rozumnost.

Jinou analogii nauky své Platon nalézá v přírodě, i ukazuje — ovšem způsobem jen náčrtkovitým, ne tak důsledně, jak později Aristoteles učinil —, že žádostivost nalézáme již u rostlin, kde jeví se přijímáním potravy a rozplozováním, u zvířat přistupuje k ní část vyšší, obdobná *θυμός*, a v člověku samém, jenž je bytost nejdokonalejší, pojí se k oběma těmto nižším částem rozum. Názor, na němž založena tato analogie, jest ovšem již oprávněnější, ježto zřejmě dodává Platon, že vyšší část duševná předpokládá vždy nižší⁹³⁾, a tudíž zde více zásada jednotnosti života duševného vystupuje v popředí.

Mimo to měl Platon asi též na zřeteli analogii s duší světovou. V „Timau“ popisuje stvoření její a udává tři živly, ze kterých povstala: nedílné a nezměnné (*ἀμερές, ταύτον*), měnivé a dílné (*μεριστόν, θάτερον*) a směšeninu z obou (*τὸ συμμιγμένον*); všechny tyto tři živly jsou smíšeny opět v jedno — v duši světovou. Je samozřejmo, že v duši jednotlivcově jest analogický oné prvé části rozum, druhé žádostivost a třetí konečně *θυμός*⁹⁴⁾. Ovšem povahou svou jen nesmrtelná část duše lidské příbuzna je s duší světovou.

5. Konečné posouzení třídění Platonova.

§ 29. Vedle vytčených již neshod nauky Platonovy jest nám ukázati ještě k některým jiným vadám, jež dosvědčují, že,

⁹²⁾ Polit. 435 e. — Podobný názor též Aristoteles pronáší v Polit. 1327 b 23: *τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Ἐσθράπην θυμοὶ μὲν ἔστι πληρῆ, διανοίας δὲ ἐνδεέστερα καὶ τέχνης . . .*; o národech asijských dí: *διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄθυμα δὲ . . .* Naproti tomu kmen hellenský *ἀμφοῖν μετέχει καὶ γὰρ ἐνθυμον καὶ διανοητικόν ἔστιν.*

⁹³⁾ Tim. 77 b.

⁹⁴⁾ Tim. 35 a — 36 b.

ač nauka Platonova hloubku a důmyslnou spekulaci jeví, přece spočívá na vrátkých základech.

1. Nedůsledností a vadou v nauce vyložené jest, že Platon stále mluví o třech částech, i nenalezáme ve vývodech jeho nijak jednotného celku duševného, jenž by rozličnými směry projevoval činnost svou. Platonovi ovšem byla otázka ta na snadě, a zejména v „Politeii“⁹⁶⁾ přiznává otevřeně, že velká nesnáž v tom tkví, máme-li se domnívati, že jevy psychické jsou projevy téže funkce základné aneb jsou-li to činnosti duševné od sebe naprosto odlišené. Vychází pak Platon od věty, že jedna a táž věc nemůže mítí účinků sobě protivných, nýbrž že tyto účinky nanejvýš částem jí podřaděným dlužno přičísti, a snaží se celou záhadu symbolicky vysvětliti dvěma příklady: o člověku, jenž stoje rukama a hlavou hýbe, kdežto ostatní tělo je ve klidu, aneb o točícím se kotonči, jehož obě části v různé se jeví způsobě, osa jsouc v klidu, obvod v pohybu⁹⁷⁾. Různé účinky jeví toliko části, celek je stále totožný. Podobně má se to i s duší: člověk je to, jenž myslí, statečný, žádostivý jest, a toto jsou projevy vlastní jeho duševné podstaty. Platon rozeznává hlavně dvě stránky činnosti duševné, z nichž jedné náleží *καλύειν*, druhé *ἐλκειν*⁹⁸⁾; pojem jednotnosti pak leží i v názvech *εἶδη* neb *μέρη* od Platona užívaných, jakož i v onom srovnání částí duševných s třemi živoky, kteří však objati jsou podobou lidskou⁹⁹⁾. — Vedle tohoto symbolického pokusu snaží se Platon souvislost všech těchto částí duševných, jež dle něho jakousi jednotnou, srostlou sílu tvoří¹⁰⁰⁾, vysvětliti a ozřejmiti způsobem fyziologickým, ovšem s malým zdarem¹⁰¹⁾. Obě části nižší jsou dle něho tak spojeny, že žíly od srdce k játrám pronikají, a játra i srdce zase s hlavou a orgány smyslovými jsou ve styku. Oběhem krve vysvětluje tuto vzájemnou souvislost. Tak dochází od rozumu zpráva a rozkaz nižším částem. Rozumná část způsobuje na povrchu jater — jež se zrcadlem srovnává — zvláštní obraz povahy příjemné neb děsivé, což zaměňuje chuť i barvu jater a na povahu i směr žádostivosti má působnost. Jinde Platon mluví o rozumnosti a smyslovém vnímání jakožto instancích, jichž se duše po skutečnosti něčeho dotazuje¹⁰²⁾. Že Platon byl přesvědčen o jednot-

⁹⁶⁾ Polit. 436 a: *τόδε δὲ ἡδὴ καλεπόν, εἰ τῷ αὐτῷ τούτῳ ἕκαστα πρᾶττομεν ἢ τοῖσιν οὖσιν ἄλλο ἄλλω . . . ἢ ὅλη τῇ ψυχῇ καθ' ἕκαστον αὐτῶν πρᾶττομεν, ὅταν δομήσωμεν.*

⁹⁷⁾ Polit. 436 c—e.

⁹⁸⁾ Polit. 439 c.

⁹⁹⁾ Polit. 588 c.

¹⁰⁰⁾ *ξύμφυτος δύναμις.*

¹⁰¹⁾ Tim. 69 c — 72 e.

¹⁰²⁾ Polit. 523 d: *ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις οὐκ ἀναγκάζεται τῶν κολλῶν ἢ ψυχῇ τὴν νόησιν ἐπερεσθαι, εἰ ποτ' ἐστὶ δάκτυλος ὁ-*

nosti duše, o tom svědčí sám zřejmě, vzpíraje se názoru, jako bychom koním Trojským se podobali, do nichž by jednotliví smyslové byli strčeni¹⁰³⁾.

Určitě tedy Platon měl duši za cosi jednotného a učil, že různými směry a způsoby projevuje činnost svou. Avšak v tom právě spatřujeme u něho nesrovnalost a nepřesnost; neboť, abychom jednotnost duše lidské s jeho stanoviska pochopili, tomu přičítá se

a) rozeznávání smrtelné a nesmrtelné části duševné.

Duše rozumná (*λογιστικόν*) je cos původního, odvěčného, ale jsou-li nižší dvě části, v bytu pozemském s ní sdružené, jakýmsi jejím snížením či jsou-li něco zcela cizího, k ní přibylého, o tom nás Platon nepoučuje. Jisto je však, že části ty nebyly od věků vespolečně spojeny, a smrtí tělesnou že nastane opět jich rozloučení. Je-li tomu tak, jak mohou tvořiti cos jednotného?

b) nauka Platonova o různých sídlech těchto tří částí duševných.

2. Dle nauky, obsažené v „Timaiu“, duše smrtelná není původu odvěčného, nýbrž teprve později byla k části nesmrtelné od bohů nižších zároveň s tělem přidána, i nelze si mysliti, že by tudíž duše tato, jejíž vlastní sídlo je tělo, toto přetrvala. Smrtí tělesnou zajisté i ona zaniká, a toliko čistá duše rozumná, zbavena jsouc všech chtíčů i naruživostí a prosta pout tělesných, dochází pravé blaženosti ve věčném poznávání ideí. Jak si tu však máme představit souvislost trestů posmrtných, jež přece by měly stihnouti onu část, která různých nepravostí se dopouštěla, tedy část smrtelnou? ¹⁰⁴⁾

3. Rozeznávání částí smrtelné a nesmrtelné a na druhé straně rozumnosti, zvůle a žádostivosti není úplně od sebe odděleno ani ve vzájemný soulad uvedeno. V „Timaiu“ zajisté jest rozumnost část nesmrtelná, obě pak nižší části, jsouce smrtelné, teprve později k ní přistupují, ve „Faidru“ naproti tomu všechny tři části jsou nesmrtelné, srovnávány s dvojspřežím a vozatajem, toliko pak tělu je dán úděl smrtelný. Tuto nedůslednost v soustavě Platonově pozoroval již Speusippos a učil proto, že i neroz-

δαμοῦ γὰρ ἡ ὄψις αὐτῆς ἄμα ἐσήμηνε τὸν δάκτυλον τοῦναντίον ἢ δάκτυλον εἶναι.

¹⁰³⁾ Theait. 184 d.

¹⁰⁴⁾ Srv. Zeller Phil. d. Gr. II⁴, 1, 718.

umná část duševná účast má v nesmrtelnosti¹⁰⁵). V nové době pak pokoušel se o vysvětlení této neshody K. B. Hermann, jenž, následuje scholiastu Hermia, snaží se jinak vyložití báji ve „Faidru“¹⁰⁶). Srovnává vozataje a oba oře mythu Platonského se živly duše světové, vozataj je prý analogický *οὐρα*, kňh nšlechtlejší živlu *ταύρος* a neposlušný živlu *θάλασσαν*, jak o nich „Timaios“ vykládá. Poněvadž pak dle „Timaia“ toliko duše rozumná byla od tvůrce z týchž látek a v téže nádobě utvořena jako duše světová, vychází prý z toho, že ve „Faidru“ jen o rozumné části duševné je řeč. Proti tomu dlužno však namítnouti, že ve „Faidru“ je zřejmé řeč o duši celé, a že po výkladě tomto Platon jasně praví (253 c): *περιττὴ δυνάμει ἐστὶ ψυχῆς*. Je mimo to možno, aby vlastnosti, které v mythu jsou oběma ořům přiřceny, náležely rozumné části duševné? Platon sporu toho neurovnal; neboť nebyl by mohl jinak vysvětliti, proč duše z věčného svého bytí byla uvězněna do těla lidského. Zajisté jeví se ve „Faidru“ mladší stanovisko Platonovo, kdy dualismus teprve vnašel v bytost duševnou, kdežto v „Timaiu“ již rozdíl obou principů v dokonalé krajnosti je proveden.

4. Konečně třeba podotknouti, že Platon v třídění svém odloučil od sebe mnohé věci, které dle názorů našich nutné a přirozené k sobě náležejí. Tak vnímání smyslové třeba přiřciti k činnosti rozumové, k níž patří vůbec všechny pochody poznávací. Podobně neprávem Platon různé stupně citu a žádosti přiřdil různým částem duševným.

Historicky je toto učení Platonovo velmi důležité. Nejen u Aristotela, ale zvláště v nauce novoplatonské nalézáme stopy třídění tohoto, a pozdější stoikové v odporu s vlastní školou svou vraceli se k němu. Novoplatonikové rozšířili třídění Platonovo důsledky, které v nauce Platonově jsou sice v jádře obsaženy, avšak nicméně na scestí vedly a vlastní psychologii obrátily v mysticismus. Zvláště místo Platonovo v „Timaiu“ o totožnosti duše světové s nesmrtelnou částí duše lidské vedlo k naukám o emanaci duše z bytosti božské.

¹⁰⁵) Srv. Zeller Phil. d. Gr. II⁴, I, 662, Siebeck Gesch. d. Psych. I, 261.

¹⁰⁶) K. B. Hermann De partibus animae immortalibus secundum Platonem, Gött. 1855 str. 10.

ὕ. § 30. Schematický přehled třídní Platonova.

		Platonovy části duševné:	
		Θυμὸς	Ἐπιθυμία
		Θητὸν μέρος:	
Poznánanost	Ἐπίδειξις	ἐπιστήμη διάνοια (idee) (mathem.)	αἰσθητός
		πρῶτον: οὐσία	
Vůle (snaživost)	Ἐπίδειξις	βούλησις (ὀρετικῶν τῶν ιδεῶν)	ἐπιθυμία
		φιλόσοφος	
Cit	Ἐπίδειξις	ἡ ἀπὸ τοῦ εἰδέσθαι ἡδονή	ἡ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἐδωδὴν καὶ πόδιν γέννηθαι
		φιλόσοφος	
Citností příslušné	Ἐπίδειξις	σοφία	σοφροσύνη
		φιλόσοφος = ἀρχοντες	δημοιογγοί (γεωργοί)
Národnosti	Ἐπίδειξις	Ἕλληνες	Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι
		ἀστροφωτός	φυτὰ
Příroda	Ἐπίδειξις	ἀμφίς = ταύτων	μεριστῶν = θάλασσον
		ἔ. λογιστικός (τῶν ιδεῶν)	ἔ. κατὰ σώματα

IV.

Třídění Aristotelovo ¹⁰⁷⁾.

Význam třídění u Aristotela a námitky, jež činí Platonovi. — Aristotelovo třídění prvé: τὸ ἄλογον — τὸ λόγον ἔχον. — Třídění druhé: νοῦς ὁρεπτικῆ — αἰσθητικῆ — διανοητικῆ. — Třídění třetí: νοῦς — ὄρεξις. — Schematický přehled trojího třídění Aristotelova.

§ 31. Aristoteles pozoroval bystře neshodu Platonových částí duše s jednotou její, poznal, že, kdyby duch byl v části rozdělen, bylo by třeba duše jakés vyšší, jež by všechny spojovala, a nepadno bylo by Mci, které části duševné kterým částem tělesným odpovídají. Proti třídění Platonovu vystupuje hlavně těmito námitkami:

1. Dělidlo Platonovo jest libovolno; neboť kdybychom chtěli přijmouti toliko místně oddělené části duševné dle různých, kvalitativně rozdílných činností psychických, nevystačili bychom nijak třemi toliko částmi, nýbrž bylo by nám odrážňovati nespočetné jich množství ¹⁰⁸⁾.

¹⁰⁷⁾ Literatura: Aristotelis opera. Ed. acad. reg. Boruss. (1831—70). Aristotelis De anima ed. A. Torstrik (1862), F. A. Trendelenburg (II. edit. 1877), Ed. Wallace (Cambridge 1882), G. Biehl (1884). — P. J. Vychodil Aristotelovy knihy o duši, přeložil a vysvětlivkami opatřil. Brno 1885. — Baeumker Cl. Des Aristoteles Lehre von den aeußeren und inneren Sinnesvermögen (1877). — Biehl W. Ueber d. Begriff νοῦς bei Aristoteles. Gymn. Prog. (1864). — Biese Fr. Die Philosophie des Aristoteles (1835—42). — Brentano Fr. Die Psychologie des Aristoteles, insbes. seine Lehre von νοῦς ποιητικός (1867). — Bullinger A. Aristoteles Nus-Lehre (1884). — Freudenthal J. Ueber den Begriff des Wortes φαντασία nach Aristoteles (1863). — Frohschammer J. Ueber die Principien der Aristotelischen Philosophie und die Bedeutung der Phantasie in derselben (1881). — Grote G. Aristotle Ed. by Alex. Bain and G. C. Robertson (1872). — Chaignet A. Ed. Essai sur la psychologie d'Aristote (1883). — Kampe F. Die Erkenntnistheorie d. Aristoteles (1870). — Lewes G. H. Aristotle. A chapter from the history of science (1864). — Neuhäuser Aristoteles' Lehre von dem sinnlichen Erkenntnisvermögen und seinen Organen (1878). — Schell H. Die Einheit des Seelenlebens aus den Principien der Aristotelischen Philosophie entwickelt (1873). — Schlottmann C. Das Vergängliche und Unvergängliche in der menschlichen Seele nach Aristoteles (1873). — Schrader Aristotelis de voluntate doctrina (1847). — Volkman Die Grundzüge der Aristotelischen Psychologie (Verhandlungen der kön. böhm. Gesell. d. Wiss. V. F. 10 B. 1859). — Waddington-Kastus C. De la psychologie d'Aristote (1848). — Wallace Ed. Outlines of the philosophy of Aristotle (1880). — Wolf Jul. Aristotelis de intellectu agente et patiente doctrina (1844). — Zeller E. Ueber die Lehre des A. von der Ewigkeit des Geistes (Sitzber. der Berl. Ak. 1882). — Sr. též ad 42.

¹⁰⁸⁾ De an. 432 a 22: ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθύς, πῶς τε δεῖ μόρια λέγειν τῆς ψυχῆς καὶ πόσα· τρόπον γὰρ τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἔτινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν, εἰ δὲ τὸ λόγον ἔχον καὶ ἄλογον κατὰ γὰρ τὰς διαφοράς, δι' ἧς ταῦτα χωρί-

2. Kdyby byla duše (poznávací) pokládána za jakousi veličinu, byly by části její buď body bezprostoré aneb měly by rozměr. V prvním případě bylo by těch dílů nekonečné množství, a nemohli bychom jich vůbec přehlédnouti, v druhém pak by tentýž předmět byl nesčíslněkrát současně poznáván¹⁰⁹).

3. Třídění Platonovo rozlučuje často, co vnitřní povahou a příbuzností k sobě náleží, a naopak jevy povahy různé spojuje v jednu třídu. Tak stav žádostivosti, který, ať se jeví v mohutném rozvášnění povahy vyšší aneb v nízkém chťiči tělesném, přece v základě svém vždy je totožný, rozděluje neprávem ve dvě části samostatné. Rozdílý zajisté, které Aristoteles sám uznává a stanoví mezi činností vřivnou, počitkovou a rozumovou, spíše prý shodují se se skutečností nežli rozdíl mezi *θυμικόν* a *ἐπιθυμητικόν*¹¹⁰).

Ovšem že Aristoteles se svého stanoviska vůbec postrádal v klasifikaci této úplnost; není tu řeči o části vřivné (*θρσπικόν*), jejíž samostatnou jsoucnost sám uznával.

§ 32. Aristoteles zřeknuv se ideosloví Platonova, uvedeními a jinými nesázemi byl veden k třídění novému, při kterém snažil se různost jednotlivých částí duševných uvésti v souhlas s jednotou duše celé. Stanovil pak předem, že je dvojný způsob rozdělení vůbec možný, třídění totiž místné aneb pojmové¹¹¹). Části duševné jsou toliko pojmové od sebe odloučeny a rozdílny, tvoříce jinak jedinou, v podstatě totožnou bytost, jež je principem a základem života lidského. Že Aristoteles neuznával různých duší ani od sebe podstatně odchylných částí duševných, vychází již nezvratně z jeho definice duše, neboť tato jest *ἐντελέχεια τοῦ σώματος*, nemůže však dle jeho názoru jedno tělo míti více principů formujících. Duše právě působí, že části tělesné tvoří jed-

νοῦσι, καὶ ἄλλα φανεῖται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ τὴν εἰρηται.

¹⁰⁹) De an. 407 a 10: πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει (τ. ὁ νοῦς) μέγεθος ὡν ἀποθὼν τῶν μορίων τῶν αὐτῶν; μορίων δ' ἔχει κατὰ μέγεθος ἢ κατὰ σιγήνην, εἰ δαὶ καὶ τούτο μόριον εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν κατὰ σιγήνην, αὐται δ' ἄπειροι, δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξειδεν εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπειράκις νοήσει τὸ αὐτό.

¹¹⁰) De an. 433 a 31: τοῖς δὲ διαιρούσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι, πάμπολλα γίνεται, θρεπτικόν, αἰσθητικόν, νοητικόν, βουλευτικόν, ἐπιθυμητικόν ταῦτα γὰρ πλέον διαφέρει ἀλλήλων ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν καὶ θυμικόν. Ostatně Platon sám byl si dobře vědom obojetnosti a neustálenosti svého pojmu *θυμός*, neboť praví Polit. 440 c: τότε μὲν γὰρ ἐπιθυμητικόν τι αὐτὸ φέμεθα εἶναι, νῦν δὲ πολλοὺ θεῖν φαμέν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὸ ἐν τῇ τῆς ψυχῆς στάσει τίθεσθαι τὰ ἅπλα πρὸς τοῦ λογιστικοῦ.

¹¹¹) Výrazy, jimiž rozdíl tento označuje, jsou: *χωριστὸν λόγῳ μόνον* ἢ καὶ τὴν (De an. 413 b 14), *χωριστὸν ἐν ἡ μογέθει ἢ λόγῳ* (ibdm. 432 a 20; srg. 433 b 24, 429 a 11), *ἀριθμῶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον, τῷ δ' εἶναι κχωρισμένον* (ibdm. 427 a 2).

notnost těla lidského, a sama-li smrtí odchází, i tyto se rozpadají.

Různým způsobem Aristoteles snaží se znázorniti tuto myšlenku. Kloub (článek = *γυγλυμός*) tvoří dle prostorové velikosti jednotu, ale co do pojmu rozeznáváme v něm přece dvě různé části, dle toho, se které strany se na něj díváme: konvexní (*κυρτόν*) a konkavní (*κοίλον*)¹¹²⁾. S tím souvisí i analogie s čarou kruhovou, jež rovně může být myšlena jako konvexní neb konkavní, ale v celku přece jednotna jest, a při částech uvedených rozdílů místného není¹¹³⁾. Rovněž bod v podstatě a prostorově jeví se jednotným, ale pojmově můžeme přes to rozeznávat i v něm dvě části, majíce jej za nekonečně malou přímku, v níž počátek a konec v jedno splývají — ale přes to oba tyto pojmy tu existují a musí být uznávány¹¹⁴⁾. Konečně i to je mu jednotnosti a místné nerozlučenosti duše důkazem, že někteří hmyzové jsou rozděleni, přece v částech svých ještě dále samostatně žijí, což by nebylo možno, kdyby duše prostorově na díly se rozpadala¹¹⁵⁾.

Z tohoto rozrůznění a znázornění Aristotelova je patrné, že nevěří snad ve kvantitativné součástky jedné duše, nýbrž že jsou mu to spíše poslední příčiny a důvody jistých skupin jevů duševných, ale ne zase totožny s tím, co zvalo se v psychologii Wolffově duševnými mohutnostmi (*Seelenvermögen*). Jsou mu to spíše různé mody, jimiž činnost duševná se projevuje, aneb různá hlediska, se kterých na činnost tuto, v podstatě své jednotnou, pohlížíme. „Aristoteles ne tak divisi nějakou jako spíše distinkci jevů duševných nám podává“¹¹⁶⁾.

U Aristotela nacházíme tři rozdělení jevů duševných, z nichž však prvá dvě dohromady spadají — jsouce dalším, ovšem odchylným vývojem třídění Platonova —, třetí pak rozdělení, s předchozími se křížující, objevuje rozhodný vliv na dobu pozdější. Celé třídění není u Aristotela provedeno souhlasně a methodicky, hned více, hned méně částí duševných udává, a jen vzájemným

¹¹²⁾ De an. 433 b 21: *νῦν δὲ ὡς ἐν κεφαλαιῷ εἶπεῖν, τὸ κροτὸν ὀργανικῶς, ὅπου ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ αὐτό, οἷον ὁ γυγλυμός ἐπιπέθε γὰρ τὸ κυρτόν καὶ τὸ κοῖλον τὸ μὲν τελευτὴ τὸ δ' ἀρχή· διὸ τὸ μὲν ἡρμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, λόγῳ μὲν ἕτερα ὄντα, μεγέθει δ' ἀχώριστα.*

¹¹³⁾ Eth. Nic. 1102 a 30: *... ἢ τῶ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεπεκότα καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτόν καὶ τὸ κοῖλον...*

¹¹⁴⁾ De an. 427 a 9: *ἀλλ' ὅσπερ ἦν καλοῦσί τινες στοιχίην, ἢ μία ἢ δύο, ταύτη καὶ διαιρετή.*

¹¹⁵⁾ De an. 413 b 16: *ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἕνια διαιρούμενα φαίνεται ζῶντα καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων, ὡς οὐδὲς τῆς ἐν τοῖσιν ψυχῆς ἐντελεχείᾳ μὲν μίας ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων, οὕτως ὁρῶμεν καὶ περὶ ἑτέρας διαφορᾶς τῆς ψυχῆς συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐπιόνων ἐν τοῖς διατεμνομένοις ατδ.*

¹¹⁶⁾ Wallace Psych. of. Arist. Introd. str. LIII.

srovnáním míst jednotlivých lze nám nalézt vlastní jeho mínění a určití počet částí duševných i poměr jich vzájemný.

A. Aristotelovo třídění první.

§ 33. Rovně jako Platon, i Aristoteles pozoroval v nitru lidském protivu mezi částí vyšší a nižší, nesmrtelnou a smrtelnou. Jsou místa, kde Aristoteles zcela určitě se vyslovuje, že rozdělení toto je přirozeno a na snadě ležící, pravě, že rozpor mezi oběma částmi takový jest, jako mezi věčným a záhubě podrobeným¹¹⁷⁾. Věcně ovšem od Platona zcela se odchýlil. Jak z třídění druhého je zjevno, Aristoteles přičítal toliko rozumu činnému nesmrtelnost.

B. Aristotelovo třídění druhé.

§ 34. Aristoteles našel ke druhé klasifikaci podnět v přírodě. Pozoruje jevy života přírodního, různé odrůdy a stupně bytosti a druhů rostlinných i živočišných a vycházejí od svého základného názoru, že všeho, co žije, původem jediné jest duše, dospěl k třídění novému¹¹⁸⁾.

Postupoval pak při tomto třídění způsobem empirickým. Ač však postavil se na půdu zkušenosti, netřídil nicméně jevů duševných z vlastní jich podstaty a obsahu, nýbrž dle účelu, jež v nich mají jednotlivé třídy bytosti přírodních. Jemu tyto různosti hlavních tří tříd přírodních nebyly verifikací a znázorněním rozdílů jevů duševných jako Platonovi, nýbrž základem, na němž třídění své zbuodoval. Tak povstalo Aristotelovo třídění života duševného na jevy, jež

1. dají se vyvoditi z výživné schopnosti duševné (fac. nutritiva, *θρεπτική*), která náleží především rostlinám,
2. ze schopnosti smyslové čili počítkové (fac. sensitiva, *αἰσθητική*), která přistupuje k první u živočišstva,

¹¹⁷⁾ Srv. zvláště: De an. 413 b 24: *περὶ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως σὸδὲν πω φανερόν, ἀλλ' ἴσως ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρὶς εἶσθαι, καθάπερ τὸ ἀλδρειον τοῦ φθαρτοῦ.* — Eth. Nic. 1102 a 27: *οἷον τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς (τ. τῆς ψυχῆς) εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον.* — Ibidm. 1189 a 8: *πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δὴ εἶναι μίση τῆς ψυχῆς, τὸ τε λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον.* — Polit. 1333 a 16: *διήρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὐτό, τὸ δ' οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὐτό, λόγω δ' ὑπακούουσιν δυνάμενον.* Ibidm. 1384 b 17: *ἔπειτα ὡσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δὴ ἐστίν, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ὁράμεν δύο μέρη, τὸ τε ἄλογον καὶ τὸ λόγον ἔχον.*

¹¹⁸⁾ De an. 412 a 27: *διὸ ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια ἢ πρώτη σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωῆν ἔχοντος.* Ibidm. 412 b 4: *εἰ δὲ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἐντελέχεια ἢ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὁργανικοῦ.* Ibidm. 414 a 12: *ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ διανοούμεθα πρώτως, ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ' οὐχ ἔλη καὶ τὸ ὑποκείμενον.* Metaph. 1035 b 14: *ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζῶων ψυχὴ (τοῦτο γὰρ οὐδία τοῦ ἐμφύχου) ἢ κατὰ τὸν λόγον οὐδία καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιούτῳ σώματι*

3. ze schopnosti rozumové (intellectus, *διανοητική*), jež s ostatními dvěma částmi činí podstatu bytosti lidské ¹¹⁹).

§ 35. Nejsou to různé duše, co v jednotlivých těchto třídách spatřujeme, nýbrž vše je duší jedinou, a jen pojmově možno třídy ty rozlišovati, jak již výše bylo ukázáno. Ve vyšších těchto třídách jeví duševných jsou vždy nižší obsaženy, části vyšší vždy a nutně předpokládají nižší. Člověk sám objímá v bytosti své všechny tři stupně, jen lidská duše je výživná, smyslová i rozumová zároveň. Embryon má zajisté toliko duši výživnou, po narození přistupuje k ní smyslová a teprve dospíváním vyvíjí se v člověku i duše rozumová ¹²⁰). Každý stupeň předchozí je nezbytnou podmínkou stavu následujícího, a jednota duše lidské zračí se nejzřejměji právě v této vzájemné poslušnosti a vespolečnosti. Tento vývoj časový není však nikterak totožný s poměrem věcným; neboť tu duši rozumové přednost naprostá náleží nad ostatní dle věty, že aktualita vždy předchází potencialitu.

Vzájemnost tuto částí jednotlivých, zasahování jedné do druhé, Aristoteles znázorňuje srovnáním s tvary měrickými. Učiníme-li v pětiúhelníku dvě úhlopříčny, povstane trojúhelník a čtyřúhelník, z nichž každý o sobě jest obrazec zvláštní, ale přece prvý ve druhém jest obsažen, oba pak jsou pojaty v pětiúhelníku, tvoříce vespolečně jednotu úplnou a vytčeným částem duševným analogickou ¹²¹).

§ 36. Celé pak rozdělení toto je v podstatě totožné s předchozím na část smrtelnou a nesmrtelnou. Výživná zajisté, smyslová, ba i rozumová funkce, pokud je povahy trpné, spadají v jedno se smrtelnou, kdežto rozumnost činná (*νοῦς ποιητικός*), příslušející jedině člověku a jsouc vlastním principem myšlení, má

¹¹⁹) Místa, kde Aristoteles souhrnný přehled pozorování svého o těchto třech částech podává, jsou: De an. 415 a 17: ... οἷον τί τὸ νοητικὸν ἢ τὸ αἰσθητικὸν ἢ τὸ θρεπτικόν ... Ibidm. 432 b 6: εἰ δὲ τρία ἡ ψυχὴ, ἐν ἑκάστῳ ἴσται δρεῖς. De gen. an. 736 b 8: τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ... ἔχοντα θετικόν ... πρῶτον μὲν γὰρ ἀπαιτῆσαι ζῆν τὰ τοιαῦτα φυτοῦ βίον, ἐπομένους δὲ θῆλον ὅτι καὶ περὶ τῆς αἰσθητικῆς λατικόν, καὶ περὶ τῆς νοητικῆς. Eth. Nic. 1097 b 34: ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζῆν. ἐπομένη δὲ αἰσθητικὴ τις ἂν εἴη ... λείπεται δὲ πρακτικὴ τις τοῦ λόγου ἔχοντος.

¹²⁰) De an. gen. 736 a 35: ὅτι μὲν οὖν τὴν θρεπτικὴν ἔχουσι (i. τὰ κημάτια) ψυχὴν, φανερόν ... προϊδόντα δὲ καὶ τὴν αἰσθητικὴν, καθ' ἣν ζῶσιν.

¹²¹) De an. 414 b 28: παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων καὶ τὰ κατὰ ψυχὴν αἰεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον ἐπὶ τε τῶν σχημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἐμψύχων, οἷον ἐν τετραγώνῳ μὲν τρίγωνον, ἐν αἰσθητικῷ δὲ τὸ θρεπτικόν. Srovnání, kterého zde Aristoteles užil, věc dobře znázorňuje, není však přece úplně věrno, ježto každá část předešlá je tu místně druhou omezena, kdežto v životě duševném je nižší část právě seslena a zmohutněna vyšší. Lépe bylo by asi voliti různé druhy barev.

těž úděl v nesmrtnosti. Její původ je nám hledati přímo v bohu, ona sama, různorodá jsouc od ostatního vývoje duševného, vstupuje jaksi zvenčí do ducha lidského. Tak konečné důsledky psychologie Platonovy i Aristotelovy ztrácejí se v mystickým odvozování vlastního principu rozumnosti ze světa nadsmyslného — a můžeme již z toho viděti, jak snadný a pochopitelný byl další krok Plotinův, jenž pokoušel se z principu věčného jsoucna vyvoditi všechno individuální prostřednictvím jednotlivých světů, podmíněných se a na sobě záviselých, zvláště v době, kdy vliv bujně obrazotvornosti orientální velice byl přízniv takovému fantasmatům. Poznavše v povšechných rysech třídění Aristotelovo, přikročíme k podrobnostem, abychom pronikli k jasnému názoru, jež Aristoteles utvořil si o duši, podstatě a činnostech jejích, určil hlavní zásady, jež na mnoze ani za našich dnů nepozbyly platnosti.

Duše výživná (ψυχή θρεπτική, nutritiva vis animi).

§ 37. *Výživnost* je prvou a nezbytnou podmínkou všeho života. Je to nejnižší schopnost duševná, kterou již u rostlin spatřujeme¹²²). Předmět činnosti její je pojmání a spracování potravy, kterou živá bytost přijímá. Působnost tato jeví se způsobem trojím: jednak potrava je proměňována v látku rostlinnou neb vůbec v tělo bytosti ji přijímající, čímž přispívá k zachování života individuálního, jednak podporuje vzrůst, jednak konečně působí proměnu a vývoj v bytost jinou, novou, oné původní, z níž povstává, podobnou.

Již zde je pozorovati nenáhly vývoj: přijímání potravy zajiště konečným cílem má stvoření bytosti sobě rovné. Dle toho jsou již od Aristotela tyto jednotlivé výjevy a činnosti duše této vytčeny:

1. *Výživnost* v užším smyslu (*ψ. θρεπτική*, vegetativa seu proprie nutriens). Rostlina potřebuje potravy k zachování života individuálního; neboť jen takto, jsouc oduševněna a tím k přijetí potravy uschopněna, může žít, kdežto bez potravy zaniká¹²³). Dlužno podle toho při celém pochodu

¹²²) De an. 413 a 20: λέγομεν οὖν . . . διαρίσθαι τὸ ἐμψυχον τοῦ ἀνόχου τῷ ζῆν . . . (25): διὸ καὶ τὰ φύσιμα πάντα δοκεῖ ζῆν. φαίνεται γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς αὐτῶν τε καὶ ἐσθίων λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους τόπους. Ibidm. 413 b 7: θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μέρος τῆς ψυχῆς, ὃ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει. De an. gen. 741 a 25: αὐτὴ γὰρ (τ. ἡ θρεπτικὴ) ὑπάρχει πᾶσιν ὁμοίως ἕφοις τε καὶ φυτοῖς. De an. 416 a 23: ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυχὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμις ἐστὶ ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἄπασι. De an. 434 a 22: τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὃ τι περὶ ἀν ζῆ καὶ ψυχὴν ἔχει ἀπὸ γενέσεως καὶ μέχρι θανάτου. Mluví pak Aristoteles o ψ. θρεπτ. De an. II. 4 § 2 a, § 7—16.

¹²³) De an 416 b 12: ἐστὶ δ' ἕτερον τροφή καὶ αὐξητικῶ εἶναι . . . ὁρεῖ γὰρ τὴν οὐσίαν (τ. ἡ τροφή), καὶ μέχρι τούτου ἔστιν, ἕως ἄν καὶ τριφθῆται.

tomto rozeznávati potravu samu, tělo živící se jí a duši, jež je výživou této činným původem¹²⁴). K otázce, zda podobné podobným se živí či naopak, Aristoteles připomíná, že vyživování samo ve spodobení záleží. Potrava právě zažíváním nabývá assimilace k organismu, jež má vyživovati¹²⁵).

2. Vzrůstnost (ψ . $\alpha\upsilon\tilde{\xi}\eta\tau\iota\kappa\acute{\eta}$, augmentativa animi vis)¹²⁶). Potrava je prostředek, jenž způsobuje vzrůst rostlin a bytostí živoucích vůbec. Jeť jistý pud, jenž usiluje, aby živá bytost nejen ve světě trvala, nýbrž i v podstatě své se zdokonařovala. Třeba jí tedy dostoupiti jakési přiměřené velikosti, již nedostává se jí hned z počátku, ale k níž musí vlastním vývojem znenáhla pokračovati.

Aristoteles brojí tu proti starším filosofům, kteří chtěli všechno vzrůstání toliko z jakéhos roztahování pomocí ohně a proti němu působící země vykládati (jako Empedokles), a dokazuje, že na vysvětlení úkazu toho je nutně potřebí principu životného; neboť ve vzrůstu jeví se pohyb, který je výrazem života, princip pak životný může býti toliko duše, a jsme tudíž nuceni rostlinám duši přičítati¹²⁷). Duše je to, jež onomu napjetí, ohněm a zemí způsobenému, klade příslušnou míru — vždyť jinak nastalo by roztržení rostliny¹²⁸).

3. Plodivost (ψ . $\gamma\epsilon\nu\iota\kappa\acute{\eta}$, $\gamma\epsilon\nu\eta\tau\iota\kappa\acute{\eta}$, generativa vis animi). Spracování látky výživné děje se konečně tak, že

¹²⁴) De an. 416 b 20: *ἐπει δ' ἔστι τρία, τὸ τρεφόμενον καὶ ὃ τρέφεται καὶ τὸ τρέφον, τὸ μὲν τρέφον ἔστιν ἡ πρώτη ψυχὴ, τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα, ὃ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή.*

¹²⁵) De an. 416 b 6: *ἡ μὲν γὰρ ἀπειρος (τ. ἡ τροφή), τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεται, ἡ δὲ πεπεμημένη, τὸ ὁμοίον τῷ ὁμοίῳ.*

¹²⁶) Trendelenburg ve svém komentáři na str. 292 dokazuje, že vzrůstnost nesmíme za zvláštní část považovati, nýbrž že je to jen účinek činnosti výživné a plodivé (quod corpora augentur, in eo utrumque et gignendi et nutriendi facultas agit). Nemohu přisvědčiti vývodům jeho; neboť ve slovech Aristotelových „ἐπει δ' ἕτερον τροφή καὶ αὐξητικῶν“ nesmíme spatřovati pouhou logickou distinkci. Aristoteles tu obsažně rozeznával; neboť schopnost výživná má platnost více kvalitativnou, vzrůstnost pak, působíc zveličení, je povahy kvantitativné. Je zde podstatně věcný rozdíl, jak jej Aristoteles označuje slovy: „ἡ μὲν γὰρ πόσον τι τὸ ἐμψυχον, αὐξητικόν, ἡ δὲ τόσον τι καὶ οὐσία, τροφή.“ — Wallace (Aristotle's psychology) dopouští se nedůslednosti, překládáje sice správně dle vysvětlení, jehož jsme se i my přidrželi, ale v předmluvě rozeznáváje také jen dvě funkce v duši rostlinné (str. LV: its work may be reduced to two main functions — those of reproduction and of absorbing food). Poslední nazývá někde nutrition, jinde pak growth (str. LVI).

¹²⁷) De an. 416 a n. — De gen. an. 740 b 29: *ἡ τῆς θερμότητος ψυχῆς δύναμις . . . ἐκ τῆς τροφῆς ποιεῖ τὴν αὐξήσιν, χρωμένῃ οἷον ἀργύριον θερμότητι καὶ ψυχρότητι.*

¹²⁸) De an. 416 a 6: *πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ οὐκ ἔχον εἰς τὰ πάντα φερόμενα τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν; διασπασθήσεται γὰρ, εἰ μὴ τι ἔσται τὸ κλυδόν εἰ δ' ἔσται, τοῦτ' ἔστιν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ αἷτιον τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ τρέφεσθαι.*

vytvoří se semě, zárodek, z něhož povstává bytost jiná, povahou i podobou svou s prvou spřízněná. Potravou zajisté na krátkou toliko dobu jest udržen život individuální, plozením však dochází úplného uskutečnění pud po sebezachování. Bytost rozplozující se dle pojmu stále žije a stává se účastnou nesmrtnosti ve svých potomcích¹²⁹). Tato síla plodivá, jak vidno z povahy a významu jejího, je vrchol duševnosti vegetativné, činnost její nejdůležitější a nejcennější¹³⁰), udělující jí zvláštní význam a určitý ráz¹³¹).

Pozorujeme-li tuto nejnižší schopnost duševnou, vidíme zde síly, jež instinktivně, bez vědomí působí a jichž výsledek, všeobecně řečeno, je pohyb. O nějaké činnosti snaživé neb počítkové nemůže tu býti řeči; neboť nedostává se rostlinám centra životného a duševného, jež u zvířat Aristoteles spatřuje v srdci.

Duše počítková (ψυχή αισθητική, sensitiva vis animi).

§ 38. K nejnižšímu stupni duševnému přistupuje u zvířat schopnost vyšší, jež, působíc smyslové vnímání, je zároveň podmínkou vyšší duševné práce, člověku vlastní. Aristoteles, jakož vůbec snažil se zachovati a vytknouti jednotu duševnou, tak i zde projevil úsilí vylíčiti a přesně kausálně naznačiti celé pochody poznávací na určitých stupních od pouhého smyslového vnímání až ke skutečnému přemýšlení. V tom je hlavní rozdíl jeho proti Platonovi, který smyslové vnímání od činnosti rozumové odlučoval¹³²). Proti němu, jakož i proti škole Pythagorské a Herakleitovi, stejně smýšlejícím, Aristoteles hájí důrazně pravdy, skutečnosti a věcnosti toho, co smysly pojmáme. Smysly podávají nám skutečné věci poznání, vždy stejně nám o všem vypovídající, klam nastává jen nesprávným úsudkem, jež činíme na základě výpovědí smyslových. Jako jsme viděli, že duše výživná

¹²⁹) De an. 416 a 26: φυσικώτατον γὰρ τῶν ἔργων τοῖς ζῶσιν, ὅσα τέλεια καὶ μὴ κηρώματα, ἢ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει, τὸ ποιῆσαι ἕτερον ὅλον αὐτό, ζῶον μὲν ζῶον, φυτὸν δὲ φυτὸν, ἵνα τοῦ ἀέρι καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ἢ δύνανται . . . (415 b 6) . . . καὶ διαμένει σὺν αὐτῷ ἄλλ' ὅλον αὐτό, ἀριθμῶ μὲν οὐχ ἔν, εἶδει δ' ἔν. — De gen. an. 735 a 17: τοῦτο (τ. τὸ θρησκευτικόν) δ' ἐστὶ τὸ γεννητικόν ἕτερον ὅλον αὐτό: τοῦτο γὰρ παντὸς φύσει τελείου ἔργον καὶ ζῶον καὶ φυτοῦ. — Polit. 1252 a 29: ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ φυτοῖς φυσικόν τὸ ἐπιεσθαι ὅλον αὐτό τοιοῦτον καταλείπειν ἕτερον. — Takto již Platon pohlíkel na rozplozování (Symp. 207 d): . . . ἡ θνητὴ φύσις ζητεῖ κατὰ τὸ θνατόν ἀεὶ τε εἶναι καὶ ἀθάνατος δύνανται δὲ ταύτη μίον (τ. τῇ γενέσει), ὅτι ἀεὶ καταλείπει ἕτερον νέον ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ.

¹³⁰) De an. 416 b 23: ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἀπαντα προσαγορεύειν δίκαιον, τέλος δὲ τὸ γεννησάαι ὅλον αὐτό, εἴη ἂν ἡ πρώτη ψυχὴ γεννητικὴ ὅλον αὐτό.

¹³¹) De gen. an. 740 b 36: εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ θρησκευτικὴ ψυχὴ, αὕτη ἐστὶ καὶ ἡ γεννώσα, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ φύσις ἡ ἐκάστου ἐνυπάρχουσα καὶ ἐν φυτοῖς καὶ ἐν ζῴοις πᾶσιν.

¹³²) Viz výše poznámku 68.

se svými třemi směry a třídami je základem všeho života vůbec, tak i v duši sensitive Aristoteles postupuje po stupních ne-náhlých od vnímání smyslového až k činnosti rozumové. Duši tuto přičítá všemu živočišstvu, jí liší se zvíře od rostlin; ona proto tvoří důležitý stupeň vývoje životního¹³³⁾.

Počátek (αἴσθησις).

§ 39. Zevnější předmět působí na bytost organickou, čímž povstává smyslové vnímání, jež snaží se Aristoteles vyložití z pohybu, v němž předmět vnější a smysl jsou uvedeny. V orgánu smyslovém předmět vnější působí změnu, kterou uvědomují si jako pocit¹³⁴⁾. Změna ta jeví se způsobem různým, ale vždy je povahy kvalitativné¹³⁵⁾.

Pojímáme pak smysly svými předmět vnější a vlastnosti jeho nikoli hmotně, nýbrž toliko formálně¹³⁶⁾. Aristoteles znázorňuje celý tento pochod srovnáním s voskem, jenž v sebe přijímá znak pečetní, nikoli pak látku, z níž je pečeť zhotovena (zlato nebo železo). V tom právě je dle názoru Aristotelova zásadný rozdíl mezi činností rostlinnou a živočišnou. U obou je zajisté přijímání čehos ze vnějška do nitra, ale kdežto rostliny přijímají předmět cizí látkově, přechází při činnosti smyslové jen forma s předmětu vnějšího na podmět, kdežto látka sama zůstává nedotknuta¹³⁷⁾. Smysl, jímž něco pojmáme, jeví se býti při tom

¹³³⁾ De gen. an. 741 a 26: διὰ τί οὐκ οὐκ ἀποτελεῖ τὰ μόρια καὶ τὸ ζῶον; οὐκ δὲ αἰσθητικὴν αὐτὰ ἔχειν ψυχὴν. — Ibidm. 736 a 30: ζῶον δ' ἐστὶ κατὰ τὸ μόριον τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικόν. Dále pak dī: οὐ μὲν οὖν τὴν θεωρητικὴν ἔχει (t. τὰ κινήματα) τὴν ψυχὴν, φανερόν . . . προϋόντα δὲ καὶ τὴν αἰσθητικὴν, καθ' ἣν ζῶον διορίζομεν. De part. an. 666 a 34: τὸ ζῶον αἰσθῆσει ἄρισται. De an. 418 b: τὸ μὲν οὖν ζῆν διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῖς ζῴσι, τὸ δὲ ζῶον διὰ τὴν αἰσθησίν πρῶτως. — De sens. et sens. 436 b 10: τοῖς δὲ ζῴσις, ἢ μὲν ζῶον ἕκαστον, ἀνάγκη ὑπάρχειν αἰσθησίν· τούτω γὰρ τὸ ζῶον εἶναι καὶ μὴ ζῶον διορίζομεν.

¹³⁴⁾ De an. 416 b 33: ἡ δ' αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαι τε καὶ πάσῃσιν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται· δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσις τις εἶναι. — De somno 454 a 8: ἡ δὲ λεγομένη αἰσθησις ὡς ἐνέργεια κινήσις τις διὰ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς ἐστὶ. — Phys. 244 b 10: ἀλλοιούνται γὰρ πῶς καὶ αἰ αἰσθῆσις; ἡ γὰρ αἰσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν κινήσις ἐστὶ διὰ σώματος πασχούσης τὴ τῆς αἰσθησεως.

¹³⁵⁾ Jak známo, Aristoteles ve své metafysice rozeznává čtyři druhy pohybu, z nichž jest ἀλλοίωσις = μεταβολή κατὰ τὸ ποῖόν. Povahu proměny této Aristoteles určuje podrobněji De gen. 319 b 10: ἀλλοίωσις μὲν ἐστίν, ὅταν ὑποκειμένου τοῦ ὑποκειμένου, αἰσθητοῦ ὄντος, μεταβάλλῃ ἐν τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν ἢ ἐναντίοις οὐσιν ἢ μεταξύ.

¹³⁶⁾ De an. 424 a 17: καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθησεως δεῖ λαβεῖν, οὐκ ἢ μὲν αἰσθησις ἐστὶ τὸ δεκτικόν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης, ὅλον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλλίου ἄνευ τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον, λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ' οὐκ ἢ χρυσοῦς ἢ χαλκός.

¹³⁷⁾ Příčinu, proč rostliny nemají smyslového vnímání, Aristoteles udává (De an. 424 b; srv. Grote, Aristotle II, 194) slovy: . . . αἰτίων

trpným, ježto na něj působí předmět vnější a formou svou v něj takřka vchází, ji v něm zůstává (138). Rovně však jeví se i opáčné působení smyslu na věci vnější právě tím, že přítomností jejich odlučuje se od vlastní hmotné podstaty předmětu čistá forma. Neboť, zříme-li zrakem, není v oku kámen, nýbrž toliko jeho podoba (139).

Obširně mluví Aristoteles o staré otázce filosofie řecké, zda podobné podobným či opáčně vnímáme, a dochází k výsledku, že nepodobnost je před vnímáním a toto samo že právě ve spodobení záleží (140). Zvláštním příkladem pak to Aristoteles znázorňuje i ukazuje, že orgán ochutnávající musí býti navlhčen, v čemž je právě spodobení s předmětem ochutnáváním, aniž však ztrácí vlastní svou povahu (141).

Toto spodobení pak Aristoteles určuje blíže ve shodě se základním principem své soustavy filosofické jakožto přechod z možnosti ve skutečnost. Smysl náš, jsa toliko *δυνάμει*, mění se působením předmětu vnějšího v *ἐνεργεϊαν*. Jen tak, praví Aristoteles, můžeme pochopiti, proč na př. oko toliko vnějších vidí a nikoli vlastní nitro, ačkoli jsou v orgánu zrakovém příslušné podmínky hmotné. Jeť právě v orgánu smyslovém toliko pouhá možnost (*δύναμις* = *δλη*), princip materiální, jenž potřebuje vnějšího popudu (*ἐνεργεϊα* = *εἶδος*), principu formálního, aby vjem smyslový (= *ἐντελεχεια*) povstal (142). Jako dřevo, ač v sobě má možnost hoření, potřebuje nicméně, aby něčím vnějším bylo za-

γὰρ τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μηδὲ τοιαύτην ἀρχὴν ὡς τὰ εἶδη δεχέσθαι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. — A Themistios ve smysle Aristotelově podotýká (viz u Grota ibdm.): πάσχει (τ. τὰ φαντά) συνεισιούσης τῆς ὕλης τοῦ ποιούτος . . .

¹³⁸⁾ De an. 416 b 33: *ἡ δ' αἰσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαι τε καὶ πάσχειν συμβαίνει*. Met. 1010 b 33 je smyslové vnímání označeno jako *κάθος τῶν αἰσθανομένων*.

¹³⁹⁾ De an. 431 b 29: *οὐ γὰρ ὁ λόθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος*. Ibidm. 429 a 29 mluví se o *ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ*. De insomn. 460 a 25: *οὐ μόνον πάσχει, ἀλλὰ καὶ ἀντιποιεῖ τὸ τῶν χρωμάτων αἰσθητήριον*. Zrak prý na čistém zrcadle často způsobuje skvrny, z čehož Aristoteles soudí, že jakási reakce z oka při vidění vychází: *ὡσπερ καὶ ἡ ὄψις πάσχει, οὕτω καὶ ποιεῖ τι* (ibdm. 459 b 27).

¹⁴⁰⁾ De an. 417 a 20: *πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμιον, πεπονθὸς δ' ὁμοίον ἔστιν*. Ibidm. 418 a 3: *τὸ δ' αἰσθητικὸν δύναμει ἔστιν ὡς τὸ αἰσθητὸν ἤδη ἐντελεχεια, καθάπερ εἴρηται. πάσχει μὲν οὖν οὐχ ὁμοίον ὄν, πεπονθὸς δ' ὁμοιωταὶ καὶ ἔστιν ὅλον ἐκείνο*.

¹⁴¹⁾ De an. 422 a 34. Tento pojem spodobení je vůbec v psychologii Aristotelově velmi důležit. Při činnosti výživné je hmotné spodobení látek přijímaných, taktéž u smyslu nižších, zvláště chuti (navlhčení a p.), ale u vyšších a dokonce v myšlení je spodobení toto čistě ideální, formální povahy.

¹⁴²⁾ De an. 417 a 2: *ἔχει δ' ἀπορίαν διὰ τί καὶ τῶν αἰσθητῶν αὐτῶν οὐ γίνεται αἰσθησις, καὶ διὰ τί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσιν αἰσθησις, ἐνότος πυρός καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων δηλον ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν ἐνεργεϊα, ἀλλὰ δύναμει μόνον*. De sensu 438 b 22: *τὸ γὰρ αἰσθητὸν ἐνεργεῖν ποιεῖ τὴν αἰσθησιν*.

páleno, tak se to má i s činností smyslů našich ¹⁴³). Že předmět vnější je princip působící vnímání, Aristoteles dovozuje též z toho, že, odstraněn-li je předmět vnější, je též odstraněn jeho vnímání, kdežto při ztrátě smyslů předmět vnější dále trvá ¹⁴⁴). Takto, dosti primitivně, hleděl Aristoteles rozluštit otázku realismu a idealismu.

Při vlastním rozboru pochodu vnímacího Aristoteles má na zřeteli tři věci: orgán smyslový, předmět vnější, jehož formu máme vnímati, a ústředí, jímž obé je sprostředkováno.

Obraťme se především k poslednímu.

§ 40. Aristoteles pozoruje, že počátek nepovstane dotčením se předmětu s orgánem smyslovým; neboť je-li předmět příliš přiblížen, nenásleduje vůbec žádný pocit. Třeba se proto domnívati, že počátek je výsledek pohybu, jenž, od předmětu pojímaného vycházející, je nejprve sdělen jakés látky ústřední, která teprve jej převádí na smysl, načež následuje uvědomění ¹⁴⁵). Vyšetřováním tohoto ústředí zabývá se nejvíce nauka Aristotelova o jednotlivých smyslech.

Podle tohoto ústředí smysly rozlišují se na dva druhy:

1. smysly vyšší (zrak, sluch a čich = *ὄψις, ἀκοή, ὀσφρησις*); působí do dálky, a ústředím jest jim vzduch neb voda. Průhlednost (*τὸ διαφανές*) je vlastností, která zvláště vzduch uschopňuje pro vidění. Předmět zraku — barva — nepůsobí přímo na oko, nýbrž vyvozuje nejprve pohyb v ústředí vzdušném (neb vodním), jehož vlastností je průhlednost. Tato je ve skutečnosti (*ἐνεργεία*) světlo, v možnosti pak (*δυνάμει*) tma ¹⁴⁶). Kdežto tedy

¹⁴³) De an. 417 a 7: *διὸ καθάπερ τὸ καυστὸν οὐ καλεῖται αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἄνευ τοῦ καυστικοῦ.*

¹⁴⁴) Kateg. 7 b 37: *τὸ μὲν γὰρ αἰσθητὸν ἀναιρεθὲν συναναίρει τὴν αἰσθησιν, ἢ δ' αἰσθησις τὸ αἰσθητὸν οὐ συναναίρει.*

¹⁴⁵) De an. 419 a 12: *ἐὰν γὰρ τις θῆ ἢ τὸ ἔχον χρώμα ἐκ' αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται· ἀλλὰ τὸ μὲν χρώμα κινεῖ τὸ διαφανές, ὅλον τὸν ἀέρα, ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.* Ibidm. 25 a n.: *ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ φῶσιν καὶ ὀσμῆς ἔστιν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἀπτόμενον τοῦ αἰσθητήριου ποιεῖ τὴν αἰσθησιν, ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ φῶσιν τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητήριων ἐκότερον· ὅταν δ' ἐκ' αὐτοῦ τις ἐπιθῆ τὸ αἰσθητήριον τὸ φωσὸν ἢ τὸ ὄξιν, οὐδεμίαν αἰσθησιν ποιήσει.* Ibidm. 435 a 15: *πάντα δὲ τῶ δι' ἔτερον αἰσθάνεσθαι ποιεῖ τὴν αἰσθησιν καὶ διὰ τῶν μεταξὺ.* De sens. et sens. 440 a 18: *ὥστ' εὐθὺς κρείττον φάναι τῶν κινεῖσθαι τὸ μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ γίνεσθαι τὴν αἰσθησιν . . .* Ibidm. 438 b 3: *εἴτε φῶς εἴτ' ἀήρ ἐστὶ τὸ μεταξὺ τοῦ ὀρωμένου καὶ τοῦ ὀμματος, ἢ διὰ τούτου κίνησις ἔστιν ἢ ποιούσα τὸ ὄραν.*

¹⁴⁶) Obšrně o tom mluví De an. II, 7, kde jsou zvláště tyto věty pro vylíčení naše důležité. 419 a 13: *ἀλλὰ τὸ μὲν χρώμα κινεῖ τὸ διαφανές ὅλον τὸν ἀέρα, ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος κινεῖται τὸ αἰσθητήριον.* Srv. De sens. 438 b 3. — De an. 418 b 9: *φῶς δὲ ἔστιν ἢ τούτου ἐνεργεία, τοῦ διαφανοῦς ἢ διαφανές. δυνάμει δὲ ἐν ᾧ τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὸ σκότος.* Ibid. 419 a 11: *ἢ δ' ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς φῶς ἔστιν.* Ibid. 418 b

průhlednost vzduchu je vlastnost, která jej uschopňuje pro vidění, činí jej elastičností, hybnost a plynulost vhodným ústředím pro dojmy sluchové a čichové¹⁴⁷). Zvířatům vodním jest ústředím voda.

2. smysly nižší (chuf a hmat = *γεῦσις, ἀφή*) jsou v podstatě totožny, tvoříce jakýsi druh hmatu¹⁴⁸). Kdežto při smyslech vyšších dále se působení do dálky, je při smyslech těchto třeba, aby se předmět přiblížil až k tělu. Dotčením tělesa postřehovaného povstává právě počitek. Ačkoli tedy na první pohled není tu žádného ústředí, ukazuje nicméně Aristoteles zajímavým způsobem, že vlastním ústředím je povrch našeho těla a při chuti speciálně jazyk, kdežto vlastní čidlo je prý vnitř pod kůží; neboť i přiložíme-li listek na tělo a předmět k němu přiblížíme, dostaví se pocit, ač tu není bezprostředního dotknutí¹⁴⁹). A tím liší se právě nižší tyto smysly od vyšších, že medium je s nimi srostlé, a tedy ne tak prostřednictvím jeho, jako jím samým vnímáme, podobně jako v boji šíp letící poraní zároveň štít i vojina jím se kryjícího¹⁵⁰). Při smyslech vyšších je medium cos činného, zde však jeví se více ve stavě trpném.

§ 41. Při popise orgánů smyslových Aristoteles přihlíží hlavně k žívlům, z nichž se skládají. Mají pak tu úkol nejdůležitější zase voda a vzduch. Skládat se oko z látky vodnaté, ucho je povahy vzdušné, kdežto orgán čichový z jakési

18: ἔστι δὲ τὸ σκότος στέρσις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς, ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἡ τοῦτου παρῴσια τὸ φῶς ἔστιν. De sens. et sens. 439 a 21: ὁ δὲ λέγομεν διαφανές, οὐκ ἔστιν ἴδιον αἶρος ἢ ὕδατος, οὐδ' ἄλλου τῶν οὕτω λεγομένων σωμάτων, ἀλλὰ τις ἐστὶ κοινή φύσις καὶ δύναμις, ἣ χωριστῆ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐν τοῦτοις δ' ἐστὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις σώμασιν ἐνυπάρχει, τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἥττον. Ibidm. 439 b 8: τὸ ἄρα διαφανές καθ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τοῖς σώμασι . . . χρωμάτων ποιεῖ μετέχου

¹⁴⁷) De an. 419 a 27: ἀλλ' ὑπὸ μὲν ὁσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τοῦτου τῶν αἰσθητηρίων ἐκότερον. Phys. 245 a 7: τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοή καὶ ἡ ὄσφρησις. πρῶτον γὰρ κινεῖται πρὸς τὸ κινούμενον ὁ αἶψα. De an. 421 b 9: ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις ὁλον αἶρος ἢ ὕδατος· καὶ γὰρ τὰ ἐνυδρα δοκοῦσιν ὁσμῆς αἰσθάνεσθαι. Pro ústředí sluchové a čichové Aristoteles neutvořil názvu všeobecného. Filoponos však je nazval analogicky k ústředí zrakovému *διηχέει* a *δισοσμῶν* (srv. Trendelenburg Komm. str. 808 a Grote Aristotle II, 201. pozn. a).

¹⁴⁸) De sens. et sens. 441 a 3: ἡ δὲ γεῦσις ἀφή τις ἐστίν. — De an. passim.

¹⁴⁹) De an. 423 b 17: ὅπως δ' ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ ἡ γλῶττα, ὡς ὁ αἶψα καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν πρὸς τὸ αἰσθητήριον ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. Ibidm. 423 a 2: καὶ γὰρ ὅταν εἰ τις περὶ τὴν σάρκα περιτίθειεν ὁλον ὑμῖνα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἰσθησὶν εὐθὺς ἀψάμενος ἐσημαίνει.

¹⁵⁰) De an. 423 b 12: ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἀπτόν τῶν ὄρατῶν καὶ τῶν ψοφητικῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθάνομεθα τῷ τὸ μεταξὺ ποιεῖν τι ἡμᾶς, τῶν δὲ ἀπτῶν οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξὺ, ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξὺ, ὥσπερ ὁ δὲ ἀσπίδος πληγῆς.

záni¹⁶⁰). Jím uvědomujeme si dojmy smyslové jako vlastní, nám náležející.

Činnost však tohoto vyššího smyslu neomezuje se toliko na uvědomění si vjemů smyslových. Jeť nám ho dle Aristotele též potřebí, abychom počítky smyslové od sebe odrůzňovali a si je takto v různosti jich uvědomovali, abychom odlišovali na př. bílé od sladkého aneb sladké od teplého¹⁶¹).

Takovýmto srovnáváním výpovědí smyslů jednotlivých je poznání teprve možno, podobně jako, mají-li dva lidé mínění různá, je třeba někoho třetího, jenž by je rozsoudil¹⁶²).

Není však smysl tento pouhým příjemcem látky, již mu smyslové jednotliví podávají, nýbrž působí též samočinně. Jím označujeme zajisté ony již uvedené vjemy všeobecné (*αισθητά κοινά*), jakož i náhodné (*τα συμβεβηκότα*). Vnitřní tento smysl pojímá tedy velikost, číslo, podobu, pohyb, klid atd.¹⁶³), on pojímá i dvě vlastnosti na př. žlutost a hořkost na jednom předmětě, on uznamenává, že na př. bělost v dáli spatřovaná je syn Kleonův¹⁶⁴). Tak je smysl tento vnitřní princip a počátek všeho smyslového vnímání (*ἀρχή της αισθησεως*). Jako pak jednotliví smyslové mají zvláštní orgány, tak se zdá, že pokládal Aristoteles srdce za orgán tohoto smyslu ústředního¹⁶⁵).

Poměr smyslu tohoto vnitřního ke smyslům jednotlivým je samozřejmý. Kdežto smysly jednotlivé mají úkol trpný, přijímající se sebe formu předmětu vnějšího, má tento vnitřní smysl úkol činný, srovnáváje, odrážuje a upravuje látku, smysly jednotlivými

ῥίαν. εἰ γὰρ τὸ τῆς ὄψεως αἰσθάνεσθαι ἐστὶν ὄραον, ὄραται δὲ χροῶμα ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεται τις τὸ ὄραον, καὶ χροῶμα ἔξει τὸ ὄραον πρῶτον.

¹⁶⁰) De somno 455 a 15: *ἔστι δὲ τις καὶ κοινὴ δύναμις, ἀκολουθοῦσα πάσαις, ἣ καὶ οἱ ὄρα καὶ ἀκούει, αἰσθάνεται. οὐ γὰρ δητὴ ἢ ὄψει ὄρα ὅτι ὄρα.*

¹⁶¹) De an. 426 b 12: *ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὸν καὶ ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κίνημεν, τίμη καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει; Ibidm. 431 a 20: τίμη δ' ἐκινῶντι τί διαφέρει γλυκὸν καὶ θερμὸν, εἰρηται μὲν καὶ πρότερον, λεπτότερον δὲ καὶ ὄδε. De somno 455 a 17: καὶ κίνηται δητὴ καὶ δύναται κίνησθαι ὅτι ἕτερα τὰ γλυκῆα τῶν λευκῶν οὔτε γένουσι οὔτε ὄψει οὔτ' ἀμφοῖν, ἀλλὰ τίμη κοινῶ μορίῳ τῶν αἰσθητηρίων ἀπάστων.*

¹⁶²) De an. 426 b 17: *ὅτε δητὴ κερχωρισμένοις ἐνδέχεται κίνησθαι ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὸν τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἐνί τίμη ἀμφοῦ ὄγλα εἶναι. ὅτε μὲν γὰρ κῆν εἰ τοῦ μὲν ἔγω τοῦ δὲ σὺ αἰσθοιο, ὄγλον ἂν εἶη ὅτι ἕτερα ἀλλήλων. δεῖ τὸ ἐν λέγειν ὅτι ἕτερον ἕτερον γὰρ τὸ γλυκὸν τοῦ λευκοῦ. λέγει ἄρα τὸ αὐτό.*

¹⁶³) De mem. 450 a 11: *φανερὸν ὅτι τῶ πρώτῳ αἰσθητικῶ τούτων ἢ γνώσας ἐστὶν.*

¹⁶⁴) De an. 425 a 30. Viz ad 158.

¹⁶⁵) Svědčí o tom povšechný názor starověký, zvláště u stoiků důsledně provedený, a Aristoteles sám (De iuv. 469 a 10): *ἀλλὰ μὴν τὸ κύριον τῶν αἰσθησεων ἐν ταύτῃ (t. τῆ καρδία) τοῖς ἐναιμοῖς κῆσιν ἐν τούτῳ γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πάντων τῶν αἰσθητηρίων κοινὸν αἰσθητηρίον.*

nastřádanou ¹⁶⁶). Povaha jeho tak ukazuje dvě stránky. Sám v sobě jsa jednotný, jeví působnost dle jednotlivých smyslů směry různými, což Aristoteles znázorňuje zase analogicky, srovnáváje s ním bod, jenž, jsa jednotný, přece může býti koncem čáry nějaké a zároveň počátkem jiné ¹⁶⁷).

Představitost (*φαντασία*) ¹⁶⁸).

§ 44. K sensitive části duševné nenáleží toliko činnost smyslová, nýbrž též schopnost i bez současného zevnějšího dojmu smyslového utvořovati si v nitru duševném představy, jež Aristoteles nazývá *φαντάσματα*.

Schopnost tato jest jaksi korrelativná smyslovému vnímání, nahrazujíc je a pokračujíc v činnosti jeho tehdy, kdy ze vnějška nedostává se člověku nového popudu k počítku a kdy čerpá tudíž ze zásob, smyslovou činností nastřádaných. Spolu je to přechod k čistému myšlení.

Aristoteles definuje představitost dosti neurčitě, pravě, že je to pohyb, povstávající z pocitu v činnosti pojatého ¹⁶⁹), ano jinde dokonce dí, že je to zeslabený pocit ¹⁷⁰). Je tedy jev tento výsledek činnosti smyslové, doplňuje ji a připravuje duševný stav náš k činnosti rozumové. Srovnávána pak je vhodně schopnost tato s pohybem následným tělesa, které tlak jakýs utrpělo a nyní samovolně, i když posrtek již nepůsobí, dále se pohybuje, aneb s teplem, jež od tělesa jednoho k druhému dále se šíří ¹⁷¹).

¹⁶⁶) Nepochybíme asi, srovnáme-li poměr smyslu tohoto ústředního k smyslům jednotlivým s poměrem, jež stanoví Aristoteles mezi *νοῦς ποιητικός* a *νοῦς καθητικός* (= *δυναμει*).

¹⁶⁷) De an. 427 a 10: *ἄλλ' ὥσπερ ἦν καλοῦσι τινες σιγαμῆν, ἣ μία ἦ δύο, ταύτη καὶ διαίρετή. ἣ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἐν τῷ καλῶν ἐστὶ καὶ ἅμα, ἣ δὲ διαίρετον ὑπάρχει, οὕτ' ἐν.*

¹⁶⁸) Pojem Aristotelův *φαντασία* je tak odchýlný od moderního psychologického pojmu obrazotvornosti, že tímto slovem nijak ho nemůžeme překládati. Ani něm. „Einbildungskraft“ nijak nevystihuje pojmu Aristotelova. Tak i Trendelenburg má na mysli toliko moderní náš smysl slova toho, píše-li na str. 380: „Sed imaginationem utpote omnium maxime volubilem suaque fingentem id praesertim agere, ut conservet et retineat, parum consentit.“ Slovo *φάντασμα* odpovídá naší „představě“. Ve významě tom Aristoteles nalezl slovo to již u Demokrita, který odrukoval rovněž představu od aktuálního počítku (Theoph. 63, srv. Siebeck Gesch. d. Psych. II, 150). Postup, jímž již ve starověku pojem moderní obrazotvornosti počal se vyvíjeti, Siebeck stopuje na mnoha místech svého spisu (viz rejstřík).

¹⁶⁹) De an. 429 a: *ἡ φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθησεως τῆς κατ' ἐνάργειαν γιγνομένη.*

¹⁷⁰) Rhet. 1370 a 28: *ἡ φαντασία ἐστὶν αἰσθησίς τις ἀσθενής.* De an. 432 a 9: *τὰ γὰρ φαντάσματα ὥσπερ αἰσθηματὰ ἐστὶ, πλὴν ἄνευ ὕλης.*

¹⁷¹) De insomn. 459 a 28: *παρὰ κλησιν γὰρ τὸ πάθος ἐπὶ τε τούτων καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων ἔοικεν εἶναι· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν φερομένων τοῦ κινήσαντος οὐκ ἐτι θιγάγοντος κινεῖται. τὸ γὰρ κινήσαν ἐκ-*

Aristoteles počítá někdy představivost úplně k činnosti smyslové, ano v jistém smysle obě stotožňuje¹⁷²⁾, ač dodává, že podstatou od sebe se liší, jindy zase říká, že činnost tato k rozumu v širším ovšem smysle náleží¹⁷³⁾, někdy pak zase úplně samostatné místo jí vykazuje, prohlašuje ji za zvláštní část duševnou a jmenovitě stanoví různost její od smyslové činnosti¹⁷⁴⁾.

Myslím, že bezpečným vodítkem pro objasnění názoru Aristotelova je nám místo De an. III—3, 4, kde říká: „Představivost je něco jiného, různého od smyslového vnímání i od myšlení, avšak sama neděje se bez pocitu a bez ní není soudu.“

Různý způsob mluvy Aristotelovy nachází na tomto místě vysvětlení v tom, že jednak představivost v těsné souvislosti je se smyslovou činností, ježto tato jest jí podkladem, ale na druhé straně sama je zase nutnou podmínkou činnosti rozumové.

Obšírně odlišuje zvláště Aristoteles představivost od smyslového vnímání a stanoví vzájemný poměr obou těchto jevů duševných. Smysly mají předmět pojmání zevně, kdežto u představivosti není žádného popudu vnějšího, představivost není dále společná všem živokům, nýbrž toliko vyvinutějším, kdežto smyslové vnímání je všem charakteristickým znakem, smysly mimo to podávají jen poznatky pravdivé, kdežto představivost často se neshoduje se skutečností vnější¹⁷⁵⁾.

Podobně Aristoteles odlišuje představivost od mínění (*δόξα*), které se vyznačuje vírou, jež s ním je spojena¹⁷⁶⁾, a stanoví jí tak jako zvláštní, samostatnou činnost duševnou.

Představivost je tedy další, následný vývoj smyslového vnímání, má důvod a pohnutku v jistém stavu duševném (*ἐξίς*), jenž jest asi výsledkem onoho smyslu vnitřního, který činnost smyslovou uvědomuje a v nitru našem v jeden celek shrnuje. Ovšem, jak se vjemy uchovávají u vědomí našem jakožto představy, Aristoteles nikde nevyložil, a jestliže Wallace domnívá se, že mu na mysli tanul jakýsi Herbartovský zápas představ o život (*struggle for existence*), myslím, že vnáší tím do Aristotela pojem zcela

νησεν ἀέρα τινά, καὶ πάλιν οὗτος κινούμενος ἕτερον, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, ἕως ἂν στή, ποιῆται τὴν κίνησιν . . . ὁμοίως δ' ὑπολαβὴν τοῦτο δεῖ καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως. τὸ γὰρ θεωρηθῆν ὑπὸ τοῦ θεωροῦ τὸ πλησίον θεωρεῖται, καὶ τοῦτο διαδίδωσιν.

¹⁷²⁾ De insomn. 459 a 15: ἐστὶ μὲν τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθητικῷ τὸ φανταστικόν, τὸ δ' εἶναι φανταστικῷ καὶ αἰσθητικῷ ἕτερον.

¹⁷³⁾ De an. 433 a 9: φαίνεται δὲ γε δύο ταῦτα κινούμενα, ἡ ὄρεξις ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθεῖται ὡς νόησιν τινα. — Ibidm. 431 b 2: τὰ μὲν οὖν εἶδη τῶ νοητικῶν ἐν τοῖς φαντάσμασι νοεῖ.

¹⁷⁴⁾ De an. 427 b 14: φαντασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας· ἀπὴν τε οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως καὶ ἄνευ ταύτης οὐκ ἔστιν ὑπόληψις.

¹⁷⁵⁾ De an. 428 a 1—18.

¹⁷⁶⁾ De an. 428 a 19: ἀλλὰ δόξη μὲν ἔπεται πίστις . . . τῶν δὲ θηρίων οὐδὲν ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς.

moderní. Není žádného místa u Aristotela, z něhož bychom podobný pomysl mohli vyvoditi¹⁷⁷⁾. Spíše možno tvrditi, že Aristoteles, přičítaje představivost duši sensitivné, asi ji vykládal pochodem fysickým. Předmět vnější při vnímání smyslovém pohybuje skrze ústředí příslušné orgánem smyslovým, tento pohyb jakožto trvalá affekce v tomto orgánu trvá a šíří se dále až k orgánu ústřednímu (= srdci), čímž jest asi způsobována představa, která pak paměti dále v našem vědomí se udržuje. Jen takto možno si vysvětliti, proč Aristoteles nazývá představu affektem smyslu ústředního¹⁷⁸⁾. Nosičem pohybu toho bylo by mu asi proudění krve.

Střední a sprostředkující postavení představivosti mezi činností smyslovou a rozumovou vysvětluje nám, proč Aristoteles dle těchto dvou zřetelů rozeznával představivost smyslovou (*αισθητική φαντασία*) a rozumovou (*βουλευτική φαντασία*)¹⁷⁹⁾. Toliko na prvé mají i ostatní živokové účast, druhá je člověku vlastní, tvoříc přechod od smyslnosti k poznání rozumovému¹⁸⁰⁾.

(Pokrač.)

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptisit Eduardus Svoboda.

XVI. 1. 'Nec dissimulabo principio ita Natalis mei errantem vagam lubricam nutasse sententiam, ut sit nobis ambigendum utrum versutia turbata sit, an vacillaverit per errorem'.

Codex exhibet 'tua eruditio turbata sit'. 'versutia turbata sit' (sc. Natalis sententia) Vahlen legendum coniecit, contra M. Haupt (cf. Herm. II. p. 335) in verbis traditis 'tua eruditio' vocem 'vafritia' latere putat, quod Baehrensio et Cornalissenno probatur. at neque Vahleni neque Hauptii coniectura, quippe quae ab verbis traditis nimis absit, mihi placet, sed in verbis 'tua eruditio' 'tuo iudicio' latere luce clarius apparet. facile enim littera i in litteram

¹⁷⁷⁾ Dle Aristotela představy trvají v mysli po aktuálním počitku, což označuje názvem *μνη τοῦ αἰσθηματος* (Anal. post. 99 b 86). Srv. mimo to: De insomn. 460 b 2: *ἀκελθόντος τοῦ θύραθεν αἰσθητοῦ ἔμμενει τὰ αἰσθήματα αἰσθητὰ ὄντα*. De an. 425 b 24: *διό και ἀκελθόντων τῶν αἰσθητῶν ἐνεῖσιν αἱ αἰσθήσεις και φαντασῖαι ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις*.

¹⁷⁸⁾ De mem. 450 a 10: *πάθος τῆς κοινῆς αἰσθήσεως*. — Srv. Siebeck Geschichte der Psychologie II, 48.

¹⁷⁹⁾ Srv. Freudenthal Ueber d. Beg. d. W. φαντ. str. 30. — De an. 434 a 5: *ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ φαντασία, ὥσπερ εἴρηται, και ἐν τοῖς ἄλλοις ζῳοῖς ὑπάρχει, ἡ δὲ βουλευτικὴ ἐν τοῖς λογιστικοῖς*.

¹⁸⁰⁾ De mem. et rem. 449 b 30: *ἐπεὶ δὲ περὶ φαντασίας εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, και νοεῖν οὐκ ἔστιν ἄνευ φαντάσματος*.

r abire potuit, qua corrupta librarius 'rudicio' in 'eruditio', 'suo in 'sua' mutandum esse falso iudicavit. porro 'tuo iudicio' aptissime verbis, quae sequuntur, 'per errorem' opponitur. quae cum ita sint, legendum propono: 'utrum tuo iudicio turbata sit (scil. sententia) an vacillaverit per errorem'.

XVI. 2. 'sed in Natali meo versutiam nolo, non credo: procul est ab eius simplicitate subtilis urbanitas'.

Verba 'sed in Natali meo versutiam nolo, non credo' sensum aptam non efficiunt, quare viri docti alii alio modo locum corruptum sanare studuerunt. veluti Usener 'in Natali meo versutiam volens non credo' legendum esse suspicatur, Koch (cf. Mus. Rhen. 1873, p. 615, 399) 'sed a Natali meo versutiam coli non credo', Klussmann (cf. Philol. 35. p. 209 seqq.) 'sed in Natali meo versutiam statuere nolo; nam, credo, procul est ab eius s. s. u.', Cornelissen 'sed in Natali meo versutiam suspicari nolo, nam, credo, procul est ab eius s. s. u.', Baehrens 'sed in N. meo versutiam nolo noscere: credo, procul est ab eius s. s. u.'

Sed haec omnia a verbis traditis nimis recedunt neque explicari potest, quomodo mendum codicis ortum sit. contra ego miram codicis scripturam 'nolo, non credo' ortam esse puto ex antiquissima glossa 'non credo' margini adscriptam, qua verbum 'nolo' explicaretur, deindeque in verborum ordinem illata. certe 'non credo' iuxta 'nolo' positum plane abundat, deleta vero hac voce verba 'sed in Natali meo versutiam nolo' sensum praebent egregium; etenim post 'versutiam' facile mente suppletur infinitivus 'esse', neque cuiquam offensioni erit accusativus cum inf. (in Natali meo versutiam scil. esse), qui a verbo declarandi vel sentiendi in vocabulo 'nolo' latente pendere mihi videtur. veluti in Cic. Tuscul. disput. lib. III. 31. 76 legitur: 'sunt, qui unum officium consolantis putant, malum illud omnino non esse', ubi Tregder post 'putant' notam lacunae addidit. cf. etiam quaeeso Wytttenbachium ad Select. Princ. Historic. p. 302, de Graecis vide Stallbaumium ad Plat. Protag. p. 323 A.

XVI. 3. 'quid igitur? ut qui rectam viam nescit, ubi, ut fit, in plures una diffinditur, [quia viam nescit] haeret anxius nec singulas audet eligere nec universas probare: sic cui non est veri stabile iudicium, prout infida suspicio spargitur, ita eius dubia opinio dissipatur'.

Verba 'ut fit' glossema esse censeo. neque enim codex 'ut fit' exhibet, sed 'ut sit', cuius loco Gelenius illud 'ut fit' coniecit. 'quia' codex exhibet, sed littera a erasa; hinc 'qui' editio princeps. equidem affirmaverim enuntiatum 'qui(a) viam nescit' nihil aliud nisi iterationem esse verborum, quae praecedunt, 'qui rectam viam nescit', quibus remotis oratio facile decurrit. quare legendum propono: 'ut qui rectam viam nescit, ubi in plures una diffinditur, haeret anxius'. Halm 'quia viam nescit' uncis seclausit, Vahlen 'quam viam ineat' legendum censuit, quod Léonardo et

Corneliaseno probatur, Baehrens 'quam viam instet' scripsit, quod a verbis traditis abest maxime.

XVI. 5. 'et quoniam meus frater erupit, aegre se ferre stomachari indignari dolere, inlitteratos pauperes inperitos de rebus caelestibus disputare, sciat omnes homines sine dilecta aetatis sexus dignitatis, rationis et sensus capaces et habiles procreatos nec fortuna nantos, sed natura insitos esse sapientiam, quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertoires in memorias exierunt, priusquam sollertia mentis pepererent nominis claritatem, habitos esse plebeios indoctos seminudos: adeo divites facultatibus suis inligatos magis aurum suspicere consueisse quam caelum, nostrates pauperes et commentos esse prudentiam et tradidisse ceteris disciplinam'.

Vocem 'dolere' apertum glossema esse, recte observat Usener; adde quod deletio infinitivo 'dolere' oratio fit tripartita, ita ut infinitivi tres 'aegre se ferre, stomachari, indignari' apte respondeant membris orationis tripertitis, quae sequuntur, 'inlitteratos, pauperes, inperitos' aetatis, sexus, dignitatis, 'plebeios, indoctos, seminudos', quam dicendi figuram Minucius admodum adamavit. minoris momenti est verbis 'indignari, inlitteratos' figuram alliterationis effici, quam in deliciis habet Minucius. Maehly contra infinitivos 'aegre se ferre, stomachari' glossema esse iudicat, conferens verba cap. 5, 5 'indignandum omnibus indolendumque' et 16, 6 'nihil itaque indignandum vel dolendum'. sed recte monet Dombart verba tritissima 'indignari' et 'dolere' glossa non egere. Baehrens vero 'indignari' tanquam interpretamentum verbi 'stomachari' uncis seclusit. vocem 'insitos', quo sensus omnis tollitur, Baehrens uncis saepsit; equidem etiam 'esse' secluserim aut ad verbum nantos transposuerim. 'indeptos esse' Wowerus, 'indutos esse' Wopkens, 'insitam habere' Lindner satis inepte coniecerunt.

'exierunt' codex habet, sed littera i manu secunda exarata. neque est, cur hac coniectura facillima et legitima offendamur, cum locutio 'in memorias exire' locis simillimis, quos Dombart adtulit, defendatur; cf. Tertull. de test. an. 5 'exiisse haec in usus communis callositatem', Lact. inst. div. 1, 22 'res tamen in memoriam non exiisse', Liv. 2, 36, 3 'in ora hominum abiret'. forma autem pluralis 'memorias', cuius loco 'memoriam' exspectes, sermonem poeticum Minucio admodum adamatum mihi redolere videtur. quare Useneri coniectura, qui 'in memoriam se exierunt' (exerunt) proposuit, supervacare possumus. pariter inanis est ea, quam Maehly proposuit 'in memoria se fixerunt'.

Verbo 'nostrates' interpretes omnes iure offenduntur, cum nexui sententiarum vehementer repugnet. qui est hic: 'inanis est Caecillii indignatio, quod Christiani homines pauperes atque inlitterati de rebus caelestibus disputent, cum vel philosophi aliique artium repertoires indocti seminudi olim fuerint; etenim divites in universum magis auri quam caeli cupidi sunt, contra pauperes

et commenti sunt philosophiam et tradiderunt ceteris disciplinam'. in ultimo enuntiato sermo est de pauperibus modo, veluti de Socrate, Stoicis aliisque, qui divitiis opponuntur tamquam homines rerum caelestium et artium studiosi. at minime potuit affirmare Octavius Christianos, qui vulgo voce 'nostrates' intelleguntur, commentos esse prudentiam et philosophiam ceterisque disciplinam tradidisse. quae cum ita sint, 'nostrates' non modo abundat, sed etiam sensum ineptum praebet.

Baehrens 'nostrates' in 'prostratos' (conferens 5, 6 'in terram proiecti') immutavit, quo concinnitas orationis tollitur. neque magis mihi placet quod edidit: 'et commentos esse prudenter et tradidisse ceteris disciplinas'. locutio enim 'comminisci prudentiam' optimum praebet sensum (soustavu filosofickou vymysliti). vocem autem 'disciplinam', quae idem fere significat atque 'prudentiam', deleverim, quia mea quidem sententia librarius verbum 'tradidisse' obiecto carere falso iudicavit et ipse 'disciplinam' supplevit. quod si concedas, enuntiatum 'adeo divites facultatibus suis inligatos . . . quam caelum pauperes et commentos esse prudentiam et tradidisse ceteris' sensum optimum praebet atque in nexum sententiarum plane quadrat. apte enim huic sententiae generali iungitur id quod sequitur: 'unde apparet ingenium non dari facultatibus nec studio parari', neque est cur verba omnia 'nostrates pauperes . . . disciplinam' cum Dombarto deleamus.

XVII. 2. 'quod ipsum explorare et eruere sine universitatis inquisitione non possumus, cum ita cohaerentia conexa concatenata sint, ut nisi divinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis, nec possis pulchre gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem, praecipue cum a feris beluis hoc differamus, quod illa prona in terramque vergentia nihil nata sunt prospicere nisi pabulum, nos, quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum datus est, sermo et ratio, per quae deum adgnosimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem sese oculis et sensibus nostris caelestem claritatem: sacrilegii enim vel maximi instar est, humi quaerere quod in sublimi debeas invenire'.

Cornelissen post 'cohaerentia' addidit 'omnia'; sed e re palaeographica malim 'cuncta', quod Koch (cf. Mus. Rhen. 28. p. 618) post 'concatenata' supplevit. facilius enim praeeunte 'concatenata' verbo excidere potuit 'cuncta', quam 'omnia' inter 'ita' et 'cohaerentia'. quod nisi suppletur, non habemus, quo neutra illa 'cohaerentia conexa concatenata' pluralia referamus. at minime requiritur 'partium', quod Koch post 'mundi' addidit, neque intellego, cur Baehrens pro scriptura tradita 'communem omnium mundi civitatem' ediderit. Iac. vero Gronovius in eo offendit, quod hoc loco praeter feras beluas pecora non commemorentur. equidem 'pecora' excidisse haud affirmaverim; sed vocem 'feras' nihil aliud

nisi glossema esse verbi subsequenti suspicor. neque magis ferri potest vox 'sermo'; nam per sermonem deum non adgnosimus, non sentimus, non imitatur. mihi quidem additamentum librarii cuiusdam esse videtur, qui supplendum esse 'sermo' falso iudicavit, cum paulo ante de mutis heluis sermo fieret. deleto autem verbo sermonis fiunt membra orationis tripartita: 'quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum datus est et ratio', quibus ea, quae sequuntur, 'per quae deum adgnosimus, sentimus, imitatur' apte respondent. at tamen valde audacter pro 'sermo' Cornelissen 'sensus', Baehrens 'et mens' coniecit; etenim e re palaeographica explicari non potest, quomodo 'sermo' e verbo 'sensus' vel 'mens (me)' ortum sit. ne cum Usenero quidem facere possum, qui post 'caelum' inseruit 'quibus' proponens: 'quibus vultus erectus, quibus suspectus in caelum, quibus datus est sermo et ratio', ita ut 'quibus' ter repeteretur et etiam ultimum orationis membrum 'sermo et ratio' per copulam 'quibus' prioribus iungeretur. hoc est ipsum Minucium velle corrigere. at ultimum orationis membrum 'et ratio' omissa copula 'quibus' non claudicat, ut putat vir doctus, sed vi quadam oratoria solum ponitur et apte orationem concludit.

'imitatur', quod codex exhibet, optime se habet neque vexandum est, cum idem, quod 'similes sumus', significet; etenim de sententia Octavii, hominis Christiani atque doctrina Christi imbuti, homo, imago dei, similis est ipsi creatori; reiciendum] est igitur quod Cornelissen coniecit 'intuemur'. adeo deterius Baehrens 'initiamus' coniecit; nam locutio 'deum initiare' pro 'deum recipere' Latina non est.

'nec fas' per errorem librarii e 'nefas' ortum esse veluti cap. 29, 3 'nec ille' e 'ne ille', cuius interpretandi causa 'nec licet' additum est, acute vidit Usener hoc recte monens verba synonyma 'nec fas nec licet' hoc modo collocata ferri non posse; ipse proposuit: 'ignorare nefas licet ingerentem sese . . . claritatem'. ego vero puto 'nec licet' glossema esse verbi praecedentis 'ne fas', quo deleto vis sermonis augetur.

XVII. 4. 'quid enim potest esse tam apertum, tam confessum tanque perspicuum, cum oculos in caelum sustuleris et quae sunt infra circaque lustraveris, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo omnis natura inspiretur moveatur alatur gubernetur.'

Concinnitas sermonis, qui prorsus e membris tripartitis constat (cf. apertum confessum perspicuum), necessario requirere mihi videtur, ut verbum 'alatur' e textu eiciatur, praesertim cum sensum ineptum praebet. contra Baehrens 'moveatur' de glossemate suspectum habet, quod recuso.

XVII. 5. 'vide et annum, ut solis ambitus faciat, et mensem vide ut luna auctu senio labore circumagat'.

Haec verba significant: ut solis ambitus annum facit, ita luna aucta, senio, labore mensem circumagendo perficit. est igitur 'mensem circumagere' idem quod 'mensem circumagendo perficere'. ut vis orationis augeatur, substantiva 'annum' et 'mensem' in enuntiato primario collocata sunt.

Quid voces 'senium' et 'labor lunae' significant, ex plurimis Romanorum scriptorum locis tam clare apparet, ut vel maxime mirandum sit Maehlyum et Baehrensium haec verba coniecturis temp-tasse; nam Maehly 'tabe se circumagat', Baehrens 'in orbe' (pro 'labore') coniecit.

XVII. 6. 'relinquenda vero astrologis prolixior de sideribus oratio, vel quod regant cursum navigandi vel quod arandi mē-tendique tempus indicant'.

G. Hartel (cf. Zeit. f. öst. Gymn. 1868. p. 29) pro 'oratio' 'ratio' proponit eodem sensu, quo in Cypriani opusculo, cui inscribitur 'quod idola dii non sint' c. 6 legitur 'horum omnium ratio est illa, quae dicitur', verbo 'de sideribus' vim genetivi 'siderum' tribuens veluti p. 10. lin. 11 obviam fit 'de libris memoria', p. 35. l. 22 'de matrimonio mulierculae', Cypr. ad Don. c. 14 'de deo muus', cap. 16 'de bonitate patientiam'. sed ego 'oratio' pro 'disputatio' hoc loco acceperim neque quicquam mutaverim. pari modo tuendum esse censeo 'inducant', quod codex exhibet, cum sensum praebet optimum; 'indicant', quod vulgo legitur, P. Daniel coniecit nulla cogente necessitate.

XVII. 9. 'mari intende, lege litoris stringitur. quicquid arborum est vide, quam e terrae visceribus animatur. aspice oceanum, refluit reciprocis aestibus. vide fontes, manant venis perennibus. fluvios intuere, eunt semper exercitis lapsibus'.

Verba 'mari intende, lege litoris stringitur' pro interpolatione rhetorica iure habet Matz, cui Usener adsentitur, quippe quae eo loco, quo nexum sententiarum interrumpunt, collocata sint. nam diversa aquarum genera, oceanus, fontes, fluvii post enuntiatum demum 'quicquid arborum est . . . animatur' enumerantur. quare Baehrens locum ita sanare studet, ut verba 'mari intende . . . stringitur' post 'lapsibus' transponat, cum putet librarium a 'lapsibus' ad 'aestibus' aberrasse verbaque ommissa in margine adscripsisse, quae postea in textum irrepserint. quod parum probabile est. adde quod locutio 'lege litoris stringitur (mare)' ipsa sensum aptum non praebet, cum intellegi non possit, quae lege litoris mare stringatur. quae Dombart ad vulgarem lectionem tuendam tradit e Firm. Mat. 3, 5 petita ('terram omnem . . . oceanis ambientis circulo stringitur') prorsus aliter sunt comparata. quae Ernestus Klusmann coniecit 'mari intende, lege litoris stringitur, quicquid arborum est; vide aquam, e terrae visceribus animatur; aspice oceanum cet.' e re palaeographica sagacissima quidem sunt, sed offensionem est aquam substantivum, in quo notio generalior latet, inter 'mare' et 'oceanum', duas diversas

species, inseri. 'quam' post 'vide' Heumann iure delevit, cum per asyndeton enuntiata omnia iuncta sint. Cornelisseni coniectura 'in arva intende, seges ut roribus tinguatur', quae a scriptura tradita nimis abest, reiicienda est.

XVIII. 3. 'nec universitati solummodo deus, sed et partibus consulit. Britannia sole deficitur, sed circumfluentis maris tepore recreatur; Aegypti siccitatem temperat Nilus amnis, Euphrates Mesopotamiam pro imbribus pensat, Indus flumen et serere Orientem dicitur et rigare'.

Vocem 'amnis' delet Wower, cui non adsentior, cum paullo post etiam Indus appositionem flumen sibi iunctam habeat, in qua Wower non offendit. — 'colet eufrates' codex exhibet; 'colet' Halm Bursiano auctore delevit; vulgo locus ex sententia Davisii sic interpungebatur: 'colit Euphrates Mesopotamiam, pro imbribus pensat Indus flumen et serere cet.' glossema his verbis inesse iam Heraldus perspexit et verba pro 'imbribus pensat' delevit, quod mihi ita probatur, ut non tantum haec verba, sed etiam inepta illa 'colet Euphrates Mesopotamiam' e textu eicienda esse censeam. apte enim verbis 'Nilus amnis' iungitur 'Indus flumen cet.' ita oratio fit tripartita, quam figuram dicendi Minucius in deliciis habuit. adde quod neque verum est Euphratem Mesopotamiam pro imbribus pensare. neque intellegi potest, cur Mesopotamia, Orientis vel Asiae parte, commemorata denuo de Oriente, cuius illa terra pars est, sermo fiat. quae cum ita sint, Baehrens scripturam traditam frustra tuetur, cum legat 'Euphrates colentes Mesopotamiam pro imbribus pensat', praesertim cum hoc loco de terris modo, non de incolis earum mentio fiat.

XVIII. 6. 'quando unquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore desiit? omitto Persas de equorum hinnitu augurantes principatum et Thebanorum par, mortuam fabulam, transeo. ob pastorum et casae regnum de geminis memoria notissima est. generi et soceri bella toto orbe diffusa sunt et tam magni imperii duos fortuna non coepit'.

'Thebanorum permortuam' codex exhibet. equidem legendum censeo 'Thebanorum par, permoratam fabulam'. etenim 'par' per compendium scriptum (pr) ante 'pmoratam' facile excidere potuit; eodem modo 'permoratam' compendiose exaratum errore librarii in 'permortuam' abiit. verbis igitur 'Thebanorum par' mea quidem sententia intellegitur inscriptio fabulae vel tragoediae temporibus Minucii notissimae. locutio autem 'fabula morata' tritissima est neque quicquam habet offensionis.

Quae viri docti hoc loco coniecerunt, a verbis traditis nimis absunt aut sensum minus aptum praebent. velut Baehrens edidit (conferens Stat. Th. X. 876) 'Thebanorum fratrum mentitam fabulam', Meursius 'Thebanorum par, mortuam fabulam', quod Halm recepit; Vahlen 'Thebanorum fratrum intermortuam fa-

bulam', Maehly 'Thebanorum germanorum intermortuam fabulam'. 'transeo', quod plane abundat, Usener ad verba, quae sequuntur, trahit conciens: 'transeo pastorum ex casa regnum, nam de geminis cet.' contra ego 'transeo' deleverim.

Verba 'ob pastorum et casae regnum de geminis memoria notissima est' a viris doctis variis modis vexata sunt nulla cogente necessitate; etenim 'de geminis memoria' idem significat, quod 'geminorum memoria'; cf. 17. 6 'de sideribus oratio', 7. 2 'de libris memoria', 22. 3 'de matrimonio mulierculae', Cypr. ad Don. c. 14 'de deo munus', cap. 16 'de bonitate patientiam'. cur memoria geminorum, Romuli et Remi, notissima sit, verbis 'ob pastorum et casae regnum' explicatur, quibus res, quam gemini hereditate consecuti sunt possidendam, significatur. sed eius rei nulla porro mentio fit geminos de hereditate inter se convenire non potuisse unumque occisum esse, quia Minucius regni societatem nunquam sine cruore desiisse paucissimis absolvere studet, cum dicat 'omitto Persas . . . et Thebanorum par'. adde quod res, ad quam alluditur, homini Romano notissima erat. quae cum ita se habeant, scripturam traditam tuendam esse censeo. satis est igitur, ne multus sim, enumerare coniecturas inanes, quas interpretes Minucii in hunc locum proposuerunt. Maehly verba codicis audacter immutat in haec: 'ob pastorum et casarum regnum de caede gemini memoria notissima est.' Usener verbum 'transeo' ad ea, quae sequuntur, trahens coniecit: 'transeo pastorum ex casa regnum, (nam) de geminis memoria n. e.' Dombart edidit: 'ob pastorum et casae regnum caesum unum de geminis memoria n. e.' Baehrens denique legendum proposuit: 'pastorum et casae et ob regnum degeneris gemini memoria n. e.'

Studie homerské.

Podává V. Steinmann.

2. ἐπισσόμενος.

Toto participium, náležející k ἐπισσόμενος, vesměs, pokud mi známo, píše se, jak v nadsipse napsáno jest, a pokládá se za participium perfecti medii. Přizvukuje pak se proparoxytonon dle učení některých starých grammatiků, nazývajících ten způsob přizvuku aiolským (srv. J. Curtius Das Verbum der griech. Sprache II. 252. 2. vyd.). Jediný, tuším, Nauck ve vydání svém, vyšelém u Weidmannů, přizvukuje přizvukem, participiu perfecti pravidelně náležejícím, totiž paroxytonon. Význam dává se tomu participiu na většině míst, kde u Homera se nalézá, praesentní.

Pokusím se vyšetřiti, zdali mínění o participiu tom jest oprávněno.

To participium vyskytá se u Homera na 15 místech: *A* 527, *M* 143, 388, *Ξ* 147, *O* 395, *Π* 411, 511, *P* 737, *T* 288, *X* 26, *ς* 314, 428, 431, *χ* 307, 310.

Nutno jest ustanoviti dle souvislosti platnost participia na každém jednotlivém místě.

1. *χ* 310. Když valnou většinu záletníkův Odysseus a druhové jeho pobili a již jen několik zbylých po sni pronásledovali, tu Leiodes, jeden ze záletníkův, který úřad obětníka mezi nimi vykonával,

Ὀδυσῆος ἐπεσσύμενος λάβε γούνων.

Jak se mají děje participia a hlavného slovesa k sobě? Nejpřirozeněji, myslím, tak, že po dovršení děje participia nastoupil děj slovesa *λάβε*, tedy = „k Odysseovi přičítiv se (chopil se) objal kolena jeho“. Překládati „žena se k Odysseovi objal kolena jeho“ nelze. Přec nemohl, než k němu doběhl, objíti jeho kolenou. A jak jinak part. perf. by se vyložilo, nevím. Výklad prvnější podporují jiná místa podobná, na př.

χ 337 *ἡ γούνων λισσοιτο προσαίξας Ὀδυσῆα*, — *χ* 365 *Τηλέμαχον δ' ἄρ' ἐπίτα προσαίξας λάβε γούνων*, — *Φ* 68 *δ' ἐπέθραμε καὶ λάβε γούνων κύπας*, — *Ω* 477 *ἄγχι δ' ἄρα σιάς χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα*.

Tu všude děj předchozí před dějem slovesa *λάβε* (*λισσοιτο*) správně vyjádřen jest participiem aoristu. Z toho jde, že i participium *ἐπεσσύμενος* uznati jest za participium aoristu.

2. *χ* 307. Odysseus s Telemachem, Eumaiem a Filoitiem stáli u vchodu, ze dvora do síně mužské vedoucího, a statečně a vydatně bránili se hromadnému útoku záletníkův. Již mnozí, a to nejstatečnější, jich ranám podlehli. Tu Ageleos, vida, že houfný a nespřádaný útok jest bezvýsledný, vybědl přátel svých, aby šest a šest jich najednou kopími po protivnících mrstili, doufaje, že je tak udolají. Prvních šest kopí bylo marně vsláno. Odysseus a soudruhové jeho čtyři záletníky skolili. Též útok druhých šesti záletníků byl bezvýsledný. Odysseus se svými zase čtyři zabili, pak Odysseus a Telemachos ještě dva usmrtili. Na to Athene, která byla na pomoc svým milým v sni, aigidu vznesši do výše, děsem naplnila záletníky, že

ἐφέβοντο κατὰ μέγαρον βόας ὡς ἀγλαΐαι (v. 299);

o Odysseovi pak a jeho družích praví básník:

ὡς τ' αἰγυπιοὶ γαμψώνυχες ἀγκυλοχεῖλαι

ἐξ ὄρεων ἐλθόντες . . .

. . . τὰς (τ. ὄρνιθας) ὀλέκουσιν ἐπάλμενοι . . .

ὡς ἄρα τοὶ μνηστήρας ἐπεσσύμενοι κατὰ δῶμα

τύπτον ἐπιστροφάδην.

Oni totiž, vidouce záletníky zděšené pobíhatí po sni a nečekávajíce již útoku jich, opustili své dosavadní stanoviště u dveří a, vyřítivše se na ně, bili je. K celé situaci hodí se, myslím, jediné tak participium *ἔπισσόμενοι* dobře, uznáme-li je za participium aoristu. Neboť jen tak vysloveno jest, že upustili od boje obranného a dali se v boj útočný; což by překladem „honíce se za nimi“ nebylo vystiženo. Mínění to podporuje také ta věc, že pak pěkně odpovídá participium *ἔπισσόμενοι* participiu aoristu v přirovnání *ἐπάλλμενοι*. Překládati jest tedy: „tak právě ti vyřítivše se záletníky po sni bili . . .“

3. P 737. Boj přirovnává se k ohni náhle vzniklému a hubičtému město:

*ἐπὶ δὲ πτόλεμος τέτατό σφιν
ἄγριος ἦν τε πῦρ, τό τ' ἐπισσόμενον πόλιν ἀνδρῶν
ἔρμενον ἐξαίφνης φλεγέθει, μινύθουσι δὲ οἴκοι.*

Participium *ἔπισσόμενον* náleží určením k hlavnímu slovesu *φλεγέθει*, vyslovující děj předchozí; participium aoristu *ἔρμενον* určuje part. *ἔπισσόμενον*, tedy „ohně, který přikvačiv na město mužův, náhle vzniknův, páli je . . .“ Jest tedy i zde *ἔπισσόμενον* participium aoristu.

4. M 143.

*ἀντάρ ἐπι δὴ τείχος ἐπισσόμενους ἐνόησαν
(t. Polyportes a Leonteus)
Τρῶας, ἀτὰρ Λαυῶν γένετο ἰαχὴ τε φόβος τε,
ἐκ δὲ τῷ ἀΐξαντι πυλῶν πρόσθε μαχέσθην . . .*

Věc, o které tu jest řeč, zběhla se takto. K návrhu Polydamantovu Hektor a ostatní hrdinové Trojští upustili od zamýšleného původně útoku vozmo na hrady achajské. Jediný Hyrtakovic Asios nechtěl poslechnouti návrhu, nýbrž na voze se svými druhy táhl na levou stranu tábora achajského, chtěje na bránu tu se nalézající útok učiniti. Brány té otevřené hájili dva Lapithové, Polyportes a Leonteus.

Důležitý pro poznání významu onoho participia jsou verše 137 nsl., kde se praví, že Trojané

*ἰθὺς πρὸς τείχος ἐδῆμιτον βόας αὔας
ὑπὸς' ἀνασχόμενοι ἔκισον μεγάλῳ ἀλαλήτῳ
Ἄσιον ἀμφὶ ἄνακτα . . .,*

kde *ἔκισον* jest imperf. = „přimo k hradbě postupovali“; a dokud ještě opodál byli hrady a brány, tu Polyportes a Leonteus

*ἐκπίμειδας Ἀχαιοὺς
ἄρνον ἔνδον ἐόντες ἀμείψασθαι περὶ τῶν.*

Teprve když Trojané přitíhli se k hradbě, vysokočivše oba před bránu, postavili se na odpor Trojanům, ani ostatní Achajové s hradeb kameny metali na útočící nepřátely.

Taková-li jest souvislost místa, pak, myslím, velmi dobře se hodí položití význam participia *ἔπισσυσμένους* za aoristový = „avšak když seznali, že k hradbě se přifitili Trojané . . .“; překládati participium jako perfektové o významě přítomném = „řítící se“, nezdá se mi vhodno vedle v. 138.

Při slovese *ῥήσαι* nalézá se u Homera pravidelně part. praesentis, třikráte part. perf. *ἔσταότα*, značící stav přítomný = „stojícího“ a to *A* 200, *Ω* 700 a *M* 335; ale přece nalezl jsem při něm part. aoristu na třech místech:

Γ 30 τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησεν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς ἐν προμάχοισι φανέντα . . . — *P* 486 ἵππω τῶδ' ἐνόησα ποδάκροσ Αἰακίδαο ἐς πόλεμον προφανέντε . . . — *O* 422 Ἐκτωρ δ' ὡς ἐνόησεν ἀνερπιδὸν ὀφθαλμοῖσιν ἐν κονήσῃ πεσόντα . . .

Myslím tedy, že vzhledem k těm důvodům lépe učiníme, uznáme-li i zde part. *ἔπισσυσμένους* za aoristové.

5. Táž slova jako v *M* 143 nalézají se v *O* 395, kde také lze part. *ἔπισσυσμένους* vykládati za aoristové.

Patroklos, uved poraněného Eurypylo do jeho stanu, opatřil ránu jeho a hovorem s ním se bavil,

ῆος μὲν Ἀχαιοὶ τε Τρῶές τε 390
τεῖχος ἀμφεμάχοντο θοάων ἔκτοθι νηῶν . . .
αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῖχος ἔπισσυσμένους ἐνόησεν
Τρῶας . . .

Tu zcela dobře protivou k v. 390, 391 může býti: „avšak když poznal, že na hradbu udeřili, útok učinili . . .“

6. *A* 527 nsl.

τὸν (t. Πείροον) δὲ Θῶας Αἰτωλὸς ἔπισσόμενον βάλε δουρὶ στέρον ὑπὲρ μαζοῖο, πάγῃ δ' ἐν πνεύμονι χαλκός.

Diorea Epejského udeřil kamenem do noby Peiroos Thracký tak, že sklesl k zemi. Peiroos přiběhl k němu a probodl ho:

δ δ' ἐπέδραμεν, δς ῥ' ἔβαλέν περ,
Πείροος· οὔτα δὲ δουρὶ παρ' ὀμφαλόν, . . .
τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψε.

K těmto veršům připojují se verše výše uvedené. I myslím, že part. *ἔπισσόμενον* ještě jednou na mysl přivádí slova *δ δ' ἐπέδραμεν*, a pak může to býti jen part. aoristu o ději dokonaném = „toho pak Thoas přiskočivšího, přifitlivšího se udeřil kopím do prsou“.

La Roche v kritickém vydání svém na tomto místě přijal do textu čtení některých rukopisův *ἄπισσόμενον*, poznamenávaje k tomu verši: Ἀρίσταρχος διὰ τοῦ α ἄπισσόμενον Didymus, conf. *N* 516, 567, 650, *Ξ* 409, 461. Myslím, že neprávem tak

učinil: 1. bylo by podivno, že by příčina nebyla pověděna, proč Peiross kopí z ruky pustil a od nepřítelů právé zabitého odstoupil; 2. part. *ἀπισσύμενον* musilo by značiti = „odskočivšího“; neboť sloveso to značí rychlý pohyb, běh; na př. *ἀπίσσοντο* Z 390, O 572 jest = „odkvapil“, *ἀπισσύμεθα* ι 236, 396 = „odběhli jsme“; o významě praesentním bylo by nemožné to participium; 3. kdyby ho byl zasáhl, an již nějakou mezeru od mrtvoly Dioreovy se vzdálil, pak v neshodě s tímto veršem jest v. 536, kde praví se o obou zabitých hrdinách

ὡς τῷ γ' ἐν κονίησι παρ' ἀλλήλοισι τετάσθη.

Místa od La Rochee na doklad citovaná jsou zcela jiného rázu.

M 516. *τοῦ (t. Idomenea) δὲ βάδην ἀπίοντος ἀκόντισε δουρὶ φαινή*
Ἀητφοβος.

Tu slova *βάδην ἀπίοντος* jsou na místě, a příčina ústupu vytčena jest jasně a určité v předešlých verších.

M 566, 567. *ἄψ δ' ἐτάρων εἰς ἔθνος ἐγάγετο κηρ' ἀλείων*
Μηριόνης δ' ἀπίοντα μετασπόμενος βάλε δουρὶ . . .

kde též ústup určitými slovy jest vyznačen. Tak skoro zní též M 648 až 650 a Ξ 408, 409. Ani Ξ 461 nelze k tomuto místu přirovnati. Boj mezi Achaji a Trojany zuřil nad mrtvolou Satniovou. Tu Pulydamas, aby pomstil jeho smrti, skolil Prothoenora a nad pádem jeho zajásal. Z toho žal pojal Achaje a zvláště Aianta. K tomu pak připojují se slova:

καρπαλίμως δ' ἀπίοντος ἀκόντισε δουρὶ φαινή.

Ale tu spojitost jest přirozená, že Pulydamas, se zdarem vykonav pomstu a nemaje kopí, kterým mrštil (*βάλε*) po Prothoenorovi, odcházel k svým druhům.

Myslím tedy, že zůstatí jest při slovese *ἐπισσύμενον*, ježto se hodí k celé situaci.

7. Ξ 147. Poseidaon v podobě starce myslí dodával Agamemnonovi. Na to básník pokračuje slovy:

ὡς εἰπὼν μέγ' ἄυσεν ἐπισσύμενος πεδλοιο.

Není nemožno překládati „tak pověděv mocně vzkřikl, žena se v rovinu“; ale lépe jest, myslím, vykládati *ἐπισσύμενος* za participium aoristu značící počátek děje, tedy = „tak pověděv mocně vzkřikl, dav se v běh v rovinu;“ srovnati lze X 21, 22:

ὡς εἰπὼν προτὶ ἄστρῳ μέγα φρονέων ἐβεβήκει
συνάμενος,

kde part. aoristu značí = „dav se v běh, v let“.

8. M 387 nsl.

Τεύκρος δὲ Γλαῦκον, κρατερὸν παῖδ' Ἰππολόχοιο,
ἰφ' ἐπισσύμενον βάλε τεύχος ὑψηλοῖο . . .

Není pochybnosti, že genitiv *τείχεος* visí jako gen. dotykový na part. *ἐπισσόμενον*; že Glaukos již na zdi stál, jde na jevo z verše 390, kde se praví:

ἄψ δ' ἀπὸ τείχεος ἄλτο λαθών . . .

Z toho jde, že part. *ἐπισσόμενον* nemůže míti význam prae-sentní, nýbrž význam aoristový = „šípem zasáhl, an přihnal se, vyskočil na zeď . . .“

9. V *Π* 511 o téže věci vypravuje se týmiž slovy:

τείχε γὰρ αὐτὸν (τ. Γλαῦκον)
ἔλκος, ὃ δὴ μιν Τεύκρος ἐπισσόμενον βάλεν ἰφ
τείχεος ὑψηλοῖο . . .;

jest tedy i zde hořejší výklad podržeti.

10. s 314. Odysseus, jedá na pramici, blížil se již k ostrovu Faiakův. Vida to Poseidaon, spřisobil bouři, aby Odyssea ještě potýral. Odysseus jal se žalovati do svého osudu;

ὡς ἄρα μιν εἰπόντι' ἔλασεν μέγα κύμα κατ' ἄκρης
δεινὸν ἐπισσόμενον, περὶ δὲ σχεδίην ἐλέλιξεν.

I zde, myslím, part. *ἐπισσόμενον* značí děj předchozí před dějem slovesa *ἔλασεν* = „přifitívši se, přivalivši se“. Mohutná totiž vlna valíc se narazila na pramici a sřítla se shora na Odyssea a jeho pramici. Kdybychom překládali „valíc, řítíc se“, značilo by, že vlna převalila se přes pramici a hnala se dále, což by odporovalo slovlm *ἔλασεν κατ' ἄκρης*. Pokládám i zde part. *ἐπισσόμενον* raději za aoristové. K tomuto místu má také Nauck poznamenáno čtení Aristarchovo *ἐπισσόμενον*, z čehož jde na jevo, že zde Aristarch četl part. aoristu a nikoli perfekta.

11. a 12. s 428 a 431. Odysseus, přípluv již blízko ostrova Scherie, uvažoval, jak má dostatí se na zemi, má-li snažiti se vystoupiti na skalnatý břeh či plouti podél ostrova, hledaje pohodlný výstup. Tu uchvátíla ho mocná vlna a nesla ho ku břehu. Avšak Pallas Athene vnukla mu dobrou myšlenku:

ἀμφοτέρωσσι δὲ χερσὶν ἐπισσόμενος λάβε πέτρης
τῆς ἔχτεο στενάχων, ἧος μέγα κύμα παρήλθεν.
καὶ τὸ μὲν ὡς ὑπάλυξεν παλωρόθειον δὲ μιν αὐτῶς
πλήξεν ἐπισσόμενον, τηλοῦ δὲ μιν ἔμβαλε πόντω.

Na obou místech dobře lze vykládati *ἐπισσόμενος* a *ἐπισσόμενον* za aoristové, značící děj předchozí před dějem slovesa *λάβε* a *πλήξεν* = „a oběma rukama příplavav, uchytil se skály“ a „avšak zpět se valíc zase ho udeřila přifitívši se . . .“ Neupírám, že by na prvném místě bylo lze part. překládati přechodníkem přítomným „plavaje“; ale že prvnější výklad jest případnější, nelze upřítí.

13. T 288. Líčí se tu souboj mezi Aineiem a Achilleem. Oba již mrštili po sobě vespolek kopími, ale marně. Tu Achilleus, vytasiv meč, na protivníka se rozehnal (*ἐπόρουσεν*); Aineias pak uchopil kámen na obranu. K tomu připojují se slova :

*ἐνθα κεν Αἰνείας μὲν ἐπισσόμενον βάλε πέτρῳ . . . ,
τὸν δὲ καὶ Πηλεΐδης σφιδὸν ἄορι θυμὸν ἀπήρα,
εἰ μὴ ἄρ' ὄξυ νόησε Πησσειδάων.*

Vzhledem k aoristu *ἐπόρουσεν*, na které part. *ἐπισσόμενον* se vztahuje, lze souditi, že participium to jest aoristové = „tu by Aineias jeho rozehnávšího se byl udeřil kamenem . . .“ Ovšem i tu smyslem mohlo by býti part. o významě přítomném: „ženoucího se, řítícího se“.

14, 15. Zbývají ještě dvě místa, II 411 a X 26, na nichž ze souvislosti nelze plně určitosti nabýti o významě participia *ἐπισσόμενος*, poněvadž ke smyslu hodí se i význam aoristový i přítomný.

14. II 411. Patroklos v boji zabil Pronoa a Thestora;

*αὐτὰρ ἔπειτ' Ἐρύλαον ἐπισσόμενον βάλε πέτρῳ
μίσσην καὶ κεφαλὴν ἧ δ' ἄνδιχα πᾶσα κείσθη
ἐν κόρυθι βριαρῆ . . . ;*

tu může býti i „a potom Erylaa přiřítivšího se udeřil“ i „řítícího se udeřil“; leda by prvnímú překladu nasvědčoval mocný účinek rány, z něhož lze souditi, že rána dána byla z blízka.

15. X 26. Achilleus, kterého (konec zpěvu Φ) Apollon v podobě Agenorově od města na východ byl zavedl, aby utíkajícím Trojanům získal čas, by se do města utekli, poznav omyl svůj, vrátil se rychlým během k městu, a to v rovinu, před Skajskou branou se prostírající. Priamos dlel na hradbách u Skajské brány.

*τὸν δ' ὁ γέρον Πριάμος πρότος ἰδὼν ὀφθαλμοῖσιν,
παμφαλῶνθ' ὡς τ' ἀστὴρ', ἐπισσόμενον πειδίῳ . . .*

I tu lze překládati buď „an řítil se v rovinu“, nebo jako aorist = „an přiřítil se v rovinu“, t. v rovinu, před Skajskou branou se prostírající.

Že na obou místech může to býti participium aoristu, jest, myslím, nepochybné.

Z podaného zkoumání bylo by na jevě, že na většině uvedených míst jest uznati význam part. *ἐπισσόμενος* za aoristový; některá pak místa že jsou sporna, ježto dle souvislosti hodil se i význam praesentní i aoristový.

Nejsa upokojen tímto výsledkem zkoumání, vyšetřoval jsem dále, jaký význam má u Homera indikativ aoristu mediálního bezpříznakového *ἔσσυμῃ* (jiný způsob toho aoristu se nevyskytá) a jaký má perfektum *ἔσσυμαι*. I shledal jsem, že na všech 37

místech, kde se vyskytá, má aorist *ἔσσυμην* (prostý i složený *ἀν-, ἀπ-, δι-, ἐξ-, ἐπ-, κατ-, μετσο-σύμην*) původní význam rychlého pohybu; perfektnum však *ἔσσυμαι* na všech 19 místech (mezi nimi jest také složenina *ἑπέσσονται* třikrát, totiž v *A* 173, *Z* 361 a *I* 42) má význam přenesený. Participium *ἑπισσόμενος*, jak výše ukázáno, všude má význam původní. Tento poslední důvod, zakládající se na shodě významové participia *ἑπισσόμενος* s indikativem aoristu *ἔσσυμην*, pokládám za tak mocný, že neváhám i na těch místech, kde ze souvislosti nelze rozhodně ustanoviti platnost aoristovou toho participia, uznati je za participium aorista. Všude se dobře hodí.

Výsledek tedy jest, že participium *ἑπισσόμενος* na všech 15 místech, kde u Homera se nalezá, uznati jest za aoristové.

Poněvadž však tvar part. *ἑπισσόμενος* jest pravidelný tvar perfektový, nemůže zůstat v textě a musí se změnit na tvar k aoristu *ἑπισσύμην* náležející, t. *ἑπισόμενος*, který tvar, jak výše pověděno, Nauck ve svém vydání při s 314 má zaznamenán pod čarou jako čtení Aristarchovo.

Že to participium aoristu vtištěno bylo z textu participiem perfekta *ἑπισσόμενος*, stalo se asi působením participia perfekta slovesa *σείω* t. *ἑσόμενος*, které vyskytá se správně na 14 místech u Homera, ale všude o významě přeneseném.

Ostatné part. aoristu *ἑπισόμενος* (s jedním *σ*) vyskytá se o téměř významě, jako u Homera, dvakrát v Aischylových Eumedidách v. 786 a 816 (ve verši opakujícím se):

ἐκ δὲ τοῦ
λειγὴν ἄφυλλος, ἄτακτος,
ἰὼ δὲκα, πέσον ἐπισόμενος
βροτοφθόρου κηλίδας ἐν χώρᾳ βαλαῖ.

O vzniku dvojitého *σ* v těchto tvarech srv. Brugmann Griech. Gramm.² str. 58.

3. ἀντισθαι.

Tohoto slovesa nalézají se u Homera tyto tvary:

1. 3. sing. *ἦντιο* *A* 133, *II* 788, *T* 415, *X* 203 a *σνήρητιο* *Φ* 34, *δ* 367, *φ* 31; 3. dual. *συναντίσθην* *H* 22; 2. infinitiv *ἀντισθαι* *O* 698; 3. participium *ἀντόμενος* *B* 595, *Θ* 412, *A* 237 a *συναντόμενος* *ο* 538, *ρ* 165, *τ* 311.

Tvary při 1. jmenované pokládají se vesměs za imperfektivé; *ἀντισθαι* za infinitiv praesentis, *ἀντόμενος* a *συναντόμενος* za participium praesentis.

Poněvadž mnění to nezdá se mi býti správně, pokusím se prozkoumati všechna jmenovaná místa a určití platnost oněch slovesných tvarův.

1. X 202 nsl. Básník, vylíčil útěk Hektorův před Achilleem,

praví:

πῶς δὲ κεν Ἔκτωρ κήρας ἀπεξέφυγεν θανάτοιο,
εἰ μὴ οἱ πύματον τε καὶ ὄσαστον ἦντε' Ἀπόλλων
ἔγγυθεν, ὃς οἱ ἐπέσσε μένος λαιψηρὰ τε γούνα;

Jest to řečnickou otázkou vyslovené hypothetické souvětí v minulosti neskutečné. V rávětí jest indikativ aoristu s *κῆρ* (*ἀπεξέφυγεν*), vyslovující skonalý děj v minulosti neskutečný = „jak mohl uniknouti (= nemohl uniknouti) = jak by byl unikl . . .“; v předvětí jest indikativ *ἦντε*. Má-li se vysloviti v předvětí děj v minulosti neskutečný jednodobý, užívá se indikativu aoristu, pakli děj trvácí v minulosti neskutečný, užívá se indikativu imperfekta. Smysl místa jest tento: „Jak mohl Hektor smrti uniknouti (= jak by byl . . . unikl), kdyby k němu naposledy nebyl přišel (s ním se nesetkal) Apollon“; tedy vyslovuje se v předvětí děj jednodobý, a za ten nezbytně jest v řečtině třeba indikativu aoristu.

Srovnati lze II 487 nsl., kde praví umírající Patroklos k Hektorovi:

τοιοῦτοι δ' εἰ πέρ μοι εἰκόσιν ἀντιβόλησαν,
πάντας κ' αὐτόθ' ὄλοντο ἐμφ' ἑπὶ δουρὶ δαμήμες.

Tu v hypothetickém souvětí, podobném výše uvedenému, v předvětí o ději v minulosti neskutečném jednodobém užito jest aoristu *ἀντιβόλησαν*, souznačného s hořejším *ἦντε* = „kdyby bylo dvacet přišlo vstříc, se mnou se setkala . . .“

2. Φ 34. Básník praví o Achilleovi po bojišti zuřícím:

ἔνθ' οἴει Πριάμοιο συνήντετο Δαρδανίδαο
ἐκ ποταμοῦ φεύγοντι . . .

Tu dle smyslu očekáváme slovesa, vyslovujícího děj jednodobý: „tu na syna Priamova připadl z řeky utíkajícího“. Význam děje trvácího (přícházel vstříc, připadal na . . .), myslím, k situaci se nehodí. Achilleus hnal před sebou zuřivě Trojany. Mnozí z nich před ním vzali útočiště do řeky Xantha. On však, za nimi se pustiv do řeky, do únavy je hubil. Pak dvanáct mladíků živých zajal a, vyved je z řeky, spoutal je a odeslal do ležení. hodlaje obětovati je na hranici Patroklově. Pak

ἄψ ἐπόρουσε δαιζέμεναι μενεαίων.

A tu první, na kterého přišel, kterého stihl, byl Priamovic Lykaon.

Srv. Ω 709, kde lid veškeren trojský, uslyšev, že Priamos jede s mrtvolou Hektorovou z tábora achajského, chvatně ubíral se naproti

ἀγχοῦ δὲ ξύμβληντο πύλων νεκρὸν ἄγοντι,

nebo × 277, kde Odysseus vypravuje

ἔθθα μοι Ἑρμείας χρυσόροραπις ἀντεβόλησεν
ἐρχομένῳ πρὸς δῶμα . . . ;

nebo ζ 54, kde Nausikaa

τῷ δὲ (τ. πατρὶ) θύραζε
ἐρχομένῳ ξύμβλητο μετὰ κλειτοῦς βασιλῆας . . . ,

nebo Ν 210, 246 a jinde, kde náhlé potkáni se, případnutí na někoho všude vysloveno jest aoristem ξύμβλητο, ἀντεβόλησεν, ἤκησεν.

Týž význam má tvar *συνήηκετο*

3. v δ 367, kde Odysseus vypravuje, že, když na ostrově Faru zdržován byl bezvětfím, Eidothee dobrou radou z nouze mu pomohla, dí:

ἦ μ' οἴῳ ἔρροσι συνήηκετο τόσφιν ἐταίρων . . .

= „ona mně samu bloudícímu vstříc přišla . . .“; a

4. ve φ 31, kde vypravuje se, že Odysseus, setkav se v Meseňe s Ifítem, od něho obdržel luk a šípy:

τάς (ztracené koně) ἐρέων Ὀδυσσῆι συνήηκετο, δῶκε δὲ τόξον . . .
Tu sloveso *συνήηκετο* opětuje po odbočení, co povéděno jest ve v. 15 aoristem *ξυμβλήτην*:

τῷ (τ. Odysseus a Ifitos) δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλου . . . ;
tudy jest překládati: „ty hledaje s Odysseem se setkal . . .“

5. Podobně věc se má v Η 22:

ἀλλήλοισι δὲ τῷ γς (Apollon a Athene) *συναπέσθην παρὰ φηγῶ*
= „vespolek tito dva potkali se . . .“, a verš ten srovnati lze s uvedeným výše veršem φ 15.

6. Význam jednodobý má tvar *ἦνκετο* též v Η 788:

ἔθθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βιότιοι τελευτή·
ἦνκετο γάρ τοι Φοῖβος ἐν κρατερῇ ὁσμίνῃ
δεινός . . .

= „neboť vstříc ti přišel Foibos . . .“, a sloveso *ἦνκετο* ještě jednou po vložené větě se opětuje aoristem *ἀντεβόλησεν*.

7. Ještě na dvou místech stejně znějících vyskytá se tvar *ἦνκετο*, totiž Δ 133 a Τ 415:

αὐτὴ δ' αὐτ' ἴθυγεν, δθι ζωστήροσ ἀγῆσ
χρῦσειοι συνέχον καὶ διπλόσ ἦνκετο θῶρηξ.

I tu *ἦνκετο* dobře může míti význam aoristový = „kde pásu spony zlaté se spínaly a dvojitý (ze dvou platů se skládající) potkal se (sepjat byl) krunýř“. V latině by bylo za *συνέχον* imperf., za *ἦνκετο* plusqperf.

8. Infinitiv nalézá se jen v Ο 698:

αὐτίσ δὲ δριμεία μάχῃ παρὰ νησιῖν ἐτύθη·
φαλῆσ κ' ἀκμητίας καὶ ἀτειρέασ ἀλλήλοισιν
ἀντισθ' ἐν πολέμῳ ὡσ ἐσσυμένωσ ἐμάχοτο.

1. X 202 nsl. Básník, vylíživ útěk Hektorův před Achilleem, praví:

*πῶς δέ κεν Ἐκτωρ κήρας ὑπεξέφυγεν θανάτῳ,
εἰ μὴ οἱ πύματόν τε καὶ θύρατον ἦναι Ἀπόλλων
ἔγγυθεν, ὃς οἱ ἐπέσσε μένος λαιμηρά τε γούνα;*

Jest to řečnickou otázkou vyslovené hypothetické souvětí v minulosti neskutečné. V závěti jest indikativ aoristu s *κέν* (*ὑπεξέφυγεν*), vyslovující skonalý děj v minulosti neskutečný = „jak mohl uniknouti (= nemohl uniknouti) = jak by byl unikl . . .“; v předvětí jest indikativ *ἦναι*. Má-li se vysloviti v předvětí děj v minulosti neskutečný jednodobý, užívá se indikativu aorista, pakli děj trvácí v minulosti neskutečný, užívá se indikativu imperfekta. Smysl místa jest tento: „Jak mohl Hektor smrti uniknouti (= jak by byl . . . unikl), kdyby k němu naposledy nebyl přišel (s ním se nesetkal) Apollon“; tedy vyslovuje se v předvětí děj jednodobý, a za ten nezbytně jest v řečtině třeba indikativu aoristu.

Srovnati lze II 487 nsl., kde praví umírající Patroklos k Hektorovi:

*τοιοῦτοι δ' εἰ πέρ μοι εἰκόσιν ἀντιβόλησαν,
πάντας κ' αὐτόθ' ἔλοτο ἐμφ' ὑπὸ δουρὶ δαμύετις.*

Tu v hypothetickém souvětí, podobném výše uvedenému, v předvětí o ději v minulosti neskutečném jednodobém užito jest aoristu *ἀντιβόλησαν*, souznačného s hořejším *ἦναι* = „kdyby bylo dvanacet přišlo vstříc, se mnou se setkalo . . .“

2. Φ 34. Básník praví o Achilleovi po bojišti zuřícím:

*ἐνθ' οἴσῃ Πριάμοιο σνήηται Λαρδαίδαο
ἐκ ποταμοῦ φύγοντι . . .*

Tu dle smyslu očekáváme slovesa, vyslovujícího děj jednodobý: „tu na syna Priamova připadl z řeky utíkajícího“. Význam děje trvácího (přicházel vstříc, připadal na . . .), myslím, k situaci se nehodí. Achilleus hnal před sebou zuřivě Trojany. Mnozí z nich před ním vzali útočiště do řeky Xantha. On však, za nimi se pustiv do řeky, do únavy je hubil. Pak dvanáct mladíků živých zajal a, vyved je z řeky, spoutal je a odeslal do ležení, hodlaje obětovati je na hranici Patroklově. Pak

ἄψ ἐπόρουσε δαιζέμεναι μενεαίωνων.

A tu první, na kterého přišel, kterého stihl, byl Priamovic Lykaon.

Srv. Ω 709, kde lid veškeren trojský, uslyšev, že Priamos jede s mrtvolou Hektorovou z tábora achajského, chvatně ubíral se naproti

ἀγχοῦ δὲ ξύμβληντο πύλαων νεκρὸν ἄγοντι,
nebo x 277, kde Odysseus vypravuje

ἔνθα μοι Ἑρμείας χρυσόοραπισ ἀντεβόλησεν
ἐρχομένῳ πρὸς δῶμα . . . ;

nebo ζ 54, kde Nausikaa

τῷ δὲ (t. πατρὶ) θύραζε
ἐρχομένῳ ξύμβλητο μετὰ κλειτοῦς βασιλέας . . . ,

nebo Ν 210, 246 a jinde, kde náhlé potkáni se, případnutí na někoho všude vysloveno jest aoristem ξύμβλητο, ἀντεβόλησεν, ἦντησαν.

Týž význam má tvar *σνήνεται*

3. v δ 367, kde Odysseus vypravuje, že, když na ostrově Faru zdržován byl bezvětrím, Eidothee dobrou radou z nouze mu pomohla, dí:

ἦ μ' οἴῳ ἔρροντι σνήνεται νόσφιν ἐταίρων . . .

= „ona mně samu bloudícím vstříc přišla . . .“; a

4. ve φ 31, kde vypravuje se, že Odysseus, setkav se v Messeně s Ifitem, od něho obdržel luk a šípy:

τάς (ztracené koně) ἔρειν Ὀδυσῆι σνήνεται, δῶκε δὲ τόξον . . .
Tu sloveso *σνήνεται* opětuje po odbočení, co pověděno jest ve v. 15 aoristem ξυμβλήτην:

τῷ (t. Odysseus a Ifitos) δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλοισιν . . . ;
tudy jest překládati: „ty hledaje s Odysseem se setkal . . .“

5. Podobně věc se má v Η 22:

ἀλλήλοισι δὲ τῷ γρ (Apollon a Athene) συναπέσθη παρὰ φηγῶ

= „vespolek tito dva potkali se . . .“, a verš ten srovnati lze s uvedeným výše veršem φ 15.

6. Význam jednoduchý má tvar *ἦνται* též v Η 788:

ἔνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βίοτιοιο τελευτή
ἦνται γάρ τοι Φοῖβος ἐν κρατερῇ ὕσμίνῃ
δεινός . . .

= „neboť vstříc ti přišel Foibos . . .“, a sloveso *ἦνται* ještě jednou po vložené větě se opětuje aoristem ἀντεβόλησεν.

7. Ještě na dvou místech stejné znějících vyskytá se tvar *ἦνται*, totiž Δ 133 a Τ 415:

αὐτὴ δ' αὐτ' ἴθυνεν, δθι ζωστήρος ὀχῆας
χρῦσειοι συνέχον καὶ διπλός ἦνται θώρηξ.

I tu *ἦνται* dobře může míti význam aoristový = „kde pásu spony zlaté se spínaly a dvojitý (ze dvou platů se skládající) potkal se (sepjat byl) krunýř“. V latině by bylo za *συνέχον* imperf., za *ἦνται* plusqperf.

8. Infinitiv nalézá se jen v Ο 698:

αὐτίς δὲ δριμεία μάχη παρὰ νηυσὶν ἐτύχθη·
φαίης κ' ἀκμήτας καὶ ἀτιρώδας ἀλλήλοισιν
ἀντισθ' ἐν πολέμῳ ὡς ἐσσυμένως ἐμάχοντο.

Vzhledem k prvnímu verši, ve kterém básník praví, že znova prudký boj nastal, myslím, že infinitiv *ἀντισθαι* nemůže značiti děj neskonalý a že jest překládati: „byl bys řekl, že neunaveni a neumdlení vespolek se utkali bojem“. Také vedle následujícího slovesa *ὡς ἐμάχοντο* přednost dáti jest významu jednodobému slovesa *ἀντισθαι* před významem děje neskonalého (utkávali se).

Participium jest na těchto místech:

9. Θ 412. Iris, byvši poslána od Dia, aby zdržela Heru a Atheny hodlající vyjeti Achajům na pomoc,

*πρώτησιν δὲ πύλῃσι πολυπτύχων Οὐλύμποιο
ἀντομένη κατέρυκε, Διὸς δὲ σφ' ἔνεπε μῦθον.*

Tu participium *ἀντομένη* značí rozhodně lépe děj předchozí před dějem slovesa *κατέρυκε* = „v samé bráně Olympu potkavši se s nimi, zdržovala je . . .“

10. Α 237. Ifidamas oštěpem bodl Agamemnona v pás,

*οὐδ' ἔτορον ζωστήρα παραίολον, ἀλλὰ πολὺ πρὶν
ἀργύρεφ ἀντομένη μόλυβος ὡς ἐτράπει' αἰχμῆ.*

I tu dostaneme správný smysl jen, překládáme-li: „ale neprorazil pásu lesklého, nýbrž daleko dříve, na stříbro naraziv, jak olovo ohnul se hrot“. Neboť jedním nárazem ohnul se hrot. Vedle praesenta „narážeje“ očekáváme zase hlavní sloveso děje buď trvaciho neb opětovacího „ohýbal se“.

11. Β 594. *ἔνθα τε Μοῦσαι*

ἀντόμεναι Θάμυριν τὸν Θρηῖκα παῦσαν αἰοιδῆς,

kdež jedině lze překládati: „kdež Musy setkavše se s Thamyriem, zbavili ho zpěvu“.

12. V o 538 = ρ 165 = τ 311, kteráž tři místa znějí:

*τῷ κε τάχα γροῖης φιλότητά τε πολλὰ τε δῶρα
ἐξ ἑμοῦ, ὡς ἂν τίς σε συναντόμενος μακαρίζοι,*

participium *συναντόμενος*, značíc děj budoucí, předchozí budoucímu ději *μακαρίζοι ἂν*, může býti jen participium aoristu = „že by tě každý potkaje se s tebou blahoslavil“; srv. M 465

οὐ κῖν τίς μιν ἐρονκάκοι ἀντιβολήσας.

Z toho přehledu všech 15 míst, kde jmenované tvary se vyskytají, patrně, myslím, jest na jevě, že významu aoristovému rozhodně dáti jest přednost před významem praesentním a imperfektovým, a že tudy tvary ty uznati jest za aoristové.

Zbývá otázka, zdali tvaroslovně lze jmenované formy pokládati za aoristové.

Myšlím, že lze ἦντεο pokládati za prostý thematický aorist k odvozenému slovesu *ἀντάω*, jako jest aorist *μύκε* T 230, *μύκον* E 749, Θ 393, M 460 k *μυκάω*, jako jest aorist *ἔστυγον* κ 113

καίσιονος P 694 k *στυγίω*, *ἐκτυπς* Θ 75 a jinde ke *κτυπέω*, *ἔχραισμε* Ξ 66 a jinde, *χραισμεῖν* A 242 a jinde k *χραισμέω*. Srv. G. Meyerovu Griech. Gramm.² § 528. Pak by byl infin. *ἀπείσθαι* paroxytonon; tvary výše jmenované zařadily by se k praesentu *ἀπείω* a praesens *ἀπτομαι* musilo by se z mluvnicе a slovníka homerského vypustiti.

4. *δίσσθαι*.

Slovesa toho nalézají se u Homera tyto tvary mediální: :

1. konjunktiv *δίωμαι* φ 370 a *ἀποδίωμαι* E 763, *δίηται* H 197, O 681, II 246, X 189 a 456, *δίονται* P 110;

2. optativ *δίωτο* ρ 318, a

3. infinitiv *δίσσθαι* M 276 a 304, Σ 162, ρ 398, ν 343.

Tyto tvary pokládají se za praesentní. Avšak smysl na většině jmenovaných míst vyžaduje rozhodně významu aoristového. I tu nezbytno jest prozkoumati místo za místem a ustanoviti význam každého z nich, aby platnost tvarů určena byla přesně.

Konjunktiv jest na těchto místech :

1. E 763. Here a Athene, vidouce pohromu, kterou Ares působil Achajům, pomáhaje činně Trojanům, odebraly se k Diovi, a Here k němu praví :

*Ζεῦ πάτερ, ἦ ῥά τι μοι κρηλώσσαι, αἶ κεν Ἄρηα
λυγρῶς πεπληγυῖα μάχης ἔξ ἀποδίωμαι;*

Úmyslem bohyní zajisté bylo Ares na dobro vzdáliti z boje, jakož také výsledek účastenství Athenina v boji byl, že Ares, poraněn byv od Diomeda a Atheny, bojiště opustil. Proto, myslím, Here praví: „jestli že Ares z boje zaženu“ a ne „budu zaháněti“. Tudy třeba tu konjunktivu aoristu.

2. H 197. Aias zvolen byv losem, aby souboj podstoupil s Hektorem, vyzývá přátel, aby modlili se za vítězství potichu, by jich Trojané neslyšeli, nebo třeba i nahlas, ježto nikoho se nebojí, dokládaje

οὐ γὰρ τίς με βλή γε ἐκὼν ἀκούοντα δίηται.

I tu, myslím, dobře se hodí význam skonalý: „neboť nikdo mne silou aspoň . . . nezažene“.

3. II 246. Achilleus, modle se k Diovi za vítězství přítele svého Patrokla, praví :

*ἀντάρ ἐπεὶ κ' ἀπὸ ναῦφι μάχην ἐροπήν τε δίηται,
ἀσκηθῆς μοι ἔπειτα θεῶς ἐπὶ νῆας ἴκοιτο.*

Tu jediný jest možný význam aoristový: „avšak až od lodí boj . . . zažene, kéž vrátí se . . .“; význam praesentní jest nemožný. Srov. též v. 251, kde se vypravuje, že Zeus jednu prosbu Achilleovu vyslyšel, totiž

τηῶν . . . ἀπόσασθαι πόλεμον τε μάχηρ τε,
kdež užito jest infinitivu aoristu.

4. P 110. Tu přirovnává se Menelaos, an ustupuje od mrtvoly Patroklovy boje se Trojanů, s Hektorem v čele k mrtvole postupujících, ke lvu odraženému od ohrady a pryč odcházejícím:

αὐτὰρ δ γ' (Ἀτρεΐδης) ἐξοπλίσω ἀνεγάζετο, λείπῃ δὲ νεκρὸν
ἐτροπαλιζόμενος ὥς τε λῆς ἠγυῖναιος,
ὄν ῥα κύνας τε καὶ ἄνδρες ἀπὸ σταθμοῖο δίωνται
ἔγχεσι καὶ φωνῇ.

Dle citu svého soudě myslím, že básník líčí lva, který, již odražen byv od ohrady, vzdaluje se, mrzutě a zlostně se ohlížeje po ohradě, kde mu kynula dobrá kořist; tudý překládám: „avšak on ustupoval . . . jako lev . . ., kterého psi a mužové od stáje zaženou . . .“

5. X 456. Andromache, vybízějíc služebnice, aby ji doprovodily ke Skajské bráně, praví:

δεῖδω, μὴ δὴ μοι θρασὸν Ἐκτορα δῖος Ἀχιλλεύς
μοῦνον ἀποτμήξας πόλιος πεδίονδε δίηται
καὶ δὴ μιν καταπαύσῃ ἀγηρολήτης ἀλεγεινῆς . . .

Tu význam praesentní o ději trvácím jest, myslím, nemístný, kdežto význam aoristový nejen k smyslu výborně se hodí, nřbrě i ke konjunktivu aoristu *καταπαύσῃ* věty souřadné; tedy = „bojím se, aby mi Hektora Achilleus v rovinu nezahnal a neučinil konec jeho statečnosti . . .“

6. φ 370. Odysseus požádal za luk, chtěje se také pokusiti, zdali jej napne. Eumaios uchopil luk a nesl jej Odysseovi. Ale, uleknuv se hrozivého křiku záletníkův, vrátil se. Tu Telemachos volá naň:

ἄττα, πρόσω φέρε τόξα,

broze mu slovy:

μὴ σε καὶ ὀπλοτέρως περ ἐὼν ἀγρόνδε δίωμαι
βᾶλλον χειμαδλοισι.

Tu možný jest obojí význam, buď: „ať tě neženou“ nebo: „ať tě nezaženou, házejí po tobě kamením“. Mně zdá se druhý případnější.

Na dvou místech má konjunktiv *δίηται* význam rozhodně praesentní:

7. V O 681, kde líčí se jízda krasojezdce:

ὡς δ' δε' ἀνὴρ ἵπποισι καληΐζειν ἐν εἰδώς,
ὃς τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πλοῦρας συναίρειται ἵππους,
σεύας ἐκ πεδλίου μέγα προτὶ ἄστυ δίηται
λαοφόρον καθ' ὁδόν . . .;

tu *δίηται* má význam „žene“. Pak

8. v X 189, kde přirovnává se Hektor, před Achilleem utíkající, k srnčeti před psem uhánějícímu :

*ὡς δ' ὅτε κερβὸν ὄρεσσι κίων ἑλάροιο δίηται
ὄρσας ἐξ εὐνῆς διὰ τ' ἄγκυα καὶ διὰ βήσσας*

= „jako když mládě laní pes žene, vyplašiv je z lože . . .“

Optativ *δλοιο* vyskytá se jen

9. v ρ 317. Eumaios vychvaluje hbitost a sílu psa Odysseova

Arga:

*οὐ μὲν γὰρ τι φύγεσκε βαθείης βένθεσιν ὕλην
κνώδαλον, ὅττι δλοιο καὶ ἴγνεσι γὰρ περιήδει.*

Tu *δλοιο* má, myslím, význam jednoduchý „vyhnati“ = „nikdy zajisté zvíře mu neuniklo, kterékoli vyhnal“. Tomu nasvědčuje připojená věta odůvodňovací: „neboť i ve stopování výborně se znal“. Byl tedy nejen hbitý, nýbrž i bystrého čichu. Kdybychom překládali „kterékoli honil“, nehodila by se jmenovaná věta, leda by se vykládalo *γάρ* za jistíci.

Infinitiv nalézá se na pěti místech :

10. Σ 162. *ὡς δ' ἀπὸ σώματος οὐ τι λέοντι αἰθωνα δύνανται
ποιμένεις ἀργαυλοὶ μέγα πεινάοντα δίσσθαι,
ὡς ῥα τὸν οὐκ ἰδύνατο δῶν Αἴαντε κορυσιὰ
Ἐκτορα Πριαμίδην ἀπὸ νεκροῦ δειδίξασθαι.*

Tu infinitiv *δίσσθαι* nemůže míti jiný význam leč aoristový = „nemohou zahrnati“, jemuž v závěti odpovídá infinitiv aoristu *δειδίξασθαι*.

11. M 276. V řeči Aiantův, již vybízejí Achaje k statnému odporu proti Trojanům, útokem se ženoucím na hradby tábora achajského, končící slovy :

*ἀλλὰ πρόσω ἴσθε καὶ ἀλλήλοισι κέισθε,
αἶ κεν Ζεὺς δάησιν Ὀλύμπιος ἀστεροπητῆς
νεῖκος ἀπωσαμένους δηλοῦς προτι ἄστυ δίσσθαι*

k celému místu a touze Aiantův i všech Achajů lépe se hodí infinitiv *δίσσθαι* vykládati za aoristový a překládati slovesem skonalým: „dá-li Zeus, abychom nepřátely odrazíce k městu zahrnali“, než slovesem neskonalým „hnali“.

Podobně věc se má na dvou místech v Odysseji, stejnou myšlenku vyslovujících, totiž

12. v ρ 398, kde Telemachos vytýká Antinoovi, že ho vybízí, aby cizince (Odyssea) z domu „vyhnal“, řka

*ὄς τὸν ξείνον ἄνωγας ἀπὸ μεγάροιο δίσσθαι
μύθῳ ἀναγκαίῳ,*

kde význam neskonalý „bych vyháněl“ se nehodí; pak

13. v υ 343, kde Telemachos k vyzvání Ageleovu, aby vybídł matku svou, by se provdala za některého ze záletníků, praví :

οὐ τι διατρέβω μητρὸς γάμον, ἀλλὰ καλοῦν
 γήμασθ', ὥ κ' ἐθέλη, ποιεῖ δ' ἄσπετα δῶρα δίδωμι.
 αἰδέομαι δ' ἀέκονσαν ἀπὸ μεγάρουο δισσθαι
 μύθῳ ἀναγκαίῳ.

K souvislosti celé myšlenky hodí se dobře: „ale ostýchám se ji proti vůli její z domu vyhnati“. Tak jen učinil by po přání záletníkův.

14. M 304. Tu praví se o Ivu lačném, pokoušejícím se vpadnouti ve stáj:

εἰ περ γάρ χ' εὐρησι παρ' αὐτόφι βώτορας ἀνδρας
 σὸν κνσί καὶ δούρεσσι φυλάσσοιτας περὶ μῆλα,
 οὐ γὰρ τ' ἀπίλητος μέμονε σταθμοίο δισσθαι,
 ἀλλ' ὁ γ' ἄρ' ἢ ἤρπαξε μετάλμενος, ἦδ' καὶ αὐτὸς
 ἔβλητ' . . .

I tu *δισσθαι* má význam rozhodně aoristový, ovšem odchodný od předešlých míst, totiž „dát se zahrati, utéci“.

Z přehledu míst jde na jevo, že tvary výše jmenované, vyjma dvě místa, totiž O 681 a X 189 (φ 370 jest nerozhodné), mají význam aoristový. Na oněch dvou místech jest *διηται* (po případě ve φ 370 *δίωμαι*) konjunktiv praesentis k indikativu *δίεται*, který jednou se nalézá u Homera v

Ψ 475. αἰ δέ τ' ἀνευθεν
 ἵπποι ἀερσιποδες πολέος πεδίοιο δίεται.

Ovšem mělo by se přizvukovati *διηται* (*διώμαι*) jako *τιθηται*. Tvary aoristové jsou utvořeny od prostého thematického aoristu; infinitiv měl by se pak přizvukovati *δίσσθαι*.

Výsledky Schliemannových nálezů.

Referuje L. Niederle.

Před několika měsíci vydal dr. C. Schuchardt knihu: „*Schliemann's Ausgrabungen in Troja, Tiryns, Mykenae, Orchomenos und Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft*. Mit 2 Porträts, 6 Karten und Plänen und 290 Abbildungen. Leipzig (F. A. Brockhaus) 1890.“ Sign. univ. kn. 23 F. 339.

Potřeba knihy podobné se dávno cítila. Znalost výzkumů Schliemannových je naprosto potřebna každému, kdo se zabývá kulturní stránkou života řeckého, zejména doby herojské. Ba bylo i mnoho laiků, jež výsledky jeho nálezů zajímaly; než doptáti se jasného obrazu celkového nebylo jim z původních jeho

spisů možno. Proto přehled správný, s vyloučením všech omylů a nedůsledností Schliemannových, je již předem knihou užitečnou, tím více, je-li psán s dostatečnou znalostí věci a kritičností, jako oznámený přehled Schuchardtův.

Nálezy Schliemannovy zvrátily mnohé názory, jež ještě před 10 lety obecně se měly za správné. Abychom výsledky jich učinili přístupnými i těm, jimž se knihy samé do rukou nedostane, píšeme tento referát. Jest delší než obyčejně, ale věc tak obšírnou a bohatou stručněji, tušíme, podati nelze. Vyličíme z počátku výsledky hlavních nálezů, jedno po druhém.

Troja. O Troji samé šíriti se nemusíme; odkazujeme čtenáře na článek v předešlém čísle FL., kde obraz Troje, Schliemannem a Dörpfeldem objevený, dosti obšírně byl vylíčen. Proto pomíjeme zcela detailů, zmiňujeme se jen o závěrku této kapitoly Schuchardtovy, dle něhož Troja jeví se místem přechodu mezi světem řeckým a orientálním, středem mezi kulturou assyrskou, aigyptskou a řeckou. Jen všední nářadí a keramika byly domácí.

Tiryns. Z tradice i historie víme, že Tiryns byl starší Myken, že později založené Mykeny brzy si Tiryns podrobily. Tento poměr stáří dosvědčily i nálezy. Již dojem konstrukce hradeb kyklopských je v Tiryntu rozhodně starší. Hradby mykenské jeví téměř všechny appareilní spojení kvádrů.

Schliemann zkoušel již r. 1876 kopati na hradě tiryntském; systematicky kopal teprve r. 1884 s pomocí Dörpfeldovou. Práci tonto odkryt byl celý svrchní hrad s palácem a podhradí s několika menšími stavbami, snad příbytky služebných. Nejdolejší část dosud neprozkoumána. Byl to právě hrad tiryntský, který, byv nejúplněji vykopán, opravil na dobro staré názory o knížecích stavbách herojské doby řecké.

První pozornost poutají jakési kasematy v hradbách. Ty však nesloužily k účelu válečnému, jak hlavně setník Steffen soudil, nýbrž asi za pouhé sklepy a skladiště. Podobné konstrukce známe z Karthaga. Snad jsou i tiryntské přímo foinického původu. Ke vchodu hlavnímu na straně východní vedl hluboký úvoz mezi hradebními zdmi až k hlavní bráně. Ta je na obou stranách osloupená; z ní přijde se na široký, prostranný dvůr, na jehož pravé straně rozkládá se palác (jeho zdi, dosud až na 1 m vysoko zachované, jsou odkryty), na levé silná část hradeb s pověstnými klenutými¹⁾ kasematy a mohutnou věží.

Druhými propylajemi, opětně v předu i v zadu dvěma sloupy okrášlenými, přijde se do otevřeného peristylu s obětním oltářem, bezpochyby Dia Herkeia, právě proti vchodu do mužské síně paláce. Uvnitř této síně nachází se krb mezi čtyřmi dřevěnými sloupy. Na

¹⁾ Kdykoliv zde o klenbě mluvíme, vždy je to klenba nepravá, docílená pouhým přesahováním kamenů výše položených.

pravé straně od megara nalézala se hlouběji stěna ženská se svým zvláštním peristylem, na levé v komplexu rozmanitých komor začíná nejvíce jedna, beze vší pochyby koupelna paláce, jejíž podlahu tvoří jediný velký plochý balvan. Oba peristylly měly uměle sdělanou a ozdobenou podlahu. Také stěny paláce byly bohatě okrášleny. Na vápenné omítce zachovaly se zbytky maleb al fresco. Užíváno bylo pouze čtyř barev: bílé, žluté, červené a modré; zelená chybí úplně. Nejzajímavější je malba, představující dle Schuchardta výjev z honby nebo krocení býka, v níž se dříve hledal výjev mytický. Krásnou ozdobou předstíne megara byl vlys rosettový, jehož kus je zachován. Je to beze vší pochyby vzor onoho kyanového vlysu, o němž se zmiňuje Homeros v paláci Alkinoově. Kyanos není ocel, jak dříve vykládáno, ale krásný kámen lazurový, v Agyptě, kde nejvíce byl užíván, chesbet zvaný. Tento pravý a drahý kyanos byl napodobován tmavomodrým smaltem skleněným (srv. Helbig Hom. Epos str. 100 nsl.). Právě takové okrasy nalézáme na vlysu tiryntském na půdě alabastrové.

Na východ od hlavního peristylu zachovány zbytky zdi starších doby, z níž palác pochází. V této části byly také nalezeny střepy rázu mnohem staršího, v ruce dělané, a analogické typům z prvního osídlení v Troji; ovšem nelze z toho souditi snad na jediný a též národ. Podobné primitivní tvary povstanou spontánně, nalézáme je všude v celé Evropě. Ostatní nálezy (i malby) mají ráz t. zv. mykenké kultury, o níž hned pojednáme. Mezi nimi jsou zvláště hojně hliněné sošky s postranními výběžky, na srp měsíce upomínajícími. Snad jsou to skutečné idoly, byť ne zrovna idoly argolské Hery, jak soudil Schliemann.

Archaeologové domnívají se, že po mykenké kultuře, jejíž charakteristikem jest vlnitá čára a spirála, následovala v celém Řecku keramika t. zv. dipylská, charakterisovaná hlavně cikcakem a maeandrem. I tohoto rázu střepy našly se hojně v Tiryntě, z čehož lze souditi, že hrad tiryntský trval ještě do doby stylu dipylského. Pak však asi dlouho byl pustý; neboť nalézáme zde teprve pozdější stopy staveb byzantských (mimo dorský chrám asi ze 7 st. před Kr.).

Mykeny. Dále od pobřeží, asi v středu převlaky argolsko-korinthské, leží hrad mykenký v divokém údolí potoka Chava. V Mykenách bylo již na dvou různých místech déle kopáno, ale dosud mnoho zůstalo pod zemí. Slavné hroby mykenké vykopal Schliemann již r. 1876, r. 1886—1888 odkryla řecká archaeologická společnost částí paláce.

Hradby, celkem mladší tiryntských, jeví trojí konstrukci: část jest identická s předešlými konstrukcí kyklopskou, část je z kvádrů, část nejmladší kol „agory“ jest pečlivě sdělaná z polygonů. V severní zdi jsou znatelný též stopy kasemat. V severo-

západním cípu je hlavní vchod, t. zv. lví brána. Známa byla již před Schliemannem tak, že netřeba o ní se zmiňovati. Relief, kterým ozdoben štít, otvíral vždy dějiny řeckého umění, jako dílo nejstarší. Jeví bez odporu vliv umění assyrského neb fryžského, z něhož možno citovati celou řadu reliefů totožných (srv. Sybel, Weltgeschichte d. Kunst str. 42).

Hned u lví brány odkryt byl Schliemannem komplex zdí, mezi nimiž poutal nejvíce pozornost dvojitý kruh nakloněných kamenných desk, úzkou stranou zasazených. Uvnitř jeho našel později 6 hrobů. Schliemann měl kruh za „agoru“, obklopenou jedinou kamennou lavicí. Náklon desk pokládal za úmyslný, pro pohodlnější sedění. Ale již výška kamenů nad zemí činí posazení nemožným, a Schuchardt asi správně náklon vykládá následkem sesunutí půdy skalní. Kruh sám nebyl agorou, ale bez pochyby založen pouze k ohraničení hrobů, hřbitova hradního. Hroby, jichž dna byla ještě ve skále vytesána, našly se při kopání pod vysokým, během věků vzrostlým nánosem. Že hroby původně byly po nějaký čas odkryty, svědčí oltář, nalezený nad 4. hrobem a mnohé pomníky náhrobní, t. zv. stely. Teprve po delší době nasypána úmyslně nad ně silná vrstva země, a ve výši té sdělán kamenný kruh kolem, upomínkou na místo posvátné.

V hrobech ležely mrtvoly pod kamennou klenbou, původně trámy drženou. Když se trámy ty časem rozpadly, sřítla se i klenba, a Schliemann měl z počátku omylem některé její kameny za náhrobní stely „bez ozdob“.

Stely skutečné byly nalezeny: jedny ozdobené plochým reliefem (bezpochyby jen stely věnované mužům), druhé prosté hladké, patřící ženám. V hrobech byly jen kostry; popel a zbytky, jevící spálení, patrně jest vyložiti obětí, zemřelému věnovanou.

Schliemann, jenž z počátku odkryl najednou jen 5 hrobů, soudil ihned na současné pohřbení všech, hlavně po stejném rázu celé hrobní kultury. Její bohatost svědčila mu zároveň pro vysoký rod zemřelých, a tak brzy nepochyboval, že, co našel, jsou hroby Agamemnona a jeho průvodčích, zavražděných po návratu z Troje. Vždyť ještě Pausanias vzpomíná, že viděl v Mykenách 5 hrobů Agamemnona a jeho průvodců, a dí výslovně, že „uvnitř hradeb.“ Ale detailním zkoumáním našlo se, že mrtvoly nebyly pohřbeny najednou, nýbrž v dosti velkých distancích časových. I změny slohu to ukazují, ač nepopíratelné nálezy v hrobech celkem patří jedné kultuře. A Pausanias tyto hroby vůbec viděti nemohl. Bylyť za jeho času již dávno zasypány. Snad vzpomíná jen toho, o čem slyšel tradici, jako by to sám byl spatřil, spíše však viděl jen hroby kupolovité dolního města, o nichž promluvíme později. Tím ovšem není ještě popřeno, že by hroby na hradě nalezené nemohly býti skutečné ve spojení s domem Atreovců.

Nálezů hrobní. 1. a 3. hrob, kulturou sobě velice blízké, obsahují asi jen mrtvoly ženské. Nebylať nalezena v nich ani jedna zbraň, za to mnoho věcí ženám příslušných. V druhém hrobě nejmenším byla jedna mrtvola mužská, ve 4., největším ze všech, 5 kostí. Dle Schuchardtova pravdě podobného výkladu náležely dvě ženám a tři mužům v položení obrazcem naznačeném. V 5. hrobě nalezeny tři kostry mužské, v 6. hrobě, jenž byl odkryt teprve rok po výkopech Schliemannových Stamakem blíže vchodu do hřbitova, opět dvě kostry mužské. Jednotlivé nálezy hrobní, bohatou to kořist zлата, stříbra a mědě, zde vypočítávati nelze.

Jen krátce se jich dotkneme. Ženské hroby charakterisuje zejména úplný nedostatek zbraní, zlaté diadémy hladké neb rážicemi zdobené, náprsníky, vážky, mužské hroby hlavně masky zlaté, hroty kopí, dýky skvostně vykládané, výjevy ze života mužského, meče, zlaté pasy a množství knoflíků, patrně okras štítů dřevěných a p. Oběma druhům hrobů společny jsou zlaté náramky, plechové zlaté kříže a hvězdy sloužící k pošíti šatu, jehlice, zlaté a stříbrné nádoby, hliněné idoly, jakési zlaté chrámky, gemmy ze sardonixu a amethystu krásně řezané, věci z úběle a porcelánu a konečně perly jantarové, zajímavé tím, že chemickým složením nepodobají se sicilským, ale jantarem moře severního, což svědčí o pradávnm obchodu se severem. Mimo to nalezena ještě řada různých drahocenných věcí. Úplně však schází — ovšem s výhradou, že Schliemann mohl snadno zbytky rezem zničené přehlédnouti — železo, a z bronzových objektů hlavně sponky. Ráz a styl věcí těch repraesentuje se jako jednotný, a proto věci ty a podobné jinde nalezené shrnují se pod pojem kultury, zvané mykenskou. Hliněná keramika mykenská je dvojitá: 1. nádoby natřené lakem lesklým a 2. nádoby s matným malováním. Furtwängler a Löschke soudí ve svém díle o mykenských nádobách, že rozdělení toto jest platné pro mykenskou kulturu celého Řecka, a tvrdí, že nádoby skupiny první mají za podklad ornamentace jen předměty přírodní, zejména mořské (algy, mušle, polypy a p.), nádoby pak skupiny druhé ornament lineární, hlavně spirálu. Skupiny první nenalzáme nikde jinde, je specificky řecká.

Kultura hrobů (zejména masky to ukazují) svědčí o vývoji. Mrtví nebyli pochováni najednou. Hroby první, druhý a šestý náležejí jistě jiné době než hroby třetí, čtvrtý a pátý, a sice, zdá se, době pozdější.

Mimo hroby nalezena o něco jižněji vně kruhu jáma, naplněná podobnými drahocennými věcmi, jenže massivnějšími. Nebyl to hrob, jak soudil Schliemann, ale bezpochyby poklad uschovaný ve skříní, nyní ovšem rozpadlé. Massivnost věcí nasvědčuje tomu, že byly skutečně užívány a ne lehce sdělaný jen pro mrtvé, jako část objektů předešlých. Mezi nimi nalezen po-

věstný prsten s řezanou gemmou, představující jakýsi akt adorace (dle Milchhöfera). Schuchardt vidí v tom jen obrázek ženy a dětí v zahradě se bavících. Otázkou původu se nezabývá. Známo, že se hledal původ až v Indii, zejména šat jedinou neznámý byl nevysvětlitelný. Ale nyní na jedné zdi paláce mykenského odkryt byl obraz postav ženských s podobnými sukňemi. Střepy hliněných nádob jeví zde trochu mladší ráz, zejména vyskytují se tu stili-sovaní ptáci. Jeden střep ozdoben znamenitou a důležitou scénou válečnou.

R. 1886 počala řecká archaeologická společnost pod vedením Tsuntovým kopati na západě místa výkopů Schliemannových a odkryla základy dorského chrámu, a sice ze 6. neb 7. století, a na jeho jižním konci základy staveb ještě starších, jež se brzy objevily částí paláce knížecího, který se v těchto končinách vypínal přímo nad příkrým úvalem Chava. Disposici celkovou i detaily jeví tytéž jako palác tyrynthský: tatáž nádvoří, megaron s předsíní a osloupeným krbem uvnitř, sň ženskou, komplexy menších komnat, ba i touž dekoraci. Tato shoda akropole trojské, mykenské i tyrynthské umožňuje nám nyní stanovití jasně typ paláce doby herojské. Není pochyby, že tak, jak ukazuje Tiryns, konstruovány byly všechny knížecí domy doby té.¹⁾

V dolním městě mykenském zajímá nejvíce sedm hrobů kupolovitých, dříve zvaných pokladnami. Tři prozkoumány, mezi nimi největší, t. zv. pokladna Atreova, čtyři ještě neodkryty. Všechny jeví stejnou konstrukci. Neširoký dromos uvádí nás do velké kupolovité síně, určené patrně pro náboženské obřady, z níž vede postranní vchod do malé kobky, vlastního hrobu. Stavby ukazují některé zajímavé detaily architektonické, konstruktivní i dekorativní: tak okrasné sloupy u vchodu, klenbu nepravou a řadu děr, patrně po hřebecích ve stěnách. Hřeby tyto nesloužily však, jak se dříve soudilo, k obložení stěn kovovými deskami, nýbrž dle Dörpfelda jen k připevnění řady ozdobných ržic kovových. Podobných hrobů kupolovitých nalezeno bylo v Řecku ještě pět: v Menidi u Athen, v Orchomenu, ve Faridě u Amykel, u Heraia u Myken a u Pola v Thessalii. Tvoří asi charakteristikon této periody. Adler odvozoval jich původ z Frygie, kde byly pry kopie lidských příbytků podzemních (dle Vitruvia). Skutečně vidíme často, jak v praehistorii typ příbytků přenáší se i na místa mrtvých.

Vedle hrobů kupolovitých odkryl Tsuntas r. 1887 a 1888 v dolním městě ještě skalní nekropoli: 52 hrobů prostého lidu, komůrek ve skále vytesaných, k nimž vede chodba několik metrů dlouhá. Nebyly však pohromadě, nýbrž v skupinách, z nichž každá byla asi hřbitovem jednoho rodu. V každé

¹⁾ Podobné zbytky paláce nalezeny r. 1887 u Erechthia a Prathionu na akropoli athenské.

skupině jeví hroby tentýž ráz. Nikde nebyla mrtvola spálena; nalezené zbytky popele patří patrně obětem. Kostí lidské, nekolikráté nalezené v chodbě před hrobem, nasvědčují snad zvyku s mrtvolou pána pohřbívatí i otroky a zajaté. Hroby byly celkem chudé. Za to se zde poprvé vyskytují sponky bronzové a železo.

Hroby na hradě jsou jistě starší, ale náležejí témuž kmeni. Je tu viděti vývoj kultury od hrobů hradních až k hrobům města dolního.

Kultura t. zv. mykenská zanechala četné stopy na celém východním břehu Řecka, na ostrovech moře aigajského a na břehu maloasijském.

Dosud konstatována dle Schuchardta naleziště na východním břehu Lakedaimonu, v Argolidě, v Attice, Boiotii, Thessalii, na ostrovech Kou, Kalymné, Karpathu, Syru, Theře, hlavně Krete a Rhodu, a v Malé Asii. I v Troji na konci druhé periody zrať se nám v pokladech spirálovitý stil mykenský.

Přistupujeme k hlavní otázce a také k sporu, jenž se rozprel o tuto kulturu. Je kultura, již zoveme mykenskou, ta, již Homeros líčí, je starší, či je pozdější? Odkryly nám Schliemannovy nálezy skutečně týž život řecký, jež nám líčil Homeros? Na to odpovídá část archaeologů: ano, je to homerské. Není to kultura jednoho místa, ale je to kultura jednoho lidu. Kultura ta vyvinula se čilým obchodem mezi kmeny, jimž Homeros dává název Achajů. Tito Achajové skládali se z různých kmenů, Minyů, Ionů, Karů a j. a byli snad i jednu dobu politicky spojeni. Oni opanovali východní břehy Řecka a ostrovy, zatím co uvnitř pevniny seděli Pelasgové. Tak celkem soudí Schliemann, Furtwangler, Löschke i Schuchardt. V této věci však Schuchardtovi tak lehce přisvědčiti nelze.

Zde nutno uvážiti z předu jednu věc. Zpěvy Homerovy jeví původem svým velké difference časové. Odysseia je mnohem mladší Iliady. Je nyní otázka, můžeme-li vůbec mluviti o kultuře homerské, můžeme-li kulturu Homerem líčenou, jež však ve skutečnosti jest kulturou různých dob, pojímati za jednotný celek, nazývati ji všeřeckou, achajskou, a srovnávati ji s kulturou tak věcně ohraničenou a tak jednotitou, jakou se nám jeví kultura mykenská. Znám o všem, že v Iliadě a Odysseii jeví se věcně difference dosti značné, ale přece líčení tam i zde vtiskuje již povrchnímu čtenáři dojem tak stejného rázu, že se skutečné může víra dáti těm, již Homera dobře studovali, a s nimi mluviti o jedné kultuře homerské. Ale v tom tak snadno nelze Schuchardtovi přisvědčiti, když dí, že kulturou, Homerem líčenou a Řekům, Achajům připsanou, je právě kultura mykenská. Ovšem jen se stanoviska dosavadních nálezů povstávají tyto pochybnosti, další výzkumy mohou mnoho ujasniti. Dosud se nám však zdá, že kulturu mykenskou sotva lze stotožniti s kulturou, již připisuje Homeros Achajům.

Kultura mykenká má ráz zcela neřecký. Ovšem i Schuchardt uznává silné vlivy orientální. „Sie zeigt stark asiatischen Charakter, aber zugleich genug schwerwiegende Übereinstimmungen mit Homer, um sicherzustellen, dass mit den homerischen ‚Achäern‘ die Vertreter der mykenischen Kultur gemeint sind,“ dí na str. 363. Ale věc tak snadno vyfídití nelze; a také brzy povstali této „achajské teorii“ odpůrcové. Köhler, zejména Dümmler a Studniczka na místo Achajů vzpomněli na Kary, již dle zpráv Herodotových a Thukydidových zde byli před Achaji. Jim kultura mykenká je kulturou karskou, předachajskou, předhomerskou.¹⁾ Ukazovali hlavně na různost ritů pohřebních: v Mykenách nalezeny jen hroby s celými mrtvolami, u Homera se mrtvoly spalují. Homeros zná dále železo; ve vlastní mykenké kultuře se nenašlo. Na Kary přímo mezi jiným přiváděly je různé symboly z hrobů mykenkých, hlavně sekera dvojí, symbol Dia Karského. Sponka chybí zcela mykenké kultuře; u Homera je obyčejnou atd.

Schuchardt, jenž zajisté správně a snadno odmítl jinou teorii (Pöhlmannovu, Busoltovu), jež záhadnou kulturu připsala řeckým Dorům, nedovedl po našem soudu vyvrátiti úplně námitky Dümmlerovy, Studniczkovy a Helbigovy. My stavíme se zároveň na volnější stanovisko. Nejde nám prozatím o to, kdo byli nositelé mykenké kultury, byli-li to Karové, Dorové, Achajové či jiný kmen řecký, neřecký. To bude možno rozluštiti, až bude vůbec v palaeontologii Řecka trochu více světla a až bude stanoveno přesně, odpovídá-li kultura Homerem líčená nálezům Schliemannovým. A tu se nám zdá, že kultura mykenká je rozhodně starší. Po té stránce zejména Helbig ve svém výborném díle „Das Homerische Epos erläutert in den Denkmälern“ dobře ukazuje na řadu sporů. O některých jsme se již výše zmínili; o různosti pohřbů, sponkách. Železo chybí v Mykenách, ale hojně je už u Homera. Helbig vypočítává, že v Iliadě činí se zmínka o bronzu na 279, o železe na 23 místech, v Odysseii o prvním jen na 80, o druhém na 25 místech (Hom. Epos. str. 330). Kultura mykenká jeví dále mnohem větší luxus. Právě nejskvostnější věci mykenké nemají dokladů u Homera: zlaté okrasy k pošíti roach, zlaté náprsníky, vykládané meče a dýky, řezané gemmy a prsteny pečetní, alabastr, křišťál. Konstrukce hradeb mykenkých nenaají téměř Achajové Homerem líčení. Vůbec kultura homerská jeví ráz mnohem jednodušší (Hom. Epos. str. 58 nal.). V kultuře mykenké vidí Helbig úplné podléhání vlivům orientálním, klesá u Homera již mnohem více proleskuje duch specičky řecký.

¹⁾ Srovnej hlavně Dümmler „Reste vorgriech. Bevölkerung an den Cykladen (Mitth. d. k. k. deutschen archäol. Instituts. Abtheil. XI. 1886 I. 1. str. 15), Dümmler a Studniczka „Zur Herkunft der mykenischen Kultur“ (ibidem XII. str. 1.

Homerský věk je dobou přechodní vlivu orientálního a zbytků barbarství v samostatnost ducha řeckého. Vykládám věc, jak ji líčí Helbig, jenž se kulturou homerskou nejspeciálněji obíral.¹⁾

Silný vliv orientální kultury mykenské upřítí nelze, a sice vliv všech končin východního břehu středozemního. Nejvíce na váhu padá vliv Frygie, Lydie, hlavně Mesopotamie. I foinický vliv se jeví, ač méně. Schuchardt soudí, že květ obchodu a vlivu foinického padá v dobu pomykenskou. Nejvíce byl popírán vliv agyptský. Naproti tomu v nové době zejména Adler, v úvodě k Schliemannově Tiryntu, jasně a přesvědčivě ukazuje, jak i ten vliv byl mocný, zejména v architektuře. Připojme k tomu některé stopy přímého spojení s Agyptem: pětosí vejce, skarabeje, tvar mečů, zlaté masky, sklo, reliéfy a obrazy lotosu a papyru v Mykenách, diademy se závěskami v Hissarliku, alabastrový a kyanový vlys tiryntský. Zbraně podobně vykládané, jako dýky mykenské, našly se i v pokladu královny Aahotepy (Sybel, Weltgesch. d. Kunst str. 55). Také valná část dekorační malby a skulptury má přesné analogie v Agyptě. Srovnajme jen strop orchomenský aneb zbytky geometrických nástěnných maleb v Tiryntě a Mykenách s plafondy thebskými v díle Prisse d'Avenna a poznáme okamžitě tentýž ráz a původ.²⁾

Ukázali jsme na několik bodů (ovšem více méně problematických) vlivu kultury orientální na mykenskou, poněvadž jej Schuchardt blíže a souborně neprobral. Několik řádek styk uznávajících nestačí, vytknuto-li na titulu knihy: „ocenění náleží v světě nynější vědy.“ To je také jen jediná slabší stránka této knihy. Zde není úplně vyhověno vědě. Nepotřebuji ukazovati, že nyní věda se neptá jen po tom, co se našlo v Troji, Mykenách, ale ptá se též, jak nálezy lze zařaditi v celý vývoj antické kultury. Pouhé chronologisování a ukázání na kontakt s kulturou dipylskou zde nestačí. Již t. zv. kykladské kultury a nejstarší kultury hissarlické téměř nedotknuto. Nálezy Schliemannovy spadají dále do praehistorie řecké, a tím i do praehistorie obecné. O tom všem nenalezneme zmínky. Jak se má praehistorická kultura řecká ke kultuře střední Evropy, spisovatel se nezmiňuje. A přece je archaeologům známo, že dojem halstattské kul-

¹⁾ Helbig má hissarlické věci za předhomerské, také mykenské a j. pod., ač jsou pozdější předešlých. Kultura dipylská je již pohomerská. Také kultura prvních osad řeckých v Itálii náleží již době pohomerské. Počátek chronologického ohraničení této skupiny jest asi rok založení Syrakus 784 (Hom. Epos. str. 90).

²⁾ Dr. Tyrš měl ovšem za to, že motivy dekorační, jež v Agyptě od 18. dynastie vládly, mají také původ v Assyrii, ale věc doložena je doklady, jež pozdějšími objevy a kritikou své váhy pozbyly. Dr. Tyrš neznal zejména Tiryntu. Ostatně z části může to býti správné (Athenaeum 1883 str. 92).

tury z části velice odpovídá líčení herojské doby Homerovy. Komu patří tato kultura, odkud vzala původ? Asi z Orientu; ale kudy šla do střední Evropy? O velmi sporných hypotézách zde se rozprávati nebudeme. Ukázati však mohl spisovatel, jak čím dále, tím více kraje maloasijské a balkánské nabývají váhy v prae-historii střední Evropy. V Uhrách zdá se býti mnoho přímého vlivu z jižního Balkánu.¹⁾

Palaeetnologie Řecka je dosud nerozluštěnou otázkou. Neodvedeme dosud jistě říci, kdo byli Pelasgové, kdo bylo obyvatelstvo předarijské nebo předpelasgické, a kam se podělo, odkud přišli Řekové, jaký byl anthropologický vliv Illyřů, Thraků, jaký Karů, Lelegů, jaký Semitů. Zde máme mnohem méně jistých bodů než v posuzování kultury, a proto otázka, kdo byl ten národ, jenž měl kulturu kamennou, mykenskou, dipylskou, nám není tak důležitou. Je také vždy již a priori pochybné, je-li nutno změnu kultury spojovati s novým národem. Stanoviti typy kultury, jich věcný a časový vztah s jinými, to jest první a hlavní požadavek.

Abychom skončili výklad Schuchardtův: Kultura mykenská trvala dlouho, jistě více století. Datovati ji určitě nelze. Dle nálezů santorinských a dle několika aigyptských nejisté datovaných věcí lze pouze říci, že vyplnila asi první polovinu druhého tisíciletí před Kristem. Končí se přistěhováním Dorů. Tito přinesli asi stil geometrický, jenž charakterisuje keramiku dipylskou. Nádoby tohoto slohu nastupují na pevnině za mykenské, na ostrovech však se starý sloh vyvíjel dále. Po mykenském následoval asi sloh melský, pak rhodský, korintský až k vlastnímu řeckému ze 6—4. st. př. Kr. Zdá se však, jak Helbig soudí, že vpád doraký zarazil vývoj architektury a skulptury. Počátky básní Homerových náležejí do doby květu mykenské kultury, dokončení jich však stalo se teprve po přistěhování Dorů. Tím vysvětluje Schuchardt nesrovnalosti a celý pozdější ráz kultury homerské vůči mykenské.

Knihu vřele doporučujeme. Přečtení její je mnohem užitečnejší než čtení Schliemannových monografií. Opakujeme znovu, že díla Schliemannova sama jsou ceny nevelké, pokud díváme se na stránku vědeckého zpracování, a ne na stránku materiálu. Co kde dobrého, jest obyčejně prací jiného, nejvíce Dörpfeldovou. Proto také dílo, v němž nejvíce Dörpfeld pracoval, 'Tiryns', je nejlepší, nechceme-li říci s Perrotem (Journal des Savants 1890 str. 106) — „nejméně špatné.“

¹⁾ Srovnej jen M. Wosinski „Das praehistorische Schanzwerk“ von Lengyel. I. Budapest 1888.

Studie o Milčovi z Kroměříže.

Napsal Ladislav Klieman.

(Pokračování.)

Tak dostali jsme se zas o dvacet let blíže k době, kdy KZ. sepsány byly. K podrobnějšímu ještě určení její poslouží četné narážky současné, které do díla toho jsou vetkány a dílem výslovně dílem skrytě na dobu sepsání ukazují.

Neznámý kněz mluví na př. „o povodni dnů nynějších aneb časů těchto“, „o vodách nyní zkalených“.⁴²⁾ Na konci díla praví: „Ačkoli to moře sklenné gest tiel našých welice řerawé | a nefmirných boleštij plné | a welmi moře hořké a ostré | wšak se skrže ně máme dřiti | a litte pokánij y wtrpenij sobě wčiniti | chceme-li hněwiwého šaudce a ohniwých pomšt | kteréž nyní na hřijšné šwietle wyléwá a wlewati bude wšudy. Gichžo nelze wtecy a wgit | neb widijme očitie šaudy geho nyní hrozné na wšecky štawy lidšké | kterak ge wyléwal na Pány | na Rytijše | Kniežij | Mištry | y Biškupy | na mielštiany y na šedláky. A každému odmiefuge | a jako žtolicze wyřezuge | co kdo má trpjeti | kterau šmrti mřiti | neb ranami ranien býti | neb kterau bijdu podštupiti“.⁴³⁾

Nejlépe však vylíčil povahu doby své v 60. stupni řebřiku Jakubova, kde se jedná o významu zatmění slunce při smrti Kristově. Píše v tato slova:

„Také toto zatmienij Šlūce wnlemž kryštus trpij wkazuge | a jako prorokuge | kterak na pošlednij čaly wštydne | láška jako horkošt Šlunce tohoto | a we wšech řrdečch wšeho šwieta zhašne šwietlo toho Šlunce. to gest. wijra žiwá a šwietla Pána Kryšta. O niemž gt Kryštus řekl. že wty dny Šlunce zatmij gfe | a Miešytz w krew se obrátij | a hwiezdy padati budau. to gest. že ne bude znáti | ani widieti prawého šlunce. totižto. žiwota Pána Gežijše | a geho wijry prawé pro tmy Antykryštowy | a že gfe rozmohau huštie hřijchowé po wšem šwietle | a blūdowé | a zmietenij a šwedenij weliká | že nelze bude wta doby Pána Kryšta widieti | a ani geho žiwota | ani cešty | ani wijry geho. A wtiach tmách naywětšij maky bude kryštus wty čaly odewšech trpjeti | neb wšyckni budau w šlepotách choditi | a wšickni se Pá Kryštu y ge° žiwotu ptiwiti. A pty těnošti šlūce a měšyc. to gt. wšecká Čyrkw Kryštowa niekdy jako měšyc od šlūce odnie° ošwjcena | a wšecká krásna | tať se zatmij | obráti se w krew. to gt w wšecko

⁴²⁾ KZ. I. 4 E.

⁴³⁾ KZ. I. 121 D.

vrutěštwj | a w krwe wyléwanij | a w hubenij gedniech druhými | w nálylé | w hněwy | w roztrženij w nenáwist wpuzenij. Jakož krytús mno^o otó prokuge | a o těch poslednich dnech dij. Powftane lid pti lidu | a Králowštwij pti Králowštwij se zdvihne. A pod tiemi biehy | Slunce y Miefštz. to gešt wfšecká Cýrkew Křestianšká zkrwawij se | gedni skutečnie tepauce a hubijce. A druzý krwe giných žádagice | a nanie se zloštijce. A pod tiemi biehy tak nefnadnými | a hroznými | budau Hwiezdy s Nebe padati. to gešt. welicý fwatij | a welmi ofwjcjenij a slowtunj. A gešto gfau žiwotem byli yako Hwiezdy w Nebi. totižto. w žiwotie Nebefkém wtwrzenij. Tiť budau padati w hřichy | w bludy a w zemfké obyčge proty biehy nefnadné. A toť giž bude nayhoršij wfšeho fwieta nebezpečněštwij | zmietenij | y lidu wfšeho oflepenij | a zawedenij | že témieř wfšyckni lidé | y Stawowé | budau w těch temnoštech krwawý žiwot gmjtí. A toho do febe nebudau znáti | budau weliké zlošti | geden proti druhému welti | a nebudau fobie toho za zlošt počijtati a wážiti | budau nayhoršij hřichy wfšyckni pachati | a nebudau toho do febe wfšickni wiedzeti. Budau Pána Gežijšse wtiechto temnoštech mučiti | w fobie y w giných mrtwití | a nebudau toho do febe znáti | ani toho zanitz dbáti“ . . .⁴⁴⁾:

Slova ta nemohla býti psána před r. 1414, poněwadž spisovatel je mírný kališník, ale také ne po r. 1453, kdy je psán RM. Spadají-li tedy ony poslední časy, jež tu spisovatel líčí, mezi tyto dva roky, nelze, než vykládati je na války husitské (1419—1434), kdy mohl spisovatel vskutku očitě viděti soudy Boží hrozné, které vyléval na pány, rytíře, kněží, mistry, biskupy, na měšťany i sedláky, kdy povstal lid proti lidu a království proti království se zdvihlo, tak že všeska církev Kristova se obrátila v krve prolévání a v hubení jedněch druhými. Líčení, které tu neznámý kněz o době své podává, jest příliš povšechné, tak že se téměř nic z toho do určitého léta klásti nedá. Jediné jen slovo, jak se zdá, odkazuje k určité události. Praví se, že Báh vyléval soudy hrozné také na biskupy. R. 1420, 13. listopadu, dobyli Táboři hradu Příbenic. Mimo jiné padl jim zde do rukou mnich Heřman, biskup Nikopolský, farář Miličinský, tž, který r. 1417 na Lipnici mnoho kněží husitských vysvětil, ale od té doby ve svém smýšlení úplně se změnil; za to utopili ho Táboři pod hradem v řece s ukrutností velikou, ač prosil o život a k svěcení kněžstva jim se nabízel⁴⁵⁾. Možná, že měl neznámý kněz tuto událost na mysli. Pak byly by KZ. psány teprve po r. 1420, nejdříve r. 1421, a poněwadž neznámý kněz, jak jsme ukázali, píše uprostřed hrůzných událostí, jež tak

⁴⁴⁾ KZ. I. 99 E, F, 100 A, B.

⁴⁵⁾ KZ. I. 121 D. Palacký D. N. Č. III. 2, s. 64 a pozn. 48. Vavřinec z Březové ap. Höfler I, s. 429.

černými barvami lící, byly složeny do jista před r. 1434, před koncem válek husitských.

Byly to zajisté také jen časy válek husitských, o nichž se v kap. 18. praví, že v nich Drak vylévá na každou duši i na každou církev svatou: bludy kacířské, u víře míždění, pochybování, zpletení a hrozné zavedení, bázni těžké, strachy své a divné omámení a rozumu i celé duše otrápení.⁴⁶⁾ Poněvadž neznámý kněz jest nejmírnějším kališníkem, může bludy rozuměti jen to, co se odchylovalo od učení církve katolické a mistrů pražských. Podobné odchylné náhledy vyskytly se v Čechách nedlouho před r. 1417, když někteří zavrhovali mši sv., rozličné svátosti všechny téměř mimo křest a svátost oltářní, modlitby k svatým, učení o očištění a rozličné obřady církevní. Byl to počátek učení pozdějších Táborů. Mistři pražští hned r. 1417 a opět r. 1418 prohlásili se proti takovým novotám. Ale tenkrát nebyly ještě tak rozšířeny, aby byly opravňovaly spisovatele KZ. k výroku tak zoufalému. Něco podobného mohl napsati až později, když války husitské byly již v proudu a novotám náboženským žádná mše více klásti se nemohly.

V době válek husitských musíme tedy hledati výklad k oněm šelmám ze Zjevení a z proroctví Danielova, které dle tvrzení neznámého kněze již za doby jeho soužily církev svatou i každou duši věrnou. Kdo jest onen Wehemot, šelma první veliká i jiná menší, jež má rohy Beránka a čtyři šelmy z proroctví Danielova? Kdo je ta nevěstka nečistá a ony kobyly, jež vylézají z dýmu propasti pekelné?

Všechny nestvůry tyto jsou neznámému kališnickému knězi jenom různými zjevy a známkami jediného a úhlavního nepřítele všech vyvolených Božích, rozuměj mírných kališníků, lidu to „posledního, nejhovadnějšího, nejlitějšího, nejrohatějšího, nejzubatéjšího, nejmstivějšího, morděrného a kacířného“ — Táborů.

Důkazem toho případná charakteristika onoho „lidu posledního“, již v kap. 18. a 19. podává. Jest to ovšem charakteristika čistě subjektivní, psaná od rozhodného přívržence strany pod obojí, jenž mimo to, jak níže bude ukázáno, následkem pronásledování, jehož mu od Táborů zakoušeti bylo, nesmírně na ně rozezlen byl. Nicméně, ač ji následkem toho doslovně podepsati nemůžeme, jest přece taková, že na první pohled musíme poznati, kdo čtvrtou šelmou z proroctví Danielova a kobyly, ze Zjevení jest míněn.

Avšak neznámý kněz neobmezil se na pouhé všeobecné výtky, nýbrž obviňuje „lid poslední, bludný a kacířný“ také z některých pozitivních poklesků, jež bezpečně na vrub Táborům se přičísti dají a poněkud i datovati se mohou. Několikrát je opakuje v kap. 18. a 19., na konci této shrnul je však dohromady takto:

⁴⁶⁾ KZ. I. 52 C.

„Hle z tee Rzeči mášs | kterak hrozná promiena | puogde y od Kobylek | y od toho Kozla | a lidu blůdného. A kterak má fwátost tuto naywelebniegfý nohama tlačiti | Kofítely powiecené borziti | a wflecky wiecey dobré a wžitečne kaziti wflecko prawdu porazyti | fwaté nayflyniegfý a nay ofwijeniegfý mordowati | a wfle podlé fwé wuole wfsti a činiti | a wtom wewfsem weliké ftiestij miji a profpijwati“.⁴⁷⁾

První boření klášterův a kostelů přihodilo se v Čechách po smrti krále Václava IV. (16. srp. 1419). Nejdříve v Praze v některých kostelích roztlučeny obrazy, varhany a jiná nářadí, potom vydrancován a vypálen klášter kartouzský před Oujezdskou branou. Podobné stalo se brzy potom v Písku, Plzni, Hradci Králové, Žatci a Lounech. Když pak střediskem nejradikálnější strany náboženské stal se Tábor, zakusily toho zle kláštery v Milevu, Nepomuku, a ve Zlaté Koruně (v dubnu r. 1420). Vůbec na výpravách svých nešetřili Táboři kostelů katolických, a poněvadž mezi nimi záhy vznikla též opposice proti obřadům církevním, nešetřili ani nádob a rouch bohoslužebných, ani obrazů a pod. To asi mní spisovatel KZ. slovy, že „všechny věci dobré a užitečné budou kaziti“.

Co se týče onoho šlapání po svátosti oltářní, má se věc takto: Kněz Martin Houska, též Loquis řečený, jedna z nejnadánějších hlav mezi kněžími Tábořskými, hloubaje se stoupenci svými neustále v písmě, jal se zapírati skutečnou přítomnost těla a krve Páně ve svátosti oltářní a tvrdil, že to jest pouze chléb a víno jako znamení těla a krve Páně. Následkem toho pokládali ovšem on i stoupenci jeho účtu, která se dosud svátosti oltářní prokazovala, za modlářství. Zamítali tedy poklekávání před ní a vybízeli, aby jí lidé nepřijímali víc od kněze, nýbrž aby si ji brali do rukou a sami jeden druhému podávali. Nejvíce však horlili proti obyčeji vystavovati ji a schovávatí, povzbuzující přívržence své s velikou zarytostí, aby posvěcené hostie z monstrancí zahazovali, nohama je šlapali a jinak zlehčovali.⁴⁸⁾ — Učení to vyvinulo se někdy ke konci r. 1420, a ačkoli již 29. ledna 1421 Houska pro ně do vězení vsazen a později upálen byl, udržovalo se i potom mezi Táboři. To jsou ony „časy zlé, které přijdou na svátost tu drahou na poslední časy, které jsou i nyní“.⁴⁹⁾ Nový to доклад, že KZ. před r. 1421 psány býti nemohly.

Jelikož se hlavně Táboři, jak jsme ukázali, za válek husitských dopouštěli poklesků, jež vytýká neznámý kněz v 18. a 19. kap. KZ. rozličným šelmám, nemůže býti žádné pochybnosti více, že jimi jsou míněni buď Táboři vůbec nebo některé zvláštní stránky a částky jejich obce. Obzvláště namířen jest na ně vý-

⁴⁷⁾ KZ. I. 61 D, E.

⁴⁸⁾ Tomek D. P. IV. s. 136. a 137.

⁴⁹⁾ KZ. I. 62 A.

klad o kobylkách, jež vycházejí z dýmu propasti pekelné. Oni jsou ten lid bludný a pokrytecký, jenž slovu Božímu velmi škodí, zvláště tělu a krvi Páně, a nejsvětějších pravd nemůže viděti ani znáti. Nad sebou mají správce, jemuž jméno „vyplnitel“. Který z vůdců Tábořských by tím byl míněn, nelze říci. Dle něho řídí se i poddaní, tak že vyplňují vše dobré a mnozí věci pekelné víru kazíce. Při tom dobývají často vítězství slavných nad nepřátely, živí se krádežemi a loupežemi, jsou ukrutní, hněviví a lítí, rozumy pak mají z bludů svázané.

Kněží jejich přirovnání jsou k nevěstce, o níž mluví sv. Jan, proto že prý nevedou život podle příkladu Kristova, nýbrž vládnou lidu hovadnému dle své libosti tak, aby jejich neřestem nerozuměl; mimo to ozdobují prý se na oko službou Boží co nejkrásnější, zatím však zlými příklady a zlým učením otravují celý svět a do krve pronásledují každého vyvoleného Božího, který jejich hříchy a bludy trestati a ohlašovati počne.

Přivodcem bludů Tábořských jmenuje spisovatel KZ. mistra jakéhosi, jenž se zdál jako hvězda osvěcený, upadl však s křesťanské víry a života nebeského v rozumy přirozené a tělesné a otevřel skrytá a tajná kacířstva rozumem a důvody svými mistrými. Koho tím asi míní? ⁵⁰⁾

Mohl by to býti mistr Martin Houska, o němž přátelé i nepřátelé svědčili, že vynikal učenností, důmyslem a výmluvností nade všechny kněze Tábořské. Vavřinec z Březové mu vytýká, že prý hájil neohroženě důmysly ne doktorů svatých, nýbrž své vlastní, a vydává ho za hlavního rozsévače všech bludů Tábořských, v čemž prý jiní kněží byli pouze jeho pomocníky. ⁵¹⁾ Jaké autoritě se těšil mezi kněžími Tábořskými, patrně je z toho, že ho nazývali andělem vojsk Tábořských, prorokem Danielem nebo andělem. Osten jeho učení namířen byl proti svátosti oltářní, kterou prý nazýval modlou nejvyšší a nejdábelnější, a mistry, kteří víru o ní hájili, jmenoval největšími svůdci. ⁵²⁾

Z pozdějších mohl by to býti mistr Petr Payne, jinak Engliě řečený, učenec to velmi důmyslný, jenž přišel do Čech r. 1417 a zde jako znalec spisů Wiklefových na slovo byl vzat. Z počátku přidržel se mistrů pražských, ale později se od nich odtrhl a byl od nich kaceřován, když do výkladů o spisech a článcích Wiklefových jal se vkládati rozličná bludná učení, s nimiž oni nemohli souhlasiti. ⁵³⁾ Zdali on či Martin Houska jest od spisovatele KZ. míněn, těžko rozhodnouti.

⁵⁰⁾ KZ. I. 60 E.

⁵¹⁾ Höfler SS. rr. Hus. I. s. 399.

⁵²⁾ Příbram, Articuli Martinkonis ap. Höfler SS. rr. Hus. II. p. 328.

⁵³⁾ Příbram v Apologii, rkp. kapit. pražs. D. 49. p. 326. dle citátu v Palackého DNC. III. 2. s. 267. poz. 321.

Nyní můžeme již říci, proti komu neznámý kněz hájil „slovo Boží“: zajiště proti Táborům a kněžím jejich. Také body sporné můžeme vytknouti: bylo to učení o jediné pravé církvi Římské, o svátosti oltářní, o svátosti pokání a rádech kostelních; neboť k těmto věcem se ve KZ. často vrací a právě o nich dává své přesvědčení znáti. Spor byl asi velmi tuhý a zarputilý, když Táboři užili ku rozřešení jeho násilí, vypověděvše neznámého kněze do vyhnanství. KZ., jež v něm jsou psány, podávají důkaz, že poměr mezi nimi a neznámým knězem byl asi již před tím velmi napjatý. Každý téměř rádek dýše tu nezarytější nepřátelstvím vůči Táborům, pro něž nezná spisovatel jména poutivého, a které ku nejhorším šelmám a ranám z prorocství Danielova a ze Zjevení sv. Jana přirovnává. Zdá se, že neznámý kněz tento vynikající místo ve straně kališnické zaujímal, jinak sotva bylo by mohlo takové nepřátelství mezi ním a Táboři vzniknouti.

Pro to svědčí i jiná okolnost. Při čtení KZ. na první pohled jest nápadné, že se v nich velmi často mluví o tom, jaké trápení musí snášeti od ďábla, Antikrista, šelem atd., t. j. od lidu bludného, onen vyvolený Boží, který se jim opře a hříchy a zlosti jejich trestati a ohlašovati počne; na př.: „By wšlecky mocy miel wšeho swieta | gesttie máfs fylniegflijo a zloftniegflijo nafe Wehemota. kteréhož když kdo rozdráždij | a ohláfy geho zloft w lidu | neb geho bludy a giné neřády | nebo w človieku. O kterak se naň stau sewflij mocý wybrogij | a což muož nay vkrutniegflij bog proti niemu nastrogij | budto na statek | neb na dobytek | na duom na dieti | na tielo | a niekdy pak y na dusly | když gemu Buoh dopustij . . . Tak žet proti němu wšlecky mocy swietké y duchownij zbauřij | netoliko zlé a tielesné | ale y lidi dobré gestto se naylepřij zdagij | a gestto gšau od lidi nay zchwalenieyřij | a předewšlemi jako nayšwietiegflij | a neyumdřegflij | a gestto gfe zdagij nayšprawedliwiegflij a Pánu Bohu naymileyřij | a neywierniegflij. A to proto | aby ten kazatel neb človiek dobrý, gestto geho teyné ohlašuge zlofti | nesmiel se takowým lidem . . . zprotiwiti . . . A toho boge tak litého od diábla nafe wglotlé čekej každý človiek dobrý. Kdo gest giž wšlecky menřij boge podštaupil diáblowy a ge přemohl jako Job. A zwlařtie kdo se o weliké prawdy pokuřly | nebo welika kacýřftwa a škrytá ohláfy | a teyné a mlčeliwé a niemé Wehementowy nesflechetnofti oznámij a zgewij . . .“¹¹⁾

V též smysl mluví spisovatel opět a opět v kap. 18. a 19., kde věnuje tomuto vyvolenému zvláštní pozornost. Nejživějšími barvami líčí tu, jak rozličné šelmy jej proto pronásledují rozličným trápením těla i popouzením lidí proti němu, jak mají od

¹¹⁾ KZ. I. 27 A a E.

dábla moc všechny křivdy a bezpráví a násilí mu činiti, kterak ho ukrutně rozsápají, zuby rozkousají a rohy roztrkají . . .

Jestliže KZ. jsou dílo tendenční, tak že spisovatel časy posledními rozumí dobu svou, nelze pochybovati, že také onen vyvolený Boží má určitý vztah k nějaké osobě, jež se tehdy zápasem proti šelmám t. j. lidu poslednímu, Táborům, vyznamenala. A kdo mohl by to býti jiný než neznámý kněz, jenž proti „lidu bludnému“ hájil „slovo Boží“, až proto do vyhnanství vypuzen byl, a jehožto nesmířitelná zášť proti Táborům je dostatečným důkazem, že se jménem jejich nespojoval vzpomínek nejpříjemnějších, poněvadž od nich bezpochyby mnohých a velkých příkoří zakusil.

Tomu nasvědčují jeho vlastní slova v úvodu KZ., kde jako by sám sobě posvědčoval: „Ale žes ty toho draka zmilofti Božij fylnie rozbniawal nediwiż se tomu | žet gt lijt natie a hniewiw tak náramnie. Nebs ty Wehementowi čelift twarý geho otewřel | a strachu zubuow geho nelekal fy se | a chrkánij geho ohniwého a dychtienij hniewiwého | nebál fy se. Proto se gest natie rozlijtil a hniewiwym bogem obořil.“⁵⁵⁾ Jinak mluvívá o vyvoleném onom ve třetí osobě; jestliže tuto přešel do druhé, jest to důkazem, že, co píše, sám zkusil a procítil.

Nyní teprve můžeme ukázati, čím o „slovu Božím“ svědectví vydával. On byl patrně kazatelem, jenž ohlašoval tajné zlosti Wehemotovy, jenž o veliké lpravdy se pokusil, veliká a skrytá kacířstva ohlásil a tajné, mlčelivé a němé zlosti jeho ohlásil a zjevil. Odhalil-li hluboko skryté a tajné bludy Tábořské, byl zajisté znamenitým theologem. S tím souvisí pak, co píše na konci 19. kap., kterak prý to „hrozná věcí budou dopuštěny . . . zvláště na učené v ty časy poslední nebezpečné, kteréž jsou i nyní.“ Výrok tento opírá se o citát z Daniele (XI. 31—33.), kde se mluví, jak lid kacířský „poskvrní chrám síly . . . Ale lid znaje Boha svého obdrží, a učení v lidu budou učiti mnohé, a padnou v meče a v plameny a u vězení a v ukřácení dnů . . .“⁵⁶⁾ Spisovatel vytýká zvláště, co na učené dopuštěno bude, poněvadž sám mezi ně náležel a stejné osudy prožil. Učenými se mohou zde rozuměti pouze mistři university pražské, z nichž, pokud známo, na straně mřných kališníků do sporů s Táboř zasáhli hlavně Křišťan z Prahatic, Jan z Příbrami, Petr z Mladenovic a Prokop z Plzně, kteří všichni pro své přesvědčení od Táboř byli pronásledováni, někteří i vícekrát z Prahy do vyhnanství vypuzeni. Možno tudíž spisovatele KZ. hledati mezi mistry učení Pražského, ano snad docela i mezi mistry zde vyjmenovanými.

⁵⁵⁾ KZ. I. 7 E. F.

⁵⁶⁾ KZ. I. 61 E. F.

Tento neznámý kněz vyznačoval se nad jiné mnohé povahou, která si jest cíle svého vědoma a ničím se od něho odvrátiti nedá. Mohlo by se uvésti více dokladů, nejzajímavější bude však tento: „A tak spadniete na toho člowieka Kralowé | spadniete y Knijzata | spadniete y wliční kniežij y wšlecko duchowenstwij | y wšlecken lid zemfky a tielefný | A boguyte gedni mocý | druzy Pijjmě | gedni hrozau | a druzy radau nepohneť se dobry člowiek a krzeftian | jako flaup | a jako zed mědiená. A jako škála przetwda | byť prawdy wftaupil | byť oblewil byť počateho dobrého nechál | než ftanet ftále až do fmrti w počatě dobrotie | hledie na Pána Gežíšje . . . Takéž y wolený Božíj nebudeť dbáti | že gich gest mnoho proti niemu | že wšlecka zemie | a že glau mocnij | a že glau dnoftognij | že glau nábožnij | že glau wčenij | že glau ftwietij | že glau Aurzednijcy a zprawce ftwietftij y duchownij | že glau geho wyftij | a zdagij gfe przedewftijm ftwietem Stokrat prawieftij.“⁵⁷⁾

Jistě nebyl to muž ducha všedního, který dovedl čeliti kněžím Tábořským snad po dlouhou řadu let, jenž vystihl důvtipem svým hluboko skryté bludy jejich a bez bázně a strachu předtváří lidu je odhalil, jenž volil raději do vyhnanství jíti, než by ustoupil od „slova Božího“, a přese všechny útrapy a nástrahy nejen duchovní, nýbrž i tělesné v přesvědčení svém vytrval. Vyslechněme jen, v jaký ton to vyznívají Knižky o zarmouceních velikých Církve svaté i každé duše věrné:⁵⁸⁾

„Člowiek sprawedliwý | má pewnie držeti cestu swau sprawedliwan | a čistým rukam sfly přidati. A má řícy s Swatým Jobem: Pokawádzť nezhyu neodftaupijm od fwé newinnosti nebo žiwota newinného. Sprawedlnosti mé kteréž gfem počal držeti a wésti tiecht neodftaupim | ale čijm wijce bude mi on trápenij a nefnazy činiti | tiemž já wijc chey weň dauffati. A čijm wijce bude mie on zamietati | tupiti | láti | y hanieti a karati | tiem já gey chey wijce milowati. A wewšlech tiech nefnazech a trápenijch kteréž on dopanftij chey s Swatým Jobem w XIII. kapitole | wftawičně říjkati. Ba by mě byl y zabil wtief vždy budu danfati. Wěre lynie že wflech těchto ran | na fwé naymilofněgftij znefmirné twé dobroty | mnohém wijce dopanftijfs | a čijm ge wijce milugefs tiě ge wijce zamucugefs. Jako na Swatého Joba y na fwého milého Syna | a to ne zhniewu | ale z fwé velké milofsti wšlecko činijfs. Aby y oni ftwým milým lynem ftatečně wjítězili. A tak flrze trpielwoft a wdatnoft drahé a zlaté koruny sobie zaflaužili | a wnij ftebau nawieky kralowali. Kteréžto mnie hříšněmu y každému wolenému rač dopomocy Otetz | Syn | y Duch ftwatý. A muog milý a miloftiwý Pán Gežíšjs Kryftus wkrížowaný | na wěky požehnaný Amen.

⁵⁷⁾ KZ. I. 47 D. E. F.

⁵⁸⁾ KZ. I. 123 B. C. D.

IV.

Stopa, na níž jsme se octli, vede skutečně k cíli. Neznámý kněz a mistr píše v 19. kap.: „A skrže tuto ženu nemijni se | ani má rozumiena byti Cyrkew prawá a Bohu wierná Rziymké^o Kostela | kteráž má motz duchownij od Boha. onijž fem ginde p f a l.“ Tím cituje svůj vlastní spis, který se patrně liší od KZ., a jehož thema asi bylo: „o církvi pravé a Bohu věrné Římského kostela, kteráž má moc duchovní od Boha.“⁵⁹⁾

Jungmann v Historii literatury české zná pro dobu, kdy žil spisovatel KZ., dva spisy podobného obsahu:

a) č. III. 627. [O poslušenství kostela Římského]. Otázka jest velmi užitečná a věděti v této zemi, v těchto Čechách (sic) velmi potřebná: jsú-li křesťané zavázáni býti v jednotě a v poslušenství kostela Římského, a též jsú-li zavázáni pod hříchem smrtelným slušeti v ty úřady veliké od papežstvie až do biskupstvie a od nich se neoddělovati až do konce . . . X aby tudy byli vyraženi a řádové zase zdviženi. Amen. Rkp. Vídeň. 4935. list 125—146. bez nápisu a podpisu.

b) č. III. 639. M. Příbram. Kniha jeho proti Rokycanovi a Čechům sepsaná: „O poslušenství papeže a jeho církve“, v níž všecka horlivá psaní proti Rokycanovi sebral [Lat. i česky vyhlášena byla. Uvádí se v Jafetově hist. br. list 70. i jinde].

Tento poslednějši, Příbramův spis, který znal Jungmann pouze dle citátů Jafetových, dosud existuje, a to v rukopise Vídeňské dvorní knihovny 4314. fol. 139—152. Počíná bez nápisu takto: „Otázka jest velmi užitečná a věděti v této zemi v těchto časích velmi prospěšná a potřebná, jsú-li křesťané zavázáni býti v jednotě, v poslušenství kostela římského. A též jsú-li zavázáni pod hříchem smrtelným slušeti v ty úřady veliké od papežstvie až do biskupstvie a od nich se neoddělovati.“ — Na konec přidáno: „A s tím konec těmto knížkám, kteréž jest Mistr Příbram vybral z svatého písma, mnohých svatých duvoduov o poslušenství starších a jednotě křesťanské velmi pěkné a užitečné.“⁶⁰⁾

Srovnáme-li tyto citáty s počátkem a koncem spisu u Jungmanna pod č. III. 627. zařaděného, shledáme, že se až na nepatrné rozdíly, úplně shodují. Jest tedy to, co Jungmann v HLČ. č. III. 627. a 639. uvádí, spis jediný, a to Příbramův, který se zachoval ve dvou rukopisech Vídeňské dvorní knihovny, a to: č. 4935. list 125—146., bez nápisu a podpisu, a č. 4314. fol. 139—152., též bez nápisu, ale s výslovným podotknutím na konci, že je Příbram jeho původcem.

⁵⁹⁾ KZ. I. 57 B.

⁶⁰⁾ Zprávy král. čes. spol. nauk r. 1878; „O Příbramově spise O poslušenství starších a jednotě křesťanské.“ Podal Dr. Jar. Goll.

A právě na takové dílo odvolává se pisatel KZ. jako na své vlastní. Byl by snad mistr Jan z Příbrami sám spisovatelem „Knížek o zarmonceních velikých Církve svaté i každé duše věrné“?

Jireček zná tyto české spisy jeho: ⁶¹⁾

a) Život kněží Táborských 1429. Rkp. v Třeboni a Roudnici, přepis nový v Č. M. Otištěn ve Výb. II. a v ČKD. 1863.

b) Kniha proti Rokycanovi a Čechům sepsaná o poslušenství papeže a jeho církve. Latině i česky. Od Jaffeta dotčená (III. 639.). — Je to onen spis, jehož se pisatel KZ. dovolává, a jenž se ve 2 rukopisech Vídeňské dvorní knihovny zachoval.

c) Řeči kostelní 20 kapitol. Rkp. rukou Pavla ze Sedlčan, někdy Mystopolův, nyní v Č. Museu (III. 706.). Širší o nich zpráva od Hanky v Rozboru II. 58 sl. ⁶²⁾

A tento třetí spis jest nový rukořpis „Knih o zarmonceních velikých Církve svaté i každé duše věrné,“ dávno již známý, prohledávaný a popisovaný, a přece dosud neznámý.

Rukopis Čes. Museu č. 567 a/1 čítá 327 listů čtvercového formátu. Dle poznámky na deskách náležel kdysi Mystopolovi, do Museu přišel z pozůstalosti Hankovy. Obsahuje tři spisy:

I. Obrana wiery proti Pikhartom l. 1—82^b. Končí slovy: Finis sabbato post Concepcionem beate Marie Virginis per me Paulum de Sedlezana annorum domini 1491°.

Následuje na l. 82^b: „Tabule Czeška k nalezeni Maffopuřta. koliko bude nediel ktereho Roku to zwieř po letech dolepfanych.“ Vyplňuje list 83. a 84.

L. 85.^a je prázdný.

L. 85^b. a 86.^a obsahují verše, jež počínají: „O swolani pikhartfke, genz gt luze diabelfke a febranie lotrowfke, gich rzeczi nekrzeftianske swoleni Zakoniczke“ atd. (Viz Rozbor liter. staročeské.)

L. 86^b. je prázdný. Po té jest vřaděno:

II. Dvacatero přičin, proč jest lépe přijímati pod obojí spůsobů než pod jednú (titul pozdější rukou připsaný) l. 87.^a. — 132^b. Končí: Finis sabbato in Albis annorum domini 1490.

L. 133. a 134.^a. je prázdný. Na l. 134^b. červeným inkoustem napsán jest titul:

III. „Poczinagi se Rzeczi Miftra przibrama. Prwnie kapi“ . . . Toto dílo zaujímá ostatek rukopisu na l. 134^b.—327^b. Bezprostředně za titulem podán přehled dvaceti kapitol:

⁶¹⁾ Viz jeho Rukověť literatury české. II. s. 144.

⁶²⁾ Zpráva Hankova obmezuje se pouze na to, že opsal titul a vřčet kapitol na l. 134^b. a sem tam, prý k účelům filologickým, některou větu vytrhl, kteréžto výpisky asi 5 stran zaujímají. Do věcného rozboru se Hanka nepustil.

Prwnie Kapi ^a . O ženie kteru widiel S. Jan a o gegi stalofti.	
O žiwotie bohomyšlnem.	druha kapitola.
O trapanij duše	iiij. kapitula.
O poznaniij hniewu Bozie ^o a milofti geho	iiiij. ka.
O Sfelmie fylne piekne nauczenie	v. ka.
O Stalofti w pokuffenij	vj. kapitula.
Podkrzizem krystowý wstawicznie oby ^u	vij.
Ze Člowiek ma przigimati wsecka ptiwē	viiiij. k.
O Sylnem milowani pana Boha	viiiij. k.
Krzizowanie od tiela X. kapitula.	
Kterak hrziechowe krzizugi člowieka	xj.
Kterak diabel krzizuge czlowieka	xij.
Kterak male hrziechy welmi obtiezuge	xiiij.
O Smilnem pokuffenij	xiiiij.
O Trapanij a krzizowanij odwieta	xv.
O trapanij od dobrych lidiij	xvj.
O trapanij od zlych lidiij	xvij.
Vkory rzezne przemahati	xviiiij.
O Zenie magicz napoy w zlatē kalichu	xix.
Wfficzni wolenij bozij neczekayte gineho nez tiezkeho trapanie nase	xx. kapitula.

Na l. 135^a. počíná text KZ. Rozdělení na kapitoly v něm naznačeno není výslovně, ale dá se poznati dle iniciálek a srovnáním s vydáním z r. 1542. Zároveň dlužno konstatovati, že není na l. 134^b. udán plný počet kapitol; neboť kapitola 20. počínajíc na l. 229^b. musela by obsahovati sama jediná celou druhou polovici spisu, kdežto první polovice by se rozpadala na 19 kapitol. To je však nemožná věc. Písař z neznámé příčiny napsal pouze 20 kapitol. Ve skutečnosti se jich čítá více, a to: 21 k. na l. 240^b., 22 k. na l. 250^a. Na l. 255^a začínají stupně řebříku Jakubova, jichž jest 83. Jsou rovněž tak jako kapitoly poznamenány iniciálkami červenými nebo modrými. 83. stupeň nalézá se na l. 300^b., kde hned počíná šesté křížování, na l. 303^b. jest křížování sedmé, po němž stať o „rozličných mučedlnících“ zavírá rukopis na l. 312^a—327^a. 23. k. nalézá se ve 20. st. na l. 263. Poslední dvě křížování a stať o rozličných mučedlnících tvoří zvláštní kapitoly.

Rukopis končí: Finis in wigilia nativitatis domini sub anno domini 1490 per me Paulum de Sedlczana.

Dle toho byla by druhá část rukopisu psána dříve než první. Aby další vývody mohly býti spolehlivé, nutno dřív určití poměr RČM. ke KZ. a k RM. Rozdíly mohou se vyskytnouti buď v obsahu a jeho spořádání, nebo ve tvarech mluvnických.

Podotýkám předem, že obsah RČM., až na něco málo výminek, úplně se kryje s obsahem KZ. Výminky jsou :

1. Text bývá místy všelijak porušen buď v RČM., nebo ve KZ.:

RČM. l. 154^a: když $\bar{g}t$ pan boh zemi stworzil. to mienie | ze tielo | Tehdy $\bar{g}t$ natworzil wte zemi | wfleccka howada | wfleccky flhely | wfleccky ryby y potwory.

154^b—155^a: giz 'gich nemoz yzadny skrotiti | než wzdyczky budu fwych howadnych moczy a wafni poziwati. Ale blaze to w czlowieku | který iako Noe wfleccka zwierzata y pitoma y diwoka | y ptactwo | y zemieplazy ma wiwe arfle | to $\bar{g}t$ w fwem tielo.

178^b ařnad dieřs | procz tak pan dopuřtije nany řmilořti toho řuřenie | anebo aby zwelebil pan chwau swu konecznie natu duřly | atak dopuřtieno *ge*.

202^b wfřak kdyz wzři ktereho bratrcze nebo řeřtriczku | ana lepe než on prořpiewa až dořmrti ře zarmuczuge | aiako ktera zena nafwiete prořpiechow obecnych | y take dobrych řkutkuow a darow bořich řada.

233^a ařpon rozumiege | ze buoh neřpawedliwym řudem ranil mie *gt*.

Mnoho chyb povstalo nepozorností piřařovou nebo sazečovou, na př.: „hlawnie zpiewali“ (RČM.) místo „řlawnie zpijwali“ (KZ.); „a odgal $\bar{g}t$ korunu řlawy me“ (RČM.) místo: „s hlawy me“ (KZ.); „bogecy ře pro řalořt wiečne^o zlorzećenřtwij“ (KZ.) místo: „pro yalowřt“ (RČM.) atd.

2. RČM. oplývá řpatnými citáty z bible, kdeřto ve KZ. bývají řpřávně udány.

3. Nejdřležitěřší rozdíl vřak zaleří v tom, že na řekolika místech jeví text RČM. mezery u řrovnání s přřslušným textem KZ. Jsou to místa tato:

KZ. l. 13 B. Kdyř geřt Pán Buoh zemi stwořil | to minij ře tielo | tehdy geřt neřtwořil wté zemi wflech howad | wflecky řlhelmy | wflecky ryby y potwory...

13. C. (Ale niekteré řau diwoké) | geřto gich řádný rozum nemoř okrotiti | gediné leč kdyř řau geřtie mladé. Tak kdyř ře diwoke zařtaragij w řlowieku řádořti | giřt gich neyako Noe wflecka zwijřata pitomá y diwoká | y ptactwo y zemieplazy má w řwé Arfle | to $\bar{g}t$ w řwé těle (okrocené)...

29. B. A řnad dijřs | proč tak Pan Buoh dopauřřtij duřly wweřiku neřwobodu wgijti. Muořeřs giř rozumieti potomto Manas řeřlowi | že pro řřijchy dopauřřtij naniekoho řmilořti to řauřenij | a neb aby zwelebil Pan Buh řlawnu řwau nad řau duřly. Ano také dopuřřtieno gemu...

44 D. wfřak kdyř wzřij ktereho bratra neb řeřtru | ani lepe než on prořpiewagij až do řmrti ře zarmuczuge a yako ktera řena nafwiete řlodu řáda | takeř ona prořpiechów obecnych y take řkutkuow dobrych | a darow Bořijch řáda.

64 A. Ařpon řrozumiege | že Buoh řpawedliwym řaudem ranil mne geřt.

RČM. I. 222*: a skrže tuto zenku |
netoliko rozumieg wllie zle
Czierkwe kniežtowo ...

KZ. I. 57. B.: A skrže tuto ženku |
nemijni se | ani má rozumiena
byti Cýrkew prawá a Bohu
wierná Rzijské^o Koftela | kte-
ráž má motz duchownij od
Boha. onijž sem ginde pšal.
Ale skrže tu ženku rozumieg
netoliko wllij Cýrkwe | zlé
Kniežtowo ...

Zde je vynecháno v RČM. místo veledůležité, které vede na stopu pravému spisovateli. Možná, že stalo se tak pouze nepozorností písařovou, poněvadž předchází i následuje tu stejná skupina slov. Na konečný výsledek naší práce nemůže to však mít žádného vlivu, proto že ještě jiné důvody s dostatek Přibramova autorství dokazují. (Dokončeni.)

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentálu doplňkovému.

Napsal Jaroslav Hruška.

(Pokračování.)

bych, běch, biech, byl jsem a pod. (= factus sum, ἐγενόμην) s instr.:

Ten (sc. klodoneus) byl první kral franczsky. Od toho krale possel syn gmenem Clotarius. genzto po nem byl kralem franczskym Pass. 328 — W ti czaři constantin vmrziel. a po nem zly Julian ciefarzem byl t. 282 — poczie mylliti kako by fweho ciefarzje vratil a sam ciefarzem byl t. 426 — Po nyekolik miefiecich dyoclecianus vmrziel. a maximianus po nem ciefarzem byl t. 424 — Potom po smrty Juliana ciefarzje po nyem Jowinian ciefarzē byl t. 301 — Po tyech czařiech constantinus ciefarz vmrziel. a po nem Julianus ciefarzem byl t. 389 — Nayprwe byl w školnem vzzeny mistr weliky, potom byl vzzenyuk yezu kristow. a nayposle byl papezem t. 420 — Pro nezto wolili. aby swati felix papezem miefto liberia byl t. 376 — Swati Mamer-tinus nayprwe pohanem byl t. 475 — genz potom toho miefta biskupē byl t. 418 — Tu oba k weliciey czty przyfla. gudolfus byl biskupem w meczy anchizus byl první na kralewem dworzie t. 329 — w tom koftele w nemzto nyekda byl swati szcepan alcyprziefstem t. 401 — miefto w nemzto swati auguštyn biskupem byl t. 465 — Tiech czařow decius ciefarzem byl t. 420 — Bych nebyl krzeftanem ynهد bych sie pomřyl t. 361 — Tehda Julius

papez zamýšlil. aby Eusebius biskupem byl t. 388 — a tehda biesse tu swati ambrosius biskupem t. 463 — toha času otta byely czyesarzem biesse DalC. 42. 3 — Tehdy Swatopluk u Moravě králem biesse, kněz český jemu slúžiesse Dal. 23. 3 (Swatopluk waz koning in Merhern vbir al 4 t.) — Po tom by knězem syn jeho Spytihnev DalJ. 46. 1 — (Swihoyerus wart czu herczog irkorn t.) — Kdyz snide swatý Václav by knězem bratr jeho juti Boleslav t. 31. 2 (sin brudir, herczog waz 2 t.) — Potom snide kněz Přemysl, po tom by knězem syn jeho Nezamysl . . . Po něm Mnata knězem biesse t. 16. 4 — Tehdy také umře kněz Vladislav, po něm by knězem bratr jeho Soběslav, t. 64. 1 — Tak snide álechtný kněz Soběslav, po něm by knězem syn jeho Vladislav. Ten nenásledováše otcě svého, prietel biesse jazyka němečského t. 66. 10 — Unislav po otcu knězem byl, ten jest v krátčé života zbyl. Po něm byl knězem Křesomysl, t. 16. 13 (Nach dem vatic richte Vnizlab, der gink kurczlich ab. Strizzomizl, sin son, kam darnach czvm herczogtum t. 18) — když si ty knězem byl t. — Kdyz Bořivoj knězem biesse t. 63. 1 — Tehdy kněz Otty bratr po Daněliu biskupem biesse t. 74. 15 (Do war . . . Wratizlab, gefudert nach dem Daniel czu dem bistum gar snel t.) — Bý boh hi to zrachzil Bý takys byl czefkym krale AIB 3^b. 12 — Ponydz geft tu opatem byl Hrad. 10^a. 6 — Ponem by knyezem czefkym wratizlaw t. 28^b. 13 — Vmrzie kniez brzeczizlaw myloftwy. By knyezem zbyhnyew nelakawy t. 25^b. 7 — knyez brzeczizlaw ieho syn wita Czis natolec z sweho otcyze. Iby knyezem czefkym wtom roczye t. 15^a. 10 — Byl geft nayprwo puftennykem potom byl tweho otcyze zpowiednykem t. 15^b. 4 — Kanownykiem nawyšehradie biesse t. 4^a. 10 — Nebof ty gedna zašluzyla, gfuczy dyewku, matku byla Vit. 83^a. 12 — Acz gye y byl bozy sluhu t. 30^a. 824 — Gyehoz dyewka porodyla, porodywšly, dyewku byla t. 39^b. 387 (czyštu pannu zoftala, mus. ruk.) — Jako knyez genzto byl drzyewe zydem t. 40^b. 466 — Teyt dawagy meho myleho gedyneho syna, aby byla tomu matka (matku Krist. 2) gemuzto glem ya otec Krist. (LF. roč. XI.) — Tu Záviše královú Alžbětu sobě za ženu poje a hajtmanem zemským biše Přem. Ot. a Záviše 125 — Aby sám byl mocným králem ŠtV 157 — aby snad nebyl mlacem neb oráčem, aneb jiným řemeslníkem Št. uč. 139 — kdyby kto měl králem býti t. 198 — že počal býti člověkem ŠtV 180 — Protože ráčil člověkem býti t. 180 — Chtěl člověkem býti a vždy jsa bohem t. 316 — genz nad knyzy starostu biesse Pass. 126; rovněž Pass. z r. 1395, 56^a)¹⁾ — atak hanebnye nedala zahubyti šwey mladošty brz poczefarkey radošty mocznu czyefarzewu byla Kat. 1270 — nebyl-li by biskupem to mu za otdiel jmieti Dall

¹⁾ Fil. listy roč. XV, str. 249.

46. 30 — a ſed od ſwego otce . . . y bych mnychem Otca 364^b — a Cziefarziem Julyanus byl t. 438^b — ya odpowiedieh zebych radięy mnychem byl t. 391^b — obrzezaw ſie yako zyde czynie byl zydem t. 348^a — Nebo gemu dyabel wkazowaffe yako by prawym polsem byl t. 348^a — y pocze ſie gy nezdati by byla ſwatoſty ſwata Alzbieta t. 493^b — kdyz geſſtie biech robenczem a biech opatem Theonem t. 348^b — kdyz bieffe w Egyptie mocnym poprawczy a wladarziem t. 317^a — genzto kdyz bieffe mnychem wklaſterzie a bieffe oſtaruzny a popem bieffe t. 332^a — a bieffe ten bratr drziewe hrnczerzem t. 170^a — Bieffe gedem mnych zahradnyke (sic) genz 364^b — Sv. Makarius biskupem Jeruſalemským byl Pref. 193 — Po ſmrti krále Davida byl králem ſalamoun Har. I. 217 — Jako ta země, kteráž na onea čas nejuſlechtilejšim královſtvim byla Blah. gram. (ſtr. 246) — Byl jejich heytmanem, pánem, řečnikem, vůdcim, pokuſitelem, ochrancim etc. t. — Byl tento nebyl zločincem t. — Žába tak ſe dlouho nadýmala, až ſe rozpukla i nebyla ani žabou ani volem t. (ſtr. 217) — od Sázy až do Moravy své dědiny jmieſe, toho ſyn ſvatý Vojtěch biskupem bieſe Dal. Jeſ, 32. 21 — aby co u Boha moudré jeſt, ſvětu pouhým bláznovſtvim bylo Lab. 48. 2 — aniž ſe jeſtě znají, a aby lidmi byli vědí I. 5. 8 — a byl by tak mnoho jako vězném věčným t. 12. 4 — Zahradník nejlépe na tom ſtěpuje, což ſtorem jeſtě nebylo Did. 83 — Miſtr Jan Huſ ſkol zvláſtním milovníkem a vzdělavatelem byl t. 167 — Kdybych já byl malým ptáčkem Suš. 253 — Kdybych byla ptáčkem, takovým sokolem t. 579 — Nebyl bys pánem, kdyby nebyl chlap chlapem Mudr. 327 — Žádná kráva není, aby telátkem nebyla t. 266 — Kdo nikdy nebyl poddaným, zřídka bývá dobrým pánem t. 323.

budu (ero) s nomin.:

ſyn bud mí wecze k dyetatku AlxH 3^b. 8 — wratyſlaw*) knyzeze wczexach bude Pass. 315 — Chovajž cně kniežete ſvého a buď vládař kraje poſtoloprtského Dal. 20. 10 (ubir Poſtolopirtensem biſ(t) ein richtir genem 13) — A když jeſt tak ſlechta ſ chlapſtvem ſmieſena, bude Božena má žena Dal. 41. 20 (v rýmu) (Secht darvm min wib Boſena 21) — Wacław bude gmye olywe prwey a woytyech olywe druhey DalC 27 — a gych rowowe budu gych domowe v wyky Hom. Kl. 2^b (et ſepulcra illorum domus erunt in eternum, t. 2^a) — Buoh chce ſtobu przebywati aty budeſ ieho matí Hrad. 121^a. 20 (v rýmu) — Ten hrob zamcho ziwenye bude me wſe wtieſſenye t. 39^b. 2 — Proſſye izagine ktoz budu ieho ſluhy t. 22^a. 16 — Knyez řbyhnyew nemiloſtwy zhy(n)e Apotom bude knyez wratiſlaw t. 22^a*)

*) Zde jako i v některých předešlých a následujících příkladech se může „kněz Vratislav“ pokládati též za podmět.

— Wtom ſu darzye znamenay zet ty bude kral nadkraly Vít 22^b. 3 — ze on bude knyez we wſyem knyeczſtwy wſyech naywyczſſy w duoftogenſtwy t. 22^b. 199 — Gabriely, bud pofel k przyepowyzſſene ſwatoſty Krist. A pak kdez ſe wezme ybude opyet zrcncze wzroſta Œt. uĉ. 19^b. 2 — Budeſſly dobreho towarzſtwie naſledownyk budeſſ naſledownyk y gych ſlechtoſty t. 46^a. 1 — Ale jen on ſám buď cil koneĉný ŒtV 262 — Ta neděle bude den radosti a weſelě t. 296 — yakz gy me ſluhy nauczye . . . bude tiemz die(e)m hoſpodarz Kat. 825 — „Syn my“ wecze „bud“ dyetatku AlxV 20^b. 1919 — a tat leta budu twa korona to geft odplata weczna nebo mzda OtcA 233^a — Genz ſie wſieho neodpoy nebude muoyg wczednyk t. 416^b — Podneſſný den bud ty muoyg ſtaroſta a yat budu twoyg wczednyk t. 183^a — wczenik OtcB 53^b — To buď dokud jſi žiw, tvá práce a zaměſtknání Lab. 39. 2 — Tu grammatika tvá bude ſlov mých powaſování, Dialektika wira k nim, Rhetorika modlitby a wzdyĉhání, Fyſika ſkutků mých rozjímání, Matematika dobrodiní mých wázení a měfení Lab. 39. 5.

budu (factus ero a pod.) s instr.:

Tens ius taky Babilo twým krale m bude AlxB 4^a. 2 — A tak bude bez muzkeho poznanye matku tomu gemuzto glem ya bozſkym czynem otec Krist. 5^a — A komuz geden manzel bude kmotrě Œt. uĉ. 40^a. 1 — budiž tiem kamením rozptyleným Œt. Erb. 149 — Že dřevo bude uhlem uhel popelem, popel ſtklem t. 319 — Nech(ci) ſwei materzy przieti dele tei prace bez ſtudu czieſſarzewu ya nebudu Kat. 282 — Geſczet gy nauczye tomu zet ona Czieſſarzewu rada bude t. 1444 — W tom ty lyde myechu wyeru Ze te zemye krale m bude AlxV 13^a. 10 — Já jsem waſím nejlepſším pſtítelem byl, od toho dne waſím nejúhawnějším nepřítel m budu Mitr. 171 — a já tobě k wůli budu lékařem twým t. 39. 6 — Buď we ſvětě poutnikem, podruhem, pſchozím, hoſtem; u mne pak zde domácím mým t. 53. 1 — Smrt naše bude před očima božíma muĉednictvím Protiv. 207. (1756) — Ledacos ledaĉinou bude Suš. 252 — Lysé hřibě i koně m lysým bude Mndr. 223 — Byť ſowa pod nebe létala, ſokolem nebude t. 214 — Buď za mládí ſtarcem, abys byl we ſtarosti mládencem t. 306 — Nebuď lwem w domě ſwém t. 375 — Buď hoſtem, dokud ſwatba trvá t. 417 — Budiž, o matiĉko, pomocníci naši Suš. 61 — Jeſtě za tři léta mládencem pobudeš t. — Buď jim otcem dobrým t. 55.

Podobné pſklady cituje Mikloſich již we ſtbul.: ne bađi niktože ludoſa tu, nebađi niktože zľz Supr. 314. 9 — budemľ obradowaniemľ *γενόμεθα ἐπιχαρμα* Op. 2. 2. 263.

Sowa, choĉby pod niebiosa latala, ſokolem nigdy nie będzie Przysl. Vondr. czy ona będzie dobrą ženą. Skarbek Sm.

Některých substantiv užívá se v doplňku téměř adverbialně:

ač ne všechněm, pravdať jest, toho se dostává Lab. 10. 1 — pravdať jest, některý by neuvázil t. 8. 2 — zle mu pravda nebolo Hatt. 2. 253.

Doplňkový pád nahrazuje se mnohdy předložkami a částicemi:

za: lucrecius yenzto za starostu bieffe Pass. 377 — to wam bude zaznamenye Hrad. 79^b. 8 — Ermolaus przygyel f nymy gfa za hlavu mezy nymy Leg. o 10.000 ryt. — my jiným národům jsme za posměch Háj. 10 — jak za pořádek a obyčej jest Žer. záp. II. 139 — naposledy zadním kontům za podíl byly Lab. 10. 9 — byl jsem ve mlýně za práška Suš. 743 — já nebudu za zloděje Bart.

avšak s nejvyšší bude mu potěchou Čel. 114 — luž. z hospodařom, z kňezom, z kralom byč.

a gt (sc. grammatika) gako první cwičení mládeže Gram. Ben. Opt. 1643 — jako putnyce w rzymye bila (sv. Brigita) ňuziecz bohu Brig. 7^a.

Doklady k ostatním slovesům mimo „býti“.

Doplňkové jméno vztahuje se k podmětu věty neb k předmětu v akk.

Participium spojité:

když by mohl protywenstwie a krzywotu trpieti mlcze OtcA 222^b — ten (synáček) wiezy šmrti czekagie t. 175^b — zet geyg wyženu tupa holy t. 182^a — aby gefytenstwyje wfleho tohoto fwieta oftana y fiei do klastera t. 190^a — Rachel placie synow fwich nechtiela fye wtieffiti Koř. — yudas potyese nazzie ozziela maters pořem zzobie senu Jid. — tu fie fudczie rozhnyewaw kazal . . . Pass. 349 — az yeho rzimfka knyezata fobie za radcy woliwffe Pass. 384 — wzeniffy ruku yeho gey wzwedla t. 380 — češćí páni uzřěwše je tak chodiece Dal. 90. 75 — wratiw fie puftennyk wzrze kofyk fwalen OtcB 309^b.

Participium absolutní.

y tak nam geft dobro takto pohodly czyniecz OtcB 487^a — tey modle kaza ftati nehnuce fie t. 116^a — a to geft welyka cznoft kdyz wneduzeny geft pokorne wtrpeny a boha wtom chwalece t. 366^b — neb by byla hanba tobye stworzyw gey podobna k sobye Vít. 17^a. 1268 — tu fie fudczie rozhnyewaw kazal gey hlavu oholity a fwlekffe wefty Pass. 349.

mníš se věda a mníš se jsa chud vz. mnieti se, rovněž činíš se věda vz. činiti se atd.

Doklady po slovesech seřazených dle skupin:

jíti: s nom. adj.: bezpečny z bozye pomoczy czyestu dyete Vit. 96^b (securi de Dei adiutorio iter agite).

choditi: dnes fnad chody zdraw y yassen AlxV.

ležěti s nom.: ona yuz vmrla lezy Pass. 338 — iehozto fwate tyelo mrtwo lezieste t. 476;

s předl.: tak fye twrdye fella byesta jakz zaumrla lezyesta AlxV 1582;

adverb.: twe tyelo mrtwy lezalo zzaloftnye Roudn. 2181.

seděti s nom.: Němci v svých domech zatvořeni sediechu Dal. 104. 32 — nefedi vřtawiczny dworem f czeledy Rožmb. 54 — co tak smutna sedíš Suš. 469.

Nepatří sem instr. subst.: kdyz kto s zzeny fedy purgraby na czyzyem hradye Rožmb. 29 — acz y dworem na gednom fbozy fedy hospodarzem t. 51.

v-státi s nom. příd.: že my také syti ten den vstaneme Hus 1. 115;

s nom. subst.: trzety den wfal z mrtwych toczefł y w tyele y w duffy czely czlowykek wfal Št. uč. 15^a. 1.

státi (stojú) s nom. příd.: tak zahanben stasse Pass. 352.

s předl.: ale když nic nejmějieše za jiného chlapa stojieše (achte man sin nit mer) Dal. 76. 10 — proč Čechy za lidi stáchn t. 84. 15.

Nepatří sem: kdyz fwaty kornelyus muznie stal v wierzie a wytiezem v welykých mukach OtcA 402^b, zde „vítězem“ položeno na roveň s „mužně“ — stáj hezky panáčkem Us.

teci s nom. příd.: potok ten tři dni krvavý tekl 68. 23 (dovon des bachiz flut dry tage ran mit plut).

Nepatří sem subst. instr.: mléko ščedře tečieše potokem Kat. 3453.

stviěti se s nom. příd.: oczy gesto fye tak fwyetla ftkwyeta Modl. 54^b. 64 v.

zdiěti se s nom. příd.: zywot lidy malo fie swat zda Pass. 277 — synu jeho počě ta řěč nepodobna se zdáti Dal. 66. 21 — zdasse fye gey nefi tuezek Hrad. 30^b. 13 — gesto (slovce) fye gym zdięgy dworna t. 100^a. 13 — ze fye hwyezdy drobny zdagy Vit. 12^a. 852 — czos ginemu wzilno toy gmu zie zda wfę pochilno AlxH 4^b. 13 — gesto fe fobie zdagy mudrzy Št. uč. 41^a. 5 — hodneg my fe zdalo abych . . . t. 28^b. 1 — czlowiek neustawny bude fe zdaty tichy t. 26^a. 2 — yakz my fey zdalo podobne t. I^a. 2 předml., — skutek acz fie ydobry zda t. 21^b. 1 — hrozno fye gym zdasse ybrzydko na to hledyety Kat. 2780 — škoda genz fe swietu zda welika NR 1799 — králi fie podobno zdasse by fe toho neodwłaczil t. 540 — kratka fe gemu zdala chwyte OtcA 29^a. 2 — to fie gemu welmi řladke zdasse t. 141^b — nakonczy mi fie nezda podobno t. 448^a —

czoz fie gy zdalo zrziedno a poczeftno toho zby t. 483^b — any wam fie zday neznamo a daleko to vczeny t. 16^a — oblyczeyg bude mi fie zdati krafen a cztný t. 246^b, 247^a — czoz fie zda lahodne na tom fwietie t. 476^a — geffto gynym bratrzym fie zdalo welmi ohyzdne a tiezke t. 332^b — czefta kazdemu fie zdaffe fnadna t. 447^a — to bi fie przyeliffno zdalo Pravda 431 — než tu mi se opét nesnadné zdálo Lab. 1. 3 — takovy že se i on zdá t. 18. 13 — měly tu moc, že věc daleká blížká a blížká daleká, malá veliká a veliká malá, mrzutá krásná a krásná mrzutá, černá bílá a bílá černá atd. se zdála t. 4. 4.

S instr. příd. jm.: šel jsem, abych se nesmělým nezdál Lab. 9. 12.

s nom. subst.: každému se nevěra zdieše, že Dal. 44. 67 — mnohým nevěra se zdieše t. 103. 5 — on na to nycs netbaše wedy fye gmu spile zdaffe Hrad. 144^a. 19 — yzda my fye uytieczna wycz tyem pannám Št. uč. 45^b. 1 — acz gť kto drnie vczynil, zet fie zda welika wynna a k nahley pomftie prziczyna NR 1061 — wiera, geffto fie wam zda nemudroft a spylo OtcA 53^a — jen aby se také nové zadělání zdálo Lab. 10. 9 — aby mně se to politování věc hodnější, nežli k smíchu zdála t. 8. 6.

s instr. subst.: sově soumrak switáním a tma noční polednem se zdá Did. 152.

s předložkou: to kazdemu mudremu za prawdu zda fye Vit 45^b. 105 — mnye by zdalo se to za welike fczeftye Kat. 2488 — tiemto poflom fye to zdieffe zaweliky diw t. 192.

jako: wfleczka miefta gyz fie zdiegy yako oftrowowe OtcA 354^b.

ukázati s akk. příd. jm.: ya tobie tweho boha rzetyery fwazana wkozy Pass. 458 — a tak fwazana lidem ukazal t. 460 — některé jinak sobě všelijak podobné váha ukazuje, a oni přece jednoho skrže koš pouštějí Lab. 8. 2.

an: gemu prokaza fwe tielo ano wfie zedrano OtcA 216^a.

ukázati se s nom. příd.: však než by se ukázal křiv, přiseže křivé Št. Erb. 164 — abychom nenazy ale odyeny se wkazaly Št. uč. 2^b. 2 — okažiž mi se ochotný k žádosti nayvděčnější Ludv. z Pern. — a aj tvář její se ukázala bledá Lab. 33 — pokazuge zie (wfíd) i hírzi AlxH 5^a. 37.

zjěwiti se s nom. příd.: tak flawny prziebytek gegie fie zgewyl OtcA 80^a.

s instr. subst.: odtcy fie nawflechen fwiet zgewil czlowiekiem ybohem prawym Kat. 1748.

prokazowati se s instr. příd.: Bůh se prokazuje wděčným Mudr. 51.

počieti se s nom. příd.: pochen zzie fšchzedr hí udaten Jid. 17.

schytnouti se s nom. příd.: ve všemf se k němu powolný schytnu Ludv. z Peru. 354. —

nechati s příd. akk.: pohnaného jsú proti němu nahého a bez obrany nenechali Všeh. II. 14. 1.

trpěti s příd. akk.: yakezs mie fobie drziewe protywnego zawistywego trpiel. Pass. 352.

ostawiti s příd. akk.: oftawiw onen prazden brzieh (podm. člunek) Hrad. 11^a. 7 — oftawy nedodielano dielo fwe OtcA 256^a.

s instr. subst.: ostaviv knězem Vratislava bratra svého Dal. 25. 6 — kdyz mie diedyczem chtiechu oftawyti OtcA 391^a — oftawyti gehu chtie fwym namiestkem t. 351^b — gehoz namiestkem chtieffe pofobie oftawyti t. 351^b — syna po sobě králem ostavil Pass. 3 tisk M.

ostawenu býti s nom. příd.: proč-li jest byl (hrad) pust ostawen Dal. 39. 2.

s nom. subst. místo instr.: ale yaz ostawen fem kral ot neho nad Lyon ŽW. 2. 6.

ostati (zůstati) s příd. nom.: kterak gefť oftala (církew) korunowawa (m. korunowana) OtcA 390^a — chceš-li práv zůstati Všeh. II. 13. 18 — a práv zůstane t. I. 2. 6, I. 2. 10 — oba jsú právi zůstali t. II. 24. 7 — sluj a zůstávej můj vlastní Lab. 39. 1 — kteréž nepřemožené posavád zůstalo a stojí t. 18. 1.

s instr. subst.: kterýž živ ostane, ten knězem zůstane Dal. 28. 25 — poczenfy diewku oftala Hrad. 65^a. 7 — boha poczala a diewku cziftu oftala t. 64^b. 5 — popoczety oftala pannu Št. uč. 14^a. 1 — která bude chtyety oftaty panu t. 42^b. 1 — ze fem flybyla wdowu oftati OtcA 479^b — ya fem byl oftal diedyczem te diedyny t. 391^a — mým laskavým pánem a otcem zůstati ráčíte Žer. I. 1 — kdo pravdu zastává, vítězem ostává Mudr. 63 — chceł jsi bohom zostat Hatt. 2. 232 — wytworiti ji (píseň) jest a zůstane úlohau nejtěžší a nejnebezpečnějším úskalím Čel. př. 113. Často jest v tom významu „býti“ vz. t.

s nom. subst.: oftala gyeft bozyc matka Vit. 22^b. 227.

s předl.: křivý za pravého zůstane Všeh. II. 21. 16.

Božej a Mutyně za starosty ostasta Dal. 56. 3 — za falešníka má zůstati Všeh. I. 3. 11.

mřieti s instr. subst.: mládenec, že také křesťanem umřieti chce odpověděl Mitr. 86. —

hledati s akk. příd.: womyle ftala ez takehoz tebe hledala gakehoz tie tdy widieffe Hrad. 44^a. 15.

s akk. subst.: dyabla fobie pana hledaty muffy Pass. 358 — ydu hledayu dyabla fobie pana t. 359.

shledati s akk. příd.: exspektantů těch způsob tak i jinak bidný a tesklivý jsem shledal Lab. 23. 4.

nadjíti s předl. spojením: fwu hospodyny nadgyde wuefely Sv. Marie chv. 239.

najíti se s nom. příd.: ve všem povolni se najíti dali Ludv. z Peru. 157.

nalézti s partp.: fwateho yerwazie a protazie tu w zalarzy wieziecze nalezi Pass. 372 — otcye gegie urbana nahlu smrti vmrziewffe nalezli t. 349.

an: otcie fweho an w gezukrista wierzy nalezi Pass. 375 — a nalezi gy ana slzyecz kleczyeczy k zemy nyczyesse Krist. 5^b.

s akk. příd. a partp. praet. pass.: ten bratr nycz gineho pfano nenalezl Pass. 383 — trublu przewracenu naleznes t. 413 — yeho (Rynalda) zdrawa nalezi t. 411 — ti gyfte gynde pochowani naleznes t. 400 — swogy dwie dczerzy krczenye nalezi t. 282 — na rajském dvoře nalezne to psáno Dal. 20. 33 — fnađ wzata bych naffla obake anebo hrob zruffen Hrad. 39^a — et ipsum sublatum inueniam aut destructum sepulchrum 244^b. 1 — hrob otewrzyeny nalezech t. 40^b. 1 — gyz (rohožku) gfu nalezly czelu OtcA 186_b — cyelu OtcB 55^a — nalezly gey wel(m)y hotowy kutnyemu kameny Spec. 10^b.

se subst. instr.: a tu yeho any krzeftanem any bludycz nalezla Pass. 463.

nalezenu bfti s nom. příd.: y geft nalezen fwrchowan Pass. 315^a.

s nom. subst.: nalezen yest bozy czlowiek Pass. 327.

zastúpiti s příd. akk.: otcé nemocna zastúpista Dal. 70. 14.

potkati s partp.: potkach gy stogiecz wchramye Kat. 1412. —

činiti s akk. příd.: kral klodoneus ten klafter fwoboden vczynyl Pass. 383 — robotko welmis mie bylo nebezpečna vczynylo t. 360 — nadiegie k bohu ta czyny uczastna milofy bozye t. 331 — musil by Bóh mnoho mysliti, by mě mohl chuda učiniti Dal. 85. 14 — nebo jinak ny učinite jisty t. 59. 12 — a pusto je (sc. město) učinichu Ot. a Záviše 61 — znamu yi vczynyl ŽW. 76. 15 — prohrzieffenie me znamo fem tobie vczynil t. 31. 5 — tu czfnu wdowu vczyny khrziechu hotowa Hrad. 106^b. 10 — pocziechu czynyti diwy flepe swietly mrtwe zywy t. 74^b. 14 — ta tie gyz zdrawu vczyny t. 47^a. 7 — proffy, vczyn mye fwobodna y wfych dobrych czynow plodna Rouda. 109 — vczyn duffy mu k twey woly zzywu t. 2816 (ač rým by swědčil pro „živá“) — spafena mie vczyn ŽOl. 118. 146 — zdaly by gey vczynyl kak nevtawyczna Št. uč. 9^b. 1 — kristus paterz vczynyl kratek Št. uč. 29^a. 1 — nyekdy pak mrzek anelyb vczyny hrziech t. 47^a. 2 — pokora wzaczno czyny panenftwe t. 47^b. 2 — a horzku vczyny wfyczku lyboft t. 23^a. 1 — slušie ostnec swědomie swého twrd učiniti a také ostr ŠtV — a právo činie ohyzdno t. 300 — gehozto fem k mey twarzy podobna vczynyl, Krist. 3^b — wyffle slowo fwe aplowuczie vczynj gie Žalt.¹) 137. 4^a — spafena mye vczyni Petr. žalt. 1 — bratra

¹) Fil. listy roč. XVI., str. 147.

Elalia tím wšim winna wczyniechu OtcB 54^b — aby mie wiecze wierna sobie wczynyl OtcA 394^a — wczynme chude wewely t. 484^b — zdrawa gey wczyny t. 101^b.

Složený tv. příd. jm.: obyčejí učie starého, příhody činie múdrého Dal. 50. 65 — naleznat tolik chytrofi zet tie wczyny praweho azpraweho krziwedlného Hrad. 130^a. 2 — což smrtelné lidi nesmrtelnému Bohu podobné a téměř rovné čini Lab. 10. 1.

Instr. příd. jm.: šipy své horáciemi dočinił ZPod. 7. 14 G — wczyn mye dobrým od sebe Roudn. 156 — smyluy fye nade mnu hrzyefnym, wczyn mye te czlty prospyešnym t. 695 (asi pro rým) — duši oswícenou znepokojenou čini Lab. 48. 6 — proč se jinou činiš, nežli jsi? Br.

Subst. instr.: zdali mnyta by was krzeštyene muczenyki wczynyli Pass. 284 — ašwateho lazarzie biskupem wczynychu t. 341 — swateho maximina biskupem wczynyli t. yeho arcipiskupem wczynyli t. 474 — nyemcie gednoho nefworneho opatem wczynyl t. 317 — swateho Prokopa opatem wczynyl t. 314 — a potom nad burgūdi staroftu gey wczynychu t. 384 — ten heroda z wieweňy wpuštył a gey kraleem wczynyl t. 391 — yez ho staroftu podprzeworzým wczynyli t. 404 — swati fixtus swateho wawrzincie alciprzeštem wczynyl t. 426 — ale y gyne proroky czynyl; on geš matku škyrzeie duch swati prorokyny uczynyl t. 279 — pany knyezem gehu (przymyšla) wczynyechu DalC 26 — a v Čechách chci tě němečským králem učiniti t. 67. 27 — Svatopluka knězem učinichu t. 55. 31 — Kunráta knězem učinichu Dal. 71. 6 — však chtieše Němce biskupem učiniti t. 49. 5 — knieni Jutka učini biskupem rodiče svého 45. 1 — za svú winu Strachkvasa mnichem učini t. 31. 42 — swateho prokopa powyšlychu knyezem yeho uczynychu Hrad. 4^a. 5 — a otczem (jej) mnohich naroduow wczynyl Spec. 7^a — aby swateho otcye yzaaka popem wczinili OtcB 50^b — ya tie wewodu y kniezetem uczynym OtcA 127^b — toho byskupem wczynychu t. 150 — wczyny gehu popem t. 351^a — aby gie krzieštaný wczynyl t. 359^a — zemským mistrem křižovníkem učini jeho (syna) Ot. a Záv. 126 — aby každý toho moc měl jej poručníkem učiniti Všeh. II. 12. 1 — učinili cikána králem Mudr. 35.

s akk. subst. místo instr.: otczye take proroka wczynyl Pass. 280 — ciesař učini kněze českého | kněžicé Ottu moravského Dal. 57. 28 (asi pro rým) — wczynyl wí wšelykeho dyedicye kralowftwa šwego Margar. 410, et faciat vos heredes in regno celorum 85^a.

Nedopsáno: neslewym drziewe nezly mnych (m. mnichem) mie šlybyš wczynyti OtcA 244^a. (Dokonč.)

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

(Pokračování.)

Sekundárnými jsou již v době stč. také tvary -ovař, -ic, -icě, -ec atd.: psovař Rozk., popovic t., mnichovec t., trhovce Hus, smrkovicě Reg, Chrastovicě Reg, makovicě MVerb. atd.

Podobně nemožno užiti konc. -ovský, -ovný atd.: Ismaheliotvský ŽG trhovský Hus, duchovný Hom Op., klamovný Tkadl., kvasovný Pror., stranovný Vít. atd.

Totéž platí o konc. -ovaný, -ina, -išče atd.: odrovaný Výb. 2. 1128, třibovaný Vít., býkovina Hrad., sumovina Tkadl. 2. 73, zvonovina Vš., smrkovišče Mam D. 313^a, hradovišče DalC. 92 atd.

Důležitý jsou však odvozeniny tyto:

-ovie: starší doba jen u u-km.: teprv 3. a 4. perioda zavádí ji i u jiných kmenů: hlohovie Tkadl., hrozovie Výb. 1. 339, vřesovie Mam D. 311^a, šmaragdoví Výb. 2. 952; trnovie Pror. 6^a jest od u-km. trn.

-ovitý: starší doba jen u u-km.: teprv ve 4. periodě vniká i jinam: libovitý Mam Vid., valovitý bib. 64. 160, plodovitaj (Hod. 10^b Gb. slož. skl. 10).

-oviti — slovesa 4. tř. výhradně jen od u-km.: poloviti, stanoviti, jédoviti; stsl. i synoviti atd.

Úhrnem dlužno tedy vyznati, že při rozhodování o u-kmenu rozhodné slovo přísluší jen třem posledním odvozeninám; ale i ostatní odvozeniny nejsou bez váhy: neboť kdežto u -okm. bývá obyčejně jen po jedné odvozenině analogické: kvas na př. jen kvasovný, hrad jen hradovišče atd., mívají u-kmeny svých odvozenin celou řadu: -ovný, -ovatý, -ový atd. Tato hojnost odvozenin je také důležitým momentem. (Řadu odvozenin stsl. sestavil Miklos. 1² 179—181).

δ) 12. Důkazy nepřímé. Takové nepřímé důkazy podává zvl. o-deklinace. Ač již záhy jeví se vliv u-kmenů na o-dekl. patrně vlivem stejného nomin. sg. (Mikl. 1² 83, Lesk. Decl. 5, Handb.² 63, Kalina 226 Oblak Arch. 11. 406 atd.), přece má tato někt. význačné pády a tvary. Slova pak s takovými tvary mohou se bezpečně vzíti za o-km. (což je nepřímý důkaz, že nejsou u-km.). Takový tvar je n. sg. -o- před sь: v češt. slovo večer — večeros, stsl. rodosь, narodosь, obrazosь, pozorosь, miroosь. Zogr. Ass. (v. Arch. 2. 485—486); dále gt. plur. = n. acc. sg. (viz níže kmeny vypočítány). Pak i-dekl. má takový důležitý tvar na -ie: ku př. slova holub, črv atd. mají tyto tvary a tím bezpečně svědectví,

že nejsou u-km. Taktěž g. pl. i-deklinace na -í je vhodné kritérium negativní.

13. Tato kritéria nutno tedy míti na paměti, rozhodujeme-li, zda-li kmen nějaký byl původně u-kmenem či o-kmenem. K těm kritériím hledí oba seznamy níže uvedené.

Dříve však nutno ještě prohlédnouti, ke kterým kmenům ohledání staročes. se může vztahovati.

14. Vidíme, že mnohé pův. u-km. již praslov. nemají sklonění, přešedše v o-dekl.: deru zní slov. дѣрво dervo (drvo, dřěvo) (Brugm. 2. 296); jiné stopy jsou snad v adv. tu, kađu (Scholvin Arch. 2. 509, Mikl. 1² 178) přědu, srědu (Mikl. t.) srv. z přědu Pass. Klem. 49^b; jiná rozšířena konc. -tъ (nogъtъ, lokъtъ; *polъtъ) nebo konc. -kъ, kterou jsme shledali již u adj.: pēsъ-kъ (skr. pāmsu Geitl. 92, Mikl. 1² 145). Jiné kmeny opět různě se zachovaly (jako *žrnu-: nsl. žrnek, č. r. žernov, p. žarnov, stsl. žrny, žrnъka — žrnъka atd. v Mikl. EtWb). Z koncovek jsou ve slovanšt. dvě: -nu (sy-nъ, či-nъ, sta-nъ, tьr-nъ Brugm. 2. 302, Geitl. 39; ve tvarech vъnъ Mikl. 2. 53 članъ Geitl. 39 stč. jeví se konc. -no) a -tu (v tvarech supinových v. Brugm. 2. 304—312 na -tъ, -tu srv. stč. ze spatu; zde má snad i původ konc. -tva [= tъ-а]). Srv. Brugm. I. 139 a j.

15. Z kmenů pak samotných nedolož. stč. vůbec olъ; jiné nemají doklady takové, aby se mohlo na jejich základě platně souditi: tak kratъ ztratilo úplně flexi (srv. mnohokrát AlxBM. tříkráte Pass. atd.) m. stsl. srědu ze stč. jen acc. střed (Hrad. 43^b) a zkomolené prosřed; dokl. výrazných nemají: trn (v. odvozeniny stsl. trъnovъnъ, stč. trnovie), krt (Geitl. 91), trud (= tradъ; odvoz. trudovatъ, -atina praslov.), bobr (odvoz. bobrek Boh., bobrovnice Reg.), nizu- (vůbec nedolož. stč. odvoz. nizost Kruml 309^b nízký AlxB. atd.), bor (má dolož. sice gt. z Boru Rel., odvoz. borovicě, borůvka a j., ale přece nestačí to k rozhodnutí). Podobně málo jsou doloženy pochybné Geitlerovy kmeny: članъ, zdar, vír, hrách (odvozenina: hrachovina Vít. 95^b).

O těchto uvedených kmenech ze stč. nelze tedy nabýti poučení; krom toho i o jmenech osobních — jelikož ta již záhy stč. skloňují se způsobem stejným dle -okm. Dále by mohl odpadnouti důkaz o jmenech cizích, jelikož ta přecházela ve slovanštině jen k o-kmenům a o jmenech místních — ale přece, jaksi nadbytečně, sneseny doklady i o těchto kmenech. Konečně jo-kmeny a nt. o-kmeny nikdy pochybnosti nepodléhají.

16. Omezíme-li si takto kruh pozorování, vidíme, že můžeme domáhati se světla pouze o neosobných substantivech masc. gen., dle svědecktví nahoře vytčených (ze svědecktví ve flexi jsou důležitý g. sg. I. sg. n. pl. g. pl.) A tu shledáváme, že řídí se stč. skloněním u-km. těchto 18 kmenů: blizu-, čělu-, čin, dolu-, dóm,

jěd, jíl, led, med, mladu-, pól, sad, sladu-, spatu-, stan, suk, syn, vól, vrch. Že vskutku sklonění mají dle u-kmenů svědčí srovnání dokladů na příklad při slovech:

mladu-, sadu-, sladu —: hrad, listopad, -klad, -řád atd.

jěd, led, med —: blud, brod, hod, lid, klid, plod, rod, súd, trud.

spatu- —: mlat, plat, kút, hřbet, křest, ocet, počet.

stan —: břečtan, čbán —, -hon, zaslón.

čin, syn —: klín, komín, mlýn, okřín, červen, jiecén, plen, rožen.

z čělu —: čechel, diel, jišel, kbel, popel, úhel, uzel.

jíl —: omyl, týl, tál, -val.

dolu-, pól, vól —: kól, mozol, okol, stól, rosol.

dóm —: hrom, lom, pokrm, -um, chrám, klam.

vrch —: břich, hřiech, mých, ořech, sluch, smiech.

suk —: luk, suk, tuk, zvuk, prak, zrak, věk, bok, rok, skok a četná -ek, -ik.

blizu —: mráz, -ráz, laz.

Ostatní subst. masc. mají stč. tvary podle o-km.: není tím ovšem řečeno, že by již praslov. byly takové sklonění měly, ale pro stč. dá se bezpečně ukázati, že tvary dle o-km. jsou původní. Kde který kmen jiní pokládají za u-kmen, uvedl jsem vždy. Doklady uvedeny z 1. a 2. periody úplně, později u výběru — zvláště bedlivě doklady odchýlné; kde by se citáty hromadily, udán počet ciferné, aby aspoň poměr byl zřejmý.

17. Při sbírání a oceňování dokladů nutno dbáti zvláště chronologie a podmíněnosti tvaru. Jak důležito je dbáti chronologie, vidno na př. ze sklonění hrad- sad-; pův. byl gt. sg. sadu — hrada, později analog. u-kmenů vzniká tvar hradu v dial. západních, v někt. dial. vých. naopak tvar sada; loc. sg. byl sadu — hradě — později analog. u-kmenů vzniká tvar hradu a analog. o-kmenů opět tvar v sadě atd. Jen bedlivým šetřením chronologie možno bezpečně souditi. Podmíněnost tvaru pak také mnoho vysvětluje: tak na př. loc. sg. čině jsou všechny v rýmu, starší gt. sg. čina taktéž. Kdo nevidí, že tyto odch. tvary vznikly potřebou rýmovou? Dokladů netřeba kupiti; ale i pro metrum leckdes dovolil si básník tu přidati, tu ubrati -ové, -ovi, aby měl náležitý počet slabik.

C. 10. Deklinace u-kmenů ve stč.

Sg. N. — nic zvláštního; změny při pól v. s. v.

G. — konc. stsl. -u; táž i stč. z čělu, činu, z dolu, domu, jědu, jílu, ledu, medu, mladu, polu, sadu, spatu, stanu, suku, vrchu i živočišné volu; táž konc. stol. domu, módu, blizu, vírchu, volu Han. Arch. VI. 2, Kal. 228.

Analogií o-kmenů vniká sem -a:

nejprve u životných osobných: syn nemá nikdy -u: vždy syna; tak i stpol.; v. s. v. (v. Gb. Mluvn. 99);

pak u živočišných: vól mívá pak gt. vola: tvary volu i vola jsou ještě stč. vedle sebe; tak i stpol. stsrb.

konečně u neživotných: zde však teprve ke koneci 2. periody a na začátku třetí: a i těch tvarů je málo: z čela (3. per.), čina 3. per. (v 2. per. jen v rýmu), z dola (3. per.), doma (až v XV. stol. po různu), stana (v Žalt. Wittb.), vrcha (XV.)

V adverb. zpola, za mlada teprv nč.; stsrb. přešly u-kmeny vesměs k o-km. gt. doma Dan. 3.

Stsl. v nejstarších památkách syna, pak vrcha, doma, meda Mikl. 3² 30—31, Lesk.² 64, Scholvin Arch. 2.

Stpol. mimo syna vždy stana a vířcha v. vířchu Han. Arch. 2, Kal. 228.

Dat. — konc. nálež. -ovi: jen archaismem: domovi, stanovi, synovi, volovi; i zdloučeno: k domovi klesnutím syntakt.; tak i stpol. Han. Arch. VI. 4, Kal. 228.

Analogií o-kmenů -u; je v češtině pravidlem; zvláště po předl. k:

k dolu, k domu, k vrchu, k medu; stanu, synu, volu.

Sem patří i dat. po předl. po: po mladu, po sadu, po sladu, po synu, po vrchu.

Stsl. synu; starb. od najstarijih vremena -u Danič. 20; stpol. domu, synu, wołu Han. Arch. VI. 4, Kal. 228.

Acc. = nom. sg. u neživotných vřbec a vždy;

u osobného syn je = nom. v CisMn. a pak v Hrad; krom toho některé stopy v metru jiných skládání; jinak syna.

u neosobného vól drží se starý acc. dlouho; později vzniká, když i v gt. se usazuje -a, acc. vola; v. s. v.

Voc. — konc. nálež. -u: synu zpravidla.

Analogií o-kmenů vzniká -e: syne, dome, vole; tak i stpol. juž XV. wieku: synie domie Kal. 229.

Loc. — konc. nálež. -u; tak zpravidla

blizu, činu, dolu, domu, jědu, jílu, ledu, medu, polu, sadu, stanu, suku, synu, volu, vrchu.

Stpol. jen u; teprv na poč. XVI. věku -ě Han. Arch 7, Kal. 228; stsrb. Danič. 46 jen -u.

Analogií dle o-kmenů -ě (teprve v 2. a 3. per.)

čině, domě, ledě (1571), staně; až v nč. blize, medě, sadě, vrše.

Táž odchylka již stsl.; stpol. miedzie Kal. 228. Kovář Česká gramm. 52 má za d. l. konc. -ovi — neprávem.

Instr. sg. — konc. -ъ — předpokládá ji české -em. V. Gb. o-km. 9. Dokl. netřeba.

Du. N. AV. — konc. nálež. -y:

domy, poly, syny, voly (konc. ta hojně u o-km.)

Analogií dle o-km. -a:

syna Pass. pola Vit.; taktéž stsl. syna, vrřcha Mikl. 3² 32; odchylka syna vlivem dva, oba a dekl. slož., odchylka pola snad i klesnutím hláskovým srv. oba pol.

G. L. — konc. nálež. -ovú nemá dokladu.

Analogií o-km. -u:

domú, synú; stpol. taktéž volu, viřchu Kal. 229.

DL. — konc. nálež. -ъma — nemá dokladu.

Analogií dle o-kmenů -oma:

domoma, synoma.

Později konečně analogií dle a-kmenů:

domama; podobně stpol. volama.

Pl. N. V.: konc. nálež. -ové zpravidla:

činové, domové, ledové, stanové, synové, volové, vrchové; tak i stpol.; délka doložena: synové Pror.

Analogií dle o-km. v 2. periodě v několika dokl. -i:

stani, syni, volí; tak i stsl. syni, vrřsi Lesk. 64, Mikl.

Později analogií dle neuter vrcha nč.

Gent.: konc. nálež. -ón; jen tak:

domón, sadón, stanón, synón, volón; délka dolož. sadón, synón; tak i stpol. Han. VI. 11.

Odchylně stsl. synъ prastaré Lfil. XI. 398 a starb.: Danič. i u ovom padežu se izjednačiju s riječima na -a; te se nalazi još XIII. v. syn, vol atd. Nč. s vrch Gb. Mluvn. 76 je jen dialekt. od n. vrcha.

Dat. konc. nálež. -ъmъ nedolož.; analogií o-km. -óm — ne třeba dokl.

Acc. konc. nálež. -y — ne třeba dokl.

Loc.: konc. nálež. -ъhъ — tvar nedolož. a zejména nejsou to formy na -ech; stpol. -och Han. VI. 11, Kal. 229.

Analogií o-kmenů -iech pravidlem:

domiech, sadiiech, staniech, syniech, voléch, vrřiech; stpol. také -iech Han. Kal. I. c.

Ještě pozdější analogií od i-kmenů -ech (tvar -ech za původní mají na př. Grim Výb. VII., Gb. Mluvn. 98 atd.)

domech (XV. stol.), synech (2. per.), stanech (XV. st.)

Že koncovka ta není pokračovatelkou stsl. -ъchъ, svědčí chronologie; neboť nehledě k tomu, že u někt. kmenů vřbec nevynikla, má proti sobě starší doklady na -iech: na př. domiech DalC a zhusta, domech jen jednou v MamB (XV. stol.), podobně i při stanech a synech. Není tedy organická, nýbrž od i-kmenů vzatá.

Instr. plur.: konc. nálež. -ъmi; nedoložena stpol. i starb. hojně Kal. 229, Danič. 113.

Analogií o-kmenů -y: syny atd.

Ještě později analogií a-kmenů synami.

19. Jest tedy deklinace u-kmenů stč. takto (tvary proložené značí tvary přejaté od o-kmenů).

Sg. N. syn	(dóm)	Du. N. A. V. syn-y	dom-y
G. syn-a	dom-u	GL. syn-ú	dom-ú
D. syn-ovi	dom-ovi	DI. syn-oma	dom-oma
A. syn	dóm	A. }	= N.
V. syn-u	dom-e	V. }	
L. syn-u	dom-u	L. = G.	
I. syn-em	dom-em	I. = D.	
Pl. N. syn-ové	dom-ové		
G. syn-óv	dom-óv		
D. syn-óm	dom-óm		
A. syn-y	dom-y		
V. = N.			
L. syn-iech	dom-iech		
I. syn-y	dom-y.		

Již stsl. přejala u-km. od o-km. D. pl.; stč. ještě G. L. Du., D. I. Du., L. I. pl.

20. Konečně byly vlivem pádů s konc. -ov přitvořeny i nom. o-km. domov i nsl., polov stsl. cělovъ — asi podobně jako z kmene ramen- nom. rameno atd.

21. Tvar doma je snad pův. loc. sg. v. u dóm.

22. Tvary domóv, dolóv dle příbuzných tvarů jiných řečí slov. ukazují na pův. tvar: dolovъ, domovъ (v. Schleicher Sklonenie osnovъ na -u 8), což je pův. loc. sg.: srv. ř. ḡδσϜι — domovъ — konc. *i; v dat. domovi konc. pův. *oi (z ai).

D. 23. Doklady.

1. Blizu-

1. Etymologii v. Russk. filol. Věstn. 1889. 291; za u-kmen Geitl. 6, 70, Mikl. Gb.; odvozenina blízkrъ praslov., blh. nabli-zuвам sě; stč. Blizek Nehr Podl.; blízko Hrad. atd.

2. NAcc. sg. bliz Pass. Hrad. Alx atd. čsto.

G. sg. blizu — stč. nedolož.; stpol. Han. Arch. VI. 2.

Loc. sg. o blizu jest ŽW 21. 12.

— tvary odchylné: gt. sg. z blize u Chelčického v Postille — vznikl neporozuměním. loc. sg. na blize Tabl. poez. Jgm. (I. 141) — pozdní novotvar. Tvar obliz jest Pass. 575 vznikl také neporozuměním starého o blizu.

2. Cělu-

1. Za u-kmen Geitl. 76, Gb. slož. sklon. 8, Kovář č. gram. 30, Grim. Pelikán VII.; odvozeniny stsl. cěly, cělovъ, cělyvati; blh. cělvka; cělovati prasl. stč. cělovati Apš atd.

2. Gt. sg. z cělu LAl. 58 (v rýmu).

— tvary odchylné. Mimo tento archaismus přešlo (srv. mladu-) k o-kmenům a jsou: gt. z cěla Rád. (atd.) do cěla Jg. Arch. XII. 128—9 (1409); loc. cěle AlxV. za cěle EvOl. atd.

3. Čin (= ordo; význam Pulk. Anth. 1⁴ III: tento čin neb vymyšlenie svému sproščení učinila).

1. Tvar či + nu Brugm. Mikl.; za u-kmen Brugm. Mikl. Lesk. Geb. Geitl. atd. za nerozhodné Scholvin Arch. 2. 506—513. Odvozeniny: stsl. bečinovati; stč. činovatedlný Slov. Klem. 3^a, činovatý Bart. 266.

2. Doklady z 1. a 2. periody správné; odchylné až ze 3. periody.

Gt. sg. činu AlxH. 58, AlxV. 1225, Hrad. 59^b, Kat. 891, 1557, 3058, 3379. Vít. 8^b, Krist. 27^b = Krist. Tom. 2^b. Alb. Výb. 1. 349.

Loc. sg. v činu AlxBM. 256, Rád. 1468, 1726, 1762, 2494, 2641; o činu Krist. 14^b.

Pl. N. činové Kat. 977.

— tvary odchylné: gt. sg. čina Hrad. 123^a, Vít. 11^a, Kat. 93, 645. 1993 (vesměs v rýmu) pak ŽO 49^b, Výb. 1. 401.

loc. sg. v čině Kat. 1181, 1824 (v rýmu).

(Tvar prřichzinnye AlxBM. 170 není = při čině (Vondr. Arch. IX. 614, Jgm. 1. 295) ale dle AlxH. 124 přičinné).

4. Dolu-.

1. Archaismus ten za u-kmen mají Mikl. Scholvin, Geitl., Hanusz; odvozeniny a složeniny: dólek Rhazes, dolovatost Sal., Doluplazy 1233 Reg. (vedle Doloplazy t. 1234, 1250). lilium dolové bibl. Mikul. v ČČM. 1872, 389.

2. Doklady jen pro adverb.; subst. dól nemá již stop u-kmene (v. mezi o-kmeny).

G. sg. z dolu Rád. 1288, MamD. 300^a, Hus 2. 88, 146, 147, 319 MamE. 311^a, AČ. 2. 96, Vš., MamF. 88^a, Rhaz. 39, Sal. 187, 215, Menč. Rozm. 81 (z 1. pol. XV. stol.), z dálu KomLab. XI. 12, 14, XXVI. 1, Jgm. 1. 501 (ještě 8 dokladů). Klesnutím konc. -u v -y zdoly atd. — (totéž klesnutí ve znovy, zpoly, zpředy, zpody v Gb. Mluvn. 19, Bart. dial. 10. 21. 104. r. sego gody m. godu Mikl. 3². 289); tvary jsou: zdoly dial. Bart. 10. 62, z duoly MamB. 52^a, z důly Erb. 150, Jgm. 1. 502 (pod chybným heslem důla). Nč. i zdůli ZlPr. 2. 559. Srv. stsl. sь dolu Mikl. stpol. od dolu Kal. 41.

Loc. sg. v dolu Rhaz. 20. 93, Sal. 188; srv. stsl. blh. r. dolu (= dole).

Starý loc. sg. dolóv AlxH., Kunh. atd. dolův ChelčPost. 147^b atd. z pův. dolovů. V. Schleicher 8. Hláskové změny: dolo Lvov. Jir. Zvl. 34. dolou krk.

Dat. sg. k dolu Kat. 2785, Výb 2. 728.

— tvary odchylné: z dola Vít. 11^b (v rýmu), Šach. 25. 44, Ost. 38, Rhaz. 47, Sal. 181 — nč. obecně — dle o-kmenů. Loc. dole (již stč.) i stsl. a blh.; stč. krom toho i v dole od dól v. při dól (o-km.)

5. Dóm.

1. Za u-kmen uznávají všichni; odvozeniny a slož.: domek Pass., domka ČČM. 1873. 208 (XV. stol.), domový ŽW. ŠtE., domovitý ApD. ŽKlem., domovník Rožmb., domovnicě AlxV., domovní Hus Bart., přěddomie MamV., domustav Hus 2. 421, proti tomu Domoslavice 1207 Reg. a domoděl EvOl. JirZvl. 39, Chrv. sln. domoviti. Nč. domovský; krk. druhodomský.

2. Gt. sg. domu Pil. ŽKl. atd. (asi 66 dokl.); i v dialekt. Bart. Dial. 18 (zlín.)

z domu DětJež. ŽKlem. atd. (asi 26 dokl.); dial. z domy Bart. Dial. 62, 104 (v. dolu-).

do domu Hrad. Pass. atd. čsto (asi 19 dokl.)

Dat. sg. domovi ŽW. 92. 5, 113. 20, ŽKl. 113. 20 (2×), EvOl. JirZvl. 25; dial. nč. běda tomu domovi Jgm.

k domovi Rádn. 1361, Výb. 1. 1064, Trist. 209, Brig., Oss. 264. 289, Krist., AČ. 3. 61 (1451), Lomn. Jgm. atd. Tvaru tomu se pak nerozumí a dlouží se konc. hláska: k domoví Březan ČČM. 1878, 105; srv. k večerú.

Doklady na -ovi jsou však již jen archaismem; zpravidla domu Hrad. ŽW. . . k domu Jid. Hrad. Kat. Oss. Vít. atd. Sem bývá kladen i tvar domów Kunh. AlxB. atd.; ale tvar ten vznikl z původního domovъ — viz shora; srv. doklady: řiedký opěť domów postá AlxV. 1121 a neviem kam domów Perw. Otč. 54.

Loc. sg. po všem domu Rožmb. 26 — o domu AlxV. 2451, ŠtE. 102, Hus 2. 407—8 (2×) Výb. 1. 333 — na domu Oss. 174, 196 — v domu LAl. DalHr. ŽKl. UmR. atd. zpravidla (Hus Tk. Pass. (19×) ŠTE. Bart. Chelč. Blah. jen tak a nejinak) má asi 230 dokladů; ještě u Kom. ano i nč.; pol. v domu = domi, v domě = in domo Mikl. 3^a. 406.

Du. N. A. V. jsta dva domy Hus 2. 418.

G. L. o tú domú mluví . . . Hus 2. 418.

D. I. dvěma domoma Pror. 6^a.

Pl. N. V. domové HomKlem. 2^b, DC. 2, ŽTom. ŽKl. ŽW. 48. 12, Pror. 4^a, Výb. 1. 340, Hus 2. 418, 3. 23, 146, Oss. 202, Chelč. Post. 229^a, Div. hry 84, Výb. 2. 71, 90, 557. ŠtH. 227. Kom. Harm. 406 a nejinak.

G. domów Hrad. 118^b, ŽW. 44. 9, 73. 20 atd. nejinak.

Loc. v domiech DalC. zhusta a nejinak až na dolejší výminku.

Tvary odchylné:

Sg. Gt. z doma ven ČČM. 1873. 208 (XV. stol.) do svého doma Anth. 1^a 163 (z bible; nedosti jisté), nč. dial. néseš mýho doma hodná Suš. 113.

Za tvar *gt.* pokládají někteří (Kalina 228 atd.) tvar *doma* = *οἶκος* Hrad. DalC. atd.; ale tento výklad nezdá se býti správný; Mikl. 1² 100 dí: *doma*, *včera werden als sg. gt. aufgefasst wohl kaum mit recht*; lett. *vakarā* ist ein Local *sg.* vgl. jedva mit lit. *advōs*. Za lokal má ty tvary dle lok. *zima* i Prusík, Studie o dativě 1876 str. 5. Zubatý Lfil. XV. 384 klade = skr. amá s prefixem *d*.

Dat. sg. a *Gt. sg.* a pak tvar *domov* nč. *domů* mívají v některých dial. mor. odsuté *-u*: *jíti dom*, *do dom* atd. V. Gebauer Hláskosloví 84, Listy filolog. IV. 300.

Voc. sg. dome Pror. 2^a Výb. 1. 335 (bibl.) (tvar pravidelný nemá dokladu).

Loc. sg. po všem *domě* Stakl. 5. 138, na *domě* Výb. 2. 956, o *domě* Spor. 55, 305, v *domě* Hrad. 25^b 75^a (dvakrát v r.) ŽW. 95. 9, Pror. 3^a, Ryt. 295, 339, 359, Výb. 1. 337, 398, 409 bibl. 64. 175, Karl. 56; od polovice XV. stol. pak doklady se množí Hymn. 15^a, Oss. 48, 75, 88, 106, Rozb. 2. 50, Stakl. 5. 135, 148, Tr. 344, Lobk. 14, 16, 19, AČ. 1. 78 (1520), bil. 61. 391 (1545), Svěd. 412 (1543), Rosa 61, Blah. 98, Div. hry. 65. 114 a u Br. je převahou, taktéž u Kom.; nč. v *domě*.

Du. DL mezi dvěma *domama* Výb. 1. 398, Dudík 165 (1481), i *stpol.* Kalina 112 (dle *a-kmenů*).

Pl. Loc. po *domech* MamD. 298^b (jediný dokl. před XVI. stol.)

6. Jěd.

1. Za *u-kmen* Mikl. 3² 30, Geitl. 76, Kalina 227; *jadovits* stsl. *b.*, *b. jaduvam* se *s. jadovati b. jadovo drvo*, stč. málo dokl.; ale hojně odvoz.: *zjědoviti Jid.*; *obědvati* starší tvar Krist. Hrad. Štuč. (Lfil. XI. 66—67), později *obědovati* (Lfil. XIII. 297) EVíd. EvOl. Jir. Zvl. 48, NZkoř. (1425); *jědovati* Modl.; *Jědovnicě* AČ. 6., *jědovnik* XVI. Jgm., *jědovec* ŽG., *jědovaty* ŽG., *jědovatec* ŽKl., *-atiti* Hus, *-atěti* Hus, *jědovactvie* EvOl.; v *snědku* Tk.; *jědodělnk* Cath. 178^b.

2. *Gt.* (pln) *jědu* ŠtVzt. 234 Post. 13, (neměl) *jědu* Hus 2. 237, 3. 68, *gt. jedu* Krok 3. 143 (XVI.) KomLab. XXVII. 7, Br. Jgm.

loc. sg. nč. *jedu* Dobr. Lehr. 172 Gb. Mluvn. 75. (Složené oběd jde úplně dle *okm.*; v. dokl.)

7. Jíl.

1. Za *u-kmen* Geitl. 73 vzhledem k *žlōs*, *žilovъ* (cfr. Brandt R. filol. Věstn. 1889. 2. 129); 96 vzhledem k *chrv. ilovača*, *stal. ilovica b. jelovica*; stč. odvozeniny *žilovati* 1045 Reg. 1. *žilovička* UrbR. 56, *žilovec* 1045 Reg. 1, UrbR. 9, 12, *žilovaty* Sal. MamD., *Jílové* n. l., *žilovna* Věš., *žilovné* Rozk., AČ. (1. 165), *Jílovský Šach.* 35.

2. *Gt. sg.* z *jílu* MamB. 1^b Menč. Rozm. 77 (XV.) z r. 1523 Jgm. (s. v.) z Kram. Jgm. (s. v. prach) — *stpol. jílu* Kalina 41.

loc. sg. v jílu hlubokém ŽW. 68. 3. na jílu jejich EvOl. Jir. Zvl. 42.

8. Led.

1. Za u-kmen FickVglWörtl. 2. 657, Geitl. 74; lit. ledas, lot. ledus, chrv. ledven; odvozenina jen ledovín Rozk. (?)

2. Gt. sg. ledu nakladená AlxV. 2208 (Hatt. úv. k Alx. XVIII. za loc. -neprávem), gt. ledu Karl. 35, AlxVíd. 2^a. 1 (nový slomek). Pass. 643 i dial. Bart-Dial. 18 (zlfn.).

loc. sg. v ledu AlxH. 188, Rhaz. 51, po ledu (= dat. i loc.) AlxM. 69, Karl. 62, Chelč. Post. 1522 188^a ano i nč. Erb. 39 (v r.) na ledu Hom. Klem. 2^a Hus 1. 100 Letop. 50.

pln. ledové ŽKl. ŽTruh. 148. 8, ŽKl. Puer. 70, Háj. Jgm.

Tvary odchylné:

loc. sg. na ledě Blah. 109 (1571) nč. Dobr. 172; Jgm. a Kott jiného loc. neznají — stpol. na ledzie Kal. 58.

9. Med.

1. Za u-kmen všichni badatelé; odvoz. stsl. omedviti G 105, stal. medvъnz, medovъnz; r. medvjanyj, medva; stč. medový ŽW. . . , medovník Boh., medunka Boh., Rozk., medovatý Zíbrt Stč. výr. hry 274 (z r. 1746), nč. dial. hojně odvoz. medůvka, medovička BartDial. 312—3; medký ŽW. 99. 5, Medek AČ. 1. 395, ČČM. 1832, 466 (1527) — nč. medek ČČM. 1827. 2. 21; n. l. Medky, Medun Fehringier.

2. Gt. medu DC. 13 (2×), ŽW. 80. 7, Rád. 2079, EVíd. Jir. Zvl. 58, Hus 2. 240, Tr. 217, 280, AČ. 1. 31, 43, Müll. 335, PtslFl. 66, Dobr. Reise. 54 (XV.) — i nč. dial. Bart. Dial. 18 dat. k medu Blah. 309.

loc. sg. nemá stč. dokl.; ulnul co moucha na medu Jgm.; loc. v medu Dobr. 172.

Tvary odchylné:

G. meda není vůbec; stsl. již velmi starý Lfil. XI. 398.

loc. sg. topil se v medě ČČM. 64. 253 z dial. krk., stpol. w miedzie Kal. 58.

10. Mlad-

1. za u-kmen (ovšem jen zbytek adv.) mají jej Geitl. 74, Gb., Kovář Č. gramm. 30, Pelikán VII.; odvozenina: Mladek Nekrol. Podl.

2. Gt. sg. z mladu DC. 21, AlxV. 309, Kat. 2273, Vít. 45^b, NR. 1948, Výb. 1. 953, Tk. 1. 15, 2. 85, Hymn. 49^b, ŠtVrt. 40, 127—9 (6×), 138 atd. zhusta dosud i dial. Bart. Dial. 21; sem patří zajisté ruské s molodu Sach., které Mikl. VglGr. 3^a 287 má za g. du. Hláskovými změnami: z mladý UmR. 246, Pass. 421, Kat. 409, Oss. 72 180, Chelč. Post. 83^b 161^b (v. při dol-); — za mladu AlxH. 217, AlxV. 1922, Krist. Tom. 3^a NR. 1862, ŠTE. 83, 92 (2×) ŠtH. 222, ŠtVrt. 61, Hus 3. 99, Šach. 5, TE. 1. 89, Výb. 1. 1156, Chelč. Post. 1522 83^b, Strejc. 110 i nč. dial. Bart.

Dial. 104 (lašsky); hláskovou změnou opět za mladý Bart. Dial. 104 (lašsky).

DL. po mladu Jgm. z Thama.

Tvary odchýlné:

Gt. sg. dle o-kmenů: nč. za mlada Sv. Čech Nový epochalni výlet pana Broučka 17 a jindy.

dle jo-kmenů: za mládě Blah. 301 (1571).

dle i-kmenů: z mládí BrJgm. za mládí Zrc. 270 (jisto?) Lomn. Jgm.

Mimo tento tvar není stopy bývalé deklinace: loc. mládě Ač. 1. 20, NR. 638 atd.

11. Polu-.

1. Za u-kmen Mikl. 1² 69 (skr. para — das Wort ist im Slav. ein u-stamm geworden), Brugm. Lesk. Geitl. 75, 96, Kovář 30, GrimPel. VII. Odvozeniny: dopoloviti ŽKl. již stsl. Mikl. 1² 180, polovicě Rožmb., -ičný DC., poloveň Ol., o polovka Bechyňka Rozbor. 1. 184 (nejisto), zavázán polowem Kat. 2256 (nejisto), s-polek Táb. atd. polovina b. mr. č.; br. pereplavze z pereplvze r. polovikz, mař. polovnyak.

2. NAV.: dal pól pláště CisMn., pól druhého tisícě Pass. 248. atd.

Výrazy s pól složené zapomenutím původu mění se rozmanitě hláskově a to:

1. srážením: ot pólnoci AlxB. . . . do puol léta Hrad. 129^b, ku pólnoci AlxV.

u pólnoci ŽG. Žkl. . . . u póltně ŽW. u pól města DětJež., o pólnoci Pass., po puol létu DC. 11, po puol rocě Hrad. atd. i nč. na půl cestě ZlPr. II. 498, čekal půlhodinu Neruda Žerty 180.

2. skládáním: a) polu-: poludnicě MV., polúnocie Pror., poludnica Sal. 89, polúletie Sal. 10, polúkolé Sal 156, polábratřie, polúsestřie Št., polúmilí GestRom. Jir. Zvl. 34, polaumilí Výb. 2. 1135, Polurad 1250, Reg. 1, polu verě Vš., polu den Slov. Klem. 2^a, b) polo- dle složenin o-kmenových: polomužie Hus 1. 78, polodne AlxV. 2205, Pass. 19, Hus. Pror.; AlxH. 475 vadí rým: ve dne, AlxVít. chybně dle AlxVíd.

c) pole-: poledne ŽG. DC. . . . polednie Boh. (*poldsnje) srv. nč. k polednímu Lumír Sládkův VII. 31, poledna AlxV. 2216: tvary tyto vznikly složením s pols-, což dle jeráce poldsn- dává poledn-; vysutím jeru vznikl tvar poldzne, poldsnje a z toho stč. pládnie Rozk. v. pólnie Boh.; srv. stsl. pladzne. V. Lfil. V. 302.

Gt. sg. s polu, s puolou AlxH. AlxB. sv. D. atd. (v Pass. 14×) asi 70 dokladů; i nč.

do polu pokolenie Ol., do polu, do polů Hus 2. 432, Sal. 51. 61. 107. 165. 170. 173. 174, Rosa 39, nč. do polou Erb. Poh. 27, ni na čele ni ot polu Rúd. 1616, otoplu věřiti DalC 31

ot polu, odpolů: ŠtE. 48, MamD. 302^a, 303^b, Chelč. Post. 217^a 222^a, Hus (asi 16×) atd. asi 40 dokladů — změnou hláskovou od poly Hus 1. 133 i nč. Erb. 64. Bart. Dial. 10 (zlín.).

Přizvukováním první slabiky vyvíjí se tvar -pólu, puolou, puoly, pŕly, poly atd.; přizvukováním druhé slabiky tvar polů, polau, polou atd. Nerozumí se tvarům těm později: nč. způli Durdík Rozpr. filos. 14; Kovář Č. gramm. 66 má do polou za du. fem., 93 do poly za g. sg. fem. — neprávem. V. i Krok 4. 108.

Loc. sg. na polů dní svých Pror. 66^a, po poludni list. 1529 ve Videnském Světozoru 1859. 245, po polu kopé Letop. 23, 31, 175 čsto (n. pól kopy), nč. na polou Erb. Poh. 24, v polou cestě us., po spolu ŽKlem. 52. 4, 68. 21, Hrad. 104^b, 126^b, Rožmb. 39^a, 77, Oss. 270, 150 atd. i stpol. Kal. 123.

Instr. sg. (tvary analogiemi přidělané) jdíechu spolem EvOl. Jir. Zvl. 54, nč. na polo květem polem děva jen Zeyer Sulamit 19.

Du. N. A. V. oba poly AlxH. 82, ČZČ. Rozb. 2. 37 (klesnutím hláskovým obapol. Vít. 9^a 40^b 54^b 55^b, Pror. 29^a, Šach. 9 atd.), u poly ApŠ. 51, nč. v pŕly Erb. 11 — neporozuměním a s významem pozmeněným v půli přivázati ČČM. 1832. 326 (XVI. stol.); z toho nč. tvary vejpŕl, vejpŕlky atd. (Tomek Fontes 2. 168 píše: výpŕlky), na poly Pass. 342, 355, 453, BMik. Jir. Zvl. 51, Vít. 90^a, Ostersp. 98, Sal. 4, 11, Výb. 2. 536, Griz. 67, Chelč. Post. 1522, 221^a a dosud nč.; srv. nsl. na spoli halbweis.

Tvary odchýlné:

gt. nč. zpola Čech Pravý výlet^a 33, s pola J. Verne Kap. Hatteras III. 168, dopola us. atd., nč. vůbec ztratil se cit pro původ; jest i na polo Šmilovský Kmotr Rozumec 89 atd.

Du. N. AV. oba pola Vít. 40^b var. klesnutím: oba pol ŠtVrt. 121.

12. Sad.

1. Za u-kmen pokládají Mikl. Geitl. 77, Gb. Mluvn. 58, Pelikán VII., Kovář Č. gramm. 30; odvozeniny: malorus. sadoviti Mikl. 1^a 180; stč. sadovie MamV., 1241 Reg.; sadovky Rozk., Sadovany 1226 Reg.

2. Gt. sg. do sadu Pass. 464, ŠtVrt. 61, Výb. 1. 780, z sadu ŠtE. 74, gt. sadu Pass. 157 (2×), Pror. (Lfil. XIII. 304).

DL. když sva chodila po sadu Pror. (Lfil. XIII. 304).

Pl. Gt. fadów (sic) Ol. Num. 13. 21 (Gb. okm. 12).

Pl. Loc. v sadiach Dor. Lvov. 25—6, Výb. 2. 78; Výb. 1. 936 má ve Sváru sadiach ale Hanka ČČM. 1832. 158 v sadiach správně.

13. Sladu-

1. Za u-kmen pokládají FickVgl. Wörtl. 2. 674, Geitl. 75; lit. saldus; r. dial. solodvjanyj; odvoz. sladký Hrad. atd. (již praslov.), sladuška Rozk., sladovna Hrad., sladovník Hrad.

2. Z tvarů zachován jediný archaismus:

DL.: ten súdcé mnoho po sladu točíš řeč sladkú počé mluvíti ŽO. (cituje Šafařík Počátky 85) dle variování výrazu slovem točíš vidno, že tvar ten byl již neobvyklý.

Subst. slad = malz jest o-kmenem (srv. dól, mlad, cěl atd.), nč. ovšem není výrazných dokladů.

14. Spatu-

Jediný tvar archaistický: ze spatu Pass. 32, 349 — tvar souvislý se stalov. tvary infinitivními a supinovými na -tu: bytu atd.

15. Suk.

1. Za u-kmen pokládají Mikl. (?) Kovář Č. gramm. 30; skr. šanku; odvozeniny: stal. səkovať, stč. Sukovicé 1248, 1250 Reg. nč. sukovitý atd. (Stal. səkъ.)

2. Gt. sg. bez suku Aqu. Jgm.

Loc. sg. na suku Modl. 56^a uk.

Od tohoto kořenového líší se jiné -suk- ze kmene slovesa suk-ati km. suko- (jako noso-moro- atd.), které jest v Levšt. 138 bez zásuka (= zasuknutí, zádrhlina — poskvrna). (Stal. *sukъ.)

16. Stan.

1. Za u-kmen Mikl. Geitl. 76, Kalina 227, Gb. Pelikán VII., Kovář Č. gramm. 30; forma sta + nu-; (Brugmann Grundr.

2. 145 vykládá šta + eno = stāno-) odvozeniny: stanoviti již stal. r. pol. Mikl. 1^a 180, DC. ustanoviti (= utvrditi) Výb. 2. 773 (= naříditi) Pass. ŽW. . . . ustanovitel Karl. 76, podolé stanové ŽG., stanovní Ol., stanovitý Tk., stanovišče AlxBM. — stánek ŽW.; doklady jsou mladší a již kolísající.

2. Gt. sg. stanu ŽKl. 6^a, Pass. 282, 360, DalJ. 92, AlxV. 2109, ŽW. 51. 7, Výb. 2. 97, Griz. 67 atd.

Dat. sg. stanoví ŽW. 90. 10 — i stpol. stanowi Kal. 47, zpravidla ovšem stanu . . . ŽKl. . . .

Loc. sg. v stanu Pass. 426, ŽKl. 2^b, 11^b, 14. 1 ŽW. 14. 1, 30. 21, 60. 5, Kat. 398, Zrc. čl. 1^a, ŠtE. 160, MamD. 297^b, MamE. 308^b, Výb. 2. 125, Kom. Jir. 30 — stpol. Kal. 59, po tom stanu ŠtH. 154.

Pl. n. stanové ŽW. 48. 12, 82. 7, Ezech. 12, Pror. 101^a, Karl. 50, Hus. 3. 12—3 (4×), Anth. 1^a 62 (bibl.) — stpol. stanowie Kal. 71.

Pl. g. stanów AlxBM. 281, Rdž. 212.

Pl. l. v staniach AlxBM, 97. 180, ŽKl. 77. 51, Oss. 257, ŽW. 68. 26; 77. 51, 55; 105. 25; 117. 15, MamC. 123^b — stpol. w stanoch Kal. 95 i w staniach t. 93.

Tvary odchylné:

gt. sg. stana ŽW. 26. 5, 131. 5,

loc. sg. v staně Pass. 360 bibl. 64. 172, Tristr. 321,

pl. n. stani ŽW. 83. 2, bibl. 64. 294 (oba ty dokl. nejsou dosti jisté),

pl. l. v stanech MamB. 2^b MamC. 115^b, 117^b, MamD. 317^a, Oss. 162, Griz. 67 (dle i-kmenů).

17. Syn.

1. Za u-kmen všickni; stsl. synovъ neffe; pasynakъ č. odvoz. synovec Pass . . . synovkyně Letop. 12, synovský Hus, synovství Hus, synový . . . ŽW., synek Jiř. Brn.

V gt. acc. sg. záhy přešel k o-kmenům: cfr. Kal. 228, Daničić. 14; jen nsl. uchoval ještě v XVI. stol. svůj původ Oblak Arch. XI. 419.

2. Sg. dat. synovi ŽKl. 71. 2, Pass. 484, Vít. 51^a (v r.), ML. 37^a (cit. Gb. zájm. 24) zpravidla však již synu . . . DalH. JidDrkol., UmR., DC. Mad . . . (asi 54 dokl. . .).

acc. čtím Jákob syn Zebedei CisMn. 97^a, chtě lyn^a vyprositi Pass. 336, fin^a porodi Hrad. 121^b pak ještě metricky lze žádati tvar syn m. syna v JežMI. Výb. 1. 395, 397.

voc. synu! LAl. UmR. Hrad . . . zpravidla až na dolní odchyly (asi 96 dokl.) — i nč. synu Dobr. 170; blh. sino Wagner Mluvn. bulh.³ 27.

DL. po synu Krist. Grim. Výb. 125, ŠtE. 291—2, ŠtM. 454, ŠtVrt. 302, Karl. 7.

loc. v synu JidDrkol. 45, UmR. 73, Pass. 349, ŠtVrt. 180, o synu Pass. 280 (3×), Krist. 17^a, Hus 2. 77, 79, 89, 149, AČ. 1. 186, Oss. 131, 240, Griz. 52, na synu Pass. 410, Vít. 57^a, 88^b, Lvov. 55^a, ŠtE. 160, Sal. 40.

DU. N. AV. dva syny Pass. DC. EVíd . . . (asi 23 dokl.) oba syny JidDrkol. 18, n. syny Pass. 99, 315, 330, Pror. 28^a, Gen. 1, Jež. ml. Výb. 1. 400.

Gt. svú dvě syntú Pass. 330 i stol. Kal. 110.

di. synoma Pass. 287 (2×) 289, 291—2, DC. 16, Pass. 11. 1^a glag. Jgm. i stol. Kal. 112.

pln. synové HomOp. ŽM. ŽW. (31×) ŽKl. (40×) Hrad. . . (zpravidla; asi 75 dokl.) délka doložena: synowee Pror. 19^a, Lfíl. VI. 206 . . . i nč. jenom synové Dobr. 172.

gt. synów ŽKl. Pass. . . vždy a nejinak — tak i stol. Kal. 80. délka dolož lynów ŽKl. 4^b, 7^a, 11^b.

loc. v syniech Pass. 285, ŽW. 88. 7, ŠtVrt. 255, Hus 2. 239, 280, o syniech Pass. 280, Štuč. 68^a, ChelčPost. 89^b, 272^a, na syniech Hus I. 38, 3. 37. ŽKl. 44. 3 atd.

instr. nad syny ŽW. 102. 17.

Tvary odchylné:

Sg. GA. již nejst. pam. zpravidla syna JidDrkol. DC. Pass. . . (až na výminky shora uvedené).

voc. syne! Marg. 373 (v r.) Výb. I. 379 (v r.) Št. (Šaf. Poč. 33) ŽO, nč. syne Kvičala překl. Herodota I. 68.

Du. NAV. dva syna NZKof. a svá syna Pass. 287 (cit. Gb. o-km. 9).

Pl. NV. syni ŽW. 16. 14, 61. 10 (2×) (jen ty příkl. znám) nč. ZlPr. II. 551, Kosmák Chrt 1888. 181.

loc. o synech DC. 71, ŠtE 116, na synech Hus I. 247, po synech AČ. 1. 440 (1454), v synech ŽKl. 115. 19, 145. 3.

instr. nč. se synami Erb. 436.

Slož. zlosyn má stč. voc. zlosynu Rozb. 2. 53, ChelčPost. 261^b, pln. zlosynové Hus Troj. Chelč.; nč. mívá voc. zlosyne! pln. zlosyni.

18. Vól.

1. za u-kmen mimo Brugm. Ficka Sobolevského všichni; odvozeniny jinosl. G. 39, 40, 96; stč. jen volek Vít. Hus a j. a pak adj. volový Pror. Hus, bóvolový Výb. 2. 1034; Blah. 320 dí: krev volí inepte lépe volová KomLab. VII. 4 volové roby; volovati se Kott. 4. 785.

2. gt. sg. volu EVíd. a Ol. Gb. o-km. 5; pak: od volu peřestého Letop. 51; tak stpol. i npol.

dat. sg. nepíle volovi teletem PříslFl. 67, nč. běda tomu domovi kde rozkazuje tele volovi Jgm., zpravidla však volu Hus Tk . . ., nč. volovi v nadávkách, volu o zvířeti.

acc. vól zprav. JiřBrn. 272, AlxV. 1008, Otc. Ol. (Gb. o-km. 6) Mart. 30^a (Gb. t.)

loc. na tom volu Tk. 2. 55.

Du. NAV. dva voly Hrad. 108^b—110^a (5×), voly JiřBrn. 175, Oss. 44.

gl. nedol.; stpol. wolu Kal. 110, 111.

PlN. volové Pass. 354—5, ŽKl. ŽW. 143. 14, ŽW. 49, 10, Hus 2. 199, Blah. 170, Br. Gen. 45. 10, Ex. 34. 3, L. Par. 13. 9 často, KomJir. 21, KomHarm. 98, ChelčPost. 22^a . . . i nč. volové Dobr. 172 — stpol. woloWie Kal. 71, nyní vytří se ns. volové v nadávkách, volí o zvířatech.

pl. g. volów AlxV. 188, Hus 3. 225, Oss. 119 274 . . . atd. stpol. wołuw Kal. 80, sprěženie wołuo ChelčPost. 1522. 171^b.

pl. l. voléch Oss. 118 — stpol. wołech Kal. 93.

Tvary odchýlné:

gt. sg. později vola Pror. 6^a, 23^b, 48^b atd. a tvar ten vzat i do acc. Oss. 90, 109 (2×) a j.

voc. sg. starý vole (rým: mój buvole) Oss. 109.

du. d. i. dvěma volama Pulk. Jgm.

pl. n. volí ŽKl. ŽTom. 49. 10.

19. Vrch.

1. za u-kmen všickni; odvoz. vrchulek Vít. Rozk., svrchulek ManC. 136^a, vrchovie Rozk. BMik. JirZvl. 62, vrchovišče Rozk.

Bob. AČ. 6. 586 . . . svrchovati Túl. ŽM.; vrchovatý Hus, -atě Vyb. 2. 784, -vrchovaný Pror. Evid., svrchování Rozk., Vrchovin, Vrchovský Fehringer, svrček MamV. (*-ъкъ); složeniny Vrchoslava G. 40 stč. Wirchizlav 1071 Reg. I. později Vrchoslav Reg. I. čsto.)

2. gt. sg. ot vrchu (= shora) AlxV. 1166, Modl. 53^b, Hrad. 107^b, Zrc. čl. 5^a, ŽPas. 18, 7, NR. 247, ŠtVrt. 118, Nikod. 233, Vyb. 2, 493.

svrchu (= shora) ŽG. ŽW. ZZ. 23, ŽW. 49, 4, Hrad. 131^b, KatBrn. 217, Rúd. 1681, Kat. 2340, DialBoh. Vit. 11^b, 13^a, 19^a (2×), 53^a, Vyb. 2. 160 (Troj.) Oss. 238, 245; dosud dial. zvrchu (= shora) BartDial. 18 (zlín.); neporozuměním se svrchu MamV. 107, MenčRozm. 81 (XV) srv. nč. se shora, ze zdola a stažením: svrchopsaný AČ. 1. 139 (1395) (dle analog. složenin o-kmenových).

do vrchu (= až nahoru) Hrad. 60^b, ŽKl. 18. 7 Pror. 1^a, 51^a, Vyb. 1, 333 (bibl.) Hus 1. 56, 2. 23, Oss. 202.

gt. vrchu (= hora, hořejšek) Sal. 76, Hus 2. 432, MamD. 311^b, MamE. 321^a, ČČM. 1855. 306 (XV. stol.)

dat. sg. k vrchu Oss. 209.

loc. sg. po vrchu (= nahoře) AlxV. 1686, NR. 859, Kom. Harm. 194, u vrchu Pror. 19^b, Vyb. 1. 1156, MamD. 301^b (2×) MamE. 313^{a-b}, Oss. 54, na vrchu Pass. 418, Pror. 2^a, 19^b, Kat. 2341, Vyb. 1. 335, 2. 727, Hus 2. 86, 3. 5, 28 i nč. Dobr. 171.

adv. skleslé hláskově w fvrchuv Pror. 5^b, bulh. vrshu oben Mikl. 3². 182 lett. virsū oben Mikl. EtW.

Du. G. L. není dokl.; stpol. wiržchu Kal. 111.

Pl. N. V. vrchové Anth. 1⁴, 57 (bibl.) Vyb. 2. 75 (Troj.) Hymn. 21^b, MamA. 22^a i nč. Erb. 192.

loc. na vršiech Troj. Jgm. atd.

Tvary odchýlné:

gt. sg. vrcha Krok. 2. 402 (XV. fin.), dial. nč. vrcha Erb Poh. 54 (sic.) BartDial. 18 (zlín.) jen o subst.; v adv. drží se starý u-kmen: sypál z vrchu Bart. t.; gt. vrcha již v nejst. pam. stsl. Scholvin Arch. 2. 509—513 a stpol. Kal. 228.

loc. sg. dial. nč. na vrše Dobr. Lehr. 171, BartDial. 68 (valašsky).

pln. dial. dle středních o-kmenů; vrcha Jgm. us., Gb. o-km. 11.

plg. s vrch nč. Gb. Mluvn. 76 od nom. vrcha; tvar neústrojný podle města — měst.

E. *Dodavky.*

23. O některých obecněji za u-km. pokládaných slovech (dar, mír) myslím, že jsou o-km. a tak tvary jejich také vykládám. Tomu na odpor mohlo by se ukazovati na gt., který

u někt. doložen je pouze na -u a brátí tvary ty za archaismy, svědčící o kmenu na -u. Proti tomu nutno odpovéděti takto.

1. Tvary ty jsou doloženy pouze v 2. periodě — možno je tedy vyložití zpětnou analogií u-kmenů.

2. Kdyby to byly archaismy, měli bychom zajisté doloženy i l. sg. -u, npl. -ové; ale máme doloženy pouze (ve starších fasích) tvary l. na -ě, npl. -i.

3. Svědectví těchto dvou druhých pádů svědčí, že i pro gt. musíme předpokládati prvotní koncovku -a (aspoň v stč.) a ta později teprve analogií u-kmenů ustoupila koncovce -u. U slova mír je v Hosp.; u slova dar ji z důvodů právě vyložených a už z analogie ke slovu mír, musíme předpokládati — a nalezáme vsutku v Hlah. gt. dara, který směle můžeme vzíti za čechismus a postulovaný gt. *-a.

4. Že u slova dar, mír záhy pronikl genitiv na -u, není divno: vždyť o-kmeny na -r ukončené vůbec záhy a rády koncovku -u v g. sg. přijímaly. (Důkaz ve slovníku.)

5. Kdo by chtěl však předpokládati, že l. sg., pl. n. sice šel dle o-km., g. dle u-kmenů, musil by předně ukázati, jakým způsobem g. míra Hosp. a dara Hlah. vyloží bez násilí a pak ukázati, že vliv u-kmenů na o-kmeny na -r zakončené v gt. tehdy nebyl možný.

Z toho ze všeho plyne dosti jasně:

tvary l. sg. a npl. žádají také g. sg. -a; nalezáme-li tento, třebaš ojedinělý, jest nám jej uznati za tvar původní, který náleží k l. sg. a n. pl.; svědčí o tom jejich stáří a náležitost.

tvar hojnější na -u (v g. sg.) není archaismem, nýbrž novotvarem: svědčí o tom jednak pozdější se vyskytání až v 2. epoše a pak i to, že i ostatní o-km. na -r dávají již tehdy v g. sg. přednost konc. -u.

Část druhá.

Vliv u-kmenů na ostatní deklinace.

I. *Vliv deklinace kmenů -u na o-kmeny.* Je věc známá, že o-deklinace slovanských nářečí je jakýmsi kompromissem deklinace -u a -o. Tak zajisté již praslov. utvořen vlivem u-km. d. sg. rabu; v stč. přistoupil k tomu NÁV. du. který má zpravidla konc. -y. A naopak, již praslov. Isg. Dpl. zní u u-km. -omъ, -omъ dle o-kmenů m. *ъмь, *ъмъ. V stč. k tomu přistupují ještě GDdu. -ú, -oma m. ovú, ma, a lpl. -y m. -mi, zároveň s lpl. -ěch m. ech, och. Kromě těchto forem, které na začátku doby stč. jako hotovou událost nacházíme, vidíme však ještě v památkách kolísání mezi deklinací kmenů na -o a kmenů na

-u, vidíme jak jazyk dvojitosti koncovek výhodně užívá na rozlišení osobných živočišných a neživotných a vidíme konečně, jak poněmáhlu historicky se sestrojuje deklinace novočeská.

Dobře podotkl již V. Vondrák Lfil. XII, 256, že k výkladu tohoto vývinu třeba znáti původní kmene na -u; neboť bez poznání jich počtu a sklonění těžko mluvíti o vzniku analogických koncovek o-deklinace. Kalina, Formy 40 jednáje o konc. gt. sg. při o-km. -u dí: „przyczyna zaś, dla której język poszedł za tą analogią innej deklinacyi mając już gotową na a, należy do nieodgadnionych procesów, których wiele w świecie przyrody napotyamy“. Ale vysvětlení této „nerozřešitelné“ záhady podává se dosti snadno z úvahy o u-kmenech.

Predevším nutno míti na paměti Leskienovu zásadu, že analogická tvoření slovanská drží se uvnitř přirozeného rodu. Zvláště exaktně jeví se toto pravidlo v staré češtině: srovnej na př. jen v té práci co uvedeno o locale sg. středních o-kmenů a jo-kmenů; jak působily o-kmeny na mužské i-kmeny, t-kmeny, n-kmeny; jak střední o-kmeny vytvořily si tvary rameno, nebesa; a-kmeny tvary husa lázna . . atd. Stará polština v té příčině je ve svých analogických tvořeních mnohem volnější.

Druhým důležitým momentem byla jednoslabičnost tvarů. Vidíme to v češtině na obou vymírajících -u i -i kmenové, že příslušníci jejich rozmnožují se jednoslabičná z deklinace o- a a-. Dobře vyjádřil to Oblak Archiv XI. 402: „Da die u-stämme einsilbig waren, wurde die Sprache zur Auffassung geführt, dass die einsilb. masc. nach der u-declination gehen“. Totéž možno říci o ja-kmenech: výš dél šíř rez . . . které rovněž tak pojetí jazykové kladlo k i-kmenům tvář, kost, mysl, přiezň (jednoslab.) atd. A naopak, dvojslabičné a víceslab. i-kmeny přecházely opět k ja-kmenům: když konc. -ň tvořila slabiku, přecházely píseň, bázeň, kázeň . . . do sklonění ja-kmenů. U masc. však později tento princip vzal pokazu tím, že řeč ztrácejíc znenáhla u-deklinaci (a nemajíc potřeby dělití kmene dle jednoslab. k u-km., dle víceslab. k o-kmenům) rozdělila si zbývající jí o-deklinaci dle principu o životnosti. Toto přesunutí principu je pro starou češtinu velmi zajímavé.

Na půdu českou přešly již z dob dřívějších snahy, osobná v oněch pádech, kde mají u-km. konc. -ov, touž koncovkou opatřovati. Jsou to zejména Dat. sg., NV. plur., Gen. plur. Zde snaha rozlišovati osobná je starší nežli čeština a proto nemůžeme v památkách vznik této nové koncovky stopovati.

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Der Begriff der Seele bei Plato. Von *E. W. Simson*. Eine Studie. Leipzig 1889, Duncker u. Humblot. 186 str. M. 4.50.

Monografie tato obdržela zlatou medailii od historicko-filologické fakulty Derptské university, i sluší uznati vskutku, že spisovatel podal na základě svědomité sbírky míst Platonských dialogů, týkajících se theorie o duši, i na základě rozsáhlé literatury, jež o předmětu tom velice vzrostla, přehledný obraz názorů Platonových o duši. Aby se ocenily správně tyto názory, spisovatel ví, že třeba míti zření k vývoji psychologie do doby Platonovy, a proto neopominul v první části podati nástin dějin duševědy; i líčí psychologické názory filosofů ionských, jež rozdělil v hylozoisty monistického a pluralistického směru (Thales, Anaximenes, Diogenes z Apollonie, Herakleitos — Anaximandros, Empedokles, Anaxagoras) a materialisty (? Leukippos, Demokritos), prodlévá poněkud déle při názorech Pythagorovců, poněvadž Platon právě jejich mnohá mínění přijal a prohloubil, a pak vykládá názory Eleatů, sofistů a Sokratovy. Nástin sám není příliš prohloubený, ale pro účel spisovatelův dostačí; bylo by bývalo žádoucí, aby byl S. se seznámil s výborným dílem Siebeckovým (Geschichte der Psychologie. I. II. díl. Gotha 1880, 1884), jež zaslouží rozhodně, aby výše kladeno bylo než starší dílo Carusovo anebo i Harmsovo. Po tomto úvodním dílu přistupuje k názorům Platonovým o duši. Napřed krátce zmiňuje se o Platonovu životu a spisech; co se otázky pravosti těchto spisů tkne, učinil si S. věc pohodlnou, rozhodnuv se takto: „In der Regel nimmt man als Platos Werke funfunddreissig Schriften an, wobei ich Briefe nicht mitzähle“ (str. 25), při čemž v poznámce dodává nesprávně, že „Ast šel v zavrhování dialogů Platonských nejdále“. Že při tom mezi „pravé“ Platonovy dialogy vřadil (str. 26) také na př. Epinomis, Hipparcha, Minoa, Anterasty, Theaga, Kleitofonta atd., na štěstí mnoho nevadí, poněvadž v dalším svém výkladu nikde se jich nedovolává, ukázav tak prakticky jejich „cenu“. Podobně si nikterak nepřipouští obtíže plynoucí z otázky o době složení dialogů Platonských. Dotknuv se nejméně cenných hypotéz v té příčině (Munkovy a Schleiermacherovy) a arci snadno je odbyv, schvaluje Teichmüllerovu domněnku, aniž by ji však vykládal šite anebo odůvodňoval.

Pak obrací se k stanovení základních pojmů vši filosofie Platonovy, bez nichž by ani výklad o duševědných názorech nebyl pochopitelný, a vysvětluje theorii o ideách a hmotě. S. polemizuje tu šťastně proti míněním Zellerovým a Siebeckovým (str. 43

až 45) i proti některým námitkám Aristotelovým (str. 48—56), i bylo by si jen přát, aby byl více vytknul, proč výtka Platónovi činěná, jakoby byl „zdvojit“ svět naukou svou o ideách, jest nesprávná. Právi-li (str. 49): „Keinen Dualismus also gibt es bei Plato, sondern die Vereinigung von beiden Principien zu einem lebendigen Ganzen“, souhlasíme s ním, co se prvé části onoho výroku týče, úplně, nikoli však s druhou větou, že by byl učil „spojení obou principů v jediný celek“. Platon přec tvrdil určitě a jasně, že jen idee jsou, nikoli hmotné, smyslné věci, hmota pak že jest „τὸ μὴ ὄν“; v tom nevidíme žádného dualismu, žádného „zdvojování“ světa, právě jako ten „nezdvojuje“ osobu nějakou, kdo praví, že obraz její na př. v zrcadle není věc skutečná, nýbrž jen ona osoba, jež se v obraze tom odráží, či jak by Platon vzhledem k ideám ve své terminologii řekl, na niž věc „má účastenství“ (μετέχει). Ale také nelze v tom případě mluvit o nějakém „spojení obou principů v celek“. Též by bylo záhodno, aby byl S. aspoň poznámkou zmínil se o novějším pojímání ideí Platonských, jak je zastávají Lotze, Ribbing, Cohen, Auffahrt a j.

Posléze v III. oddílu podává nákras názorů Platonových o duši, a to o duši světové (str. 51—80) a o duších jednotlivých, totiž o duších hvězd, člověka, zvířat, rostlin. Výklad ten, jak již jsme pověděli, jest pěkný a jasný, a zvláště o duši lidské jest co možná vyčerpána a přehledně podána nauka Platonova. Spisovatel tu jedná o původu duše lidské, její praexistenci, o anamnesi, o souvislosti těla a duše, o částech duše, o nesmrtnosti a stavu jejím v zászvěti — při čemž správně polemizuje proti pojímání Teichmüllerovu theorie Platonské (str. 138—143) —, a o podstatě duše, i přispěl leckterou poznámkou k lepšímu porozumění spisů Platonových, zejména Timáia. Správně vytýká také, že dle Platonova mínění není duše jednotna, nýbrž vlastně jen sloučením známých tří mohutností: *ἐπιθυμητικόν*, *θυμός* a *λογιστικόν*; neboť Platon připouští, že mohou tyto mohutnosti existovati buď úplně pro sebe (na př. v duši rostlinné) anebo po dvou spojeny (v duši zvířecí). Srv. str. 123, 167. Taktéž správně ukazuje k nesnázím, jaké plynou z Platonovy domněnky o vtělování se duší lidských po smrti (za trest) do zvířat. Celá rozprava zakončena jest statí, v níž snaží se S. konstatovati, jaký pojem si vytvořil Platon o duši vůbec a jaký pokrok učinil vzhledem k předchozím soustavám v psychologii. Ke spisu přidán seznam literatury, již bylo použito, jen že data tato jsou jednak nedosti přesná a s druhé strany obsahují leccos zbytečného, jako když se uvádí proto, že spisovatel dovolil si (str. 175) užití obyčejné floskule z toho kusu, „Scheffel: Trompeter von Säckingen 129. Auflage“!

F. Čáda.

Ludwig von Sybel: Platon's Symposion ein Programm der Akademie. Gratulationsschrift. Marburg, Elvert 1898. str. 122. 3 M.

Týž: *Platon's Technik an Symposion und Euthydemos nachgewiesen.* Marburg. 1889. str. 46.

Referujeme o obou spiscích těchto pospolu, poněvadž druhý jest jen doplňkem, z části rozšířením, myšlenky dokazované v díle prvé. Spisovatel snaží se stanovití, jakou aluší uznati souvislost mezi vyučováním Platonovým v Akademii (jejíž založení klade v prvé díle do r. 387, v druhém praví, že na datování onom jemu nezáleží) a technikou i komposicí dialogů jeho. Že provésti tento úkol při úplném nedostatku podrobnějších zpráv o způsobu vyučování v Akademii jest nemožnou věcí, jest, tuším, na jevé; jestliže spis. se přece o to pokouší, nezbyvá mu arci jiný podklad než literární pozůstalost Platonova, a nemá vodítka jiného než vlastní fantasii. A že tato u Sybela jest značná, přizná každý, kdo poněkud jen sleduje, co vše dovedl v Platonova slova — vinterpretovati. Tím zároveň vysloven posudek obou prací; S. uvázel se v úkol svůj se značnou odvahou i láskou k auteru i ví, že imputuje textu více než v něm jest, ale hájí se (v předml. 2. spisku) takto: „Meine Exegese wollte nicht bloss das von Platon in Worten Ausgesprochene, sondern auch das von ihm dabei Gedachte und Empfundene (!) herausbringen, sie wollte dem Regisseur des Dramas hinter die Couliissen sehen. Wer das Ohr an die Reden legt und sie aufmerksam anskultirt, dem wird der Herzschlag seiner Dialektik auch aus ihnen, wenn auch in gedämpfterem Tone, vernehmlich werden.“ Šťastný smrtelník, jenž by to skutečně dovedl! Ale hledíme-li na výsledky bádání Sybelova, marně bychom doufali, že spisovateli podařilo se provésti to, co o sobě praví. K jakým resultátům došel? Symposion i Euthydemos jsou prý programem přednášek a výkladů konaných v Akademii, arci programem ve formě poetické, ale přece takovým, že z nich možno vypátrati cíl i postup vyučování Platonova. Tento postup pak, jenž tvoří základ skladby obou dialogů, lze, prý, svéstí na toto schema, dichotomicky článkované: I. Propaedeutika: 1. žák, 2. úloha. II. Epistematika: 1. vědy jednotlivé (methodicky probírané), 2. věda jediná, čistá theorie. Vědy pak jednotlivé tvoří prý u Platona systém následující: I. nižší třída věd, učících pěstování těla a duše: 1. „Naturstudium“ (gymnastika a iatrika), 2. „Culturstudium“ (musika). II. třída věd vyšší: 1. vědy mathematické, 2. dialektika v užším smyslu, kteráž spadá v jedno s onou „vědou jedinou“, tvořící zakončení schematu prvního. Tomuto schematu udělal Sybel název, „Leitfaden der Dialektik“ a dovozuje, že jest podkladem nejen dialogů Symposia a Euthydemu v celku, nýbrž prý i řečí Diotiminy a Eryximachovy v onom dialogu. Není třeba, trvám, přes-

něji kritisovati tuto hru fantasie spisovatelovy; každý zajisté uzná, kdyby vskutku podobné schema bylo od Platona učiněno základem komposice dialogů anebo částí oněch, že jeviti by se musilo mnohem zjevněji každému čtenáři, když ne dříve, aspoň po vývodech Sybelových. Každý také zajisté uzná, že nemožno jest Platonovi, tak mistrnému spisovateli a duchu v pravdě poetickému, vnučovati šablonu jakoukoli. Proto podobné pokusy najíti nějaký způsob šablony, dle níž Platon dialogy své skládal, se nezdařily od Thiersche počínajíc až po Westermanna a Sybela. „Techniku“, t. j. způsob skladby dialogů Platonových nelze naléztí a ukázati jinak, než když in concreto jednotlivé dialogy analysujeme; co lze pak z těchto bádání všeobecně odvoditi a in abstracto shrnouti, jest arci tak povšechné, že tomu, kdo nezná aspoň některou analysi určitého dialogu Platonova, tím pramálo jest pověděno. Právě naopak si však vedli oni badatelé, k nimž svrchu vzpomenutí náležejí; vyšedše od nějaké myšlenky, jež třebaš z aesthetického nebo jiného zřetele se zamlouvá, nicméně však jest předsudkem, snažili se naléztí ji v rozmluvách Platonových, a kde se nepotvrzovala, přidali a imputovali Platonovi to, čeho právě potřebovali. A tak napínány dialogy Platonovy podle vzoru dramata na 2, 3 nebo 5 aktů (to činí zase i Sybel), tak prováděna parallela mezi nimi a stavbou pyramidy, řeckého chrámu (Westermann na Protagoru a Lysidu) a pod. Nelze upříti, že právem lze podobným pokusům říci „nugae!“; ovšem leckdy i v podobné upřílišněné ideji kryje se jádérko pravdy, a i takové pokusy leckteré zajímavé stránky dialogů Platonových odhalily anebo aspoň na ně upozornily. To platí též o těchto spisech Sybelových a proto na ně jsme upozornili: čtenář nalezne v nich hojně vtipné a interessantní poznámky, nehledíc ani k tomu, že oba spisy, psány jsou vzletným slohem, příjemně se čtou; jen nutno vždy vše kontrolovati textem, aby spisovatel nás od pravého kontextu a smyslu toho či onoho místa nezavedl, jako zavedl leckdy sebe.

F. Čáda.

Rodolfo Lanciani: Ancient Rome in the light of recent discoveries. London 1889.

Rodolfo Lanciani, professor university římské, náleží mezi nejpilnější archaeologické badatele naší doby. Skoro ve všech pracích a bádáních, jež podniknuty po r. 1870, měl účastenství. Příznivé okolnosti obohatily za posledních 20 let topografickou i archaeologickou vědu měrou netušenou. Vědecké zprávy o nových objevech uloženy jsou (pokud se týkají Říma samého nebo nejbližšího okolí) hlavně v časopise *Bulletino della commissione archeologica municipale di Roma*, mezi jehož spolupracovníky jest i Lanciani. Uvedený spis, jež spisovatel vydal po anglicku a vě-

noval (na str. 25) mladým archaeologům americkým, je určen pro širší kruhy vzdělanců a mluví populárně o mnohých věcech, jež v Bulletinu jako nova svého času byly uvedeny. Látka není určitě ohraničena; pod titul nehodí se kapitoly IX. a X. a také v jednotlivých kapitolách autor častěji a daleko odbočuje. Než vše, co vypravuje, zajímavo je obsahem i vřelým, živým tónem vypravovatelovým. V kapitole I. (The renaissance of archaeological studies) líčí se vzkříšení studií archaeologických. Ukazuje se, že i ti muži, kteří jsou o studia klassická ve středověku velezasloužilí, antickým památkám, jež měli před očima, často málo rozuměli. Petrarca na př. nazývá lázně Caracalloy palatium Antonini a pyramidu Cestiovu, na níž jméno pohřbeného dosud je napsáno, nazývá mausoleum Removým. Naproti tomu Cola di Rienzo, pověstný „tribun“, byl pilným badatelem a poměrně rozumným vykladatelem starých památek a nápisů. Neobyčejné služby prokázaly archaeologii výkresy a plány starých budov, pocházející od umělců doby Michelangelovy a uložené ve Florentských úřadích. Lanciani, přišed na ně náhodou, našel v nich k radostnému překvapení vysvětlení archaeologických otázek, jež pokládal za nerozluštitelné.

Následující kapitola (The foundation and prehistoric life of Rome) věnována objevům, které se týkají Říma předhistorického. Jsou to hroby, které pokrývaly výšiny Esquilina, Viminalu a Quirinalu. Náhadi v nich nalezené ukazuje příbuznost s nálezy hrobů z hor Albských. V kap. III. (The sanitary condition of ancient Rome) pojednává autor o klimatu a jeho proměně, o kanalizaci, vodovodech a o léčení a lékařích. Dovídáme se tu, že cloaca maxima není vlastně „maxima“: délkou i šířkou převyšuje ji stoka, jež počíná v údolí mezi Palatinem a Celiem a vedena je do Tibery údolím Tarquiniova cirku. Kap. IV. (Public places of resort) jedná o forech, sloupeních, lázních a zahradách. V kap. V. (The palace of the Caesars) popisují se zříceniny Palatina. Mezi ilustracemi nalézá se tu i heliotyp známé karikatury ukřižovaného Krista. Karikaturu tuto naškrabal někdo v domě Gelotiové na Palatinu do vápenné omítky. Byla nalezena r. 1857 a chová se v museu Kircherovském v Římě. Představuje postavu na kříži rozpjatou, h oslí hlavou; muž před ní stojící vzdává jí poctu. Obrázek je srubý, nemotorný a pod ním připsáno: *ΑΑΕΞΑΜΕΝΟC CEBETE* (= *σίβηται*) *ΘΕΟΝ*. O chrámu Vestině a příbytku Vestálek, objeveném r. 1884, mluví se v kap. VI. (The house of the vestals). Kap. VII. líčí se knihovny antického Říma i bibliothéky od papežů založené (The public libraries of ancient and mediaeval Rome). Kapitola VIII. (The police and fire department of ancient Rome) líčí bezpečnostní poměry, vypráví o žebřících, lupičích, zlodějích, požárech a o opatření proti tomuto zlu. Hasiči — cohortes vigilum — měli po městě své stationes a excubitoria, z nichž některá byla nalezena. Kap. IX. (The Tiber and the Claudian

harbor) popisuje ústí Tibery a její starý přístav. V kap. X. provádí nás Lanciani po Římském okolí. Živými barvami a s nádechem poetickým vypravuje nám, jak vypadá nynější campagna a jak vypadala za starověku, když ji pokrývaly nesčetné letohrádky a zahrady římských pánů. Kapitola XI. a poslední (The disappearance of works of art and their discovery in recent years) je z nejzajímavějších. Spisovatel připomíná, že podle zprávy z pol. 6. století bylo na veřejných místech v Římě ještě 3790 soch bronzových. Málo z těchto bronzových pokladů zachováno na naše doby. Autor mluví o těchto zachovaných dílech uměleckých a vypravuje, kterak byl za našich dob poklad ten o tři výborné kusy rozmnóžen. Když se r. 1885 stavělo divadlo na svalu Quirinálu, blízko místa, kde bývaly lázně Konstantinovy, nalezeny dvě bronzové sochy athletů, nadpřirozené velikosti, výtečná to díla umění řeckého, podivuhodně neporušená a zachovaná. Třetí socha, mladý Bacchus, nalezena téhož roku v řečišti Tibery při stavbě nového mostu (ponte Garibaldi).

Krásná úprava a velmi pěkné ilustrace, z části heliotypy, dovršují milý dojem, jež tato kniha činí.

L. Brtnickýj.

Lateinische Schulsynonymik. Von Dr. *Tegge*. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1887. M. 1.

Tegge v důkladném spise svém „Studien zur lateinischen Synonymik“ vybral ta synonyma, kterých je pro školy německé potřebí, rozdělil je na osm oddílů, z nichž každý jest určen pro určitou třídu. V studiích těch navrhl kanon 170 skupin, ve školské své synonymice zredukoval tento počet na 150. Se synonymikou sloučil antibarbarus velmi obratně. Tegge velmi často přiblíží k etymologii, k logickému odůvodnění významů slovních, často poukazuje k tomu, jak by učitel co možná nejjasněji vytkl rozdíl mezi synonymy, rozdělil celou látku na jednotlivé třídy hned sextou (naší primou) začínajíc, takže i méně zkušený učitel najde v této příruční knížce radu bezpečnou, kdy bylo by to neb ono synonymum vložiti. Ježto pak všude dbá co možná největší přesnosti i správnosti a zároveň přehlednosti, poskytuje mnoho poučení i učitelstvu středních škol, které ocení tuto práci jeho jako výsledek důkladných studií a dlouholeté praxe školské zároveň.

G. Šuran.

Hauptschwierigkeiten der lateinischen Formenlehre in alphabetischer Reihenfolge zusammengestellt von *Carl Wagener*. Gotha. Friedrich Andreas Perthes. 1888 str. 184. M. 2.

Epochální dílo Bedřicha Neue, Lateinische Formenlehre, vychází již po třetí, a to péčí Karla Wagenera v Berlíně u Calvaryho.

Spis tento jest nevyhnutelný každému badateli jazyka, latinského, vyčerpáváje tvaroslovní latinské do podrobností nejmenších. Avšak jest příliš obsáhlý, a každý nemůže si ho zaopatřiti. Proto s velikou pochvalou přijat byl stručný, ale výběrný spisek výše uvedený, který jest v přemnohých pochybnostech a nejistotách latinského tvaroslovní rádcem vítaným a spolehlivým. Spisem tím zvděčil se Wagener nesmírně i učitelům gymnasiijním i studujícím, jimž rovněž svůj spis určil. Neboť, jak dobře podotkl v předmluvě str. V., hemží se posud v latinských grammatikách hojnost tvarů, po kterých v klassické prose není ani památky, nýbrž které čerpány jsou ze spisů jednak básnických, jednak pozdních.*)

Ani slovníky nebývají spolehlivými rádci. Vůbec nebylo vhodné příruční knihy, ve které by stručně a spolehlivě seřaděny byly tvary latinské.

Wagener pojal do své knihy slovesa, substantiva, adjektiva, číslovky, náměstky, některé předložky (a, ab, abs, adversus, adversum . . .) a vůbec vše, v čem bývá nejistota, nebo v čem se často chybuje, a seřadil je abecedně. Ke každému tvaru přidal v závorce jméno spisovatele, u kterého se vyskytá. Rozumí se, že spisy Ciceronovy a Caesarovy jsou tu základem, a je-li tvar u některého z těchto dvou spisovatelů, Wagener spokojil se z pravidla připsati jen jejich jména do závorky, nevšímaje si již, vyskytá-li se tvar i u spisovatelů jiných. Ač i tu jest leckde výjimka. Avšak hleděl ovšem i k spisovatelům poangustovským, ale vždy připsal jméno spisovatele, u kterého tvar se vyskytá.

Jest to kniha školní, do které nemohly býti pojaty ani všechny tvary ani vyjmenována všechna místa, na nichž ten onen tvar byl nalezen. Proto také spisovatel učinil výběr, který by dle jeho soudu stačil žákům i gymnasiijním učitelům, a odkazuje každého, kdo by se chtěl o věci důkladněji poučiti, k velikému spisu Neovu. Rozumí se, že vymýtil všechny tvary, které jsou utvořeny zcela podle pravidel, všem žákům známých. Marně bychom

*) Jakkoli Wagenerův spisek vyšel r. 1888, přece ani v nejnovějším vydání Kořínkovy grammatiky (1890) není leccos opraveno. Tak ještě posud, jako ve všech předešlých vydáních, trvá se v § 135. 13, že sloveso *tendo* má *sup. tensus* i *tantum*, ačkoli tvar *tensus* jest básnický a poklassický. *Ostendo* dle téhož § má *prý sup.* jen *ostensum*, kdežto dle Wagenera *s. v.* jest *ostendo* bez *supina* a tvary na něm založené nahrazují se slovesem *ostentare*; ovšem však vyskytá se *part. fut. act. ostenturus* (Cato) i *ostensurus* (Quintilianus, Suetonius, Justinus, Tertullianus, Apuleius), *part. perf. pass.* jest *ostentus* (Cato, Varro, Tacitus a básníci) i *ostensus* (Lucanus, Apuleius a j.). *Apis* má dle Koř. § 38 *gen. pl.* „častěj“ *apum*, kdežto dle Wagenera jest *apium* správnější než *apum*. A tak bylo by lze na mnohých ještě příkladech zjištěti, že pan spisovatel ani v nejnovějším svém vydání nepoužil spisu Wagenerova. Srv. ještě jen slovesa *fluo* (Koř. § 133. 21), *frigeo* (Koř. § 127. 7), *pango* (Koř. 137. 31), *arguo* (Koř. § 133. 2), *fugio* (Koř. 134. 5), *atd. atd.*

tedy hledali slovesa jako *laudo*, *amo*, avšak *sono* a jiná odchylná od obecného pravidla jsou na svých místech.

Složeniny, jak spisovatel sám v předmluvě str. VI. poučuje, zařadil pod slova jednoduchá, a jen o složenině, která má něco zvláštního, pojednal ještě zvlášť. Quantities poznamenal na místech, kde se často chybuje. Některé články jsou zvláště důkladny, j. *sestertius*, *bini*, *Hercules*, *hic*, *iecur* a j.

Avšak zdá se, že adjektiva, zvláště komparativy a superlativy, jsou macešsky odbyta. Spisovatel se asi domníval, že komparativy a superlativy pravidelné žák snadno sám si utvoří. Ale neměl zapomínati, že v adjektivech bývá neméně pochybností a nejistot nežli ve slovesech, kterým věnoval vzornou péli; nemajíť některá adjektiva superlativu, jiná komparativu, jiná obou tvarů, u jiných nejsou tvary ty zjištěny, u jiných vyskytují se jen v latině pozdní, atd. A přece naše grammatiky mnohem méně poučí o tom žáka než o tvarech slovesných; zvláště, co od některého času nemilosrdně z nich je vylučováno vše, co by „přetěžovalo“ mládež. Stane-li se žákovi několikrát nehoda v tvoření komparativů a superlativů, tu, nemaje poučení ani v grammatice ani ve slovníku, jest vždy v nejistotě, má-li adjektivum komparativ či nemá. To každý učitel ze zkušenosti ví. I myslím, že by spisovatel měl přibrati slušný počet adjektiv do svého slovníčku. Mohl-li přimjouti adjektiva jako *notus*, *notior*, *notissimus*, *obliquus*, *obliquior* (*Plinius*), *sup.* bez dokladu, *obsoletus*, *obsoletior* (*Cic.*), *sup.* bez dokladu, *onustus*, *kom.* bez dokladu, *sup.* *onustissimus*, *par.* *kom.* bez dokladu, *sup.* *parissimus* (*Plaut.*), *invitus*, *invitior* (*Plautus*), *invitissimus* (*Cic.*) atd. atd., stejným právem náležejí tam i jiná, při kterých jest žákovi rovněž potřeba poučení.

Nadějeme se, že v příštím vydání Kořnkovy grammatiky bude knihy Wagenerovy plnou a zaslouženou měrou použito.

Úprava knihy je pěkná, cena (2 m.) jest mírná. Některé doplňky viz v *Zeitschr. f. d. öst. Gymnasien* 1888 str. 600.

O. Vaňorný.

Neuer vollständiger Index zu Diez' etymologischem Wörterbuche der romanischen Sprachen mit Berücksichtigung von Schellers Anhang zur fünften Ausgabe. Von *Joh. Urban Jarník*. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1889. X, 382. M 8.

Diezovy Mluvnice a Slovník románských jazykův staly se v pravém toho slova smyslu nevyčerpanou studnicí románské filologie. Zajisté ani nejpilnější z celé generace starších i mladších odchovanců Diezových nemohl pochlubiti se, že obsáhl všechno, co shrnul Diez v obou těchto knihách. Opět a opět stávalo se, že, co novou prací domněle vybadáno, buď etymon buď gramma-

tický tvar, našlo se kdesi zastrčeno v Diezově Mluvnici neb Slovníku, a šťastný objevitel znovu musil uznati svého mistra. Příčina toho byla jednak v ohromném množství spracované látky, jednak v tom, že Diez nedbal zároveň stránky praktické, kterýžto nedostatek nejvíce vadil při jeho Slovníku. Ani rozšířený Seznam, který Diez teprv ke všeobecnému přání k 3. vydání přiložil (1869), nemohl stačiti, jakož nestačí ani Schelerův ke 4. vydání přiložený o 80, a k 5. vydání o více než 90 sloupcích. Co tu bývalo zklamání a co zmařeného času!

Že tomu jenom důkladným ukazovatelem může býti pomoci, uznáváno dávno, ale nebylo, kdo by té práce se ujal. Bylo zajisté potřeba nemalé odvahy a sebezapření k práci takové. Práci tu vykonal dvakrát prof. J. U. Jarník: ponejprv již r. 1878 (Index zu Diez' etymol. Wörterbuch, Berlin 1878). Kniha tato obsahovala na 237 str. všechna románská slova s udáním stránky a řádku dle 3. vydání Diezova Slovníku. Jak veliká byla jí potřeba, viděti jednak z toho, jak radostně byla všude uvítána, jednak, že byla při poměrně dosti malém počtu románských filologů v několika málo letech rozebrána tak, že stala se vzácnou a nebylo jí ani antiqnárně možno dostati. Proto voláno po novém vydání. Professor Jarník odhodlal se podruhé k úmorné té práci, avšak s jiného poněkud stanoviska. Především upustil právem od udání stran a řádků, což zbytečným se stalo již po 4. vydání Diezova Slovníku, poněvadž toto vydání, pořízené již po smrti Diezově od Schelera, neshodovalo se s vyd. 3. Za to však bylo třeba rozmnožiti seznam, protože ke 4. a 5. vydání Slovníku Scheler k nezměněnému otisku 3. vyd. přidal doplněk (v 5. vyd. 114 stran) z novějšího badání etymologického, pokud týká se Slovníku Diezova, kterýžto doplněk také bylo třeba pojmuti v Index. Práce tato, obsažená na 234 str., jest však jenom první část celého díla. Docela nová, zajímavá nejen pro románského, nýbrž i klassického, germánského, keltického a poněkud i slovanského filologa jest část druhá, obsahujíc onu zásobu slov nerománských, ze kterých, pokud Diez se o nich zmiňuje, buď vznikla slova románská, nebo která s nimi jsou v jakémsi styku. Jsou to především slova I. latinská (asi 7500), II. řecká (asi 700), III. germánská (asi 4200), IV. keltická (asi 660), V. anglická, VI. baskická (asi 300), VII. arabská (asi 400), VIII. slovanská (72) a pak ještě 38 z různých jazyků. Tímto seznamem teprv objevila se náležitě ohromná práce Diezova a učiněna přístupnou i nerománským filologům.

Hlavní zásluha podobných spisův jest naprostá spolehlivost, a za tu ručí již první Index prof. Jarníka. V té příčině podal zajisté pan spisovatel vzácný příklad mravenčí píle a podivuhodné svědomitosti.

J. Jursa.

Cvičební kniha jazyka latinského pro prvou třídu gymnasiální. Sestavil *Frant. Hrbek*, cís. kr. profesor při gymnasiu ve (!) Mladé Boleslavi. Cena 85 kr., váz. 1 zl. 5 kr.

Snaha jednak tím, že užívá se výzkumů jazykozpytných, usnadnit žákům osvojení si nauky tvaroslovné i významů, jednak umožnit učitelu postupování dle instrukcí vedla spisovatele k tomu, aby sestavil cvičebnou knihu pro primu. Kniha ta skládá se 1. z latinských cvičení se souvislým čtením, 2. ze seznamu slov se vzory a pravidly grammatickými, 3. z českých cvičení a 4. ze slovníčku latinsko-českého a česko-latinského. Že česká cvičení oddělil od latinských a položil za seznam slov, nepokládám za reformu cennou. Předností knihy jest hlavně způsob, jak uspořádal látku cvičebnou a jak podává návod, kterak tvořiti některé tvary, jakož i to, že stále odkazuje k slovům stejnojmenným. Zvláště chvály zasluhuje za to, že pevně výzkumy jazykozpytné velmi vhodně spojil s dosavadním mechanismem. Jen bych si byl přál, aby spisovatel byl připojil v seznamu slov vzory a pravidla i tam, kde teď odkazuje ke Kořínkovi; též měl v seznamu slov tvary perfektní od druhé konjugace počínaje uvésti nejen u některých (což se ovšem stalo z příčin methodických), ale důsledně u sloves všech. Nemusel by totiž žák perfektních tvarů hledati v slovníku a mohl by se snadno doučiti tomu, co by pro chorobu zameškal, jen z cvičebné knihy.

V způsobu, jak látku uspořádati, uchýlil se spisovatel od instrukcí tím, že počíná slovesem (III. konjugací) a že při nové deklinaci neklade na prvním místě vět, v nichž jedno a totéž slovo by se vyskytovalo v různých pádech. V případě druhém učinil tak dle mého mínění právem. Zdali přece není lépe vycházeti od první konjugace pro velikou její jednoduchost (v ind. mimo 1. os. sing. všude jeví se v ní a), o to arci lze se příti. Jinde drží se přísně instrukcí. Tak nemá příkladů ani na jedno zájmeno neurčité, z nichž aspoň aliquis, quidam bylo by záhodno probrati; časoslovo pak sum i se složeninami probírá před konjugacemi, {což sice Němci lehko, Čechovi však těžko nacvičiti. Aby dovedl utvořiti tvary passivné, potřebuje žák znáti jen ind. a konj. praes. a impf. a ind. fut. Z nich zná ind. praes. a impf.; před tvořením tvarů pass. perfektních seznámiti by se mohl s konj. týchž časů a ind. fut.; ostatní pak tvary by se mohly odložit, až se proberou konjugace.

I v uspořádání i ve výběru látky kniha tato příznivě se liší v leccém od dosavadních českých knih cvičebních. Menší váhy ovšem jest, že není zvláštní cvičení na pluralia tantum; však za přednost pokládám, že neprobírají se hned s počátku všechny čtyři konjugace, ale jen jedna, dle mínění mnohých ovšem nejtěžší; to aspoň umožňuje žáku utvrditi se v tvarech praesentních (nejtěžších) nejtěžší konjugace. Jinou předností jest, že probírají se

ty tvary jednotlivých konjugací, které stejně se tvoří, najednou, že učí se žák tvořit tvary nejprve od km. praesent., potom perfekt. Proti Douchovi mnohem lépe rozřadil subst. třetí deklinace i adjektiva; vhodné jest i zvláštní cvičení na ona častá adjektiva, jež mají v abl. e; vhodně vylučuje se ambo i uterque z primy; i proti tomu, že zařadil konjug. perifr. před deponentia nelze ničeho namítati. Kdežto Doucha uznává za pravidelná u II. konj. jen perf. v ui, u III. perf. kmenů na u a němých, přibírá Hrbek, dívaje se s jiného stanoviska, u II. konj. tvary perfektní na vi, u III. reduplikované a stupňované. Že by se tím primanům tvoření perfecta ztěžovalo, nemním. Ovšem bylo a zůstane i nyní pravidlem, že žák se musí naučiti základnímu tvaru perfektnímu.

Souvislá cvičení jsou jen latinská; několik českých bylo by na místě. Rovněž by bylo záhodno, aby latinská čtení zařaděna byla mezi jednotlivá cvičení a na konec jen ponechána ta, v nichž se předpokládá znalost veškeré probrané látky.

Abys si čtení na vhodná místa zařadil, ponechává p. spis. učiteli. Učitel ovšem dobře znáti musí knihu cvičebnou; učitel ovšem náleží, by žákům vysvětlil i ony zvláštnosti latinské skladby, jež žák musí znáti i na nejnižším stupni. Však záhodno také, aby pravidla ta byla ustálena tiskem a tak předešla se možnost, že žák napíše si ve škole pravidlo chybné neb neúplné. V tom ohledu nepočíná si spisovatel důsledně: kdežto o abl. časovém se nezmiňuje, uče mu v seznamu slov mechanicky u některých slov, má o abl. srovnávacím a komp. absolut. poznámku, jak se do češtiny překládají; obšírněji zmiňuje se o konj. žadacím (? přece imper.) i pracím; však opomíjí konj. připouštěcí, opomíjí si skonj., dvojí akk., akk. s inf., pravidlo o rodu infin. Takovéto opominutí je chyba, kterou ovšem napraví jen svědomitý učitel

Za to však potěší každého volba vět. Věty latinské i české jsou primanovi srozumitelné a zároveň jadrné i správné. Jen málo jest toho, co bych si přál, aby se změnilo. Větu v čt. I. str. 28 „si enim ciconiae nidus in tecto est, tectum tutum est ab incendio“ mínil bych, že vynechati třeba pro obsah směšný snad i primanům, a větu cvič. 84. 12 „si rota defuerit, tu pede carpe viam“ pro přílišný ráz básnický. Překlad primanův podle seznamu slov a slovníku by zněl: Jestliže kolo bude scházeti, ty nohou trhej cestu! Též by se vynechati mohla — neznajíc ještě žáci různých významů zájmena *suus* — věta cvič. 69 „nemo patriam amat, quia magna est, sed quia sua.“ — Z českých vět méně dobře pro primana upraveny jsou v cvič. 38. 3 „Nic není lépe a moudřejší řízeno než svět“. V cvič. 46. 7 a 9 slovo „lidé“ mělo býti dáno v závorčky a v cvič. 95. 1 a 2 mělo se užití sloves končících. Při cvič. 84. 24 marně žák hledá i v seznamu slov i v slovníku „prokazovali úctu“, což dvěma významy v závorce mohlo býti zamezeno.

Jinak však seznamu slov s pravidly v něm obsaženými nelze odepřít uznání. Je sestaven velmi pečlivě. Z významů uvádějí se původní napřed, brzy za nimi následují významy přenesené, a to nejobyčejnější; na př. lego v 4. cv. sbírám, v 5. čtu; defendo v cv. 8. odraším, odvracím, v cv. 12. hájím, chráním. Dva významy české pro jedno slovo latinské se uvádějí jen tam, kde je to nezbytné a kde vývoj dalších významů obyčejnějších tím se vysvětluje. Kde však český jazyk pro synonyma latinská má přiměřená synonyma česká, rád volí spisovatel pro latinský význam jen jeden český, po případě k lepšímu vysvětlení dva; na př. gratus milý, vítaný; carus drahý. Však i tu by si bylo přáti větší důslednosti: tak překládá se v slovníku latinském amoenus i iucundus příjemný. Zvláštní pochvaly zasluhuje i péče o to, aby žák poznal dříve slova základní, potom odvozená, jakož i to, že ponkazuje se k součástkám složení.

I v seznamu slov nalézám některá nedopatření, jež, pokud jsem na ně ještě neupozornil, tuto uvádím. Na str. 35 přál bych si, aby vedle puer byly jmenovány též femina, verbum jako vzor pro adjekt. trojvýhodná na er; na str. 36 vedle „jsem“ uvéstí slušelo „břvám“, vedle „byl“ i „býval jsem“, ježto užito významů těch v cvičeních českých; v cvič. 35 vedle similis, dissimilis mohl uvéstí spisovatel též facilis, difficilis; v cv. 52 měl zvoliti jiný význam za „svobodník“; na str. 55 cvič. 81 ve vzoru je carpērēris místo carperērēris; v cvič. 90 bylo třeba po rego tučně vytisknouti i laedo, laesi.

Přidaný slovník latinsko-český i česko-latinský, pokud jsem se přesvědčiti mohl, je úplný (až na dva nahoře vzpomenuté významy) a skutečně usnadní žákům zapomětlivým přípravu. Důsledno by ovšem bylo, aby spisovatel podával v závorkách etymologii, jako podobným způsobem to činí v seznamu slov.

Nedopatření a nedůslednosti méně závažné (jako deklinace druhá a sklonění třetí atd.), jakož i chyby tiskové neopravené, jichž je velmi málo, neuznávám za potřebno uváděti.

Celkem soudím o cvičebné knize této, že jest zdařilá a že přes vytčená nedopatření jest v mnohém ohledu lepší než dosavadní knihy cvičebné a v rukou svědomitého učitele bude zajisté školství našemu na prospěch.

P. Hrubý.

Platonova obrana Sokrata a Kriton s posledními kapitolami z Faidona. Ku potřebě školní upravil *J. G. Schulz*, c. k. gym. prof. a důstojník domobrany v Brně. S podobiznou Sokratovou. Cena seš. výt. 30 kr., váz. 40 kr. V Praze a ve Vídni. Nákladem F. Tempského, knihkuce cí. akademie věd ve Vídni. 1889.

Výbor řečí Demosthenových. Pro potřeby školské upravil *Arnošt Skřivan*. S mapkou a titulním obrázkem. Cena seš. 48 kr., váz. 60 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského atd. 1889.

Sofokleova Antigona. Druhé, opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil *Alois Breindl*. Se 7 obrazci. Cena seš. výt. 30 kr., váz. 45 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského atd. 1890.

Sofokleův Oidipus král. Druhé, opravené vydání Schubertovo pro gymnasia česká upravil *Alois Breindl*. Se 7 obrazci. Cena seš. výt. 36 kr., váz. 50 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského. 1890.

Vybrané básně P. Ovidia Nasona. K potřebě škol českých upravil *Alois Breindl*. Cena seš. výt. 65 kr., váz. 80 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. Fr. Tempského atd. 1890.

C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Upravil *Arnošt Skřivan*. S mapkou Gallie a titulním obrazem. Cena seš. výt. 50 kr., váz. 65 kr. V Praze a ve Vídni. Nákl. F. Tempského. 1889.

Pro omezenost místa podávám o těchto vydáních jen stručnou zprávu. Text, po případě obrázky a mapky, nezměněné přejaty jsou z vydání německých A. Christova, Wotkova, Schubertova, Prammerova, Sedlmayerova i s chybami tiskovými, jak na př. z Demosthena lze viděti. Úvody, poznámky dějepisné, po případě mytologické nebo metrický rozbor, seznamy jmen a přídavek upraven, recte přeložen, kterémužto slovu se vyhýbají páni vydavatelé jak na titulním listě, tak i v předmluvách. Překlad většinou jest doslovný, jen na málo místech volný. Nejlepší, ač není úplně bez chyb, je Schulzův, který i poněkud samostatněji upravil dáta o životě Platonové; dobrý jest i Skřivanův, však na mnoha místech, zvl. v tragoediích nesprávný Breindlův. Srv. na př. Ant. str. VI. „Arion z Methymny, který provedl bezpochyby i tu změnu, že látky dithyrambu neomezoval pouze na osudy Dionysovy“, kdežto Schubert str. VIII. praví „Arion . . ., wo mit sich wahrscheinlich bald auch die Neuerung verband . . .“; ibid. str. VIII. „ačkoli vždy básník nebyl s to, aby vhodným uspořádáním scen vnitřní požadavky děje s prostředky představovacími v souhlas uvedl“; Schubert: „obwohl es dem Dichter nicht immer leicht fiel . . .“; str. 11. *κατὰ σφῆυλια* vykládá se: „skládají se z jedné neb více strof“; Schubert „aus Strophenpaaren“. V Ovidiovi v úvodu zmiňuje se o zpěvech milostných, však v textu prvý oddíl elegií nadpisuje: Ze zpěvů milostných. Tamtéž str. XIII. ictus (stopový) překládá se „přízvukem veršovým“; str. XV. „Es gibt mehrere solcher Cäsuren, in jedem Verse meist eine, die durch das Anhalten der Stimme etc.“ „Caesur je několik, ale ve verši

vyskytá se toliko jedna, již při četbě atd. *) Doporučujeme panu spisovateli, aby si všiml na str. XVII. v. 6 vlastního naznačení caesur. Dle str. 189 byl Aeneas král trojský; dle str. 196 Aeskulap je syn Koronidův. *) Chyba ta upomíná na páně Cimrhanzlovy „Nereovce“: Skřivan Demost. str. 76 překládá „aus eigenem Antriebe“: „k žádosti Filippově“; Caes. str. 10 něm. „im ersten Werke“ překládá nejasným z „Paměti“.

Tu i tam jest něco přidáno neb změněno; stalo se tak v Skřivanově Demosthenu větším dílem na ujmu jasnosti a i věcnosti, na př. str. VIII. „Kromě toho lid v Athenách víc a více chudnul a plat soudní a sněmovní nedostačoval na jeho výživu, což bylo tím osudnějším, že právě té doby měl týž lid ku přemnohým službám a povinnostem obecním bříti ochoten. — Tu připadli na tu pomoc, že se příjmy lidu rozmnožili vyplácením peněz divadelních . . .“ A tak si stát pomohl z finanční tísně? učinil lid ochotným k povinnostem, t. k službě vojenské a placení daní?; podob. str. X., XXI.; str. 74, 75. Velmi zřídka přidáno co vhodné, na př. ad VIII. 24.

Přidavky a změny Breindlovy, ať v Sofokleu ať v Ovidiu, buď jsou bezvýznamné, na př. v Ov. str. XVI. poznámka o caesure ženské a mužské; v OT. str. XIV. „dle přívědi Kreontovy“; str. XV. „veden jsa posly Oidipovými“; str. XVI. od „nepojal tudíž“ až „vinou tragickou“ (již v předešlém obsaženo); neb nevhodně připojené (OT. str. XII. „mimo to . . . osob jiných“) neb nevystihují obsažnosti textu německého (na př. Ant. str. XIV. 2 a „das Aussprechen ihres Gegensatzes zu Kreon“: „její rozmluva s Kreontem“; OT. str. XV. 1. b. „im Zorne scheidend“: „odejde se svým služebníkem“).

Z jakých příčin české literatuře školské věnuje tak velikou přízeň nakladatel, je pochopitelno: že však spisy německé — nepřihlížíme-li ani k tomu, že máme podobné knihy české, těmto cenou rovné — šmahem pohodlně se překládají a ne vždycky správně a ještě se říká, že se to upravilo, tomu se leckdo podiví a jen stěží ubrání se myslence, že příčinou toho sotva je touha zvelebiti českou literaturu a prospěti žákům. A když ji přece předpokládati musíme, proč nevedla pány vydavatele k tomu, aby samostatně upravili text, sepsali úvody a slovníky reální samostatněji vzdělali? Vydání takto upravená nejsou pro českou literaturu ziskem.

P. Hrubý.

Soudy přestupků zákona de maiestate za panování Tiberiova. Napsal *František Pakosta*. Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1889.

Práce dělí se ve tři části. V první (str. 1—7) vypisuje se vznik zákona de maiestate, svědectví pro užívání jeho za doby

*) Chyba tato opravena již v exemplářích opatřených schvalovacím výnosem.

republiky a způsob užívání za Augusta a za Tiberia. V části druhé (str. 8—19), jež jest jádrem práce, vypsány jsou chronologicky případy soudů podle zmíněného zákona, jak Tacitus je v *annales* (1—6 kn.) zaznamenal, aby vysvětlil, co v době císařské za provinění proti veličenství bylo považováno. V části třetí (str. 19—21) p. spisovatel stručně dotýká se otázky o věrohodnosti Tacitově a vyslovuje mínění své o té věci. — Chváliti jest u práce přítomné volbu *thematu*; náleží k *programmům*, jež vykazují v posledních letech *thematata* původnější a nezvyklejší. Část prvou pokládám za nejlepší. Za úplnosti mělo býti podotčeno, že před Sullovým zákonem *de maiestate* dána *lex Varia* r. 90 př. K., již na př. *Cic. Brut.* 89, 304 a 306 připomíná, (srv. *Lange, Röm. Alterth.* III², 108) a po Sullovi ještě *Caesara lex Iulia de maiestate* z roku 46, jež tresty za přestupky tyto zostřovala (*Cic. Phil.* I. 9. 23, *Lange* II. 667 a III. 455). Charakteristika soudů podle zákona toho konaných jest správná. Vůbec práce celá čte se pěkně, jest psána srozumitelně a obratně a *thema*, jak na str. 8 shora vytčeno jest, úplně vyčerpává.

Přece však myslím, že práce není tím, čím by mohla býti a čím by měla býti. Pro koho jsou naše *programmové práce*? Mají to býti přece pojednání vědecká. Práce vědecká nesmí ignorovati ruchu, na poli té neb oné otázky panujícího, a nesmí se zabavovati povinností zkoumati mínění odchýlná. V pojednání našem není citována literatura nová nikde. Namítne-li se, že práce se nesla za tendencí jinou, ne exaktně vědeckou, nestačí, trvám, ani tato námitka. I v tom případě je svatou povinností naší, aby, co píšeme, bylo z dnešního stanoviska vědy správné. Kdyby p. spisovatel byl dobře si uvážil, co odpůrci i neodpůrci proti *tradicionální víře* v podání Tacitovo, co Tiberia se týče, uvedli, troufám si tvrditi, že by byl změnil aspoň poněkud mínění své o Tiberiovi a nebyl by jen tak klidně podle Tacita, nýbrž kriticky vylíčil soudy *lege maiestatis*, jak ostatně učiněno to již u *Sieverse* a *Freytaga*. Proti námitkám těm uzavíratí se nám nelze. Soud p. spisovatelův o Tacitově věrohodnosti, obsažený ve čtvrtém odstavci na str. 20, je docela správný, a snáším se s ním úplně. Vlastnosti tam vytčené činí Tacita spisovatelem velikým pro všechny časy. Jaké však o povaze Tiberiově mínění má p. spisovatel, není mi docela jasno. Na str. 19 dole připouští že, že Tacitus Tiberia někdy příliš černě líčil, že někdy bez dostatečných důvodů jednání jeho špatné pohnutky připisoval, že blahodárných následků vlády Tiberiovy pro říši nevyličil a nevytkl náležitou měrou, a na str. 20 odsuzuje se Tiberius na základě vylíčení Tacitova způsobem obvyklým. V tom vidím spor. Zkoumejme fakta, jež Tacitus podává, zkoumejme subjektivně poznámky Tacitovy o těch faktech a, nebojíme-li se správně domysliti, poznáme spor ten, jenž všem odpůrcům Tacitovým byl kamenem úrazu. K takovému zkoumání odvažují se badatelé

u všech spisovatelů všech dob, proč by nemělo to být dovoleno u Tacita? — P. spisovatel nezdá se být věrohodným mínění, že šlechta utvořila tradici Tiberiovi nepřiznivou, ježto bychom musili věřit, že i o sobě by šlechta byla psala nepřiznivě, když přece Tacitus i Tiberia i šlechtu odsuzuje. Ano, kdyby byl Tacitus zprávy své i o Tiberiovi i o šlechtě, resp. senátu, čerpal z týchž pramenů. Avšak ať srovná p. spisovatel zprávy týkající se jednání v senátě u Tacita, Diona a Suetonia, a shledá, že Tacitus nejvíce místa tomuto jednání věnuje. Podrobnost zpráv pochází odtud, jak z pojednání Binderova (*Tacitus und die Geschichte des römischen Reiches unter Tiberius*, Wien 1880) přesvědčivě na jevo jde, že o senátě Tacitus podává nám zprávy authentické, že čerpal z pramenů původních, úředních protokolů, z acta senatus. Z fakt samých, jež na soud přicházely, Tacitus učinil si o šlechtě onen správný soud svůj, jenž o schopnosti jeho dějepisecké podává nejlepší důkaz a jenž nám všem i dnes docela správným se jeví. Odkud však věděl Tacitus na př. (ann. I. 74), že vnitřní příčina, proč Tiberius ve při Grania Marcella osvobozující votum pronesl, byla ona, kterou udává? Jak mohl říci na př. (ann. II. 29) ve při Libonové: „Mox . . libellos et auctores recitat Caesar ita moderans, ne lenire neve asperare crimina videtur?“ V protokolech úředních to jistě nebylo, nýbrž v Tacitových pramenech soukromých. A šlechta, jak z Tacita ji známe, která byla úhlavní nepřítelkyní Tiberiovou, ta byla by o něm psala spravedlivě? A nemáme výslovného o tom svědectví Tacitova, že souvěké práce dějepisné o Tiberiovi překypují nenávisť k němu?

Nedopatření v citátech a jinak neshledal jsem téměř žádných. Jen k vůli přesnosti mělo na str. 14 být uvedeno, že Catu Firmiovi původní trest k žádosti Tiberiově sleven a že toliko byl vyloučen ze senátu. Na str. 7 má být III. 38 m. III. 37 a na str. 8 I. 73 m. I. 70. Poznámky na str. 11. shora a str. 14 dole jsou podle Nipperdeye učiněny, což mělo k vůli úplnosti být podotčeno.

E. Peroutka.

Solon a Damasias. Novější Aristotelské příspěvky k dějinám athenského vývoje ústavního. Sepsal Dr. *Justin Prášek*. (Čteno částečně v sedění třídy pro historii, filosofii a filologii král. české učené společnosti v Praze dne 20. června 1887.) Zpráva c. k. českého reálného a vyššího gymnasia v Kolíně za školní rok 1887.

Pojednání to skládá se z těchto odstavců: I. Berlínské zlomky Aristotelské. II. Seisachtheia. III. Nespokojenost vzešlá ze řádů Solonských. IV. Dvouleté archontství Damasiovo.

Oddíl první podává stručné ocenění Aristotelových studií historických, zprávu o nálezů fragmentů jeho spisu *Ἀθηναίων πο-*

λεξία na jednom papyru Fayyúmském a dotýká se otázky, do které doby náleží archontát Damasiův. Spisovatel rozhoduje se správně pro r. 586 př. Kr. Část tato spracována jest přehledně a obratně zvláště na základě děl Blassových, Bergkových, Landwehrových a Dielsových.

Také v ostatních třech odstavcích použito jest odborné literatury náležitě. Je vidno, že p. Prášek literaturu tu dobře prostudoval a že dovede dobře voliti mezi různými názory. Správně jest, co vykládá o seisachthei, tvrdě, že nebyla zmenšením, nýbrž odpuštěním dluhů, správně vykládá také o nespokojenosti, vzešlé z reform Solonových. Jen s málokterým tvrzením nelze ref. souhlasiti; tak na př. s tvrzením, že Damasias zvolen za archonta geomory a demiurgy. Doplnění fragmentu *μετὰ δὲ ταῦτα διὰ τ<οῖν δνοῖν ἐθνοῖν> Δαμασίας αἰρεθεῖς ἄρχων*, navržené Blassem, jest velmi nejisté. Ve fragmentu stojí buď *των* buď *του*, čtení jest nezřetelné a doplnění scházejícího substantiva proto nejisté. I jiné důvody, jinými již vyložené, zdají se svědčiti proto, že doplniti třeba spíše *συναριθῶν* a čísti *τῶν*. Ale ref. rád uznává, že v této otázce nesnadné lze i opáčné mínění hájiti, ježto každékoli mínění pro nedostatek pozitivních zpráv musí tuto býti holou hypothesou, více nebo méně odůvodněnou.

Pojednání podává však celkem dobrý přehled o stavu bádání, týkajícího se nových zlomků Aristotelských; pro toho, kdo nemá spisů o té věci po ruce, jest instruktivní a zasluhuje s tohoto stanoviska pochvaly.

Ale pojednání to, jak se zdá, nechce býti pouhým přehledem prací cizích. Jak spis. v nadpisu připomíná, bylo čteno částečně v učené společnosti, kde, jak známo, čtou a uveřejňují se pouze výsledky vlastního bádání. Musíme je tedy posuzovati s tohoto stanoviska. V oddílu prvému nového dílem nic býti nemůže, dílem všude uvádějí a posuzují se jen mínění cizí. V oddílu o seisachtheii polemizuje spis. (str. 9) proti „nejpřednějším moderním vzdělavatelům dějin a starožitností athénských, Grotovi (proti tomu ne docela právem), Boeckhovi, Curtiusovi, Dunckerovi a Duruymu,“ kteří pokládají seisachtheii za zmírnění dluhů. Přesvědčivými důvody vykládá tu spis., že seisachtheia byla úplné odpuštění dluhů. Litovati jest pouze, že si nevšiml, že totéž mínění již před mnoha lety pronesl jím samým (ač ne pro toto mínění) citovaný Grote (Geschichte Griechenlands, I. vydání II. str. 78) a také Schoemann (Griech. Alterth. I³. str. 347), Gilbert (I. str. 130 n.), Diels (Abh. der kön. Ak. der Wiss. zu Berlin, 1885 str. 12), Busolt (Griech. Geschichte I. str. 524 n.), Landwehr (Philologus V. Supplem.-Band str. 130 n.), Köhler (Mittheil. des deutsch. arch. Instit. in Athen X. str. 152 n.) a jiní. Litovati jest toho nedopatření tím více, že spisů uvedených (mimo Schoemannova) spis. pilně a horlivě užíval a že se takovým nedopatřením vydává v nebezpečnosti

výtky, že v učené společnosti přednáší za přítomnosti odborníků věci dávno známé. Podobné nedopatření jest i v článku čtvrtém. Že Damasius zvolen byl za archonta stranou geomorů a demiurgů, tvrdil už Bergk, ač ovšem kladl archontát Damasiův do 7. stol. př. Kr. (Rhein. Mus. 36. str. 97), i Diels (na m. u. a str. 15). Tohoto nedopatření jest tím více litovati, že právě v tom odstavci vyskytá se, neklam-li se, také myšlenka dosud nikým dříve neproslovená, ale ovšem velmi slabě odůvodněná, že Damasius byl členem rodu Filaiova anebo s Filaiovci blízko spřízněn. A podobně snad i o některých jiných vskutku nových myšlenkách, jsou-li ještě v pojednání jaké (ref. snad také z nedopatření ovšem jich nepostřehl), mohlo by se souditi, že byly proneseny už jinými. Učenosti pojednání odpovídá právem i sloh. Jen tak si vysvětlujeme věty: „Aristoteles zahloubal se do studia Solonských a x o n ů“ (m. zákonů, str. 2), užívání výrazu „anadasmu“ pozemků (str. 10) a j. v.

Doufáme, že při veliké sčtetlosti p. spisovatelově a při známé jeho akribii, s jakou děl jiných spisovatelů užívá, příští jeho díla budou prosta nedopatření, na něž jsme si dovolili upozorniti.

Josef Svoboda.

Seznam důležitějších článků z listů odborných.

O. Riemann: *Remarques sur diverses questions de syntaxe latine*. (Revue de philologie XII, 1888 str. 43—59 nn.). I. La construction de „potius quam“. Sp. hledí na základě sbírky příkladů stanoviti pravidla o vazbě spojky „potius quam“, předchází-li anebo následuje-li coniugatio periphrastica buď passiva buď activa, dále následuje-li konjunktiv, předchází-li indikativ a následuje buď indikativ buď konjunktiv; konečně uvažuje, kdy stává místo potius quam pouhé quam nebo prius quam, citius quam a posléz kdy se klade potius quam ut. — II. Unus avec le génitif chez Cicéron. Opravuje mínění, i nejnověji opět vyslovené Schmalzem, a příklady dokazuje, že (aspoň u Cic.) unus pojí se s genitivem demonstrativ (eorum, earum) a relativ, při čemž však genitivem oním se označuje skupina nějaká osob nebo věcí, o níž dříve spisovatel se zmínil. III. Toto orbe terrarum ou in toto orbe terrarum. R., shledav místa Ciceronova a velké množství Liviových, i kde prostě kladen ablativ loci i kde je s in spojen, stanoví, že pouhý ablativ klade se tehdy, když nutně ptáti se musíme qua?, naproti tomu, nutně-li se ptáme ubi?, klade se ablat. s in, a možno-li se ptáti ubi i qua, bývá sice také někdy předložka tato, ale řídčeji. Totus se klade prostě v ablativu, jestliže nalézá se před substantivem, naproti tomu

bývá in, i když totus stojí před substantivem i když za ním (tota urbe, urbe in tota, tota in urbe).

A. Gasc-Desfossés: *Construction de quisque dans les discours de Cicéron*. (Revue de philologie XII, 1888 str. 105). Známého pravidla o slovosledu zájmena quisque při superlativu atd. nešetřeno u Cic. v řečech jen in Verr. I, 13, II, 4, 7, pro Mur. 30. Ve Phil. 3, 24 a 14, 19 (zde dvakrát) jest quisque opakováno při korrelativech; není opakováno při relativní části pouze Phil. 5, 20.

J. M. Stowasser: *Ergo-erga*. (Wiener Studien XI, 1889 str. 163—168). Původně ergo = *erogō = frag' ich, erga = imperativu toho slovesa; na př. semper hic summa pietate fuit; erga parentes = er war stets voll Pflichtgefühl, frag' die Eltern; předložkové ergō = *e rogo (od *rogum = Verlangen) = um — willen.

F. Maixner: *Über den sogenannten Gebrauch von unus als unbestimmten Artikel in der älteren Latinität*. (Wiener Studien X, 1888 str. 308—325). Unus nevyskytá se sice jako člen neurčitý, ale nezřídka ve významu zeslabeném zájmena neurčitého u Plauta.

F. Leo: *Die beiden metrischen Systeme des Alterthums*. (Hermes XXIV, 1889 str. 280—301). Spis. zprvu promlouvá o hlavních zástupcích „mladší“ i „starší“ metrické soustavy starověké (Hefaistion, Heliodoros, grammatik Filoxenos; Caesius Bassus, Varro, neznámý metrik u Diomeda). Prvou soustavu nazývá alexandrijskou, původce její není znám; druhá soustava jeví v celku i v jednotlivostech značnou podobnost s rhorikou a vznikla po soudu spisovatelově v Pergamu v době klassicistické rhoriky, kdy přívrženci Aristarchovi a Kratetovi mezi sebou závodili.

C. Angermann: *Beiträge zur Deutung antiker Namen*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. I. Heft, str. 1—11).

1. *Ἰκαρος, Ἰκάριος, Ἴκος*. Jméno attického heroa Ikaria a demu i ostrova Ikaros a Ikos odvozuje A. od koř. sik (befeuchten, benetzen). Také jméno otce Penelopina Ikaria jeví příbuznost s tímto kořenem, čemuž i poměr jeho k jiným osobám mythologickým poukazuje (Naiadka Periboia a j.). Jméno syna Daidalova Ikara od toho kořene odvoditi nelze, ač-li mythus o něm není aetiologický vzhledem k *Ἰκάριον πύλαγος*. — 2. Sagra, *Σάγρος* (nyn. Sacriano a Sangro) pocházejí od téhož kořene sik. — 3. *Ἀτθίσι, Ἀτθίσι, Ἀττικῆ*. Není správná etymologie *Ἀττικῆ* = *ἀστικῆ*, ani *ἀττικῆ* (Küstenland); *κτ* nemůže přejíti assimilací v *ττ*. Bannack odvádí jména ta od kmene *ἄσσα* (příbuzno s lat. aqua), *Ἀττικῆ* = Seeland. Toto mínění A. vyvrací a klade *ττ* zde na roveň asi tomu *ττ*, jež se vyskytá ve slovech *τίττα, ἄττα*. *Ἀτθίσι* pak významem klade = *Ἀθηναίσι*; jména krátká libují si ve zdvojení hlásek (srv. *Κλέωνις, Νεοττίσι* a j.), a *τθ* je takovým zdvojením. *Ἀττικῆ*

utvořeno z *Ἀτθίς* suffixem *κ* (*Ἀττική*: *Ἀτθίς* = *Μεγαροίκη*: *Μεγαροίς* a p.); *ττ* při tom vysvětluje se tím, že ve dvojitém konsonantu aspirata těžko se udrží. *Ἀθῆναι* z koř. adh = ‚výšiny‘, čemuž i jméno bohyně Atheny zdá se nasvědčovati jakožto bohyně ne speciálně athenské, nýbrž bohyně výšin vůbec. — 4. *Κίμωνος*: kmen *κίμο* = ‚bílý‘, skr. *κίμα* = ‚temný‘, koř. *κί*. Různost významu téhož slova v příbuzných jazycích jest zcela obyčejným zjevem. Téhož původu jest *Κίμων*. — 5. Ortsnamen auf -este. Toto -este = illyrskému *ista*, což A. pokládá za substantivum, jako v skr. jest subst. *asta-m* = ‚prostor, místo‘ (*ās*, seděti, *ήμαι*). Segesta pochází od skr. adjektiva *saha-s* (gewaltig, aushaltend). Praeneste má koř. *pra*, ježž shledáváme v skr. *pravana-s*, *πηρηής*, pronus. — 6. Jména řek Aesis, Aesar, Isara mají koř. *is* (antreiben, schwellen). Také česká Jizera pochází od kořene téhož. Proti výkladům těmto bylo by lze ovšem mnoho namítati.

P. Stamm: *Ac und atque vor Consonanten*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. III. Heft, str. 171—179). O užívání *atque* před souhláskami Stamm stanoví tato pravidla: 1. *Atque* (*ac*) možno před konsonanty klásti tehdy, když v téže větě jeden pojem k druhému těsně se pojí (*dictum atque factum* a p.). 2. *Atque* nemůže státi před souhláskou, jestliže se jím celá věta nebo samostatná část věty připojuje. 3. *Atque* (*ac*) může státi při pojmech rovnosti a nerovnosti, podobnosti a nepodobnosti. Doklady.

K. Brandt: *Zur Geschichte und Composition der Ilias*. V. Über eine zweite Bearbeitung der alten Epöpe vom Zorne des Achilleus. VI. Über das achtzehnte Buch der Ilias. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 81—102, VIII. Heft, str. 513—522). Stať *H* 213 nn. pochází od jiného básníka; nasvědčuje tomu komposice té partie, plná nesrovnalostí i neobratných reminiscencí ze zpěvů jiných. Rovněž celý zpěv *Θ* jest dílem pozdějšího básníka, ježž mluvu epickou nedobře ovládal a proto hojně přejímal vlastní verše Homerovy, chtěje všelijak vyrovnati spor mezi starou *μηνις Ἀχιλλέως* a jejím rozšířením a motivovati poselství, k Achilleovi poslané. Jinak by presbeii nebylo lze vhodně umístiti a v souvislost uvésti ani se starou *μηνις* ani s rozšířenou (*B* 42—*H* 312). Zda-li však i *προσβεία* od téhož básníka pochází, nelze přesně stanoviti. K druhému zpracování Hněvu Achilleova patří také *Δολώνεια*. Toto druhé zpracování Brandt klade v dobu po roce 700. — Podobným způsobem dokazuje, že druhá polovice 18. zpěvu Iliady (*Σ* 368—617) jest dílem básníka pozdějšího.

F. Weck: *Homerische Probleme*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. IV. Heft, str. 225—233). Mimo jiné W. uvádí toto: *B* 206 není třeba, ba ani možno pokládati za interpolaci; třeba jen čísti místo *σπισιν*: *σπι δεσιν*. Toto *δεσιν* jest dat. plur. od neobvyklého hom.

δεῖνα, *δεῖνες*; a *σφῶν* vzniklo ze *σφι δεῖν* synkopou a assimilaci. — V *Θ* 185 čísti jest adjektivum *λαμπρῆ διε*, čímž se odstraní nesrovnalost, vzniklá uvedením neobvyklého čtyřspřežení a následujícího duálu; *Αἶθων* značí totiž *ἴππος παράφορος*. — V *O* 71 vyskytá se jediné neutrum *Ἴλιον αἰνῶ*, jindy Homeros užívá feminina. Weck však čte *Αἰνῶ* jakožto substantivum a pojímá je za apospici k *Ἴλιον*, což pak jest akkus. hom. *Ἴλιος*.

M. Hecht: *Culturhistorische Forschungen zum Homerischen Zeitalter. I. Bemerkungen zu einer Darstellung der Cultur im Homerischen Zeitalter.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XII. Heft, str. 793—797).

K vylíčení kulturních dějin řeckých v době homerské slouží tyto tři prameny: 1. povaha země, 2. nálezy archaeologické, 3. Homeros. Homeros básně své protkal živly kulturními své doby. Často jediné označení nějaké věci zaručuje nám zvláštnost té doby. V tom ohledu jeho četná přirovnání jsou zvláště důležitá. U Homera však téměř výhradně hrají úlohu kruhy aristokratické; k poznání tříd nižších slouží Hesiodova *Ἔργα καὶ ἡμέραι*.

II. *Die sittliche Cultur der Griechen im Homerischen Zeitalter* (str. 797—810). Doba ta chová dva ideály: slávu a jmění. Z toho lze vysvětliti, že loupež a krádež byly dovoleny, ba chvalitebny, vražda až na některé případy rovněž. Soucitu s nepřátely doba homerská nezná, lži a podvodu sami bohové se dopouštějí, pravdymilovnosti nedbáno. Naproti těmto temným stránkám jeví se skvělé stránky doby homerské v životě rodinném, v poměru ženy k muži, dětí k rodičům, v lásce přátelské a v šetření povinností pohostinství. Láska k domovině nezná mezí. Také zacházení s otroky a prosíci ukazuje pěkný rys povahy doby té. Vrcholem pak kulturního vývoje doby homerské jest nelibost, kterou cítili Řekové i proti uvedeným nectnostem, což se jeví ke konci epochy té. Ráz doby homerské jeví se markantně i v pozdější ethice řecké, zvláště pokud se týče spravedlnosti a přesného pořádku.

H. Schrader: *Die hexametrischen Überschriften zu den 48 homerischen Rhapsodien.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. IX. Heft, str. 577—609). Nadpisy v hexametrech ke zpěvům Iliady, pocházející od grammatika Stefana, lze klásti do 2. a 3. století; netvoří však báseň souvislou, nýbrž jsou to samotné nadpisy jednotlivých rhapsodií. Tabula Sartiana ke zpěvům *A—H* jeví vliv veršů Stefanových. Mimo to jsou však nadpisy, od Stefana neodvislé, ze stol. 11. a pozd. Ty, jak se zdá, jsou zbytky jednotného celku a byly složeny k účelům školním, jsou to versus memoriales, *πραγμασιώδεις*. Za rovněž takové pokládáti sluší *Ἐπιγραφαί* k Odysseii, ale jsou z doby mnohem pozdější. Veršovou jich skladbu Schrader probírá na základě Theodora Prodroma a

J. Tzetzta. Ke konci podává excurs: Eine Studie über die daktylischen Verse des Theodorus Prodromus und des Joannes Tzetzes, kde jedná o tom, jak si oba vedli v přičině délky a krátkosti vokálů.

M. Krénkel: *Biblische Parallelen zu Homeros*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. I. Heft, str. 15—44). Podávají se velmi zajímavé paralely mezi Illiadou a Odysseiou a dějinami biblickými Starého i Nového Zákona.

Jules Nicole: *Fragments d'Hésiode sur papyrus d'Égypte*. (Revue de phil. XII, 1888 str. 113—117). Ed. Naville koupil r. 1882 od jakéhosi fellaha několik proužků papyrových z nekropole thebské, obsahujících text koptický a řecký. V řeckých zlomcích poznal Nicole fragmenty z Hesiodových *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, a to veršů ve fragmentu A 111—118 a 153—161 a fragmentu B 4 zlomkovité verše, které v našich rukopisech se nenacházejí, dále pak v. 174—186 a 210—221. N. klade rukopis tohoto papyru v počátek 5. stol.

Henri Weil: *Fragments d'Hésiode sur papyrus d'Égypte*. (ibid. str. 173—175). Odnáší se k naznačenému svrchu článku Nicolovu. Ony 4 verše, vůbec nám nedochované v rukopisech našich, jsou dle mínění W-ova ty, které dle scholií Proklos prohlásil za podvržené, i nalézaly se asi připsány na papyru po v. 168.

A. Rzach: *Die neuen Papyrusfragmente des Hesiodos* (Wiener Studien X, 1888 str. 261—277). Oceňuje se hodnota papyru Fayyúmského (*Ἔργα* a nepatrné zlomky z *Ἄσπλις*) a Achmimského (*Θεογονία*), jež oba as ze 4. st. př. Kr. pocházejí.

J. Beloch: *Theognis Vaterstadt* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XI. Heft, str. 729—733). Rodištěm Theognidovým jest Megara sicilská, nikoli nisská.

K. Goebel: *Zur Katharsis des Aristoteles*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 102—104). Místo v Platonových Zákonech (790 e nn.) slouží k objasnění Aristotelovy definice tragédie. Bolest v tragédii předvádí se nám jakožto objektivní a ideální, a pocit našeho bolu individuálního bývá překonán právě tím bolem objektivním, všeobecným, čímž se v duši naší zjednává harmonický klid.

J. van Leeuwen: *Quaestiones ad historiam scenicam pertinentes*. (Mnemosyne XVI str. 251—288 a 399—438). 1. Když tři básníci komičtí zápasili, a priori nemohl nikdo dva kusy najednou provozovati; třeba tedy čísti v didaskalii *Ἦν ἀρχαίος Ἀμεινίου διὰ Φιλωνίδου. Ἐὐπολις Πόλλεσι δεύτερος ἦν κ. τ. λ.* 2. Aristofanes nebyl občanem athenským (Vita, Eupolis frg. 357 K., Platon, fr. 99 nn. K., Suidas *Ἀρχαίος μμούμενος*, kde čísti jest *διὰ ξενίων*); jediné „Rytíře“ uvedl pod

svým jmenem, začož od Kleona byl obžalován pro osobování si práva občanského a odsouzen (Vosy 1285). Že byl *Κυδαθηραιός*, jest konjektura (z Vos 895). Sám zove se Aiginetanem v Ach. 652, kteréžto místo nelze vztahovati ke Kallistratovi. Oblaka v. 530 nejsou tomu na odpor, ježto přepracování jich nikdy se nedávalo. Konec argum. V. jest podvržen; Aristofanes chtěl dosíci choru svým jmenem r. 421, avšak byl mu odepřen (srv. Arg. V. *ἀποπνῆσθαι πολὺ μᾶλλον*). Ovšem pravý původce komoedií byl vřbec znám, čímž se vysvětluje, proč žádná z nich nepřepisována někomu jinému. — Kdykoliv u Aristofana čteme, „to a to podruhé ne učiním“, jest to ironie; tak i prolog Vos v. 61 nn. nutno vyložiti, ježto celá komoedie a hlavně osoba Filokleonova jest persiflaží Kleonovou; místa, kde Kleon výslovně se jmenuje, jsou reaktována.

F. Rühl: *Vermischte Bemerkungen*. (N. Jahrb. f. Phil. 1888. II. Heft, str. 113—131, V. Heft, str. 333—352). Mezi jiným podává se revise sporné otázky o existenci Kadma Miletského. — O dějepisci Dionysiovi se dokazuje, že žil ve století čtvrtém. — Herakleides z Kymy psal dílo své *Περσικά* za vlády krále Filippa a není mladší než Deinon a Kleitarchos. — Dílo Diyllovo o 27 knihách rozděluje R. na tři enneady. — Co se týče Filistových *Σικελικά* a *περὶ Διονυσίου τοῦ τυράννου*, uvádí R. toto: Filistos sepsal *Σικελικά* o 13 knihách, jež různé děleny: dle jedné obsahovala 11 knih o 2 *συναξίσεις* (7 a 4), spis o Dionysiovi pokládán za samostatný; dle jiných pojmáno obě za celek a obsahovalo 2 *συναξίσεις*, jednu o 7 knihách, druhou o 6. Filistos chtěl 2 heptady složit, ale smrt mu v tom zabránila. Dílo jeho doplnil 14. knihou Athanas, jenž ostatně, jak se zdá, vzhledem k 13 knihám Filistovým také 13 knih jakožto pokračování díla toho napsal. — Pak jedná R. o příčinách, jež vedly k stanovení nepřesného data založení Kymy. Shledává je v tom, že udání Velleiovo a Africanovo jde na spisovatele (snad Alexandra Polyhistora), jenž hrubě pochybil tím, že zaměnil Kymu aiolskou a italskou, Eforos pak že rodišti svému připisoval dvoji založení. — Ke konci vyvrací se tvrzení, že by na místě nynější Cartageny před Hasdrubalem byla zjištěna historická existence nějakého místa.

M. Rothstein: *Propertius und Virgil* (Hermes XXIV, 1889 str. 1—34). Sp. podává nejprve rozbor a souvislost druhé polovice poslední elegie 2. knihy Propertiovy, týkající se Vergilia a Propertiovyých předchůdců v oboru erotického básnictví, dále rozbírá vztahy Propertiovy k Vergiliovým Eklogám a Georgikům a shody mezi Aeneidou a básněmi Propertiovy. Výsledek jeho zkoumání jest, že užil Propertius v básních svých Eklog a Georgik, kdežto Vergilius v Aeneidě závislý jest na 2.—4. knize Propertiové. V 1. a 5. knize, jež psána po smrti Vergiliové, vzájemných shod není.

G. Kaibel: *Zur attischen Komödie* (Hermes XXIV, 1889 str. 35—66). V prvním článku jedná sp. o Frynichově Efialtovi; vykládá zlomek u Athen. IV. 165 b, v němž spatřuje polemiku proti komikům, a uvádí s touto komoedií ve spojením místo u Ail. de anim. 9. 41. — Článek druhý týká se pseudoaristofanových dramát *Πολίταις*, *Διώνυσος ναυαγός*, *Νῆσοι* a *Νίοβος*, přiřítaných básníku Archippovi. Sp. zkoumá kriteria, jimiž posuzovali staří filologové pravost dramát, a míní, že hojně zlomky z veseloher *Νῆσοι* a *Νίοβος* dají se odvoditi od alexandrijských učenců, již o pravosti těchto dvou dramát nepochybovali; naproti tomu *Πολίταις* a *Δ. ναυαγός* uznány jsou záhy za nepravé. Proti pravosti dramata *Νῆσοι* uvádí Pollux důvody jazykové, a sp. sám nearistofanovský ráz, jenž jeví se i v zachovaném větším zlomku u Stob. Flor. 55, 7. Pramen Pollukův byl pergamský; pergamští kritikové dělili prý s hlediska slohově-řečnického attickou komoedii na dvě období a na základě tom vyloučili veselohru *Νῆσοι* (a z podobných příčin snad i *Νίοβος*) z dramát Aristofanových a přiřkli je Archippovi, o němž sp. srovnáním zlomků jeho *Ἰχθύες* s Aristof. Ptáky a veselohry *Πλοῦτος* se stejnojmennou komoedií Aristofanovou dokazuje, že Aristofana napodobil.

F. Leo: *Varro und die Satire* (Hermes XXIV, 1889, str. 67—84). Varronovy názory o satíře, zvláště definice Luciliovy satíry u Diom. π. ποιημ. p. 485 („archaeae comoediae caractere“), a jeho literární studie vůbec (srv. výklad Liv. 7. 2 o vzniku her scenických, „ludi scaenici“ v Římě) zakládají se na názorech peripatetických; z Varrona čerpali Horatius Sat. 1. 4, Verrius Flaccus, Suetonius. Horatius proti Varronovi (a jeho přívržencům) vystupoval teprve po jeho smrti, zvláště v listě k Augustovi.

Louis Havet: *Le supplice de Phlégyas. Étude sur un épisode de l'Énéide*. (Revue de phil. XII, 1888 str. 145—172). V VI. zpěvu Aeneidy dotýká se Vergilius také osudu Flegya, otce Ixionova, který prohršil se, zapáliv chrám delfský. Zmínka ta obsažena jest v partii, počínající veršem 601 quid memorem atd. Ačkoli pořádek veršů i rukopisně i autoritou Serviovou jest chráněn, chce H. transposicí docíliti lepší souvislosti, i myslí, že klásti po v. 601 hned v. 616 saxum ingens volvunt — 620 temnere divos, k tomu pak že se hodí dobře v. 602, jenže čtení quos super musíme změnit (v souhlase asi s dvěma rkpy) v quo super. H. soudí, že zmatek v pořádku veršů Vergiliových stal se po Statiovi; neboť místo toto napodobili Valerius Flaccus II, 188 nn. a Statius Theb. I, 712—715, kteří oba předpokládají asi pořádek veršů vylíčený. Pak posuzuje dispoici celé oné části Verg. Aen. a myslí, že scena Flegya líčící básněna byla dle nějakého obrazu.

A. Elter: *Die Anordnung der Oden des Horaz*. (Wiener Studien X, 1888 str. 158—162). Ódy prvních tří kněž

spořádány dle zřetele metrického kanonu, jenž obsažen v I, 1 až 11. V ostatních skupinách není sice kanon proveden přísně, vždy však musí řada stoupati od sapfickeho metra k alkajskému.

Th. Plüss: *Zu Aeneis IX. 176—445 und Ilias K.* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. III. Heft, str. 185—189). Jedná o napodobení Vergiliovy scény o Nisovi a Euryalovi dle Doloneie. Resultát svědčí v neprospěch Vergiliův.

J. van Leeuwen: *Ad Sophoclis Antigonaē vs. 280 sqq.* (Mnemosyne XVI, str. 239—240). Navrhuje ve v. 287 *καὶ γῆν κενώσων καὶ δόμους διασκεδῶν. | ποῦ τοὺς κακοὺς κ. τ. λ.*

J. van Leeuwen: *Ad Sophoclis Aiakis vs. 646 sq.* (Mnemosyne XVI, str. 119—120). Navrhuje ve v. 648 *κοὺκ ἔστ' ἄελπτον οὐδὲν εἰ μαλάσσειται γὰρ δειρὸς ὄγκος κ. τ. λ.*

J. M. J. Valetton: *Quaestiones Graecae. II. De ostracismo.* (Mnemosyne XVI, str. 1—25 a 162—238). (Pokračování z ročn. XV.) O času procheirotonie ostrakismu mluví i Aristoteles i Filochoros nepřesně; v zákoně stálo asi, že procheirotonie má se konati v řádné ekklesii pryťanie šesté, a nestalo-li se tak, nejdéle v řádné ekklesii pryťanie sedmé; ostrakismos sám dál se as v nejbliže příští ekklesii po procheirotonii. Do vyhnanství poslán ten, čí jmeno napsáno na většině střepin, bylo-li jich více než 6000 (Filoch. 79b). Odchylná zpráva Plutarchova Arist. 7 se vyvrací; 6000 bylo bezpochyby polovicí občanů za Kleisthena; jména napisována na střepiny doma, ne na agoře, *ἄστρακα* byly střepiny nádob hliněných. Příčiny, jež staří udávají, proč jednotlivci ostrakismem byli vypuzeni, jsou podružny; vlastní příčina vždy byla politická, nelibost lidu nad stavem obce, obracející se proti demagogům právě v čele stojícím. Ostrakismos nepředpokládá nutně dvě strany politické, navzájem se potírající, jak patrnó z vypuzení Damona, Aristeida, Themistoklea. Druhý způsob ostrakismu *στρασιαστικός* obrací se proti demagogům menšíny, boji-li se většina, že by v budoucnosti většinu si získali (Kimon, Thukydides), což jest proti principu demokratie. Ze starých svědectví, vesměs neúplných, nejvýše sluší ceniti Aristotelovo (proti Onkenovi a Lugebilovi).

F. Giesing: *Verstärkung und Ablösung in der Cohorten-legion* (N. Jahrb. f. Phil. 1888. XII. Heft, str. 849—862). Sešilněnė legie líčí G. takto: buďto zaujala subsidia postavení na obou křídlech, nebo se postavila nepříteli v bok, anebo se provedlo „densere frontem“ tím, že prořídle řady přední zadními se nahrazovaly. Vystřídání legie nedálo se zachováváním jednotlivých oddělení taktických pohromadě držěných, jež nastupovala do intervallů právě za tím účelem utvořených, nýbrž záloha od zadních řad mezerami v řadách předních postupovala znenáhla nebo rychle ku předu.

J. Š., J. K., J. N.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

(Pokračování.)

Paměť a vzpomínání (μνήμη και ἀνάμνησις).

§ 45. Paměť je další část duše sensitivní a výsledná činnost představivosti. Zachovává představy utvořené a udržuje je u vědomí našem. Předmět její tudíž je též jako předmět představivosti, neboť z této vychází¹⁸¹⁾. Obě jsou dalším pokračováním smyslového vnímání a náležejí tudíž duši sensitivní.

Je pak paměť vlastní netoliko člověku, nýbrž i tvorům nižším, právě jako představivost, rozdílna jsouc však od mohutnosti vyšší — vzpomínání (ἀνάμνησις) —, jež, vůlí úmyslnou jsouc vyvozeno, zakládá se na asociaci představ a náleží výhradně člověku¹⁸²⁾.

Dle definice Aristotelovy je paměť stav duševný, jenž chová v duši představivosti pojaté obrazy, i srovnává Aristoteles celý pochod s tím, jak pečeť vtlačuje v měkký předmět určitý znak¹⁸³⁾. Paměť uchováváme v mysli své cos jako obraz (představu) drí-

¹⁸¹⁾ De mem. 450 a 12: ἡ δὲ μνήμη καὶ ἡ τῶν νοητῶν οὐκ ἄνευ φαντάσματος ἐστίν. Ibidm. 451 a 14: τί μὲν οὖν ἐστὶ μνήμη καὶ τὸ μνημοσύειν, εἰρηται, ὅτι φαντάσματος ὡς εἰκόνοσ οὐ φάντασμα ἔξισ. Ibidm. 450 a 22: τίνοσ μὲν οὖν τῶν τῆσ ψυχῆσ ἐστίν ἡ μνήμη, φανερόν, ὅτι οὐπερ καὶ ἡ φαντασία.

¹⁸²⁾ De an. hist. 488 b 25: καὶ μνήμησ μὲν καὶ διδασχῆσ πολλὰ κοινῶντι, ἀναμνησθεσθαι δ' οὐδὲν ἄλλο δύναται πλὴν ἀνθρώποσ.

¹⁸³⁾ De mem. 451 a 15: φαντάσματος ὡσ εἰκόνοσ οὐ φάντασμα ἔξισ. Napřed pak dí (450 a 30): ἡ γὰρ γνωμένη κίνησισ ἐνοσημαίνεται οἶον τύπον τινὰ τοῦ αἰσθηματοσ, καθάπερ οἱ σφραγιζόμενοι τοῖσ δακτυλίοισ.

vějšího určitého smyslového vjemu. Znak minulosti liší činnost její od představivosti, která má se smyslovým vnímáním spojení bezprostředně¹⁸⁴⁾. Podobně jako představivost, i paměť je ve středu položena mezi činností smyslovou a rozumovou, spojujíc obě, jsouc však přece od obou odrůzněna. Časový příznak minulosti je podstatná její zvláštnost¹⁸⁵⁾. Síla paměti je přirozeně závislá na povaze tělesné, na tom totiž, v jaké intenzitě původní vjem se udál a pocíten byl. Prudčí rozruch nebo naopak slabost, na př. starobou povstálá, činí lidi nepamětlivými. Za příklad paměti slabé aneb vůbec nedostatku paměti Aristoteles uvádí útlé mládí aneb starobu¹⁸⁶⁾.

§ 46. Vyšší stupeň činnosti této je vzpomínka (*ἀναμνησις* — *recordatio*, *reminiscentia*), jež však přece ještě náleží k duši sensitivné. Aristoteles snaží se vysvětliti pochod vzpomínací. Při vzpomínání, vycházejíce od jakéhos pomyslu přítomného, snažíme se zpětně vystopovati u vědomí svém celou řadu představ a počitků, jež mu předcházely. Ježto pak, jak jsme ukázali, předchozí děje duševné se dějí pohybem, záleží dle Aristotela vzpomínání v opětování těchto pohybů až k onomu, jež byl příčinou představy hledané. Tomu pak je podkladem přesvědčení, že jsou zákony, jež představy mezi sebou spojují a jich vzájemnou následnost řídí, a že dle těchto zákonů a působnosti, již jeví při pochodě vzpomínacím, můžeme dojiti k žádoucím cíli, že konečně tímto nenáhlým postupem doděláváme se představy, jež třeba dlouhou řadou představ jiných s nyníjším stavem naším je spojena. Mezi představou přítomnou a onou, již hledáme vzpomínáním, musí býti poměr podobnosti neb protivnosti neb styčnosti, a to jsou hlavní znaky výkonu vzpomínacího.¹⁸⁷⁾

¹⁸⁴⁾ De mem. 449 b 22: αὐτὸς γὰρ ὅταν ἐνεργῆ κατὰ τὸ μνημονεύειν, οὕτως ἐν τῇ ψυχῇ λέγει, ὅτι πρότερον τοῦτο ἤκουσεν ἢ ἴσθητο ἢ ἐνόησεν.

¹⁸⁵⁾ De mem. 449 b 24: ἐστὶ μὲν οὖν ἡ μνήμη οὐτ' αἰσθησις οὐδ' ὑπόληψις, ἀλλὰ τούτων τινὸς ἕξις ἢ κάθος, ὅταν γένηται χρόνος. Ibidm. 449 b 10: οὐτε γὰρ τὸ μέλλον ἐνδέχεται μνημονεύειν, ἀλλ' ἐστὶ δοξαστὸν καὶ ἐλπιστόν . . . οὐτε τοῦ παρόντος, ἀλλ' αἰσθησις . . . ἢ δὲ μνήμη τοῦ γενομένου. Ibidm. 449 b 28: ὡσθ' ὅσα χρόνου αἰσθάνεται, ταῦτα μόνα τῶν ζώων μνημονεύει, καὶ τούτω ὡ αἰσθάνεται. Ibidm. 450 a 19: αὐτὸς γὰρ ὅταν ἐνεργῆ τῇ μνήμῃ . . . προσαισθάνεται, ὅτι πρότερον τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἐστίν.

¹⁸⁶⁾ De mem. 450 b 5: διόπερ οἱ τε σφόδρα νέοι καὶ οἱ γέροντες ἀμνημόνες εἰσιν. θέουσι γὰρ οἱ μὲν διὰ τὴν αὐτέτην, οἱ δὲ διὰ τὴν φθίσειν. Ibidm. 450 a 32: διὸ καὶ τοῖς μὲν ἐν κινήσει πολλῇ διὰ κάθος ἢ δι' ἡλικίαν οὐσίην οὐ γίνεται μνήμη, καθάπερ ἂν εἰς ὕδαρ ἕρον ἐμπικτούσης τῆς κινήσεως καὶ τῆς σφραγίδος.

¹⁸⁷⁾ De mem. 451 b 16: ὅταν οὖν ἀναμνησθῶμεθα, κινούμεθα τῶν προτέρων τινὰ κινήσεων, ἕως ἂν κινήθωμεν, μεθ' ἧν ἐκεῖνη εἰσῆθεν. διὸ καὶ τὸ ἐφεξῆς θηρεῦόμεν νοήσαντες ἀπὸ τοῦ νῦν ἢ ἄλλου τινὸς καὶ

Je v theorii této zajisté již obsažena moderní nauka o asociaci představ.¹⁸⁸⁾

Vedle toho však můžeme se domýšleti, že měl Aristoteles již též jasné ponětí o významu zvyku pro reprodukci představ; neboť podotýká zřejmě, navykne-li určitě vjemy častěji a pravidelně ve spojení vzájemném postřehovati, že i v paměti naší je nutné spojení mezi nimi utvořeno¹⁸⁹⁾. Pozoruhodno jest Aristotelovi, že, častěji-li určitá slova pronášíme neb též nápěv po sobě zpíváme, činíme konečně tak mechanicky, zvyklostí, bez vůle vlastní¹⁹⁰⁾.

Že i vzpomínka k části sensitivné náleží, toho důkaz vidí Aristoteles v tom, že různé afekce tělesné mají na ni vliv příznivý neb škodný a že dle povahy tělesné řídí se i její úsilnost¹⁹¹⁾. Aristoteles snaží se vystopovati tento fysický pochod při vzpomínání nutný. Podotkli jsme již, že principem činnosti této je mu pohyb. Pohyb tento však má zdroj u vědomí našem, v jeho samovolné, činné povaze, vzniká uvědomělym, subjektivním úsilím představu pokleslou opět u vědomí povznést; směr činnosti této není od smyslů do vnitř, nýbrž z nitra ke smyslům, totiž k oném zbytkům smyslových afekcí, jež v orgánu smyslovém po aktuálním počátku trvají¹⁹²⁾. Ač tedy podmínky činnosti této jsou sensitivné, fysické, přece jeví se v ní též živel vyšší, jenž zároveň vysvětluje, proč toliko člověk jest jí účasten, kdežto ostatní živočichové, i ti, kteří pamět mají, jsou z ní vyloučeni¹⁹³⁾. Nezakládá se totiž činnost tato jediné na onom podkladě mecha-

ἀφ' ὁμοίου ἢ ἐναντίου ἢ τοῦ συνεγγυς. διὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀνάμνησις. Ibidm. 451 b 29: καὶ ὅταν τοίον ἀναμνησθεσθαι βούληται, τοῦτο ποιήσει· ζητήσει λαβεῖν ἀρχὴν κινήσεως, μεθ' ἣν ἐκείνη ἔσται. Ibidm. 452 a 2: καὶ ἔστιν εὐμνημόνευτα ὅσα τάξιν τινα ἔχει, ὥσπερ τὰ μαθήματα. Ibidm. 451 b 10: συμβαλουσὶ δ' αὖ ἀναμνησίαις, ἐπειδὴ πέφουεν ἡ κίνησις ἢ δε γενέσθαι μετὰ τήνδε.

¹⁸⁸⁾ Srv. Grote, Aristotle II, 217: „In this account of memory and reminiscence Aristotle displays an acute and penetrating intelligence of the great principles of the association of ideas.“

¹⁸⁹⁾ De mem. 452 a 28: διὸ ἂ πολλὰκις ἰννοοῦμεν, ταχὺ ἀναμνησόμεθα· ὥσπερ γὰρ φύσει τότε μετὰ τότε ἔστιν, οὕτω καὶ ἐνεργείᾳ. τὸ δὲ πολλὰκις φύσιν ποιεῖ.

¹⁹⁰⁾ De mem. 453 a 28: ἔοικε τὸ πάθος τοῖς ὀνόμασι καὶ μέλεσι καὶ λόγοις, ὅταν διὰ στόματος γένηται ἢ αὐτῶν σφόδρα· παυσαμένοις γὰρ καὶ οὐ βουλομένοις ἐπέρχεται πάλιν ἄθειν ἢ λέγειν.

¹⁹¹⁾ De mem. 453 a 14: ὅτι δὲ σωματικόν τι τὸ πάθος καὶ ἡ ἀνάμνησις ζητήσις ἐν τοιοῦτω φαντάσματος, σημείον τὸ παρενοχλεῖν ἐννοίας, ἐπειδὴν μὴ δύνωνται ἀναμνησθῆναι. A dále dī: καὶ ὁ ἀναμνησθόμενος καὶ θρηνησὼν σωματικόν τι κινεῖ, ἐν ᾧ τὸ πάθος.

¹⁹²⁾ De an. 408 b 15: τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὕσης, ἀλλ' ὅτε μὲν μέγρι ἐκείνης, ὅτε δ' ἀπ' ἐκείνης, ὅσον ἡ μὲν αἰσθησις ἀπὸ τῶνδ' ἢ δ' ἀνάμνησις ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μόνας.

¹⁹³⁾ Viz ad 182.

nickém, nýbrž jest jí na druhé straně potřebna též vlastní práce duševná, soud, jež v duchu pronásímce a jimž stav minalý si opětně uvědomujeme¹⁹⁴). Každý, kdo vzpomíná, co prvé viděl, slyšel atd. . . , přemýšlí zajisté a pronáší soud. Je vzpomínání zkrátka uvědomění si opětně toho, co jsme dříve viděli neb smysly pojali, a děje se pochody již označenými¹⁹⁵).

Byla-li paměť analogií pouhé představivosti smyslové, je vzpamatování obdobno rozumové představivosti a zároveň s touto bezprostředním přestupem k vlastní činnosti rozumové.

Snaživost (ὄρεξις).

§ 47. Schopnost snaživá připojuje se u Aristotela ke smyslovému vnímání a představivosti, v nich majíc podklad a původ¹⁹⁶). Obsahuje pak snaživost tato při sensitivně části duševné toliko snahy a žádosti, jež ze smyslové činnosti a z představ z ní povstalých bezprostředně mohou se vyvíjeti.

Přechod od vnímání smyslového k žádosti tvoří city¹⁹⁷), jež jeví se i u nejnižších živoků, kteří na př. jen hmatem jsou obdařeni¹⁹⁸). Podmínka, aby žádost po něčem povstala, je cit příjemna (= ἀγαθόν) a přesvědčení, že žádaného možno dosíci¹⁹⁹). Netvoří však city u Aristotela zvláštní třídy jevů duševných, doprovázejíce na jedné straně smyslové vnímání, na druhé žádostivost. Příčina, proč Aristoteles právě citům zvláštního, samostatného postavení nevykázal, zdá se nám záležeti v tom, že, pozoruje povahu jich, neměl jich za princip čistě duševný, nýbrž

¹⁹⁴) De mem. 453 a 9: αἴτιον (totiž toho, že zvířata nemají této schopnosti) δ' ὅτι τὸ ἀναμνησθεῖσθαι ἔστιν ὁλον συλλογισμὸς τις· ὅτι γὰρ πρότερον εἶδεν ἢ ἤκουσεν ἢ τι τοιοῦτον ἔπαθε, συλλογίζεται ὁ ἀναμνησκόμενος καὶ ἔστιν ὁλον ζήτησις τις.

¹⁹⁵) De mem. 451 b 2: ὅταν ἀναλαμβάνῃ (τις), ἣν πρότερον εἶχεν ἐπιστήμην ἢ αἴσθησιν, ἢ οὐ ποτε τὴν ἕξιν ἐλέγομεν μνήμην, τοῦτ' ἔστι καὶ τότε τὸ ἀναμνησθεῖσθαι τῶν εἰρημέων τι.

¹⁹⁶) De an. 431 a 13: καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὄρετικὸν καὶ φευκτικόν, οὐτ' ἀλλήλων οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο.

¹⁹⁷) De an. 414 b 4: ὧ δ' αἰσθησις ὑπάρχει, τούτω ἡδονῇ τε καὶ λύπῃ καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν, ὡς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία. Před tím (414 b): εἰ δὲ τὸ αἰσθητικόν (t. ὑπάρχει), καὶ τὸ ὄρετικόν. — O citu mluví pak zvláště Eth. Nic. 1174 b 20 slovy: κατὰ πάσαν γὰρ αἴσθησιν ἔστιν ἡδονή, ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν, ἡδέιστη δ' ἢ τελειοτάτη, τελειοτάτη δὲ ἡ τοῦ εὖ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν. Rhet. 1369 b 33: ὑποκείσθω δ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἡδονὴν κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς καὶ κατὰστασιν ἀθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν, λύπην δὲ τούναντιον.

¹⁹⁸) De an. 414 b 14: . . . νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω, ὅτι τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν ἀφῆν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει.

¹⁹⁹) De mot. an. 701 a 23: αἱ δὲ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δὴν εἰδῶν γίνονται, διὰ τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ. Ibidm. 32: ποτέον μοι ἡ ἐπιθυμία λέγει, τοδὶ δὲ ποτὸν ἢ αἴσθησις εἶπεν ἢ ἡ φαντασία ἢ ὁ νοῦς· εὐθύς πίνει.

více za tělesný (*λόγοι ἔνυλοι*). Vedle toho jsou povahou svou city jen určitý stav — můžeme říci: rozpoložení mysli —, nemají však žádné aktivné působnosti jako poznávavost a snaživost. Proto nemohl jim zvláštního postavení přiknouti v duši, která je čistá *ἐπιτέλεια*, činnost naprostá²⁰⁰). Mimo to druží se city bezprostředně ke smyslovým pocitům, jsouce s nimi příbuzné povahy a nevytjeje se z vlastních základních prvků²⁰¹).

Aby žádost, citelem byvší ze smyslového vnímání vyvozena, došla uskutečnění, je třeba pohybu. Principem pohybu toho je vůle, snaha, kterou Aristoteles rozlišuje ve dvě třídy, rozeznáváje snaživost duši sensitivně náležející a vůli rozumnou. Tato, od Aristotela *βούλησις* zvaná, náleží rozumné části duševné a je vlastní člověku, kdežto z pouhé činnosti smyslové a představitosti jen vůle smyslná se vyvíjí²⁰²). Pohyb jakožto projev této nižší snahy Aristoteles vysvětluje opět způsobem fyziologickým z oteplení a ochlazení, jež stahování a roztahování určitých částí tělesných působí, samo jsouc výsledkem činnosti citové²⁰³).

§ 48. Avšak ani nižší vůle a žádost smyslová — o níž v odstavci tomto je nám jednati — není povahy stejnorodé. Aristoteles pozoruje v ní zápas protiv jednotlivých, jež z pravidla označuje Platonskými názvy *θυμός* a *ἐπιθυμία*.

Je nám však z polemiky jeho proti Platonovi, výše vzpomenuť, známo, že vytýkal Platonovi nesprávnost různění tohoto a ukázal zřejmě k tomu, že rozdíl mezi oběma pojmy je nepatrný, ano že větší rozdíl nacházíme na př. mezi činností smyslovou a představitou²⁰⁴). Není tedy nijak pravděpodobno, že by sám rozdělení toto byl přijal a v třídění své vřadil, ač místa některá na prvý pohled tomu by se zdála nasvědčovati²⁰⁵) a

²⁰⁰) Srv. Wallace Psych. of Ar. Introd. str. CXVII.

²⁰¹) Aristoteles měl vůbec hlavně zřetel k theoretické a praktické stránce bytosti lidské — viz třetí jeho klassifikaci —, kdežto části citové takřka nedbal. Mezi oběma prvými spatřujeme zajisté u něho dokonale provedenou analogii. Co je po stránce theoretické pravda a lež, to je po stránce praktické dobro a zlo, co po oné affirmace a negace, to po této snaha po něčem a ubíhání něčeho. Srv. Eth. Nic. 1139 a 21: *ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει διωξις καὶ φωνή.*

²⁰²) De an. 433 a 25: *ἡ δ' ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμὸν ἢ γὰρ ἐπιθυμία ὄρεξις τίς ἐστιν.*

²⁰³) Obšírný výklad o tom v pojednání De mot. an. zvl. 701 b 1 (srv. Zeller Ph. d. Gr. II², 2 p. 584 a pozn. 3.)

²⁰⁴) Viz ad 110.

²⁰⁵) De motu an. 700 b 22: *βούλησις δὲ καὶ θυμός καὶ ἐπιθυμία πάντα ὄρεξις.* — De an. 414 b 2: *ὄρεξις μὲν γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμός καὶ βούλησις.* — De an. 432 b 5: *ἐν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός.* — Magn. mor. 1187 b 36: *ὄρεξεως δὲ ἐστὶν εἶδη τρία ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις.*

mnohé ke tvrzení svedla, že Aristoteles vskutku rozdíl zásadný činil mezi oběma pojmy²⁰⁶). Aristoteles se zde zajisté nedopustil nikterak nedůslednosti, nýbrž toliko naproti vůli rozumné (*βούλησις*) položil projevy různé snaživosti a chtivosti duše sensitivné, pojmenovav je všeobecně dvěma názvy, v době té právě z mluvy obecné i nauky Platonovy běžnými, aniž tím stanovil jakýsi zásadný rozdíl mezi oběma pojmy aneb vytkl každému z nich přesně určitý a vymezený význam²⁰⁷).

Hybnost (ψυχὴ κίνησις).

§ 49. Duše sensitivná je konečně též principem volného pohybu, i nazývá se proto u Aristotela též *ψυχὴ κίνησις*. Pohyb tento jest uvědomělý, volný, kdežto u duše vegetativné jest se toliko pohyb mimovolný, neuvědomělý, instinktivný (jako vzrůst rostlin atd. . .). Je to další vývoj žádostivosti, jak právě jsme vytkli, a má se k ní tedy podobně, jako představitost k počítku. Žádostivost i pohyb tvoří dvě stránky téže podstaty, různící se nicméně navzájem. Pouhá žádost záleží v tom, že dojmy smyslovými jsou vzbuzeny různé city, na nichž duše nalézá libost neb nelibost, z čeho povstává touha po dosažení něčeho neb po vzdálení se toho; pokud však náleží jen k této části duševné, je toliko potenciální, kdežto v aktuálníou působnost vstupuje teprve částí duše hybnou²⁰⁸).

Že v souvislosti je hybnost tato s činností smyslovou a žádostivou, ano že vlastně jest obou výslednicí, Aristoteles označuje

²⁰⁶) Všechna místa jsou sebrána u Zellera Phil. d. Gr. II, 2 str. 586 p. 1. — Zeller sám ukazuje správně zajisté k tomu, že Aristoteles nedbá stránky citové, a pokud k ní pozornost obrací, na mnoze ji právě pojmu *θυμός* podřazuje. Srv. slova jeho na str. 584: „Auf die Seite des Willens stellt Aristoteles, der, sowenig als Plato, im Gefühl eine eigene Thätigkeitsform unterscheidet, auch solches, was wir eher zu diesem rechnen würden; die Liebe z. B. wird auf den *θυμός* zurückgeführt, unter dem also nicht blos der Muth, sondern auch das Gemüth zu verstehen ist.“ Více o pojmech těchto — ač málo jasného a nepopérného — možno se dočísti u Brentana (Ps. d. Ar. str. 105 a n.), Meyera (*ὁ θυμός* apud Aristotelem Platonemque, Bonn 1876), Waltera (Praktische Vernunft bei Aristoteles str. 199).

²⁰⁷) Jak značně mluva obecná a názory lidové (hlavně pak též starší představy básnické) působily ve vývoj filosofického názvosloví Platonova a Aristotelova, pěkně ukázal K. Schlottmann ve spise *Das Vergängliche und Unvergängliche in der menschlichen Seele nach Aristoteles* (Ind. un. Halle 1873, str. 83 a n.).

²⁰⁸) Brentano Ps. d. Ar. str. 109: „Wenn nämlich zur sinnlichen Vorstellung die Begierde hinzugetreten ist, so folgt aus dieser die Bewegung, indem die in dem Sinne aufgenommene Form als Zweck, die Begierde aber als bewegende Ursache wirkt, aus welchen beiden Principien nach den allgemeinen Lehren der Aristotelischen Physik die Wirkung selbst hervorgeht.“ — Srv. De an. 433 b 17: . . . *κινείται γὰρ τὸ ὁραγόμενον ἢ ὁράγεται, καὶ ἡ ὁρεξις κίνησις τίς ἐστιν ἢ ἐπίσχυσις . . .* — Ibidm. 433 b 27: *ὁλας μὲν οὖν, ὡς περ εἴρηται, ἢ ὁρεκτικὸν τὸ ζῷον, ταύτη ἐκ αὐτοῦ κίνητικόν.*

slovy zřejmými a určitými ²⁰⁹). Ovšem na druhé straně stojí bybnost tato někdy v souvislosti s rozvahou a vůlí rozumnou, ji uskutečňující ²¹⁰).

Rozumnost (ψυχή διανοητική, intellectus).

§ 50. U člověka přistupuje k duši výživné a počitkové duše rozumová. Tato rozeznává dle Aristotela člověka od zvířete a činnost její je duši lidské nejvlastnější, tvořic pravou její podstatu ²¹¹). Kdežto obě nižší části duševné mají mnoho společného navzájem, musíme naproti nim právě tuto část rozeznávat. Netělesnost naprostá, děje duševné bez podmínek fyziologických a určitých orgánů jsou hlavní odchylný znak její ²¹²).

Aristoteles doličuje zvláště zevrubně poměr smyslového vnímání k rozumovému poznávání. Smyslovou činností pojímáme, co je smysly pojatelné, rozumovou pak, co je myslitelné. Předmět činnosti smyslové je ve světě vnějším, činnost rozumová má předmět v sobě samé. Blíže pak jsou určeny tyto předměty v různosti vzájemné jako jednotliviny a všeobecniny. Smysly zajisté vždy poznáváme jen něco individuálního, činností však rozumovou směřujeme k uznamenávání všeobecnin. Zrak zajisté poznává předmět bílý neb černý, ale o barvě jakožto pojmu nijak nás nepoučuje. Rovně zvuk, všeobecně řečeno, není ani ten ani onen určitý, ni zvuk, jež vydává lyra ni kteréhokoli jiného nástroje; podstatu jeho pojímáme jen rozumem. S tím souvisí přirozeně, že činnost smyslová není libovolná, nýbrž závisí na existenci předmětu vnějšího, kdežto přemýšlení rozumové má podnět dostatečný v sobě samu ²¹³). Nesamostatnost činnosti smyslové naproti rozumové jeví se i v tom, že jest jí potřebí medií výše vzpomenutých a orgánů smyslových, bez čehož obého je činnost rozumová. I v tom Aristoteles spatřuje rozdíl, že činnost smyslová při silných dojmech ochabuje, ano úplně může býti ochromena, kdežto při činnosti rozumové dojmy a podněty silnější

²⁰⁹) De somn. et vig. 455 b 84: *ὅτι μὲν οὖν ἡ τῆς αἰσθησεως ἀρχὴ γίνεται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους τοῖς ζώοις ἀφ' οὐπερ καὶ ἡ τῆς κινήσεως, διαφέρειται πρότερον ἐν ἑτέροις.*

²¹⁰) De an. 433 a 17: *ὥστε εὐλόγως ταῦτα δύο φαίνεται τὰ κινουῦντα, ὁρεξίς καὶ διάνοια πρακτικῆ.*

²¹¹) De an. 403 a 8: *μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν.*

²¹²) De an. 429 a 24: *διὸ οὐδὲ μερίζθαι εὐλογον αὐτὸν (τ. τὸν νοεῖν) τῷ σώματι: ποιὸς τις γὰρ ἂν γίγνοιτο, ἢ ψυχρὸς ἢ θερμὸς, ἢ κἂν ὀρεγνόν τι εἶη, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ· οὐδ' οὐδὲν ἔστι.*

²¹³) De an. 417 b 18: *καὶ τὸ κατ' ἐνεργεῖαν δὲ ὁμοίως λέγεται τῷ θεωρεῖν διαφέρει δέ, ὅτι τοῦ μὲν τὰ ποιητικὰ τῆς ἐνεργείας ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἀκουστὸν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δ' ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἡ κατ' ἐνεργεῖαν αἰσθησις, ἢ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου ταῦτα δ' ἐν αὐτῇ πῶς ἔστι τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆσαι μὲν ἐκ' αὐτῶ, ὅπότεν βούληται, αἰσθάνεσθαι δ' ὅσα ἐκ' αὐτῶ ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητὸν.*

k jejímu zvýšení a zmohutnění přispívají²¹⁴). Konečně Aristoteles užívá, aby různost obou pojmů ozřejmil, tohoto srovnání. Obě činnosti mají úkolem poznání, ale kdežto smyslové vnímání je podobno čáře přímé, která od orgánu smyslového směřuje k předmětu pojímanému, Aristoteles srovnává činnost rozumovou s čarou zakřivenou, která, záhyb činíc, k sobě samé se vrací, čili při činnosti smyslové je podmět a předmět něco rozdílného, kdežto při činnosti rozumové jest i předmět racionální, takže rozum přemýšleje od sebe vychází a v sebe sama zase se vrací, což nejdokonaleji ovšem děje se v rozumu božském, jenž „sebe sama myslí“²¹⁵).

§ 51. Avšak přes to hranice mezi činností rozumovou a smyslovým pojímáním není nijak nepřekročitelná, ano právě dle nauky Aristotelovy činnost smyslová a představivost jsou podkladem činnosti rozumové²¹⁶). Mezi smyslovým vnímáním a myšlením rozumovým shledáváme proto u Aristotela analogii, jež zřejmě na jevo vychází při třetím jeho třídění, které právě na principu této vespolečné sounáležitosti obou činností poznávacích a vývoji jich se zakládá. Máť se právě smyslové vnímání k činnosti rozumové jako *δύναμις* k *ἐνέργεια*.

§ 52. Aby přechod látky smyslné v činnost přemýšleci vysvětlil, stanoví Aristoteles v lidské duši rozumové dvě stránky aneb funkce odlišné, z nichž jedna zove se *νοῦς ποιητικός*, druhá *νοῦς δυνάμις* čili *παθητικός*²¹⁷). Aristoteles podává výklad svůj stručně de an. III. 5. Označuje pak tu poměr rozumu trpného k činnému jako poměr *δύναμις* k *ἐνέργεια*. Rozum činný, jenž vše působí, je naprosto odloučen od těla, čistý, bez trpnosti a ne-

²¹⁴) De an. 429 a 31: *ἡ μὲν γὰρ αἰσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ' ἐκ τῶν λεπτῶν χρωμάτων καὶ ὁσμῶν οὔτε ὁρᾶν οὔτε ἀσπάζεσθαι· ἀλλ' ὁ νοῦς διὰ τὴν νοήσιν σφόδρα νοητὸν, οὐχ ἥττον νοεῖ τὰ ὑποδείκτερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον.*

²¹⁵) De an. 429 b 14: *τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ἄν λόγος τις ἢ σάρξ· ἄλλω δὲ ἦτοι κριτικῷ ἢ ἄς ἢ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὐτὴν ὅταν ἐκταθῆ, τὸ σαρεῖ εἶναι κρίνει.* — Podal jsem parafrázi tohoto srovnání, jež se celkem shoduje s výkladem Teichmüllerovým (Studien zur Gesch. d. Beg. str. 487—498). Je toto místo jedno z nejnepřístupnějších, a daleko by mne vedlo, kdybych více se měl o něm šířiti. Odkazují toliko k Themistiovi p. 561, Simplikióvi fol. 65 a, Trendelenburgovi p. 391 (2. vyd.), Wallaceovi p. 268.

²¹⁶) De sens. et sens. 445 b 16: *οὐδὲ νοεῖ ὁ νοῦς τὰ ἐκτός μὴ μετ' αἰσθήσεως ὄντα.* — De an. 434 b 3: *οὐχ' ὁλόν τε δὲ σῶμα ἔχει μὲν ψυχὴν καὶ νοῦν κριτικόν, αἰσθησὶν δὲ μὴ ἔχει.* — Ibidm. 432 a 7: *καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν οὐδὲν ἂν μάθοι· οὐδὲ ἐνίοι . . .*

²¹⁷) Slova *νοῦς ποιητικός* Aristoteles sám neužíval, ale zajisté od nejbližších jeho žáků bylo vytvořeno v jeho smysle; neboť sám nazývá pojem, o který tu jde, někdy prostě *νοῦς*, jindy zase *τὸ ποιητικόν*.

smrtný, rozum trpný (= vnímavý), jenž vším se stává, je smrtelný (*φθαρός*) a toliko pomocí činného může mysliti. Rozum činný je dle pojmu svého dříve nežli trpný, ačkoli v individui tento časově mu předchází. Všeobecná a stručná slova tato o předměte tak abstraktném připouštějí ovšem výklady rozmanité i sporné. Již Themistios děl, že Aristoteles sám v otázce této *ἀποροῦντι μᾶλλον ἢ διδάσκοντι προσέειπεν* (fol. 71 b.). Podáme proto sami stručný nástin výkladů podaných a připojíme k němu některé poznámky vlastní ²¹⁸⁾.

§ 53. V celém vývoji dějinném spatřujeme hlavně dva směry, jež sledoval výklad pojmů těchto. Theofrastos, jak z Themistia poznáváme, měl obě tyto části duše rozumné za něco nemotného, co tvoří podstatnou část bytosti lidské, nejsouc jí nic cizího, nýbrž v ní majíc svůj původ ²¹⁹⁾. Naproti tomu jest Alexandrovi z Afrodisie rozum trpný (nazývaný u něho *νοῦς ἑλικός*) toliko schopnost přijímati idee, podoben jsa tomu, co ještě není psáno na desku ducha lidského, co však v budoucnosti tam bude napsáno ²²⁰⁾. Rozum činný pak je mu něco bytosti lidské naprosto cizího, co teprve později vstupuje v duši naši. Je to čistá substance duchová, totožná s podstatou božskou, jakási její emanace, která působuje naši inteligenci individuální ²²¹⁾. Spojení tohoto ducha absolutního s rozumem trpným jest jen dočasné, jsouc toliko hybnou příčinou nější a ustávajíc, jakmile akt myšlení je dokonán. Rozum trpný je na těle závislý a s ním tudíž zaniká. Je patrné působení názoru novoplatonského a křesťanského v tento pomysl.

Ve středověku výklad Alexandrův našel nejvíce následovatelů. Tak řídili se jím zvláště přední stoupenci školy arabské: Avicenna a Averroes.

²¹⁸⁾ Bližší podrobnosti ve spisech: Brentano *Die Psychologie des Aristoteles* str. 5 a n., Wallace *Aristotle's psychology* str. CVII a n., E. Renan *Averroes et l'averroïsme* (3. ed. 1866) str. 128, Chaignet A. *Ed. Essai sur la psych. d' Ar.* str. 524 str. 4.

²¹⁹⁾ Themistios, *Paraphr. d. anim.* f. 91, zvláště místa jako: *ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν ἄρα οὐκ ὡς ἐπίθετον, ἀλλ' ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γενέσει συμπεριλαμβανόμενον θεῖον*, t. j. slovy *ἔξωθεν* Aristoteles neznačí rozum jako nějaký živel cizí, zvenčí v duši lidskou vstupující, nýbrž živel tento je v ní samé od počátku obsažen. V bytosti duše lidské jsou dle tohoto názoru sloučeny oba druhy rozumnosti: „*μικτὸν γὰρ πως ὁ νοῦς ἐκ τῆ τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ δυνάμει.*“

²²⁰⁾ *De an.* I, f. 139: *ἐοικὼς πινακίδι ἀγράφῳ, μᾶλλον δὲ τῆς πινακίδος ἀγράφῳ, ἀλλ' οὐ τῇ πινακίδι αὐτῇ· αὐτὸ γὰρ τὸ γραμματεῖον ἦδη τι τῶν ὄντων ἐστίν.*

²²¹⁾ *Ibidm.* 144: *τοῦτο δὴ τὸ νοητὸν τε τῇ αὐτοῦ φύσει καὶ κατ' ἐπέφθειαν νοῦς, αἴτιον γινόμενον τῷ ἑλικῷ πρὸ τοῦ κατα τὴν πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος ἀναφορὰν χωρίζειν τε καὶ μιμῆσθαι καὶ νοεῖν καὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἕκαστον καὶ ποιεῖν νοητὸν αὐτό, θύραθεν ἐστι λεγόμενος νοῦς ὁ ποιητικός, οὐκ ὢν μόριον καὶ δυνάμεις τις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἀλλ' ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν, ὅταν αὐτὸ νοῶμεν . . . χωριστὸς δὲ ἐστὶν ἡμῶν τοιοῦτος ὢν εἰκότως.*

Avicenna (Ibn-Sina) představoval si sféry bytostí intelligibilních, v nichž formy poznávací, idee, od vyšších k nižším se sdělují, až konečně poslední z těchto sfér jest intellectus agens, jenž působením svým na rozum trpný vyvozuje myšlení a poznání²²³). Rozum trpný sám (intellectus materialis) je mu passivním podkladem ideí těchto, zvláštní mohutnost duševná, tudíž povahy netělesné a bez určitého orgánu, nesmrtelná, jež takto světlem rozumu činného stává se schopnou poznávat všeobecniny²²³). Při každém aktu poznávacím forma intelligibilná znova sestupuje v rozumnost trpnou²²⁴). Avicenna, opustiv theorii Alexandrovu o tělesné a smrtelné povaze ducha trpného, přiblížil se na druhé straně Platonovi a neviděl ve smyslovém vjemu počátek duševného poznání vůbec, nýbrž nanejvýš činitele vedlejšího, jehož součinnost v podřízené míře k poznání aktuálnému přispívá. Toto samo má však původ mimotný v činné inteligenci.

Ještě dále šel Averroes (Ibn-Roschd). Člověk po narození je dle něho bytost povahy toliko tělesné a tudíž smrtelné beze vši poznávací mohutnosti duševné, obdařená toliko činností smyslovou. Ale právě ve vývoji této činnosti tkví možnost vyššího poznání. Vyznačujet ji jakási rozumnost smyslná (intellectus passibilis), již je schopen srovnávat představy smyslné mezi sebou, vynikaje tím nad zvířata²²⁵). Tou je zjednána ve člověku jakási praedisposice, již jest uschopněn přijímatí afekce od čistě rozumnosti, která sama jest odloučena. Rozumnost ona smyslná vytváří totíž představivost a uchovává v paměti představy, jež samy mají toliko schopnost státi se myslitelnými. Schopnost tato přechází ve skutečnost působením rozumu činného (intellectus agens). Jím představy stávají se myslitelnými a jsou přijímány a zachycovány rozumem potenciálním (= trpným, int. materialis), jenž si je uvědomuje a uchovává²²⁶). Obě tyto funkce rozumové nerůžní

²²³) Metaph. tract. IX, c. 4.

²²³) Lib. natur. VI, p. 5 c. 2 princ.: Id, de quo nulla est dubitatio, hoc est, quod in homine est aliqua substantia, quae apprehendit intelligibilia recipiendo. Dicemus ergo, quod substantia, quae est in subiecto intelligibilem, non est corpus neque habens esse propter corpus ullo modo, eo quod est virtus in eo aut forma eius. Srv. dále ibidem. c. 5 princ.

²²⁴) Ibidem. p. 5 c. 5: Sic anima rationalis, cum coniungitur formis aliquo modo coniunctionis, aptatur, ut contingant in ea ex luce intelligentiae agentis ipsae formae nudaе ab omni permixtione.

²²⁵) De an. III, 4. t. c. 20. f. 171 b: Et per istum intellectum (quem vocat Aristoteles passibilem) differt homo ab aliis animalibus. — De an. III, 1. t. c. 20. f. 171 a: Aristoteles intendebat hic per intellectum passibilem virtutem imaginativam humanam . . .

²²⁶) De an. III, 1. t. c. 5. f. 165 a: Consentaneum est credere reperiri in anima duas partes intellectus, quarum una est, quae recipit, quae quid sit, hic fuit probatum, alia vero, quae agit, et est illa, quae facit, ut illae intentiones et conceptus existentes in virtute imaginativa moveant intellectum materialem actu, postquam erant moventes

se v lidech jednotlivých, jsou vždy společny a totožny, a toliko individua dle míry své praedisposice smyslné mají v nich nejstejnou účast²²⁷⁾. Takto ve spekulaci arabské faktum myšlenky lidské, zbaveno jsouc povahy individuální, stává se faenomenem universálním a výslednicí sil vyšších, nežli které nalézáme v individuálním nitru duševném. Zároveň pak jednotnost a totožnost víť rozumnosti značí věčné trvání civilisace a kultury všeho člo- věčenstva, ježto jí obrozuje a zachovává se rozumnost stále v nových pokoleních.

Sv. Tomáš Aquinský porozuměl celé věci více v sou- hlase s míněním Theofrastovým²²⁸⁾. Rozeznává ve smysle Ari- stotelově intellectus agens a intellectus possibilis, obé však je mu netělesno, povahy čistě duševné a obé náleží individuálně pod- statě lidské. Mohutnosti ty nemají potřebi žádného orgánu; neboť v nich duše povznešena je nad hmotnost a odloučena ode všech podmínek fyziologických, jevíc se tu v pravém, čistém bytu svém²²⁹⁾. Činnost smyslová a představivá je podkladem poznání rozumového, podávajíc mu látku povahy individuální. Rozum činný osvětčuje, co činnosti ty poskytují, a abstrahuje z představ individuálních pojmy všeobecné, čině je v jednotlivinách myslitelnými. Rozum vnímavý pak je vlastní naše mohutnost poznávací, jím pojmáme všeobecniny onou abstrakcí nabyté. Ty jsou v něm nejprve jen dle možnosti a on sám tudíž podobá se prázdné desce, na níž vepsány mají býti formy intelligibilné. Sv. Tomáš zajisté při- blížil se opět původnímu pomyslu Aristotelovu. Neprávem toliko dle soudu našeho přičítal nesmrtelnost i rozumu vnímavému, veden

ipsam in potentia . . . et has duas partes esse ingenitas et incorruptibiles, et quod ratio ipsius agentis ad recipiens est veluti ratio ipsius formae ad ipsam materiam.

²²⁷⁾ Destr. Destr. f. 349 b: Necesse est, ut sit anima non divi- sibilis ad divisionem individuorum, et ut sit etiam quid unum in Socrate et Platone. Ibidm.: Scientiae sunt aeternae et non generabiles nec corruptibiles, nisi per accidens, scilicet ex copulatione earum Socrati et Platoni . . . quoniam intellectus nihil est individuitatis. — De an. III, 1. t. c. 5, f. 165 a: Ex hoc dicto nos possumus opinari intellectum materialem esse unicum in cunctis individuís. Podobně i Destr. Destr. f. 18: Anima quidem Socratis et Platonis sunt eadem aliquo modo et multae aliquo modo Anima assimilatur lumini, et sicut lumen dividitur ad divisionem corporum, sic est res in animabus cum corporibus.

²²⁸⁾ Opuscul. XV: De unitate intellectus contra Averroistas a Comm. in Ar. libros de anima III, 4 a 5. Summa theol. 1^a, 79, 2 corp.; ibdm. 84, 6. corp.

²²⁹⁾ Comment. De an. III, lect. 7: Dicitur enim separatus intel- lectus, quia non habet organum sicut sensus. Et hoc contingit propter hoc, quia anima humana propter suam nobilitatem supergreditur facultatem materiae corporalis et non potest totaliter includi ab ea. Unde remanet ei aliqua actio, in qua materia corporalis non communicat. Et propter hoc potentia eius ad hanc actionem non habet organum cor- porale et sic est intellectus separatus.

jsa k tomu dogmatem církevním. Z novějších vykladatelů přidrželi se jeho vývodů hlavně Trendelenburg a Brentano. Jest jim rozum činný vlastní individuálně bytosti lidské, ač přibuzností jeho s rozumem božským nepopírají. Jest jim to poslední a nejvyšší princip myšlenkové činnosti, jenž jí dodává jistoty, pravdivosti a zdůvodněnosti. Brentano určuje jej blíže jakožto sílu duše lidské, jež před myšlením a nevědomě působí na duši sensitivnou, jsouc takto vlastní příčinou, vyvozuječi myšlení lidské²³⁰⁾. Zeller, uznávaje nemožným mystický výklad Alexandra z Afrodisie, ukazuje dobře k nesnáším, jež působí poměr rozumu činného jednak k existenci individuálně, jednak k duchu božskému²³¹⁾. Rozum vnímavý určuje Trendelenburg jako souhrn všech nižších funkcí poznávacích v jedno zauzlených²³²⁾, Brentano rozlišuje rozum vnímavý (*νοῦς δυνάμει*) jakožto pouhou schopnost myšlení od rozumu trpného (*νοῦς παθητικός*), jenž je mu totožný s představivostí²³³⁾. Toliko prvému náleží dle něho nesmrtnost. Zellerovi je rozum vnímavý celek mohutností poznávacích, které povznášejí se nad smyslné vnímání a představivost, nedostupující však ještě nejvyššího stupně rozumu dokonalého, čili ona stránka činnosti rozumové, jež ze smyslné zkušenosti se vyvíjí.²³⁴⁾

Výkladu Alexandrova přidrželi se v nové době z valné míry zvláště Ravaisson a Renan. Dle Ravaissona zajisté rozum trpný je všeobecná možnost ve světě pomyslném, jako je jí ve světě smyslném první hmota, která je schopna státi se vším pomocí pohybu, jenž vychází od tvůrce. Rozum činný pak je absolutná intelligence, činnost tvůrčí, která všechny možné formy ve skutečnost uvádí a myšlení aktuálně tak vyvozuje. Bůh je mu

²³⁰⁾ Brentano, Die Psychologie d. Aristoteles str. 180: „Der wirkende Verstand erscheint als eine vor allem Denken und daher bewusstlos wirkende Kraft des geistigen Theiles unserer Seele, die, zunächst dem sensitiven Theile zugewandt, ihm den nöthigen Impuls zur Rückwirkung auf das Geistige gibt und so die wirkende Ursache unseres Denkens wird.“

²³¹⁾ Ph. d. Gr. II³, 2 st. 572 a n.

²³²⁾ Comment. str. 405: „Omnes illas, quae praecedunt facultates in unum quasi nodum collectas, quatenus ad res cogitandas postulantur, *νοῦν παθητικόν* dictas esse iudicamus.“

²³³⁾ L. I. st. 208: „Was also ist nach unserer Behauptung der *νοῦς παθητικός*? Er ist die Phantasie, welche als sinnliches Vermögen, wie das vierte Capitel lehrt, nicht an der *ἀπάθεια* des aufnehmenden Verstandes Theil hat.“

²³⁴⁾ Ph. d. Gr. II³, 2 st. 575: „das Ganze der Vorstellungskräfte, welche über die sinnliche Wahrnehmung und die Einbildung hinausgehen, ohne doch schon die höchste Stufe des vollendeten, in seinem Gegenstand schlechthin zur Ruhe gekommenen Denkens zu erreichen, die dem Mannigfaltigen und Sinnlichen zugewendete, an das leibliche Leben geknüpfte, aus der Erfahrung sich entwickelnde Seite der Denktätigkeit.“

takto první příčinou jak onoho pohybu fyzického, tak tohoto pomyslného ²³⁵). Podle Renana rozum činný není povahy individuální, nýbrž je neosobný, absolutní, existuje věčně mimo individua, která mají v něm toliko účast při svém myšlení. Srovnává jej s pomyslem Malebrancheovým o absolutním vidění v Bohu, nalézaje původ jeho již v nauce Anaxagorově o *νοῦς* ²³⁶). Je to jakoby jiný druh duše vůbec, jejíž studovati náleží spíše metafysikovi. I Grote blíží se tomuto názoru, vycházejí z metafysických teorií Aristotelových a klada rozum činný v působnost vesmírnou těles nebeských ²³⁷).

Z novějších pokusů uvádíme tyto.

Teichmüller snaží se dovoditi, že v psychologii Aristotelově je přesně provedena paralelnost mezi funkcemi duševnými a je podmínujícími pochody fyziologickými, a že tudíž rozum trpný dlužno vysvětlovati spíše zřetelem fyziologickým ²³⁸). Siebeck činí vědomí základním pojmem celého poznání o činnosti rozumové a snaží se z tohoto moderného pomyslu psychologického vyvoditi názory Aristotelovy. V celku je mu asi *νοῦς ὁνόμενος* vědomí latentní, kdežto *νοῦς ἐνεργητικὸς* je souhrn představ uvědoměných ²³⁹). Wallace určuje rozum trpný jako mohutnost, jež

²³⁵) Essai sur la métaphysique d'Aristote I, 587: „L'entendement est une puissance passive qui peut prendre toutes les formes, recevoir toutes les idées; comme la matière première, c'est ce qui peut tout devenir; c'est la puissance universelle dans le monde des idées, comme la matière première dans le monde de la réalité“ a na str. 588: „L'intelligence absolue est l'activité créatrice, qui fait venir à l'acte toute forme possible et qui produit toute pensée“. Ibidm.: „Dans l'âme comme dans le monde des corps il faut une cause première, qui imprime le premier mouvement; et cette cause première, supérieure à la science, que serait-ce, si non Dieu même?“

²³⁶) Averroes et l'averroïsme (3. vyd. 1860) str. 125: „Ce qui résulte de tout cela, c'est une théorie assez analogue à celle de Malebranche, une sorte de raison objective et impersonnelle, qui éclaire tous les hommes, et par laquelle tout est intelligible.“

²³⁷) Aristotle II, 230: „the great intellectual energy pervading the celestial body and acting upon all the animals susceptibles of its operation“; a jinde dří: „it is pure intellectual energy, unmixtd, unimpresible from without and separable from all animal body.“

²³⁸) Studien zur Geschichte der Begriffe (Berlin 1874) str. 450: „Dadurch kommen wir nun zu der bestimmten Ansicht, dass die leidende Vernunft materiell ist, denn ebenso wie jede Seelenthätigkeit die Entelechie der Bewegung des Leibes in einer gewissen Beziehung ist, so ist auch die höchste Entelechie, nämlich die thätige Vernunft, der funktionelle Ausdruck für das materielle Vermögen.“

²³⁹) Gesch. d. Psych. I, 2, 68: „Wie ein und dasselbe abwechselnd Dunkelheit und Licht ist, so ist der *νοῦς* bald blossie Möglichkeit des bewussten, begrifflichen Denkens, bald thätige Wirklichkeit und Bewusstheit seiner Inhalte, und zwar letzteres insofern, als er die gegebenen concreten Verhältnisse, die ihm die Wahrnehmung nach ihrer allgemeinen Seite hin darbietet, in das Licht der begrifflichen Auffassung rückt; er bringt sich eben die in der Erfahrung liegenden, metaphysischen Be-

přijímá, slučuje a srovnává idee, jež však samy jsou dlelem činnosti vyšší, rozumu činného, který tyto idee především tvoří, vyzvojuje z představ smyslných, individuálních intelligibilní svět všeobecnin. Jen rozumu tomuto náleží věčnost a nesmrtelnost, rozum vnímavý je omezen na dobu života individuálního ²⁴⁰).

§ 54. Z nástinu podaného dosti zjevně již asi vyniká psychologický význam rozumu činného. Neshoda mezi vykladateli jeví se zajisté více při rozumu vnímavém. Aristoteles snažil se svým rozumem činným vysvětliti, jak možno v jednotlivinách, smyslovou činností a představivostí pojímaných, nalézati pojmy všeobecné, jich jsoucno tvořící, čili jak se to děje, že předměty smyslné (*αἰσθητά*) stávají se pomyslnými (*νοητά*)? Ovšem již smysl vnitřní (*κοινή αἰσθησις*) dodělavál se některých všeobecnin, jak výše jsme ukázali, všeobecniny ty však byly tu právě toliko smyslné v jednotlivinách uznávané. Vedle toho však Aristoteles pozoroval v rozumu lidském cosi zvláštního, čeho není při nižších činnostech duševných, jistou samočinnost, samohybnost, která člověka pobízí a ponouká ku přemýšlení a touze po pravdě. Aristoteles zřel při nižších činnostech jen jakousi passivitu — smysly přijímají toliko dojmy zevnějška —, kdežto při činnosti rozumové objevuje se skutečná aktivita. I zvláštnost zajímavá, že lidé v myšlenkách svých se shodují a si rozumějí, že mají společný princip, jímž pravdu poznávají, že tytéž zákony logické řídí vůbec přemýšlení naše, tanula zajisté Aristotelovi na myslí.

§ 55. Poměr tohoto rozumu činného ke vnímavému čili trpnému Aristoteles všeobecně charakterisuje jako poměr skutečnosti (*ἐνέργεια*) k možnosti (*δύναμις*) ²⁴¹). Jako všechny děje, tak i pochod myšlení Aristoteles vysvětluje proměnou, která je mu přechodem z mož-

ziehungen aus eigener Kraft zum Bewusstsein.“ Ibidm. st. 67 dí: „der wirkende *νοῦς* ist die Kraft, welche die im Inhalte der Vernunft liegenden Begriffe für den jedesmaligen Fall zum Bewusstsein bringt und damit ihre Synthesis im Denken ermöglicht.“

²⁴⁰) Wallace názor svůj krátce resumoval ve spisku „Outlines of the phil. of Ar.“ §. 48 slovy: „Over and above passive reason, which receives, combines and compares the various objects of thought, Aristotle recognises a creative reason which makes objects of thought, which renders the world intelligible, and bestows on the materials of knowledge those ideas or categories which make them accessible to thought.“ — Srv. mimo to str. CVI. úvodu jeho k Arist. psych.: „The receptive intellect which merely thinks a world that has been rendered intelligible cannot lay claim to any such preeminence. Its work is restricted to the lifetime of the man who uses it atd.“

²⁴¹) De an. III, 5, 1. Srv. též 429 b 29: *ἡ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινὸν τι διέχεται πρότερον, ὅτι δυνάμει πῶς ἔστω τὰ νοητὰ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐπιτελεῖα οὐδέν, πρὶν ἂν νοῆ.*

nosti ve skutečnost. Je tedy *νοῦς διυράμει* pouhá možnost a schopnost činnosti rozumové, kdežto *νοῦς ποιητικός* jest aktuální její funkce. Jestliže však možnost jeví se vždy v jakési látce (*ὕλη*), nelze jí hledati v činnosti rozumové samé, nýbrž spíše v souhrnu předchozích funkcí sensitivních, v látce, jež, smysly jsouc sprostředkována, paměti a představivosti dále jest upravena, aby v myšlení přecházela. *Νοῦς παθητικός* jest jakási zásobárna látky, předchozím vývojem nastrádané, jež očekává principu formujícího, aby se stala myslitelnou. Předmět hmotný, jak se obrazí v činnosti sensitivné, má vstoupiti v myšlenku, která však je přímý opak hmotnosti a smyslnosti. Vyrovnání protivy této nastává právě rozumem činným, jímž tělo samo stává se myslitelným. Ačkoli pak časově možnost předchází před skutečností, pojmově zajisté tato je nad onu povýšena, jsouc jejím důvodem. Nejčistší *ἐπέργεια* je rozum božský. V něm proto hledati nám bude též poslední důvod této působnosti rozumové, v člověku existující. Takto prioritá duševnosti před veškerou tělesností a smyslností zdá se nám býti posledním výtěžkem spekulace Aristotelovy. Jde však z toho zároveň, že Aristoteles nijak není sensualistou, ač významu a dosahu smyslového vnímání proti Platonovi s takým zdarem hájí. Smysly skýtají podle něho toliko materiál poznání, vlastní úprava jeho k myslitelnosti děje se v nás principem apriorným, s myšlením božským spřízněným ²⁴²⁾.

§ 56. Celý pochod přemýšleci děje se dle Aristotela analogicky smyslovému vnímání ²⁴³⁾. Aristoteles tu bystře postřehl zajímavý vývoj přírodní. Bytosti nejnížší — rostliny — přijímají ze zevnějšíka hmotu pro vzrůst a rozplození, činnost smyslová u živočků a člověka postřehuje toliko formu předmětů vnějších, a konečně činnost myšlenková má předmět svůj úplně již v sobě samé, v nitru duševném. S tím souvisí, že tu není potřebí žádného ústředí jako při smyslech. Výsledek činnosti smyslové je tu opět učiněn předmětem činnosti vyšší. Představy smysly způsobené stávají se myslitelnými, a jako při pojímání smyslovém dalo se postřehování konkrétnin individuálních, tak při činnosti rozumové jsou předmětem všeobecniny. *Νοῦς παθητικός* je takto ona tabula rasa, na kterou musí býti

²⁴²⁾ Renan dí ve svém spise Averroes et l'averroisme na str. 127: „Il ne tient qu' à nous de faire dire à Aristote: Deux choses sont nécessaires pour l'acte intellectuel: 1° une impression du dehors reçue par le sujet pensant 2° une réaction du sujet pensant sur la donnée de la sensation. La sensation donne la matière de la pensée, le *νοῦς* ou la raison pure donne la forme.“

²⁴³⁾ Odkazují jen k některým místům. De an. 429 a 13: *εἰ δὲ ἔστι τὸ νοεῖν ὡς περ τὸ αἰσθάνεσθαι* ... ibdm. 17: *ὡς περ τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητά*, 431 b 2: *τὰ εἶδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσματι νοεῖ*.

napsány dojmy smyslové, aby učiněny byly myslitelnými²⁴⁴). A princip to působící, tato konstitutivná forma, jež v jednotlivinách smyslných pojmy všeobecné odkrývá, je právě Aristotelův *νοῦς ποιητικός*. Ten není mu něčím, co by dalším vývojem smyslností mohlo být vysvětleno, nýbrž je to živel mimotný, nesmrtnelný. Aristoteles srovnává činnost tohoto principu konstitutivného s působností světla, jež barvu skutečnou barvou činí²⁴⁵). Můžeme zajisté v duchu jeho rozvésti srovnání to v tom smysle, že jako světlo vychází od slunce, tedy má původ mimo přírodu pozemskou, tak i tento činný princip rozumný původem svým je povznesen nad člověka individuálního, působě spřízněnost jeho se světem transcendentním. Jako pak světlo činí věci viditelnými, tak princip tento činí je myslitelnými. Aristoteles, ač v celém dušesloví svém empiricky si počínal, přece zde nemohl zastavití vzletu myšlenek svých. Jako Platon v anamnesi a v účasti ve světě ideí spatřoval vysvětlení všech zvláštností lidského života individuálního, tak Aristoteles objasňoval myšlení naše příbuzností činného rozumu lidského s rozumem božským²⁴⁶). Božstvo ostatní přírodu jaksi z dálí toliko spravuje a řídí, s člověkem však v nejvyšší jeho části duševné je v bezprostředném spojení, jemu samému se sdělující.

Vůle rozumná (βούλησις, νοῦς πρακτικός).

§ 57. Vedle vůle smyslné, o níž výše byl výklad podán, Aristoteles rozeznával vůli rozumnou čili rozum praktický. Mezi oběma je poměr jako mezi smyslností a rozumností vůbec. Jako smysly skýtalý látku poznání našemu, rozum pak činil ji myslitelnou, tak i žádostivost duše sensitivné musí býti ozařována světlem rozumu praktického, aby byla podkladem života mravného²⁴⁷). Jako onde představy smyslnosti naší stávaly se *ποιητά*, tak i zde cíle žádostivosti nižší rozumem praktickým jsou posuzovány jako *βουλητά*. Při vůli smyslné jsou vodítkem jednání lidského příjemné neb nepřijemné, slast nebo strast, při vůli rozumné určují činnost naší představy dobra nebo zla²⁴⁸). Takto

²⁴⁴) De an. 429 b 31: *δαὶ δ' οὕτως ὡσπερ ἐν γραμματείῳ, ἢ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχίᾳ γεγραμμένον ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ.*

²⁴⁵) De an. 430 a 14: *καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς τῷ πάντα γίνεσθαι, ὁ δὲ τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξ τις οἶον τὸ φῶς τρόπον γὰρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα.*

²⁴⁶) Jeť mu *χωριστός, θεῖος* a De gen. an. 736 b 27 dī o něm: *λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπειδὴναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον.*

²⁴⁷) De an. 432 b 5: *ἐν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἢ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὁ θυμός.* Ibidm. 432 b 26: *ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικὸν καὶ ὁ καλούμενος νοῦς ἔστιν ὁ κινῶν ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς οὐδὲν νοεῖ πρακτόν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐδὲν, ἀεὶ δὲ ἢ κινήσεις ἢ φεύγοντος ἢ διώκοντός τί ἔστιν.*

²⁴⁸) Eth. Nic. 1111 b 16: *καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ ἐπιλύπον, ἡ προαιρέσις δ' οὔτε λυπηροῦ οὐθ' ἡδέος. . . ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βουλήσις γ-*

zřetel theoretický i praktický při činnosti rozumové jsou jen různé stránky téže a jednotné podstaty, abstrahované z neustálených vjemů smyslových a povznesené v generalitu.

Aristoteles při rozumu praktickém rozeznává dvě funkce: *προαίρεσις* má zřetel k prostředkům, *βούλησις* sleduje cíl, za nímž snaha jednotlivcov se nese ²⁴⁹).

§ 58. Podotkli jsme již, že Aristoteles při druhé své klasifikaci postavil se na hledisko empirické. Pozorovat jevy životní ve všech třech říších přírodních, podkládaje jim příčinu duševnou, za dělidlo přijal různost těchto faenomenů vnějších, čímž ovšem bylo mu nutno přijíti v rozpor s principem třídným, čerpaným z vlastní, vnitřní povahy dějů a jevů psychických. Platon spojil v klasifikaci své pozorování vnitřní (duševnosti) i vnější (životnosti), z čehož dlužno si vysvětliti nedůslednost, nejasnost a neúplnost jeho třídění. Aristoteles měl zřetel převahou ke druhé stránce, z čeho zase vyšla jednostrannost. Odtud vplynuly též neshody jednotlivé a nedůslednosti, z nichž tyto hlavně vytykáme.

1. Jevy příbuzné a stejnorodé Aristoteles odloučil od sebe, na druhé pak straně spojil jevy podstatou svou odrůzněné, takže oprávněna je tu námitka, kterou sám činil Platonovi. Jeť smyslové pojímání žádosti a snaživosti méně příbuzno, nežli myšlení, jemuž je přípravou nezbytnou. Na druhé straně smyslův chtíč a žádostivost sebe nižší v podstatě vždy jsou stejnorodé s vůlí sebe velebnější a vznešenější, a přece obé Aristoteles vřadí v různé třídy. Aristoteles sám byl si nesrovnalosti této dobře vědom, jak je zjevno z třetí klasifikace, právě na principu vnitřní stejnorodosti založené.

2. Není správný rozdíl, ježž Aristoteles vytkl mezi pamětí a vzpomínkou. Aristoteles snažil se různěním tímto člověka od zvířat odlišiti. V podstatě však je to přece tentýž jev duševný, a různíme-li i my pojmy ty, děje se tak ve smysle jiném: máť nám paměť platnost více objektivnou, kdežto vzpomínka je povahy subjektivné, valně jsouc city promíšena.

3. Aristoteles připisuje též životu rostlinnému duševnost — veden jsa běžným o tom názorem hellenským —, moderná psychologie objem duševnosti súzila, a Aristoteles sám při třetí klasifikaci, jak zdá se, nemá zřetele k rostlinám.

4. Konečně je nám v třídění Aristotelově vytknouti nesrovnalost, kterou jsme uznamenali již u Platona. Měl sice jasný a

καίπερ όνεργος φαινόμενον. Ibidm. 1113 a 23: άρα φατίον άπλως μόν και κατ' άληθειαν βουλητόν είναι τάγαθόν, εκάστω δέ τό φαινόμενον . . . 33: τοίς πολλοίς δέ ή άπάτη διά την ήδονήν λογικη γίνεται: ού γάρ ούδα άγαθόν φαίνεται. Ibidm. 1111 b 33: και τῷ ψευδεί και άληθεί διαιρείται (t. ή δόξα), ού τῷ κακῷ και άγαθῷ, ή προαίρεσις δέ τούτοις μάλλον . . . Dale dí: ή προαίρεσις μετά λόγου και διανοίας (1112 a 15).

²⁴⁹) Eth. Nic. 1111 b 26: εκι δ' ή μόν βούλησις τοῦ τέλους έστι μάλλον, ή δέ προαίρεσις των προς τό τέλος.

propracovaný názor o jednotlivých jevech duševných, ale o souvislosti jich vzájemné a poměru k jednotnosti duševné nám skýtá jen sporé světlo. Ovšem snaha jeho i k tomu nepopírně se nesla. Tak zvláště z činnosti sensitivně hleděl uspůsobiti přechod k činnosti myslící a vytkl analogii mezi oběma. Myšlení zajisté buduje činnost svou na tom, co pocity smyslové zůstávají v představivosti naší. Rovněž pohyb je mu účinek žádostivosti a tou se vysvětluje, žádostivost pak sama původ má v citech a ty druží se ke smyslovým vjemům. Jsou to však jen jednotlivé, ovšem významné pokyny, které nepodávají nám o jednotě a celku duševného ústrojí žádoucího světla a určitého názoru ²⁵⁰). Aristotelovi nepodařilo se jednotnost ducha dovésti a zachovati. Spatřujeme u něho jaksi trojí dualismus: mezi tělem a duší, mezi nerozumnou a rozumnou částí duševnou a v této zase mezi rozumem trpným a činným. Právem můžeme tázati se s Themistiem (fol. 73 a): *τί οὖν δῆποτα συνέχει τὴν ψυχὴν*; — *τί τὸ συνέχει τὰς τοσοῦτον διαστηκῶς δυνάμεις*; (Dokončení.)

O životě a věku filosofa Anaximena.

Napsal F. Čáda.

V posledním právě čase kontroversa o době, do níž má se klásti věk Anaximenův, hojněji se přetřásává, tak že již dosti značná literatura z toho vzrostla, ¹) a přece nelze říci, že by rozluštění, kterého se souborná díla (na př. Zellerovo nejnovější vyd. I. dílu dějin řecké filosofie) přidržují, uspokojovalo úplně. Chceme v následujících řádcích podati pokus o rozluštění sporné otázky na

²⁵⁰) Nesnáze, jež co do jednotnosti duše z nauky Aristotelovy vycházejí, dolčíl zevrubně Zeller *Phil. d. Gr. II², 2, 592 a n.*

¹) Mimo známá souborná díla dějin filosofie řecké od Brandise, Zellera, Rittera, Überwega a j. týkají se speciálnější otázky věku Anaximena tyto spisy a články: Clinton: *Fasti Hellenici k r. 548, 540 a append. str. 376.* (Krüg.). Fr. Bouterwek: *De primis philosophorum Graec. decretis physicis* (Com. soc. reg. scient. Gotting. Vol. II, 1811.). H. Ritter: *Gesch. d. ionischen Philosophie.* Berl. 1821. str. 23—29. Chr. Brandis: *Bemerkungen üb. d. Reihenfolge d. ion. Physiologen u. üb. einzelne ihre Leben* (Rhein. Mus. 1829. III, 107—147.). A. B. Kri-sche: *Forschungen auf d. Gebiete d. alten Philosophie.* Göttg. 1840., str. 52—60. C. F. Hermann: *De philosophorum ionicorum aetatibus disput.* Gottingy. 1849. str. 9. n. Ed. Röth: *Gesch. unserer abendländischen Philosophie.* Mannheim 1858, II, 1. str. 243—260. a II, 2. str. 43. F. Mullach: *Fragmenta philos. Graec.* Paris 1860, I, str. 241. n. S. A. Byk: *Die vorsokratische Philosophie d. Griechen.* Lpz. 1876, I, str. 56—69. Alph. Emminger: *D. vorsokrat. Philosophen nach d. Berichten d. Aristoteles.* Würzb. 1878, str. 14. n. H. Diels: *Unters. üb.*

základě úplné sbírky fragmentů a zpráv o Anaximenovi, k čemuž, aby pojednání bylo zaokrouhleno, připojíme vylíčení toho, co dle sporých a málo spolehlivých celkem zpráv o životě jeho nám známo.

Kolébka filosofie řecké, a tím i filosofie evropské vůbec, stála, jak známo, v kvetoucích osadách ionských, a to především v bohatém Miletu. Toto město dalo světu prvé „fysiolog“ či „fysiky“ ionské, Thaleta, Anaximandra, a v něm také narodil se filosof Anaximenes. Zajisté téměř souhlasně všechny zprávy starověké zovou jej Miletským,²⁾ a není, proč bychom pochybovali, že odtud pocházel; neboť to, co v jediné zprávě čteme (Probus ad Verg. p. 21, 14. K.³⁾), že pocházel prý z Lampsaku, jest patrný omyl, vzniklý záměnou filosofa Anaximena s pozdějším rhetorem, z Lampsaku pocházejícím.⁴⁾

O životě Anaximenově a jeho působení podávají starověké zprávy, jak již podotčeno, pramálo. Dovídáme se určitěji jen, že byl synem jakéhosi Eurystrata,⁵⁾ ale o věku jeho máme zprávy jednak velmi málo určité, jednak spolu nesouhlasící.

Apolodoros Chronika (Rhein. Mus. XXI, str. 1. nn.). Em. Rohde: *Flyose* in den Biographien des Suidas (Rh. Mus. XXXIII, str. 161—220.). C. Daub: Die Überlieferung d. Chronologie d. Anaximenes u. d. Anakreon (Jahrb. f. Phil. u. Päd. 121. sv. str. 24—26.). P. Tannery: Pour l'histoire de la science hellène (de Thales à Empedocle.) Paříž 1887, str. 29—51. Ritter-Preller: Historia philosophiae graecae. Testimonia auctororum. (7. vyd. od F. Schulthessa a E. Wellmanna) Gotha 1888 (str. 20—23.). Al. Chiapelli: Zu Pythagoras und Anaximenes (Archiv f. Gesch. d. Philos. I, 1888, str. 582—594.). Mimo to viz i dějiny literatury řecké od Bergka (II, 427 n.), Sittla (I, 352), Christa (2. vyd. str. 357) a j.

²⁾ Aristot. Meteorol. II, 7. 365 a 24. Diog. Laert. II, 3. Strabo XIV, 1. 7. a 36. Hesych. XLVIII. s. v. Clem. Alex. Stromat. I, 14. 63. (= II, pag. 52. Dindf.) Protept. 5. 64. (I, p. 69. Ddf.) Euseb. Praep. ev. X, 14. 12. Aetios Placita I, 3, 3. 4. (= D. D. 278 a 9. b 5.) Hippolyt. Ref. haer. I, 7. (D. D. 560, 13.) [Justin] Paranaet. adv. Hell. c. 3. (I. p. 20. ed. Baumg. srv. D. D. 278. testim.). Epifan. haer. III, 3. (= III, p. 562, 19. Ddf. srv. D. D. 589, 28.) Alexand. Afr. k Metaf. I, 3. (p. 21, 19. Bonitz.) Simplik. de coelo p. 151. (= schol. in Arist. 514 a 33.) in Phys. 6 a (= Theofrast. Phys. opin. fg. 2. D. D. 476, 16.) ibid. 9 b (D. D. 477. n. a 10.). — Zkráceniny D. D. užíváme na označení díla Herm. Dielsa: Doxographi graeci. Berolini 1879.

³⁾ Anaximenes Lampsacenus qui primus existimatur physica (?) induxisse aërem. Omylů ve zprávách o starověkých filosofech jest u Proba i jiných více, a netřeba se tuto tedy pozastavovati. Ostatně srv. D. D. str. 92¹.

⁴⁾ Směšování filosofa Anaximena s rhetorem ostatně i jinde se shledává, jako u Diog. L. I, 1. § 14.; mimo to bývá zaměňován s Anaximandrem [srv. na př. Seneca Natur. Quaest. II, 18.; Alexand. Afr. k Metaf. IX, 2. (185, 1. Bon.) dle čtení rkp. A, S a Joanna Filop.; Sextus Emp. adv. math. X, 313. n. dle někt. rkp.], ba i s Anaxagorou.

⁵⁾ Tento tvar máme za nejspřávnější; mimo něj čtou se ještě formy Euristratos (Hesych. p. 13. ed. Flach. v rkp. Paris. A, B.) a Eurystatos (Stobaios Eclog. I, 10, 12. D. D. 278. b 5. dle rkp. A.; Epifan. Adv. haer. III, 3. D. D. 589. 28.).

Nejprve vřtunně si zpráv, povšechně určujících věk Anaximenův. Tu pak nejdůležitější jest zpráva Theofrastova (fgt. 2. = Simplik. in Phys. 6 a 36. D. D. 476, 17), dle níž byl soudruhem a tudíž vrstevníkem Anaximandrovým. Jiné zprávy udávají, že byl soudruhem a spoluobčanem Anaximandrovým (Simplik. de coelo 151 = schol. in Ar. 514 a 33) anebo jeho žákem (Cicero Acad. prior. 37, 118, D. D. 119, Diog. L. I, 13, Strabo XIV, 1, 7) anebo nástupcem (Clem. Alex. Strom. II, p. 52 Ddf. Euseb. Praep. ev. X, 14, 12. S. Augustin. de civ. d. XVIII, 37), anebo konečně žákem i nástupcem (Hesych. l. l. = Suid. p. 353 ed. Bernhardy = [Eudokia] p. 94 ed. Flach.; S. Augustin de civ. d. VIII, 2.). Zprávy, jež sdělují, že byl nástupcem Anaximandrovým, snadno lze odbýti, poněvadž spočívají zajisté na kombinacích pozdějších spisovatelů, kteří dle poměru své doby sestrojovali si také školy filosofické již v nejstarší době filosofie. Proto učinili Anaximena buď žákem anebo nástupcem (*διδάσχος*) v úřadě učitelském Anaximandrově. Nicméně neodporují tak příliš oně zprávě Theofrastově, a spojíme-li je, obdržíme aspoň tolik, že byl Anaximenes mladší vrstevník Anaximandrův.

Naproti tomu divné a beze vší pochyby mylné bylo tvrzení některých starověkých spisovatelů, že byl žákem Parmenidovým.⁶⁾ Rovněž neplatné jest, slyšíme-li, že byl vrstevníkem Pythagorovým (Diog. L. II, 3. VIII, 1, 26. Augustin de civ. d. VIII, 25), poněvadž — nehledíc ani k tomu, že na domnělou korespondenci mezi oběma filozofy nemůže se pranic dáti, ježto až příliš jasně znak pozdní fabrikace má na sobě — nepomohli bychom si tím nikterak, nevědouce ani o věku Pythagorově nic pravděpodobného, neřku-li jistějšího. A kdyby se i podařilo dovoditi nějak podobný poměr mezi Pythagorovou naukou a Anaximenovou, jak o to usiluje Chiapelli v uv. článku, vždy jest pak nerozhodnuto, kdo na koho z nich měl vliv.

Omezení věku Anaximenova nahoru tedy dáno asi věkem Anaximandrovým; dolů mez podává bezpečný svědek, Aristoteles, (Meteorolog. II, 7. 365 a 20 nn.), jenž naznačuje, že žil před Anaxagorou, s čímž shodují se i ony starověké zprávy, dle nichž Anaxagoras právě byl „žákem“ prý Anaximenovým (Cicero Nat. D. I, 11, zpráva to jdoucí na Filodemův spis *περι εύσβειας*).⁷⁾

Než vedle těchto povšechných určení věku Anaximenova máme jiné zprávy, udávající určitěji dobu jeho, ale bohužel zprávy zase takové, že obtíže jen rozmnožují, jak nejlépe viděti z různých výsledků, k jakým badatelé novověcí na základě jich došli. Ba někteří z nich, jako Ritter (na u. m. str. 24.) anebo Tannery (str.

⁶⁾ Diog. L. II, 3. *ἐπιτοὶ δὲ καὶ Παρμενίδου φασὶν ἀκούσαι αὐτόν.* Hesych. p. 13. Fl. *οὐ δὲ καὶ Παρμενίδου (μαθητὴν) ἔφασαν.* (= Suid. s. v.)

⁷⁾ Fol. 3. d. Viz Gomperz: Herkulianische Studien II, str. 65. a D. D. 532. b.

47.), nevědouce si s obtížemi naskýtajícími se rady, zřekli se jakéhokoliv přesnějšího datování doby, kdy žil Anaximenes, odmítнувše všechny podobné starověké zprávy jako nespolehlivé. A vskutku nezbývá než buď přijmouti tradici starověkou a emendováním nebo výkladem, arci co možná nejjednodušeji a pravdě nejpodobněji, ji urovnati, anebo šmahem zavrhnouti, tvrdíc, že staří v té příčině sami nic určitého nevěděli.⁸⁾ Tato druhá cesta by se zdála na prvý pohled pravdivější, hledíme-li k tomu, co víme o starověkých bádáních chronologických, jak pozdě počala a jaké byla povahy, avšak s druhé strany vedla k divným konsekvencím, jako na př. když řadil pak Ritter Anaximena bezprostředně po Thaletovi a Anaximandra teprve po Herakleitovi před Anaxagoru, anebo když Tannery domnívá se, že Anaximenes prý ani Anaximandra neznal. Proti tomuto poslednímu máme však bezpečné svědectví Theofrastovo, kterého nelze nedbati. I nezbývá nic jiného, nechceme-li pohybovati se na půdě naprostých domněnek, než opětne učiniti revisi podání starověkého o věku Anaximenově a hleděti dopátrati se aproximativného určení.

Nejdříve si musíme povšimnouti zprávy nejstarší, z Apollodorových Chronik pocházející, obsažené u Diog. L. II, 3 (= fragm. 80. v Müllerových Frag. Hist. Graec. I, str. 435 nn.), v nížto máme toto udání: *καὶ γενέσθαι μὲν, καθὰ φησιν Ἀπολλόδορος, τῇ ἐξηκοστῇ τρίτῃ Ὀλυμπιάδι, ἐτελεύτησε δὲ περὶ τὴν Σάρδεων ἄλωσιν.* A právě o toto určení otáčí se spor.

Třeba tu uvážiti nejprve ono perfektum *γενέσθαι*. Někteří vyložili si je jako „narodil se“, ale zajisté neprávem; neboť jak s tím srovnati pak druhé určení, že za dobytí Sard zemřel? Známa jsou dvě dobytí Sard, jedno ol. 58, 3 (= 546), druhé 70, 2 (= 499 př. Kr.), ale žádné z nich nehodí se k určení onomu. Přijetí prvního by dalo nesmyslný výsledek, ale také druhé málo se hodí, poněvadž bychom musili uznati, že Anaximenes velmi mlád (asi v 29 letech) zemřel. Proto i kdybychom uznali, že toto druhé dobytí Sard tu jest míněno, odporučovalo by se i věcně, abychom *γενέσθαι* vyložili si nikoli o narození, ale o mužném věku, vrcholu (*ἀκμῇ*), jakž také rádi staří chronologové datují. Pak by byl výsledek již pravděpodobnější, když počítáme *ἀκμῇ* asi 30—40 let; a tohoto mínění přidržel se také Hermann (l. l.) a jeho následuje nejnověji Windelband (Gesch. d. alten Philosophie. Nördlingen 1888, str. 144. a v Gesch. d. Philosophie, Freiburg 1890, str. 22.).

Jakkoliv však nesnášíme se s příliš ostrým úsudkem Dielsovým o bádáních Hermannových,⁹⁾ přece arci musíme uznati, že proti mínění tomu mohou se podstatné námitky učiniti. Není za-

⁸⁾ To tvrdí právě stejně Tannery (na u. m.). „Mais la véritable conclusion, c'est que les anciens n'en saient pas plus que nous.“

⁹⁾ Na u. m. str. 3. „Ich kann es über mich nicht gewinnen die offenbar sehr flüchtige Schrift C. F. Hermann's später zu widerlegen. Die Resultate sind der Methode gemäss ohne Ausnahme falsch.“

jisté pravděpodobno, že by se měla vykládati ona *ἄλωσις Σάρδεων* o dobytí r. 499, poněvadž starověcí chronologové, a zejména Apollodoros a Sosikrates, brávají obyčejně za mezník časový ono prvé dobytí Sard, určující od něho obyčejně dobu, po kterou žil některý vynikající muž, jakž toho důkazy podali Diels (l. 1.) a Tannery (str. 33., 39.—41.). Jestliže však k tomu hledíce přijmeme ono prvé datum, opakuje se obtíž znovu a zvětšené, ježto by se Anaximenes byl býval narodil hezkou řadu let po své smrti. Z tohoto důvodu arci nutno uznati, že místo jest porušené, a tomu nasvědčují i jiné zprávy starověké o věku Anaximenově, jež třeba uvést i s Apollodorovou v souhlas.

Že zmatené zprávy Georgia Synkella¹⁰⁾ netřeba dbáti, jest jasno právě tak, jako že bezcenná jest zpráva falsa, díve Eudokii přiřádaného.¹¹⁾ I zbývají takto ještě jen čtyři zprávy, totiž: Hesych XLVIII. (p. 13. Fl.), Suidas s. v. (p. 353 a Bhd.), Hippolytos Ref. haer. I, 7, 9. (D. D. 561, 20 n.) a Eusebios Chron. lib. II. k r. 57. Z těchto zpráv Suidova redukuje se na Hesychia, poněvadž ze ztraceného nám slovníku tohoto lexikografa byla od Suidy čerpána (Viz o tom Flachova Proleg. k vyd. Lips. 1882) a zpráva Eusebiova zní jen povšechně (v překladu sv. Jeronýma): „Anaximenes physicus philosophus agnoscitur,“ čímž zajisté má býti naznačena *ἀκμή*, a tudíž potvrzuje se jí nejvýše mínění, jež svrchu jsme hájili, že v ol. 58. (či dle Eusebia 57.) padá mužný věk Anaximenův. I zbývají takto jen zpráva Hesychiova a Hippolytova. Počneme s onou.

Hesychios tu pravil: *γένονεν ἐν τῇ νε' Ὀλυμπιάδι, ἐν τῇ Σάρδεων ἀλώσει, ὅτε Κύρος ὁ Πέρσης Κροίσον κατέσilen.* Slyšíme tedy, že Anaximenes se narodil — a nikoli, jak jsme čtli u Diog. L., že zemřel — za obléhání Sard. I jest tudíž na snadě emendace textu Diogena Laertského, kterou provedl již Corsini (Fasti Attici III, p. 112.) a Heyne (dle Simsona k fragm. Apollod. 1091. str. 413. Gottingy 1803) a odůvodnil šíře Diels (na u. m. str. 27.), kterému přisvědčili Zeller (Gesch. d. gr. Phil. I⁴, str. 219. a Grundriss d. Gesch. d. gr. Philos.³ str. 36.), Schulthess (l. 1.), Daub (l. 1.) a j., avšak proti němuž vyslovil se Chiappelli a Tannery (na u. m.). Emendace záleží zde v přemístění vět, takže by se četlo: *καὶ γαγῆνται μὲν περὶ τὴν Σάρδεων ἀλωσιν, ἐτελεύτησε δὲ τῇ ἑξήκοστῇ τριτῇ Ὀλυμπιάδι.* Tím by pak padal jeho věk mužný asi v r. 546, narozen by byl asi v době 7 mudrců (asi r. 598) a zemřel v r. 538. Takto určený věk by se úplně shodoval s do-

¹⁰⁾ Georg. Synkellos pag. 276. A. Scal. (= I, p. 522. Dindf.) *Ἀναξιμένης καὶ Ἐπίκουρος ἐγνωρίζετο*, což jest udáno k roku 5170 od stvoř. světa = ol. 112. 1. Rovněž tak nesmyslná jest druhá jeho zpráva pag. 289. C. Sc. (= II, p. 227) *Ἀναξιμενίδης* (sic!) *φυσικός ἐγνωρίζετο* k roku 4884 stv. světa = ol. 40. 3.

¹¹⁾ [Eudokia] p. 94. ed. Flach. (Lps. 1880) *ὄστος τὸν βίον κατέστρεψε περὶ τὴν Σάρδεων ἀλωσιν.*

savádními kritérii, a neváháme ihned zde říci, že takto určená doba zdá se i nám býti správnou a další změna Chiapelliho (str. 394.) *ὀλυμπιάδι ἐβδομηκοστῇ* zbytečnou.

Ale tím nejsou ještě všechny obtíže odstraněny; mezi zprávou Hesychiovou a ostatními máme divergence, které třeba vysvětliti, má-li nabýti ona emendace bezpečnosti. Nemluvíme tu o *γένονεν*, kterého tuto užito ve smyslu *ἤκμασεν*. Neboť výklad ten podrobným badáním Rhodeovým¹²⁾ máme za zjištěný. Ukázalťe onen učenec proti tvrzení Schöneovu (Symbol. phil. Bonon. p. 744.), že mezi 129 případy *γένονεν* v 88 jistě, 17 pravděpodobně značí u Suidy (resp. Hesychia) *ἀκμή*, i nelze pochybovati, že také na našem místě má onen význam, obzvláště když hledí se k zprávě druhé, ze spisu sv. Hippolyta¹³⁾ čerpané, v níž výslovně čteme: *ἤκμασε περὶ ἑτος πρώτον τῆς πεντηκοστῆς ὀδοῆς ὀλυμπιάδος*.¹⁴⁾ Tato nesnáž tedy jest odstraněna, ale o to jde, jak vyložití si, že Suidas resp. Hesychios praví *ἐν τῇ 18' ὀλυμπιάδι* jako na označení doby, kdy ztečeny Sardy, což se událo přec r. 546. Diels ovšem pokládá slova ta za interpolovaná z Eusebia, který poznamenává uvedená svrchu slova k ol. 57. = 1466 a. Abr. dle vydání Maiova, dle rkp. však AP. k ol. 55, 1 = 1457. a. Abr., dle rkp. F. k 54, 3 = 1455., dle B, R, S k ol. 55, 4 = 1460. K mluvení Dielsovu přidal se i zde Zeller (na u. m.). Před Dielsem pokusil se o napravění Clinton (l. l. k r. 548), jehož následoval Röth (na u. m.), méně číslo *18' v 17'*. Ale obé nemá dostatečné opory. Rohde (na u. m. str. 171¹. 186. 211.) zase jinak snažil se pomoci, domnívaje se, že zde Hesychios smísil nekriticky zprávy z různých pramenů: dobytí Sard z kroniky Apollodorovy v ol. 55. a pak nejspíše prý z Porfyriova *φιλόσοφος ιστορία*. Dle Rhodeovy myšlenky učinil pak konjekturu Daub, myslí, že na onom místě vypadlo *οὐ δὲ* a čte pak: *γένονεν ἐν τῇ 18' ὀλυμπιάδι, <οὐ δ'> ἐν τῇ Σάρδεων ἀλώσει*, při čemž by se musilo doplniti arci nějaké sloveso asi *φάσκουσιν* anebo *ιστοροῦσιν* a pod.

Dostí divno jest, že nepřipadl nikdo pro vyrovnání textu Hesychiova s Diogenovým na domněnku, že před slovy *ἐν τῇ Σάρδεων ἀλώσει* jednoduše vypadlo *ἐτελεύτησεν*, čímž by obtíž byla sice táž, ale jen jediná.

¹²⁾ Ovšem nebyl Rohde první, který k tomu poukázal. Před ním již Ritschl (Opusc. I, 64.), Hermann v příležitostné poznámce 28. (na u. m.), Röth (II, 2. str. 43.) a Diels (str. 19.) věci se dotkli.

¹³⁾ Anebo kdo jest autorem díla nadepsaného *κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος*, z něhož zachována jen 1. kniha, dříve uváděná jako Origenova *Φιλοσοφούμενα*. Viz více o tom Diels: Prolegomena k Doxogr. gr. Überweg: Grundriss d. Gesch. d. Philos. II⁸, 51. 53. n. G. Volkmar: Hippolytus und die römischen Zeitgenossen. Zürich 1856.

¹⁴⁾ Na tomto místě navrhuje Diels čtení *τεῖτον*, aby byla úplná shoda, co se tkne dobytí Sard, kterážto konjektura jest nadbytečná, právě jako číslo *πρώτον*; při udání *ἀκμή* stačí zajisté pouhý počet olympiady.

Jak my se máme k rozmanitým těmto míněním? Nejlépe zdá se nám, by bylo, kdyby se podařilo divergence textů tak, jak nás došly, vyrovnati, aniž bychom se znění jich dotýkali musili konjekturami. A to, jak za to máme, lze provésti. Olympiada 55. padá v léta 560—556, i víme, že Apollodoros datoval jinak poněkud než Sosikrates, jenž čerpal ze Satyroých bádání chronologických, kdežto Apollodoros z Eratosthenových, a sice že difference mezi oběma byla asi 12 let (Tannery str. 35. 40.). Kdežto Sosikrates kladl ono prvé dobytí asi do roku 546, kladl je Apollodoros na rok 558. I myslíme, že připustiti třeba, že Suidas, resp. jeho pramen, čerpal přímo z Apollodorových Chronik a že dle toho právem mohl napsati „kvetl v 55. olympiadě (= 558) za dobytí Sard“. Jest tudíž mezi datováním Hesychiovým i Diogenovým pak shoda, a různost vykládá se difference základních pramenů.

Tolik budiž řečeno o době, kdy asi žil Anaximenes. Opakujeme, že datování ono má arci málo spolehlivý základ starověkou tradicí chronologickou, ale lepšího základu není; chtíti určití posloupnost filosofů ionských dle povahy jich nauk, vedlo by při sporosti zpráv starověkých a fragmentů z filosofických spisů jejich k circulo vitioso.

Dodatkem ještě vzpomeňme, že neprávem přičítán byl Anaximenovi vynález horologia Pliniem (Nat. hist. II, 76, 187); změněn tu opětně s Anaximandrem, o němž podobnou věc sděluje Diog. L. II, 1. Ostatně Herodotos II, 109 připomíná, že Řekové od Chaldajů přijali znalost sloupů hodinových.¹⁵⁾

Anaximenes prý napsal spis *περὶ φύσιος*, právě jako jiní první filosofové řečtí, a to prostým dialektem ionským (*ἰάδι ἀπλή και ἀσφίττω* Diog. L. II, 3.), jako psal též krajan jeho logograf Hekataios. Za starověku psal o Anaximenovi, jako o ionských filosofech vůbec, monograficky Theophrastos (Diog. L. V, 42.).

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

XVIII. 7. 'vide cetera: rex unus apibus, dux unus in gre-gibus, in armentis rector unus. tu in caelo summam maiestatem dividi credas et scindi veri illius ac divini imperii, totam potestatem, cum palam sit parentem omnium deum nec principium habere nec terminum, qui nativitatem omnibus praestet, sibi perpetuitatem, qui ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo, qui universa, quaecunque sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat.'

¹⁵⁾ Viz o tom poznámku ve skvostném vydání Vitruvia od A. Marinioho (Řím 1836) II, str. 249. n.

Pro 'potestatem', quod codex exhibet, 'maiestatem' Vahlen legendum proposuit. contra ego 'potestatem' recte se habere atque post scindi 'dei' per compendium exaratum (đi) propter similitudinem antecedentis syllabae ultimi verbi 'scindi' excidisse putaverim. nam de potestate dei agitur, quam penes unum esse neque scindi neque dividi posse, eo demonstrare studet Minucius, quod paullo ante ostendit ne terrestre quidem regnum inter complures socios dividi posse, praesertim cum deus sit immensus nec principium habens nec terminum. porro verba 'divini imperii totam potestatem' glossema eorum, quae praecedunt 'summam potestatem . . . dei veri illius' esse mihi videntur, quae conjunctione 'ac' addita falso in textum irrepserunt, quibus deletis verba 'tu in caelo summam potestatem dividi credas et scindi dei veri illius, cum palam sit, parentem omnium deum . . .' apte inter se cohaerent. neque facere possum cum Dombarto, qui ante 'cum palam sit' nonnulla intercidisse statuit affirmans enuntiatum 'cum palam sit parentem omnium deum nec principium habere nec terminum' nihil facere ad ea quae praecedunt probanda, unius imperio caeleste regnum gubernari atque potestatem summam dei nec scindi nec dividi posse. sed errat vir doctus; etenim cum id tantum modo terminare, metiri, dividere possimus, quod principium habet et terminum, sequitur, ut deus, qui est immensus neque principium aut terminum habet, dividi vel scindi non possit neque eius summa potestas. artius ergo sententiae inter se cohaerent, ut lacunae signa hoc loco ponamus.

XIX. 11. 'eadem fere Chrysippus: vim divinam, rationalem naturam et mundum interim et fatalem necessitatem deum credit Zenonemque imitatur.'

Post 'mundum' interpungo, ita ut hoc verbo enuntiatum prius absolvatur. facile enim ex antecedenti 'arguit' verbum idem vel simile 'statuit' mente suppletur. Dombart, quem Baehrens et Léonard sequuntur, signum commatis post 'mundum' ponit atque nimia cum licentia falso vertit: 'fast ebenso verfährt Chrysippus. Er sieht eine göttliche Kraft in der vernunftbegabten Natur und in der Welt' conferens Lactan. I. D. 1. 5. 'Chrysippus naturalem vim divina ratione praeditam, interdum divinam necessitatem deum nuncupat'. qui locus ad Minucium explicandum nihil adfert, cum Lactantius Ciceronem potius quam Minucium verbis his expresserit.

XX. 2. 'quod si providentia mundus regitur et unius dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas inperitorum fabellis suis delectata vel capta ad errorem mutui rapere consensus, cum philosophorum suorum sententiis refellatur, quibus et rationis et vetustatis adsistit auctoritas.'

Verba 'delectata vel' obelo notavit Davisius, 'delectata et' coniecit Heumann, 'vel capta' ex glossemate additum esse recte suspicatur Halm; id quidem verisimilius videtur. nam particula

'vel' glossemata saepe numero iunguntur. adde quod verbum 'capta' iuxta delectata positum nullius est momenti, ita ut hac voce omissa nihil in oratione desideretur. 'mutui' sensu proleptico accipiendum est, cum significet: 'ita ut erroris consensus mutuus sit,' quod fugit Baehrensium, qui nimia cum licentia codicis scripturam immutat, cum scribat 'ad errorum de multis diis rapere consensum'.

XX. 4. 'quid illas aniles fabulas, de hominibus aves et feras, † homines et de hominibus arbores atque flores? quae si essent facta, fierent: quia fieri non possunt, ideo nec facta sunt.'

Post 'feras' verbum 'factas' per compendium scriptum (F̄CAS) facile excidere potuit, praesertim cum statim iteretur (quae si essent 'facta', fierent, 'facta' sunt). recte igitur a Baehrensi suo loco post 'feras' ponitur; minus recte Maehly coniecit: 'aves factas et feras'. verba 'homines et de hominibus' ex glossemate orta esse recte monet Baehrens, cum verbum faciendi etiam cum duplici accusativo construat. itaque legendum propono: 'quid illas aniles fabulas, de hominibus aves et feras factas, arbores atque flores?' contra Baehrens opinatus hunc locum ab Hieronymo exscriptum esse, qui commentarii in Daniele c. 4. haec scribit: 'Scyllam quoque et Chimaeram atque Centauros, aves et feras, flores et arbores, stellas et lapides factos ex hominibus narrant fabulae', coniecit: 'quid illas aniles fabulas de hominibus aves et feras factas esse, stellas et lapides, arbores atque flores?' sed inter omnes constat veteres scriptores aliorum dicta e memoria fere laudantes non ipsa verba anxie pressisse, sed in sententia reddenda acquievisse. accedit autem aliud, quod obstat, quominus Hieronymo duce hunc Minucii locum corrigamus: mirum in modum in verborum collocatione variat Hieronymus atque omittit non modo additamenta, quae superflua esse putas, verum etiam necessaria, veluti verba 'hydram felicibus vulneribus renascentem', ex quo luce clarius patet Minucii verba ab Hieronymo non e memoria laudari; neque mihi persuadere possum, ut putem lectionem codicis genuinam per glossema illud in textum illatum suo loco removeri potuisse, id quod statuit Baehrens, cum hoc loco pro glossemate 'homines et de hominibus' verba 'stellas et lapides' in textum inserat. aliorum virorum doctorum coniecturas enumerare non necessarium esse puto.

XXI. 2. 'Prodicus adsumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus utilitati hominum profuerunt, in eandem sententiam et Persaeus philosophatur et adnectit inventas fruges et frugum ipsarum repertores isdem nominibus, ut comicus sermo est, Venerem sine Libero et Cerere frigere.'

Ciceronis locum de nat. deor. 1. 42. 118. 'Prodicus Cens, qui ea, quae prodessent hominum vitae, deorum in numero habita esse dixit, quam tandem religionem reliquit?' perperam in-

tellectum esse a Minucio recte monet Halm. nam Prodicus non inventores rerum quarundam, sed ea ipsa, quae hominum vitae prodesse, deorum in numero habita esse dixit. sed collatis verbis Ciceronis ipsum Minucium, qui et alios Ciceronis locos apertissimos adeo perversius accepit, corrigere nobis non licet. satis est in partes vocare Ernestum Baehrium, qui locos istos a Minucio perperam intellectos in sua dissertatione inaugurali magna cum diligentia collegit (pag. XIX.—XXV.). hoc igitur inprimis obstat, quominus Baehrensii coniecturam accipiamus, qui ratione Ciceronis de vat. d. 1. 42. 118. habita edidit: 'Prodicus adsumpta in deos loquitur, quae [errando inventis novis frugibus] utilitati hominum profuerunt.'

Contra egomet verbo 'errando' remoto scripturam codicis tuendam esse affirmaverim. etenim firmissime stat enuntiatum: 'qui [errando] inventis novis frugibus utilitati hominum profuerunt', praesertim cum iis, quae statim sequuntur 'in eandem sententiam et P. philosophatur et adnectit inventas fruges', verba praecedentia 'inventis novis frugibus' excipiantur. quod si cum Baehrensio verba 'inventis novis frugibus' deleremus, non haberemus, quo referremus 'inventas fruges', neque dicere potuit Minucius 'in eandem sententiam' et Persaeum philosophari, in quam Prodicus philosophetur.

Glossema 'errando' falso in textum receptum propterea mihi ortum esse videtur, quod librarius quidam Cereris circumvagantis (cf. 22. 2.) meminerat. Haupt (Hermes II, p. 335.) scribendum censet: 'qui certoando inventis novis utilitati hominum profuerunt.' H. Sauppe adeo deterius: 'qui quando inventis novis [frugibus]... profuerunt'. Usener, qui 'errando' ex glossemate 'arando' perperam intellecto ortum esse censet, deleto verbo 'frugibus' legendum proposuit: 'qui inventis novis utilitati hominum profuerunt.' at 'frugibus' iniuria textu removetur, cum nexu sententiarum, ut monui, requiratur.

Studie o Milčovi z Kroměříže.

Napsal Ladislav Klicman.

(Dokončení.)

RČM. 223^a. Atak zte rzezi máfs |
zet tato niewieftka | aczkoli
znamenawa staw kniezſky |
iako giż rzeczeno gt...

KZ. 57. F. A zté Rzeči máfs | že
tato Niewieftka | ač koli zname-
náwa staw Kniežſký. (tiech
Kniežij newiernych a ne vprzij-
mých | wiernych a dobrych le
nedotyká). Jakož giž rzeczeno
gest...

310^a. pripravil gefť gim ...
morze sklenne | aby se wniř
kagicy wřichni kupali | aod-
fwych hrziechow cziftili |
cťtieli tiech pomřt ohniwych
od boha řudcze wřiti [] a-
mame wge^o milořť ťtatecznie
dowřati | a nikoli nad geho
dobrotu nezuffati.

310^b. abyť y ta twa myřfle-
nie mnczczetwe řrdczetwe roz-
ptylel | a nocť tobie wden
obratil jako Jobowi w XVIII.
kapitulę [] Byť pak zge-
dnal | aby iako oborzenu zdi-
natie neprzietele wyřkoczili.

Co ve KZ. na místě zřavorkou na-
značeném stojĩ, zaujĩmĩ celý list
tiskovĩ od l. 121. C. do l. 122. C.

Slova tuto vynecchanř nalezajĩ se ve
KZ. na l. 122. EF.—123. A.

Po přĩčinřch zjevu toho přĩtrati a vřznam jeho poznati nemĩ
mořno, dokud se nezjistĩ, zdali tēř v RM. ona mĩsta schřzejřĩ
řili nic. Ukazujĩ totiž rozliřnē znřmky k tomu, ře rukopisnř
předloha Pavla Bydřovskēho byla bliřřĩ RM. neř RČM. Mořnř,
ře RM. mř rovnēř text rozřřĩřenĩ, jako KZ.; pak bychom ovřem
museli jemu jakořto starřimu vřřiti spřře neř RČM., jenř jest
o 40 let mladřĩ.

Co se třče mluvnickřch odchylek, nemůře bĩti řcelem tēchto
řřdků vytknouti vřechny jednotlivosti; stařĩ naznařiti vřeobecnř
rřz jejich a dolořiti po kařdē nēkolika přĩklady :

1. RČM. se vyznařuje starřimi tvary jmennřmi i slovesnřmi,
jeř ve KZ. břvajĩ v novēřĩ promēnēny, ař ne vřdy řplnē.

RČM. l. 177^a. : nebo krale przika-
zowanie pudieffe. Tehdy chod-
iechu wprořtrzed plamene
chwalecze a welebiecze bo-
ha . . .

199^b. nebo mi gřta dwa řyuy
y muz wpohanech vmrzela . . .

212^a. : a ta oba řfu se wbrziffie
dob^o Rebekey narodila awřlak
gřta sobie se wřim řwym na-
rodem | za mnoho seth leth
wzdy se protiwiła

242^a. ale zewřflech tiech ti-
fyczow gedwa dwa człowieky
řpafeni bywagi. Jako toho gť
řply dowod na řyniech Izra-
helřkych | genz z řřefťi Set
Tifyczow | gedina dwa weřřla
do zemie řřibene.

281^b. Tato dwa lotry wkrzi-
zowana znamenawatat wřflech-
ny krzeřřtiany . . .

302^a. Ay kterakt řylnie iako
ořtry mecz zakon bozi pro-
nikaffe | kragieffe | akrzizo-
waffe . . .

KZ. l. 28. C. nebo Krřlovo přĩkř-
zanij pudilo gefť to vřinitĩ.
Tehdy chodili wprořřred pla-
mene chwřřijce a welebijce
Boha.

42 D. neboť gřfau mi gřř dwa
řyny vmrzeli w Pohanech.

50. E. A ta oba řpolu gřfau
w brziffie dobrē rebekey gře na-
rodili | a wřlak gřta sobie se
wřim řwym nřrodem za mnoho
Seth leth wřdycky protiwiłi.

69. E. Ale ze wřflech tiech Ti-
řycnow ledwa dwa řłowieky řpa-
řena břwagi. Jakořto geho gefť
pewnř duowod na řrynech Izra-
helřkřch | genř z řřefťi Set
Tifycůw ledwa dwa weřřli do
zemie zařřijbenē.

95. D. Tĩto dwa lotti na křřřĩ
znamenagij wřflecky křřeřřtiany . . .

117. B. Ay kterak řylnie iako
ořtry Meř Zřkon Bořij pro-
nikage krřegegitz a křřizugitz . . .

2. V RČM. vyskytnúť se slova, která v polovici 16. století již asi byla zastaralá, pročez od vydavatelů KZ. nahrazena novějšími :

RČM. 174 ^b . spi tainie pod ftienš wmišťtech moczidlnych	KZ. 26. E. spijm teynie pod stijnem wmišťtech wlkých.
179 ^b . tak gev ofýdla rozpiera . . .	30. A. tak gemu ofýdla licy . . .
302 ^b . Meczi meczy wyndi z nožnicz . . .	117. C. Mečy weydi z nožnicz . . .
ib. aiako wnozniczczch . . .	117. D. A jako w poľwie . . .
306 ^a . ydaw gim obile wpytle Rzepicyz wvazal Sfaffarz Jozefow wpytli benyaminowi . . .	119. C. A daw gim obilé w pytle Koflijk wvazal sfaffarz Jozefuow w pytli Benyáminowu.
ib. Procz gfte zlee za dobre panu me ^v nawratili neb gfte rzepicyz naymiloftnieyfligeho vkradli . . .	119. D. Proč gfte zlé za dobré Pánu mému odplatili neb gfte koflik gehu naymiloftwiegflj vkradli.

Uspořádání obsahu v RČM. vykazuje též některé odchylky od KZ. :

1. Často bývá pořádek slov jiný; ale poněvadž smysl zůstává týž, netřeba se o tom dále šřití.

2. Zajímavější je srovnání počet stupňů řebříka Jakubova v RČM. a ve KZ. V těchto jest mezera jednoho stupně. Následuje totiž po 19. st. hned st. 21.; st. 33. je sice dvakráte počítán, ale pak následuje st. 35.; odtud je pořádek zachován až do 83. st. Stupeň 20. by tedy scházel. — V RČM. jsou stupně správně počítány od 1—83. Až do 11. st. shodují se úplně s předešlými; avšak 12. st. RČM. tvoří ve KZ. ještě část stupně 11. Od 13. st. RČM. až do 20. má vždy jeden a týž stupeň ve KZ. číslo řadové o 1 menší než v RČM. Při 21. st. se rozdíl vyrovnává. St. 34. RČM. rovná se stupni 33. KZ. podruhé počítanému. St. 35. je zase u obou týž, a odtud až do konce již není v počítání stupňů žádných odchylek.

3. Ne bez důležitosti je postavení kapitoly „o rozličných mučedlnicích“. Ve KZ. jest za 83. st., v RČM. až na konci za 7. křížováním. (V RM., jak se zdá, schází.) Kde je správněji zařaděna? Co se věcně souvislosti týče, náleží bez odporu hned za řebřík Jakubův. Stojí v ní na počátku výslovně: „Po těchto stupních nebeske^o řebříjka | yak sú statečně prwnij Křeftiané postupovali . . . A kterými mukami a smrtmi žiwota wěcné^o docházeli | následugijcze tiechto wfšech stupňuow pána Gežíjffe | netoliko wierau ale Skutky a skutečným wtrpenijm. Y minijm otom žiwotie takowých Swatých tuto položití“ . . . RČM. má týž text, z něhož je patrné, že ona kapitola hned za 83. st. náleží; a přece náležá se v něm až na konci celého spisu! Je to snad pozdější přídavek ke spisu Příbramovu? Rozdílu žádného mezi touto kapitolou a ostatním spisem nelze vypátrati; vše spíše nasvědčuje tomu, že vyšla z téhož péra jako ostatní části KZ.

Snad RM., až bude prohlédnut, věc tu objasní; prozatím bylo by marné, jí se zabývat.

Kdo všechny uvedené rozdíly a odchylky mezi RČM. a KZ. dobře uváží, musí dospět k náhledu, že není možná, aby byl měl Bydžovský po ruce buď tento rukopis, nebo věrný opis jeho, nýbrž že vydal KZ. podle rukopisu jiného, jenž by mohl představovati jinou redakci téhož díla než RČM. Snad souvisí tato předloha nějak s RM.?

Zkusme vytknouti poměr RČM. k RM. Kdyby tento byl přístupnější, mohla by leckterá otázka, jež se musí nechati nedořešena, býti rozřešena definitivně, mnohá snad by se ani vyskytnouti nemohla. Pouhým srovnáním se zprávou Dudíkovou, na niž jsme odkázáni, doděláme se jen skrovných výsledků a ne zcela spolehlivých.

1. Především dlužno váhu na to klásti, že RM. z r. 1453 nemá na sobě jméno autorovo, kdežto RČM. jmenuje Příbrama. Při tom i titule jsou různé; RM. má: „Počínají se knížky o zarmouceních“ atd., RČM. nadepsán je prostě: „Počínají se řeči mistra Příbrama“. První titul pokládám za správnější, poněvadž spisovatel sám mluví o „prvních kapitolách těchto knížek“ (KZ. l. 52. a). Jest pravděpodobno, všimneme-li si shody mezi titulem RM. a KZ., že Bydžovský měl předlohu bližší RM., na niž také jméno spisovatelovo scházelo, a že pak jen vinou nedostatečných vědomostí historických připadl na Milčce.

2. RČM. nemá žádných poznámek marginálních, jaké se v RM. vyskytují.

3. RČM. má 83 stupňů, RM. jen 82, v čem se, co do skutečného počtu, shoduje s KZ., kde z 83 počítaných jeden schází. Je to nový doklad pro domněnku výše pronesenou.

Můžeme tedy říci, že KZ. existují dnes ve trojí redakci. Nejstarší je RM. z r. 1453, s nímž bezpochyby nějak souvisí vydání KZ. od Bydžovského a Brikcího ze Zlicka r. 1542, kdežto osaměle proti oběma stojí RČM. z r. 1490. Tento poslední má starší formy jazykové a čte se poměrně plynněji než-li KZ., ale to není vinou předlohy, kterou KZ. představují, nýbrž následkem neobratnosti vydavatelů, kteří jednak starší formy její ne vždy správně a důsledně v novější proměnili, jednak takovou interpunkcí a takovým rozdělením na odstavce ji opatřili, že se to často příčí všem pravidlům logiky. Za to vydání z r. 1542 úplnější a lépe spořádané než-li RČM. Proto také v této práci opírám se hlavně o KZ., RČM. jen tenkrát přibíraje, když se v něčem podstatně liší.

Vraťme se nyní ku hlavní otázce: Jest Příbram spisovatelem KZ., čili nic? Ukázali jsme, že on napsal dílko „O poslušenství kostela římského, jehož se původce KZ. jako svého vlastního dovolává. Popsali a rozebrali jsme RČM., v němž KZ. mají

titul: „řeči mistra Příbrama“, kterýžto nadpis je novým, přímým svěděctvím, že v KZ. máme před sebou dílo Příbramovo, nikoli Milíčovo. Avšak obojí svěděctví není tak naprosto spolehlivé, aby všemu bádání mohl být konec. Onen citát ze spisku „O poslušenství kostela římského“ schází totiž v RČM., jenž je o 52 let starší než KZ., a co se druhého důvodu týče, může se právem namítnouti, že tak dobře, jako Pavel Bydžovský r. 1542 napsal, že „tyto knihy jsou slavného kněze Jana někdy Pána Miliče“, mohl již r. 1490. také Pavel Sedlčanský napsati: „Počínají se řeči mistra Příbrama“.

Rozřešena bude otázka naše teprve tenkrát, dokážeme-li, že Příbram a spisovatel KZ., tak jak jsme ho na základě jeho vlastního díla vyličili, jsou osoba jedna a táž.

Spisovatel KZ. nazývá se knězem. To by mohlo velice posloužiti k určení, kdy Příbram KZ. napsal; neboť jest o něm známo, že sice již r. 1413 stal se mistrem svobodných umění, ale ještě r. 1421 byl jenom podjáhmem. Bohužel nemohl jsem nikde vypátrati, kdy za kněze byl vysvěcen. Poslední svěcení kněžstva p. o. sp. v Čechách před válkami husitskými bylo r. 1417 na Lipnici; po válkách husitských začal světiti kněze p. o. sp. teprve biskup Filibert r. 1436. První datum odpadá samo sebou, druhé pak je příliš pozdní, poněvadž, jak bude ukázáno, Příbram sepsal KZ. mnohem dříve.

Onen kněz psal dílo své ve vyhnanství, do něhož byl vypuzen pro slovo Boží a svěděctví o něm. Příbram v Apologii mluví o vyhnanství devítiletém: „exilium cum periculis pluribus mortis novem annis pertuli“. ⁶³⁾ Avšak pokud se životopis jeho z Tomkových Dějin města Prahy a z některých jiných pomůcek sestaviti dá, nikde nelze ukázati, že by byl býval kdy vzdálen z Prahy bez přestání devět let. Toliko v letech 1422—1424 a 1427—1429 byl mu zde pobyt zakázán. Ale to jsou dohromady jen čtyři léta, a počítáme-li pokaždé terminus a quo i t. ad quem, je to přece jen šest let; počítáme-li konečně vyhnanství jeho bez přestávky od r. 1422 do r. 1429, což není však správné, a přičteme-li i zde t. a quo a t. ad quem, obdržíme teprve osm let.

Co asi mnil oním devítiletým vyhnanstvím?

Naráží na ně v Apologii dvakrát: p. 3. praví, že píše jako exul, na p. 183. mluví o devítiletém vyhnanství již jako o věci minulé (pertuli).

Záleží nyní na tom, kdy byla druhá část Apologie napsána.

Ke konci Apologie na p. 328 vypravuje Příbram toto: „Et si adhuc non vis credere, ecce nuper ante annos circiter XVIII praecleara natio Bohemica . . . praesentibus ibidem Magistro Johanne Hus et Magistro Jacobello de Misa, omnibus quidem vota

⁶³⁾ Rkp. kapituly pražské D. 49. Apologia Příbram. p. 183. Viz Časopis katol. duchov. r. 1868, s. 285—286.

dantibus, nullis eorum contradicentibus pronuntiatum est publice . . . quatinus nemo quemquam illorum articulorum XLV audeat tenere . . . et ex hiis potest constare, quod non ego primus in-
cepi errores Wicleph promulgare, sed natio tota Bohemica una
cum magistro Johanne Hus et Jacobello.“⁶⁴) Schůze, na níž na-
ráží, odbývala se 20. května 1408 u „černé růže“ na Přikopech.
Od té doby uplynulo prý kolem 18 let. Byla by tedy p. 328.
Apologie psána kolem r. 1426. Po oné schůzi teprve prý začal
kázati proti Wiklefovi; o tom pak praví na p. 183., že to trvá
již téměř 20 let („contra Wicleph ab annis fere viginti in Praga
publice praedicavi“).⁶⁵) Dle toho byla by p. 183. Apologie psána
asi r. 1428.

O něco dále nalézáme však ještě toto místo: „Et hic ego
magistrum Jacobellum praesentibus convenio, quia pridie requi-
sivi ipsum in praesentia domini principis rectoris et magi-
strorum, ut dicat, an interfuisset praedictae magistrorum congre-
gationi et articulorum prohibitioni et an ipse sicut et omnes alii
magistri eidem non contradixit. Respondit statim ibidem: fateor,
quia praesens interfui et nec aliquo verbo contradixi.“⁶⁶) Stalo
se to v hádání, které se odbývalo 25. pros. 1426 v kolleji Kar-
lově. Slovo „pridie“ bez určitého určení času může zde zname-
nati pouze „před nějakým časem“, kterýžto čas nemůže být roven
roku, poněvadž by jej byl mohl Příbram jiným, vhodnějším vý-
razem naznačiti. Z toho vysvítá, že tato slova byla psána po
25. pros. 1426, nejspíše někdy ještě v r. 1427. To by se jakž
takž shodovalo s tím, co jsme nahoře vyvodili, že byla Apologie
psána k olem r. 1426 nebo asi r. 1428.

Poněvadž dle p. 183 devítileté vyhnanství již minulo, ob-
držíme, počítáme-li od r. 1427 devět let nazpět, rok 1418 nebo
r. 1419 (přičteme-li i t. a quo) jako počátek jeho. Zatím však do-
zvídáme se u Tomka, že se mistr Jan z Příbrami v letech 1420
a 1421 čile účastnil všech sporův a úpravy náboženských poměrů
v Praze, a v letech 1424—1427 opět ho tu nalézáme. Jak pa-
trno, nelze na základě dosud porůznu uveřejněných míst z Apo-
logie tak snadno vyložití, co devítileté vyhnanství Příbramovo
vlastně znamená. Nezbyvá tedy, než-li opráti se o to, co o něm
Tomek vypravuje, a zkoumatí, ve kterém z obou jeho vyhnanství
KZ. byly sepsány.

Jan z Příbramě,⁶⁷) vůbec Příbram řečený, byl prý učenníkem
mistra Matěje z Janova. Studoval na universitě pražské, kde se

⁶⁴) Apologia Příbram p. 328. Höfler SS. rr. hussit. II. p. 138.

⁶⁵) Apologia p. 183. viz Časopis katol. duchov. r. 1864.

⁶⁶) Apologia p. 328 n. 329. Höfler SS. rr. hussit. II. p. 139.

⁶⁷) Částečný životopis jeho, který následuje, sestavil jsem hlavně
dle Tomkových Dějin král. hl. m. Prahy (díl IV.); místy užil jsem též
Jirečkovy Rukověti (díl II.), Palackého Dějin národa českého (díl III.),
jakož i některých výpisků ze Příbramovy Apologie, které po různém
tiskem vyšly.

stal r. 1409 bakalářem a r. 1413 mistrem svobodných umění. Při počátcích husitského hnutí měl značné účastenství. Již r. 1408 byl přítomen ve schůzi mistrův a studentů národa českého, kde 45 artikulů Wiklefových zatraceno bylo. Když 27. srpna 1414 Hus žádal být vpuštěn do dvora arcibiskupského, byl mistr Přebíram mezi průvodci jeho. Avšak v horlení pro kalich varoval se všelikých výstředností. Učeností a výmluvností záhy zjednal si vynikající místo mezi mistry učení pražského, kteří se hlásili k mírným podobojím, a také požíval veliké vážnosti u vyššího měšťanstva pražského. V hádkách s Tábori velice vynikl, začez jej i jiné mistry kněží Táborští na kázáních zlehčovali jakožto lidi, kteří se vždy jen moudrostí lidskou zabývají, a podněcovali proti nim k nenávisti.

R. 1420 byl jako děkan fakulty artistské v čele deputace kališnické, jež s doktory a kněžími katolickými veřejně hádání na malostranském spáleníšti odbývala.⁶⁸⁾

Když r. 1421 kněz Martin Houska, jinak Loquis řečený učením o svátosti oltářní veliké pohoršení i mezi Tábori samým způsobil, obrátila se mírnější strana jejich, v čele její Mikuláš z Pelhřimova a mistr Jan z Jičína, k mistrům pražským, žádajíc za radu zvl. mistra Jakoubka a mistra Přebírama a varujíce jich aby se v Praze před tím novým bludem měli na pozor. Na sněmu čáslavském (3. červ. 1421) přidán mistr Přebíram, „jakožto jeden z předních mistrů pražských“, vladařům za rádce ve věcech náboženských.⁶⁹⁾ V létě téhož roku dal arcibiskup Konrad mistru Prokopovi z Plzně a mistru Janu z Příbramě, ač byli oba dva dosud toliko podjáhný, plnou moc jakožto svým vikářům, aby předsedali na jeho místě synodě, jež se na sv. Prokopa t. r. sešla v kolleji Karlově. Oba potom vedle Jakoubka ze Stříbra a Jana Želivského zvoleni od synody za administratory ve věcech duchovních.⁷⁰⁾ Nedlouho potom Jan z Příbramě a Prokop z Plzně poslání od obce pražské na sněm do Kutné Hory (17. srpna až 14. září 1421), poněvadž se tam nejspíše mělo také jednati o věcech náboženských.⁷¹⁾ Avšak smířlivým jednáním na tomto sněmu popudili proti sobě stranu v Praze panující tak, že ještě téhož roku oba s administratorství byli sesazeni.⁷²⁾

Po odpravení kněze Jana Želivského (9. března 1422) byl mimo jiné mistry též Přebíram za původce toho jmenován a s nimi do Hradce zavezen, „aby se tam hříchů káli“.⁷³⁾ To jest první vyhnanství jeho, jež skončilo na podzim r. 1424. Kdyby v něm

⁶⁸⁾ Tomek, DP. IV. s. 85.

⁶⁹⁾ Tomek, DP. IV. s. 163.

⁷⁰⁾ Tomek, DP. IV. s. 186—189.

⁷¹⁾ tamtéž s. 198.

⁷²⁾ tamtéž s. 217.

⁷³⁾ tamtéž s. 242—243.

byl psal KZ., byl by sotva napsal o sobě, že byl vypuzen pro slovo Boží a svědectví jeho.

Za tohoto vyhnanství súčastnil se Příbram 24. června 1423 hádání mistrů pražských a kněží Tábořských na Konopišti. Jednalo se tu o ornátech a očištění, ale bez výsledku. Toliko o podstatě svátosti oltářní dohodli se Táboři, ač s jistými výhradami, s mistry pražskými. Při tom stěžovali si Táboři na jistý spis mistra Příbrama a mistři pražští na jiný od Mikuláše z Pelhřimova, o svátosti oltářní jednající. Oba dva spisy odevzdány ~~prů~~ censorům, aby je ihned prohlédli a opravili.⁷⁴⁾

Na podzim roku následujícího byl mu návrat do Prahy zase dovolen, neboť 16. října 1424 účastnil se zase sjezdu na hradě Pražském, kde se jednalo o sporných článcích víry a řádech kostelních; mimo to předneseny zde též artikule proti neslušnému a ukrutnému způsobu válčení. V hádání o svátosti oltářní dotíral tu mistr Příbram důtklivými řeči na kněze Tábořské tak, až mezi nimi velikou nelibost vzbudil.⁷⁵⁾ Když následkem toho jednání nevedlo k ničemu, svolán nový sjezd do Prahy, jenž se po několika nedělích skutečně sešel do kolleje Karlovy. I zde vyjel si Příbram mezi jednáním prudce na Táboře a obviňoval je, že prý „z nich vzalo počátek nejhorší kacířství pikhartské“; ale když toho dokázati nemohl, byl ode vlastní své strany pokárán. Za to obořil se na kněze Markolda, vině ho také z bludařského učení o svátostech. Ale Markold se z toho hned druhého dne ospravedlnil.⁷⁶⁾

V četných hádáních, jež v těchto letech mezi stranou pod obojí a Táboře hlavně o svátosti oltářní a obřadech církevních vedeny bývaly, byl mistr Jan z Příbramě nej přednějším a nejhorlivějším mluvčím mírných kališníků. Poněvadž se kněží Tábořští proti němu ustavičně knih Wiklefových dovolávali, oddal se za krátké nemoci, do níž někdy r. 1426 upadl, studiu jejich a dospěl při tom k náhledu, že se dá z nich vytknouti více než 200 článků kacířských nebo jinak závadných. Následkem toho začal též odsuzovati četné traktáty mistra Petra Payne, řečeného Engliše, poněvadž prý v nich skryté bludy Wiklefovy i nejprostším lidem srozumitelný činil, a to, co onen zapletenými důkazy tvrdil, stručnými slovy objasňoval.⁷⁷⁾

Spor, jenž o to mezi oběma professoři vysokého učení pražského vznikl, měl za následek, že se též obyvatelstvo pražské rozstoupilo ve dva tábory. Stoupenci Křišťanovi a Příbramovi hleděli na svou stranu dostati arcibiskupa Konráda. A skutečně

⁷⁴⁾ tamtéž s. 283—284.

⁷⁵⁾ tamtéž s. 316.

⁷⁶⁾ tamtéž s. 317, 318.

⁷⁷⁾ tamtéž s. 361. Viz Apologie p. 326 v citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 321.

vydal arcibiskup 29. srpna 1426 nálezy, jimiž částečně zrušil nálezy velké synody pražské z r. 1421 ve smyslu strany Příbramovy, což mělo za následek roztržku mezi ním a velkou částí duchovenstva pražského. Na sklonku r. 1426 měl Příbram s Englišem troje hádání. Poslední z nich odbývalo se na Boží Hod Vánoční v kolleji Karlově, u přítomnosti knížete Sigmunda Korybuta a množství předních mužů ze šlechty i měšťanstva pražského. Příbramovi vytýkáno, že prý výtahům ze spisů Wiklefových podkládá nepravý smysl, a že odsuzováním jich tupí mistra Jana Husa a jiné muže ctihodné, kteří prý jich skoro ve všem následovali. Proti první výtce dokazoval Příbram, že prý se Engliš oněch výtahů právě v takovém smyslu zastává, jaký on jim podkládá. Druhou výtčku pak oslabil tím, že ukázal a svědectvím Jakoubkovým si potvrditi dal, že sám Hus i Jakoubek účastnili se schůze mistrův a studentů národa českého 20. května 1408 u černé růže odbývané, kde 45 artikulů Wiklefových, ovšem ve smyslu bludném a pohoršlivém, zapovězeno bylo.⁷⁶⁾

Když se takto i Příbram i Engliš odvolávali na Husa, ztrpčila se rozepře mezi nimi ještě více. Strany v lidu i v duchovenstvu se tím více sobě odcizovaly a tím příkřeji proti sobě vystupovaly. Tu se zdála býti knížeti Sigmundu Korybutovi vhodná chvíle pro smíření Čechů s papežem. Aspoň strana Příbramova byla k tomu nakloněna více než jindy. Mnozí z ní navodili prý veřejně v kázáních i skrytě k poslušnosti papežovu. Ale poněvadž se bylo co báti odporu strany Englišovy, zamýšlel se Korybut náčelníků jejich, totiž vedle Engliše Jakoubka ze Stříbra a Jana Rokycany, zbaviti nějakým úkladem. Avšak důvěrníci knížecí, kteří to měli provésti, věc vyzradili. Ráno na zelený čtvrtek (17. dubna) 1427 zazvoněno na poplach, a když se lid sběhl, vyšel Jan z Rokycan s jinými kněžími z kostela Týnského, nesa svátost oltářní, a volal, že prý se ukládá o něj a o jiné jeho druhy. Když pak i jiní lid pobádali, strhlo se veliké vzbouření. Lid se dobyl do dvoru Korybutova a zajal knížete, leč bez krveprolití. Nyní obrátil se vztek lidu proti kněžím a mistrům, kteří záměr Korybutův podporovali. Mistr Křišťan z Prachatic, farář od sv. Michala, kazatel jeho Petr z Mladenovic, mistr Jan Příbram a mistr Prokop z Plzně i někteří jiní zjímáni a uvězněni na Staroměstské radnici, při čemž volala chátka, aby byli utopeni. V této vazbě chování potom dosti slušným způsobem nějaký čas. Zatím dosazeni od lidu noví konšelé, kteří vydali zvláštní nálezy o kostelních obyčejích jakož i o sporných otázkách dogmatických. Kdo by jich nechtěl zachovávat, měl býti z města vypovězen. Zvláště kněží, kteří chtěli ve městě zůstat, museli se jim podrobiti a uznati nad sebou „úředníka, kterého jsou nad se povolili kněží města Pražského“. Byl to, jak se zdá, Jan z Rokycan.

⁷⁶⁾ Tomek DP. IV. s. 363.

Výše jmenovaní mistři a kněží nechtěli se těm nálezdům podrobiti, pročež musili se odebrati do vyhnanství.⁷⁹⁾

Tak počalo druhé a poslední vyhnanství Příbramovo, jež skončilo teprve v srpnu 1429, kdy zase mistrům a jiným členům učení pražského, přídržícím se přijímání p. o. s., kteří tu chvíli jinde přebývali, dovoleno přijeti do Prahy a tu meškati.⁸⁰⁾ Kde se mezi tím Příbram v letech 1427—1429 zdržoval, nepodařilo se mi vypátrati; za to dá se dokázati, že v tomto vyhnanství sepsal KZ.

Spisovatel KZ. psal je ve vyhnanství, do něhož byl vypuzen pro slovo Boží a svědeckví o něm. To platí plnou měrou o tomto vyhnanství Příbramové. Staré letopisy vypravují totiž: „Léta téhož, po welice noci, ofwiecený a welmi dospělý hwězďár a lékař wnitřní, mistr Křisťtan, farář od S. Michala na starém městě Pražském, a mistr Prokop, mistr Jan Příbram a mistr Petr Mladégowic s ginými mistry, nawodem mistra Englisse a Rokycany, z Prahy sá wyhnáni, pro wieru křestfanfkú o božiem těle a welebné krwi geho, a o welebné fedmeře swátofti cierkwe swaté; že nechtěli tak wěřiti, jako ten Engliš cizozemec kaciefký wěřil, a také nezdálo se fluffeti pod Rokycanu. A prwé mistra Křisťtana s některými na rathúz do wězenie byli wšadili.“⁸¹⁾ Zde je stručně vyjádřeno ono „slovo boží“, o němž Příbram vyhnanstvím svědeckví vydati musel: byla to víra o božím těle a krvi jeho a o sedmeru swátosti církwe swaté. A hle, právě v těchto bodech víru svou zřejmě dává poznati spisovatel KZ., a stanovisko jeho úplně se srovnává se stanoviskem Příbramovým, jenž stál v čele nejmírnějších kališníků.

Ukázali jsme, že spisovatel KZ. náležel mezi vynikající přívržence mistrů pražských, ano že dle všeho mezi náčelníky jejich hledati ho musíme. Ukázali jsme, že měrou znamenitou a velmi horlivě súčasnil se pútek náboženských s Táboru, od nichž proto krutým pronásledováním a vyhnanstvím stíhán byl. Vložili jsme dále, že kořen všech zmatkův a sporů náboženských hledal v jakémisi mistru učeném, jenž zdál se jako hwězďa oswicený a učený, ale upadnuv v rozumy přirozené a tělesné otewřel tajná a skrytá kacifstwa důwody svými mistrnými. Srovnáme s tím, co jsme o Příbramovi powěděli, a shledáme, že potřebujeme pouze jména dosaditi a můžeme vše, co jsme o spisovateli KZ. napsali, směle a bez výhrad na Příbrama přenést.

Vytkl si zajisté Příbram boj proti učení Wiklefovu, zvláště o swátosti oltářní i jiných swátostech, za úkol životní, k němuž všechny síly své soustředil. Není v době wálek husitských sjezdu

⁷⁹⁾ tamtéž s. 364—369.

⁸⁰⁾ tamtéž s. 443—446.

⁸¹⁾ Palacký, Staří letopisové čeští (71).

náboženského, aby se ho nebyl Příbram stúčastnil, aby si tam nebyl prudce na Táborů vyjžděl. Zášti své proti Táborům dával práchod nejen slovem, nýbrž i písmem, čehož zajímavou památkou jest na př. jeho „Život kněží Tábořských.“⁸²⁾ Při tom nešetřil velmi často mezi slušnosti, jelikož byl sice „přísných zásad ve věcech víry a mravů, ale, jak se zdá, od přirozenosti popudlivý a v řeči i písmu prudký a náruživý.“⁸³⁾ Sám nazývá se v Apologii: „Ego vilissimus omnium hominum peccator, verumtamen omnium haeresum et praecipue Wiclefisticae et Picardicae haeresis sollicitus persecutor.“⁸⁴⁾ Za to byl nanejvýš nenáviděn od kněží Tábořských, kteří nejen že ho na kázáních zlehčovali, nýbrž i lid proti němu štváli, tak že několikráte s bídou unikl smrti, jak o tom svědčí události, jež předcházely jeho vypovězení z Prahy r. 1422 a 1427.

K neoblíbenosti jeho přispěl značně též spor výše zmíněný, který měl s mistrem Petrem Paynem čili Englišem o výtahy ze spisů Wiclefových. V Apologii vytýká mu, že prý „M. Petrus fecit plura opuscula seu tabulas abbreviatas ex sententiis potioribus librorum Wicleph, quasi quaedam commentariola et explanationes breves ipsorum librorum, ut quod Wicleph obscure poneret, ipse simplicibus planissime aperiret; et quod ille involutis argumentis et sententiis dissereret, iste brevibus verbis declararet etc. Quae quidem scripta, scil. Johannis Wicleph et propria, quia se defendere spondit, reatum duplicavit.“⁸⁵⁾ Patrně je tedy mistr Petr Payne oním vůdcem a mistrem jako hvězda osvěceným, jenž s křesťanské víry upadl v rozumy přirozené a tělesné a rozumem a důvody svými misternými otevřel tajná a skrytá kacířstva; jehožto vinou kobyly, t. j. lid bludný a pokrytý (totiž Táboři) nemohou pravd nejsvětějších viděti a znáti, nýbrž klesají na nich, jako o sedmeré svátosti církve sv., a zvláště o těle a krvi Pána Krista, i o jiných mnohých pravdách. Nyní také porozumíme, na čí adresu patří tato výtka ve KZ.: „Také jej pudí pýcha, aby jiným poddán nebyl, aby byl zpupný proti jiným a v svých výtržkách neústupný a ve všem umělý; a zvláště aby byl všech nalezitel nových věcí u víře aneb v jiných obyčejích, aby staré věci obyčejné potupoval, a nové a neobyčejné aby nalezal; a v tom aby chtěl vidín a poznán býti jakožto nový učitel.“⁸⁶⁾ Zpupnost proti jiným, neústupnost a ctižádost, kteron

⁸²⁾ Rkp. A. 16. v arch. Třeboňském; opis v Čes. Museu IV. C 30, dle něhož vydán od Karla Vinařického v Časopise katol. duchovenstva roč. 1863. str. 284—299, 328—351, 420—450.

⁸³⁾ Tomek DP. IV. s. 361.

⁸⁴⁾ Apologie p. 326. dle citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 320.

⁸⁵⁾ Apologie, p. 326, dle citátu Palackého DNČ. III. č. 2. s. 267, pozn. 321.

⁸⁶⁾ KZ. I. 18 F.

zde Englišovi vyčítá, nebyly věru nejnepatrnějšími rysy v povaze tohoto jinak vynikajícího mistra. O tom přesvědčil se Příbram velmi často v disputacích s ním.

Konečně neoblomná vytrvalost Příbramova na jedné a tvrdosť Englišova a zášť rozhodnějších kalištníků a Táborů na druhé straně přivodily katastrofu. Nastal čas, o němž praví spisovatel KZ., že „hrozné věci budou dopuštěny na svátost tu drahou a na boží vyvolené, zvláště na učené, v ty časy nebezpečné Antikristovy, kteréž jsou i nyní.“⁸⁷⁾ Mistr Příbram s jinými zatčen, ale vězení jen s bídou ho zachránilo před chátrou, jež naléhala, aby byl utopen. On i soudruzi jeho mohli si ještě blahopřátí, že zmařený pokus o sjednocení s církví římskou zaplatili pouhým vyhnanstvím. S jakými asi pocity pohlížel v tu dobu Příbram na léta minulá, jejichž práce neúnavná a horlivost nevyčerpatelná jen trny mu přinesla místo růží? Knížky o zarmouceních velikých Církvě svaté i každé duše věrné jsou zpovědi jeho, jež dává tušiti, jak divoce rozbouráno bylo nitro jeho utrpeným bezprávím. Ano ještě po skončeném vyhnanství, tedy po srpnu r. 1429, když psal Apologii, vložil do ní trpkou vzpomínku v tato slova: „Contra Wicleff ab annis fere viginti in Praga publice praedicavi, quando omnes haereses et errores de sacramentis et sacramentalibus tunc et usque nunc currentes a Wicleff et sua doctrina tamquam a fonte esse haustos et tractos patenter declaravi. Propter quam praedicationem licet verissimam et temporum malorum praemonitionem saluberrimam quanta ab universo regno et sectis ejus omnibus in modum leonum rugientibus et ira flammivoma contra me spirantibus, quanta probra, quantas contumelias, quantasve angustias et tribulationes pertuli, deus novit et ego novi; inter quae exilium cum periculis pluribus mortis novem annis pertuli, declamationes famosissimas de omni loco tanquam latro mendacissimus et hostis fidei et regni nocentissimus sustinui. Cetera taceo, pro quibus a domino majus meritum, quam humanos honores aut laudes hominum confidenter expecto.“⁸⁸⁾

Tak vyslovil se Příbram sám o svém životě, o svém utrpení, které dalo vznik KZ., kde se téměř na každé řádce s trpkými jeho vzpomínkami setkáváme.

Vůči tomu všemu, co jsme v těchto řádcích uvedli o osudech jeho jakož i spisovatele KZ., nemůže tuším býti žádné pochybnosti více, že Příbram je spisovatelem „Knížek o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné“.

Jest ku podivu jenom, jak záhy zaniklo vědomí, že on je spisovatelem této knihy. Od r. 1542 všude za spisovatele vy-

⁸⁷⁾ KZ. I. 61 F.

⁸⁸⁾ Apologia Rkp. kapit. pražské D. 49, p. 183 otiskáno v Časopise katol. duchovenstva 1863, s. 285—286.

dáván byl Milč z Kroměříže. Pátráme-li po spisech Přibramových u Balbína, Voigta a jinde, nikde se nesetkáme ani s „Řečmi mistra Přibrama“, ani s dílem jiným, které by se jen z daleka mohlo pokládati za KZ. Nejdůkladnější zprávy o literární činnosti a nejobšrnější výtahy ze spisů jeho podává Cochlaeus ve své *Historia Hussitarum*. Z nich viděti jest, že více méně čelí všechny proti Táborům: jak *Apologia*, tak i *Liber de professione fidei antiquae, De conditionibus iusti belli tractatus, De non remanentia Panis* a j. v. Totéž platí o českých spisech jeho: „Život kněží Táborských“, „O poslušenství kostela římského“, jakož i o „Knížkách o zarmouceních“ atd.

Cochlaeus, aby ukázal, jaké prý bylo smýšlení jeho o Táborech, a zvláště o Prokopu Holém, podává také citát z traktátu „*De conditionibus iusti belli*“. A věc pozoruhodná: některá místa KZ. jeví se býti doslovným českým opakováním toho, co v tomto citátu je řečeno latinsky. Stáňte zde příslušná místa vedle sebe:

Cochlaeus, *Historia Hussitarum*
IV. 226, 227.

KZ. I. 53 B. C.:

Item in ilbro de conditionibus iusti belli in haec verba Tyrannum illum taxat: „Quod dicitur bestia, causa est, quia irrationabiliter agit omnia, et amat delectabilia sicut bestia. Duo cornua eius sunt duo testamenta, quibus defendit ubique sua facta bestialia. Mira res, quia totum est corpus bestiale, praeter duo agni cornua. Quia scilicet tota uita eorum est bestialissima, ignorans coelestia ut bestia, nec ea curans, nec intelligens ut bestia. Duntaxat pro toto Christo habet eius illa cornua, sed nihil penitus de eius uita. Quicquid enim agit pessimi uel loquitur, semper defendit lege dominica, scilicet uetere uel noua. Et nihil in ea est Christi, nisi legis Domini frequens uerbalis resonantia. Quod autem loquitur, ut Draco, ratio est, quia uerba habet ut plurimum fallacia, uenenata. Et potestatem omnem exercet magne bestie in Tyrannide, et bellorum saeuitia frequenti, et saeuia uictoria. Et haec sunt eius signa toti mundo mirabilia. Hinc etiam appellat eos Doctores, Diabolos incarnatos . . .

. . . Haec si praesentes bellatores aduertent, reuera rapinas intermitterent, et naturam demonum

To gest toho wšeho lidu howadného. Genž proto slowe šfelma a howado | neb gest lid litý | jako která na swietie šfelma. A že gřau milownjcy rozkoffij | jako howada . . . a že gřau opuštění od Ducha Božijho Pána Gezu Kryfta | jako šfelmy od rozumu.

KZ. I. 55 D: Také ta dwa Rohy znamenawagij Zákon nový a starý | gimiž tato šfelma pobožná šnažnie bráni sebe | y Rohuow tiechto gest Božijho Zákona. A jako Rohy Kryřtowymi a obranau Zákona Božijho wymlauwa a bráni žiwota šwego howadného | y wšlech řkutkuow řwych litých | a nářlynych | a šfelmnych. Nebo hñewali ře wymłwá ře Zákonom | laupili mordugeli. Neb což koli zlého činij | y hñed to Zákonom nowym nebo řtarým | jakožto rohy Beránka dowodij | bránij a wymlauwa. A ta šfelma znamenáwa nyniegřij wšfecky pokrytce | gęřto nic giné^o nemagij na sobě Beránkowé^o | gediné Rohy. A to ne k obranie žiwota Kryřtowa nez žiwota šwego šfelmného | neb nitz žiwota Kryřtowa na sobie nemagij | gediné Rohy | kterýmiz ře bránij . . .

KZ. I. 53 D. A ti wřickni berau motz od Antykryřta | a od diábła genž slowe drak.

ač formam belluarum nullatenus induerent.

KZ. l. 97 A. To také činij bládnij lidé | a kacýfy | vkrutnijcy | a morděry | a laupežnijcy | boyownijcy | y ti wřickni lidřtjij nářlynicy. O cot gich na kařđý den odřrugij | byt to znali | ztohořby kłali a řeli.

Nelze pochybovati, že se dá, až jednou spisy Přibramovy prozkoumány budou, na více podobných shod mezi nimi a KZ. ukázati. Potom bude také lze tendenčnost KZ. podrobněji stopovati a vyložití, než-li v této práci možno a vhodno bylo.

Budiž mi dovoleno pronésti ku konci ještě domněnku, jež není beze vši podstaty.

Srovnejme počátek RČM. s počátkem KZ.:

RČM. l. 135 a ... A tu rzecz swateho Jana Ja hrzielny kniez | take pro flowo bozie | a řwiedecz-twie geho wypuzeny mluwim | ktobie y kewłem wiernym | wktremzkoli zarmuczeni polozenym przywodie | nayprw tobie | y włem ginym wiernym przedoczni waffe ...

KZ. l. 1. B. Y tu feč yá hřijřny Kněz také p flowo Bořij a řweductwij ge° wypúzený mluwim kewłem wierným w kterémž koli zarmutku položeným priwodie | nayprw wám wšlem wierným. A přeđ oči waffe ...

Z RČM. viděti jest, že spisovatel se obrací jaksí důvěrně k někomu, koho rozeznává od „jiných věrných“, a to takovým způsobem, jako by mu své dílo věnovati chtěl. Dále mluví „k němu a ke všem jiným v kterémkoli zármutku postaveným“; byl to tedy člověk v zármutku postavený, tak jako Přibram sám, a zajiště muž znamenitější, když se k němu Přibram zvlášť obrací. Mám na mysli mistra Prokopa z Plzně, věrného druha Přibramova ve štěstí i neštěstí, jenž s ním jak nejvyšší úřady tak i oboje vyhnanství sdílel. Snad Přibram sobě i jemu k útěše KZ. sepsal a jemu je věnoval. —

Tím je tedy rozřešena otázka, kterou jsme si položili na počátku této práce. Ukázali jsme, že oba životopisci Milíčovi o KZ. svorně mlčí. Zprávy, jež Milíče za spisovatele vydávají, nejdou nazpět přes r. 1542 a dají se vesměs redukovati na předmluvu Pavla Bydžovského k vydání KZ. r. 1542. Svědectví jeho nemá však pro nás žádné ceny. Následkem toho možno rozřešení dané otázky hledati pouze v díle samotném. Z něho jsme dokázali, že spisovatel byl mírný kališník, učenec a rozhodný a vynikající odpůrce Táborů, jenž pro své náboženské přesvědčení někdy v době válek husitských do vyhnanství byl vypovězen, v němž KZ. sepsal. Týž dovolává se jako svého díla spisu nějakého „o církvi pravé a Bohu věrné římského kostela, která má moc duchovní od Boha“. Jediný spis, jenž v době husitské o takovém thematicu jednal, je dílko mistra Jana z Přibramě „O poslušenství kostela římského“. Mezi spisy jeho uváděly se dosud mimo jiné také t. zv. „Řeči mistra Přibramá“,

nalézající se v rukopise Musea království Českého č. 567^{*/1}, nebo 3 G 2, psaném r. 1490. Při bližším prohlédnutí jejich ukázalo se nyní, že to je nový rukopis KZ., který jest zároveň přímým dokladem, že je sepsal Přibram. Srovnání života a povahy jeho s povahou a osudy neznámého spisovatele správnost toho dokladu co nejskvěleji potvrzuje, k čemuž přispívá také zajímavá shoda mezi některými místy KZ. a spisem bezpečně Přibramovým „De conditionibus iusti belli“. Na základě toho můžeme nyní výsledek této práce formulovati takto:

„Knížky o zarmocněních velikých církve svatě i každé duše věrně“ jsou dílem mistra Jana z Přibramě, který je sepsal za druhého vyhnanství svého z Prahy v létech 1427—1429. Zachovaly se ve dvou rukopisech: rkp. Mikulovský psán jest r. 1453, rkp. českého Musea r. 1490. Tiskem vydány byly v Praze r. 1542 od Pavla Bydžovského a Brikého ze Zlicka omylem jako spis Milíčův.

V čem tedy záleží vlastně česká literární činnost Milíčova? KZ. nejsou jeho dílem, a české postilly nikdy nenapsal. Domněnka, že by kázání Dzikovská od něho pocházela, jest úplně bezdůvodná.^{*)} Zbývá tedy jediný český spis od něho — a to jsou nepatrné modlitby po kázání, které se však nikde nezachovaly. To má pro význam, který se dosud Milíčovi v literární historii české připisoval, důležitost velikou. Připouštím, že ohnivá slova jeho působila mocí neodolatelnou na vnímavého, pro náboženské pravdy a mravný život nadšeného Štítného. Ale ve skládání spisů náboženských pro lid český jistě nebyl jeho předchůdcem! Možná, že latinské spisy jeho, které zajisté Štítnému byly známy, vedle oněch „slov ohnivých“ působily k tomu, že se z něho stal spisovatel, a to český; avšak dokud nebudou spisy jejich navzájem srovnány, nelze v té příčině s určitostí se vysloviti. Tolik jisto jest, že Milíč z Kroměříže, živým slovem tak

^{*)} Kázání Dzikovská nazývá Jos. Jireček ve své Rukověti (I, 179) rukopis, nalézající se nyní ve knihovně hrabata Tarnovských v Dzikově, jenž obsahuje v sobě kázání latinská i česká, prý z počátku 15. věku, a opatřen jest nápisem z doby pozdější: Kazania kaznodziei wiślickiego a. d. 1420 Venerabilis Aegidii Dobrzynensis.

O tomto rukopisu podal obsírnou zprávu prof. Władysław Wiśtocicki v publikacích Krakovské akademie věd. (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego akademii umiejętności. Tom III. W Krakowie 1875. s. 256—342.)

Domněnku o autorství Milíčově vyslovil J. Jireček v Rukověti II. App. s. 382., kde pod záhlavím „Dzikovská kázání“ píše: „Není nepodobné, že celá ta sbírka pochází z diktát Milíčových.“ Důvodů žádných však ani na tom místě ani jinde nepodává. Wiśtocicki sám ve svém článku dokazuje — a v té příčině není proti jeho vývodům námitek — že kázání ta mohla býti skládána od neznámého autora jenom v létech 1390 nebo 1401: Poněvadž pak Milíč zemřel již r. 1374, nelze jeho jméno se sbírkou tou nijak uváděti ve spojení.

jako Konrád Waldhauser a Matěj z Janova, jenom působil v širší vrstvy lidu. To co psal, jsou skládáno v jazyku cizím, zůstalo obmezeno pouze na kruh vzdělanců. A v tom by mohl spočívat mimo jiné také význam Štítného, že myšlenky ty z pout jejich vybavil a tím, že je do českých spisů přenesl, působivost jejich na širší vrstvy národa českého i pro budoucnost zachoval.

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal Jaroslav Hruška.

(Pokračování.)

činiťi sě s partp.: drzyewe nez kokot zapyge, trzykrat fye mne vczynyňf neznagye Vít. 49^b.

s nom. příd.: a sě ve všem věren čině (Kochan) Dal. 36. 25 — neb fye dalek od nas czyny Vít. 14^b. 1055 — rzieka cziny fie wodna Hrad. 114^b. 5 — ze wflyeho fwyeta mocznyeyffly vczynyl fye wflyech fproftnyeyffly Vít. 23^a. 234 — neczyn fye wfłak gynych nzy t. 66^b. 40 — czyn fye mylegy kazdemu t. 81^b. 42 — vczyny fie giew tak yaffen woczy ytak welmy krafen Kat. 1037.

s akk. příd. m. nom.: trzety blazen boha wyuy a lam fye wynna newyny, asi místo: nečiní (Pat.) Vít. 42^b. 59 — a se ve všem věrna čině (sc. Kochan) Dal. Pelcl, Fürst 36. 25.

tv. urč.: kdyby kdo užívati toho uměl, nesmrtelného by se učiniti mohl Lab. 12. 2.

s instr. příd.: ani sě lepším čině, ani horším Št. Erb. 246 — učih se veselým Troj. 143 — aby každý milým činiti se hleděl Lab. 18. 11.

s instr. subst.: takes ti fie czarodyeynykem vczynyl Pass. 435 — ponyes fie ti take krzoftanem vczynyl t. 423 — a vczenykiem fie fwateho apoftola vczynyl t. 459 — ten sě moravským zběhem činieše Dal. 55. 9 — činiš sě biskupem t. 49. 37 — Nečin sě Stýrem fie kajú t. 35 — kralem fye nad namy vczynyl Hrad. 87^b. 7 — on fye czyny bohem ayfa czlowiekem t. 88^a. 12 — genzto bohem fye czynyeffe Vít. 38^b. 300 — ktoz fye fynem bozym czyny t. 52^b. 437 — vczyn fye blaznem przy czału czyn fye blaznem, plod wefele t. 70^a. 18 — ynhed fwatokradcem a pohanem vczyny fye t. 96^a — učih se owci a vici hotovi Mudr. 46.

s nom. subst. místo instr.: gedna chytra fwoodnyczye czynyecz fye dobra nunwiczye (asi pro rým) 10^b. 6.

čínenu býti s nom. příd.: spolu nevziteczny vczyneni fut ŽW. 13. 3 — napriznenny fut y mrzczy vczyneni fut wczeny fwem t. 13. 1 — vczynen fem smuten t. 29. 8 — huben vczynen yfem t. 37. 7 — bohat vczynen bude t. 48. 17 — tiem člověk největší věci podoben učiněn bývá Všeh. předml. 179 — aby všickni sobě podobni učinění byli Lab. 11. 7. — že pro vás učiněn jest chudý (Kristus) Nudož. gram.

s instr. příd.: budiž bláznem, aby moudrým učiněn byl Lab. 11. 1.

s instr. subst.: fwati mamertinus opatem vczynen Pass. 477 — fwati german miesto neho biskupem uczyzen t. 385 — Gayus ciefarzem vczynen t. 391 — Julian ciefarzē vczynen t. 421 — miesto neho Onorius papezem vczynen t. 407 — a czlowykiem vczynyzen Št. uč. 10^b. 2 — od kohož jest poručníkem učiněn Všeh. II. 19. 10.

s nom. subst. místo instr.: vczynen geft hošpodyn wtoczifcze chudemu ŽW. 9. 10 — vczynen fem ruhotu fufyedom mym welmy t. 30. 12 — neprzietele vczyneny fu mnye Žalt. 138 — ale vczynyzen geft (Kristus) kamen kutowy a vhelny Spec. 10^b.

s předl.: y vczynen geft my hošpodin w utoczifcze a boh moy v pomocz nadiegie me ŽW. 93. 22.

jako: vczynen fem iako sud ztraczeny ŽW. 30. 13.

dělati s instrum.: kdo čím není, žádný ho tím neudělá Mudr. 91.

s akk. subst. m. instr.: může poručníka listem udělati, kohož se jemu zdáti bude Všeh. I. 2. 11.

Nepatří sem: žádný nemož té pře žádného poručníka udělati, kteréž ještě nemá Všeh. II. 19. 2. 5. 6, II. 6. 5. Srov.: poručníka učině, mož jeti, kam chce t. II. 6. 1, II. 6. 5.

dělati se s nom. příd.: a podlé toho hrubě jsem se starostliv dělal Žer. I. 5 — udělal se nemocný Žer. záp. 26.

s instr. příd.: dělá se nemocným Br. bibli — Rosa: dělá se bohatým, nedělej se bohatým, ani chudým, loco bohatého, ani chudého 288.

s instr. subst.: tlumočníkem se bez mé vůle udělav Lab. 30. 2.

státi se ve významu fieri při subst. nemá starých dokladů, čteme jen: to fye gma zagifto staty Hrad. 32^b. 3 a pod. Ve stč. stálo v tom významu slov. býti (viz str. 49 a násl.). Mimo to bývá tu sloveso (býti, pozd. státi se) se jménem doplňkovým vyjádřeno jedním slovem, slovesem: z chlapów šlechtici bývají a šlechtici zchlapievají DalJ² 41. 14 — tys byl židy kázal křstiti, proč připustil jim opět se židoviti t. — ta jest svého muže jměla, potom po něm ovdověla Hrad. Desatero 522.

Teprve později: synem-li božím jsi, rci ať kamení toto chlebem se stane Suš. ev. Mat. 47 — kupec sa stal boháčom Hatt. 2. 232.

učiti se subst. instr.: y vczył geho popem OtcA 277^b.

pronesenu býti se subst. instr.: horze tot gfem odluczena, truchlu wdowu pnesena (= pronesena) AlexiusČM 1851 — heu me, quia hodie desolata sum et apparui vidua Bolland.

uroditi se subst. instr.: veď žádnéhoť jest jeho máti pánem aneb ciesařem aneb králem neurodila ŠtErb. 152. 11.

urozenu býti s nom. příd. jm.: ze gfuczy urozena bohata (sc. Brigita) nediedila ge fobie swiata tohoto Brig. 7^a.

naroditi se s nom: příd.: genz fie byl flep vrodyl Pass. 335 — genz (sc. dietatko) fie flepo bieffe narodylo OtcA 493^b — trzetye fye urodyla moczna Sv. Mařie chv. 286;

s instr. subst.: ez fie narodil czlowiekem Kat. 1779 — nikdo se nenarodil mudrcem Mudr. 236 — kdo se narodil vikem tomu líškou nebýti t. 223.

siesti se subst. instr.: když chce řemeslník mistrem sésti prav. praž.

chowati s příd. ak.: yuz (vieru) gedno kazdy czielu a nepokazenu schowa ŽW. Athan. 225^a — ktozkoly chtye fwu czisztotu nezprzuyenu dochowaty Št. uč. 47^a. 1 — bich nezkalene schowala diewftwo me Marg. 288 — aby ge (pannenstvie) nezprzuyene schowaly Št. uč. 45^b. 1 — ktozkoly gye czele a neporuffene nechowa t. 11^a. 1;

subst.: tent nye dczeru wzchował fobye Kat. 1263;

adverb.: když chowafs cziftie fwe tielo NR 1888.

vychovánu býti se subst. instr.: mládenec, že křestanem vychován jest Mitr. 86.

upraviti se subst. instr.: svým čiešníkem jej upravi Dal. 48. 14.

stvořiti s příd. ak.: stworzyw gye podobna k fobye Vit. 17^a. 1268 — genz gest tie stworzył k fobie podobna OtcA 377^a — buoh stworzył czlowieka k fobie podobneho any zadny gest nemohl riezczy by nebyl obraz geho t. 388^a;

se subst. instr.: bůh mne stvořil Slovákem Hatt. 2. 232.

tvoriti se se subst. instr.: plsti tvoję sokomъ se stvořetъ Supr. M. — dali mi se muhom pretvoriti Pies. srb. 1. 606. M.;

s nom. místo instr.: všék iže se tvoritъ césarъ protivitъ kesarovi EvAth. sv. Jana 19. 9.¹⁾

stavěti subst. instr.: k krivdēs stavěl Boha svědkem ŠtErb. 108. 24 (rkp. 59^b) — a tudjina stavěl gospodarom Pjesmi 5. 486 M.

stavěti se s instr. příd.: král Václav stavěl se rozhuňvaným Pal. III. 1. 206 — jako: stavěl se jako nejsprostnější Kom.-Brus.

¹⁾ Bibliotheca slavica 1. sv.

postaviti s instr. subst.: pól země popelem postavi Dal. 89
29 — *daz ez halb zcu hant zcu aschin wart virwandelt.*

slibovati s instr. subst.: dawno mi tie hospodyn flybowal
mym fluhu OtcA 409^a.

usunúbiti s předl.: ez gy rodu cziefarzskému chtie za zenu
vfnubiti Kat. 203.

dáti s předl. ak.: to gym na listye napfano dal Pass. 405;
subst. instr.: wzto, ez glf obyetowaly, maryam materzyu
daly Jezukrystu Živ. Kr. 1^a eo quod obtulissent Mariam matrem
Jesu domino — muz sprawy nazenu by gemu myla nemohla bytu
lecz kakus gy ohyzdu dada Št. uč. 24^b oba příklady neurčité —
kteréhož (muže) nám bohové dali knížetem Anth. II. 60;

s ak. subst.: neb urzad nechce ho komornyka daty Rožmb.
33 — dal gemu boh towarzisfe k manzelltwu kohoz raczy Št.
uč. 36^b. 2;

s předl. za: šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal Lab.
3. 4 — k: zeff mye raczyl daty ktowarzyfy Kat. 3328.

dáti se s nom. předl.: day fie wiñen wíwey nepotie NR
2038 — dávám se wynen Kruml. 246^b G. — duše tvá vinna
se daj Hug 53 — hřiešník se vinen dal HusPost. 145^a G. —
fluffie abychuom sami fie wzdy bohu wynný dawaly OtcA 244^b —
ten se sám vinen dává tím hříchem Veesl. (cituje Dobr. v Gram.
382);

ak. místo nom.: kterak jest Soběslav chtěl se známa dáti
Dal. Pelcl. 67. 34.

dánu býti s nom. subst.: gehoz fyly welykoft znamenaty
mozem ze trzy vrzadow . . . druby vrzad dan Gabryelowy wy-
tzezftwo w bogych Krist. (Fil. I. XI. str. 288);

s předl.: pomny, zes lydem wydan zahlawu NR. 1460.

klásti s předl.: než opět jeho za nemocna budú klásti
Všeh. II. 16. 3 — koho za nemocna nebo za zbitého nebo za
raněného kladú t. II. 5. 5.

klásti se s instr. subst.: geniem se nyní každý klade Suš.
99 — v zárodu ptačím, co se začalo zakládati hlavou, nohou,
křídlem, to se již nemění Did. 101.

položiti s předl. ak.: ale zádušnie pusto položiechu Dal.
79. 32;

s instr. předl.: že z přiezně položil by jej nemocným Všeh.
II. 5. 4;

s předl.: aby jej za nemocna položil Všeh. II. 5. 2 — kdo
by jej za nemocna položiti měl t. II. 5. 8 — kázal se za ne-
mocna položiti t. II. 5. 11, II. 5. 15, II. 6. 2.

položenu býti s předl.: neb třikrát móż pohnaný za ne-
mocna položenu býti Všeh. II. 5. 6, II. 5. 7, II. 5. 13. 14;

s instr. subst.: město popelem položeno jest Vel.

léci s instr. subst.: popelom lahly Hatt. 2. 233.

pohnati s instr. subst.: pohnal mye holomkem a ga panyu gmam Rožmb. 31 — kdez holomkem zzenu dwa pohony . . . prawo trzety pohon fehnati iako zenateho t. 34;

jako: aby gai pohonyli iako holomka Rožmb. 32.

pojieti se subst. instr.: yudas potyese na zzie ozzidla maters poyem zzobie senu Jid. — muže, kteréhož jim otčimem pojme Št. uč. 84. 8;

s předl.: inhed ju sobě za knieni pojě Dal. 41. 8 — chczy tye za swu naymylefy pogyety Kat. 3191.

prijieti s příd. ak.: yehoztos nerodyla przigiety zywa przygmi mrtwa Pass. 354;

se subst. instr.: kanovnici biskupem ho rádi přijěchu Dal. 49. 31 — achz gho kraleu przigmu misle AlxH 3^b. 34;

s předl.: profi abi mv przyial za pohon Rožmb. 37 — neb tie moy lyn kchoty ykfluze przyyal Kat. 1058 — ne kchoty ale kfluze by mye przyal neboziczku t. 696;

jako: má přijat býti jako pokrm ŠtV. 300.

uzieti se subst. instr.: ieltoy (sc. mati) ho bie zžyněm wzala Jid. 80;

s předl.: Vlastu za knieni vzěchu Dal. 8. 11 — Bořivoje za kněze z Moravy vzěli DalZeb. nadpis.

dobýti s ak. subst.: knězě sobě ot pluha oráčě dobuďte Dal. 70. 48 (nempt vch, der vch si genedig czu hercog ein pauman).

vsaditi s příd. ak.: otec swazanu rzetyezi kaza w zalarz wfadyty (sv. Kristinu) Pass. 348.

poslati s příd. ak.: do Prahy je svázána poslachu Dal. 85. 50 — svázány DalV. C. L. Ff jeho svázána Z.

poslānu býti s předl.: zpomyen zzes nam syem k wykupyty posflan a k wyplatytely Roudn. 2140.

propustiti s nom. adj.: aby se poznamenāné osoby svobodně propustily Lab. 22. 6.

věsti s příd. ak.: maria tye newinnu ze wfěho wywede Pass. 433 — any profta any fwazana mnc wefty mocy budete t. 361 — tak fwazana wedechu celfa pacholika t. 374 — pogide ten vzcenik a weda lwicy fwazanu OtcB 54^a — giz yaty wedly ny ŽW. 136. 3.

diēti s příd. ak.: neb to prorokováno diechu Dal. 74. 25 — ale proto die ty chudě blaženy ŠtV 281;

s instr. adj.: pro něž die Kristus blaženými miloerdně t. 245;

s instr. subst.: já vás nediem sluhami ale přátely t. 276.

řěci s instr. příd.: řkđ jej oblāstnim neb nevlādným ŠtV 228 — proniž je syn boží řekl blaženými chudě duchem t. 245 — čím ho nāfekl, to provedl naň Jung.;

s instr. subst.: pokrytceu jej řkđ ŠtV 228 — srovn. nebo jestĕ cēsaremĕ togo narešti Supr. 157. 4 M.

praviti s ak. příd.: bytkupy w gheho knihach pfano proti wierze prawiechu OtcA 301^b;

ak. či instr.: tak krasnu mye prawite y ~~wiechafnu~~ umudrofti roznieczenu y wuczeny ~~owwieszenu~~ Kat. 365;

s instr. ~~subst.~~: pravie boha lhářem ŠtV 179;

s předl.: a to vám za jisto praviu Dal. 10. 75 — takez wam za prawdu prawy Št. uč. 26^b. 2.

praviti se s nom. příd.: ledno genz fye prawy newynen Rožmb. 129;

s ak.: ještě se (sv. Vavřinec) neduostojna praví nebes BrigF. 163 G.

jmenovati s instr. subst.: jegože i papoju imenowahutě Krmč.-Mih. M. — Porfyrem ho gmenowachu Kat. 2466 — ze geyg bratrem gmenowaffe OtcA 476^a — Gebhartem ho všichni jmenowachu DalZeb. 49. 31 — ale jiní ho prokuratorem komorničním jmenují Věh. II. 1. 16 — dcerou Faraonovu ji jmenovali Lab. 34. 3 — a kázali (ho) doktorem toho umění jmenovati t. 14. 2 — jmenovali ho Censuram vulgi, Všesudem t. 27. 1 — královnu svou Marností mi jmenoval t. 4. 1;

s ak. subst. m. instr.: muži počestní, kteréž mi patriarchy, proroky, apoštoly, vyznavače atd. jmenovali Lab. 31. 4 — k bráně, kterouž Disciplinam jmenovali t. 10. 2.

jmenovati se s instr. příd.: kteříž se obnovenými jmenovali Lab. 18. 15;

s instr. subst.: Daniel, písař Slavkovský, Václavem se jmenuje Žer. záp. II. 50 — a jmenoval se králem Šalamounem Lab. 30. 1 — jmenoval se Pavlem Tarsenským t. 11. 1 — tento se Máméním jmenuje t. 3. 1;

s nom. subst.: učitelé však písem se jmenujíce Lab. 18. 8.

jmenovánu býti s příd. nom.: pronyz kořtus byl nazwany byfele moczny gmenowany Kat. 2. 29;

s instr. subst.: takový každý ne tak žalobníkem jako obránci cti má jmenován býti Věh. II. 19. 12;

s nom. subst.: trzyetye strana Azya gest gmenowana AlxV 599 (tertia pars mundi haec Asia est Gualther 396) — fyrfky wewoda Aretas bye menowany t. 1548 — dycze bude gmenowano Emanuel Kat. 1932 — geden bieffe wklafterzie starzec menowany OtcB 51^b — geho felfra bieffe menowana bozie sluzebnicy t. 57^a OtcA 191^b — ač světa správčové jmenování býti chtěli Lab. 30. 12.

zvatí s příd. instr.: takez kdyz zlym nazywagy Vít. 45^b. 117 — genz pak flydmi obczugie marnym nazywachu OtcA 414^b;

náměstka: svojou ty mňa nepozovieš Hatt. 2. 232 (Slád. 150);

s instr. subst.: až jej Dětrichem Berúnským zoviechu Dal. 98. 42 — ten kořtel Sderazem nazvachu t. 52. 14 — Přemysla (Němci) Kunrátém nazýváchu t. 69. 28 — poczie gey otczem

zwati Hrad. Prok. 14 — dietatko bohem nazwachu Hrad. 121^b. 17 — tut gy nazwa bozy matku t. 121^a. 20 — zlodyegem ho pismo wzywa t. 110^a. 11 — chruftem gehu chezy nazwati t. 119^a — kraleu gey nazywagice t. 89^b. 6 — i pocze gy matku bozy nazywati t. 66^b. 8 — nazwal fwatu marzy dywnye fwyeta mocznu zarzy Vít. 29^b. 780 (oba příkl. neurč.) — putnyczy tu lawiczy nazywagy hrobem buozym Spec. 8^b — tot fyn bozy gesto wzywa boha otczem Št. uč. 29. 2 — ykazal nam abichom gey wzywaly otczem t. 12^b. 1 — genz fmy tie kacyzem nazwali OtcB 50^b — gesto fte mie kacyzem nazwali t. 50^b — fwateho Hylariona nazwawše (protivníci) czarodieygnym OtcA 426^b — a pocze gey przieludem nazywati t. 146^b — nelytoftywym a hrziefnym fwoczym geyg nazywage a mnohych lidy zradczy t. 146^a — že jsem je potvorami nazwal Lab. 7. 4 — co tak dary a moudrosti nazwal t. 10. 9 — nazývající jej synem Božím t. 18. 4 — jež bychom nejraději popěvkami nazývali Čel. předml. 115;

s ak. subst. m. instr.: ayakz ktery panofye flowe tak toho pan yeho zowe, on radwana sen mladotu affen iana on radota AlxV 1390 — učené pak věci nazývají všechny skutky Lab. 50. 4.

zdáti se s nom. příd.: když to fte sam bude wflech menšly nazywati OtcA 337^a;

s instr. příd.: któz fye jako mudrym wzywa Vít 65^b. 1. 30 — kdz fte neduoftoynym nazywa OtcA 337^a — bych fte menšlym nazywal nezly wrzednyk(em) t. 245^b — moudrým se darmo zowe, kdo neumí radit sobě Mudr. 206;

s instr. subst.: a mu fte dceru wiecz newzyway Pass. 348 — kako se živ smieš českým králem nazývati Dal. 66. 38 — sey zie zbofnye wzywas kralē AlxBM 3^a. 37 — achtye zie wzywaty bohem ztyrpiety to moha wiekem by zie ius wzíwal chzlowiekem AlxH 3^b. 23 — affwatokradcem fye wzywas Hrad. 115^b. 15 — ty fye kraleu nazywal Vít. 51^b. 349 — y wyecznyu fye kraleu zoweff Roudn. 2447 — chtiel fe gest czafto boh wzywaty panem Št. uč. 29^b. 1 — ponyewydz fe wzywame gehu dyetmy t. 29. 2 — tiem fte wieczte ma (člověk) hrziefnym nazewati (sic) OtcA 241^b — hned fte pocze krziefuanem nazywati t. 146^a — aby takez fte otczem nenazywal t. 330^a — ze fe mnychem nazywam t. 410^a;

s nom. subst.: gaz fye izrahel wzywachu Hrad. 71^b. 11 — Atene fye to (miesto) wzywafye AlxV 5^b. 38 — protywnye fye wfak fwyet wzywas t. 20^b. 44 — ty gesto y ge^o wczedlnyzy fte nazywachu OtcA 111^a — gesto (otcové) fte mnyšly nazywachu t. 319^b.

zdánu býti s nom. příd.: Hron tu byl ze všech múdrějši nazván Dal. 88. 5 — ze nazarenski bude nazywan Koř. Mat. 2. — Marya cleophe fwata prozuana yest gmenem zlata Živ. Kr. 1^a. 6;

s instr. subst.: byl množstwie lida otczem nazwani Pass. 279 — Stratyflawem by nazwany neby Vít. 81^b. 4. 22 — ayako bohem chtiel nazwan byti Št. uč. 9^a. 2 — ten bude bozym synem nazwan Hrad. 64^a. 5 — nebude nazwana Eva matku wfyech Krist, 290 — byl králem velikým nazván Plav.;

s nom. subst.: ti dyetye budeš prorok nazwan Pass. 277 — potom nazwan yeft augustus t. 395 — aby maria byla wzywana matka bozie t. 370 — yaz prawda glem nazwana Vít. 16^a. 1204 — mey duffy me wezdy tielo bolešt scunfylym zaczielo ale hrob mny(e) meho pana pokoy a czeft bude wzwana Hrad 39^b. 1 (corpus meum fuit semper anime mee labor et dolor, sepulchrum domini mei erit illi requies et honor) — ze nazywana fytoft bozie OtcA 452^a — ta wlašt nazwana geft Aprutina Petr. hr. Troj. — vida já, že všichni tito nad sebou starší své (biskupi, arcibiskupi, opatové, proboštové, děkanové, superintendenti, inspektory atd. nazvané) mají Lab. 18. 10 — ani bohem, ani mozem stkwělook ten nebuđ zwán, ale tworstwa wšeho pán (pro rým) Čel. 66.

lháti se s instr. příd.: přestaň tedy nuzným sebe lháti Suš. 174.

slúti s nom. příd.: pronešto zzlowe weliký ApD 16 — kněz Děpolt zličský, jenž by nyníe slul kúřimský Dal. 77. 2 — gdiž dote wliczie gežto flowe prawa Pass. 127 — chtye wzdy wkrzyzowan sluty Roudn. 837 — ošte (krajiny) geft pylat slul ponfky Št. uč. 14^a. 2 — czlowiek kdiž dobre myluge flowe dobry t. 22. ^b2 — aby proto neflula neboyata fwych starošt OtcA 454^b — yakozto by slul wflicch naymenšfy a nayhrziěfněšfy t. 245^b — ten, ač pohnaný slowe Všeh. II. 19. 12, 135 — proto slowá najwyšší t. II. 1. 3;

s instr. příd.: acz chczešt wezde dobrým sluty Vít. 64^b. 25 — kdiž kto licoměrně chce slúti dobrým ŠtV 264 — i nedbala slúti mezi ženami požehnaná ŠtErb 290 — milosrdným slouti budeš Br.

Substantivum pravidlem je v nom.:

pronyes to miezzto zlatrana zzlowe hi dnezz latens rana hi zzlowe tuse prsichzínu tayna saba Ap. d. 4 — lidye gžyto Wandali sluli Pass. 465 — swata maria mandalena odšwego hradu . . . mandalena slula t. 333 — a tak yuz wfliczknj ciefarzy od toho miešta . . . auguštowe. toczys przyšporzyteli flowu. yakzto od Julie ciefarzie wgye yeho wflyczknj ciefarzy ciefarowe flowu t. 394 — ne maria mandalena ale hrziěfnycie flowiešte t. 334. 5 — ten wrchny knyez nad gynimi flowiešte t. 275 — ten Ctibor múdra hlava slowieše Dal. 85. 8 — tu fnymy wteyz drazye biešte a prorokyny flowiešte Hrad. 71^b — duchowny byth duffye slouwe Vít. 3^b. 1 — myešto, gešto flowe peklo dietek Spec. 6^b — aczt flowu polubratrzie nyekdy polu seštrzie Št. uč. 39^b. 2 — skutek

něnye hoden by flul flechetnost t. 21^b. 1 — dobrzye flowes fwyet AlxV 20^b. 42 — pehanebny chlapy nedarmošte fluly lapy Kat. 2189 — procz gest adam flul czlowyck t. 2063 — ti gestot flowu poprawcze a skutkem gfu zli bezprawcze NR. 1255 — nemocz welyka gestto flowe dna OtcA 425^a — genz wtom zastupie naywiewtšly flowiewše hrdyna t. 117^a — nemocz gestto flowe wodne tele t. 441^b — ale od toho registratoři slovú, že v registrách hledají Vše. II. 1. 4 — z te wlasti gesttot flula welika rzeczka zemie Petr. hr. Troj. — a ne píseň, ale rozprávka aneb helekáni anebo kus traktátu nějakého mohla by slouti Muzika Bl. 356 — to hodně slouti má píseň t. 357 — sloula poně ctnost Lab. 23. 1 — ten pak správce nad losy slowe Osud t. 6. 2 — z rohu, jenž zvyk slowe t. 4. 5 — jest a sluje místodržící Vel. Jg. — část ta jedna twrdost slowe, zpuřná její prawice Čel. ráže 53.

V doplňku vlastní neb cizí jméno:

uwiechzšfi zzwatky iacob zzlowe chzinem trogie chzcty hotowe Ap. d. 9 — dote wlasty gesto Marfilia flowe Pass. 335 — z Vršovic jeden utekl bieše, ten Jan Tista slowieše Dal. 57. 19 — kněz město dobré jmieše, to Vratislav slowieše t. 56. 10 — jenž dřieve slowieše Lučsko, to nynie slowe Žatečsko t. 16. 11 — kdežto bogistie slowe, za Vyšehradem stojiechu DalHr. 10. 29 — ta woda lazawa flowe Hrad. 5^a. 18 — ten Čachovec slowieše DalTf 94. 29 — druhí Elifhar zlouiewše gens byl ot egypta hrabie AlxB 2^a. 31 — a ten czlowiek menna flowiewše Hrad. 10^b. 3 — tu gyeffto fluowe fwata zemye Vít. 35^a. 20 — knyhy, genz oui-dyus flowu Vít. 67^a. 112 — protoz yzechy ymorawa . . . flowu zemye almanfke alyde . . . flowu almanowe Pul. mus. — myloft, gesto karitas flowe latynye Št. uč. 22^b. 2 — gyz neflowe witawa ale labe t. 28^a. 1 — protoz babylon flowe promyena rzyeczy obrowe AlxV 8^a. 26 — na puřti, gesto flowe fycha OtcB 47^b — a mezy tu wlasty gesto flowe Afryca OtcA 299^b — matka jeho Střezislawa slowieše Dal. Zeb. 32. 19 — w mielšie gto flowe nazareth Koř. Mat. k. 2 — o králi genz flul palleus Petr. hr. Troj.

Subst. instr. místo nom., anal. dle *nazyvati se* a pod.: amnye gedno tee lzty přfeyšte | wzlonie alz zí welmí maem | bych gedno zlul waffim kraleem AlxB 1^a. 10 (pro rým) — ac ti jest wiece slúti zběhem | na Turště sě nestyd během Dal. 19. 39 (asi pro rým) — tak ynهد blaznem fluowe Vít. 43^b. 157 — acz nechczell zahynuty any blaznem fluty t. 162 — aby sě nestyděl slúti křestanem Št. uč. 212 — neb chczelly mudrym muzem fluty Kato, univ. rkp. z konce XIV., 1. 7 — a rzkucz yuz newieřtu flowu Kat. 1082 — to uměny grammatykau slowe Ben. Opt. gram. z r. 1643 — do domečku, kterýž měl býti hospodou, ele u nás sotwa pastuší chalupou slouti by mohl Har.

II. 17 — aby, cokoli činí, šlechtictvím sloulo Lab. 21. 4 — poněvadž to řádem slouti chtělo t. 7. 7 — komu se z nich vrchností slouti dostávalo t. 50. 3 — ani Hospodářství Lakomstvím slouti nemá t. 32. 6.

Že by rozdíl nomin. od instr. při slovesech „slouti, jmenovati se, nazývati se atd.“ spočíval v tom, je-li doplňkové jméno skutečným jménem podmětu čili nic,¹⁾ nevyplývá z uvedených příkladů. Při „slúti“ by se mohlo jen to poznamenati, že v uvedených výše dosti četných příkladech je při nomin. doplňkovém „slúti“ vždy v tvaru určitém (vyjma 2 příklady z Blahoslava při subst. a 1 příklad z ruk. Roudn. při adj. doplň.), kdežto při instr. doplň. je většinou v infinitivě (i při adj. i při subst. doplň.)

krščenú býti s instr. subst.: ot nych gfucy porozena dorotu kršczena Dor. 15.

obúžeti (accusare, calumniari) s instr. subst.: mohl stawen byty ze gehu obuzye zlodyegem Rožmb. 227.

pisati s (ak.) příd.: chezy tye zařwu naymyleyfy pogyety ynayurozenyeyfy meho czefarzewftwye pšaty Kat. 3191;

s instr. subst.: nerod ho weczye krale m pisati Hrad. 91^a. 10 — on ne pyšet mene v lysčich archyjepyskopom Act. II. Mikl.

pisati se s nom. příd.: aby se řemeslníci psali slovoutní, študenti osvícení a nejučenější Lab. 32. 8;

s instr. subst.: ký pak hřich, mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti Lab. 14. 3 — opat Strahovský se píše opatem hory Sion Pref. 319.

čísti se s instr. subst.: ten se čte šlechticem, jehož otec jměl stříebra mnoho Dal. 41. 28.

čísti s předl.: gense to chzta wicz zamal(u) zobie ny nam odpchzine AlxH 5^b. 7.

vzpowiedati se s instr. subst.: kazdy, ktoz sye krale m wzpowyeda Vit. 53^a. 451.

koronovati s instr. subst.: Jana z Liemburka králem českým korunovachu Dal. 106. 6 — ciesař Bedřich jho (Vladislava) králem českým korunova t. 66. 15 — tehdy ciesař Vratislava prvým králem korunova t. 48. 4.

koronovánú býti s instr. subst.: ten (Václav) juž králem uherským korunován bieše Dal. 97. 1.

potwrditi s instr. subst.: krale m yeho w tey zemi wczynyl y potwrdyl Pass. 387 — Brzeczisław afewerus hořpodarzem yeho potwrdichu Hrad. 15^b. 15.

provolati s instr. subst.: tehdy ciesař králem českým i polským jej provola Dal. 48. 4.

(Dokončení.)

¹⁾ Bartoš, O instrumentále str. 19.

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

(Pokračování.)

Tyto dvě zásady — zachování rodu a jednoslabičnost tvarů, které pak ustupují principu rozlišování životnosti — tyto dvě zásady řídily vliv u-kmenů na ostatní deklinace. Snaze tak zv. eufonické nehovělo se, aspoň ne v počátcích vývoje: jedinou výminkou jsou tvary na -ček, -čko, které nepřipouštějí nikdy konc. -e, -ě, -ie, -i (vyjma pouze NAV. Du. u nt.: městečce); to jest jediný případ, kdy eufonii činí se ústupky. V pozdějších dobách zajisté mnoho na vrub eufonie lze počítati: ale při vzniku koncovek nových — mimo jmenovaný případ — nepůsobila.

Dle těchto dvou zásad pak vidíme se vyvinovati nové koncovky a to

dle zásady o zachování rodu a o jednoslabičnosti nejprve u masc. o-km. v gt. sg.; v loc. sg. můžeme viděti také nejbližší stadium — u dvojslab. tvarů lokalu; pak v g. sg. jo-km. v dialektech; konečně v loc. sg. jo-kmenů (nemáme sice doklady z počátku, ale můžeme souditi dle někt. indicí, že i tu vznikla nejprve u jednoslab.: boj, háj, bič atd.)

a dle obou zásad vytčených vidíme u všech tří deklinac nt., o-km., jo-km., n-kmenů, že přijímají koncovky nové teprve tehdy, když mají již vzor v masc. a že děje se to pod silným vlivem syntaktickým — dat. po předl. po. To je zároveň dobrým negativním svěděctvím pro správnost obou uvedených zásad.

Tvary s -ov- dat. sg., n. v. plur. jsou dědictvím z doby starší, jak již řečeno; a podobně při vok. sg. o-km. nemůžeme již vznik vyslediti; v památkách jeví se již omezen na hrdelnice.

Konc. -ovi v loc. sg. o-km. konečně, jak se ukáže, má taktéž původ syntaktický; je to zřejmo již z toho, že od u-kmenů proto vniknutí nemohla, poněvadž jí tam vůbec není.

α) Masculina.

Gent. sg. Dosavadní mínění: „koncovka se vyskytá u neosobných o-km. (k nimž i duch); u neživ. je již velmi stará; náklonnost k nové koncovce je nestejná dle rozdílné kmenové souhlásky a dílem snad i podle jiných okolností“ — (Gb. o-km. 7) „Nč. usus byl vyvinut kol. 1/2 XV. stol.“ Vondrák Lfil. XII, 256, 268, Jireček Nákr. 22 pokládá u za přejaté z dat. Nč. dial. jsou rozmanitě ůchylky v. Bart. Dial. 18 a j.; spisovně je jisté pravidlo Dobr. Lehg. 168—169. Gb. Mluvn. 74.

Stpol. vyskytá se mimo osobná, pak přísvoj. nám. a číslovky u všech kmenů (Kalina 40, zajímavo je, že i zákon a život mají dolož. stpol. gt. -u).

Oblak Arch. XI. 411, 418 domnívá se, že snad i ve stč. byla náklonnost ke koncovce -u zvláště u jednoslabičných (jako v luž. srb. a rušt.). Dobře dokládá (l. c. 420), že náklonnost ta vysvětluje se tím, že kmeny na -u byly všechny jednoslabičné. Kde — jako ve stpol. — koncovka jeví se u více slab., praví, že tu řídila se zase pravidlem o stejném rodu (u-kmeny byly vesměs masc.).

Prohlédneme-li stč. památky shledáme, že v době prvé platí skutečné pravidlo, že koncovku -u přijímají jen kmeny jednoslabičné. Příčina toho patrně je ta, že kmeny na -u byly jednoslabičné: v jazykovém vědomí ustálilo se mínění, že k jednoslab. slovům náleží v gt. konc. -u a dle toho pak měly i o-kmeny koncovku -u. (Vyjímají se ovšem případy, kde k vůli rýmu básník se odchýlil.) V době druhé a následující však užívá se rozdílu toho k provedení tendence v jazyku vynikající: rozeznávati osobná, živočišná a neživotná. K tomu účelu užívá pak jazyk obou koncovek, -a -u a tím dostává se koncovka -u i k více slabičným. Zároveň však můžeme tvrditi, že doba prvá je počátkem nové konc. -u, t. j. že před XIII. stol. se nejeví.

1. Neživotná.

Doklady: Jména místní v Reg. 1. a 2. díl (až do 1290) mají vždy -a; i později jména na -ov, -in.

a) z 1. doby: jen jednoslab. a to vedle starších tvarů: času ApD. Jid. (v rýmu), (časa ApŠ. a často), činu AlxBM. Hrad. (v rýmu, čina ještě Oss.), dubu 1131 Reg. 1 (duba Pror.), dolu Rel. 1318, 1322 (dola Rel. 1318), dvoru DalH. Jid. (dvora DalH.), hlada AlxH (v rýmu, hlada LMar.), hlasu ApŠ. (v rýmu) ŽKl. ŽW. (hlasa ještě ŽW. Kat.), hradu DalH. (hrada DalC.), vzhodu ŽG. (vzchoda ŽG.), kvasu DalH., plodu LMar. JidDrkol. (ploda Hrad. ŽKl.), potu AlxBM., rodu AlxH. AlxBM. LMar. DalH. (roda DalH.), řádu ŽG. (řáda DalC.), stavu AlxBM (v rýmu, stava LMar.), zisku AlxBM (v rýmu), zraku ApŠ. (v rýmu).

Jediná zdánlivá odchylka je sv. D. 10 obludu (tak čte Vyb., ale v rkp. konc. -du není a není ani rýmu; ale i uznáme-li doplnění slabiky i rýmu za správné, je přece to odchylka jen v rýmu; srovn. na př. obluda AlxH.)

Z dokladů sebraných vidno, že vyskytaly se tvary ty poměrně dosti zřídka; a krom toho mezi 17 kmeny je 7 kmenů rýmem podmíněno a téměř u všech jsou doloženy starší tvary na -a. Vidno dobfé, že to je právě začátek.

b) z periody 2. 3. a ostatních je dokladů dosti, ale vždy vedle toho drží se tvary starší; doklady uvedeny jsou v následujícím slovníku, zde jen některé zajímavější:

dnešku Br. (dneška t.), duchu ŽW. (ducha Kom.), hrobu Hrad. (hroba Div. hry), bromu Kat. AlxV. (hroma Blah.), Újezdu Bart. (Újezda 1318), klůdu Hrad. Kat. (klůda AlxB. Vít.), květn ŠtVrt. (květa Hrad. . . Br.), lesu ŽKl. (lesa AlxB. — nč.), řůdu DC. Hrad. ŽW. (řůda AlxH. AlxB. a i u Husa), mlýnu XV. stol. (mlýna Tk. — nč.), smyslu DC. Hrad. (smysla LAl. DětJež. zprav.), ostrovu Mill. (ostrova Pass. — nč.), pluhu Hus (pluha AlxBM. DC. Hus), rohu ŽW. (roha Hrad.), roku Rožmb. (roka DětJež. Hrad. — nč.), sklepu Letop. (sklepa — nč.), skutku Hus (skutka AlxBM. AlxB. . . Hus), smiechu Hrad. Mast. Vít. (smiecha DC. AlxV. ŠtE.), smradu Vít. ŽO. Hus (smrada Výb. 1), sňatku Mast. 2 (sňatka ŽKl. a zprav.), sněhu ŽTom. (sněha ŽG. ŽW.), spolku Oss. (spolka Mal. Kom.), statku Vít. Hus (statka DC. . . Hus), stolu Hrad. (v r.) Pass. ŽW. Vít. (stola ApŠ. HomKlem. Hrad. Tr. Oss. nč.), sůdu JiřBrn. Pass. NR. (sůda AlxBM. Hus), svátku Hus (svátka Podk. Hus), světu jen Vít. Růd. Svár. (světa Ostr. Tůl. nč.), potoku Hus MamC. (potoka Vít. ŽW. nč.), tuku ŽW. Pror. (tuka Mast2. Sal.), (roz)umu Vít. Hus ([roz]uma Hrad. Pass. ŽW. Hus Sal.), vazu Sal. Rhaz. (vaza Kat.), větru Pror. (větra ŽG. Hus), vozu Hus (voza AlxH. Vít.), zákonu Hus MamC. (zákona ŽG. — nč.), zvonu Letop. (zvona 1588), životu Kat. (v r.) Hymn. Lvov. (života Kunh. — nč.)

Vidno z toho, že nynější stav nč. vyvinul se asi v polovici XV. století — u Husa je již jaksi poslední stopa starších tvarů; v době od $\frac{1}{2}$ XIV. stol. do $\frac{1}{3}$ XV. stol. je doba přechodná a v té době vyskytají se jisté novotvary, od kterých jazyk později upustil: mlýnu, ostrovu, sklepu, stolu, světu, potoku, zákonu, životu.

Totéž platí i o slovech cizích: doklady jsou hojné a samo sebou se rozumí, že původně všechny o-kmenové; uvádím jen některé starší tvary a některé novotvary se staršími pravidelnými:

aksamita AlxV. 1341, akvilona ŽKl. 88. 13 artikula Hus 1. 41, Babylona ŽG. AlxV., balšama Růd. 2099, Bruchštata Karl. 40, cinobra AlxH. 118, z cirdyka DC. 91, zvaŕenie cukra Sal. 182, do Damaška AlxH. 235, AlxV. 1095, Pass. 126 (z Damašku Hus 2. 172), z Egypta svD. AlxB. ŽW. (gt. Egyptu Hus 3. 4, 14, 18—9, 37, MenčRozm. 87), do Englanta Tr. 42 (2×) 55 (do Englantu Let. 12, MalVýb. 12, PulkLobk. 430), fírmenta AlxB. 66, Vít. 11^b, Frankfurta Karl. 53, Frankrajcha Karl. 13 (2×) 54, hazarta Mast. 2. 77, helma AlxV. 1689, z Irlanta Tr. 108 (do Irlantu Tr. 24), Jordána Nikod. 240, Výb. 1. 410 (Jordánu Hus 2. 159), kalicha Pass. 434, Letop. 96 (kalichu Vít. 100^a (2×), Výb. 2. 272), Karlštajna AČ. 2. 26 (z Karlštejnu AČ. 1. 512, 2. 33), klenota Tk. 1. 19, Výb. 1. 398, konventa Pass. 418, AČ. 1. 149 (konventu AČ. 1. 498. 1420), kráma Mast. 2. 147, krystalla ŽTruhl. 147. 17, od kvinterna Napsbibl.

1418, z Latrána ApD. 60 (do Latránu Hus 2. 30), Libána ŽW. 71. 16, Pror. [Libánu Hus 3. 49, 55 (3×)], liliuma bibl. 64. 295, mastyxa Vít. 105^b, Mediolana Pass. 372, 375 (2×), 463 (3×), Karl. 14 (od Mediolanu AČ. 3. 54), z Moaba ŽM. Moys. 15, mramora Vít. 6^a, 24^b Mill. JirZvl. 51, Oss. 196, Nazareta Hrad. Krist. Rúd. Vít. (Nazarethu Hus 3. 242, NZák. $\frac{1}{4}$, XV. Jir. překl. evang. 30), okceana AlxV. 601, plejvajsa Rhaz. 53 pleyweyfu Vít. 105^b (2×), z pumexa Rhaz. 41, Sal. 36, s rat-húza Mal. 83, rešta bíl. ČCM. 1862, 383 (reštu t. 384), Rýna DC. 82, Ráž. 149 [Rýnu ČCM. 1827. 1. 46 (1464)], Říma svD. DC. Pass. (Římu Bart. 268—272 i stpol. Kal. 41), serafina Rúd. 1996, Sidona AlxH. 291, AlxV. 2002, Siona ŽW. (13×) a j., syropa Sal. 64 (syropu Sal. 35), šacha Šach. 10 (šachu 9. 53), šafrána Pass. 400 (3×) (šafránu AČ. 1. 315), šarta ŠtE. 258, Hus 3. 186, šindela Blah. 244, škopka DalOl. 1^b, šturma AlxB. 294, Templa Kat. Brn. 40, 51, tróna Levšt. 14, 365, Kat. 1572, StsKl. 3. 261 (trónu ŠtE. 20), tymiána Mast. 348, ympna EvOl. JirZvl. 42, zázvora Sal. 225, Výb. 2. 565 (2×) (Million) zázvoru [Rhaz. 71, žalma Pass. 534, ŽBrn. 25. 1, 12, 118. 128 (žalmu Hus 2. 91), žolda Oss. 267.

I zde vidno, jak některé novotvary později byly opuštěny kalichu, Římu, Nazaretu atd.

2. *Ve výrazech adverbialních* jsou také stopy nové koncovky; sem vnikala analogií u-kmenových adverbí z mladu, z čelu, za mladu atd. Uvádím zde hlavnější rčení s novotvary, pokud jsou doloženy:

z čila Kat. 307, z vrátka Kat. 743 (cf. Lfil. XII. 131), znenáhla Kruml. 81^a (Lfil. XIII. 394), Pass. 406, Hus 1. 131 atd. (tvar kontaminovaný zponenahlu Sal. 9), zticha Štř. Lfil. XIII. 394, znova Hrad. 43^a, ŽKl. 153^a, AlxV. 1010, Marg. 194 atd. (znovu Vít. 67^a (v rýmu) DialBoh. Letop. 99, Výb. 2. 570 dalším klesnutím znovy Oss. 106, 127 nč. dial. Bart. Dial. 10. 62; tvar kontaminovaný: poznovu ČCM. 1831, 413 (XVII. stol.) ErbPis. 48), zprva AlxV. v. Lfil. XIII. 386 (sprvu NR. 995. Tr. 2. 85 (2×) Letop. 10, Sal. 115, Výb. 2. 437, BartDial. 21. 70, zpervu krk.), za nova Vít. 46^a, Kat. 527 atd. (za novu Blah. 295), za živa Ol. Kruml. (v. Lfil. XIII. 393—394), do kona ŠtH. 111, do čista ŠtPař. Lfil. XIII. 394, bez mála ŽG. 118. 87, od stara dávna Jag. Arch. XII. 123 (1400), od spoda Kompřem. 5 (od spodu Wq. Jgm., od spody BartDial. 104 (lašsky) ze spod Br. Ex. 39. 20 atd.)

Některá adverbia mají doloženy jen tvary pozdější:

z dětinnu LMar. 14, Alb. 54^b (Lfil. XIII. 394), Štř. 8^a (Lfil. VI. 227), s zadku Div. hry 143; taktéž je doloženo jen z předu Hus 1. 21, SlovKlem. 79^b atd. a z zadu Pass. 320, 334, 405, 459, Pror. 22^a, MamA. 22^a, MamD. 296^b atd.; tyto

poslednější dva tvary snad jsou bývalým zbytkem u-deklinace v. Mikl. 1^a. 178.

Dial. pokročila i tato konc. dále: za staru BartDial. 116 (lašsky), do nahu (BartDial. 70 (dolsky).

Celkem řečeno mívají z adverbí nč. konc. -u zvláště dvoj-slab. s prvou slabikou krátkou. Vzorem tomu byly zajisté tvary u-kmenové: z mladu, z čělu, z polu, z dolu, svrchu dle toho utvořeny (u u) zprvu, znovu, od spodu a rovněž tak jako z mladu vyvinulo se zmlady, spolu — zpoly tak i znovy atd. Tvary kde prvá slabika je dlouhá, mívají -a: zřídka, od dávna, bez mála, zvrátka atd. je to typ $\pm u$.

Jakási reakce proti koncovce -u jeví se nyní v mluvě vulgární: zhusta se nyní i u neživotných bere gen. do funkce akkusativní: nacpat si nácka, tlouci špačka, vzítí roha, koupiti chleba, sýra, bandura atd., poslala pro hroma nár. pís., nemá pochopa Hermann z Pražsk. zákoutí 69, hodil bych si jedníka t. 133, dokoupil na velusa t. 138, mám filipa Pichl 2. 200, pro světa krk. (= pro vše na s.), Valentu knota shnilého Div. hry 126 (1588), poneseš tě jako měcha Vit., stvořil slunce i měsce Vit. atd. Taktéž i malor.: budovav mlyna atd.

3. *U živočišných jmen* (k nimž počítáno stč. i slovo duch) vystupuje tato koncovka v druhé periodě na odlišení jich od osobných. Slova taková mívají pak i loc. -u, acc. = nom., n. pl. -ové. Některé doklady Gb. o-kmeny 6—7. Jelikož tendence tato vystupuje nejrozhodněji v genit., uvádějí se zde i všechny ostatní pády. Jsou to:

had: gt. sg. hadu ŽKl. 115^b, EVíd. Ol. (Gb.) ŽKl. 57. 5 (Jir. Zvl. 9).

acc. sg. had Pass. 422 (Gb.) EVíd. Jir. Zvl. 82.

loc. sg. na hadu ŽW. 90. 13, o hadu Oss. 48.

pl. n. hadové Pass. ŽKl. 146. 10, 139. 4 a j.

črv: gt. sg. črvu Hugo (Gb.) Rhaz. 34; srv. stol. ścirzwu Kal. 42. 45.

acc. sg. črv ŠtVrt. 101 Mand. Kruml. (Gb.)

loc. sg. po črvu Hus 3. 143.

pl. n. červové Rhaz. 34.

črvek: gt. sg. červku BrigF. (Gb.)

acc. sg. črvek Ol. (Gb.)

mezk: gt. sg. že sem nemohl s mezku ssésti Lobk. 84^a (Gb.)

volek: gt. proč bych volku žádal Strejc 95 (Br. volka).

acc. sg. volek Jež. ML. Otc. (Gb.)

losos: gt. lososu Právn. 2. 218 (z r. 1534).

acc. losos (t.) pak Reg. 1. 562 (XVI. stol.)

plaz: gt. zeměplazu Br. Gen. 6. 7 a j.

acc. zeměplaz Br. Gen. 1. 25.

rak: gt. raku Rhaz. 36, 37, Sal. 48 (4×).

acc. zmyj ten rak Rhaz. 36.

tvor: gt. tvorů Hus 3. 1, 93, Griz. 91; stvoru ŠtVyb. I. 771, ŠtH. 66.

acc. tvor Griz. 91; stvor Vít. 2^b (2×).

loc. sg. v stvoru Vít. 2^b, 6^a.

Afrikus (vítr; myšlen živočišně v. Gb. o-km. 6 acc. větra ŽW. 77. 26, akvilona ŽKl. 88. 13 atd.); od Afriku MamC. 115^b. patří sem i gt. molu u jo-km.; podobně pol. bobru, karvu, skopu, smoku, popu Mikl. 3^a. 404. V Oss. 372 čte se i: od kterého reku (pro rým).

O slově duch praví Gb. o-km. 7: „tak bývá také duchu ŽKl. Modl. Pass. NZKof. atd. častěji než ducha“; sluší dodati, že když slovo to stojí o třetí božské osobě, bývá zpravidla Gt. sg. ducha, Voc. duše, Loc. sg. o sv. Duše, po sv. Duše; jen Acc. bývá obojí: i sv. Duch i sv. Ducha. Odchyly od toho jsou poměrně velmi řídké. Znamená-li však duch tolik co něm. Geist, řídívá se raději živočišnými a mívá, jako předchozí:

gt. sg. duchu ŽKl. ŽW. 141. 4, Pass. 308, Cath. 175^a, BrigC. 2^a, 3^a, 6^b Chelč. zhusta, i nč. Malý v překl. Bulwer Poslední dnové Pompej má str. 234 gt. ohnivého duchu; taktéž stpol. Ps. Fl. Kal. 41.

acc. sg. duch (v. Gb. o-km. 6), u Chelč. asi 20×.

loc. sg. v duchu ŽM. ŽKl. ŽW. Moys. 8, ŽW. ŽKl. 31. 2, Pass. 279, 349 Vít. 14^b atd., pl. n. duchowe ŽKl. 148. 8, Puer. 86, Ath.

Dat. sg. Ukázáno již shora, že konc. -ovi je zde již starší nežli čeština; již praslov. začínaly osobné o-kmeny přibíratí koncovku -ovi. Vyskytá se stal., str., stpol. atd., nemůžeme tedy se stanoviska stč. vysvětliti její vznik a původní rozšíření. Je zajiště její rozšíření souvislé s n. pl. -ové a g. pl. -óv u životných osobných.

Vysvětlení o původu jejím podávají Scholvin Archiv 2. 491—492, Oblak Arch. 11. 524, 528, že prý vznikla pro diferenciaci: když g. i loc. měly -u, dostal dat. konc. -ovi. Vysvětlení to nepodobá se pravdě proto, jelikož je jisto, že nejprve vznikla u osobných a ta přece nepřibírala konc. -u v gt. a loc.

Stpol. koncovka ta pronikla i k nt. (Kalina 120—121) a tak i v malor.

Stč. vyskytá se již v nejstarší době zpravidla u osobných: Davidovi ŽG. 88. 6, Boleslavovi DalHA., atd. (podobně u jo-kmenů královi Pil., zlodějovi Ans. atd.)

Odtud pak proniká k živočišným: beranovi AlxB., k laníčkovu 1406 ČČM. 872. 389, pelikánovi ŽG. atd.; sem i větrovi EvSeitst. (Gb.)

Časem pak a na čas přenáší se ku předmětům neživým, vlivem patrně u-kmenů (domovi, stanovi atd.) a životných: ostnovi AlxV., sardinikovi, zaphierovi Ol., šafránovi Mill. (Gb. o-km. 7), mamonovi Hus 3. 273, koliandrovi Výb. 2. 455, po břehovi Jid. Drkol. Doklady jsou vesměs z té doby, kdy v gt. a loc. sg. bylo kolísání mezi konc. starou a novou od u-kmenů; tu působila u-deklinace ještě dále a zasáhla i dat. sg. (I u jo-kmenů vyskytá se bojovi ŽW. AlxV. a i stpol. Kal. 49.)

Nikdy nebývá a nebývalo toho tvaru u slov Bůh, duch sv.

Nč. mají tvar ten jen životná (mimo člověk, Bůh) a z těch příjmení výhradně Gb. Mluvn. 74 (ostatně pro rým čte se u Jablonského i člověkovi: člověk člověkovi láskou plana v náruč klesl); dodati sluší, že ani slovo sv. Duch nemá nikdy konc. -ovi; dial. opět různosti v BartDial. 18.

Z této koncovky vyvinula se i koncovka lokalu -ovi, v. tam.

Voc. sg. má koncovku -u vedle náležitého -e již v dobách velmi starých. Již stpol. tak; Kalina 67; stč. ujmá se zvl. po souhláskách hrdelných (Gb. o-km. 5), patrně vlivem slov na -ček.

Co se týče rozšíření, vidíme ji pouze u souhlásek hrdelných, ale již rozšířenu před dobou památek. Postup:

1. nejprve asi u jmen na -ček: obláčku Vít. 30^b, ptáčku Vít. 25^b, Výb. 1. 379, jedináčku UmR. 244, Hrad. 55^a atd., synáčku Hrad. 55^a (a čsto; asi 15 dokl.) atd., tatičku, batičku Oss. 220.

2. pak zvl. u subst. na -nek, -dek: synku Hrad. 103^a—104^a (3×), 111^a, DalC. 19, 32, JiřBrn. 182, havránku Oss. 56, svědku Hrad. 35^b, dědku Blah. 71 atd.

3. konečně u subst. na -ch: junochu Jid. 92, Idonechu Mast. 3, ženichu ChelčPost. 1522 113^a, ovšem archaismem jsou někt. pův. tvary praše! Kruml. 314^b (Gb. o-km. 4), hříše Hrad. Kat. Vít. smieše Levšt. Jetřiše Oss. 362, Vojtěše ŽKl. 149^b.

4. Pak k jiným na -h, -k. Ale zvláště dlouho drží se stará konc. -e u jmen na -ik, -ák: biedniče MalVýb. 15, Bruncviče Výb. 2. 58, Dominiče ŽKl. 150^a, drače MenčRozm. 25, hněvniče Hus 2. 395, hříšniče VítRúd., jonáče Div. hry 151, laiče Hus 2. 95, mučedlniče Sequ., následniče Hus 1. 238, nevěniče DalC. 98, Erb.² 197, násilniče JiřKap. 2, nepravdlniče ŽW. 49. 21, nešlechetniče Výb. 2. 656, ovčáče Erb. Pis.² 549, pochlebníče Výb. 2. 662, potvorníče Blah. 224, protivniče Mast. 2. 6, Hus 2. 94 atd., psotniče Oss. 97, ptáče Erb.² 196, sedláče ErbPis., šlechetniče ŽO. 50^a, učedlniče Hus 3. 290, ukrutniče Šach. 37, zahradniče Han. Ostersp. 33, závistniče Mast. 2. 5, zvěstovniče Sequ., žebráče Mast. 410 atd. a archaismem dosud v textech biblických a náboženských: orodovniče, poutniče, slitovniče, služebniče atd. To platí jen o životných osobních; o neživotných nikoli: slavníku ŽKl., Blah. 327 opravuje: „jazyče — jazyku

měl Hci* atd. Mívají ovšem výminkou i některá osobná na -fk, -u: jako otětku Hrad., tatíku Pass., vinníku DalH. B₂ (v rýmu), učeníku Pass. 302—303, pomocníku ŽKl. 18. 15 atd.

Z ostatních mají bób, člověk, sv. Duch vždy -e (v. Gb. Mluvn. 75, Dobr. Lehg.² 170); jiná zpravidla -u až na některé archaismy: pacholče Blah., Erb.² 464, 470, Dobr. Lehg.² 170, proroče JiřBrn 332, vlče NR. 698, družě Hrad. 128^b atd. Nč. ostatně mají všecka na hrdeluce ukončená mimo bůh, člověk, duch sv. konc. -u.

5. u ostatních kmenových hlásek je zpravidla -e (při -r s předch. samohl. -re, s předch. souhl. -ře: sbore, výre, doktore — kmotře, Petře, mistře atd.) Jediná výminka je v Mar. 58 Lvov. cynamomu a balsáme! masti předrahá a vonná velmė.

Co se týče jo-kmenů, v. tam.

(Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Jan Šulc: Studie o Filoktétu Aischylově, Euripidově a Sofokleově. (Čtrnáctá výroční zpráva reál. a vyš. gymnasia obecního v Novém Bydžově za školní rok 1888.) Str. 16.

Spisovatel, obrav si toto častěji již spracované thema, pokusil se bedlivě stanoviti obsah dramata Aischylova (str. 2—4) a Euripidova (4—10), hlavně arci na základě 52. a 59. řeči Diona Chrysostoma. Výsledků svých užívá k ocenění i srovnání těchto ztracených dramet se zachovanou tragoedií Sofokleovou (str. 10 až 16). Při tom počíná si strážlivě a upozorňuje na všechny důležitější přednosti dramata Sofokleova. Referent by jen ještě více v popředí posunul hlavní výtečné stránky Filokteta Sofokleova, právě ze srovnání onoho nejlépe vynikající. Hlavní obtíže, jež látka tragikům skýtala, bylo jednak obelstění Filokteta, jak a kým se má státi, jednak otázka, jak přivoditi při neoblomné a krivdou roztrpčené povaze Filoktetově zdar poslání hellenského, který mythus nutně žádal. Prvý moment Aischylos si značně ulehčil: deset let dle něho stačilo, aby Filoktetes Odyssea více nepoznal. Euripides vzal bohyni Athenu na pomoc, jež podobu soka Filokteta změnila. Sofokles nejdůmyslněji dal schytralému Odysseovi zneužiti Neoptolema jako pouhého nástroje, ale za zneužití to měl stihnouti jej trest: Neoptolemos nezůstal nástrojem, nýbrž povahou, jež se výtečně hodila, aby celé těžiště dramatu v ni bylo položeno, Filoktetes pak při tom zachoval též svoji povahu. Rovněž tak co výsledku se tkne, Aischylos dal zpola přímluvou, zpola nutností svému Filoktetu vydati luk, Euripides vylíčil, jak Filoktetes z vlastněctví se obměkčil, ale u Sofoklea zápletk

dramatická byla tak stupňována, že deus ex machina (a k tomu jaký!) byl tu jediným vhodným rozluštěním, jak též p. spis. právem uznává. Mohlo však se odkázati k pěknému, byť i staršímu výkladu Kolsterovu (Progr. Meldorfský 1844).

Jiná přednost Sofokleova dramata jest chor, jenž, jak dobře p. spis. podotkl (str. 12), i přirozeně volen jest i má dost důležitou úlohu; naproti tomu volba jeho a úloha i u Aischyla i u Euripida málo jest zdařilá.

Jinak nemáme k pojednání tomuto připomenouti než to, že při konstrukci Euripidova Filokteta jest rozhodujícím (aspoň pro druhou část), komu přiřkneme známý zlomek 793 N. Obyčejně se soudí, že jsou to slova Odysseova, p. spisovatel klade je dle Cic. de or. III, 141. v ústa Filoktetovi (str. 7 a pozn. 16.), čímž arcí dálší postup dramata vypadne jinak. Budiž; jen nesmíme pak činiti výtku těm, kteří pokládají jej za výrok Odysseův, že by „zmatek v ději nastal, kdyby Filoktetes uprostřed sporu poznal najednou Odyssea“ (str. 8); neboť nevím, zdali právě ona scena touto zvýšenou pohnutostí a tragičností neodpovídala by více způsobu Euripidovu a zdali není ono Ciceronovo „ille“ nepřesné. O tom, že složil Sofokles ještě jiného Filokteta, jehož děj odehrával se v Troji, nečiní p. spis. zmínky.

Nezamlouvá se nám transkripce Chrysostomos, Dión, Filoktétés, Ílion, Íl. (= Iliada), Chrestomathia, psychologický, drama a pod. Jinak sluší pojednání tomu i pro pečlivost i jasnost výkladu vzdáti chválu.

F. Čáda.

Josef Mach: O pořádku olynthských řečí Demosthenových. (XIXtý program c. k. vyššího gymnasia slovanického v Olomouci. Vydán ředitelstvím ústavu na konci šk. r. 1888.) Str. 26.

Pojednání toto obírá se odbytou, tuším, již otázkou o správnosti pořádku Libaniova proti Dionysiovu. Ve snadně ovšem polemice, ale důkladně a živým slohem psané, vyvracejí se tu důvody Holzingerovy, hlásané v „Beiträge zur Erklärung des Demosthenes“ roku 1856 a Rauchensteinovy v disertaci z r. 1821 hlavně na základě Westermannovy práce z roku, nemýlím-li se, 1830. Dodám-li, že literatura citovaná jde nejdále do roku 1874 (Purgaj), pochopí snadno čtenář, že tu nenajde nic nového, a to hlavně proto, že o otázce celé těžko co nového podati. Dionysiovo mínění vzniklo, jak ukázal Hartel, kombinací na základě zpráv Filochorových, a již za starověku Kaikilios z Καλή Ἀκτῆ se mu opřel (schol. in Dem. p. 70, 1 nn. Dindorf). Když již p. sp. si zvolil k uveřejnění thema o pořádku řečí olynthských, čekali bychom, že se zmíní také o pořádku *α ο*, její prvý zastával Stive, čekali bychom to tím spíš, ježto Purgaj, kterého p. spis. uvádí, k témuž mínění se kloní. R. 1888 by též

již mohlo býti dotčeno pořádku Ungerova („Zeitfolge der 4 ersten demosth. Reden gegen Philipp“ v Sitzber. d. Münchener Ak. d. W. 1880) II. ol. I. ol. I. Filip. a III. olynthská, proti němuž psal Baran ve Wiener Studien VII, 190 nn.

F. Čáda.

Jaké působení jeví záliba v řečnictví na Homera.

Úryvek z delší práce. Píše *Frant. Jelínek*. Výroční zpráva c. k. stát. vyššího gymnasia v Litomyšli. 1890. 34 str.

Pojednání není dosti přehledně sestaveno, aby na otázku v nadpise obsaženou odpověď vysvitla jasně. Spis. některé věci označuje přímo jako následky působení záliby v řečnictví, ale o mnohých pojednává tak neurčitě, že jenom z toho, že objevuje se v pojednání tak a nejinak nadepsaném, za následky onoho působení je pokládati můžeme. Je to tedy vinou spisovatelovou, že možno něco vykládati po případě jinaké než snad sám mnil. Pokud jsem za těchto okolností seznati mohl, shledává spisovatel vliv záliby v řečnění u Homera v tom, že vůbec velmi rád řeči užíval (str. 3), tak že i celé debaty vypisuje (str. 13), že řečmi charakterisovati hleděl své hrdiny (str. 5 a 13); dále jest prý pozorovati zálibu tu i „z oné veliké a všeliké rozmanitosti řeči a způsobů Homerova se projadřování“ (str. 14), jako ve vyskytování se sarkasmu, líčení názorného, v užívání případných metafor, metaforických výrazů, přirovnání, allegorií a tům pod. (str. 17), konečně v užívání vidův a rhetorských obrátův (str. 20), takže Homerova záliba v řečech vytvořila si i zvláštní formalismus (str. 34 konec). V podrobnostech jest dosti myšlenek dobrých, ale ještě více nepochopených a zastaralých; celkové pak stanovisko, pokud totiž z neurčitých jednotlivostí poznati lze, je pochybeno.

Ať spis. považuje Homera za básníka umělého anebo Ilias a Odysseu za zpěvy lidové, nikdy nesmí se na ně to měřítko položit, jako na plody pozdější literatury umělé. Na všechno básnické tvoření mají sice vliv okolnosti podmiňující duševní byt národa, ale ten vliv podle stupňů vývoje bude zajisté rozdílný a musí se jinak odhadovati u Sofoklea anebo Vergilia a jinak u Homera. V tom, tuším, shodneme se všichni, aniž bychom věc po psychologicku rozebírali. A tu myslím, že spis. nakládá s Homerem jako s nějakým básníkem pozdějším, zapomínaje, z které doby vývoje Homerovy zpěvy pocházejí, a nedbaje, že každým způsobem jest tvorba jejich básnická bližší zpěvům lidovým než umělým pozdějším. Byla-li záliba v řečnění charakteristická národu řeckému (str. 1.), pak ovšem musí jeviti se ve zpěvech homerických, dejme tomu asi tak, jak to spis. na též stránce vykládá, ale naprosto nelze se domnívati, že Homerovo umění řečnické záleží ve výtečném charakterisování osob řečmi (str. 5.). Jestliže

spis. připouští, že zpěvy Iliady a Odysseie mají více původců, bude mu to ihned pochopitelným; avšak i v jiném případě ráz zpěvů těch jest proti takovému domnění. Homeros charakterizuje hrdiny své skutky, sloh však jejich řečí je vůbec týž jako v celé básni, není přiměřován charakteru hrdin mluvících, nýbrž mluvenému obsahu. Jako my jinak prosíme lidi, jinak modlíme se k bohům, jinak nařikáme, jiných slov ve hněvu, jiných v úzkosti, jiných v nadšení užíváme, jinak hovoříme s představeným, jinak s podřízeným, tak také hrdinové Homerovi. Agamemnon jinak odbývá Chrysa, jinak vyhrožuje Achilleovi, jinak přemlouvá k návratu, jinak běduje nad poraněným Menelaem, jinak povzbuzuje k boji, avšak jako Agamemnon mluví i Odysseus i Achilleus za stejných okolností a tak by mluvil každý Řek. Není nesnadno to, čím spisovatel tvrzení svoje opírá, ve smyslu našeho mínění vysvětliti. Odysseovi prý básník přičinil jasnost a pochopitelnost myšlenek, a pro tento způsob je velké váhy kontrast, jež prý v řečech jeho všude nalezáme. Ale takových kontrastů, jaké spis. na doklad uvádí, je u Homera velká řada i v řečech jiných osob i v líčení vůbec. Vzpomeňme na př., kolik kontrastů je na počátku zpěvu VI. ve slovech, jimiž básník provází pád Asyla, jimiž dále Agamemnon Menelaovi brání, aby nepříteli neživil, jimiž Hektor vypisuje osud manželky po své smrti. Vizme, jak mluví Agamemnon ve IV. zpěvu (336 a n.) atd. Sám spis. podotýká, že také Diomedes užíval protiv, ač s rozdílem — než o rozdíl není asi nikdy zle. Věc mám za tak jistou, že netřeba více příkladů vylédati mimo tyto, jež mi maně napadly.

„Poetickost“ povahy Achilleovy, jež zálibu měl v hudbě a činy hrdin opěvoval, vidí spis. charakterisovanu tím, že užívá často dokladů z pověstí, čímž liší se prý od Nestora, jež vybírá příklady z vlastního života. Avšak ty příklady v řečech obou reků jsou básnickovou zásluhou nebo vinou, jež jich užívá, kdekoliv se mu příležitost naskytne, dada se unášeti mechanickým přibojem reprodukujících se představ, jež nedovede ovládati tak, jak básník umělý vyššího stupně vývoje je ovládati má. Vlastností homerského a epického slohu vůbec jest ona pohodlná rozvláčnost a hovořivost, se kterou se básník zastavuje u každého předmětu, aby pověděl, co o něm ví, bez ohledu na postup děje. Odtud ta častá přirovnání, odtud ty podrobné popisy zbroje, odtud také ty reminiscence z minulosti u reků starších a reminiscence z pověstí na místech případných. Ovšem je jest to vždy psychologicky pravdivě podáno. Najdeme je tedy nejvíce u Nestora, jež je nejstarším hrdinou, ale také u Priama, Foinika, Eumaia, u Diomeda, jež v VI. zpěvu Iliady při zmínce o Lykurgovi ihned jeho osud poví, u Glauka, jež se dá uprostřed vřavy válečné do vypravování příhod Bellerofontových, a jinde a jinde.

Rovněž je známou a nepopíranou vlastností díkce homerské užívání metafor, metaforických obrazů a přirovnání; že jich spis.

vidí tolik v řečech Achilleových, jichž vzletu a nadšení se tolik podivuje, to způsobila jeho snaha vypátrati nějaký doklad tvrzení, že ideálnost a poetickost povahy jeho i v řečech se obráží. „Tolik vzletu, vznešenosti a nadšenosti nenalezáme u žádného jiného řečníka ani tolik poetické názornosti!“ A přece najdeme obrazy a vzletná rčení všude; viz na př. řeč Alexandrovu v III. 58 nás., nebo řeči Odysseovy v Od. VI. a VII. Zvláštním způsobem pozoruje spis. příbuznost v řeči Foinikové s Achilleovými, jehož byl učitelem; dokladem má býti „poetická“ personifikace proseb (*Avat*)! Ale hned potom musí přiznati příbuznost zase s Nestorovým řečněním, ježto také Foinix rád připomíná události z vlastního života.

Z těchto ukázek je patrné, jak spis. na řeči v Iliadě a Odyssei pohlíží; myslím, že je také dosti patrné, jak neprávem do nich vnáší, co si sám vymyslíl.

Další část pojednání je podivuhodná tím, že působení záliby v řečnění ukazuje se na věcech, které od jakživa za charakteristiku poetického slohu slouží. Podle výkladu spisovatelova by podstata básnického slohu vůbec byl rhetoricismus. Je-li Homeros nedostizitelným mistrem líčení názorného, je-li líčení jeho často dramaticky živé, že předměty jeho líčení zdají se nabývatí života a duše, je-li verš I. 53 *ἐννήμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ὄψετο κήλα θεοίο* a jemu podobné důkazem vlivu oné záliby, anebo užívání přirovnání, allegorií, metafor atd. — pak ovšem je básnění a rhetorika jedno, a se spis. o tom se dohodovati bylo by zbytečno.

Jak již podotknuto, snad to spis. jinak mínil, ale pak to ovšem měl také jinak říci. Sloh pojednání je vůbec nejasný, častým citováním prázdných veršů pferývaný. Mnohé výroky znějí neurčitě, a snadno bychom našli ve slohu spis. více kontrastů než on v řečech Odysseových, jenže takových, které myšlenku zatemňují.

Pili však a svědomitostí, s jakou doklady sestaveny jsou, dále znalosti literatury o rhetorice řecké jednající nelze upříti uznání. V pokračování slíbeném, kde nebude snad spis. státi na stanovisku pochybeném, přijdou tyto dobré vlastnosti zajisté více k platnosti.

Frant. Krejčí.

Marka Tullia Cicerona Kato starší čili o stáří.

Přeložil a úvodem i poznámkami opatřil *Ant. Kvapil*. V Praze 1890. Nakladatel M. Knapp, knihkupec v Karlíně.

Úvod je dosti dlouhý; suchý výčet spisů Ciceronových mohl býti vynechán a leccos mohlo býti přesněji stilisováno (na př. str. 13. C. napsal . . . ve formě rozmluvy, tedy nikoli způsobem přísně vědeckým). Překlad je většinou doslovný: není prost poklesků (*aequalis* = „sourozence“, str. 53. *usque ad Plaudite veniendum est* = „až pochvaly dojde“ jsou z nich nejzávažnější),

není bez latinismů, ale čte se ještě dosti dobře a celkem uspokojí. Slabé jsou překlady hexametřů; že pak bacchie přeložil přízvučným jambem, chváliti nelze. Z poznámek celkem správných leckterá mohla býti vynechána a přece by čtenář porozuměl dobře obsahu knihy. Podivné je, že překladatel nepřihlížel k vydání Mikendovu, z něhož by leccos i v úvodě (na př. na str. 13. o době, kdy Kato sepsán) i v překladě byl mohl opravit.

P. Hrubý.

Федеративная Эллада и Полибий. *Θ. Γ. Μιστσενκο.*
 Москва. 1890. 243 str. 1 rubl.

Historik Mahaffy (v díle svém: *Greek life and thought from the age of Alexander to the Roman conquest.* London 1887) náříká si, že doba sklonku samostatnosti Řecka poměrně od historiků se zanedbává. Miščenko *) přidává se k tomuto stesku a vytýká nad to, že historikové při líčení doby oné budují hlavně výklady své podle tvářnosti a poměrů dob dosti pozdních; i pokusil se ve zmíněném pojednání, jež napsáno bylo jako úvod k překladu Polybiových „Všeobecných dějin,“ kterého první díl již vydal, o vylíčení doby úpadku Řecka dle pramenů nejbližších, především Polybia, Plutarcha (zejm. živ. Filopoimena) i nápisů zachovaných. Především proto krátký náčrtek o životě Polybiově a poměru jeho k jiným řeckým historikům, nastiňuje rozervanost politickou Řecka za doby diadochů a za následujících časů a zasahování cizích vlivů v osudy Hellenstva, rozvíjí obraz hnutí foederativního v Řecku a pak obšírně vylučuje vznik a rozvoj spolku aitolského (str. 85. až 161.) a achajského (str. 161—243.). Těm, kdo v otázkách těchto pracujících, lze doporučiti přehledné stati M.-vy, poněvadž starší literatury si velmi bedlivě všimá (méně nejnovější) a málo domněnkami doplňuje zprávy starověké. Leccos mohlo důkladněji býti prozkoumáno; tak na př. datování života Polybiova bez dalšího odůvodnění klade v léta 210—128, čemuž po bádání Ungerovu a j. těžko lze přisvědčiti.

F. Čáda.

Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Alterthumskunde von *Berthold Delbrück.* Des XI. Bds. d. Abh. d. phil.-hist. Cl. d. K. Sächsischen Ges. d. Wiss. No. V. Leipzig bei S. Hirzel. 1889. Lex. 8°, str. 228 (= 379—606).

*) F. G. Miščenko vydal již celou řadu filologicko-historických prací zejména o Herodotovi, Thukydidovi, Strabonovi; mimo to psal o Aischylovi, Sofokleovi a Aristofanovi („Oblaka“), přeložil známé pěkné, ale nesouměrně pracované kompendium starožitností římských od Bouchez-Leclercqua a podal přehled řecké literatury filologické v Rusku za léta 1882—1883.

V době, kdy studium rodinných a sociálních poměrů soudobných i dřívějších se pěstuje měrou tak utěšenou, přichází monografie tato jako na zavalanou. D. vytkl si za úkol sebrati jména příbuzenská, běžná v různých jazycích indoevropských, stopovati pokud lze jejich etymologickou souvislost, konstatovati, která ze jmen sem slušících jsou původu prajazykového, a rekonstruovati tak názory o příbuzenství z doby jednotného spolužití prakmenu indoevropského; výsledkům těmto dáváno všude pozadí náležitě z výsledků, jichž posud se dobrala věda, obírající se vývojem rodinného žití vůbec. Vedle této hlavní, jazykové části (30 až 161) obsahuje kniha ještě úvod o rozsahu pojmu *příbuzenství*, o ceně etymologie, o srovnávací archaeologii, pramenech atd., pak ke konci (mimo ukazatele a p.) část věcnou, věnovanou některým otázkám, týkajícím se rodinného života staroindického: jednáno zde o poměru muže a ženy vůbec (o polygamii, polyandrii, o věrnosti manželské, o provdávání vdov) a o pořadu rozličných stupňů příbuznosti dle vážnosti (1. o pořádku, v němž se jednotliví členové rodiny mají pozdravovati, o uctívání hostí, o délce doby, po kterou rodina po úmrtí některého člena je nečista; 2. zvláště o otci a matce, o nejstarším bratru, o bratru otcovu a matčinu).

Spis D-ův lze s nejlepším svědomím doporučiti každému, kdo o věcech, jimž jest věnován, dojíti chce nějakého poučení. Nesprávného ztěžka tu něco najdeš: uvedl bych leda, že na str. 83. stind. túč- tóka- se etymologicky srovnává s ř. *τέρορ* (!)*. Ovšem by snad bylo bývalo lze ledacos uvést, co marně v knize D-ově bychom hledali. Nelze upříti, že spis je poněkud nejednotný i neúplný. Nehledíme k tomu, že věcná část věnována jest jen Indům: byli bychom vděčnější, kdyby thema zde obrané bylo provedeno všemi větvemi indoevropskými, ale musíme při dnešním stavu vědy býti vděční i za tento exkurs, věnovaný větví jedině a podávající bezpečné výsledky, čerpané z největší části z indických gr̥hjasūter. Ale část jazykovou byli bychom si přáli bohatší, a vyplnění tohoto přání ani by nebylo bývalo tak nesnadné. I zde jeví se D. v první řadě jako zkušený znalec vědň, který dovede poučiti o mnohém i čtenáři, jemuž literatura vědecká není cizí (tak na př. velice pozoruhodny jsou některé jeho výklady synonymické). Velmi hojného a podrobného poučení dostává se nám i o řečtině; ale jak otčímsky zachoval se D. na př. k jazyku avestskému, jehož snad přece při všech záhadách avestských nebylo třeba odbývati pravidlem několika řádky, kde sanskrťu nebo řečtině se dostalo po několika listech. A vůbec bychom si byli přáli jakousi historii indoevrop-

*) Prof. Ludwig srovnává právem tóka- (prv. vl. *semen virile*) s lit. *táukas taukaĩ*, slv. tukъ. Sem patří asi i lot. *tukas dzert die Entbindung einer Sechswöchnerin feiern* (Ulmann).

ských jmen příbuzenských od nejstarších známých dob do dob dnešních: historie takováto, jaká pro všechny obory jazykozpytu musí být konečným cílem, na úzkém poli, jež D. ke zpracování si vybral, byla by se dala zbudovati, ať už nějaký detail by mu byl ještě ušel. Takto se D. pohybuje pouze asi na onom poli, jež repraesentováno jest n. p. Brugmannovým Grundrissem: neúplnost zde jest nutným průvodcím nehotovosti a roztrfštěnosti vědy, obírající se vývojem jazykův indoevropských, ale nejednotnost stanoviska bije velice citelně v oči při čtení spisu D-ova, kde čtenáři neodbytně se naskytá oprávněná otázka, proč nesledován na př. na půdě indické vývoj jmen příbuzenských ani do stadia středoidického, prakrského (jehož historie počíná se přece o staletí před dobou, z něhož pochází na př. epos indické, jež D. respektuje), nemluvě o stadiu novoidickém, když vývoj jich sledován na př. ve slovanštině (opět jenom v některých jazycích) nebo litevštině až do slov cizích, vniklých v jazyk v dobách často notoricky velmi moderních? To však jest přání čistě subjektivně, jehož vyslovením nemíním ubírat ceny spisu, o němž referuji.

Program, jež sobě D. sám vytkl, provedl s velikou úplností (ač jak řečeno, některé části jeho propracovány jsou mělčeji než jiné). Jenom tu a tam pohřešil jsem něco, co by byl D. i dle svého programu uvést měl; tak na str. 83. důležité vědecké slovo *ápatja-m potomek, potomstvo*, na str. 153. nebo 158. srovnání lot. *znúts zel* s ř. *γρωτός*, s nímž se kryje od hlásky ke hláске; srb. *ljelna starě sestra*, bulh. *lejla teta* (str. 87) snad patří k lot. *lēls velký* (lit. *leilas leilus štíhlý*). K litevským jmenům příbuznosti přičísti jest ještě *boczius greis, grossvater* (Geitler, Lit. studien 80), *boczei tėvai, sentėvai* (Auszra 1, 36 *), srb. 3, 71. 166), *praboczei prosenei, sentėvai* (ib. 1, 16, srb. 64, 65. 66. 80), slova ovšem cizí, stejného původu se stsl. *bašta* atd. (Miklosich, Etymol. Wört. 8); rovněž cizí *pratkai předkové* (Auszra 1, 11. 29); dále *déverēne* (str. 153) *mannes bruders frau* (Kurschat); *moszėnas* (*moszėnas*) *vyras vyro sesers, szvogeris* (Auszra 3, 242 **).

V etymologizování vede si D. velmi strážlivě; uvádí (vyjma nešťastné *tōka-s — τέκνον*) etymologie vesměs shodné s dnešními požadavky jazykozpytu, chrání se i (dle zásad vyslovených str. 5. n.) smělého dohadování prvotního významu na základě pouhé etymologie (při lat. *avus* a slovech srodných na str. 104 nedovedl odolati tomuto pokušení); výklady jeho jsou logicky i stilisticky jasny: a tak nelze než s díkem přijmouti nový dar péra D-ova a přáti brzkého vyjití pokračovacímu pojednání, slíbenému na str. 4., jež má obsahovati výklad nejdůležitějších indoevropských (zvl. indických) označení rodu ve smyslu širším i užším a jednotlivých osob k němu patřících.

Josef Zubatý.

Františka Fénelona Příhody Télémachovy. Přeložil a pro četbu žákovskou upravil *Jan Ev. Hulakovský*. V Praze I. L. Kober 1888. (Bibliotheka mládeže studující, vydávaná péčí Ústředního Spolku učitelstva středních škol českých. Serie II., číslo 3. a 4.) str. 239.

Příhody Télémachovy bývaly a jsou snad až dosud jedním z děl, k nimž studující gymnasiální, překonavše první obtíže mluvnice francouzské, sahají, aby se uvedli do četby francouzské. Nejvíce asi při volbě té rozhoduje látka pro gymnasistu zvlášť zajímavá a týž důvod přiměl asi též pana překladatele, aby se překladu díla toho aneb spíše vybraných částí jeho podjal pro bibliotheku mládeže studující. Mohla by povstati pochybnost, lze-li jmenovati úplně šťastnou volbu díla, jehož více než polovici překladatel měl za nutno vynechati, nebylo-li by bývalo lépe rozhodnouti se pro dílo jiné, kratší ale úplné. Též o tom by mohl býti spor, nebylo-li vynecháváno přílišně i tam, kde obsah neposkytoval pranic závadného ani nudného, avšak ve věci té rozhodují mnohdy činitelé, jimž překladatel i proti vůli své bývá podroben, totiž aby objem se nestal příliš veliký a následkem toho cena příliš vysoká pro onen kruh čtenářů, na nějž se v přední řadě pomýšlí. Ostatně rozhodují o vhodnosti výběru v případech podobných ohledy subjektivně velmi různé, proto o věci té pomlčím. Avšak jinak má se věc v příčině oněch částí díla, jež přeložiti bylo uznáno vhodným: tu zajisté není příčiny, proč by překladatel neměl se přidržovati originálu a podati nám přesně smysl jeho, nevynechávaje ničeho aniž přidávaje a tím méně dávaje jednotlivým slovům aneb celým větám smysl docela jiný, než jim skutečně přísluší. Ve věci posledně jmenované podáno bude níže dokladů s dostatek, zde si všimneme především případů, kde jednotlivá slova bez patrného důvodu byla vynechána, čímž se smysl více méně značně pozměňuje. Cituji dle stránek a řádků překladu.

dormante 10. 24, *ainsi* 25. 1, *plus sûr* 51. 29, *devant eux* 57. 19, *trop* 69. 18, *de Mentor* 76. 14, *presque* 85. 3, 131. 15, *le sel* 101. 16, *magnifiquement* 107. 29, *rapides* 115. 6, *même* 121. 17, *dans un âge plus avancé* 127. 28, *comme* 129. 24, *avec beaucoup de peine* 130. 25, *les Bruttiens* 138. 7, *beau* 157. 22, *équitable* 167. 6, *ainsi* 167. 19, *un esprit chagrin* 170. 27, *de votre service* 171. 19, *avec douceur* 174. 18, *de ses travaux* 177. 20, *ne . . . que* 188. 10, *grossièrement travaillé* 188. 17; takové zkracování jest tím povážlivější 119. 25, kde jest sice vynechána věta, k níž se odnáší spojka „přece“, ale spojky té i po zkomolení textu původního užito: *Il est vrai, ma fille que Minerve défend le cœur de ce jeune Grec contre toutes les flèches de votre fils, et qu'elle lui prépare une gloire que jamais jeune homme n'a méritée. Je suis fâché qu'il ait*

méprisé vos autels, mais je ne puis le soumettre à votre puissance, což přeloženo: Jest pravda, dcero má, že Athéna ochraňující tohoto mladého Řeka připravuje mu slávu, jakéž nížádný mladík ještě nezasloužil, přece nemohu jej podrobiti své (!) moci.

Pokud vystihnout smysl originálu v případech následujících, pozná čtenář srovnáním překladu s připojeným textem původním: říkatí, co by ji pohnulo k útrpnosti 58. 29 *en ne lui disant que ce qui pouvait lui donner de la compassion*; — aby se věc ne vysvětlila 102. 5 *pour s'éclaircir*; — účastníci jejího ohavného zločinu 105. 4 *certains complices de ses crimes les plus affreux* (s čímž třeba srovnati 101. 7—8, kde se řeklo, že se s tím nesvěřila nikomu: *elle craignait de se confier à quelqu'un*); — nezůstalo, než co byl při svém narození obdržel od matky své Alkmeny 186. 14 *il ne lui resta rien de tout ce qu'il avait reçu, dans sa naissance, de sa mère Alcmené*; — ukojila 189. 21 *ne contentaient pas*; — Tritónové vedli koně a jiní třímali 67. 8—9 *les tritons conduisaient les chevaux et tenaient les rênes dorées*, tedy z týchž osob udělány osoby různé a naopak: starší lidu, z kterých záležela rada a kteří byli kněžimi 104. 23 *les chefs du peuple, les vieillards qui formaient le conseil et les prêtres de la grande déesse*; — neboť neštěstí své neseme a tím je rozmnožujeme 80. 10—11 *car le malheur dépend moins des choses qu'on souffre que de l'impatience avec laquelle on augmente son malheur*; — by opět k sobě nepřišel a ji též zahubití nemohl (po: obávajíc se) 102. 17 *dans la crainte qu'il ne revînt et qu'il ne voulût la faire mourir avec lui*; — slovem Idomeneus jest takového smýšlení, o němž s jistotou tvrdím, jak vy chcete, aby smýšlel 152. 22—23 *en un mot, Idoménée est dans les sentiments où je suis sûr que vous voudriez qu'il fût*; — podrobili se jeho lichocení 153. 22—23 *se soumettre par leurs caresses*; — Jako potřebí jest, bychom se vydali v rostoucí nebezpečí, tak neméně jest potřebí, abychom tím více dbali stále opatrnosti, čím větší se vyžaduje odvahy 165. 5—7 *C'est à mesure que la nécessité de s'exposer au péril augmente, qu'il faut aussi de nouvelles ressources de prévoyance et de courage qui aillent toujours croissant*; — Pakli však nebudou stejného s tebou smýšlení, zviš sám, co by nespravedливо bylo jim snášeti; proto uživej prostředku, bys sobě . . . ničím nezadal 165. 21—23 *Si au contraire ils ne sont pas assez raisonnables pour entrer dans vos sentiments, vous serez instruit par vous-même de ce qu'il y aura en eux d'injuste à souffrir; vous prendrez vos mesures pour ne vous plus commettre . . .*; — nenávidí podvodu, pozná-li jej a jedná vždy, jak mu srdce káže 167. 8 *il déteste la fraude quand il la connaît, et qu'il suit librement la véritable pente de son cœur*; — bylit potom čilejší a ku práci schopnější 169. 20—21 *ils (totiž les plaisirs) en étaient plus vifs et plus purs*; — chvála, kterou Filokleovi vzdávám, není podezřením

171. 16—17 *vous savez que je ne suis pas suspect dans les louanges que je lui donne*; — Nic snažšího se mu nezdálo, nežli uspokojiti Prótesiláa tím, že po usmrcení Filoklea oba společně budou moci se mnou dle libosti nakládati 173—174 *Timocrate ne trouvait rien de difficile pour contenter Protésilas avec lequel il s'imaginait me gouverner absolument après la mort de Philoclès*; — citě se s počátku pohnuta z vděčnosti (!) k Hégésippovi 180. 25 *Philoclès qui avait d'abord été attendri en reconnaissant Hégésippe*; — ježž vtr daleko odnáší 184. 17—18 *qu'il veut jeter loin de lui*; — krásnější nežli vlas Atyův nebo Ganymédův, který spálen byl na popel 202. 23 *ses longs cheveux noirs plus beaux que ceux d'Atys ou de Ganymède qui allaient être réduits en cendres*; — nemoha patřiti na plamen vystupující až k hvězdám a obklopující tělo Hippiovo 202. 28—29 *ne put voir la flamme pénétrer les étoffes qui enveloppaient le corps*; — cestou, která mezi spáleništěm ležení a velikým močalem se rozprostírala 201. 8 *entre le camp à demi brûlé et un marais qui s'étendait jusqu'à la rivière*; prudkost mé mladosti mne roznítla 201. 22 *il est vrai que ta fierté m'avait irrité: mais tes défauts venaient d'une jeunesse ardente*; — co mluvil o mém nepříteli 171. 11 *ce qu'il me disait contre son ennemi*; — Rozhněvaní bohové nepřejí mně, abych jej opět spatřil, aniž abych zvěděl, zda-li utonul a nemohl vrátiti se do Ithaky 125. 25—27 *Les dieux irrités ne me permettent pas de le revoir, ni de savoir s'il a fait naufrage, ni de pouvoir retourner à Ithaque* (tedy poslední věta platí rovněž o Télemachovi, ne o jeho otci); — abychom nebyli vydáni 22. 26 *qu'ils ne fussent trop exposés*; — nám (!) však záleží na muži 85. 21 *vous devez désirer un homme*; — co se prvního týká, že si (!) nepřejí nebezpečného kralování 87. 5 *pour l'un il ne lui souhaitait point les périls de la royauté*; — cestu, kterou jsme konali na Krétě 126. 18 *voyage que vous faites en Crète*; — majte se (!) za ztraceny 178. 26—27 *le voyant perdu sans ressource*; — mír a spravedlnost se na vás pomstí 152—153 *la paix et la justice seront vengées*; — at pomstí bezbožníka, který by se opovážil kdy jej rušiti 155. 19 *qu'ils la vengent* (sc. sainte alliance) *si jamais quelque impie ose la violer*; — kdyby bohyně nebyla mu připomněla Mentora, mluvícího k němu takto 168. 3—4 *si la déesse n'eût rappelé l'idée de Mentor, en lui disant*; — vodu hořkou, která se řinula do úst, do nosu a do uší 91. 22 *qui coulait de notre bouche, de nos narines et de nos oreilles*; — Narbal vládne s ním 107. 27 *Narbal gouverne sous lui*; — při obležení města Troje 126. 28 *avant le siège de Troie*; — právě když se vracel z Ithaky 146. 25 *comme il voulait retourner à Ithaque*; — následovali Idomenea po obléhání Troje 157. 1—2 *avaient suivi Idoménée au siège de Troie*; — raději bych sám umřel 47. 14

j'aimerais mieux qu'il me fît mourir; — nestarají se o pítí vína 116. 12 *ils n'ont garde d'en boire*; — délejš vše, co by mně náleželo 143. 14 *donnez tout ce qui est à moi*; — nikdy se nerozpakoval 147. 25—26 *jamais il ne faisait aucune redite*; — jimž vždy sloužím 43. 18 *que j'ai toujours servis*; — povinen jest 117. 22 *devra*; — jenž jest mi tak drahý a milý 99. 17 *qui me sera toujours si cher*; — ty jsi nás odzbrojil 154. 19 *vous nous désarmez*; — jsem se před ním skryl ve velmi hluboké jeskyni 184. 24 *je songeais à me cacher dans les cavernes les plus profondes*. V příčině jednotlivých slov jen některé důležitější případy: *la douceur* 17. 12 přičinlivost, 43. 16 upřímnost; *le pilote* 60. 19 správce lodi; — 61. 12; 90. 18; 117. 26 kormidelník ale též *celui qui commandait* 97. 21 správce lodi, *commande le vaisseau* 93. 11 lodivoda, kdežto *le commandant* 98. 21 velitel; — vystřící se přisnosti 104. 11 *recherches rigoureuses*; dle své šlechetné sprostnosti 89. 3—4 *avec une noble simplicité*, ale: jejich vzdělání jest veliké a že opovrhují sprostností 114. 7 *la leur* (sc. *politesse*) *est grande dans leur aimable simplicité*; — *des socs de charrue* 112. 14 přeloženo: kola při pluhu a *dont la garde était d'or* 195. 4 zlaté pochvy! Podobně neodpovídá textu původnímu: byvši podseknuta u kofínků ostrou kosou 73. 15 *coupé dans sa racine par le tranchant de la charrue*; *frugalité* 87. 22 šetrnost, *folle ambition* 88. 1 zpozdilá pýcha, *modération* 109. 10 skromnost. Tim, že se vyhýbá slovu *rade* a ztotožňuje je se slovem *port*, zaběhl překladatel do těchto odporů: hnal je vítr . . . do bezpečného přístavu 123. 18—19 *les fit entrer à pleines voiles dans une rade où ils se trouvèrent à l'abri et tout auprès du port*; — na téže stránce: když byli již v přístavu 123. 22 *quand ils furent dans cette rade* a: Na to hned vstoupili do přístavu Salentského 124. 5 *Aussitôt ils entrèrent dans le port de Salente*; — o jeho nezištnosti a o jeho dobré vůli 173. 1—2 *de son désintéressement et de sa bonne foi*; — nad bělavými vlnami 67. 1 *des eaux paisibles*; seděli . . . tiše 78. 8 *immobiles*; — nečiní je ni neumělými ni bezstarostnými 107. 21—22 *ne les rend ni indociles ni insolents*; — *troublé* 109—110 pomatený, 128. 12 zakalený, po obakráte o obličejí; — co však mohou znamenati ona první (!) slova 130. 8—9 *mais que peuvent donc signifier ces dernières paroles*; slova ta, jež se mají přece opakovati doslova, znějí na prvním místě 129. 22: „ty uzříš“ ale 130. 9: „ty uvidíš“, v textu původním ovšem na obou místech „tu reverras“; — národ to zistný 151. 10 *nation insensée*; — ještě podlejší a nerozumnější 177. 28 *plus lâche et plus impudent*; — ó podivuhodná jeskyně 181. 10 *aimable grotte*; — tím, co ke mně mluvil 26. 24 *à mesure que ce sage ami me parlait*; — vidím břeh dosti vysoký a (!) rovný 123. 4 *je vois au contraire une côte assez relevée mais unie*; — může se člověk snadno poté-

šití, jestliže vrásky se vtačí do obličeje, že za to (!) srdce se cvičí a tuží ve ctnosti 127. 3—5 *pendant que le cœur s'exerce et se fortifie dans la vertu.*

Jako vynechával překladatel, tak někdy též přidával; hlavně se to stávalo tam, kde značná část originálu byla vynechána a kde, aby souvislost nebyla přerušena, jest podán jakýs takýs obsah toho co vynecháno, tak 26. 7—8, 95. 19—22, 168. 22—24, 175. 8—10, 180. 22—24, 182. 16—17, 213. 11—13, 18—20, 214. 18—20, 221. 5—7, 222. 23—24, hlavně pak upraveno jinak než v originále vypravování o tom, kterak byl jedem napuštěn šat Herakleův 183. 23—28 a 184. 2—10; mnohdy přidána jsou jen jednotlivá slova, tak 57. 22 bez úrazu, 115. 2 o krádeži, 173. 19 arci, 195. 16 starší a silnější, kdežto originál má pouze: *d'un âge plus avancé*, ano 214. 6 vlončila se poznámka o Venusii: „rodiště básníka Horátia v Apulii“ do samého textu; taktéž se naprosto nehodí výraz: jehož Narbal pocítil (!) svým přátelstvím 99. 6 *que Narbal prit en amitié*, poněvadž může-li se o „pocítě“ nějaké mluvíti, jest poeta ta spíše na straně Narbalově než Télemachově. — P. překladatel cituje v předmluvě starší dva překlady díla Fénelonova od Javůrka a Zieglera a nelze upříti, že překladu poslednějšiho dosti často užil; nemá tím býti vyslovena snad výtka nějaká, ačkoliv by slušelo alespoň několika slovy poměr ten objasniti. Ano jest litovati, že překladu toho nebylo užito měrou ještě rozsáhlejší, ježto by se tak p. překladatel byl vyhnul větš částí nedopatření, o nichž výše zmínka se stala, tak ku př. 76. 17 ranám, kteréž na mne dorážely, Ziegler správněji: kteréž by mne byly dorazily (*dont j'aurais été accablé*), 98. 19 očima se ho tázal, Z. tázal se jeho očí (*il consultait ses yeux*), 168. 15 Mentór veda společně s králi spojence, vzdaloval se od města, Z. Idomen a Mentor provázeli do pole spojené krále, kteří se ode zdí městských vzdalovali (*Idoménee, avec Mentor, conduisaient dans la campagne les rois alliés, qui s'éloignaient des murs de la ville*), ovšem že na druhé straně byl chybný překlad Zieglerův často příčinou chyb i v našem překladě.

Také v příčině poznámek by se mohlo ledacos namítati, tak ku př., že některé jsou v poměru k jiným příliš krátké, tak 226. 12 Kirké, 230. 1 Kronos, 234. 3 Narkissos. Avšak to by vedlo daleko a mínění o vhodnosti té oné poznámky mohou býti velmi rozmanitá. Některé jsou převzaty více méně doslovně z Zieglera tak 225. 2, 227. 18. 19. 20. 22, 230. V. 3, 232. 11, 235. 4, 236. 6 (Ajax), 237. 8, 239. 1 (Acherontia). Ostatně se vloudily i sem některá nedopatření, tak zejména v poznámkách ku knize deváté tím, že na str. 123 poznámka k Salentu ¹ (chybně místo ⁴) odpadla, neshoduje se ani jediné z následujících čísel; tamtéž schází též poznámka k jménu Mínos, ačkoliv se k ní 127. 28 poukazuje číslem ⁴. Rovněž marně bychom hledali poznámku „⁵“ k ochranným bohům 131. 12—13. Poznámky ku

knize XIII. jsou zanešeny pod XII. a 171. 15 místo „²“ čti „³“. 184. 11 schází odkaz k poznámce pod „²“ a taktéž 185. 13 u lva Nemejského pod „³“. Vzhledem k nahrazení jmen originálu „Mars et Bellone“ slovy „Arés a Eris“ 151. 29 bylo by bývalo také na místě učiniti poznámku o těchto božstvech. Při tom nelze potlačiti poznámky, že p. překladatel, byť mu i nemohlo se upříti právo dáti jménům vlastním jich řecký tvar, někdy snad poněkud šel v tom příliš daleko: proč ku př. houževnatě se držeti slova „Moiry“, užívá-li o furíích, erinyích slova „vzteklíce“? 228. pozn. 1 m. Olympských čti Olympijských, tamtéž pozn. 2 m. za nohu čti za nohy, 229. pozn. 3 m. beránka čti berana.

Celkem lze shrnouti úsudek o díle našem v přání, aby zejména překlady určené pro mládež studující se pořizovaly s největší bedlivostí a přesností, tak aby smysl originálu jak v celku tak i ve všech jednotlivostech byl vystihnut. Tím není ovšem řečeno, že by se mělo překládati otrocky věrně, ale odchylek výše citovaných zajisté nikdo nepředpojatý schvalovati nebude.

Jan Urban Jarník.

Die lexicalische urverwandschaft des baltoslawischen und germanischen von Dr. C. C. Uhlenbeck. Leiden, Blankenberg & Co., Leipzig, K. F. Koehler 1890. 8°, str. XII a 52, c. 2 mk.

Spisek nehrubě cenný. Účelem jeho jest, podati soubor „něch slov, jež od pradávna jsou společna baltoslovanským a germanickým jazykům“ (str. IX); spisek přítomný jest pak již opraveným a doplněným vydáním dissertace psané jaz. nizozemským a vyšle r. 1888. Spis podobného účelu po jiných podobných pracích již dávno známých (zejména po příslušných částech Fickova srovnávacího slovníku) by měl oprávněnost jenom tenkrát, kdyby byl vůči nim pokrokem: čekali bychom zejména, že poučení, obsažené ve spisech starších, rozmnoží, čerpaje z hojných pramenů lexikálních, v posledních letech uveřejněných, hledaje nové etymologické výklady a stavě výklady dřívější ve světlo nových výzkumů jazykozpytných. Kdo toto očekáváš, nenamáhej se čtením spisu U-ova; neobracej se k němu však ani, kdo bys potřeboval přehledného a spolehlivého souboru všeho, co vykonáno jinde na poli baltoslovansko-germanské etymologie. Není hned tak druhého spisu, jenž by vržen byl ve svět s tak urážlivou nonchalancí, jako spisek U-ův.

Chyb, jež mu lze vyčísti, jest celá řada. Tak velikou neúplností, nepropracovaností, jevíci se ve spise přítomném, ze kterékoli strany naň pohlédneme. Nedostatky sem sluší vyčítáme U-ovi nejvíce: kdyby byl práci své věnoval jen trochu náležitě

píle, mohl se jich vystříhati. V uvádění střídných slov „obmezil se“ U. pravidlem na starou slověnštinu, litevštinu, gotštinu s jedním nebo dvěma dialekty germanskými atd. (str. IX). „Obmezení“ toto je pochopitelné konečně, jde-li o slova, zastoupená ve všech dialekttech: pro úsporu místa možno se spokojiti na př. údejem stsl. *v l z k z*, got. *vulfis*, a neuváděti všech střídných slov slovanských a germanských, ačkoliv při jazycích lexikálně tak různých jako je na př. litevština s lotyštinou vždy by bylo na místě, poučiti čtenáře, je-li to či ono slovo jich společným majetkem či nic. Ale neúplnost tato stává se chybou, jakmile jde o věc zastoupenou v některé jazycové větvi pouze v jazyce, jehož jinde v první řadě nedbáno. Tak na př. hned na str. 2. u lit. *mérkti* bylo uvéstí shodné významem č. *mrkati* nsl. *mřkati*, které U-ův pramen pro slovanštinu, Miklosichův etymol. slovník, přece uvádí (str. 191). Proč zejména lotyštiny tak málo zde dbáno, dovedeme si vyložití jen tím, že — již předchůdcové U-ovi lotyštiny málo dbali; proč nepocítil U. trochu ctižádosti, aspoň tímto směrem vědě něco nového najítí, je věru tím nepochopitelnější, že máme od r. 1872 lotyšský slovník každému lehko přístupný, jenž při všech nedostatcích úplnosti daleko předčí nad slovníky litevské. Ani na př. u stsl. *złato* (str. 6) neuvádí lot. *zėlts* (užívám pro lotyštinu českého pravopisu, protože Lotyši sami posavadní pravopis uznávají za nevhodný, ač reformační jich pokusy nevedou posud k výsledkům životnějším), bezpochyby proto, že u Ficka (II, 551) a Miklosiche (str. 400) schází. U slov. *veprь* (str. 7) měl uvéstí lot. *vepris*¹⁾, uvedené již na př. u Miklosiche (str. 381) atd. Co se litevštiny týče, zdá se, že U-ovi zůstaly neznámý velehojně a veledůležitě doplňky ke starším slovníkům, čerpané ze starších spisů i z ruskolitevských dialektů, jimiž v posledních desetiletích stále se rozhojňuje materiál k etymologickému srovnání litevštiny. Ani slov tak význačných, jako je družina slov *nepotis*, *neptis* „vnuček, vnučka“²⁾, jež z části jsou známa již od 8. sv. Kuhnových Beitráge, si U. nevěštl (str. 20). Ale i ze slov litevských dávno známých a často dávno s jinojazyčnými srovnaných U. přes tu chvíli dává některé pohřešovati: tak u stsl. *tetrėvь* (str. 8) bylo uvéstí lit. *teterva* atd.; u stsl. *uj* neuvedeno lit. *avynas* „ujec“ (str. 19); na str. 34 ani čtenář se nedovídá, že má litevština také *negaci ne*. I z jiných jazyků neuvedeno často, co dávno již poznáno za srodné; dokladů neuvádím (možná, že bychom uvedli něco, co U. zámysla vynechal) mimo jediný, který nevyčítáme U-ovi, poněvadž důležitou tuto etymologii přehlížejí vůbec

¹⁾ Ulmann slova toho nemá; mimo starší slovníky zaručují jeho existenci na př. Jurra Neikena stahsti, I, 72 (*wepri*), 102 (*weprens*), Austrums V (1889), 219 (*wepri*).

²⁾ Doklady novější jsou *nepoczci* (*anukai*, *waiku waikai*) Auszra I (1888), 6, *nepoczius* (*vaiku vaikus*) 213, *neptei* (*vnučce*) 202.

valy (3 případy s *εἰ κεν*). Z toho vyvinuly se věty očekávací, dílem (65 z 257) ještě parataktické, dílem (15) hypotaktické. Jestě pozdější stupeň jest, je-li věta s *εἰ, εἰ κεν* podmínkou, původně prae-positivní (88), pak postpositivní (62), nebo připuštěním (31). *Ei* bez *κεν* ve větách podmiňovacích jest antiquitou již u Homera (jen 3 případy).

F. Stolz: *Bausteine zu einem sprachwissenschaftlichen Commentar der homerischen Gedichte*. (Wiener Studien XII. 1890, 5—37.) Spisovatel, jenž na konci článku svého vyslovuje správné mínění, že bez důkladných vědomostí jazykozpytných každý výklad básní homerských zůstává jednostranným, podává zde komentář jazykozpytný k části *A* až do v. 83, který ovšem z části jest jen snůškou, ale velmi bohatou a kritickou názorů jiných. Výsledky: v. 11. *ὄ* = členu; vloženy a seřaděny všechny tvary slova *κάρη*; *Ἀγαμέμνων* dlužno se Sausurem odvoditi od **μέμνα* = skt. *mánman* = Sinn, Gedanke, Verstandnis (ne od *μένω* ačkoliv kmen *μεν* a složená slova změnila původní tvar **Ἀγαμέμνων*). *Κλυταιμίσση* jest tvar původní, odvozený od **κλυταιμίσσω* (= přijmí Tyndarea), a to zkráceno z **κλυταιμίσσωρ*. *ἔξ ἀπής γαίης* nezdá se = „ze zámořské země“, ježto Morea (dle výkladu Novořecka Sathasa) nepochází od sl. moré.

F. Vollbrecht: *Παιπαλόσις*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 I. 10—18.) Toto epitheton značí v doslovném překladu „vzhůru a dolů jdoucí, kolísající, houpající se“ a stává ve významu aktivním při jménech ostrovů, v passivním při výrazech: *ἀταρπός, ὀδός, ὄρος, σκοπιή*. Co do významu aktivního nevztahuje se na povahu půdy (nesprávně tudíž překládáno „skalnatý“), nýbrž značí dle V. celkový dojem, který každý ostrov činí na ty, kteří v blízkosti u něho na moři dlí anebo se plaví, zkrátka epitheton příslušící vlastně lodi dává se ostrovu. Ve významu passivním značí *παιπαλόσις* místa, na nichž brzy vzhůru brzy dolů se pohybujeme, na kterých kolísáme, kterých s těží lze dostoupiti. Překládá-li se „nescestný, neschůdný“, přenáší se příčina slovesa *παιπάλλειν* na jeho účinek, což ovšem úzce souvisí. V. jednotlivá místa, kde se *παιπαλόσις*; u Homera vyskytá, na tomto základě vysvětluje. V exkursu podává rozbor přirovnání *M* 167—172.

A. Ludwich: *Wie verstanden die Alten das homerische ἡεροφοίτις?* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. X. 657—667.) Významy epitheta toho jsou: 1. vzduchem procházející, táhnoucí; 2. v temnotě, mlze chodící; 3. z temna podsvětí přicházející; 4. v temnotě se blížící, nenadále se objevující. Všude tu jest *ἔννεον* = *ἀήρ*. Jindy bráno za základ *ἔαρ* = *γῆ*, tedy 5. po zemi chodící. Lze je též odvoditi od *ἦαρ* = *αἷμα*, takže změnou *α* v *ε* *ἡεροφοίτις* značí: 6. v krvi se brodící. Jiní konečně kladli *ἡεροφοίτις* = *σιεροπόσις* (*σίαρ* = *ἦαρ*), t. j. krev pijící a drželi to v textu. Je to však glossema.

Henri Weil: *Σύμπυκτοι ἄνθρωποι*. (Revue de philologie. XIII, 1889, str. 44—46.) W. opětuje své mínění, vyslovené již při kritice metriky Christovy (v Revue critique 1875. I, 150.), že známé „anapaesty zavité“, kterých užil Erekrates v parabasi komoedie Korianno, sluší považovati za složené z katal. dimetrů anapaestických (resp. paroimiaků) a tudíž měřiti zachované verše (u Hephaist.) *ἄνδρες πρόσσχετε τὸν νοῦν | ἐξερήματι καιῶ | συμπύκτοις ἀναπαιστοῖς* prý s takovýmto akcentem:
 — — — — — , — — — — — atd.

J.-B. Dutilleul: *Remarques sur les superlatifs formés par „per“*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 133—136.) Wölfflin (ve Philolog. XXIV, str. 163) dokazoval, že superlativní tvary předponou per- tvořené náležejí vulgární mluvě. D. doplniv jeho sbírku některými ještě doklady, dovozuje, že to platí sice u velikého počtu případů, avšak, že jsou přece některá adjektiva, jež superlativ s per- měla i v prose klassické. I uzavírá z toho, že pro některá adjektiva v době klassické vytvořily se doublety superlativu, jež se pak rozeznávaly i v některé nuanci co do smyslu.

O. Riemann: *Faesulas inter Arretiumque*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 132.) Praeposice *inter* jest jediná, jež v klassické prose se někdy takto klade mezi dvě slova souřadná. Děje se tak (leckdy i nutně) zcela důvodně, dle R-a, má-li se naznačiti skutečně prostředí (*inter* = franc. *entre*); chybně by bylo však *inter* klásti tak ve významu pouhého mezi (*inter* = fr. *parmi*), na př. *fici turbam inter fremitumque*.

O. Riemann: *Place de Que à coté des adjectives précédés de tam*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 85.) Proti Schmalzovi dokazuje, že Cicero, aspoň v řečech, připouští obojí vazbu i „*tot tam variisque virtutibus*“ i „*tot tamque variis virtutibus*“, docela pak se tu vyskytá jedině „*tantus tamque immensus*“ a „*tam insignis tamque atrox*“ a nikdy *que* nepřipojuje se v těchto případech k adjektivu.

F. Stolz: *Bemerkungen zu Scheindlers Lateinischer Schulgrammatik*. (Zeitschr. f. öst. G. 40, 1889, 495—503.) Fili není staženo z **filie*, *vires* nepovstalo z **vis-es*, *nýbrž* jest novotvar analogický (podle *glires*), *gen. fructūs* nepovstalo z *fructu-is* *nýbrž* z **fructeu-s*. Původní tvar *nom.* jest **avej-es* ne **avi-es*, **fructeyes* ne *fructu-es* (ač není-li tu položen *acc. *fructu-ns* za *nom.*), **forma-i*, **horto-i* nelze oddělití, *issimus* nelze vyložití z *ius-simus aui errimus* z **ersimus*; *sum, sunt, sim* nepovstalo z **esum, iubeo* ne z **iuhibeo*. *Vixi* od *viv-o* vyložití jest analogií *fixi* a *j.*, *ignosco* jest složeno s předl. *in*, *suffix part. pf. pass. *sus* neexistuje. Výklad Schmalzův *inter meā est*, jest nemožný, vycházeti jest od *rē* (*dat!*) *fert*. *Opus* = *gen.* od **ops* a původní konstr. jest *hic liber mihi opus est* = „*dieses Buch ist mir vom Nutzen.*“ *Ablat.*

povstal anal. slova *usus*. Dum nepovstalo z **dium*, nýbrž náleží ke kmenu pronominalnému *dv-a* = „in der Weile“.

J. M. Stowasser: *Die Bildung der verba desiderativa*. (Zeitschrift für öst. Gym. 40, 1889, str. 200—201.) Druhou částí sloves těch jest *ire*, prvou abstraktní substantivum v *akk.* (**partūr* [*am*] *ire*), celek jest analogií známého výrazu *ultum ire*.

Týž: *Procerus*. (ibd. 392.) *Procerus* povstalo z *pro ceris* („Kerl wie eine Kerze, kerzengrad“); srv. *sin-cerus*.

Týž: *Sarcire sarcina*. (ib. 598—599.) *Sarcire* pochází od *σάρξ*, znamenajíc „ránu zhojiti.“ Později přeneseno to na jiné předměty různé. *Sarcina* = *σάρκιος* značí původně tloušťku, pak břemeno.

Týž: *Die Verba auf . . . urrio ūrio*. (Z. f. ö. G. 41, 1890. 16—18.) *Koncovka* ta odvozena od *urere* (*lig-urire* = „leckbrünsteln“).

Týž: *Immo*. (Wien. Stud. XII, 1890 str. 153—155.) *Immo* = **inimo* rychle vysloveno *inmo* (od *em o*) = „ich nehme an, halt“ podle kontextu *an o* nebo *ne*, což se dovozuje na několika příkladech, hlavně *Plautových*.

Týž: *Persona*. (ibd. str. 156—157.) *Etymologie Gavia Bassa* (Gell. V. 7.) nemůže býti správná, ježto dle *Festa s. v. personata fabula* v obyčeji byla dřívě než *mask* užíváno bylo. *Persona* povstalo z *personatus* (v kterémžto hybridním slově *sonatus* = *sonatus*), = „přestrojený“, týkajíc se původně *kostymu*.

A. Miodoński: *Negotium-filius*. (Z. f. ö. G. 39, 1888 str. 102—105.) *Doklady a vývoj významu slova negotium* = *res*; výklad o užívání jeho o osobách. *Filius*, původně = „*der Säugling*“, také o mladých zvířatech se užívá, ač tu výraz jest *metaforický*.

J. Weisweiler: *Zur Etymologie des lateinischen Participium praesentis activi*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 XI. str. 790. až 796.) Za *participiální kmen praesentu ire* pokládáti slušno *ient-*. Také 3. osoba plur. předpokládá **ient*, takže *ient: eunt* = *sent* (dialekt.): *sunt*. *Adiektivum sons nelze* odváděti od neobvyklého *partic. praes. slovesa esse (sens)*, nýbrž v tom je *týž kmen*, jako v něm. *sunta (Sünde)*. — *Starolatiniské flexuntes nelze* pokládáti za *participium slovesa flexere*, nýbrž je to *zastaralé defectivné partic. denominativa flexuo (od flexus)*, tvořeně zcela dle *metuo, tribuo a p.* Z *flexuntes* snadno povstalo *synaloifou flexūntes*. — *Lucuns pokládá* *Curtius* za *particip. slovesa luc-ere*. *Tomu W. odporuje*. *Lucuns* jest *jméno látkové, značící jemné pečivo*, a má *původ svůj v řeckém γλυκός*. Že *γ* před *λ* odpadlo, toho jsou i jiné případy, jako při *lac (lac = γλακκ- γαλακκ-)*. *Původu tomu nasvědčuje i dialektické γλυκίνας (γλυκός?)*.

R. Menge: *Die Bezeichnung des reciproken Verhältnisses bei Caesar*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 IV. str. 265—274.) *Probrav mluvy Caesarovu Menge stanoví spůsoby, jimiž se vespolečnost v la-*

tině vůbec vyjadřuje. Jsou to tyto: 1. poměr vespólnosti se neznaznačuje, je-li sám sebou patrný; 2. zdvojí se pronomen: alter, alius, uterque, omnis, quisque; 3. zdvojí se substantivum; 4. zdvojí se substantivum a přidá se uterque; 5. uterque alterum, neuter alterum; 6. inter se (nos, eos, ipsos); 7. uterque inter se, ipsi inter se; 8. se, jestliže vespólnost z kontextu jde na jevo a podmět vespólného konání zájmenem ipse vytčen jest.

K. Brandt: *Zur Geschichte und Composition der Ilias. VII. Wappnung und Auszug des Achilleus in der alten μῆνις Ἀχιλλῆος.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889 IV. str. 233—246.) Z podobných důvodův, jako v předešlých svých pojednáních*), Brandt dokazuje, že partie T 42—356 jest dílem jiného básníka pozdějšího. Z počátku vyvrací námitky, jež činí C. Rothe ve své recenzi proti jeho theorii.

Amédée Hauvette: *La géographie d'Hérodote.* (Revue de philologie XIII, 1889, 1—24.) Sp. hledí vylíčiti, které vědomosti geografické měl Herodotos, jakou methodou si při bádáních svých vedl a jaké místo mu tedy přísluší v historii geografie. Proto nejprve vykládá o názorech Herodotových, pokud se týká umístění země ve všemmíru, pak o určení jeho vnějších mezí země, o rozdělení pevniny na Evropu, Asii a Libyi a konečně o základních rysech Herodotovy mapy světové, jakož i o počátcích geometrie fysikální. H. hájí Herodota zejména proti Bergerovi (Geschichte d. wissensch. Erdkunde d. Griechen I. Die Geographie der Ionier. Lipsko 1887.), ukazuje, že nejen správné obyčejně kritika Herodotova směřuje proti předchůdcům jeho ionským, zvláště Anaximandrovi a Hekataiovi, ale že i tu, kde s nimi souhlasí, Herodotos se postaral o lepší zdůvodnění svého mínění. Arci byl prost theorii mathematicko-filosofických o podobě a poloze zeměkoule (opak tvrdí Berger!) a opravoval i doplňoval předchůdce prostě na základě fakt (odtud H. zove methodu jeho „une sorte de positivisme géographique“), ale to jest předností spíše, než aby mu bylo vytýkáno. — (Mimoходом budíž řečeno, že Berger v II. svazku svého díla r. 1889. vyšlém si všiml toho článku H-ova (str. 25), ale neznal za potřebno opravití své domněnky.)

H. Meuss: *Die Vorstellungen von Gottheit und Schicksal bei den attischen Rednern.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889. VII, str. 445—476.) Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen Volksreligion. Řečníky řecké právem možno pokládati za prameny k dějinám řeckého náboženství národního, a to z té příčiny, že vzhledem k čistě praktickému účelu svých řečí volili zajisté jen takové názory, které byly ve shodě s přesvědčením lidu, k němuž mluvili a že jakožto mužové politiky a práva daleci jsou náboženské spekulace. M. pak podává zevrubně názory ty v době

*) Viz L. F. XVII. seš. 3. a 4., str. 315.

425—325 př. Kr. Předem zmiňuje se o představách o božstvu. Víra v bohy byla té doby všeobecná, také pověstem o bozích přikládala se víra. O podstatě bohů samé o sobě zřídka zmínka se u řečníků děje; spíše pojí se vždy výroky o nich k záležitostem lidským. Řek nepokládal bohy za původce zákonů, ovšem za ochránce a strážce jejich. Rouhání se bohům pokládáno za přešpek nejvyšší. Bohové trestají spravedlivě. Když trestají bez prostřednictví státu, činí tak dvojím způsobem: buďto zbavují člověka dobra anebo sesílají zkázu a zlo. Trest ten nenásleduje vždy hned a stihá i potomstvo, čímž zhusta i nevinní trpívají. Bohové jsou vládci osudu lidského a odměňují zbožnost. I co lidé zdárného vykonají, připisuje se v první řadě bohům. Jejich vliv na konání lidské jeví se i ve věštách. Také o výrazech *θεός* a *δαίμων* M. se zmiňuje dokládaje, že původ zla připisuje se daimonům; také jiná pojmenování bohův uvádí. I jednotlivci mají svého daimona. V druhé části Meuss mluví o osudu. Probírá různé významy slova *τύχη* a konstatuje, že víra ve vládnoucí moc osudu teprve ve 2. polovici 4. století živěji se jeví. Pozoruhodno, že v dobách těch po bývalé *μοίρα* v tom významu, jehož *τύχη* nabyla, není u řečníků téměř ani stopy. Věrou v osud zeslabila se však víra v bohy; obě moci stojí vedle sebe. I jednotlivé osoby a státy mají svůj speciální osud. Ke konci podává se seznam formulí, jichž užívali řečníci při zapřísáhání a vyzvání bohův.

H. Meuss: *Die Vorstellungen vom Dasein nach dem Tode bei den attischen Rednern*. Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen Volksreligion. (N. Jahrb. f. Phil. 1889. XII. str. 801. až 815.) Die názoru homerského smrt záleží v oddělení duše od těla. Duše jest tu životním principem člověka, jest povahy čistě animální; veškeren život duševní spočívá v těle. Stopy tohoto názoru se jeví také v attické periodě. Záhy však u řečníků ustálil se rozdíl mezi *σῶμα* a *ψυχή*, a nastal poměr opačný, *ψυχή* nabyla povahy čistě duševní. Jak si při tomto poměru představovali smrt, není zřejmo. Stav po smrti představovali si takto: O fyzické povaze zemřelých neví se ničeho; že však i po smrti existují, jest jisto. Stav jejich jest vědomý, vidí, co se na zemi děje. Proto jest povinností žijících, aby jim činili to, co jim milo, a vystříhali se toho, co by jim nelibost mohlo vzbuditi. Řečníci často appellují na city zemřelých, na dojem, jaký na ně činí jednání soudní. Sem také čelí vyplnění závětí a provozování pocty zemřelým. Rovněž tak jest povinností pozůstalých, aby zemřelého, jestliže rukou vražednou sešel se světa, pomstili. Ačkoli však zesnulé, jako vědomé si představují, přece jim nepřikládají žádného působení. *Ἄφθως λογίζομεθα* není smrt hroznou; má-li se obětovati život za věc drahou, za svobodu a blaho vlasti, jeví se u hrdin resignace, která má podporu v přesvědčení, že ho čeká sláva pohrobní.

F. Čáda, J. Štastný, J. Krejčí.

Třídění jevů duševných v řecké filosofii.

(Příspěvek k dějinám psychologie.)

Napsal Frant. Drtina.

(Dokončení.)

C. Aristotelovo třídění třetí.

§ 59. Nedůslednosti tyto, v podstatě již Aristotelovi самому vědomé ukázaly mu možnost třídění jiného, v němž jevy psychické důsledně a věcně správněji by byly uclánkovány. Nepopěrná je zajisté souvislost a stejnorodost mezi úkony poznávacími od smyslového vnímání až k rozumovému přemýšlení na jedné a projevy snaživosti od chťiče nejnižšího až k vůli rozumné na druhé straně. Právě druhým svým tříděním, v němž vývoj a souvislost jevů duševných podrobně stopoval, byl veden k poznání této základné dvojice. Tak ve třetím svém třídění — jež ovšem u něho, jak z citátů vidno, má toliko povahu náčrtkovitou — Aristoteles spojil, co v předešlém byl rozloučil. Rozpoznával pak tu rozumnost (*νοῦς*), k níž náležejí všechny úkony poznávací (smyslové vnímání, představivost, paměť a myšlení vůbec) a snaživost (*δρεξις*), jež objímá chťič a žádostivost smyslnou i projevy snahy vyšší a vůle rozumné ²⁵¹).

²⁵¹) De an. 433 a 9: φαίνεται δὲ γε δύο ταῦτα κινούμενα, ἡ δρεξις ἡ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθεῖν ὡς νόησιν τινα. De motu an. 700 b 17: ὁρῶμεν δὲ τὰ κινούμενα τὸ ζῶον διάνοιαν καὶ φαντασίαν καὶ προαίρεσιν καὶ βούλησιν καὶ ἐπιθυμίαν. ταῦτα δὲ πάντα ἀνάγεται εἰς νοῦν καὶ δρεξιν καὶ γὰρ ἡ φαντασία καὶ ἡ αἰσθησις τὴν αὐτὴν τῷ πῶ χωρὰν ἔχουσιν. — De an. 432 a 15: ἐπεὶ δ' ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὠρεῖται δυνάμεις ἡ τῶν ζῶων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθησεως καὶ ἐπι τῷ κινεῖν τῆν κατὰ τόπον κίνησιν . . . Podobně dí de an. 427 a 17: ἐπεὶ δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχὴν, κινῆσει τε τῇ κατὰ τόπον καὶ τῷ νοεῖν καὶ τῷ κρίνειν καὶ τῷ αἰσθᾶσθαι . . .

Obě mohutnosti tyto působí analogicky dvěma směry. Jako poznávacost jeví se tvrzením (*κατάφασις*) neb záporom (*ἀπόφασις*), tak vůle žádostí čeho neb vzdalováním se toho ²⁵²).

§ 60. Základ třídění tohoto je poměr člověka předmětu, ježž buď poznávacostí uznamenává aneb se k němu vůli svou odnáší. Při poznání vstupuje dle Aristotela forma předmětu v mysl naši, při snaze člověk sám puzen jsa city svými směřuje k předmětu a jej chopiti se snaží. Onde je činnost ineutní, zde exeutní. Aristoteles tímto tříděním ovšem nijak nerušil obou prvých, nýbrž, co v nich bylo nedůsledného, snažil se zde opravit. Jednotlivé podřaděné funkce života duševného jsou zajisté i tu platny podle zásad při třídění druhém vytčených. Tak jen spojením a křížením obou těchto klassifikací můžeme si utvořit pravý názor o bytosti lidské a jejím životě duševném dle nauky Aristotelovy. Třídění toto konečně jasně ukazuje k jednotě života duševného: je to jedna a táž duše, která buď dojmy vnější přijímá aneb sama vůli svou se projevuje.

Aristoteles takto počátky bádání dušeslovného přivedl ke značnému stupni vývoje a stanovil stěžejné zásady vědy psychologické, jež po dlouhé věky platnosti nepozbyly. Proto po něm nalézáme jen modifikace a různé kombinace třídění jeho.

§ 61. Schematický přehled trojího třídění Aristotelova (viz následující stránku).

V.

Třídění v soustavách poaristotelských.

Škola Stoická. — Škola Epikurská. — Galenos. — Škola Novopythagorská (Plutarchos, Numenius). — Filon Židovský. — Škola Novoplatonská (Plotinos, Proklos). — Eklektické pokusy pozdější (Filoponos, Klemens Alexandrijský).

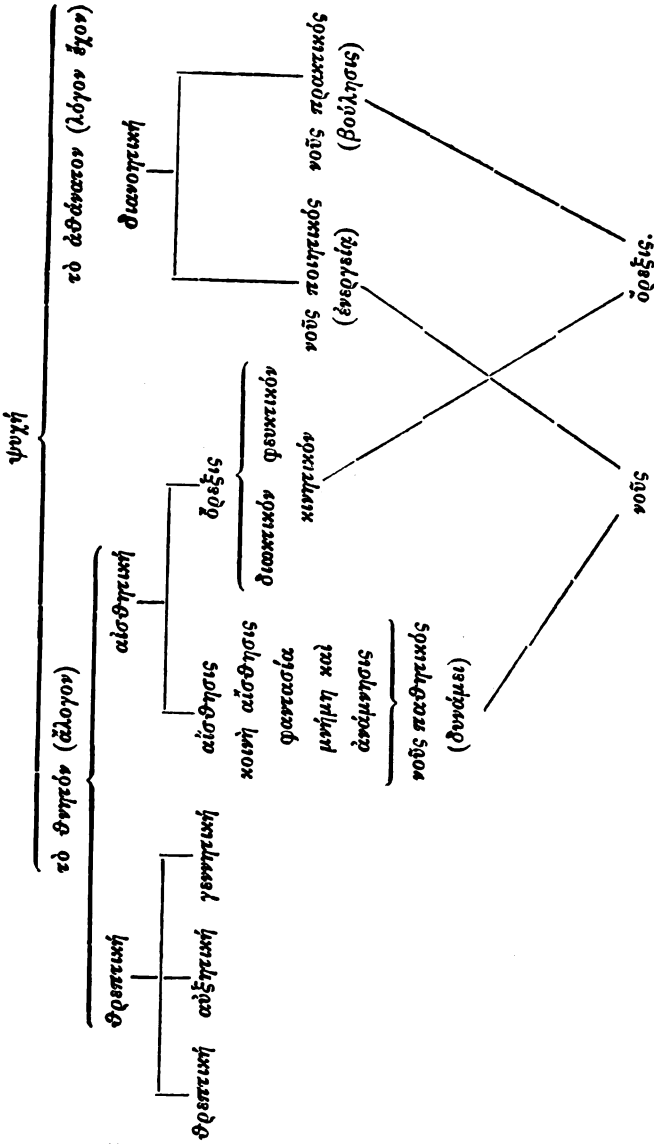
1. Třídění u Stoiků. ²⁵³

§ 62. Soustava Stoická v důsledném a naprostém svém materialismu považovala duši za jemný, teplý vzduch ²⁵⁴). Jemně

²⁵²) Srv. ad 201.

²⁵³) Literatura (nejdůležitější): Ravaisson F.: Essai sur le stoïcisme (Mémoires de l'académie des inscriptions et belles lettres. Tome XXI, 1856). — Heinze Max.: Stoicorum de affectibus doctrina (Berlín 1861). Týž: Zur Erkenntnislehre der Stoiker (Lipsko 1880). — Hirzel R.: Untersuchungen zu Cicero's philosophischen Schriften (Lipsko 1877 an.). — Siebeck H.: Geschichte der Psychologie I, 2 (Gotha 1884). — Ogereau F.: Essai sur le système philosophique des Stoïciens (Paříž 1885). — Stein Lud.: Psychologie der Stoa I. II. (Berlín 1886—88). — Chaignet A. E.: Histoire de la psychologie des Grecs (Tome II.: Ps. des Stoïciens, des Epicuriens et des Sceptiques. Paříž 1889). — Bonhöffer Ad.: Epictet und die Stoa (Stuttgart 1890).

²⁵⁴) Obyčejný název je πνεῦμα ἠσθητικόν καὶ διαίτηρον (srg. Diog. Laer. VII. 157, Plut. plac. phil. IV. 3, 3, Stob. Ecl. I. 796, Nemes. de nat.

Πρὲ τξίδέντ:

Δρὲ τξίδέντ:

Τρὲτὲ τξίδέντ:

πνεῦμα bylo Stoikům prvkem základním a různým jeho napjetím (*τόνος*) vysvětlovali rozdílnost jednotlivých jevů. Toto *πνεῦμα* proniká nejen tělem lidským, nýbrž celým vesmírem a dle různého jeho utváření třeba rozeznávat i různé stupně životnosti. Tak principem svým byli k tomu přivedeni, že dále vzdělali theorii o nenáhlém vývoji síly duševné jakožto principu životného, jak našli jsme již u Pythagorovců, Platona a zvláště Aristotela²⁵⁵).

Různost utváření tohoto jich prvku podmníla rozeznávání životnosti nejnižší v přírodě neorganické, která je jen jakousi soudržností částek hmotných (*συνεκτικὴ δύναμις* anebo *ἕξις*), jako na př. v kamelech. Zde ve stavě zhrubělém probíhá toto *πνεῦμα* součástkami předmětu a, uspůsobující určitou jeho podobu, vytvořuje na př. v železe tvrdost, v kameni pevnost, ve stříbře bělost²⁵⁶). *Πνεῦμα* jemněji utvořené, od Stoiků *φύσις* nazývané, je principem pohybu, jenž je známkou vyšší životnosti, kterou spatřujeme u rostlin²⁵⁷). Podobné povahy jest i duše zvířecí, schopna jsouc mimo to smyslového vnímání a působící volný pohyb, vlastní však duši spatřujeme teprve v člověku.

Člověk ovšem obsahuje v sobě oba nižší principy: sídlí *ἕξις* v kostech, *φύσις* pak ve vlasech a nehtech²⁵⁸), ale postupu nenáhlého, ježž provedený našli jsme ve školách předešlých v jednotlivých říších přírodních až ke člověku jako vrcholu všeho, nebylo dbáno v soustavě stoické: člověk je zde mnohem více odlišen od tvorů nižších. Stoikové, ač životnost jakousi nalezájí

hom. c. 2 p. 28 Mathäi 67). Plotinos v Enn. IV. 7, 4 dí asi o Stoicích: *ἐννοῦν τὸ πνεῦμα καὶ πῦρ νοερὸν τιθέμενοι*. Macrobi. Somn. Scip. I, 14: *animum ex aere et igne constare*. Cicero De fin. IV. 5, 12: *Zeno id dixit esse ignem*. Tusc. I. 10, 19: *Zenoni animus ignis videtur*.

²⁵⁵) Hlavní místa pro tento názor stoický jsou tato: Sext. Emp. Math. IX. 81: *ἀλλ' ἐπεὶ τῶν ἡνωμένων σωμάτων τὰ μὲν ὑπὸ ψιλῆς ἕξεως συνέχεται, τὰ δὲ ὑπὸ φύσεως, τὰ δὲ ὑπὸ ψυχῆς καὶ ἕξεως μὲν ὡς λίθοι καὶ ξύλα, φύσεως δὲ καθάπερ τὰ φυτὰ, ψυχῆς δὲ τὰ ζῶα*. — Themist. de an. I. 5: *τάχα δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος σύμφωνος ἡ δόξα διὰ πάσης οὐσίας πεφοιτημένοι τὸν θεὸν τιθεμένοι, καὶ ποῦ μὲν εἶναι νοῦν, ποῦ δὲ ψυχὴν, ποῦ δὲ φύσιν, ποῦ δὲ ἕξιν*. — Plut. virt. mor. c. 12 st. 451: *καθόλου δὲ τῶν ὄντων αὐτοὶ τέ φασὶ καὶ δηλὸν εἶσιν, οἷτι καὶ μὲν ἕξις διοικεῖται, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ἀλόγῳ ψυχῆ, τὰ δὲ καὶ λόγῳ ἐχούσῃ καὶ δεινόσιαν*.

²⁵⁶) Ach. Tat. isag. in Arat. c. 14: *ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν*. — Plut. Stoic. rep. c. 48: *οὐδὲν ἄλλο τὰς ἕξεις πλὴν ἀέρας εἶναι φησὶν ὑπὸ τούτων γὰρ συνέχεται τὰ σώματα καὶ τοῦ ποιῶν ἕκαστον εἶναι τῶν ἕξε συνεχομένων αἰτίας ὁ συνέχων ἀήρ εἶσιν, ὃν σκληρότητα αὐτῶν μὲν ἐν οὐρανῷ, πυκνότητα δ' ἐν λίθῳ, λευκότητα δ' ἐν ἀργύρῳ καλοῦσιν*.

²⁵⁷) Viz výše ad 255. citát ze Sexta Emp. Mimo to: Filon Leg. alleg. II, 7, st. 71: *ἔστι δὲ ἡ φύσις ἕξις ἡδὴ κινουμένη*. — Diog. Laer. VII. 148: *ἔστι δὲ φύσις ἕξις ἐξ αὐτῆς κινουμένη κατὰ σπερματικούς λόγους* . . .

²⁵⁸) Filon Leg. alleg. II, 7, st. 71: *ἡ μὲν ἕξις κοινή καὶ τῶν ἀνίχων ἔστι λίθων καὶ ξύλων, ἧς μετέχει καὶ τὰ ἐν ἡμῖν εἰκόστα λίθοις ὁστά. ἡ δὲ φύσις διατείνει καὶ ἐπὶ τὰ φυτὰ καὶ ἐν ἡμῖν δὲ εἶδεν εἰκόστα φυτοῖς, ὄνυχές τε καὶ τρίχες*.

všude, přece duši ve vlastním smysle připisují toliko člověku. Proto nejvyšší tento stupeň životnosti *καὶ ἐξοχήν* nazývají *ψυχή* a stotožňují jej někdy s *νοῦς* ²⁵⁹).

Ve vlastní pak nauce psychologické počínají si přesně monisticky. Jeť monismus duchem celé jich soustavy. Není jim rozum něco, co by se lišilo podstatně a naprosto od částí nerozumných, nýbrž rozumnost a duševnost u nich spadá v jedno. Ze sídla ústředního — srdce — rozbíhají se proudy pneumatické po celém těle lidském, působíce různé jevy duševné. Ty tedy nejsou jim žádné „části“ duševné — jako ještě Platonovi —, nýbrž jednotlivé schopnosti a funkce, fyziologicky podmíněné. Co takto v jednotlivém člověku se děje, je týž pochod, jenž celým světem proniká: bůh, rozum, osud, příroda, duše — toť vše Stoikům je v podstatě týž princip a jen různý útvar živlu pneumatického. Jako hvězdy parami zemskými se živí, tak duševnost a udržování její v člověku se podmiňuje vypařováním krve ²⁶⁰).

V srdci sídlí princip rozumnosti, zde všechny činnosti ostatní mají původ svůj, zde je *τόνος* největší a odtud rozbíhá se proudění ostatních funkcí duševných jako ramena polypova ²⁶¹). Jejich *τόνος* je již zmenšen a zeslaben.

§ 63. Vlastní třídění jevů duševných u všech Stoiků v celku nalézáme shodné. Většina zpráv zachovaných poučuje nás, že rozeznávali vedle rozumnosti (zvané *ἡγεμονικόν, διανοητικόν, λογιστικόν* aneb *κυριεῖον*) pět smyslů, a to každý o sobě jako činnost zvláštní (*πέντε αἰσθήσεις*), schopnost řeči (*τὸ φωνήεν*) jako bezprostředný projev činnosti myšlenkové a plodivost (*σπερματικόν*) ²⁶²).

²⁵⁹) Nemes. de nat. hom. c. 1 (Mathäi 36): *τινὲς δὲ οὐ διεόστειλαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡγεμονικὸν εἶναι τὸ νοερόν ἡγοῦνται.*

²⁶⁰) Galen De plac. Hippocr. et Plat. II, 8 (Kühn V, 282): *τὸ φησὶ (τ. Διογένης) κινεῖν τὸν ἄνθρωπον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις ψυχικῆς τῆς ἐστίν ἀναθυμιάδης, πᾶσα δὲ ἀναθυμιάδης ἐκ τῆς τροφῆς ἀπάγεται, ὥστε τὸ κινεῖν πρῶτον τὰς κατὰ προαίρεσιν κινήσεις καὶ τὸ τρίτον ἡμᾶς ἀνάγκη ἔν καὶ ταῦτόν εἶναι.*

²⁶¹) U Gal. De plac. Hipp. et Plat. III, 5 (Kühn V, 328) je rozumnost zvána *τὸ κυριεῖον καὶ κρατοῦν τῆς ψυχῆς μέρος*. — Seneca De ira I, 3: *regium illud et principale aliter dictum*. — Plut. plac. phil. IV, 4 (Aët. Diels 390): *ὀρθόον δὲ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἀφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐπιτέταται διὰ τῶν οἰκείων δεγμάτων προσφερόως ταῖς τοῦ πολυπόδος πλεκτάταις*. — Srv. mimo to: Diog. Laer. VII, 133: *τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς*, ibdm. 159: *τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς*. — Ojedinělá takřka je zpráva u Plutarcha (Plac. phil. IV, 21, Aët. Diels 411), vykazující rozumnosti sídlo v hlavě: *αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν ὅσπερ ἐν κόσμῳ κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμῶν σφαιροειδεῖ κεφαλῇ*. Srv. mimo to: Sext. Math. IX, 119, Diogenes u Filodema π. εὐσεβείας st. 83, G: *τινὰς δὲ τῶν στωικῶν φάσκει, ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῇ κεφαλῇ*.

²⁶²) Diog. Laer. VII, 110: *φασὶ δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ· μέρη γὰρ αὐτῆς τὰ τε πέντε αἰσθητικῆς καὶ τὸ φωνητικὸν μέριον καὶ τὸ διανοητικόν, ὅπερ ἐστίν αὐτῇ ἡ διάνοια, καὶ τὸ γεννητικόν*. Ibidm. 157: *μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ, τὰς πέντ' αἰσθήσεις καὶ τοὺς ἐν*

Dle Nemesia je původcem třídění tohoto již zakladatel školy stoické Zenon²⁶³⁾, takže by tvořilo jeden ze základních článků celé nauky. Naproti tomu Tertullianus Zenonu samému rozeznávání toliko tří částí duševných připisuje, jména však žádné z nich neuvádí²⁶⁴⁾.

ἡμῖν σπερματικούς λόγους καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. — Plut. plac. IV, 4 (Aët. Diels 890): οἱ στωικοὶ ἐξ ὀκτῶ μερῶν φασὶ διαιρεῖσθαι (t. τὴν ψυχὴν) πέντε μὲν τῶν αἰσθητικῶν, ὀκταεπιπέτα, ὀκταεπιπέτα, ἀκουστικῶν, ὀσφρακτικῶν, γευστικῶν, ἀπτικῶν, ἕκτου δὲ φωνητικῶν, ἑβδόμου σπερματικῶν, ὀγδόου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἀφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐπιπέταται διὰ τῶν οὐκείων ὀργάνων προσφερόσ ταις τοῦ πολυπόδοσ πλανταῖσ. — Chalcid. in Tim. cap. 217 (Mull.): constat enim (t. anima) e principali et quinque sensibus, etiam vocali substantia et serendique procreandique potentia. — Varro De lingua lat. c. 8 pag. 133 (Spengel): quid ergo, cum omnes animae hominum sint divisae in octones partes, quinque quibus sentimus, sexta, qua cogitamus, septima qua procreamus, octava, qua voces mittimus. — Stob. Ecl. I, 836: αὐτίκα οἱ μὲν ἀπὸ τῆσ ὀσφίσ ὀκταμερῆ τὴν ψυχὴν θέντες, καὶ πέντε μὲν μέρη τὰ αἰσθητικὰ λαβόντες, ἕκτου δὲ τὸ φωνητικόν, καὶ ἑβδόμου τὸ σπερματικόν, καὶ λοιπὸν τὸ ἡγεμονικόν. . . . Ibid. 878. — Theodor. gr. aff. cur. V, 20 p. 931 Migne. — Nicomach. u Iamb. Theol. arithm. p. 60. — Euseb. pr. ev. XV, 60. — Ve shodu s tím dají se i tato dvě místa uvést: Galen. de phil. hist. c. 9 (Kühn XIX, 256): στωικοὶ δὲ τέσσαρα μέρη τῆσ ψυχῆσ εἶναι φασὶ, λογικόν, αἰσθητικόν, φωνητικόν, σπερματικόν. τινὲσ δὲ τὴν ψυχὴν ἀπλήν καὶ ἀμερῆ τυγχάνουσιν, οὐδὲν γὰρ ἄλλο τὴν ψυχὴν . . . ὑπολαμβάνουσιν ἢ φρόνησιν ὑπάρχειν, ἣν καὶ νοῦν καὶ νόησιν προσεφρακασί. Zde, jak vidno, jsou činnosti smyslové zahrnuty jednotným názvem αἰσθητικόν. — Taktéž Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 410): οἱ στωικοὶ φασὶν εἶναι τῆσ ψυχῆσ ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικόν. . . ἀπὸ δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τὰ μέρη ἐστὶ τῆσ ψυχῆσ ἐκπεφυκότα. Je na snadě, že i zde rozumnost je jako zvláštní část vytčena, a to tím spíše, že Plutarchos sám na místě výše uvedeném přijímá třídění na osm částí. — Že Stoikové řečí v duševném ústrojí příkřli takovou samostatnost, vysvětluje se s dostatek ze souvislosti celé jich theorie. Zásluhy jich o grammatiku jsou všeobecně známy. Hlas lidský jest jim přímý výraz myšlenky a proto má tak velikou důležitost. To určovalo zajisté též částečně jich theorii o sídle rozumnosti v prsou. Srv. Gal. De plac. Hipp. et Plat. II, 5 (Kühn V, 241), jenž uvádí vlastně slova Zenonova o tom: φωνὴ δὲ φάρυγγος χωρεῖ εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου χωροῦσα, οὐκ ἂν διὰ φάρυγγος ἐχώρει.

²⁶³⁾ Nemes. De nat. hom. c. 15 (Mathäi st. 212): Ζήνων δὲ δὲ στωικὸσ ὀκταμερῆ φησὶν εἶναι τὴν ψυχὴν διαίρων αὐτὴν εἰς τε τὸ ἡγεμονικόν καὶ εἰς τὰσ πέντε αἰσθητικὰσ καὶ εἰς τὸ φωνητικόν καὶ τὸ σπερματικόν.

²⁶⁴⁾ Tertull. De an. 14: dividitur anima in partes, nunc in duas a Platone, nunc tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio, in septem a Sorano, etiam in octo penes Chrysippum et in novem penes Apollonphanem, sed etiam in decem apud quosdam Stoicorum, et in duas amplius apud Posidonium. — Zprávy Tertullianovy pfdířžovali se Wellmann (Neue Jahrbücher für Philologie 1873 st. 433—490 a 1877 str. 807), jenž domníval se, že Zenon rozeznával toliko ἡγεμονικόν, φωνὴν a σπερματικόν jako části duševné, kdežto vnímání smyslové asi toliko tělu prý přičítal, a Zeller (Phil. d. Gr. III^a, 1, st. 198 pozn. 1.), jenž zprávu Tertullianovu za hodnověrnou považuje, ježto asi se Sorana je čerpána, ale výklad od Wellmannova odchylný podává, že totiž smyslové vnímání Zenon přičetl k ἡγεμονικόν. Tomuto poslednímu mínění nasmědčuj, myslím, vskutku dvě místa, jež uvádím: Plut. plac. IV, 23 (Aët. Diels

§ 64. *Ἡγεμονικόν* jakožto vůdčí funkce duševná je souhrn a společný pramen všech ostatních jevů. Pneuma jeho záleží z čisté látky etherické jako hvězdy a, pronikajíc všemi částmi organismu, vyznačuje se největším napjetím²⁶⁵). Mohutnost tato, docházejíc nejčistšího projevu vlastní podstaty a povahy své v čistém myšlení (*διάνοια, λογισμός*), podmiňuje na druhé straně všechny funkce nižší: vjemy, představy i affekty²⁶⁶). Ba i pohyby tělesné jsou v poslední příčině podmíněny touto vůdčí mohutností: chůze je dle Kleantha dech, jenž z vůdčí části duševné šíří se do nohou²⁶⁷). Materialistická tendence a stále převládající snaha monistická přivedla Stoiky k takovému názoru o povaze vůdčí části duševné. Všechny ostatní funkce jsou proudy pneumatické (*πνεῦμα νοερόν*) slabšího napjetí, jež donikají k orgánům vnějším. Tak děje se plození pneumatem vlhkým, jež od části vůdčí k částem pohlavním se šíří²⁶⁸). Toto pneuma, jsouc původně povahy rozumové, ztrácí právě plozením původní svou čistotu, a rozumnost v něm přechází na splozence toliko ve stavě latentním²⁶⁹). Hlas

414): *οἱ στωικοὶ τὰ μὲν πάθη ἐν τοῖς πεπονημένοις τόποις, τὰς δ' αἰσθήσεις ἐν τῷ ἡγεμονικῷ* a Diog. Laer. VII, 52: *αἰσθήσεις δὲ λέγεται κατὰ τοὺς στωικοὺς τὸ ἔσθ' ἡγεμονικοῦ πνεύμα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις διέκων*. — Proti oběma polemizuje v době novější Stein (Psych. d. Stoa I, 158), jenž, přidržuje se Nemesia, zavrhuje mínění Tertullianovo a ukazuje jednak k tomu, že je nedbale stilisováno, Tertullianus pak sám že jako málo hodnověrný svědek je znám a zde zvláště že tendenčně usiluje co nejvíce neshod v soustavě stoické naléztí a tak vědeckost její poškoditi. Celou věc asi sotva bude možno definitivně rozhodnouti; a pro nás nemá nijak principiálně závažnosti.

²⁶⁵) Cic. De rep. VI, 15: *hominibus animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circos suos orbescit conficiunt celeritate mirabili*. — Sen. Consol. ad Helv. cap. 6: *quod non miraberis, si primam eius originem adspexeris: non est ex terreno et gravi concreta corpore: ex illo caelesti spiritu descendit* . . .

²⁶⁶) Diog. Laer. VII, 159: *ἡγεμονικόν δ' εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι καὶ αἱ ὄρμαι γίνονται καὶ ὁθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται*. — Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 410): *τὸ ἡγεμονικόν τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας καὶ τὰς ὀνματοθέσεις καὶ αἰσθήσεις καὶ ὄρμας*. — Galen. De plac. Hipp. et Plat. II, 3 (Kühn V, 219): *ἴσθι δὲ τὸ ἡγεμονικόν, ὡς αὐτοὶ βούλονται, τὸ κατάρχον αἰσθητικῆς τε καὶ ὄρμης*. — Chalcid. in Tim. cap. 217 (Mull.): *sicut aranea in medietate cassis omnia florum tenet pedibus exordia . . . sic animae principale positum in media sede cordis sensuum exordia retinere, ut, cum quid nuntiabunt, de proximo recognoscant*.

²⁶⁷) Sen. Epist. 113, 23: *inter Cleanthes et discipulum eius Chrysippum non convenit, quid sit ambulatio. Cleanthes ait spiritum esse a principali usque in pedes permissum, Chrysippus ipsum principale*.

²⁶⁸) Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): *πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι τῶν παραστατῶν*. — Ar. Didym. u. Eus. pr. ev. XV, 20: *τὸ δὲ σπέρμα φθὸν ὁ Ζήνων εἶναι, ὃ μεθιθὸν ἀνθρωπος, πνεῦμα μεθ' ὕγροσ, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα καὶ τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέρασμα καὶ μίγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνελλυθός*.

²⁶⁹) Justinus Martyr. Apol. II, 8: *ἐμφυτον παντὶ γίγει τῶν ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου*. Proto také osmá třída jevů duševných nazývá se někdy *σπερματικός λόγος* (Diog. Laer. VII, 157).

vyvozuje se pneumatem, od srdce donikajícím k jazyku a mluvidlům. Pneuma toto uvádí v pohyb vzduch a způsobuje zvuk, který ovšem je povahy tělesné ²⁷⁰).

§ 65. Takto Stoikové usilovali zvláště vysvětliti činnost smyslovou. Možno říci, že *αἰσθησις* jest jim vlastně *ἡγεμονικόν* samo, pokud do určitých, přiměřeně us působených orgánů zasahá a stav aneb změnu jejich si uvědomuje ²⁷¹). Aby smyslový vjem vznikl, jsou nutni podle nauky stoické tyto činitelé: 1. orgán smyslový, 2. předmět, jež máme pojímati, 3. místo čili ústředí, jež vjem přenáší, 4. způsob působení, t. j. vnější okolnosti, 5. rozum, jenž celý děj si uvědomuje. Schází-li jeden z činitelů těchto, není vjem dokonalý ²⁷²). Nejdůležitější jest ovšem činnost vůdcí části duševné, která pneumatem svým zasahá k orgánu toho neb onoho smyslu. Činnost tří smyslů nižších liší se od obou vyšších hlavně tím, že proud pneumatický stýká se s povrchem předmětu sama (při hmatu a chuti) aneb aspoň součástí jeho (při čichu) a nepotřebuje žádného ústředí ²⁷³).

Při sluchu stýká se pneuma sluchové v uchu se sférickými pohyby vln vzdušných. Těleso zvučící totiž vyvozuje v okolním vzduchu otřes i pohyb v podobě sférických kruhů soustředných, jako kámen dopadající na klidnou hladinu vodní tvoří kruhovitě pohyby. Takto zvuk vyvozený sděluje se pneumatu, jež v orgánu sluchovém jej pojímá a k ústředí duševnému dále donáší ²⁷⁴). Proto se všech stran zvuk je slyšeti, při větších pak vzdálenostech méně je slyšitelný. Narážejí-li vlny vzdušné na překážku nějakou,

²⁷⁰) Gell. Noct. Att. V, 15: vocem Stoici corpus esse intendunt eamque esse dicunt ictum aëra. — Sen. nat. quaest. II, 6: quid enim est vox nisi intentio aëris? — Diog. Laer. VII, 55: ἔστι δὲ φωνὴ ἀήρ πεπληγμένος ἢ τὸ ἴδιον αἰσθητὸν ἀκοῆς . . . ζῶον μὲν ἔστι φωνὴ ἀήρ ἐπὶ ὀρυμῆς πεπληγμένος, ἀνθρώπου δ' ἔστιν ἑκατόστροφος καὶ ἀπὸ διανοίας ἐκτεμπομένη. — Plut. plac. IV, 20 (Aët. Diels 410): οἱ δὲ στωικοὶ ὄμα τὴν φωνήν πᾶν γὰρ τὸ δρῶν ἢ καὶ ποιοῦν ὄμα ἢ δὲ φωνὴ ποιεῖ καὶ δρᾷ.

²⁷¹) Diog. Laer. VII, 52: αἰσθησις δὲ λέγεται κατὰ τοὺς στωικοὺς τὸ τ' ἀφ' ἡγεμονικοῦ πνεύμα ἐπὶ τὰς αἰσθηθείς δεῖξον καὶ ἢ δι' αὐτῶν κατάλληψις καὶ ἢ περὶ τὰ αἰσθητήρια κατασκευή . . .

²⁷²) Sext. Math. VII, 424: ἵνα γε μὴν αἰσθητικὴ γένηται φαντασία κατ' αὐτοὺς οἷον ὄρατικὴ, δεῖ πάντα συνδραμεῖν, τὸ τε αἰσθητήριον καὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ πῶς καὶ τὴν διενοίαν, ὡς εἴαν τῶν ἄλλων παρόντων ἐν μόνον ἀπῆ, καθάπερ διάνοια παρὰ φύσιν ἔχουσα, οὐ σωθῆσεται φανὴν ἢ ἀντίληψιν.

²⁷³) Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): δσφορησις δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι μυκτήρων, γεῦσις δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι γλώττης, ἀφῆ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ἐπιφανείας εἰς θίξιν εὐαἰσθητῶν τῶν προσπιπτόντων.

²⁷⁴) Diog. Laer. VII, 158: ἀκούειν δὲ, τοῦ μεταξύ τοῦ τε φωνοῦτος καὶ τοῦ ἀκούοντος ἀέρος πληττομένου σφαιροειδῶς, εἶτα κυματομένου καὶ ταῖς ἀκοαῖς προσπίπτοντος, ὡς κυματοῦται τὸ ἐν τῇ δεξαμενῇ ὕδωρ κατὰ κύκλους ὑπὸ τοῦ ἐμβληθέντος λίθου. — Plut. plac. IV, 21 (Aët. Diels 411): ἀκοὴ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ὄτων.

na př. na skálu, jsou odraženy a, vracejíce se k východišti svému, vyvozují ozvěnu ²⁷⁵).

Pneuma zrakové (*πνεῦμα ὀρατικόν*), od srdce vycházejíc a donikajíc v oko, vstupuje zde ve styk se vzduchem vnějším a paprsky světelnými. Narážejíc na ně způsobuje, že utváří se v podobě kužele, jehož základnou je povrch předmětu viděného, kdežto vrchol ve zřítelnici spočívá ²⁷⁶). Pomocí kužele tohoto stýká se pneuma ono s předmětem vnějším, napjetím pak vzduchu, dotčeného pneumatem zrakovým jako by holfi, přenáší se celý pochod na čidlo ²⁷⁷). Podlé velikosti a tvaru základny onoho kužele nabýváme vědomí o velikosti a podobě předmětu ²⁷⁸). Proto předměty příliš malé, podobné jako ohromné, nejsou vlastně viditelné. Vzdálenost předmětu odhadujeme podlé síly napjetí pneumatu zrakového. Čím dále je předmět, tím více pneuma přirozeně ochabuje ²⁷⁹). Všechno, co zraku se jeví, existuje reálně a tělesně, tedy i temnota, která však pohlcuje paprsky světelné ²⁸⁰).

§ 66. Počitek, takto proudem pneumatickým za pomoci orgánů smyslových vůdčí části duševné sdělený, zde trvá a nazývá se představou (*φαντασία*). Dle Kleantha a zajisté i Zenona je představa tato věrný otisk (*τύπωσις*) předmětu smyslného, vzniklý podobně, jako když znak pečetní ve vosku podobu svou zůstává ²⁸¹). Chrysippos uznával nepřítomnost znázornění tohoto, neboť neschopno si představiti nesmírné množství otisků různých pro všeliké vjemy a vysvětliti současné jich si uvědomování i udržení

²⁷⁵) Plut. plac. IV, 20 (Aët. Diels 410): *κινεῖται δὲ ἡ φωνὴ καὶ προσπίπτει εἰς τοὺς λείους τόπους καὶ ἀνταλλάττει καθάπερ ἐπὶ τῆς σφαιραίας τῆς βαλλομένης εἰς τοίχων.*

²⁷⁶) Diog. Laer. VII, 157: *ὄραν δὲ τοῦ μεταξύ τῆς ὀράσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου φωτὸς ἐντεινομένου κωνοειδῶς, καθά φησι Χρύσιππος . . . γίνεσθαι μέτροι τὸ κωνοειδὲς τοῦ αἴρος πρὸς τῇ ὕψει, τὴν δὲ βάσιν πρὸς τῷ ὀρωμένῳ.* — Chalcid. in Tim. cap. 235. (Mull.): Stoici vero videndi causam in nativi spiritus intentione constituunt, cuius effigiem conii similem volunt. hoc quippe progresso ex oculorum penetrali, quod appellatur pupula, et ab exordio tenni, quo magis porrigitur, in soliditatem opimato exordio, penes id quod videtur locata fundi omnifariam dilatarique visus illustratione. — Plut. plac. IV, 15 (Aët. Diels 406): *Χρύσιππος κατὰ τὴν συνέτασιν τοῦ μεταξύ αἴρος ὄραν ἡμᾶς, νυγέτος μὲν ὑπὸ τοῦ ὀρατικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρι τῆς κόρης δείκει, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν περιεκείμενον αἶρα ἐπιβολὴν ἐντεινοντος αὐτὸν κωνοειδῶς, ὅταν ἢ ὁμογενῆς ὁ αἶρ.*

²⁷⁷) Diog. Laer. VII, 157: *ὡς διὰ βακτηρίας οὖν τοῦ ταθῆτος αἴρος τὸ βλέπόμενον ἀναγγέλλεσθαι.*

²⁷⁸) Chalcid. in Tim. cap. 235. (Mull.): prout basis eius vel directa vel inflexa erit . . . ita apparebunt, quae videntur.

²⁷⁹) Ibidm.: oneraria quippe navis eminus visa perexigua apparet, deficiente contemplationis vigore nec se per omnia navis membra fundente spiritu.

²⁸⁰) Plut. plac. IV, 15 (Aët. Diels 406): *ὄρατὸν εἶναι τὸ ὁκότος.*

²⁸¹) Sext. Math. VII, 228: *Κλεάνθης μὲν γὰρ ἔκρουσε τὴν τύπωσιν κατὰ εἰσοχὴν τε καὶ ἐξοχὴν, ὥσπερ καὶ [τὴν] διὰ τῶν δακτυλίων γινομένην τοῦ ηἰροῦ τύπωσιν.*

následně v paměti, a vysvětloval tedy celý pochod jakožto kvalitativnou změnu (*ἀλλοίωσις*) v duši způsobenou ²⁸²⁾. Avšak ani tento výměr nezdál se mu později přiměřeným, i nazval posléze představu všeobecně affekcí jakousi (*πάθος*) vůdčí části duše lidské ²⁸³⁾. Stav, jímž představy v duši trvale se uchovávají, zove se paměť (*μνήμη*), a souhrn vzpomínek v ní uchovaných utvořuje zkušenost (*ἐμπειρία*) ²⁸⁴⁾. Takto jeví se představa smyslná (*φαντασία αἰσθητική*) jako střední člen pochodu poznávacího mezi smyslovým vjemem a čistým myšlením (*διάνοια*) ²⁸⁵⁾. Kdežto činnost smyslová pochodem naznačeným toliko obrazí předmět vnější v nitru našem, představivost osvěcuje a zkoumá jej, dotazujíc se, zda vjem takto sprostředkovaný je pravdivý projev skutečnosti vnější či pouhá vidina, již žádný předmět neodpovídá ²⁸⁶⁾. Jeť *ἡγεμονικόν* při čití i představivosti jednak ve stavu trpném (*εἰςίς*), ustupujíc jaksi nátlaku vnějšího popudu, jednak jeví se u něho reakce činná v podobě souhlasu (*συγκατάθεσις*), jímž teprve ona pozorovací činnost představivosti definitivně se rozhoduje. Je tedy *συγκατάθεσις* akt, jímž představě jakožto pravdivé souhlasu našeho se dostává; jinak dochází zamítnutí. Souhlas tento není toliko funkce čistě poznávací, našemu soudu obdobná, nýbrž projev vůle naší ²⁸⁷⁾. Jím má *ἡγεμονικόν* činnou účast v celém pochodě smy-

²⁸²⁾ Ibidm. VII, 229: *Χρύσιππος δὲ ἄπορον ἤγειτο τὸ τοιοῦτο. πρῶτον μὲν γὰρ φησὶ τῆς διανοίας δεῖσθαι, ὅφ' ἐν ποτε τριγώνῳ τι καὶ τετραγώνῳ φαντασιουμένης, τὸ αὐτὸ δῶμα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διαφέροντα ἔχειν περὶ αὐτὸ σχήματα, ἅμα τε τριγώνῳ καὶ τετραγώνῳ γινέσθαι ἢ καὶ περιφερές· ὅπερ ἔστιν ἄπορον... αὐτὸς οὖν τὴν τύπωσιν εἰρήσθαι ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος ὑπενοεῖ ἀπὸ τῆς ἑτεροιώσεως, ὡστ' εἶναι τοιοῦτον τὸν λόγον φαντασία ἔστιν ἑτεροιώσις ψυχῆς. — Diog. Laer. VII, 50: φαντασία δὲ ἐστὶ τύπωσις ἐν ψυχῇ, τοιαύτην ἀλλοίωσις, ὡς ὁ Χρύσιππος ἐν τῇ δυνεικιάτῃ περὶ ψυχῆς ἐπίσταται.*

²⁸³⁾ Plut. plac. IV, 12 (Aët. Diels 401): *πάθος ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενον ἐνδεικνύμενον ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πεποιηκός.* Srv. Nemes. De nat. hom. 76 (Mathäi str. 172): *.. φαντασίαν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδεικνύμενον αὐτὸ τε καὶ τὸ πεποιηκός φανταστόν.*

²⁸⁴⁾ Plut. plac. IV, 11 (Aët. Diels 400): *αἰσθόμενοι γὰρ κενός οἶον λευκοῦ ἀπελθόντος αὐτοῦ μνήμην ἔχουσιν· ὅταν δὲ ὁμοειδεῖς πολλὰ μνήμαι γίνωνται, τότε φανέν ἔχειν ἐμπειρίαν· ἐμπειρία γὰρ ἐστὶ τὸ τῶν ὁμοειδῶν φαντασιῶν πλῆθος.*

²⁸⁵⁾ Diog. Laer. VII, 49: *ὁ περὶ συγκατάθεσεως λόγος... οὐκ ἀνεφαντασίας οὐνιδεσθαι. προηγεῖται γὰρ ἡ φαντασία· εἰδ' ἢ διαίτσια.*

²⁸⁶⁾ Epikt. Diss. I, 18, 1: *ἀρχὴ... τοῦ συγκαταθέσθαι τὸ παθεῖν ὅτι ὑπάρχει, καὶ τοῦ ἀπανεῖσαι τὸ παθεῖν ὅτι οὐκ ὑπάρχει, καὶ τοῦ ἐπιεῖν τὸ παθεῖν ὅτι ἀδελόν ἐστιν.*

²⁸⁷⁾ Gell. Noct. Att. XIX, 1, 16: *probationes autem, quas συγκαταθέσεις vocant, quibus eadem visa noscuntur ac diiudicantur, voluntariae sunt fiuntque hominum arbitrato. — Aug. De civ. dei IX, 4: ... nec ideo tamen in mente fieri opinionem mali nec approbari ista eisque consentiri. hoc enim esse voluit in potestate idque interesse censent inter animum sapientis et stulti, quod stulti animus eisdem passionibus cedit atque accommodat mentis assensum; sapientis autem, quamvis eas necessitate patiat, retinet tamen de his, quae appetere vel fugere rationabiliter debet, veram et stabilem inconcussa mente sen-*

slového vnímání a představivosti²⁸⁸). Představa, již souhlasu našeho se dostalo, stává se pak předmětem žádosti a podněcuje jednání naše²⁸⁹).

Ona představa, již souhlasu našeho se dostává, zove se představou úchvatnou (*φαντασία καταληπτική*)²⁹⁰). Představa taková vychází vždy od předmětu skutečného a nesmí být pouhou vidinou²⁹¹), mimo to je nutno, aby byla věrným a naprostým spodobením předmětu zobrazeného²⁹²). Shodoust tuto poznáváme subjektivně podle intensity a energie (*τόνος*), s jakou představa se nám vnučuje. Má-li konečně představa ta úplně dojít souhlasu našeho, je nutno, aby nenalezla v mysli naší žádné překážky (*ἔνσχημα*), to jest nesmí žádná představa, u vědomí našem z dřívějšíka uchovaná, být s ní ve sporu, sic by zničila souhlas, jehož si žádá²⁹³). Jen představa těmto podmínkám vyhovující vymáhá s mocností neodolatelnou souhlas náš²⁹⁴). Jako váhy, vloženo-li na ně závaží, klesají, tak duch náš nutkán je souhlas s představou touto projevit²⁹⁵). Takto vzniká konečné uznamenání a pojímání předmětu vnějšího (*κατάληψις*), jež je teprve vlastním

tentiam. — Cic. Acad. I, 11, 40: sed ad haec, quae visa sunt et quasi accepta sensibus, adensionem adiungit animorum; quam esse vult in nobis positam et voluntariam.

²⁸⁸) Plut. plac. IV, 23, (Aët. Diels 414): οἱ ὁσῶκοι τὰ μὲν πάθη ἐν τοῖς πεπονημένοι τόποις, τὰς δὲ αἰσθήσεις ἐν τῷ ἡγεμονικῷ.

²⁸⁹) Cic. Acad. II, 88, 108: dicunt enim Stoici... adsensensus esse, quos quoniam appetitio consequatur, actionem sequi.

²⁹⁰) Překládám tak slovo *καταληπτική*, nechť je ovšem rozhodovati o různých výkladech, zda smysl jeho jest aktivní či passivní, zda představa energií svou zde rozum uchvacuje, k souhlasu jej nutí (Zeller), či zda rozum naopak představu pojímá (Hirzel). Zdá se, že Stoikové úmyslně dvojsmyslu tohoto užili, naznačující tím, že při jevu představovacím s obou stran činnost (akce a reakce) se jeví.

²⁹¹) Sext. Math. VII, 248: *καταληπτική (φαντασία) ἢ ἀπὸ ὑπάρχοντος... ὅποια οὐκ ἂν γένοιτο ἀπὸ μὴ ὑπάρχοντος*. — Cic. Acad. II, 24, 77: Zenonem vidisse acute nullum esse visum quod percipi posset, si id tale esset ab eo, quod est, ut eiusdem modi ab eo, quod non est, posset esse. — Předmět takový jako realitu tělesnou Stoikové zovou *φανταστόν* a liší od vidiny čili fantomu (*φάντασμα*).

²⁹²) Sext. Math. VII, 248: *φαντασία καταληπτική... κατ' αὐτὸ τὸ ὑπάρχον ἐναπομεμαγμένη καὶ ἐναποσφραγισμένη*. Orestes, pohlížeje na sestru svou Elektru, spatřoval v ní Lítici, představa jeho měla tedy původ reálný, ale nebyla věrným jeho spodobením. Podobně tomu je, zdá-li se nám hůl ve vodě ponořená zlomenou.

²⁹³) Sext. Math. VII, 253: *οἱ δὲ νεώτεροι προετίθεισαν καὶ τὸ μηδὲν ἔχουσαν ἐνσχημα*. Menelaos nepoznal u Protea skutečnou Heleny, neboť překážela mu vzpomínka, že na lodi ji zůstavil, Admetos nepoznal Alkestidy od Heraklea přivedené, neboť byl přítomen smrti její a věděl, že mrtví se neprobuzejí. Ibidm. VII, 254—257.

²⁹⁴) Sext. Math. VII, 257: *αὕτη γὰρ ἐναργής οὐδα καὶ πληπτική μόνον οὐχὶ τῶν τριχῶν, φασί, λαμβάνεται, καταπῶδα ἡμᾶς εἰς συγκατάθεσιν καὶ ἄλλου μηδενὸς δεομένη εἰς τὸ τοιαύτη προσιπτεῖται ἢ εἰς τὴν πρὸς τὰς ἄλλας διαφορὰν υποβάλλειν*.

²⁹⁵) Cic. Acad. I, 11, 41: visis non omnibus (t. Zeno) adiungebat fidem, sed iis solum, quae propriam quandam haberent declarationem

zajištěným poznatkem a celý pochod poznávací zachraňuje se omylů a klamů smyslových. Poznatek takto sprostředkovaný stává se předmětem vlastní abstraktné činnosti myslící.

§ 67. V rozumu (*διάνοια*, *νοῦς*, *λόγος*, *φρόνησις*) je nejčistší a nejjemnější pneuma, jež v ostatních činnostech duševních ve stavě více zhrubělem nalézáme. Proto je rozumnost vlastní božská součástka duše naší a výron onoho pneumatu, jež v nejčistším kraji etherovém je duší celku vesmírného²⁹⁶). Rozumnost tato obrací se především ke zkušenosti a, přejímajíc látku upravenou činnostmi dosud probíranými, tvoří z ní pojmy empirické (*ἐμπειαι*), jimiž teprve věci v pravé jich podstatě poznáváme. Stoikové vypočetli celou řadu různých method, jichž při přemýšlení užíváme. Jsou to mimo bezprostředný styk se smyslovým vjemem (*περίπτωσις*), jež si prostě uvědomujeme, jmenovitě tyto: 1. spodobení (*ὁμοίωσις*), jímž obraz předmětu jednou pojatého snadno předmět tento připomíná: vzpomenu zajisté Sokrata, spatřím-li obraz jeho; 2. analogie (*ἀναλογία*), při které zachováváme podobu pojatou, zvětšujíce neb zmenšujíce rozměr její: tak umožněno nám představiti si obra aneb trpaslíka; 3. přemístění (*μετάθεσις*), jímž měníme místo neb pořad částí, tvořících složitý nějaký celek, představujíce si na př. Kyklopa s jedním okem uprostřed čela; 4. složení (*σύνθεσις*), jímž přímětky, z různých předmětů pojaté, v jedno nové jsoucno skládáme: sloučením představ koně a býka vzniká nám podoba hippokentaury; 5. protiklad (*ἐναντιώσις*): představa určitá vybavuje nám bezděky protivu svou: při myšlence života mimovolně představa smrti se tvoří; 6. odloučení (*ἀφαίρεσις*, *στέρησις*) vzniká, jestli z celku představovaného jednu součást odloučíme: tak představujeme si člověka bezrukého neb beznohého; 7. následnost (*μεταβάσις*), již tvoříme si na př. idee času aneb prostoru (jakožto bodů místných neb časových, po sobě plynule následujících)²⁹⁷).

earum rerum, quae viderentur: id autem visum, cum ipsum per se cerneretur, comprehensibile. Ibid. II, 12, 38: ut enim necesse est lancem in libra ponderibus impositis deprimi, sic animum perspicuis cedere.

²⁹⁶) Epiph. adv. haer. III, 36 (o Zenonovi): *ἔχειν τὸ θεῖον ἐν μόνῳ τῷ νῷ· μᾶλλον δὲ θεὸν ἡγεῖσθαι τὸν νοῦν.* — Cic. De leg. I, 7, 23: nihil est ratione melius, eaque et in homine et in deo prima homini cum deo rationis societas.

²⁹⁷) Diog. Laer. VII, 53: *κατὰ περίπτωσιν μὲν οὖν ἐνοήθη τὰ αἰσθητά, καθ' ὁμοιότητα δὲ τὰ ἀπό τινος παρακειμένον, ὡς Σακράτης ἀπὸ τῆς εἰκότος· κατ' ἀναλογίαν δὲ αὐξητικῶς μὲν, ὡς ὁ Τιτυὸς καὶ Κυκλωπ, μειωτικῶς δὲ ὡς ὁ Πυγμαλῖος· καὶ τὸ κέντρον δὲ τῆς γῆς κατ' ἀναλογίαν ἐνοήθη ἀπὸ τῶν μικροτέρων σφαιρῶν. κατὰ μετὰθεσιν δὲ ὅλον ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τοῦ στήθους· κατὰ σύνθεσιν δὲ ἐνοήθη Ἴπποκένταυρος, καὶ κατ' ἐναντιώσιν θάνατος. νοεῖται δὲ καὶ κατὰ μετὰβάσιν τινα, ὡς τὰ λεπτὰ καὶ ὁ τόπος. φρονικῶς δὲ νοεῖται δικαίον τι καὶ ἀγαθόν· καὶ κατὰ στέρησιν ὅλον ἀχειρ.* — Cic. De fin. III, 10, 33: cumque rerum notiones in animis fiant, si aut usu aliquid cognitum sit aut coniunctione aut similitudine aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, boni notitia facta est. —

Není však *κατάληψις* nejvyšší stupeň poznání empirického, nemajíc v sobě samé dostatečné záruky spolehlivosti. Podává nám sice poznatek pravdivý, se skutečností vnější shodný i se soubohem ostatních představ našich souhlasný, avšak nikoli zabezpečený a utvrzený proti všem námitkám a sofistatům ²⁹⁸). Cílem poznání našeho je proto vždy *κατάληψις ἀσφαλής καὶ ἀμετάπειτος ὑπὸ λόγον*. Té však dociluje se toliko vzděláním filosofickým a výcvikem dialektickým, kterýž je právě onou druhou rukou, jež dle srovnání Zenonova ²⁹⁹) prvou ruku sevřenou (*κατάληψις*) objímá. Uvolní-li se objetí toto, to jest není-li jednotlivec v dialektice dobře vycvičen, snadno ruka sevřená se otvírá a nemůže udržeti pohromadě poznatků nedosti utkvělých. Jen poznatky, trvale a bezpečně zakotvené v mysli naší, tvoří obsah skutečného vědění (*ἐπιστήμη*), kdežto jinak nepovznášejí se nad pouhé mínění (*δόξα* = *κατάληψις ἀσθεής*).

§ 68. Avšak rozum lidský hlubší má ještě zdroj některých svých poznatků. Jak nabýváme poznání o existenci boží a prozřetelnosti, o nichž smyslná zkušenost nikdy by nás s dostatek nepoučila, odkud uvědomujeme si rozdíl dobra a zla atd.? Prvý původ poznání tohoto skrývá se zajisté v oněch *λόγοι σπερματικοί*, jež při plazení z duše světové v duši lidskou vnikly a v sobě také živly poznávací chovají. Vždyť duše lidská je jakoby výron (*ἀπόρροια* Marc. Aur. II, 4) duše světové, se kterou stále pochodem vdechovacím a vydechovacím souvisí. A v této původní, samobytné podstatě duševné klíčí stoické *ἔμφυτοι προλήψεις* čili *κοιναι ἔννοιαι*, které nejsou hotové poznatky apriorné, nýbrž spíše dispoice příznivé, jež probouzeny jsouce zkušeností přirozené a neuměle, beze vši námahy a s naprostě jistou zřejmostí poučení pojmové nám skýtají, samy jsouce jen jakýmsi temným, nedosti uvědoměným tušením pravd všem lidem společných ³⁰⁰). Dispoice

Sext. Math. IX, 398: *καθόλου τε τὸ ἐπινοούμενον πᾶν ἦτοι κατ' ἐμπείλαισιν τῶν ἐναργῶν νοεῖται ἢ κατὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἐναργῶν μεταβάσειν καὶ τοῦτο ποικίλως, ὅτε μὲν κατὰ ὁμοιότητα, ὅτε δὲ κατὰ ἐπισύσφαισιν, ὅτε δὲ κατὰ ἀναλογία, καὶ ταύτην δὲ ἦτοι ἀξιοτήκην ἢ μειωτικήν.* — Epikt. Diss. I, 6, 10: *ἐκλαμβάνομεν τι καὶ ἀφαιρούμεν καὶ προστίθεμεν καὶ συντίθεμεν.*

²⁹⁸) Cic. Ac. I, 11, 41: *ratione convelli potest.*

²⁹⁹) Cic. Ac. II, 47, 145: *hoc quidem Zeno gestu conficiebat. nam, cum extensis digitis adversam manum ostenderat, visum, inquiebat, huiusmodi est. deinde, cum paulum digitos constrinxerat, ad sensum huiusmodi. tum cum plane compresserat pugnumque fecerat, comprehensio nem illam esse dicebat.* — Sr. Bonhöffer *Epictet und die Stoa* str. 185.

³⁰⁰) Diog. Laer. VII, 54: *ἔστι δ' ἡ πρόληψις ἔννοια φυσικὴ τῶν καθόλου.* — Plut. plac. IV, 11 (Aët. Diels 400): *τῶν δὲ ἐννοιῶν αὐτῶν φυσικῶς γίνονται... καὶ ἀνεπιτηγῆτως· αὐτῶν δὲ δι' ἡμετέρας διδασκαλίας καὶ ἐπιμελείας· αὐταὶ μὲν οὖν ἔννοιαι καλοῦνται μόνον, ἐκείναι δὲ καὶ προλήψεις.* — Nemes. De nat. hom. 92 (Mathäi str. 208): *φυσικὰς δὲ λέγομεν ἔννοιαι, τὰς ἀδιδακτῶς πᾶσι προσούσας, ἀς τὸ εἶναι θεούς.* — Cic. De nat. d. II, 12: *omnibus enim innatum est et in animo quasi in-*

tyto potřebují vývoje, jež děje se zkušeností, a tak vznikají v době 7—14 roků u každého jednotlivce *προλήψεις διηρθρωμένα*, jež jsou nám bezpečnými vodítky zvláště v jednání našem, jako na př. *ἀναγκάσιον οὐκ ἔστι κακόν*³⁰¹). Stoikové patrně zde uznávali jakés poznání apriorné, ovšem jen spermaticky praedisposici tělesnou umožněné a zkušeností se vyvíjející. Empirismus jich a sensualismus jinak důsledný byl zde nucen koncessi učiniti racionalismu. Poznání toto proleptické ovšem vztahuje se toliko k pojům metafysickým, ethickým a aesthetickým (existence boží a prozřetelnost, rozeznávání dobra a zla, krásna a oškliva atd.)³⁰²).

§ 69. Nejen doličené dosud pochody poznávací mají poslední svou příčinu ve vřídčí části duševné, nýbrž i ony jevy vnitřní, jež citem a vřídli zoveme. U Stoiků nenalézáme jevů těchto od sebe přesně odloučených, nýbrž často vespolečně jsou zaměňovány a při všech se jeví též moment noetický.

Povahy volní jest *δρεξις*, která označuje více vnitřní předchozí náladu duševnou, vzniklou zřetelem k předmětům vnějším, žádost nebo touhu³⁰³), kdežto *δρμή* jest již činná vůle a neod-

sculptum esse deos. Ibidm. 45: certa notione animi praesentimus talem esse deum. — Cic. De leg. I, 9, 26: et rerum plurimarum obscuras necessarias intelligentias incohabit, quasi fundamenta quaedam scientiae. I, 10: quae in animis imprimuntur, de quibus antea dixi, inchoatae intelligentiae, similiter in omnibus imprimuntur. — Sen. Ep. 120, 4: semina nobis scientiae (natura) dedit, scientiam non dedit. — Cic. De fin. IV, 2, 4: habere etiam insitam quandam vel potius innatam cupiditatem scientiae.

³⁰¹) Nauka tato zvláště u Epikteta se čte. Sr. Bonhöffer Epictet und die Stoa str. 189 a místa Diss. II, 17, 13: *ἐπιμειλείας περί τήν διάρθρωσιν τῶν προλήψεων δεόμεθα*; ibdm. *διαρθρῶσαι τὰς προλήψεις, πρόληψις διηρθρωμένη και τελεία*; II, 11, 18: *διηρθρωμέναις χρησθαι ταῖς προλήψει*; II, 12, 9: *ἐκπεληρωκῶς τήν ἔννοιαν και διηρθρωκῶς*. — Plut. pl. phil. IV, 11 (Diels Aët. 400): *ὁ δὲ λόγος, καθ' ὃν προσαγορευόμεθα λογικοί, ἐκ τῶν προλήψεων συμπληροῦσθαι λέγεται κατὰ τήν πρώτην ἑβδομάδα*. — Stob. Ecl. I, 792: *οἱ μὲν στοιχοὶ λέγουσι μή εὐδὴς ἡμφοῦσθαι τὸν λόγον, ὕστερον δὲ συναθροίζεσθαι ἀπὸ τῶν αἰσθησεων και φαντασιῶν περί δεκατέσσαρα ἔτη*. — Diog. Laer. VII, 56: *ἦτις ἀπὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν τελειοῦται*. O výklad neshodných těchto zpráv pokusili se zvláště Stein Erkenntnistheorie der Stoa 116 pozn. 232 a Bonhöffer Epictet u. die Stoa str. 205.

³⁰²) Že zde živlu apriorného nelze neuznati, o tom dobré ponění skýtají ve spisech výše uvedených Heinze na st. 31, Chaignet str. 128 a n., Bonhöffer str. 187 a n. — Stein na str. 228 a n. prohlašuje i prolepse za pojmy empirické, uznává však přece „dass wir für (sie) eine günstigere seelische Disposition insofern mitbringen, als wir dieselben mit Leichtigkeit und ohne Zuhilfenahme subtiler dialektischer Mittel bilden können.“ (st. 237.)

³⁰³) Stob. ecl. II, 162: *ἡ δρεξις . . . λογικῆς δρμῆς εἶδος*. — Galenos De plac. Hipp. et Plat. V, 7 (Kühn V, 486): *ὁ διψῶν δρέγεται κόματος, αἴτιον γάρ τι τῆν δρεξιν εἶναι και μόνου τοῦ σοφοῦ, ὑπάρχειν γούτ ἀτήν δρμην λογιστικῆν ἐπὶ τι ὄσον χρη ἡδοντος*.

latelné chtění, které k jednání nás pobízí³⁰⁴). Obé nezbytně s mohutností poznávací souvisí, vždyť prvý záblesk vůle spatřili jsme již při souhlase (*συγκατάθεσις*), jímž představu jakoukoli si osvojujeme.

Citům psychologie moderné odpovídají přibližně asi dva pojmy stoické: *πάθος* (*affectus*), označující každý cit nespořádaný, s rozumem neshodný, z nevědomosti se prfšící, kdežto *εὐπάθεια* je souhrný název pro city rozumové, na skutečném poznání se zakládající. Affekt definuje se nejčastěji jako nerozumná vůle, v přílišném vznícení pojatá³⁰⁵), aneb jako domněnka o něčem jakožto zlu, v čerstvé a svěží paměti nám tkvící³⁰⁶). Že affekty v soudech (*κρίσεις*) aneb míněních (*δόξαι*) původ mají, souhlasné se nám vypravuje³⁰⁷). Náзор tento nezbytně vychází ze základného stoického pojmání celku duševného. Vždyť Stoikové uznávali toliko jedinou základnou mohutnost duševnou, zvanou *λογικὴ δύναμις*, a tedy všechny ostatní jevy jsou zajisté jednotlivé funkce její. Kdežto však Chrysippos affekty se soudy přímo stotožňoval, Zenon prohlašoval je toliko za *ἐπιόμενα* aneb *ἐπιγιγνώμενα ταῖς κρίσεσιν*³⁰⁸). Od omylu liší se affekty též tím, že neustávají, ani

³⁰⁴) Stob. ecl. II, 160: *τὴν δὲ ὀρμὴν εἶναι φορὰν ψυχῆς ἐπὶ τι*. Opak její jest *ἀφορμὴ*, definovaná jakožto *φορὰ διανοίας ἀπὸ τιος*. Jiné názvy pro různé projevy vůle jsou: *ἐπιθυμία*, *προθυμία*, *ἐπιβολή*, *πρόθεσις*, *παρασκευη*, *προαίρεσις*, *ἐγχείρησις*, *βούλησις*, *θέλησις*.

³⁰⁵) Diog. Laer. VII, 110: *ἔστι δὲ αὐτὸ τὸ πάθος κατὰ Ζήνωνα ἢ ἄλογος καὶ παρὰ φύσιν ψυχῆς κίνησις ἢ ὀρμὴ πλεονάζουσα*. — Stob. Ecl. II, 166: *πάθος δ' εἶναι φασιν ὀρμὴν πλεονάζουσαν καὶ ἀπειθὴ τῷ αἰρούσῃ λόγῳ ἢ κίνησιν ψυχῆς παρὰ φύσιν*. . . Galenos de plac. Hipp. et Plat. IV, 2—4 (Kühn V, 370), V, 2—4, (Kühn V, 432 a. n.), Andron. *περὶ παθῶν*.

³⁰⁶) Galenos De Hipp. et Plat. IV, 7 (Kühn V, 416): *δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας*. — Cic. Tusc. IV, 7, 14: *opinio recens mali praesentis, in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur*.

³⁰⁷) Cic. Tusc. IV, 7, 14: *omnes perturbationes (πάθη) iudicio censent fieri et opinione . . . opinationem autem volunt esse imbecillam adsensionem*. — Diog. Laer. VII, 111: *δοκεῖ δ' αὐτοῖς τὰ πάθη κρίσεις εἶναι, καθά φησι Χρύσιππος ἐν τῷ περὶ παθῶν*. — Stob. Ecl. II, 168: *ἐπὶ πάντων δὲ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν (περὶ Mein.) δόξαι αὐτὰ λέγουσιν εἶναι*. — Gal. De plac. Hipp. et Plat. IV, 4 (Kühn V, 390): *ἐπίσταν μὲν τὸν ἡμαρτημένον λόγον φασιν καὶ τὴν δόξαν τὴν ψευδῆ τῶν κατὰ τὰ πάθη κινήσεων αἰτιον ὑπάρχειν*. Ibid. V, 1 (Kühn 429): *κρίσεις τινὰς εἶναι τοῦ λογιστικοῦ τὰ πάθη*. — Plut. virt. mor. 3. *πάθος* = *λόγος πονηρός καὶ ἀκόλατος, ἐκ φαύλης καὶ διημαρτημένης κρίσεως σφοδρότητα καὶ ῥώμην προσλαβών*. — Nemes. De nat. hom. 98 (Mathai str. 216): *πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ*. — Epikt. Diss. III, 19, 3: *οὐδὲν ἄλλο ταραχῆς ἢ ἀναστασιαίας αἰτίον ἐστὶν ἢ δόγμα*. Ench. 16: *τὸ δόγμα θλίβει*. Diss. I, 11, 28: *τὸ αἴτιον τοῦ . . . ἐπαίρεσθαι ἢ συστῆλεσθαι ἢ φεύγειν ἢ διαίκεν . . . οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὅτι ἔδοξεν ἡμῖν*. — M. Aur. XI, 18: *αἱ ἡμέτεραι ὑπολήψεις ἐνοχλοῦσιν ἡμῖν*, VIII, 48: *εἰ μὲν διὰ τι τῶν ἐκτὸς λυγῆ, οὐκ ἐκείνο σοι ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ τὸ σὸν περὶ αὐτοῦ κῆριμα*.

³⁰⁸) Galenos De plac. H. et Pl. IV, 3 (Kühn V, 377). Ibid. V, 1 (Kühn V, 429).

když mýlka poznána byla, nýbrž stále člověka v moci drží³⁰⁹). Affekt povstává vždy, když usuzování naše vymyká se řídicí nadvládě a správě rozumu. Uchvacují-li affekty mysl naši, je to vždy úkazem zvráceného rozumu čili nesprávného názoru životního³¹⁰). Jeví se právě při affektu vedlé souhlasu mylného zmatek (*ταραχή*) v nitru našem, jímž často dobrem neb zlem býti se zdá, co jím není. Proto mudrce úkolem předním jest affektů uchrániti mysl svou (*ἀπάθεια*)³¹¹). Affekty dle nauky stoické dělí se: 1. na slast (*ἡδονή*, voluptas) a opak její, strast (*λύπη*, aegritudo), které vznikají z nesprávné představy o přítomném dobru neb zlu, 2. žádost (*ἐπιθυμία*, libido) a protivu její strach (*φόβος*, metus), jež vysvětlují se klamným pomyslem našim o dobru neb zlu budoucím. Srovnáme-li kategorie tyto s moderním tříděním, je na jevě, že při prvních dvou více stránka citová, při druhých pak vůle v popředí vystupuje. Přes to však obého naprosto odlišiti nemožno.

Pravý mudrlec, uchrániv se affektů těchto, dovede si osvojití normálné stavy citové (*εὐπάθειαι*), z pravého věci poznání se přjšťící: radost (*χαρά*, laetitia), jež je slasti obdobná, rozumnou vůli čili blahovlnost (*βούλησις*) a opatrnost čili ostrážitost před mravním pochybením (*εὐλάβεια*), jež žádosti a strachu odpovídají³¹²). Že Stoikové žádné rozumné protivy strasti (*λύπη*) neuznávali, snadno tím dá se vysvětliti, že dle jich názoru moudrý nemá nijaké příčiny rmoutiti se, neboť příroda vnější rozumně je zařízena a dojmy své vnitřní mudrlec ovládati dovede³¹³). Jak

³⁰⁹) Stob. Ecl. II, 170: πάν γὰρ πάθος βιαστικόν ἐστιν . . . οἱ μὲν γὰρ ἡκατημένοι . . . διδαχθέντες . . . ἀφίστανται τῆς κρίσεως· οἱ δ' ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες, κἂν μεταδιδαχθῶσιν, ὅτι οὐ δεῖ λυπεῖσθαι ἢ φοβεῖσθαι ἢ ὄλωσ' ἐν τοῖς πάθεσιν εἶναι τῆς ψυχῆς, ὅμως οὐκ ἀφίστανται τούτων, ἀλλ' ἄγονται ὑπὸ τῶν καθῶν εἰς τὸ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι τυραννίδος.

³¹⁰) Diog. Laer. VII, 110: ἐκ δὲ τῶν ψευδῶν ἐπιγινώσθαι τὴν διαστροφὴν ἐπὶ τὴν διάνοιαν, ἀφ' ἧς πολλὰ πάθη βλαστάνουσιν καὶ ἀναστασίας αἰτία.

³¹¹) Chybou bylo by vlastnost tuto za naprostou bezcitnost vykládati. Tomu protiví se mnohá místa, jež Bonhöffer na str. 284. svého spisu uvádí: Diog. Laer. VII, 117 (mudrc je ἀπαθής, ale nikoli σκληρός ani ἄτεγκτος). — Sen. ep. 71, 27: non educo sapientem e numero hominum nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente submoveo. — Epikt. Diss. III, 2, 4: οὐ δεῖ γὰρ με εἶναι ἀπαθῆ ὡς ἀδριάντα.

³¹²) Diog. Laer. VII, 116: εἶναι δὲ καὶ εὐπαθείας φασὶ τρεῖς, χαρὰν, εὐλάβειαν, βούλησιν. καὶ τὴν μὲν χαρὰν ἐναντίαν [φασίν] εἶναι τῇ ἡδονῇ, οὖσαν εὐλογον ἔπαρσιν· τὴν δ' εὐλάβειαν τῷ φόβῳ, οὖσαν εὐλογον ἔκκλιαν φοβηθῆσεσθαι μὲν γὰρ τὸν σοφὸν οὐδαμῶς, εὐλαβηθῆσεσθαι δέ. τῇ δ' ἐπιθυμίᾳ ἐναντίαν φασίν εἶναι τὴν βούλησιν, οὖσαν εὐλογον ὄρεξιν.

³¹³) Cic. Tusc. IV, 67: contractionem animi recte fieri nunquam posse, elationem posse. Ibidm. IV, 14: praesentis autem mali sapientis nulla adfectio est. Ibidm. IV, 6, 14: quatuor perturbationes sunt, tres constantiae, quoniam aegritudini nulla constantia opponitur.

patrně toliko radost (*χαρά*) je živel čistě citový, kdežto při obou druhých kategoriích převládá moment volní. Třídy dosud uvedené v nauce stoické zase vykazují celou řadu rozdílů nižších, jichž podrobně stopovati nemožno nám na místě tomto.

§ 70. Tak psychologie stoická posléze ústí v přísném monismu. Podlé Stoiků není v duši lidské rozdělení mezi rozumnými a nerozumnými funkcemi, všechny jevy duševné jsou jim toliko stupňovitě odrázněné odstíny téže základné podstaty, již *ἡγεμονικόν* zovou. Toť je základná síla, která všechny jevy života duševného podmiňuje, třídí, řídí a spravuje, a všechny údaje duševné, jsouce jen jednotlivé funkce její, odnášejí se k ní jako atributy různé k téže základné substanci. Stoikové rádi poměr ten znázorňují příkladem: Jako jablko zároveň sladkost i vůni v sobě má, tak i mohutnost tato základná všechny ostatní projevy obsahuje³¹⁴). Co do vlastního principu třídění i ten zřetel u Stoiků patrně převládal, že jednotlivým orgánům tělesným vždy určitá, zvláštní funkce duševná má odpovídati. Proto nejen smysly jednotlivé, než i plodivost a schopnost řeči jako funkce zvláštní jsou odrázněny³¹⁵).

§ 71. U pozdějších eklektických Stoiků byl počet částí duševných zvláště zmenšován. Tak Panaitios — jak Tertullianus do-
svědčuje — rozeznával v duši již jen 5—6 částí³¹⁶). Zdá se, že poslední číslo je pravdivo, aspoň shoduje se v tomto počtu nespolehlivý Tertullianus s Nemesiem, jenž mimo to udává nám, jak Panaitios k tomuto omezení dospěl. Stotožňoval totiž schopnost řeči s volným pohybem, který však — tak domysliti nám třeba — je podřaděnou funkcí vůdčí části duševné (*ἡγεμονικόν*), rozplozování pak vůbec nepovažoval za funkci duševnou³¹⁷). Z toho již vidno, že většín zase důraz kladl na rozdíl mezi životností a duševností (*ψύσις* a *ψυχή*), což shoduje se s platonisujícícm jeho učením.

Mnesarchos plodivost a schopnost řeči, jak se zdá, vůbec k duši nepřičítal, jejíž výhradními funkcemi byly mu rozumnost a smyslové vnímání (*τὸ λογικὸν καὶ αἰσθητικόν*)³¹⁸).

³¹⁴) Stob. Ecl. I, 876: *ἄσπερ γὰρ τὸ μῆλον ἐν τῷ αὐτῷ σώματι τὴν γλυκύτητα ἔχει καὶ τὴν εὐωδίαν, οὕτω καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ἑαυτῷ φαντασίαν, συγκατάθεσιν, ὀρεμήν, λόγον συνειληφεν.*

³¹⁵) Bonhöffer: Epictet und die Stoa, str. 106.

³¹⁶) Tertull. De an. 14: *dividitur anima in partes, nunc in duas a Platone, nunc tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio...*

³¹⁷) Nemes. De nat. hom. 96 (Mathäi 212): *Παναιτίος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὀρεμήν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται λέγων ὀρθότατα τὸ δὲ σκεματικόν, ὅτ τῆς ψυχῆς μέρος, ἀλλὰ τῆς φύσεως. — Bonhöffer ve spise cit. na str. 88 usiluje pomoci Nemes. 115 (Mathäi 249) označiti jako třídění Panaitiovo hlavní části: *νοῦς, ὀρεμή, αἰσθησις*, avšak bez přesvědčujících důvodů.*

³¹⁸) Ps. Gal. hist. phil. c. 9 (Kühn XIX, 267): *Μνήσαρχος δὲ τὴν στωικῶν ὑπόληψιν ἐπικρίνων τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σκεματικὸν περιεἶλεν,*

Monismus stoický zcela opustil a dualismus Platonský obnavil Poseidonios, jenž popíraje, že by v principu rozumovém (*ἡγεμονικόν*) celý život duševný původ měl a z něho dal se vysvětliti, vracel se k rozlišení duše lidské na část rozumnou a nerozumnou, a této opět na *θυμός* a *ἐπιθυμία*³¹⁹). Ovšem měl větší zřetel nežli Platon k jednotnosti duševné, a proto nemluví o částech duše (*μέρη*), nýbrž o mohutnostech (*δυνάμεις ψυχῆς*)³²⁰).

Totéž pozorujeme u Seneky. Přemýšlení jeho nebralo se ovšem směrem čistě theoretickým, o jevech duševných mluvil se zvláštním zřetelem k ethickému jich významu. Ale právě proto asi postavil se rozhodně proti nauce stoické, že by z rozumové části duševné všechny affekty, žádosti a chtíce mohly býti vyvozeny. Právě ethické bádání jeho ukázalo mu, že v životě lidském je veliký spor mezi činností rozumovou a nižšími affekty, jichž původ Seneka tělu přičítá, které zove „velamentum“ duše aneb „onus necessarium“³²¹). Proto přidržel se s Poseidoniem třídění Platonova. Nicméně uznával, že části jednotlivé nemohou býti absolutně od sebe odloučeny, nýbrž že funkce jejich dají se ze společného kořene odvoditi, jímž je právě ono „principale“³²²).

Epiktetos, zdá se, přidržel se zase monistického názoru stoického. Neuznával funkcí nerozumných jako schopností samostatných, ale vykládal je za nepravdivé, odchýlný stav duše rozumné. Affekty jsou mu jen chorobné změny *τοῦ ἡγεμονικοῦ*. Ostatně Epiktetos pohlížel na jevy duševné výhradně se stanoviska ethického a proto tyto tři funkce duševné nejdůležitějšími se mu jeví: *δρᾶξις*, *ὄρμη*, *συναπάθεισις*. K poslední funkci řadí též smyslové vnímání³²³).

οληθεις τῆς αλσθητικῆς δυνάμεως ταῦτα μῆ (add. Diels) μετέχειν μέρη δὲ τῆς ψυχῆς φήθηθι μόνον τὸ λογικὸν καὶ τὸ αλσθητικόν.

³¹⁹) Gal. De plac. Hipp. et Plat. VIII, 1 (Kühn V, 658): *Ποσειδώνιος . . . δείκνυσιν . . . ἡμᾶς ὑπὸ τριῶν δυνάμεων διοικουμένων, ἐπιθυμητικῆς τε καὶ θυμοειδοῦς καὶ λογιστικῆς. — Ibidm. V, 7 (Kühn V, 480): κατασκευασθήσεται δὲ τὸ κοινὸν ἄριστοτέλους καὶ Πλάτωνος καὶ Ποσειδωνίου δόγμα, τὸ καθ' ἑτέραν μὲν ἡμᾶς δύναμιν λογίζεσθαι, καθ' ἑτέραν δὲ θυμοῦσθαι, κατ' ἄλλην δ' ἐπιθυμεῖν. Ibidm. IV, 3 (Kühn V, 377): Ποσειδώνιος . . . ὑπὸ τῆς θυμοειδοῦς τε καὶ ἐπιθυμητικῆς δυνάμεως ἡγεῖται γίνεσθαι τὰ πάθη.*

³²⁰) Gal. De plac. Hipp. et Plat. VI, 2 (Kühn V, 515): *ὁ δ' ἄριστοτέλης τε καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἶδη μὲν ἣ μέρη ψυχῆς οὐκ ὀνομάζουσι, δυνάμεις δ' εἶναι φασὶ μίᾳς οὐσίας ἐκ τῆς καρδίας δραμαμένης.*

³²¹) Ep. 92, 1: . . . puto, inter me teque conveniet, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras, per quas movemur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. in hoc principali est aliquid irrationale, est et rationale: illud huic servit. Ibidm. 8: irrationalis pars animi duas habet partes, alteram animo sam, ambitiosam, impotentem, positam in adfectionibus, alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam.

³²²) De ira I, 8, 3: non enim separatas ista sedes suas deductasque habent, sed affectus et ratio in melius peiusque mutatio animi est. Ep. 118, 7: idem animus in varias figuras convertitur.

³²³) Diss. IV, 11, 6. — Sr. Bonhöffer: Epictet u. d. Stoa st. 92.

Ze stručného nástinu tohoto vychází, že u pozdějších Stoiků působily stopy třídění starších, Platonova a Aristotelova, jimž však bylo zápasiti s vlastním duchem soustavy, která vše z jediného principu (*ἡγεμονικόν*) odvoditi usilovala.

2. Třídění ve škole epikurské ³²⁴).

§ 72. Soustava epikurská vykazuje v učení dušeslovném mnohé zajímavé shody se stoickou. Názory psychologické obou jsou zajisté povahy materialistické, Epikurovci rovně jako Stoikové odvolávají se ke vzájemnosti těla a duše, a je-li Stoikům duše oteplený vánek, představují si ji Epikurovci rovněž jako látku, složenou z kulatých atomů jemných, lehkých, snadno pohyblivých ³²⁵). O třídění jevů duševných zevrubně nepřemýšleli, a jistě toliko říci můžeme, že Epikuros rozeznával v duši část rozumnou a nerozumnou. Duše bezrozumá proniká celým tělem, jsouc mu principem životným, kdežto rozumná, v celku se stoickým *ἡγεμονικόν* shodná a rovněž v prsou sídlící, objímá v sobě všechny pochody poznávací od smyslového vnímání až k čistému myšlení, jakož i projevy citu a vůle ³²⁶). Rozdíl tento jest analogický fysikálnému jich rozeznávání jemné, bezejmenné látky, tvořící vlastní podklad jevů duševných, od tří ostatních živlů duši skládajících, jimiž byly látka ohnivá, vzdušná a pneumatická, způsobující teplo, klid a pohyb ³²⁷). Lucretius i názvy odrůznil obě části, jmenuje roz-

³²⁴) K literatuře příslušné ad 253. uvedené dodej: Usener H. Epicurea (Lipsko 1887).

³²⁵) Diog. Laer. X, 63: *ἡ ψυχή σώμα ἐστι λεπτομερὲς παρ' ὅλων τὸ ἄθροισμα παρεσκαμμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα χαραῖν ἔχοντι καὶ πῆ μὲν τούτω προσεμφερὲς, πῆ δ' ἐκείνω. Ibidm. 66: ἀλλὰ μὴν καὶ τότε λέγει ἐν ἄλλοις, καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴν συγκραθεῖται λειοτάτων καὶ στρογγυλωτάτων, πολλῶν τινα διαφεροουσῶν τῶν τοῦ πυρός.* — Lucr. De r. n. III, 203:

nunc igitur quoniam est animi natura reperta
mobilis egregie, perquam constare necessest
corporibus parvis et levibus atque rotundis.

³²⁶) Plut. plac. IV, 4 (Aët. Diels 390): *Ἐπίκουρος διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένην, τὸ δὲ ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσκαμμένον. Ibidm. IV, 5 (Aët. Diels 391): Παρμενίδης καὶ Ἐπίκουρος (τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι) ἐν δλεω τῷ θώρακι. — Diog. Laer. X. 66: καὶ τὸ μὲν τι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρεσκαθεῖται σώματι, τὸ δὲ λογικὸν ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἐκ τῆ τῶν φόβων καὶ χαρᾶς.*

³²⁷) Lucr. De r. n. III, 232:

tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
mixta vapore, vapor porro trahit aëra secum.
nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aër.

237: iam triplex animi est igitur natura reperta:
nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum.

umnou animus aneb mens, nerozumnou pak nazýváje anima³²⁹). V duši rozumné zřetelná je distinkce, kterou Epikurovci činili mezi smyslovou a rozumnou činností³²⁹).

Ježto třídění podrobnějšího u Epikurovců nenalézáme, nenáleží nám ani noetických jich názorů vykládati na místě tomto.

3. Třídění Galenovo³³⁰).

§ 73. Galenos, slavný lékař a filosof, přidržoval se nejvíce výkladu a třídění Platonova, zastáváje se takto reakce proti směru, jenž chtěl annullovati zásadný rozdíl duševný mezi nižšími a vyššími mohutnostmi a veškeré dění psychické usiloval vysvětliti z principu společného (*ἡγέμονικόν*). Galenos rozeznával jako Platon tři části duše lidské a vykazoval jim zvláštní sídla v játrech, srdci a mozku. Část nejvyšší je mu rozum, o jehož věčnosti a nesmrtelnosti je však na rozpacích³³¹). V názorech, jimiž označoval části jednotlivé, jeví se působení Aristotelovo v nanku jeho:

241: quarta quoque his igitur quaedam natura necessest adtribuat: east omnino nominis expers; qua neque mobilius quicquam neque tenuius exstat, nec magis e parvis et levibus est elementis; sensiferos motus quae didit prima per artus.

³²⁹) Lucr. De r. n. III, 136:

nunc animum atque animam dico coniuncta teneri inter se atque unam naturam conficere ex se, sed caput esse quasi et dominari in corpore toto consilium, quod nos animum mentemque vocamus. idque situm media regione in pectoris haeret. hic exultat enim pavor ac metus, haec loca circum laetitiae mulcent: hic ergo mens animusquest. cetera pars animae per totum dissita corpus paret et ad numen mentis nomenque movetur. idque sibi solum per se sapit: id sibi gaudet.

Ib. III, 94:

primum animum dico, mentem quam saepe vocamus, in quo consilium vitae regimenque locatum est.

Ib. III, 396:

et magis est animus vitae claustra coercens et dominantior ad vitam quam vis animai.

Tert. De an. 15: nec in tota lorica pectoris, ut Epicurus (t. putes *τὸ ἡγέμονικόν* concludi).

³³⁰) Rozumné činnosti příkládány různé názvy: *λόγος*, *λογισμός*, *διάνοια*, ve zřeteli praktickém *φρόνησις*, u Lucretia: ratio, mens, animus, consilium.

³³⁰) Claudii Galeni opera omnia ed. G. Kühn (Lipsko 1825). — E. Chauvet: La psychologie de Galien. I. Caen 1860, II 1867.

³³¹) Galen. Qu. an. mor. corp. temp. sequ. c. 3 (Kühn IV, 772): *ὅτι μὲν οὖν τρία τῆς ψυχῆς ἐστὶν εἶδη, καὶ ὁ Πλάτων βούλεται ταῦτα, δι' ἐτέρον ἐπιδέδεικται, καθάπερ γε καὶ ὅτι τὸ μὲν ἐν ἥπατι, τὸ δὲ ἐν καρδίᾳ, τὸ δὲ ἐν ἐγκεφάλῳ καθίσθηναι· ὅτι δ' ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν τε καὶ μερῶν τῆς ὅλης ψυχῆς τὸ λογιστικὸν ἀθάνατόν ἐστι, Πλάτων μὲν φαίνεται πεπεισμένος, ἐγὼ δὲ οὐδ' ὡς ἐστὶν οὐδ' ὡς οὐκ ἐστὶν ἔγω διατείνασθαι πρὸς αὐτόν.*

1. část nejnižší je mu *ἐπιθυμητική* neb *φυσική* neb *θρεπτική*, sídlí v játrech, a žíly jsou prostředkem působnosti její (*ὄχρειον*); náleží též rostlinám. 2. část je *θυμοειδής* neb *ζωτική*, v níž účast mají též zvířata, sídlí v srdci, jsouc zároveň zdrojem tepla vniterného, jež rozšiřuje pomocí arterií, 3. část rozumná, sídlí v mozku, (*λογική*) je principem činnosti myslící a působí prostřednictvím nervů³²³). Části tyto duševné jsou Galenovi nejen místně od sebe odloučeny, nýbrž jsou mu to jsoucna odrůzněná, samostatnou bytostí mající. Nepřipouští žádného jednotného celku duševného, v němž by docházely sjednocení, a brojí zvláště proti Aristotelovi, Poseidoniovi a Chrysippovi, kteří jednotnosti duševné hájili³²³).

Že však též o samostatné třídění jevů duševných se zřetelem ke stoickému různění mezi *φύσις* a *ψυχή* se pokoušel, tomu nasvědčuje sám. Mluvíť všeobecně o činnostech (*ἐνέργειαί*) organických, a rozděliv je na duševné (*ψυχικαί*) a fyzické (*φυσικαί*), duševné zase vystihuje dalším dělením na *αἰσθητικαί*, *κινητικαί*, *ἡγεμονικαί* a tyto poslední třídí konečně na *φανταστικόν*, *διανοητικόν*, *μημηονευτικόν*³²⁴).

³²³) In Hipp. de al. III, 10 (Kühn XV, 292): ἔστι δ' ἡ μὲν τις αὐτῶν εἰς τὸ τρέφεσθαι τὸ ζῶον ἀναγκαία καὶ κοινή πρὸς τὰ φωτὰ· καὶ οἷον πηγὴν ἔχει τὸ ἦπαρ· ὄχετους δὲ ἐξ αὐτῆς εἰς ὅλον τὸ σῶμα διασπειρομένους τὰς φλέβας, ἣν ἔξεστιν ἐπιθυμητικὴν ἢ φυσικὴν ἢ καὶ θρεπτικὴν ὀνομάζειν. ἑτέρα δὲ οὐ μόνον ὡς φωτοῖς ἡμῖν ἢ ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ζῴοις ὑπάρχουσα ψυχὴ κατὰ τὴν καρδίαν ἴδρυται, πηγὴ τις οὖσα καὶ ἡδε τῆς ἐμφύτου θερμοσίας· ὄχετοι δὲ ταύτης τῆς πηγῆς αἱ ἀρτηρίαι. καλεῖται δὲ καὶ αὐτὴ πολλοῖς ὀνόμασι· καὶ γὰρ δύναμις ζωτικὴ καὶ δύναμις θυμοειδῆς καὶ ψυχὴ θυμοειδῆς ὀνομάζεται. τρίτη δ' ἐν ἐγκεφάλῳ ἐστὶ ψυχὴ λογικὴ, τῶν κατὰ προαίρεσιν ἐνεργειῶν ἅμα ταῖς αἰσθητικαῖς ἐξηγουμένη, ταύτης δ' ἐστὶ καὶ μόρια, οἷς χρῆται ὅσπερ ὄχετοῖς τισιν.

³²³) De plac. Hipp. et Plat. VI, 2 (Kühn V, 515): ὁ μὲν οὖν Πλάτων καὶ τοῖς τόποις τοῦ σώματος κεχωρισθαι νομίζων αὐτὰ καὶ ταῖς οὐσίαις κάμπολου διαλλάττειν, εὐλόγως εἶδη τε καὶ μέρη προσαγορεύει, ὁ δ' Ἀριστοτέλης τε καὶ ὁ Ποσειδώνιος εἶδη μὲν ἡ μέρη ψυχῆς οὐκ ὀνομαζουσιν, δυνάμεις δ' εἶναι φασὶ μίαν οὐσίαν ἐκ τῆς καρδίας ὀρωμαμένης. ὁ δὲ Χρυσίππος, ὅσπερ εἰς μίαν οὐσίαν, οὕτω καὶ εἰς δύναμιν μίαν ἄγει καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. ἀλλ' οὐ μὲν οὐκ ὀλίγον ἀμαρτάνει τῆς ἀληθείας ὁ ἀνήρ· οὗτος, αὐτάρκως ἡμῖν ἐπιδέδεικται. ὅτι δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀριστοτέλην ἀρᾶλλονται, μίαν οὐσίαν τὰς τρεῖς δυνάμεις εἶναι νομίζοντες, ἐν τε τοῖς ἐμπροσθεν ἱκανῶς ἐπιδέδεικται, καὶ οὐδὲν ἥττον ὁ μετὰ τοῦτον λόγος ἀποδείξει.

³²⁴) Srv. Siebeck Gesch. d. Ps. I, 2, 183. Gal. De sympt. diff. c. 3 (Kühn VII, 56): . . . καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν δύο εἶδιν αἱ πρῶται διαφοραί. αἱ μὲν γὰρ ψυχῆς, αἱ δὲ φύσεώς εἰσι. καὶ καλοῦνται διὰ τοῦτο ψυχικαὶ μὲν αἱ πρότεραι, φυσικαὶ δὲ αἱ δεύτεραι. αὐτίθις οὖν τὰς ψυχικὰς προτέρας τίμωτοντες εἰς τε τὰς αἰσθητικὰς καὶ τὰς κινητικὰς καὶ τρίτας τὰς ἡγεμονικὰς . . . καὶ πάλιν ἐκάστην τῶν εἰρημένων διαιροῦμεν εἰς τὰς ἐν αὐτῇ διαφοράς, ἡ μὲν οὖν αἰσθητικὴ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια πάντα τὰς πάσας ἔχει διαφοράς, δρατὰς καὶ ἀσφρητὰς καὶ γευστὰς καὶ ἀκουστὰς καὶ ἀπτάς . . . ἡ λοιπὴ δὲ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς ἢ κατ' αὐτὸ τὸ ἡγεμονικὸν εἰς τε τὸ φανταστικόν καὶ διανοητικόν καὶ μημηονευτικόν διαιρεῖται.

4. Třídění ve škole Novopythagorské³³⁵⁾.

§ 74. Stoupenci školy Novopythagorské dotvrzovali též dualismus duševný. Tak Plutarchos, jenž v duši rozeznává část rozumnou od bezrozumé, i v dalším provádění třídění tohoto následuje Platona, bezrozumou část duševnou rozlišuje jako tento na vášnivost (zvlůli) a chtíč³³⁶⁾. Na místě jednom pak rozum (νοῦς) úplně odlišuje od duše (ψυχή) pravě, že je to princip vyšší, jenž k bytosti duševné teprve od jinud přistupuje³³⁷⁾. Třídění Platonovo by však rád uvedl ve shodu s Aristotelovým a dostává tak posléze pět částí duševných: výživnou, počítkovou, žádostivou, vášnivou a rozumovou³³⁸⁾. Numenius nerozeznává toliko dvou rozdílných částí duševných, nýbrž uznává dvě různé duše, rozumnou a bezrozumou, mezi nimiž stálý je boj. Bezrozumá duše toliko v těle může sídliti, které je vůbec zřídlem všeho špatného a nedokonalého; toliko duše rozumná je principem života, jenž bez ní zaniká³³⁹⁾.

³³⁵⁾ Plintarchi Moralia ed. Dübner (Didot Paříž 1841).

³³⁶⁾ Virt. mor. 3: ἡ τε ἀνθρώπου ψυχή . . . οὐκ ἀπὴρ τίς ἐστιν οἷδ' ὁμοιοπαθής, ἀλλ' ἕτερον μὲν ἔχει τὸ νοερόν καὶ λογιστικόν, ὡ κρατεῖν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ φύσιν καὶ ἀρχεῖν προσήκόν ἐστιν ἕτερον δὲ τὸ παθητικόν καὶ ἄλογον καὶ πολοκλωνές καὶ ἀτακτον ἐξ ἑαυτοῦ (ἐπιστασίας) δεόμενον. οὐ πάλιν διχῆ μριζομένου τὸ μὲν δεῖ σαματικὸν κέκληται (ἐπιθυμοῦν), τὸ δὲ ἐστιν μὲν ἢ τούτω προστιθέμενον, ἐστι δὲ ἢ τῷ λογισμῷ παρέχον λογὸν ἐπὶ τούτω καὶ δύναμις, θυμοειδές. — Pseudopl. De vita et poesi Homeri c. 129: τῆς δὲ ψυχῆς ἐχούσης, ὡς καὶ τοῖς φιλοσόφοις δοκεῖ, τὸ μὲν λογικὸν ἐνδρυμένον τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ ἄλογον καὶ τούτου τὸ μὲν θυμικὸν ἐνοικοῦν τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ἐν τοῖς περὶ τῆς γαστέρας. — Ibidm. 133: ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν τι τῆς ψυχῆς νοερόν καὶ λογικόν ἐστιν, τὸ δὲ ἄλογον καὶ ἐμπαθές, καὶ διὰ τούτου μέσος θεοῦ καὶ θεοῦ γέγονεν ἀνθρώπος.

³³⁷⁾ De fac. lun. 28: τὸν ἀνθρώπον οἱ πολλοὶ σύνθετον μὲν ὀρθῶς, ἐκ δυοῖν δὲ μόνον σύνθετον οὐκ ὀρθῶς ἡγούνται· μάριον γὰρ εἶναι πῶς ψυχῆς οἴονται τὸν νοῦν, οὐδὲν ἦττον ἐκείνων ἀμαρτάνουτες, οἷς ἢ ψυχή δοκεῖ μάριον εἶναι τοῦ σώματος· νοῦς γὰρ ψυχῆς, ὅσα ψυχῆ σωματος, ἀμεινόν ἐστι καὶ θεϊότερον. — An procr. 27: τὸ γὰρ παθητικὸν ἀναδιδασιν ἐξ ἑαυτῆς ἢ ψυχῆ, τοῦ δὲ νοῦ μετέσχεν ἀπὸ τῆς κρείττονος ἀρχῆς ἐγγενομένου.

³³⁸⁾ De ei apud Delphos 13: ἐτι δ' εἰ τῆν ψυχῆν αὐτῆν κατὰ φύσιν διαιροῖς, πρῶτον αὐτῆς καὶ ἀμαυρότατόν ἐστι τὸ θρεπτικόν, δευτερον δὲ τὸ αἰσθητικόν, εἴτα τὸ ἐπιθυμητικόν, εἴτα ἐπὶ τούτω τὸ θυμοειδές· εἰς δὲ τῆν τοῦ λογιστικοῦ δύναμιν ἐξικομένη καὶ τελεώσασα τῆν φύσιν, ὥσπερ ἐν ἄκρῳ τῷ πέμπτῳ καταπέπναιται. — De def. orac. 36: ἐν μὲν γὰρ αὐτοῖς αἰσθήσεις πέντε καὶ μέρη ψυχῆς σφτικόν, αἰσθητικόν, ἐπιθυμητικόν, θυμοειδές, λογιστικόν.

³³⁹⁾ Porfyr. u Stob. Ecl. I, 836: ἄλλοι δὲ, ὡν καὶ Νουμήνιος, οὐ τρία μέρη ψυχῆς μίᾳς ἢ δύο γε, τὸ λογικόν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχῆς ἔχειν ἡμᾶς οἴονται, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, τῆν μὲν λογικὴν, τῆν δὲ ἄλογον. Srv. Zeller Phil. d. Gr. III^a, 2, 220, Siebeck Gesch. d. Ps. I, 2, 310.

5. Třídění u Filona Židovského³⁴⁰⁾.

§ 75. U Filona Židovského, jemuž rovněž dualismus ducha a hmoty byl dogmatem základným, je taktéž zásadno a důležitě odlišení rozumné a bezrozumé, nesmrtelné a smrtelné části duševné. Nerozumná duše je společna člověku se všemi živočichy, majíc příznak tělesnosti a smyslnosti na sobě. Sídli v krvi. Rozumová naproti tomu je povahy čistě duševné (pneumatické) a sídlo má asi v mozku³⁴¹⁾. Duch tento rozumný je duše v duši (*ψυχή ψυχῆς*) a má se k této jako zřítelnice k oku. Jemu toliko náleží nesmrtelnost, on jest obrazem rozumu božského a, tvoře vlastní podstatu člověka, podmiňuje v něm schopnost myšlení a svobodu vůle, je vůdcem všeho života duševného a vládne ostatním silám podřízeným³⁴²⁾. Rozumnost a smyslnost stále působí vzájemně na sebe. Ze vlivu smyslnosti na rozumnost Filon vykládal představitost (*φαντασία*), z působení rozumu na smyslnost vysvětloval vůli (*δρμή*)³⁴³⁾.

V dalším však rozvoji třídění tohoto Filon nejeví potřebné důslednosti, hledě po stránce té ve shodu uvéstí všechny soustavy filosofické, takže celá nauka jeho podivnou směsí nám se jeví.

Na četných místech přidržuje se Platona a dělí nerozumnou část zase na zvlí a chtíc, přicházejí tak k trojdielnému rozdělení jevt' duševných na *λόγος*, *θυμός* a *ἐπιθυμία*. Částem těm vykazuje též různá sídla v těle lidském, považuje rozum za krále, jenž v hlavě sídlí, kdežto smysly jsou mu zbrojnoši (*δορυφόροι*), podrobující se vládě jeho. Zvlí má sídlo v prsou a chtíc v játrech

³⁴⁰⁾ Philonis Judaei opera omnia Ed. ster. (Lipsko 1851—53).

³⁴¹⁾ Qu. det. pot. ins. sol. c. 22—23: *πνεῦμά ἐστιν ἡ ψυχῆς οὐσία . . . ἕκαστον ἡμῶν κατὰ τὰς προσεχεις τιμὰς ἀριθμῶν, δύο εἶναι συμβέβηκε ἡ ψῶν τε καὶ ἀνθρώπων. ἑκατέρῳ δὲ τούτων συγγενῆς δύναμις τῶν κατὰ ψυχὴν ἀποκλήθηται τῷ μὲν ἡ ζωτικῇ, καθ' ἣν ζῶμεν, τῷ δὲ ἡ λογικῇ, καθ' ἣν λογικοὶ γεγόνασμεν. τῆς μὲν οὖν ζωτικῆς μετέχει καὶ τὰ ἄλογα, τῆς δὲ λογικῆς οὐ μετέχει. . . ἡ μὲν οὖν κοινὴ πρὸς τὰ ἄλογα δύναμις οὐσίαν ἔλαχεν αἷμα, ἡ δ' ἐκ τῆς λογικῆς ἀποβύουσα πηγῆς, τὸ πνεῦμα, οὐκ αἶρα κινούμενον, ἀλλὰ τύπον τινα καὶ χαρακτηριστικῆς δυνάμεως. — Qu. rer. div. her. c. 11: ἐπειδὴ γὰρ ψυχὴ διχῶς λέγεται, ἡ τε βίη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς μέρος, ὁ κυριώτερος ψυχῆς ἐστὶ — καθάπερ ὀφθαλμὸς ὁ τε κύκλος σφύρας καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τὸ φ' βλέπομεν — ἔδοξε τῷ νομοθέτῃ διπλὴν εἶναι καὶ τῆν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, αἷμα μὲν τὸ τῆς βίης, τοῦ δὲ ἡγεμονικατάτου πνεύμα θεῖον. — De concep. c. 10: τὸ μὲν αἷμα δι' ἣν εἶπον αἰτία, ὅτι οὐσία ψυχῆς ἐστὶν, οὐκ ἔστι τῆς νοεράς καὶ λογικῆς, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς, καθ' ἣν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἀλόγοις κοινὸν τὸ ζῆν συμβέβηκεν; c. 11: ἐκείνης γὰρ οὐσία πνεῦμα θεῖον . . .*

³⁴²⁾ M. opif. c. 46, 48. Qu. D. s. immut. c. 10. Srv. Zeller Phil. d. Gr. III², 2, 396. — Qu. det. pot. ins. sol. c. 23. . . *μίμημα δὲ καὶ ἀπεικόνισμα (θεοῦ) ἀνθρώπος, οὐ τὸ διαφνῆς ζῶον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀριστον εἶδος, ὃ νοῦς καὶ λόγος κέκληται. . . ἀνθρώπου δὲ ψυχὴν ὀνομάζει πνεῦμα, ἀνθρώπου, οὐ τὸ σύγκριμα καλῶν, ὡς ἔφη, ἀλλὰ τὸ θεοειδὲς ἐκείνο δημούργημα, ὃ λογίζομεθα.*

³⁴³⁾ Srv. Zeller Phil. d. Gr. III², 2, 398. — Leg. all. I, 11.

aneb dle jiného místa v okolí pupku. Poměru vzájemného těchto dvou nižších částí určitěji nevytkl³⁴⁴). Avšak při tomto třídění neustává, nýbrž čerpá z Aristotela a dělí duši dále dle něho na výživnou, počítkovou a rozumovou, což opět slučuje se svou klasifikací základnou, uče, že duše výživná a počítková tvoří podstatu duše bezrozumé³⁴⁵). Konečně pak hledí se základnou svou klasifikací i třídění stoické ve shodu uvéstí tím, že je ve své vřaduje. V celé rozumné totiž části, již vykazuje postavení přední a zvláštní, rozeznává podlé Stoiků v části bezrozumé sedm schopností: pět činností smyslových, schopnost řeči a plodivost³⁴⁶). V pestré této směsi názorů různorodých marně bychom hledali jednotného principu třídění. Nesoustavný eklekticismus Filonův právě pokusy jeho o třídění jevů duševných charakteristicky jest ilustrován.

6. Třídění ve škole Novoplatonské³⁴⁷).

§ 76. V nauce dušeslovné a zvláště v názorech o třídění jevů duševných Plotinos bedlivě čerpal zvláště z Platona a Ari-

³⁴⁴) Leg. alleg. I, 22: νοητέον οὖν, ὅτι ἐστὶν ἡμῶν ἡ ψυχὴ τριμερὴς καὶ ἔχει μέρος τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ θυμαϊκόν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικόν. καὶ συμβέβηκε τοῦ μὲν λογικοῦ χωρὶς εἶναι καὶ ἐνδιαίτημα κεφαλήν, τοῦ δὲ θυμικοῦ τὰ στέρα, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ τὸ ἦτρον. — Ibidm. III, 38: τριμερὴ συμβέβηκε τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἶναι, καὶ ἔχειν μέρος μὲν ἐν λογιστικόν, δεύτερον δὲ θυμαϊκόν, τρίτον δὲ ἐπιθυμητικόν. . . . εἶτα ἐνεῖμαν (i. ol φιλόσοφοι) τῷ μὲν λογικῷ τὸν περὶ κεφαλὴν χώρον, εἰπόντες, ὅπου ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ οἱ δορυφόροι, δορυφόροι δὲ αἱ αἰσθήσεις τοῦ νοῦ περὶ κεφαλὴν οὖσαι. . . τῷ δὲ θυμαϊκῷ τὰ στέρα. . . τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ τὸν περὶ τὸ ἦπαρ καὶ τὴν κοιλίαν τόπον. — De concup. c. 2: ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ μὴ δορυφόροι, δορυφόροι δὲ αἱ αἰσθήσεις τοῦ νοῦ καθάπερ βασιλεὺς δορυφόροι τάξεις παρίδρυνται θυμῷ δὲ τὰ στέρα. . . ἐπιθυμῆα δὲ τῇ περὶ τὸν θυραλον καὶ τὸ καλούμενον διάφραγμα χώρον.

³⁴⁵) Frag. ex Iohanne Monacho vyd. cit. sv. VI, st. 259: τρία γὰρ μέρη τῆς ψυχῆς: τὸ μὲν θρεπτικόν, τὸ δὲ αἰσθητικόν, τὸ δὲ λογικόν.

³⁴⁶) De mundi opif. c. 40: ἀντίνα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ διχα τοῦ ἡγεμονικοῦ μέρος ἐπιταχῆ σχίζεται, πρὸς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὸ φωνητήριον ὄργανον καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ γόνιμον. Tomu odpovídá též sedm částí tělesných, jak dále ukazuje. — Leg. all. I, 4: ψυχῆς γε μὴν τὸ ἄλογον ἐπιταμῆς, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον, καὶ τὸ διήκον ἄλλο παραστατῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐστιν. — Qu. det. pot. ins. sol. c. 46: τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἰς ἑπτά διανέμεται μορῶν: δρασιν, ὀσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν, ἀφῆν, λόγον, γόνιμον. Aby přijal klasifikaci stoickou v části bezrozumé, k tomu zamlouvala se mu asi zvláště číslíce sedmička, Židům posvátná. Srv. zvláště De mundi opif. c. 40 (počátek místa výše uvedeného): ἐπεὶ δὲ ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπιγεια ἦρτηται κατὰ τινα φυσικὴν συμπάθειαν, ὃ τῆς ἐβδόμηδος λόγος ἀνωθῆν ἀρξάμενος κατέβη καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοῖς θνητοῖς γένεσιν ἐπιφοιτήσας.

³⁴⁷) Literatura: Plotini Enneades. Rec. R. Volkmann 1883—84. — Procli Comment. in Platonis Timaeum. Rec. K. C. Schneider. — Kirchner

stotela. S Platonem vůbec souhlasí v tom, že i on věří v praexistenci duše v krajinách nadsvětelných a pozdější její vstoupení v tělo lidské. I podle Plotina má duše úděl v ideí života v také mife, že protivy jeho — smrti — v sebe přijmouti nemůže. V duši samé souhlasně s Platonem rozeznává část nesmrtelnou a smrtelnou, v této pak zase oba známé živly: *θυμός* a *επιθυμία*. Tak též užil rozrůznění Aristotelova duše lidské na výživnou, počítkovou a rozumovou, jakož se Aristotela též přidržuje v pozorování, které činil o pocitech smyslových, o představivosti, paměti, asociaci představ, o žádostivosti, vůli atd. Oproti Stoikům a Epikurovcům počíná si kriticky, naproti jich materialismu a naturalismu klada jednostranný svůj theologický spiritualismus.

Jako v době Novoplatonské vůbec, tak zvláště u Plotina převládá v bádání filosofickém živel náboženský a mystický. Pojem duše je stále ve styk vzájemný uváděn s duší světovou. Pravé jsoucno náleží toliko ideám, jež prýštic se z původního jedna čili dobra, rozumem božským jsou nazírány. Sestup od nich ke světu smyslnému sprostředkuje celá stupnice potenci metafysických, z nichž nejnižší stojí a ve svět smyslný již zasahá duše světová. V ní mají duše jednotlivé původ a jsoucno — čehož důkaz Plotinos spatřuje v sympathii, která všechny bytosti živé v jeden celek pojí — nejsou však v ní obsaženy jako části v celku, nýbrž duše světová přes veškerou individualisaci duší jednotlivých mohutností svou v každé z nich cele a jednotně je přítomna, neztrácejíc niče na samostatnosti a nezávislosti své. Poměr duše světové k duším jednotlivým dle Plotina nejlépe dá se znázorniti logickým poměrem rodu ke druhům. Jinde Plotinos povšechný názor svůj v tuto formu uvádí. Jedno čili dobro jakožto nejvyšší princip všeho jsoucna tvoří střed, kolem něhož obejpat je kruh rozumu (*νοῦς*) nehybný, ježž objímá pohybující se kruh duše světové; co dále mimo tento kruh se prostírá, náleží již temnému kraji nejsoucna³⁴⁸). Rozum (*νοῦς*) je sluncem všeho jsoucna, duše světová pak podobá se měsíci³⁴⁹).

§ 77. Duše lidská, v předbytování svém ve světě ideálním nemajíc zvláštnosti individuální, jeví se býti nedílnou, ale vstoupivši v tělo lidské proniká jednotlivými jeho částmi a dle funkcí,

C. H.: Die Philosophie des Plotin (Halle 1854). — Richter A.: Neuplatonische Studien. Sv. 4: Die Psychologie des Plotin (Halle 1867).

³⁴⁸) Enn. IV, 4, 16 (Volk. II, 62, 19): *εἰ τὰγαθόν τις κατὰ κέντρον τάξειε, τὸν νοῦν κατὰ κύκλον ἀκίνητον, ψυχὴν δὲ κατὰ κύκλον κινούμενον ἂν τάξειε, κινούμενον δὲ τῇ ἐφέσει.*

³⁴⁹) Enn. V, 6, 4 (Volk. II, 225, 24): *καὶ οὖν ἀπεικασθὸν τὸ μὲν φωσὶ, τὸ δὲ ἐφεξῆς ἡλίῳ, τὸ δὲ τρίτον τῷ σελήνης ἄστρῳ κομιζομένῳ τὸ φῶς παρ' ἡλίου. ψυχὴ μὲν γὰρ ἐπακτὸν νοῦν ἔχει ἐπιχωρῶνόντα αὐτῇν νοεράν οὐσαν, νοῦς δ' ἐν αὐτῷ οἰκείῳ ἔχει . . .*

jež zastává, též pojmově se odrůžňuje³⁵⁰). O prostorové dělitelnosti duše ovšem nemůže býti řeči, neboť duše je síla, nikoli velikost a v každém orgánu tělesném cele, jednotně a totožně působí³⁵¹). Co do poměru duše k tělu vytýká Plotinos zřejmé, že nesmíme si představovati, jako by duše byla atributem substance tělesné neb v těle jako v nádobě uchovávána neb že by vealari se podobala loď řídicímu, neb že by se k tělu jako celek k částem aneb naopak jako část k celku odnášela, neb že by formou těla byla — všechno to jsou názory nesprávné, a možno-li jakého srovnání vůbec užiti o poměru tomto, že lze duši na nejvyšší srovnání se světlem, jež ve vzduchu bytuje a všemi prostorami se prostírá, majíc přes to vlastní podstatu a jsoncnost svou³⁵²).

Spojením s tělem lidským duše pozbývá původní, čisté povahy své, přibírajíc živel cizí, nový, takže celý náš život pozemský jeví se dvojitým, a zároveň vzniká úkol spojení toto rozloučiti a konečného sjednocení s pravým jsoncnem — s Bohem — docílití.

Pojímání toto je významno a směrodatno též pro třídění Plotinovo jevů duševných, neboť na základě tom je mu dělidlem poměr, ježž zaujímá duše jednak k ideálnímu onomu světu pravého jsoncna a na druhé straně k tělu, s nímž je spojena, a zjevům smyslným, kdežto u prostřed je poměr jí k sobě samé, jenž podmiňuje její sebezachování. Kládl-li Platon také důraz na počátečnou existenci duševné bytosti ve světě ideálním, a jestliže Aristoteles nejvyšším stupněm vývoje jejího v těle lidském — *νοῦς ποιητικός* — opět ve styk s božstvem uvéstí ji usiloval, spojuje Plotinos obě a líčí existenci duševnou ve všech třech stadiích. Duše lidská dle něho, jsouc jen částí duše světové a tedy původu věčného, vstupuje v tělo lidské, v něm se vyvíjí, aby konečně vrátila se zase ve svět ideální. Proto i třídění jeho jevů duševných označuje vlastně jednotlivé stupně neb období tohoto vývoje. Rozeznává totiž: ³⁵³)

³⁵⁰) Enn. IV, 1, 1 (Volk. II, 3, 9): *νοῦς μὲν οὐδὲν ἀεὶ ἀδιάκριτος καὶ οὐ μεριστός, ψυχή δὲ ἐκεῖ ἀδιάκριτος καὶ ἀμεριστός· ἔχει δὲ φῶσιν μερίζεσθαι. καὶ γὰρ ὁ μερισμὸς αὐτῆς τὸ ἀποστηναὶ καὶ ἐν σώματι γενέσθαι.*

³⁵¹) Enn. IV, 2, 1 (Volk. II, 6, 16): (*ψυχή*) *μεριστή μὲν, ὅτι ἐν πᾶσι μέρει τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν, ἀμεριστός δὲ, ὅτι ὅλη ἐν πᾶσι καὶ ἐν ὅσωσιν αὐτῶν ὅλη. . . ὥστε μεμερισθαι καὶ μὴ μεμερισθαι αὐτῷ μᾶλλον δὲ μὴ μεμερισθαι αὐτήν.* Ibidm. IV, 3, 3 (Volk. II, 12, 29): *ἡ αὐτὴ δὲ πανταχοῦ ἔσται ἢ ὅλη μία καὶ ἢ αὐτὴ ἐν πολλοῖς ἅμα οὐσα.*

³⁵²) Enn. IV, 3, 20—23. Srv. zvláště 22 (Volk. II, 35): *ἀρ' οὐδὲν οὕτω φατέον, ὅταν ψυχή σώματι παρῆ, παρεῖναι αὐτήν, ὥς τὸ πῦρ πάρεστι τῷ ἀέρι; καὶ γὰρ αὐ καὶ τοῦτο παρὸν οὐ πάρεστι καὶ δι' ὅλου παρὸν οὐδὲνὶ μίγνυται καὶ ἔστημε μὲν αὐτό, ὃ δὲ παραρρέει· καὶ ὅταν ἔξω γένηται τοῦ ἐν ᾧ τὸ φῶς, ἀπῆλθεν οὐδὲν ἔχων. . . ὥστε ὀρθῶς ἔχειν καὶ ἐπιαυθὰ λέγειν ὡς ὁ ἀήρ ἐν τῷ φωτι, ἤπερ τὸ φῶς ἐν τῷ ἀέρι.*

³⁵³) Enn. II, 9, 2 (Volk. I, 186, 19): *ψυχῆς δὲ ἡμῶν (i. θεϊσῶν) τὸ μὲν αἰεὶ πρὸς ἐκεῖνοις, τὸ δὲ πρὸς ταῦτα ἔχειν, τὸ δὲ ἐν μέσῳ*

1. duši v poměru k tělu — život vegetativný a smyslný,
 2. duši myslící, jež spočívajíc na činnosti smyslové, je podrobena v úkonech svých vládě rozumu: *διάνοια* aneb *λογιστικόν*,
 3. duši v čistotě původné, ideální, rozum: *νοῦς*.
- Přihlédněme nyní blíže k tomuto třídění.

§ 78. a) Duše v poměru k tělu.

Nejnižší tato funkce duševná přispívá jednak k utvoření a výživě bytosti živé, na druhé pak straně je principem pocitů a smyslového vnímání.

Dle toho rozeznávají je v ní dvě části podřadné:

1. *Φυτικόν*: život vegetativný záleží v pohybu, jímž duše na tělo působí, je vyživuje, k jeho vzrůstu přispívá aneb rozplozování podporuje. Činnosti zde podřaděné jsou tedy jako u Aristotela: α) *θρεπτικόν*, β) *αὔξητικόν*, γ) *φυτικόν* v užším smysle (plodivost)³⁵⁴).

2. *Αισθητικόν*: označuje život sensitivný, animální, podobně jako u Aristotela. Plotinos však snaží se vřaditi sem jako část samostatnou cit — jehož od předeslých soustav, jak ukázáno, nedosti bylo dbáno — a mimo to hledí udržeti zde další třídění Platonovo na *θυμός* a *ἐπιθυμία*.

Cit vůbec — slast i strast — způsobuje dle Plotina spojení dvou substancí sobě protivných, těla a duše. Duše, objímajíc tělo, vtiskuje mu vlastně obraz svůj čili organizuje je dle podoby své. Je-li spojení obou ohroženo, je-li obava, že tělo pozbude obrazu duše, povstává bol, strast, kdežto slast a rozkoš nastupuje při představě, že obraz duše se v tělo zase vrací³⁵⁵).

I původ žádosti náleží této funkci duševné. Jen tělo oduševněné touží po něčem, žádá si čeho, nikoli pak duše sama v sobě, v čisté podstatě a ryzosti své. Tělo má potřeby, jimiž by žití své zachránilo, duše pak, dohlížejíc na ně mocí poznání svého, naléhá na vzdálení neb přiblížení se předmětu, ke kterému

τούτων. φύσεως γὰρ οὐσης μιᾶς ἐν δυνάμεσι πλειοσιν ὅτι μὲν τὴν πᾶσαν συμφέρεσθαι τῷ ἀριστῷ αὐτῆς καὶ τοῦ ὄντος, ὅτι δὲ τὸ χείρον αὐτῆς καθεκλυσθῆναι συνεφεκλύσασθαι τὸ μέσον. Ibidm. V, 3, 3 (Volk. II, 181, 25): τοῦτο γὰρ (τὸ λογιζόμενον) ἡμεῖς· τὰ δὲ τοῦ νοῦ ἐνεργήματα ἀνωθεν οὕτως, ὡς τὰ ἐκ τῆς αἰσθησεως κάτωθεν, τοῦτο ὄντες τὸ κύριον τῆς ψυχῆς, μέσον δυνάμεως διττῆς, χείρονος καὶ βελτιονος, χείρονος μὲν τῆς αἰσθησεως, βελτιονος δὲ τοῦ νοῦ.

³⁵⁴) Enn. IV, 3, 28 (Volk. II, 36, 28): τοῦ δὲ φυτικοῦ αὐ καὶ αὔξη-
τικοῦ καὶ θρεπτικοῦ μηδενός ἀπολειπομένου . . . ὁ γὰρ τοι καὶ γενῶ καὶ
τρέφει καὶ ἀξέει, τοῦτο καὶ τούτων ἐπιθυμῶν ἀνάγκη.

³⁵⁵) Enn. IV, 4, 19 (Volk. II, 66, 19): τοῦτο δὲ τὸ λεγόμενον
ἡδονὴν τε εἶναι καὶ ἀληθῶνα, εἶναι μὲν ἀληθῶνα γινῶσιν ἀπαγωγῆς
σώματος ἰσθμῶτος ψυχῆς στερισκομένου, ἡδονὴν δὲ γινῶσιν ζῶον, ἰσθμῶ-
ματος ψυχῆς ἐν σώματι ἐναρμοζόμενον πάλιν αὐ.

žádostivost se nese. Sídlo činnosti této jsou játra ³⁵⁶). Že vskutku tělo je vlastním podnětem různých žádostí, toho důkaz Plotinos spatřuje v tom, že nestejný je způsob žádostí dle různého stáří a změny poměrů životních. Dle toho, je-li člověk hoch, jinoch neb stařec, je-li zdrav neb churav, mění se i povaha žádostivosti ³⁵⁷).

Se schopností žádostivou souvisí dále vášnivá (*θυμοειδής*), již Plotinos klade v krev neb srdce. Žádost i vášnivost můžeme pozorovati jako dvě síly z téhož podkladu, totiž sensitivné části duševné pochodící. Hněvovost, rozjitření, rozčilení jsou charakteristické znaky vášnivosti. I zde Plotinos ukazuje k souvislosti této funkce duševné s disposicí tělesnou. Upozorňuje, že intenzita vášnivosti závisí na teplotě a jakosti krve, že v nemoci člověk spíše ve hněv a rozčilenost upadá, jakož i hladový spíše nežli nasycený je k hněvu nakloněn ³⁵⁸). Že stromy hněvu nemají, snadno se tím vysvětluje, že není u nich k tomu tělesných podmínek — krve a žluči ³⁵⁹).

Rovněž i smyslové vnímání (*αἰσθησις*) je podmíněno a umožněno toliko spojením těla a duše ³⁶⁰). Duše sama o sobě nikdy by nejevila činnost smyslové, jsouc si sama předmětem bezprostředného nazírání. Vnímání smyslové záleží v tom, že duše přijímá quality věcí smyslných, představujíc si formy jejich ³⁶¹). To však je možno toliko prostřednictvím třetího činitele — těla. Smyslový orgán je to, jenž formy předmětů vnějších v sebe přijímá — maje takto úkol trpný — a dále duši odevzdává, jež činně si je uvědomuje ³⁶²). Tak smyslový vjem je v podstatě

³⁵⁶) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 76, 17): *... ἔσται δὲ ὁ περὶ τὸ ἥπαρ τόπος τῆς ἐπιθυμίας ἀρχή, ὅτι τὸ φυνικὸν ἐκεῖ ἐνεργεῖ μάλιστα, ὃ τὸ ἔργον τὸ ψυχικὸν τῷ ἥπατι καὶ τῷ σώματι παρέχει.*

³⁵⁷) Enn. IV, 4, 21 (Volk. II, 67, 32): *ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶ, περὶ δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αἱ ἡλικίαι μαρτυροῦσιν αἱ διάφοροι. ἄλλαι γὰρ παιδῶν καὶ μειρακίων καὶ ἀνδρῶν αἱ σωματικαὶ ὑγαιονότων τε καὶ νοσοῦντων τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τοῦ αὐτοῦ ὄντος.*

³⁵⁸) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 77, 7): *... πρὸς τὸ σωματικώτερον πάλιν αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ συνέχον τὴν τοῦ ζώου σύστασιν τὰς ἀργαῖς ἂν τις ἀνοίσει.* Jednotlivé příklady rozvádí dále na místě tomto.

³⁵⁹) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 78, 4): *τὸ δὲ τὰ δένδρα μὴ ἔχειν θυμόν, καίπερ τὸ φυνικὸν ἔχοντα, οὐ δεῖ θαναμάζειν. ἐπεὶ οὐδ' αἵματος οὐδὲ χολῆς ἀπὸ τοῦ μέτεσθιν.*

³⁶⁰) Enn. IV, 4, 28 (Volk. II, 72, 7): *ἀλλ' ὅτι ψυχῆς ἐν σώματι καὶ διὰ σώματος ἡ αἰσθησις, δῆλον.*

³⁶¹) Enn. IV, 4, 23 (Volk. II, 70, 16): *δεῖ δὲ θά ἀίσθηται, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν ἐστὶ τῇ ψυχῇ ἢ τῷ ζῳῷ ἀντιληψίς τὴν προσούσαν τοῖς σώμασι ποιότητα συνίεσης καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν ἀποραττομένης.*

³⁶²) Enn. IV, 4, 23 (Volk. II, 71, 5): *οὐ τοῖωνν δεῖ μόνον ταῦτα εἶναι, τὸ ἔξω καὶ τὴν ψυχὴν ἐπεὶ οὐδ' ἂν πάθοι. ἀλλὰ δεῖ τὸ παθόμενον τρίτον εἶναι, τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ τὴν μορφὴν δεξιόμενον ... δεκτικὸν ἄμα καὶ ἀπαγγελτικὸν ὑπάρχον, ἐπιτήθειον ὁμοιωθῆναι ἑατέφω. — Enn. IV, 4, 19 (Volk. II, 66, 16): *ἀλλ' οὐν τὴν αἰσθησιν αὐτὴν οὐκ ὀδύνη λεκτέον, ἀλλὰ γνώσιν ὀδύνης· γνώσιν δὲ οὐσαν ἀπαθη εἶναι, ἵνα γνῶ καὶ ὕψως ἀπαγγεῖλη.**

samočinnost duševná, probuzená působením tělesné afekce, smysl pak podobá se nástroji, jehož duše užívá jako umělec objevující takto činnou povahu svou³⁶³).

Smyslové vnímání je doplňováno a zvyšováno činností představivou (*φανταστικόν*)³⁶⁴), s níž dále souvisí paměť (*μνήμη*), jež blízka jest i smyslovému vnímání i myšlení, od obou však různí se svou bytostí reproduktivnou. Při představivosti i paměti Plotinos rozeznával dvojitou stránku: jednak funkce tyto obracejí se totiž ke smyslovým vjemům a uchovávají v povědomí představy jimi sprostředkované, jednak jsou povahy čistě duševné, čerpající látku svou z mohutnosti myslící a proměňující pomysly její (*νοήματα*) v představy (*φαντάσματα*). Paměť má na sobě nutný příznak časovosti, jehož je zbaveno čisté myšlení. Proto paměť nenáleží bytostem nad smyslnost povzneseným, jako Bohu, poněvadž tam i veškerá rozdílnost časová přestává³⁶⁵).

§ 79. b) Duše myslící (*διανοητικόν*).

Funkce tato, k předchozím přímo se pojící, záleží v uvažování, přemítání, vůbec v myšlení diskursivním. Podkladem přemítání tohoto jsou ovšem představy činností smyslovou, představivosti a paměti uchráněné. Kladouc na ně měřítko rozumové, srovnává je s ideami věčnými (*τύποι*), rozumem člověku podávanými, a na základě tom činí soudy a závěrky. Různé stupně činnosti myslící Plotinos rozeznává hlavně dle místa, jež zaujímá mezi smyslovou a čistě rozumovou, čili dle toho, jak vzdálena jest od nejvyššího principu duševného, jenž je *νοῦς*. Nejnižše stojí prostě mínění (*δόξα*), jež způsobem náhodným z jednotlivých představ všeobecněji vytvořuje. *Διάνοια* v užším smysle je vyšší stupeň činnosti myslící. Dovede rozeznávat mezi pravdou a klamem i posuzovat (*ἐπικρίνειν*) vše, co pouhou smyslovou činností bylo nám podáno. Důvody, které podává (*λόγοι* aneb *ἀποδείξεις*) zabezpečují platnost a nezvratnost poznatků nabytých. Výsledek její je *κατανόησις* nebo *πίστις*, nejvyšší to stupeň jistoty vědné, poskytující nám nezvratné přesvědčení³⁶⁶).

³⁶³) Enn. IV, 3, 26 (Volk. II, 39, 31): ... ἵνα κατὰ μὲν τὸν τεχνίτην ἢ ψυχῇ ἢ ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι, κατὰ δὲ τὸ ὄργανον τοῦ σώματος, τοῦ μὲν σώματος πασχόντος καὶ θηρητοῦτος, τῆς δὲ ψυχῆς παραδεχομένης τὴν τύπωσιν τῆν τοῦ σώματος ἢ τὴν διὰ τοῦ σώματος...

³⁶⁴) Enn. IV, 3, 29 (Volk. II, 44, 12): τοῦτο (τὸ φανταστικόν) γὰρ ἴσται, εἰς δὲ λήγει ἢ αἰσθησις, καὶ μηκέτι οὐσης τούτῳ πάρεστι τὸ ὄραμα.

³⁶⁵) Enn. IV, 3, 25—32: Plotinos podává mnoho zajímavých a poučných podrobností, vysvětlujících vztah mezi smyslovým vnímáním, představivostí, pamětí a myšlením.

³⁶⁶) Enn. I, 1, 9.

§ 80. c) *Rozum (νοῦς)*.

Rozumu dosíci je konečný úkol vši poznávavosti naší ³⁶⁷⁾. Je pak rozumné vědění Plotinovi klidné, nehybné pohltžení na odvěké ideje. Snaha za rozumem není ještě rozumností, a právě tento rozdíl byl Plotinovi vodítkem při těchto jeho vývodech. *Διάνοια* měla na sobě ještě stopy živlu smyslného, ježto na základě smyslového vnímání vytvořila své poznatky, ale *σοφία*, jež je příznakem rozumu, je vždy čisté pohltžení na ideje (*θεωρία*). Činnost tato pravdy nepoznává, nýbrž pravda jest jí nerozlučným majetkem, a není-li pravdy v ní, pak vůbec pravdy není ³⁶⁸⁾. Toto čisté myšlení rozumové děje se beze vši reflexe a nepotřebuje mluvy ni pojmů ke svému vyjádření. V poznání tom podmět s předmětem myšlení v jedno spadá, rozum, mysle sebe sama, objímá vědomím svým vše jsoucno ideální, poněvadž toto je mu immanentní ³⁶⁹⁾. Faktum toto je zároveň zárukou naprosto nezvratné pravdy a nemožnosti omylu. Na zemi ovšem je člověk tělem upoután a jen zřídka může povznést se k čistému pohltžení na ideje — v extasi. Po smrti však vrací se duše v původní svůj stav a i v životě pozemském jen nižší část její zasahá do světa smyslného, kdežto rozumová činnost je stále ve spojení s rozumem božským ³⁷⁰⁾.

V naznačeném třídění Plotinově je dělídlem rozpor mezi duchem a hmotou, mezi vším, co podklad hmotný má, a čistým, ideálním, absolutním jsoucnem duševným. Jako rozpor ten

³⁶⁷⁾ Enn. I, 3, 4 (Volk. I, 60, 10): *καύσασα δὲ τῆς περὶ τὸ αἰσθητὸν πλάνης ἐνιδρῦει τῷ νοητῷ καὶ ἐκ τῆν πραγματείαν ἔχει, τὸ ψεύδος ἀφίστα, ἐν τῷ λεγόμενῳ ἀληθείας πεδίῳ τὴν ψυχὴν τρέφουσα, τῇ διαίρεσει τῇ Πλάτωνος χωρῆμένη μὲν καὶ εἰς διαίρεσιν τῶν εἰδῶν.*

³⁶⁸⁾ Enn. V, 5, 1 (Volk. II, 208, 12): *διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν, οἴμαι, οὐκ ἔνεστιν ἀλήθεια, ἀλλὰ δόξα, ὅτι παραδεχόμενη καὶ διὰ τοῦτο δόξα οἴσα, ἄλλο παραδέχεται ἄλλον ὄντος ἐκείνου, ἐξ οὗ τοῦτο, δ παραδέχεται, ἔχει. εἰ οὖν μὴ ἀλήθεια ἐν τῷ νῷ, οὗτος μὲν ὁ τοιοῦτος νοῦς οὔτε ἀλήθεια ἔσται οὔτε ἀληθεῖα νοῦς οὔτε ὅπως νοῦς ἔσται. ἀλλ' οὐδὲ ἄλλοθι που ἡ ἀλήθεια ἔσται.*

³⁶⁹⁾ Enn. V, 3, 10. — Ibidm. 3 (Volk. II, 181, 2): *ἀλλὰ διὰ τί ἐπὶ τοῦτο τῷ μέρει δόντες τὸ νοεῖν ἐαυτὸ ἀκαλλαξόμεθα; ἢ ὅτι ἔδομεν ἀντὶ τὰ ἔξω σκοπεῖσθαι καὶ πολυπραγμανοεῖν, νῷ δὲ ἀξιοῦμεν θεωρεῖν τὰ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σκοπεῖσθαι.*

³⁷⁰⁾ Enn. VI, 1, 5 (Volk. II, 431, 29): *οὐ γὰρ ἐξίσταται τοῦ νοητοῦ (ἡ θειοτέρα ψυχῆ), ἀλλὰ συναψαμένη οἷον ἐκρημαμένην ἔχει τὴν κατὰ συμμίξασα ἐαυτὴν λόγῳ πρὸς λόγον. — Enn. IV, 8, 8 (Volk. II, 152, 7): *οὐ πάσα οὐδ' ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἔδω, ἀλλ' ἔστι τι αὐτῆς ἐν τῷ νοητῷ αἰεὶ: τὸ δ' ἐν τῷ αἰσθητῷ. — Enn. IV, 3, 12 (Volk. II, 24, 18) dovolává se známých veršů homerských: *ἐφθασαν μὲν μέχρι γῆς (t. αἰ ψυχῆ), κάρα δὲ αὐταῖς ἐστηρικταὶ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ. — Enn. V, 3, 4 (Volk. II, 182, 17) je líčen byt čistě rozumný, kde se člověk ani již necítí *ἐκ ἀνθρώπων* ἐτι, ἀλλὰ παντελῶς ἄλλον γενόμενον καὶ συναρπάσαντα ἐαυτὸν εἰς τὸ ἄνω μόνον ἐφίλοντα τὸ τῆς ψυχῆς ἄμεινον, δ καὶ δύναται μόνον περῶσθαι πρὸς νοήσιν.***

v celém světě se ukazuje, tak jej Plotinos i v duchu lidském vyznačil.

§ 81. Z nástupců Plotinových Proklos na několika místech důrazně dotvrzuje třídění Aristotelické jevů duševných na poznávacost a snaživost ³⁷¹).

* * *

§ 82. V různých pokusech pozdějších všude vystupuje patrná snaha v popředí umělou kombinací jednotlivé soustavy filosofické po této stránce ve shodu uvést. Tak Filoponos rozeznává myslící část duše nesmrtelnou a naproti ní bezrozumou část žádostivou (*ἀλογος*) a vegetativnou (*φυτική*), jež obě zároveň s tělem záhubě jsou podrobeny. S tímto tříděním však slučuje Aristotelovo rozeznávání poznávacosti a vůle ³⁷²).

Klemens Alexandrijský, chtěje jakési dekady duševné dociliti, rozeznával osm mohutností duševných ve shodě se Stoiky, ale mimo to ještě tělo a duši samy zvláště zase čítal ³⁷³). Podobného způsobu pokusy nalézáme též u Řehoře z Nyssy, Laktancia, Nemesia, sv. Augustina, Hugona St. Viktorského a j. ³⁷⁴). U myslitelů těchto, ač třídění samo žádných nových názorů nevykazuje, s větším důrazem přihlíží se k poměru jednotlivých částí k jednotnému celku života duševného.

³⁷¹) In Tim. 226 E: *ἀλλ' ἐπειδὴ διττόν ἐστιν ἐνεργείας εἶδος ἐν ψυχῇ, τό τε γνωστικόν λέγω καί τὸ κινήτικόν, ἰδίᾳ μὲν περὶ τῆς κινήσεως, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς γνωστικῆς ποιήσεαι τὸν λόγον.* — Ibidm. 231 E: *ταὶς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας διείλωμεν διχῆ τὴν πρώτην, εἰς τε ταὶς κινήτικὰς καὶ ταὶς γνωστικὰς. ἀμφοτέραι γὰρ τῆ ψυχῆ προσηκουσιν.* — In rempubl. 416: *καὶ ὁρεξίς ἐστιν ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ καὶ γνώσις.*

³⁷²) Siebeck na str. 513 (G. d. Psych. I, 2) podává tento nástin třídění Filoponova:

A.		B.		
Λογικαί		Ἄλογοι		
a)	b)	a)	b)	c)
ὄρεκτικαί (ζωτικαί)	γνωστικαί	ὄρεκτικαί	γνωστικαί	φυτικαί
α) βούλησις	α) δόξα	α) θυμός	α) αἰσθησις	α) θρεπτικῆ
β) προαιρέσις	β) διάνοια	β) ἐπιθυμία	β) φαντασία	β) ἀσθητικῆ
	γ) νοῦς		γ) γεννητικῆ	

³⁷³) Klem. Alex. Strom. II, p. 455 (c. 50): *τοῦτ' οἶμαι τὸ κατὰ θεὸν ἀληθινόν καὶ δίκαιον μέτρον, ᾧ μετρεῖται τὰ μετρούμενα, ἢ τὸν ἄνθρωπον συνέχουσα δεξιός, ἣν ἐπὶ κεφαλαίων τὰ προειρημένα τρία ἐδήλωσεν μέτρα· εἴη δ' ἂν σῶμά τε καὶ ψυχὴ αἰ' τε πέντε αἰσθησεις καὶ τὸ φωνητικόν καὶ σπερματικόν καὶ τὸ διανοητικόν ἢ ὅπως καὶ βούλει καλεῖται.*

³⁷⁴) Sr. Siebeck G. d. Psych. I, 2 str. 369, 399, 420, 386 a j.

Ad Minucii Felicis Octavium.

Scriptis Eduardus Svoboda.

XXI. 7. 'homo igitur utique qui fugit, homo utique qui latuit, et pater hominis et natus ex homine: Terrae enim vel Caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus, ut in hodiernum inopinato visos caelo missos, ignobiles et ignotos terrae filios nominamus!'

In hac codicis scriptura nihil aliud offendit, nisi quod nomen matris (Terrae) et patris (Caeli) vocula 'vel' disiungitur, cuius loco particulam copulativam exspectes; qua de causa Usener editionem principem secutus, quae 'et' habet, iure hanc particulam revocavit coniciens 'Terrae enim et Caeli filius'. ceterum codicis scriptura, quae optimum praebet sensum, non est vexanda, praeterquam quod post 'filius' supplenda est 'fuit' copula, quae ob antecedentem vocem 'filius' compendiose scriptam (ϕί) facile excidere potuit. contra Dombart (Blätter für das bayer. Gymnasialschulwesen, IX. pag. 285. sq.) post 'homo' 'fuit', ubi non requiritur, atque post 'filius' verbum 'habitus est' supplet; sed e re palaeographica parum probabile est tale quid excidisse. quod si de mea sententia legitur: 'Terrae enim et Caeli filius fuit, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus; ut in hodiernum...', omnia quam artissime inter se cohaerent atque orationis sensus fit aptissimus, qui est hic: 'Saturnus homo tantummodo, minime vero deus habendus est, quamquam Terrae (γῆς) et Caeli (ὀυρανός) filius fuit; Terrae enim filius dicitur, quia apud Italos memoriae traditum est eum ignotis parentibus fuisse, Caeli filius, quia inopinato in Italiam advenit.' hoc loco igitur Minucius per breviloquentiam fit aliquantum obscurus. porro 'Terrae' principem locum in enuntiato obtinet, quia sequentia: 'quod . . . esset ignotis parentibus proditus' ad 'Terrae . . . filius' modo referuntur, ita ut 'et Caeli' quasi per parentheses adiectum esse appareat, quasi hoc attributum nullius momenti sit. itaque collocatione illa 'Terrae enim et Caeli filius', cuius loco exspectes 'Caeli enim et Terrae filius' concinnitas orationis servatur eiusque vis augetur. verba, quae sequuntur, 'ut in hodiernum inopinato visos . . . nominamus' cum antecedentibus non tam arte cohaerent. idcirco signum commatis post 'proditus' in signum puncti et commatis (;) mutaverim. coniunctivus autem 'esset proditus' per attractionem modorum positus est; etenim verbum dicendi 'proditus' = 'memoriae traditus' constructionem acc. cum inf. aut orationis obliquae coniunctivum regit. sane frequens est hic usus coniunctivi in enuntiatis, quae a particula quod exordiuntur. alii alia de hoc loco statuerunt, velut Usener l. l. coniecit: 'terrae

enim et caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus, proditur.' quod linguae Latinae legibus repugnat, cum neque coniunctivus neque imperfectum verbi 'esset' hoc loco sit legitimum. Baehrens in partes vocans Lact. I. D. I, 11: 'terrae autem (filium dictum), quod ignotis parentibus natos terrae filios nominemus' temere ausus est edere: 'Terae enim vel Caeli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus vel repentino advenisset, est dictus; ut in hodiernum cet.' sane hoc est textum interpolando corrumpere, minime vero corrigere. iniuria enim offensionem est viro docto, quod non additur, cur veteres Saturnum Caeli filium putaverint, quia hoc ex verbis 'ut in hodiernum inopinato visos caelo missos... nominamus' additis adsumere licet. Minucius autem totus est in eo, ut demonstrat, Saturnum hominem, non deum fuisse. qua de causa de caelesti eius origine uberius non loquitur et verba 'vel Caeli' voci 'Terae' postponit, quasi sint levioris momenti, ad quae sequentia 'quod apud Italos esset i. p. proditus' non referantur. itaque oratio non manca est, ut putat vir doctus (cf. pag. XXII. seq. praef.), neque quicquam e Tertulliano complendum. porro 'proditus' hoc loco non est 'natus', ut Baehrens opinatur; nam obstant huic interpretationi inprimis voces 'apud Italos', quae locum plane alienum habent, neque intellegitur, quomodo verborum ordo ita a librariis mutari potnerit. apud Cretenses natum esse Saturnum, non apud Italos paullo ante (XXI. 5) verbis 'is itaque Saturnus Creta profugus Italiam... accesserat' significatur. Koch (cf. Mus. Rhen. 1873, p. 615. sq.) coll. Tert. Apol. 10. coniecit: 'quod a. I. essent ignoti parentes eius'; quem secutus Cornelissen edidit: 'Terae enim et Caeli filius, quod a. I. essent ignoti parentes eius, proditur, ut in hodiernum cet.' Léonard idem in textum recepit.

XXI. 12. 'unde manifestum est homines illos fuisse, quos et natos legimus et mortuos scimus. † et despicias Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad sparsis membris inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.'

Verba 'et despicias Isidis ad hirundinem... tumulum' partim corrupta ex alio loco huc invecta esse primus acute perspexit Vahlen, qui ea post verba 'haec tamen Aegyptia quondam nunc et Romana sacra sunt' (cap. 22. 2.) transponenda et sic corrigenda censet: 'et desipias Isidis ad hirundinem cet. h. e. et licet tibi iam desipere (cf. 24. 5.: in ista desipere) ad Isidis hirundinem, sistrum, sive ad ea quae ad Isidis cultum pertinent.' contra Baehrens verba illa additamenti fragmentum esse putat, quod lector Christianus in margine ex alio scriptore ad sequentem de Iside narrationem adiecit, quorum genuina forma fortasse haec erat: '... Isidis ad hirundinem et de spicias sistrum et ad sparsis membris inanem sive S. sive O. tumulum.' propterea ut suspecta uncis

eadem inclusit. egomet enuntiatum illud a Minucio non abiudicandum esse censeo, quippe quod transpositum, ut Vahlen statuit, sensum praebeat optimum egregieque quadret in nexum sententiarum. nam Octavius et Caecilius, ut ex verbis cap. 4. 5. apparet, in petrarum obicibus ad tutelam balnearum iactis et in altum procurrentibus resederant, unde simulacrum Serapidis cap. 2. 4. commemoratum conspiciere poterant. iam vero ante disputationem incohatam Octavius (cf. 3. 1) vehementer vituperaverat, quod Caecilius illo simulacro Serapidis denotato manum ori admovens osculum labiis impresserat ipsum et Minucium infamiae incusans. iterum igitur, postquam initio capitis XXII. mysteria Aegyptia illusit, carpit adversarium verbis illis, quorum genuina forma de mea quidem sententia haec erat: 'velut et tu dispicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.' Caecilius enim revera dispicere (σίλῃσι ποθέμεν) potuit ad inanem Serapidis tumulum, quod est Graecorum *κενοτάριον*, quia ipsi in altis saxis residenti Serapidis simulacrum ante oculos versabatur Isidis attributis, hirundine et sistro, ornatum; quo perperam intellecto librarius quidam verba 'sparsis membris' in textum inseruit. 'dispicis' etiam editio princeps exhibet; 'dispersis' pro 'ad sparsis' Meursius coniecit. 'de spicis', Isidis attributo, hoc loco sermo non est. apte autem verbis cap. 22. 2. 'haec tamen Aegyptia quondam nunc et Romana sacra sunt', quibus populus Romanus in universum vituperatur, ea iunguntur, quibus Caecilius solus carpitur: 'velut et tu dispicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et ad inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.'

XXII. 1. 'considera denique sacra ipsa et ipsa mysteria: invenies exitus tristes, fata et funera et luctus atque planctus miserorum deorum.'

'ipsa' ante 'mysteria', quod plane abundat, iure delet Balduinus proponens 'sacra ipsa et mysteria.' pari modo substantivum fata simpliciter positum hoc loco, ubi sola tristitia enumerantur, offensionem est, quippe quod sensum aptum non praebeat; proinde deleatur, quo facto oratio efficitur tripertita Minucio admodum adamata, cum luctus et planctus substantiva per copulam atque in unam notionem coalescant. quae cum ita sint, ausim conicere: 'invenies exitus tristes, funera, luctus atque planctus miserorum deorum.'

XXII. 2. 'Ceres facibus accensis et serpente circumdata errore subreptam et corruptam Liberam anxia et sollicita vestigat: haec sunt Eleusinia.'

Codex 'circumdata' exhibet, 'circumlata' editio princeps. equidem putaverim 'circumdata' ortum esse ex 'circumducta' compendiose exarato (circumdūta). nam virgula compendii facile excidere potuit, litterae autem *u* et *a* saepe numero confunduntur.

porro particula copulativa 'et' iniuria in textum addita, ut participia 'accensis' et 'circumdata' iungerentur, delenda est. legendum igitur propono: 'Ceres facibus accensis serpente circumducta errore subreptam et corruptam Liberam anxia et sollicita vestigat: h. s. Eleusinia.' contra Maehly l. l. legendum suspicatur: 'et a serpente curru vecta inter flores subreptam . . . Liberam vestigat.' quod textum est interpolari, non corrigere. Baehrens autem pari modo textum interpolatus est, cum edidit: 'Ceres facibus accensis et serpente currui iuncta Erebo subreptam et corruptam Liberam cet.' Cornelissen denique legit: 'Ceres . . . et serpente . . . circumlata errore cet.' post 'serpente' lacunae signum ponens, quam C. Zangenmeister (cf. Deutsche Litteraturzeitung 1883, Nro. 16., pag. 553—555.) verbo 'vehente' explere malit, ipse autem Cornelissen verbis 'currui iuncta vago.'

O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentalu doplňkovému.

Napsal Jaroslav Hruška.

(Dokončení.)

světiti s instr. subst.: Brzecziflaw affewerus hofpodarzem yeho potwrdichu k tomu opatem swietichu Hrad. 16^b. 15.

usazenu býti s instr. subst.: Telemachus byl usazen králem Troj. 519.

ustanoviti s instr. subst.: kdo ho podkomořím ustanoví Tov. 24 — leč by koho jiného na místě svém správci ustanovil Věh. II. 1.

ustaviti s instr. subst.: svým čiešnikem jej ustavi PalLobk. J², 48. 14 — biskupem jej ustavuje ŠtV 85. 222.

voliti s instr. subst.: wita opatem wolichu Pass. 316 — jej po otcí knězem zvolichu Dal. 25. 15 — biskupem Ondřeje zvolichu t. 75. 7 — wzvolichu gey fluzebnykem wflwateho petra kanownykiem Hrad. 3^b. 8 — wzvolichu gey czfnyim pafytrzem t. 16^b. 13 — swateho prokopa opatem wzwoli t. 9^a. 5 — y mye, nebozatkó, zwolyl z dywokych zwyerzat czlowiekem zz zydowftwa ftworzenym stanem, z pohanftwa swyetylm krzeftyanem Roudn. 1400 — foby matknu wzwolyl gefť czyftu pannu Št. uč. 43^a. 1 — **wyec** tak nezwole mye krale protaku nezrodu AlxV 178 — wzwolychu ho fudczy flobye t. 9^a. 8 — wzwolychu fyna maxen-

czowa ciefarzem Kat. 146 — Přemysla knížetem volili Pass. 3 tisk. M.;

s předl. za: az yeho rzimřka knyezata fobie za wlařcieho radcy woliwře Pass. 384 — swého vraha sobě za kněz zvolichu Dal. 99. 2 — kdyz gey buoh zwolyty raczyl sobye za pyestuna czneho od dawnych leth za wyerneho Vit. 23^a. 265 — ez yu yafnu katherynu chczi fobie zachot wzwoyli Kat. 1024;

v: zey ny w lyny wzwoil Št. uč. 30^a. 1 — neb geřt gyřtye wzwoil ny wfyny t. 29^b. 1 — ya fem tie wzwoyl w chot Brig. 2^b.

wolenu býti s instr. subst.: fwati donat biskupem wolen Pass. 422 — swati felix papezem wolen y korunowan t. 376 — swaty matyeg apostołem wolen Živ. Kr. 4^b — Antenor byl zvolen poslem k Řekům Troj. 426.

čtíti s příd. ak.: kněz i mrtwa Jiřka jě sě čtíti Dal. 62. 29;

s instr. subst.: gyz on gehu nectieře fwym fynem OtcA 330^b;
s předl.: nech tě čtí za bohyni Čel. 89.

držěti s příd. ak.: a dyrzie prziede mnu wfie me nedostatky napřani Pass. 381 — ano mie podprahem drzy řwazana OtcA 427^a.

jmieti s ak. příd.: ya toho dyabla yuz řwazana mā Pass. 457 — proty prahu klanyegy hlauw aby gy myely zdrawa DalC 28 — tylydye welmy wyerny byechu wsse sbozie obecno gmyegyechu t. 11 — lépe jest dědinu pustu jmieti Dal. 92. 13 — radugie řye azpiewage giz řwu zadofř plnu gmagye Hrad. 71^a. 17 — tyto rzeczy gmyegmy czyely t. 74^a. 8 — řynu bozy . . . myey mu duffy poruczenu Vit. 37^a. 186 — ale buoh nechze was fobie rowny mieti Adam a Eva — yakz chczeřs mlořtiwa kfobie Boha mieti NR 1106 — mieg řwu myřl wzdy hotowu t. 1352 — a mage duffy vczynyeu k obrazu bozymu Št. uč. př. 3^b. 2 — gmaff nye kewřemu hotowu Kat. 3242 — mecz řweho řkruffenie mieyg hotow OtcA 372^a — a ten bude blahoflaweny genz gma gy řřanu t. 387^a — kterym czynem muoz gmieti czlowiek myřl pokornu OtcA 271^b — swobodné a neřwazané nás mřti chtěji Lab. 63. 4 — swobodné chce mřti Pán Břh dřtky své t. 44. 1.

Dodatek k příkl.: gynych, myřtrze, puffek gmas řyln kram Mast. 200 — Srown.: Hyn gych u meho myřtra řyln kram gmate t. 233.¹⁾

Se subst. instr.: kanownci ho rádi biskupem jmiechu Dal. 49. 33 (biskupem učinichu J.) — tu řu andyela wuodcy gmyeli Pass. 353 — toho gřem gmyel tey dyedynye, zprawczy(u) Rořmb. 121 (oba příkl. neurčité) — tehda hrazřky komornyk

¹⁾ Viz Skladba adjektiva řeského, zvlářtě starořeského. J. Gebauer Fil. I. roč. XIII. str. 412.

gma toho kragie od vrzada komornyk fobu towarziffem t. 48 — jehož má pánem Št. uč. 289 — raději se chci s českú sedlkú sníti, než cesařovnu německú ženú jmieti Dal. Lobk. 41. 22 — Bořivoje knížetem míti Háj.

Srov. kasiterom je imamě LeontM — mene majučí sobi pryjatelem Act. 2. 185 M.

S ak. subst.: neb sem vezde boha pomocnyka gmíel Pass. 424 — mam pomocnyka ducha fwateho t. 285 — constantina cieľarzie proti fobie welikeho neprzietele gmyel Pass. 388 — proto mne fobie zenycha nedostoyna gmyeti ona Kat. 798 — aby každý Bohu oddaný jej toliko jediného Boha měl a znal Lab. 44. 1.

Nejistý příkl.: Ay kak tu pannu fwatu gyne panný fwate przyklad mohu gmieti OtcA 456^a.

Předložky: za. Příd. však's ty mě jměl za věrného, Kochana za nevěrného Dal. 36. 35 — a viec ny mužie budú za robotné jmieti t. 10. 64 — páni počěchu mu za zlé jmieti t. 44. 47 — acz fu gy mnozy y zanefmyflnu gmiely OtcA 456^a — a protoz gyz ano gy wšlychny zamudru gmagy t. 456^b.

Subst.: mařli tito muky fobie za hodowane Pass. 430 — ale tye nechc my za pana any za cieľarzie miety t. 283 — ay tot iaz yehozto za boha miegieffe t. 392 — bychom byly pně za král jměly Dal. 55. 67 — chczem muzye zahofpodu gmyety DalC 16 — awlařtu zaknyeznu gmyechu DalC 29 — jmaj za böh výra uřatého Dal. 23. 14 — za přietel jmieře vraha svého t. 96. 11 — drbíte za kněz silného mužě jmieti t. 4. 14 — by dievka toho za muž jměla t. 13. 21 — budeš yana mne miesto fobie zařlyna gmieti Hrad 92^b. 5 — tehdy czrt ma to fobie jako za znamenye Št. uč. 9^a. 2 — nadlydmi mocz tobie dana aby tie mieli zapana NR 1462 — ze potworu za buoh gmařs OtcA 406^b.

u: a ty země u věně jmieře Dal. 94. 21.

miesto: miesto boha gyej gmyegyechu Kat. 15.

jmieti se s nom. příd.: rozkaza aby šye hotowy gmyely AlxV 418 — raczte šye, weczye, hotowi gmieti Hrad. 78^b. 5.

s předl.: ten šye za řcařtneho gmiegieffe Pass. 332 — a za krzeřtanku řie gma t. 347.

mieniti s instr. subst.: vřlyřaw to pylat, ze gyej obecz řynem boyyym myeny Vit. 52^b. 439;

s akk. subst.: ten hrnecz dyabel kalich mienyeffe Pass. 434.

mnieti s akk. příd.: tak yez yeho bratrzie gyz vmřla mnyechu Pass. 415 — ta panyu mnyecz naboznyczku Hrad 104^b. 4 — plakaffe neb (ho) wzata mnyeffe t. 29^b. 13 — quia sublatum estimabat quem querebat 239^b. 2 — ayuz mny take zacyzelo zhrobu twe wynato tielo t. 42^a — nunc insuper corpus tuum

sublatum existimat 246^a. 2 — neb gehoz smrti zielela toho otnešena mnyela t. 29^b. 15;

ny czo tak hrozneho mnyesse yehoz by lye lekla Hrad. 30^a. 12;

s instr. příd.: gehoz gest nepoznala ale pracznym mniec . .

OtcA 467^b;

s instr. subst.: dyabla apolona gmyefe gehoz prawim bohem

mnyefe Jiti brh. 1. 7;

s ak. subst.: bludis acz tak zahradnyka gho mnyš Hrad.

43^b. 15 — sed tu in hoc erras dum sic eum hortulanum existi-

mas 246^b. 2 — že jej ne člověka, ale diabla mniechu Dal.

G4. 24 — ona zahradnika mnyeczy weczye Hrad 43^a. 7 — at

illa existimans, quia hortulanus esset, dixit — mnyše geho polla

čprawedyweho OtcA 347^b.

mnieti se s partp.: mniš se kúpe u Vitavě? Dal. 50. 33

— byl h' velmi viecez mdlegý gimšto zie mnyel za (= jsa) chzi-

legy A1xB 4^a. 28. Pouději za ně infim.: gifue ruku acz gest

blud gmyela. se lye bluditt nemayela Hrad 45^a. 13;

s nom. příd.: mnyš sie nanyzšly wfioch lydyš OtcB 289^a;

s ak. m. nom. příd.: Joreš nednostojna se mač Kruml. 17^a;

s instr. příd.: věčšie se žaby tehdy ctajšnyj maiecha Dal.

55. 45 — gynochove geito mnyecz se mdlymy Št. nč. 42^a. 1.

rozuměti s instr. subst.: bčlym kobem mčrem ty rozuměti

ŠtV 263 — mčrem take chleboem všičku potřeba tělesná roz-

uměti Št. nč. 55. 6.

prčšeti se s nom. příd.: ona wocie a praco ex sie krzična

počoy Pass. 451.

swišti s instr. příd.: blasen jsm. ktaš cinsomčé došrym

soš Dal. 21. 47.

swišti se s ak. příd.: ktaš ktaš. aby se bošna tomu třadu

soš Hruš. 1. 463.

šči s partp.: bčpčryna na šči se bčpčryna aczryu

Pass. 463.

šči se s nom. příd.: gčryš ktaš přičem mčšom čkryno

ŠtV 263.

s ak.: člowak čwe se raslinom Kruml. 29^a. 6.

šwryšti s ak. příd.: ktaš jsm. prwe pčkryne spčš spčšil

Lak. 5. 7.

šwryšti se s nom. příd.: wryš mčšiččé pčšwě spčšilry

s wryšti seš mčšil Lak. 55. 7.

wčšilry s ak. příd.: se wčšilry mčšilry mčšilry spčš-

ilry s wryšti mčšilry Lak. 5. 5.

wryšti s partp.: wryštyč čpčryš čkryš ktaš wryštyč v wryš mčš-

ilry wryštyč ktaš wryštyč Lak. 55. — wryš ktaš mčšilry mčšilry

wryštyč wryštyč Pass. 463.

s ak. příd.: ano to napřano widyety Pass. 368 — newidiel fem prawedneho otřtupena ŽW 36. 25 — widiela twe nohy hrziebmy kkrzizy przipaty s rukama krutnye rozpaty Hrad 42^a. 9 — iehoz widis otřuzena atu smrtřu vmorzena t. 58^b. 15 — awřak ſye czoz toz trefieľe neb mrtwa widieti mnyesse t. 30^a. 2 — ſynu muoy, kako tye wyzy welmy hubena Wit. 50^b. 285 — ten jest ten kostel, ale pust widal DalZeb 35. 30 — a zenu mene opatřnu a rychlu k nachylenie wida Ed. a Eva.

Sloř. tvar: widite mye nedořtoyneho . . . nedořtoyen fem brziemene toho Hrad 16^b. 3 — wydiech dyabla potupeneho, wrzednyka zabyteho, wydiech krzyz ſwaty rořtuće Margar. 360 — a jeřtě jej takoweľo widuce Vřeh. II. 16. 3 — tľumočník mřj zděřeneľo mne wida Lab. 10. 3 — a widim jej tľuřtěho a tućneľo t. 10. 6 — kterřř radostř mne zděřeneľo wida t. 33. 2 — wřecky je tēměř novinou tou zděřenē widim t. 12. 2.

Se subst. instr.: tak zalořtywu matku mie widuce Pass. 327 — dyewku gy wyzy, matku gy czyny Krist, 5^a (oba příkl. neurč.)

widěti se s nom. příd.: chromyt, nyemy, ſlepy ſye wydiechu Wit. 39^a. 330 (mřže býti i ak.) — potom kdyz wydieľe ſie wřtawicz OtcA 419^b;

ak. m. nom.: kdyř se widi křeřtan obkľičena Kruml 314^b G; s nom. subst.: ktoz ten puořt przieľtupř zradcze bořř wyďř ſie OtcA 123^a.

widěnu býti s nom. příd.: aby gen ſamy byly mudrzy wydyeny řt. uć. 2 předml. 2^a. 2 — aby nebyľ nepořľuřň wydien OtcA 304^b.

znamenati s ak. subst.: ten znamenav Soběřlawa muřē udatneľo, poće se k ſnemu doľř jmieti Dal. 69. 2.

znamenawati se s nom. subst.: Gabryel genz ſye bozye ſyla znamenawa Krist, 3^a — gyeden ſye znamenawa kazdy czľowek kagyczy, druhy ſye znamenawa czľowek nekagyczy Wit. 54^b. 568.

zřieti s partp.: yakz brzo takyto ptak wyr nad ľobu ſedyecz wzřys Pass. 391 — čeřćř pāni, uzřěwře je tak chodiece Dal. 90. 15 — wzřis ho zkreczmy wyťalľe Hrad 128^a. 5 — wzřye dwie ſtoľczy ſtoľyeczē Kat. 992 — wzřie dwa ſedřec na konich a neľce po welikem brziemeni OtcB 59^b;

s ak. příd.: tak yeho ztriznena wznak leziece wzřiwieľř Pass. — kdyř Mezku ſilna uzřěchu Dal. 34. 3 — swati Jurzi wzřew geho wiewu prawu Jiřř mus. — kdyz myřtr wzřye yey tak ſcedra ŽivKr 2^a. 93 — cum ille doctor wirit illum hilarem factum — neb gy wzře mnohey kraľy tyteľeyř Kat. 2653 — puřtennyk wzřie koľřyk ſwalen OtcB 309^b.

Sloř. tvar: bich gey prziemohľa ſyľnye i wzřieľa prziemoze-
neho Margar. 294;

an: apořtol wzřy ana ſwazana ahrize Pass. 457.

zřieti se s partp.: uzrzi fie przied kraleu nebeskŷ na fadye ftoгыe Pass. 452;

ak. m. nom.: dyabel vzrzie fie prziemozena OtcA 4^b — vzrzie fye sam tak winneho NR 2001.

slyšeti s partp.: ze fem flychal zle duchy mlwiewcze OtcB 58^b — kolikratz dyabla flyffy menugyce Pass. 358 — yu takto mlwiewce uflyfŷal t. 342.

věděti s ak. příd.: posluchayte tyech nowyn, gyez welmy uzyteczne wyedye Mast. 35 — kterehoz wyeff nerowneho k ŷoby anyz podobneho Vít. 71^a. 2. 10 quem scieris non esse pareu tibi — ez gey (Krista) tak czneho wiediefe Kat. 547 — wieducz gey wftawiczného t. 63. 1;

subst.: wiewa mie dyewku urozenu Pass. 489.

věděti se s ak. příd. m. nom.: yakoz gyz wiewiel fie chuda OtcA 330^a.

znāti s ak. příd.: uzřě ránu, juž pozna u boju ot sebe dánu Dal. 20. 17;

s instr. subst.: gehoz bozym ŷynem znamy a za gedem buoh gey gmamy Kat. 2200 — tut gey przied ŷebu dyetatkem znaly. Od božího těla Pul. lit. — ze gym tye bude chowaty swu czyefarzowu poznaty (přfkl. neurč.) Vít. 29^a. 735;

s předl. z a: zze fu tye ledwa za czlowek poznaly Roud. 2350.

znāti se s nom. příd.: Simon se zná v ŷvém řemesle přěmožen Pass. 297;

s ak. m. nom.: k tomu se povinného znal Lab. 39. 7;

s instr. příd.: sám za se sotwa přisahá, znaje se spravedlivým býti Vřeh. II. 27 — ten, kterýž se vinným býti zná t. II. 11. 34 — a také ten, ktož by se nespravedlivým býti seznał t. II. 231. 20.

znánu býti s předl.: budeř znan za buoh prawy Roudn. 2631 — ti, kteříž by za nejmoudřejři ze vřeh a nejzkuřenějši uznáni byli Lab. 19. 1.

pamatovati se s instr. subst.: Mámil mŷj, abych mŷel a hostem se v cizím domě pamatowal Lab. 9. 16.

Příd. jm.: *čist, bos, pěř, pln, rdđ, řuc, řiv* a j. v doplŷku: str. 46.

maria tye newinnu a czřftu ze wřeho wywede Pass. 433 — tus gy wřeho hrzyechu czyřftu wczynyl Roudn. 360 — co je vně čintie čřsto řtV 231 — řwleczechu gey czřftowa nyty Vít. 54^a. 522 — řlvhy inhed řwleku czyřftu nyty (řv. Kateřinu) Kat. 126 — v noci bos chodieře Dal. 27. 35 — bosa a bez rukávów stáře DalLobk 41. 4 — pyeff chodył pro nalye hrzyechy Vít. 23^a. 235 — plačie pěřie u boj jdiechu (řívky) Dal. 15. 29 — plny ulicě lidí oděných wdieře Dal. 83. 42 — kněz k řemu

jíti chtieše rád Dal. 38. 16 — genz sčey pad przed bratrem OtcB 48^a — genz nycz pad przed bratrem OtcA 172^b — ten nazemi sie nycz polozy t. 240^a — krystus nah pniel t. 483^a — druzi nazi s stráně sě plaziechu Dal. 36. 20 — sudcie kazal gey hlavu oholity a fwlekffe nahu wefty Pass. 349 — yey naha oftawiwffe prycz zaffli t. 477 — fynaczka widiela naha nakrzizy stogiece Hrad 73^b. 3 — chtiece všecy Čechy zbiti a zemi pirui osaditi Dal. 68. 10 — wnyde do školy fwati domynyk s bratry lam sedmy Pass. 409 — jmá tá cestú sama desáta jěti Dal. 12. 13 — sám šest po zemiech sě táláše t. 109. 5 — tato tu wfdy fama stafe Hrad 33^b. 17 — procz ho fama oftawich tu Hrad 38^b. 11 — tudíž sám čtvrtý spiatý chodil Lab. 8. 8 — wftan wzhuoru zdraw Pass. 353 — od nyehozto mnohy czlowiek zdraw y wessel fye pokaze Kat. 3800 — ywynyde zdworu zdraw DalC 42. 161 — yu zdrawu nahoru wzwedla Pass. 473 — w tych wlaštech bydliw chwor (sic; = chór) sie wratyl Pass. 474 — kdzy ty dky stachu zywy Jiří 306 — wzemly ruku yeho wzhuoru an zyw gey wzwedla Pass. 380 — skrowny w krmy y w pyty zyw byl Pass. 404 — proč si směl živ u můj dvór vjti Dal. 56. 22 — kto by to smiel zyw uczynyti Hrad 77^b — genz smiel zyw to pomyšliti t. 78^a. 4 — nemagycz fwe panye zywa czym pochowaty Pass. 473 — ze fe kdy nepropadnu^v zywy dopekla Št. uč. 4^b. 2 — gedem czlowyck zyw neofta AlxV 500 — nechtye by kto zywy pednym oftal Kat. 3045 — zywa byti nezadaffe Hrad 31^b. 5 — wezdy zywo byty mnyelo Vit. 34^b. 280 — zmrtwych gey zywa nawrati Hrad 33^a. 15 — kterež sudny den zyw zaftupy Št. uč. 16^b. 1 — brany ze gey wzchowal myrtwa y zywa na swem hnogy Rožmb. 146 — gez pofly fweho krále kazachu zywy zahrzyesty AlxV 447 — ze gey zyweho ztratila Hrad 28^b. 20 quia niuum perdiderat 239^b. 2. —

Doplňkové jméno nese se k předmětu v dativě (str. 45. až 46).

1. Doplňkové jméno je spojeno se slov. „býti“.

a) Infinitiv passivní.

α) předmět, k němuž se nese jm. doplňkové je vyjádřen: lépe nám jest ctně zbitu byti DalL 68. 14 — lépe by bylo nám (ženám) ctně zbitu býti Dal. 10. 67 — a ot nich vám jest po-bitu býti t. 10. 20 — lepe gest nam f protywenftwym k tobie przigyty, nez ztraczeny bity 7^a Spec. — wieteli ze gest fynu czlowiecziemu iatu byti Hrad. 75^a. 7 — kdzy bieffe giezi-ffiewi iatu byti t. 76^a — gymz (sluněckem) nam byty ofwye-czena a z wyezeny wyprawenu Vit. 29^b. 870 — wiesl ze tak czloweczyemu narodu wykupenu byty t. 56^b. 677 — pakly fe komu przyhody kletu byti Št. uč. 18^b. 2 — y nam fluffie byti vkrzyzowan (nedopsáno) to gest wflech czynuow tielesnych odluczeny byti OtcA 335^b.

β) Předmět, k němuž se nese jméno doplňkové, je zamlčen :

ktere lepe protywy bohu myety zdrowye namalu chwytku apotom fkuoro ztratytu ge abyti boha odluczenu Št. uč. 5^a. 1 — anebot gie bohom nalfym chwalu wzdaty neb mukamy tyezcze vmuczeny byty Kat. 2708 — takez gefť nefnadno ſpafenu byti OtcA 242^a — neb nenie malá hauba na ſřdu zemském odsřzenu býti Vřch. pr. 200 — kdož se prvě ſlaužití a poddánú býti ne-naučil Kocin Dobr. (280) — nenliž čistá věc tak vvyřřenu býti Lab. 26. 1.

b) Příd. jméno v doplňku.

α) Předmět vyjádřen : pánóm razi múdru býti Dal. 106. 15 — mně by skončení takému bylo býti Dal. 17 daz es ein solch ende nemen solt — gyrzy kaza gyey (sořě) zelenu byty Jiřt 424 — (lu)chey ſlaney rybye w czal(ye) kaza zywey byty wpra-ſt(ye) ŽivKr 2^a. 70 — (k)ařřdy nas zwe horze wida (p)rochz gmu sywu byti kdy (da) AlxH 5^b. 32 — (ne)te (sěčě) mí wřřdy dáyte vczafnu byty t. 1^a. 1 — smí síwu býty nefnadno AlBM 2^b. 12 — by mi (duři) bylo zywey byty a toho horzye zbyty Vřt. 34^b. 257 — czemu my byty zywu dele (podm. Marie) t. 57^a. 694 — take nam ſluřřye byti czyřtu Št. uč. 29^b. 2 — aniž vřem ſluři bývati ſamiem ŠtErb 86 — kdyz nayprwe gemu poſluřnu byti przykaza OtcA 315^a — llepe nam gefť za wy vmřzieti nez protywnu byti t. 112^b — tak gemu bieřře vkrutnu jako miłořřywu byti wřře gedno t. 403^b.

Urč. tvar : yakoz gefť nefnadno býti twrdemu korabu bez hrziebykuow takez gefť nefnadno ſpafenu byti OtcA 242^a.

Předl. : ch(tye) yey zahubyty krzyuře n(eprzygye) gmu byty wzyuře ŽivKr 44 — ež ti nesluřiie pohanu za roveň býti křřřřanu Dal. 23. 10.

β) Předmět zamlčen :

tak zywu biti gefť ŽW — tu ſluřřye opatřnu byty Št. uč. 18^b. 2 — azřřweho kaz ſczedru bití Hrad 112^a. 8 — kromye tyela bytu zywu nenye zywoť zemřky Št. uč. 42^b. 2 — abyty ſnaznu a vřřřawnu namodlytwach t. 42^a. 2 — ſnaze gefť tyech pořřkwrn prazřnu byty t. 39^a. 1 — a gey nauczy wpyřti take řkownu byti OtcA 153^a.

Analogicky : gma bozie przykazanie drzeti a pokornu byti OtcA 283^b.

Inſtrum. příd. jm. : ſluřiie kařřřěmu dobrým býti Dal. 74. 45, 109. 29 — neczyřřtemu kaz czyřřym byti Deſatero, kap. ruk. 6 — těžko řřařřřřym býti a záviřřt nevzbuditi Mudr. 150 — (viz ſtr. 57).

c) V doplňku je ſubſtantivum :

zwiedyew, yez řwatemu germanu po nem biřřkupem byty Paſſ. 385 — neday gyskrzie uhlem byty DalC 31 — jedinému tobě

jest živu býti, ač jest do smrti sběhem býti DalZ 38 — aby gym bylo pannamy byti Št. uč. 45^b. 1 — (str. 134).

2. Doplňkové jméno je spojeno s jinými slovesy než „býti“.

nefluffie mnie pieffi giti Pass. 538 — kazu hotowu sie lydem gmyety Kat. brn. 13^a. 293 — nevěte, aby živu zůstati možné bylo Lab. 9. 14 — nenie malá hanba odsúzenu býti a křivu zůstati Všeh. př. 200.

Slož. tvar: gest welmi vzytecno kazdemu fluffie (služě) boziemu samemu prziebywati OtcA 90 — ze by bylo lepe sie wratyti do swe wlafty nezly sie samemu odluczyti sviwta t. 317^b — že mě ráčil popřiti naroditi se živému Ludv. z Pern.

Analogicky: radyesse chcemy zemrzyety podle czty nez bez ftudu zywu oftaty Pass. 436.

Doplňkové jméno nese se k předmětu v genitivě (str. 46. γ).

V doplňku je příd. jm.: yenzto lu doma zli u otczye a u materze vrodyl. tyech y w zakonye duchowny. dobrich vczyny nymohu Pass. 396 — ale, jakž vy uzřechu, mne swázány tuto otběhú Dal. 13. 27 — aby wiery krzeftyanfke nedoffel plue Št. uč. 9^b. 1 — aby jie črt nenalezl prázdny Št. uč. 106 — aby i žádúe mieněnie mdly v něm viery neučinilo t. — a nýkdez gie nenalezflie giechu sie gie plakati mrtwe OtcA 71^b — za to gmage ze ta swatoft nycz tebe swata nemoz vczyniti (přikl. neurč.) t. 110^a — kterýchžto málomocných oni kněžie nečinie málomocných ani čistých Hus 1. 28 — neb nemůžeš jednoho vláska bielého učiniti ani črného t. 1. 103.

V doplňku gen. subst.: przygmu za rukoymie tito swate. k tomu dyabli weciechu. tiech my rukoymy mieti nemozem Pass. 412 příklad vzácný.

Oprava: Mezi příklady pro příd. jm. tvaru složeného v instr. doplň. (str. 57. čís. 1.) vloudil se omylem i tento: má býti štít dobrým a zlým kladivo St. Erb. 153; avšak podmět té věty jest „pán“ a „štít“ a „kladivo“ přísudek; dlužno tedy vřaditi doklad ten na str. 134. β. sub býti (= esse) s nomin.

Seznam textů, z nichž jsou doklady čerpány.

- Dobrovského zlomek o 12 apoštolích Fil. I. roč. VI. str. 140 až 142 = Ap.
 Zlomek legendy o Jidáši (musejnt) Fil. I. r. V. v Ukázkách textů ruk. 19—22 = Jid.
 Drkolenský zlomek o Jidáši v Čas. čes. musea 1888 = JidDrk.
 Legenda o Pauně Marii ČM 1879 = PM.
 Legenda o sv. Alexiu ČM 1851 = Alex.
 Zbytky rýmovaných Alexandreid, vyd. Hattala a Patera 1881 = AlxH, AlxB, AlxBM, AlxŠ, AlxV.

- Passional musejní ve Fil. 1. roč. V, VIII, IX, XII, XIII, XIV = Pass.
- Kronika Dalimilova (s různými zlomky) Fontes rerum bohemicarum vyd. J. Jireček r. 1878 = Dal., DalLobk, DalPelc, DalFb, DalZ, DalJ.
- DalC = Dal. Cambridgeský, též ve Fil. 1. V.
- Legenda o sv. Jiří, zlomek vratislavský (musejní) = Jiří, Fil. 1. 1878.
- Brněnská leg. o sv. Jiří ČM 1887. 77. 105 = Jiří brň.
- Nový zlomek žaltáře českého z 1. polov. XIV. stol. Fil. 1. roč. VI. str. 144 sl.
- Staročeské zbytky o Adamovi a Evě ze XIV, vyd. Patera ČM 1884 Ad. a Ev.
- Zlomek homilie bibl. klementinské z pol. XIV. Fil. 1. r. XIV = HomKlem.
- Dva zlomky žaltáře brněnského ze XIV. Fil. 1. r. 1881 (302—309) = ŽBrň.
- Žaltář Wittemberský vyd. dr. J. Gebauer (jen část) = ŽW.
- Mastičkář Fil. 1. r. VII. = Mast.
- Zlomek žaltáře nalezený J. Truhlářem z 1. pol. XIV Fil. 1. 1879 (142—147) = ŽTruh.
- Zlomek žaltáře olomuckého ze XIV. stol. Fil. 1. roč. VIII., str. 305 sl.
- Rukopis Hradecký vyd. Ad. Patera r. 1882 = Hrad.
- Modlitby (17 F 30) dle Fil. 1. V.
- Život Krista Pána (17 A 9) dle Fil. 1. roč. V = Krist₁ a (17 D 32) dle Fil. 1. r. XI = Krist₂.
- Život Krista Pána ruk. musejní, v ČM 1885 = Živ. Kr.
- Dvě písně duchovní kláštera admontského ze XIV Fil. 1. r. IX = Pís. adm.
- Knihla Rožmberská Fil. 1. r. VII = Rožmb.
- Legenda o sv. Dorotě, zvl. otisk z Fil. 1. s úvodem a varianty od J. Gebauera r. 1878 = Dor.
- Legenda o 10.000 ryt. Fil. 1. roč. XV str. 249.
- Rukopis sv.-Vítavský vyd. Ad. Patera = Vít.
- Pravenie od božieho umučenie i o jeho svaté krve prolitie v rkp. roudnickém, vyd. Patera v ČM 1883 (370—396, 550—593) = Roudn.
- Brněnská legenda o sv. Kateřině a o sv. Margaretě ČM 1887 = Katbrň., Margar.
- Z Ráje duše, dle Fil. 1. r. V = Ráj.
- Pulkavovy kroniky 2 zbytky musejní v ČM 1885 = Pulk.
- Štítný, Knihy učení křesťanského, probráno dle ruk. univ. knih. v Praze (17 A 6), něco přes polovici = Št. uč. Št. Erb. = Štítný vydání Erbenova, ŠtV = Štítný vyd. Vrtákova, ŠtPr = doklady z Praskovy práce: K syntaxi Štítného.

- Staročeský *passional* z r. 1395 a leg. o 10.000 rytířích Fil. I. roč. XV.
- Svaté Márie s nebes chvála ČM 1884 = Sv. Marie chv.
- Staročeská píseň o Pravdě z r. 1400—1409 vyd. K. Novák v Táboře 1888 = Pravda.
- Zrcadlo člověčího spasení (*Speculum humanae salvationis*) v ČM 1887 = Spec.
- Překlad proroků (17 D 33) dle Fil. I. r. V = Pror.
- Život sv. Kateřiny, vyd. Erben a Pečírka r. 1860 = Kat.
- Knížky Hugovy o přípravě svého srdce, dle Fil. I. roč. X = Hugo.
- Žaltář a modlitby z knihovny petrohradské Fil. I. VII.
- Život svatých Otcův (= OtcA), probráno dle ruk. univ. knih. v Praze (17 C 28).
- Jiný ruk. (17 D 36) dle Fil. I. r. XI = OtcB.
- Zlomek exodu z 1. polov. XV. stol. F. I. VII.
- Básně připsané při Pulkavovi ruk. lobkovického Fil. I. roč. XI, Pulk. lobk. Kořeček Fil. I. r. VII = Koř.
- Nová Rada, vyd. dr. J. Gebauer r. 1876 v Praze = NR.
- Básně připsané při Pulkavovi litoměřickém = Pulk. lit.
- Zjevení sv. Brigitty, rkp. 17 C 21 z 1. pol. XV (= Brig₂) a 17 F 1 (= Brig) z 1453 Fil. I. XIII roč., str. 246 sl.
- O práviech země české knihy devatery Viktorín ze Všehrd. Vyd. dr. Hermenegild Jireček v Praze 1874. Probrána předmluva a I. a II. kn. = Všeh.
- Legenda o sv. Václavu vyd. Miklošić ve Slavische Bibliothek 2 sv. Wien 1858.
- Kronika Trojanská z kn. petrohradské z r. 1519 Fil. I. VII.
- Ludvík z Pernštýna, naučení rodičům, jak od nich zvedenu býti sobě žádá, ruk. mus. Vyd. A. J. Vrtátka v ČM 1864 = Ludv. z Pern.
- Spisy Karla staršího ze Žerotína. Listy z r. 1591. Vyd. Brandl r. 1870 v Brně = Žer. I.
- Labyrint světa a ráj srdce. Vyd. Jos. Kof. 3. vyd. = Lab.
- Čelakovský: Spisů básnických knihy šestery. V Praze 1847.
- Mudrosloví národa slovanského, příklady vzaty z Bartošovy rozpravy o instrumentale, z níž vyňato ještě i něco dokladů z těch spisů, jež nejsou v tomto seznamu obsaženy.
- Dále vzato několik dokladů ze skladby adj. staročeského od J. Gebauera (= G), z Hattalovy mluvnice jazyka slovenského (= Hatt.) a z Miklošichovy skladby (= M.).

Staročeské sklonění substantiv kmene -u.

Napsal V. Flajšhans.

(Dokončení)

Loc. sg. dosavadní mínění: Koncovka -u ujmá se více u jmen neživotných, méně u životných; ve starších zlomcích Alx. jen u neživotných (Gb. o-km. 8). Dle Jirečka Nákres 22 (i v Anth. 1⁴) je to dativní koncovka.

Vondrák Archiv IX. 630 dří, že vznikl vlivem u-km., pak předl. po- s dat. a eufonie jako u subst. na -ček, -čko a j.

Obecně praví Gb. Arch. X. 509, že konc. -u koncem XIII. a počátkem XIV. je „bei gewissen harten o-stämmen sehr beliebt.“ Oblak Arch. XI. 540 praví, že je konc. -u „bei allen substantiven ohne diesen (t. j. po guttur.) Unterschied“ možná vedle ě.

Usus nč. hledí hlavně k zakončení kmenové souhlásky; po předl. v a na bývá raději e (ě) Dobr. Lehg. 171—172, Gb. Mluvn. 75. Dialekticky použito k rozlišení a tak mívají životná jenom ě: BartDial. 111 (lašsky).

Stpol. koncovka ta „objawia się równocześnie z ě“ Kal. 59 (z dokladů uvedených je jich veliká řada po předložkách po a o). V jiných jazycích slov. (v. Oblak Arch. XI. 540) vytlačila ve slov. a srb. konc. ě vůbec.

Stč. předně vidíme v jednom případě závislost na hlásce kmenové: ke skupině -čk- (jen k té) připíná se ve všech pádech konc. jiná nežli -e, -ě, -ie, -i (mimo NAV. du. nt. městečce). Jde to celým skloněním: voc. sg. -čku, loc. sg. -čku, pl. n. -čkové, pl. l. -čkách a platí to i pro neutra. Nikde nemáme dokladu s koncovkou -ě, -ie, -i. Dokladem tomu jsou tvary uvedené na svých místech; zde uvádím i doklady pro loc. plur. (i nč. spisovně připouští Gb. Mluvn. 76, 86 loc. -ách).

na políčkách 1167 (Reg. I), v lubčíčkách 1316 Rel., v městečkách Ol., Gb. o-km. 36, Perw. Otč. 11 (z r. 1532), na oslíčkách Ol., Gb. o-km. 13, v pytlíčkách MamD. 300^b, o zvonečkách ŽG. ŽW. 150. 4, u měšečkách ŠtE. 78, v pateříčkách ŠtE. 78 (jediný správný doklad je odchylkou až u ŠtE. 78, v čepečcích v něhož v pateříčkách, u měšečkách), i nč. na prsíčkách Erb.² 3, po vajíčkách t. 14, na paloučkách t. 328.

Dle toho jsou také všecky loc. u km. -čk- na u:

v dubečku 1322 Rel., po jedináčku Hrad. 60^a atd., v pláščku Pass. 477, u přiebytečku Pass., na srěčku ŽG., na synáčku UmR. 85. Hrad. 60^a atd.

Jinde pak vystupuje loc. -u v 1. periodě ve tvarech dvojslabičných (od kmenů jednoslab. i dvojslabičných) na rozdíl od gt., kde jen od kmenů jednoslab. Že vznikl ve tvarech dvojslab. hotových, ne od kmenů, má asi původ v tom, že byl příliš závislým na předložkách. I tato omezenost je vlivem dvojslabičných tvarů u-kmenů.

blsketu ŽG. ApŠ. (že psané blefketu v ŽG. třeba čísti 2slab. ukazuje metrum v ApŠ. srv. Lfil. XVI. 439—440), času ApŠ. (v rýmu) Pil. (po předl. o, v časě ještě Tr.), činu AlxBM. (v r.), [v hluku ŽG. je chyba m. *háščů], v hñnsu ŽG. ŽW., na hrádku 1052 Reg. 1, na klku 1098 Reg. 1, na předku AlxH., v rovu Jid. (v rýmu, ApŠ. v rově), v ryku UmR. 157 (v rýmu), sboru ŽG. (sbořě Pass.), smrku 1291 Reg., v sváru Túl. (v svářě Pass.) Odchylné — trojslabičné doklady — jsou:

a) rýmem vzniklé: v západu AlxBM. (v západě t.), na prosředku AlxH. (— na prosředcě ŽKl. ŠtE. atd.)

b) tvar v usníku ŽG., psán však u vzniku a tvar psaný je vskutku dvojslabičný; cizí: v cedaru ŽG. 119. 5, u filistímu ŽG. ŽM. Moys. 14.

Dativem jest tvar po světu KunhPil. svD. (na světě AlxB. Túl. . .) po kostelu ApŠ.

Doklady ve jmenech místních v Reg. a Rel. zvláště na -ov, -in mají vždy -ě.

Druhým vzorem pro koncovku -u byly četné dativy po předložce po: že po mělo dat., dokazuje:

1. doklady stč. z Greg. Dal. a Rožmb. (uvádí Vondrák Arch. IX. 629).

2. doklady z adverbíí pak zřejmě ukazují, že jsou dat. : neboť po předl. v, na stojí -ě:

po starudávnu Lobk. 1515 Výb. 2. 1135, po hostinu KatBrn. 113 a vždy, po královsku AČ. 2. 48, po latinu ApD. 63 (vedle toho latině Prefát), po latinsku Hus 3. 101, po levu Ol. Lfil. XIII. 394, po málu Hrad. 114^b, ŠtE. 256, Hus 1. 131 (u mále AlxBM. 6 atd., na mále Jid. 8, 15 atd.), po mnohu Oss. 92 (u mnozě AlxH. 434, AlxB. 331, svD. 27), po nenahlu DalH. B₄ Vít. 34^a atd. (v náhle ŽKl. 54. 9, Pass. 391, 425, kontaminací poznenáhlu Br. MamB. 91^a), po pohansku DC. 8, po prostranu Hrad. 50^a, Oss. 358 (na prostraně AlxV. 1676), po předu Br. Kom., po rovnu AlxM. 12, po róznu Šach. 3, po řečsku ŠtVrt. 70, po říedku DC. 37, po starudávnu Lfil. XIII. 414, Výb. 2. 1135, po spodu Br. Ex. 26. 24, Jir. Kom., po suchu ŽW. Moys. 19, Ol. Lfil. XIII. 394, (na suše Kat. 3355, Br. Jozue 3. 17, v suše MalVýb. 89), po tichu Kat. 2521, po zlu AlxB. 254, po zadu Letop. 189, Kom. Več. 62, Br. čsto, po židovsku Vít. 56^b — a proti tomu

u běle Kat. 2307, v čile Jid. 164, Kat. 1048, 3178, v horcě Vyb. 2. 138, v hotově AlxBM. (v. Lfil. XII. 285—286), Oss. 31, Vít. 62^b, Lfil. XIII. 395, v nízce ŠtVrt. 248, v nově ApŠ. 41, Vít. 9^b, Hus 3. 9, u plně OD. AČ. 2. 515, v skóre Pass. 414, v skrytě ŽW. Hab. 14, v tajně ŽW. 138. 15, v teple Oss. 86, v zeleně DC. 73, v živě DětJež. 44.

na dlúžě AlxV. 1642, Oss. 111, na hotově Oss. 199, AČ. 1. 243 (1477), ChelčPost. 6^b, 33^a, na jěvě AlxV. 1333, na krátce Pass. 286, na měle AlxV. 583, na vysocě ŽW. 73. 5, na měle ChelčPost. 1522. 189^b.

Srovnáním vidno zajisté, že tvary *s po* jsou dat., *s v* a *na* loc. V jednom případě však bývá i *po s* loc.: v tom totiž, když neznačí secundum, super a distribuci (— po právu, po suchu), nýbrž post: po mnozě skutciech ApŠ. 142, po několicě dnech Pass. 422. 336, po rocě Hrad. 118^a (nikdy po roku), po tom světě ŠtH. (= po smrti) a pod., po časě AlxPass. . . , po životě Pass.

V nářečích je *po s* dat. i u jo-kmenů: po skromnějšu, po drobnějšu, po staršu, po prvšu BartDial. 70.

Taktěž v dokladech stpol.: po niemeczsku, po lekku, po maludku, po czesku, po prostu, pospolu, pogotowu, po ranu, po cichu, po suchu, po nasku a z jo-km. po gotowiu Kal. 123, 125 jsou zajisté dat. a ne lokaly, jak Kal. se domnívá.

Vlivem této dvojitosti pádové při po (jednak loc. = post, jednak dat. = secundum, super a v distribuci) a zajisté i vlivem dvouslabičných tvarův u-kmenových (při -čk- pak i fonetickým vlivem) počínala se koncovka -u usazovati nejprve ve tvarech dvojslabičných, pak — vlivem předložky po — i v tvarech více-slabičných. Tvary po předložce po, jako po rodu, po zákonu, po světu, po hřiechu, po právu, po tělu atd. jsou však zajisté dativy ve frasích ustrnulých, k nimž později byly přidávány lokálně koncovky adjektiv, když na původ se zapomnělo a myslilo se, že jsou to lokaly. Zvláště byla oblíbena nová koncovka při předložce po a o: doklady s é jsou řídké po těchto předložkách. Že se vyvinula konc. -u dřív než v genit., toho příčinou je patrně dvojitý popud — syntakt. a tvarový.

Doklady některé zajímavější II. a násl. period: (uvádím jen dokl. starší a někt. zajímavé novotvary).

na dubu XVI. stol. (v dubě Br. AlxV.), v dvoru Hrad. 80^b (v dvořě Tr. i ně.), v hlasu ŽKl. (v hlasě Pror. Hus), v hněvu ŽW. (v hněvě Túl. — Hus), hodu Hus (hodě AlxBM. — Oss.), hradu AlxV. Kat. (hradě DC. — Oss.), v hrobu Pass. (v hrobě Mast.), hromu JiřBrn. (hromě AlxH. — Pror.), v hřiechu ŠtE. NR. (v hřiešě Hus), chlebu ŠtE. (chlebě ŽG. — ně.), chrámu Hrad. EVíd. (chrámě ŽKl. — Hus), jazyku ŽKl. DC. (jazyce DC. — Hus), na sněmu NR. (na sněmě XV.), základu NR. (—kladě

AlxH. — Hus), klamu ŠtE. (klamě Rúd.), v kóru Vít. ŠtE. (v kófe ŽKl.), krstu Pass. Hus (křtě UmR. — Tr.), v kvasu Št.Vít. (v kvase Pod.), v lesu DalC. (v lese ŽKl. — nč.), slibu ŽW. Hus (slibě Rožmb.), lidu ŽKl. ŽBrn. Vít. (v lidě Hrad. Pror.), v listu ŠtVrt. (v listě UmR. Pass.), v měchu DalC. (v měsě DalC. Hrad.), v miru DC. ŽW. Troj. (v mířě DC. AlxV.), mlýnu XVI. (mlýně AlxB. — nč.), mostu DalC. (mostě 1088 AlxB. — nč.), v smutku Rúd. (smutčě AlxH. LAI. — Tr.), smyslu Št. NR. (smysle DětJež. Hrad. — ŠtVrt.), o noclehu Podk. (nocležě Hrad. — Mandev.), o nosu DalC. 55 (o nosě Hrad.), na obědu XVI. (na obědě Hus — nč.), v oblaku Vít. (v oblacě svD. ŽKl.), o oděvu Hus (v oděvě Vyb. 2), v omylu XV. (v omyle Hrad.), v ostrovu XV. (v ostrově Rúd. Kat.), v oplatku XV. (oplatčě Kunh. — Pulk.), počátku Pass. Karl. Hrad. (v rýmu), (v počátčě DalC. UmR. — Hus), v počtu Hus Tk. (v počtě Pass.), o pohřbu ŠtE. (o pohřbě t.), pokrmu Pass. Hus (pokrmě Hrad.), v postu Pass. ŽW. (v postě Hrad. — Hus), v potu Hus (v potě AlxV.), na prahu Hus (na prazě DalH.), v prachu ŽW. ŽKl. (v prašě DětJež. AlxBM.), o příkrovu Hrad. (na příkrově t.), obrazu Hus ŠtH. Oss. (obrazě ŽW. Kat. Rúd. Hus), rodu ŽW. ŽTom. (rodě ApD. Pass. Hrad.), rohu Sal. (rozě AlxB. — 1416), roku Hus (rocě Jid. Hrad. — nč.), v řádu Pass. Tk. Št. (v řiedě JidDrkol. Kat. v úřadě NR. — Hus), snu Kat. Št. Hus (sně DalHr. — Pass.), v skoku DětJež. (v skocě AlxV. EVID.), v skutku NR. Hus (skutčě AlxH. svD. — Oss.), statku 1322 Táb. Kat. (statčě JidPulk.), v sňatku ŽW. (sňatčě ŽKl. Hrad.), stavu DC. Kat. ŠtE. (stavě Jid. Hrad. AlxV.), v stieny Koř. (v stině Sal.), stolu XVI. (stole Hrad. — nč.), v sudu Blah. (v sudě ABoh. — nč.), v súde Kat. Rúd. ŽBrn. (v súde AlxBM. — nč.), světě v. slovník, v túlu EvOl. Pror. (v túle ŽW.), v týlu Mast. (v rýmu) (v týle Rhaz.), údu Hus (údě t.), v rozumu Pass. ŽW. (v rozumě Pass. — ŽW.), vlasu Hus (vlasě Hus), vozu Hus (vozě AlxH. — Tk. — nč.), v zákonu ŽW. Pass. (v zákoně ŽKl. Hrad. — nč.), zástupu Hus (zástupě AlxV. Hus), v zvuku ŽW. (v zvucě t.), životu DC. Hrad. Rúd. Krist. (životě AlxB. Pass. — nč.)

Pronikla i dále než nč.: dvoru, dubu, hrobu, chlebu, lesu, mlýnu, mostu, ostrovu, roku, stolu, vozu, životu — později se od těch tvarů upustilo.

Jak již řečeno, pravidlem je tvar s -u po předložkách po a o.

1. po: ve významu = secundum, super a distrib. na př.: po času, po hladu, po hřiechu, po kusu, po lesu, po mostu, po potu, po rodu, po světě, po rozumu, po zákonu, po životu (řídké jsou odchýlné doklady po hřiesě, po lese, po mostě, po světě); ve významu post: po časě, po rocě (nikdy po roku), po životě. Podobně jsou adverbialně stuhlé neutralné tvary po městu, po oku, po právu, po tělu, po žezlu. Ovšem tvary tyto jsou původem dativy.

Doklady na životná a jména vlastní s předložkou po :

po bratru OD. AČ. 2. 490, 496, po dědu t., po Kristu ŠtE. 88, ŠtH. 255, Hus 3. 171, po Krasomyслу DC. 17, po sv. Havlu Výb. 2. 337, po sv. Janu Hus 3. 288, po Jezukristu Pass. 341, NR. 1250, 1970, po Rýnu DC. 94, po sv. Petru Pass. 392, po sv. Vítu Letop. 76, po měsčanu DialBoh., po mnichu ŽO. 49^b, po orlu Hus 3. 119, po poslu DC. Pass., po mnišku ŽO. 57^a, po řečníku DalH. DalC. 31 — zřídka ě: po božě AlxV. 321, po posle AlxV.

2. o: pojí se velmi ráda s koncovkou -u; snad analogii předložky po:

o břichu, o času, o divu, o hněvu, o hodu, o hradu, o hřiechu, o chlebu (i o chlebě), o chrámu, o jazyku (2×) (o jazycě jednou), o křtu (2×) (o křtě jednou), o květu, o řadu, o mozolu, o nálezu, o nářku, o nežitu, o noclehu, o nosu, o obrazu (v. o obrazě), o obřezu, o ocasu, o oděvu (5×), o ostrovu, o pilníku, o počátku (2×) (o počátcě 1), o pohřebu (o pohřebě), o pokrmu, o příkrovu, o rozdielu, o rozvodu, o sboru, o sjezdu, o smyslu (o smysle v rýmu), o stavu (4×), o střielu, o stúdu, o světu (4×), o svodu, o úrazu, o úřadu (o úřadě), o zákonu (4×) (o zákoně 2×), o životu (8×) (o životě 5×); odchylné jiné: o pleně, o rodě (2×), o rozě, o smutčě, o snopě, o statčě, o škralópe, o umě, o úřadě, o vozě, o výpise, o zápise, 27 dokl. -ě, 66 -u, 71% s -u.

Životná: o apoštolu Pass. 460, o bohu Hrad. 141^a, ŠtE. 5. 112 (2×) atd., o beránku Krist. Anth. 1⁴, 86, o býku Oss. 56, o čápu Oss. 131, o havranu Oss. 130, o hřiešníkú Hus čsto, o kohútu Oss. 130, o kozlíku Oss. 74, o lvu Oss. 94, o měsčenu Oss. 122, o proroku ŠtE. 117, o řečníku OD. AČ. 2. 515, o řefábu Oss. 46, o sedláku Oss. 75, o slavíku Oss. 131, o společníkú OD. AČ. 2. 505, o učedníkú ŽO. 53^b, o vlku Oss. 81, o zákonníkú Hus 2. 318; odchylná jenom o apoštole Pass. 303, o biskupě Pass. 32, o božě Túl. svD. AlxBM. — ŽO. 59^a, o družě Hrad. 62^b.

cizí: o artikulu AČ. 1. 279 (1443), o aspídu Oss. 130, o Dominíku Pass. 405, 413, o Janu Pass. 280, o Jezukristu Pass. 366, o Jeronymu AČ. 1. 51 (1437), o Martinu Letop. 172, o Pavlu Pass. 299, o Pemenu ŽO. 49^{a-b}, o Petru Pass. 338, Hus 3. 215, o polypu Rhaz. 35, o Prokopu Hrad. 15^b, o Přemyslu DC. 78, o šachu Šach. 10, o šenku Oss. 120, o Zíkmundu Štuč. 132^b, o žídu Oss. 120, odch. o Prokopě Hrad. 12^b, 15^b, o Štěpáně DalC. 62.

číslovky: o pateru lidu Alb., o šesteru činu Štr., o desateru ŠtMus. (cit. Lfíl. XIII. 384), o čtveru ŠtVrt. 146, o desateru ŠtE. 108, ŠtVrt. 141 — jednou odch. o desateře ŠtE. 108.

Krom toho některé doklady jak se šířila konc. -u u cizích a vlastních jmen:

v Babyloně AlxB. 270, na Bucifale AlxB. 78, v byssu Hus 2. 239, v cirndorfu DC. 89, v cypřě Kat. 26, Výb. 2. 592, v dekrétě Blah. 141, v efezě ApŠ. 34 (v efezu Vít. 35^b var.), v Egyptě ŽW. Pass. ŽO. (v egyptu Pror. 59^a, Hus 3. 6, 18, MenčRozm. 87), v englantě Hus 2. 10 (v Englantu Hus 2. 95), v endořě ŽG. ŽW. 82. 11, v eufratě ŽG. ŽW. 131. 6, u filišťimě ŽPod. Moys. 7, v firmamentě Levšt. 107. 365, na helmě AlxV. 1550, na hynštu Hus 2. 126, na cherubínn ŽW. 79. 2, 98. 1, v Jordáně Svár 156, 158 (v Jordánu ŠtVýb. 1. 936), v kanaaně ŽM. ŽW. Moys. 15, v kalichu Hus 3. 214, na Kristu Hus 2. 420, v Kristu Hus 3. 76, na krumfeštu Hus 3. 153, na kyrchově Griz. 97, na Lazaru Hus 1. 30, v Nazaretě Hrad. 73^a, Hus 2. 83, v orebu ŽW. 105. 19, na sv. Pavlu Hus 2. 18, ŠtE. 4, o sv. Prokopě Hrad. 12^b, 15^b, Výb. 2. 424, po sv. Prokopě Hrad. 24^b, na Prosiece DC. 52, na rathauze Hus 2. 59, 115, v Rodě Výb. 2. 601 (XV.), na roště Hus 3. 150, v salmoně ŽW. 67. 15, v sioně ŽKl. 9. 12, ŽW. 101. 22, 98. 2, ŽTom. 64. 2 (v Sionu ŽW. 9. 12, 75. 3, 83. 3) o Štěpáně DC. 62, v temple KatBrn. 35, 45, v Taraskoně Pass. 382, v tróně UmŠt. 36, JiřBrn. 11, Šach. 16, na tróně Kat. 995, Rád. 1514, Levšt. 107, 413 (na trůnu KomJir. 32), v ymně ŠtVřt. 108 (není fem.), v zodiaku ŠtVýb. 1. 659, v žalmě Ans. 1, Karl. 43. 45, Hus 1. 66, Výb. 2. 518 (v žalmu ŠtVřt. 128, Zrc. čl. 3^b, Hus 3. 184 (za Blah. 278 již jen tak: „nyní již neříkáme v žalmě ale v žalmu“).

Za Husa, jak z dokladů patrně, byl již asi usus novočeský — některé jednotlivosti ovšem byly poněkud jiné, ale celkem vidíme zřejmě, jak staré formy většinou u Husa zanikají a nové na jejich místě se usazují. Pohodlnější byly nové formy zvláště u těch kmenů, které měly přehlasovati: čas — česě, žas — žesě, řád — řiedě a pod., taktéž u kmenů zakončených na skupiny hláskové se souhl. -k: -sk, -šk, -ck atd. m. zistě, vojště, mnišce atd. byly pohodlnější formy na -u. Proto tedy tak záhy formy s -u vynikají a rychle se šíří.

V 2. periodě bylo jich též užito k vytčení rozdlu živ. a neživ.: živočišná mívala -u; nč. dial. mají životná jen -ě Bart. Dial. 111; v. ostatně u gt.

Co se číslovek a výrazů adverbialních a adj. týče, vidíme asi toto:

u číslovek vyskytá se zvl. po předl. o (v. tamže); u jiných předložek řídkěji: v puol čtvrtu AČ. 1. 537, v osmeru Adm. 2. 134^a, v sedmeru Letop. 87;

u adverbialíí pak též dosti zřídka: v horku ŠtH. 149, v málu ŠtVřt. 130, ŠtM. 62^b, na málu ChelčPost. 267^b, v několika AČ.

3. 30, na mělu MamV. 102 a pak zadu (bez předl.) Právn. V. 19 (1572) rkp. Jgm. (s. v. vaz), po zadu Br. 2. Paralip. 13. 13 (2×);

u adjektiv přisvojovacích -óv, -in bývá v lok. počátkem 2. periody také koncovka -u (nejprv u masc.), odtud šíří se dále a nabývá převahy nad konc. pravidelnou, tak že u Chelč. mají adj. na -óv vždy -u. Tvary jmenné hradí se již záhy složenými, jmenným se nerozumí a tak se matou: lok. s dat., a naopak dat. s lok.: na př. otcovi dievčině Ev. Ol. Jir. Zvl. 32, k Dagmarině sluchu Čech Dagmar 105, proti Libušině soudu Ath. III. 440, pravému smyslu Kantově t. 92, k otázení Kristově Karl. 51, duchu kazatelové Květy 1887. 1. 488, atd. Také se opět mate složená deklinace -ový s nomin.: na Míčovu náměstí Nár. Listy 1888. 14/7, (přil. 1^a) (= Ballplatz). Ano i: k Adriennině pokojům Ohuet Dr. Neznaboh přelož. Pavel Projsa 280.

Doklady bývají nejčastěji pro koncovku -u po předložkách po a o:

na: na Ježíšovu hodu Hus 1. 126, na bratru Kubalchainovu Zrc. čl. 4^a, na dvoře papežovu Letop. 178.

v: v domu hospodinovu ŽW. 26. 4, 134. 2, ve jmenu hospodinovu ŽW. 19. 8, u výštiu Israhelovu ŽW. 113. 1, v kochání Kristovu Hus 3. 38, v tomto Kristovu slovu Hus 1. 195, v zákonu Kristovu Hus 2. 280.

po: po rozkázání páně Petrovu AČ. 1. 381 (= dat.), po umytí arcibiskupovu Karl. 105, po napomenutí hauptmanovu AČ. 1. 258, po Kristovu narození Hus 2. 23, 51 a často; po objímání Rachelinu Kruml. Lfil. XIII. 377 atd.

o: o libušinu proročství DalC. 4, o libušinu koni t., o synu Janovu AČ. 1. 186, o páně Jiříkovu podáváníě AČ. 2. 32, o královu zákonu MalVýb. 77, o Kristovu z mrtvých vstání Han. Ostersp. 83, o Kristovu přísti Výb. 2. 1137, o Kristovu vtělení Hus 1. 77, o Přemyslovu osypáníu DalC. 16, o Rabštejnovu poselství AČ. 2. 22; zvl. často v nápisech kap. (Pass., Pulk., Dal., Krist. (15^a, 18^a atd.))

V adj. přisvojovacích však, která jsou jmény místními, tvarů těch není: Krakov, Miletín atd.

Druhá konc. lok. sg. nč. jest -ovi. Dosavadní mínění: Stsl. stpol. nsl. není, aspoň ne v nejst. památkách (Kal. 60, Oblak Arch. XI. 548); stč. vyskytuje se zřídka a zvl. zřídka u neživ. (Gb. o-km. 8).

Koncovka tato je přejata z dat., zvl. vlivem předl. po — je to zároveň důkaz, že i lok. na -u většinou předložkou po byl přivozen. Pův. byly pády s po dat. (v. shora); ale poněáhlu se zapomínal jich původ, braly se za lok. (po řídilo též lok. v. shora) a dostávaly lok. koncovky. Není pochyby, že tvary jako po právu, po hřiechu atd. byly pův. dat.; ale dostávaly lok. adj.

po králevském právu, po našem hříechu — srv. podobné inkongruence při lok. adj., stpol. po wszemu światu, po ładowi, po jednemu czlowiekowi, we wszem ludu Izraelskiemu Kal. 60, nč. dle prvnic dvou tazích bilého K. B. Kober Sach. kn. 47, podle šesteré řadě zubů Verne 20.000 mil pod mořem Matice Lidu XI. 2. 25 atd., jiné dokl. Hatt. Alx. XVI. atd. A dle těchto tvarů vznikaly pak ostatní pády na -u a na -ovi*). Při tvarech na -u vidíme ovšem ještě také vliv u-kmenů, (zvl. u slov na -ček) který jeví se omezeností na dvojslab., ale při tvarech na -ovi vidíme, že vskutku jsou to pův. dat.

Že konc. -ovi vznikla z dat., je jisto proto, že u u-km. vůbec není; dále nt., která konc. -ovi v dat. nemají, nemají ani v lok.; a konečně ukazují neživotná, která konc. -ovi mají jenom tehdy a potud, pokud ji mají i v dat. Později užito i té koncovky k odlišování: u Chelč. mají tuto konc. výhradně vlastní jmena (až na 1 vým.), nč. dial. výhradně životná (BartDial. 17).

Jeví se opět nejčastěji po předl. po a o; po ostatních zřídka; doklady jsou:

v: v Izrahelovi ŽW. 77. 5, v Jakubovi ŽW. 77. 5, 21; 98. 4, 104. 10, v Jozefovi ŽW. 80. 6, v hospodinovi ŽW. 80. 7.

na: na králíkovi ŽG. ŽPod. 90. 13, na Kristovi Hus 2. 421—5 (8×), na Pilatovi Krist. 105^b, na Zacheovi Hus 2. 411.

o: a) osobní: přečasto, zvláště v náp. Pass. Dal. Oss. Pulk. atd. někt. dokl.: o Prokopovi Hrad. 1^a, o Soběslavovi DalC. 64, o Nerovi Pass. 309, o margrabovi Griz. 157^b (Gb. a-km. 42), o Jezukristovi Pass. 279 (o Ježíšovi Hus 2. 320) atd.

b) živočišná: o králíkovi Hus 2. 386, o beránkovi Krist. 25^b.

c) neživotná: o hromovi Vit 8^a, o karbunkulovi Rhaz. 61.

po: a) osobné: po Břecislavovi Hrad. 21^a, po Jakubovi Gen. 2, po Janovi Hus 2, 19, po Kristovi Hus 2. 81, 225, 258, po otci Petrovi Rožmb. 282, po Šimonovi Pass. 297, po Vlastislavovi DalC. 17.

b) živočišná: po baziliškovi ŽW. 90. 13, po nedvědovi NR. 597.

c) neživotná: po břehovi JidDrkol. 88 (to jest nejspíše ještě dat. pův.).

Vidíme, že dokl. po předl. v a na jsou pozdější — srov. podobné u konc. -u.

NAV. Du. Náležitá koncovka o-kmenů jest -a; ta však udržela se jen u jo-kmenů: mečě, oráčě patrně proto, že pře-

*) Podobné nč. předl. u s gt. plete se s předl. u (≡ v) s lok. Rozdílné je sice tvarem i významem u vodě a u vody, ale při tvarech jako u výboru, u vytržení, u věci, u vás atd. není formového rozdílu a tak se vyskytají tvary gt. s významem in: u skracování souvětí Hattala Brus 170., mučil ji u žalářů pověrčivosti K. Světlá Upomínky 107, tak dlouhé u vazby držení Literar. Listy 1888. 261 atd.

hláskou byla chráněna od vlivu u-kmenů (srv. gt. sg.); u o-km. pronikla veskrze koncovka od u-kmenů -y již v době prastaré; nalezáme jen několik málo dokladů na -a a to tak pozdní a mezi nimi krom toho ještě dva od pův. u-kmenů, tak že vskutku můžeme se domnívati, že to není archaismus, nýbrž analogické znovutvoření dle dva, oba a slož. dekl.; že tomu tak svědčí doklady:

dva lotra Pass. 202 (v části mladší; v. Lfil. XI. 256) (Gb. o-km. 9), dva bratra Sv. 180 (XV. stol.) (Gb. t.), dva dlužníka EVíd. (JirZvl. 17, Luk. 7. 41), dva lota Sal. 160, dva pacholečka AČ. 1. 373 (z r. 1441) (srv. anal. oba pola, dva syna, svá milá syna).

Kromě těchto neoterismů jsou jen tvary -y a drží se hluboko do XVI. stol.

Jiný výklad, dle něhož by konc. -y byla pův. a náležitá z býv. *ōŋ, podal J. Zubatý v. Lfil. XIII. 366—367.

Stpol. vyhynula konc. -a podobně jako stč.; jediný dokl. dva szczyta Kal. 108—110.

Plur. Nom. Dosavadní mínění: Konc. -ové rozšířila se u živ. i neživ. (Gb. o-km. 10, 25); podobně stpol. (Kal. 71, 76); nč. usus v. u Dobr. Lehg. 172, (Gb. Mluvn. 75): „i, ové vyskytuje se jen u životných, u neživ. jen tehdy, chceme-li lišiti acc. nebo personifikovati; i mají mnich, Vlach, červ, čert, hoch, lenoch, Uher, Bavor; -i i -ové mají kat, pes, sládek, Řek; -ové mají jednoslab., pak jména na -ek a živočišná jako orel, osel, vůl, pak posel a syn“; dial. jsou i tu odchylky: nebývá konc. -ové na př. v dial. zlínském (BartDial. 18—19) a dolnobečevském (Lfil. XIV. 265).

Stč. vývoj byl podobný asi jako v dat. sg. a gt. plur. Uhočila se nejdříve u živ. — počátky již praslovansky; další rozšíření dělo se nsl., srb., chrv. dle jednoslab., jinde dle životnosti; malor. vnikla konc. tato i k fem. (Oblak Arch. XII. 14) Vývoj je tedy již starší než památky stč., ale přece můžeme viděti, že jistou měrou byla konc. tato pohodlnější: místo přehl. čas — česí byla pohodlnější konc. -ové, taktéž při konc. -sk atd. ziskové atd. Pak také vidíme, že u neživotných je jistý čas přechodem od staré konc. -i k acc.: pův. nom. byl boci, pak bokové a konečně vzat acc. boky — mezi těmato dvěma koncovkami je -ové jaksi mostem.

Dial. formy -ovje vznikly kombinací těchto tvarů a konc. ie: ov + ie (Oblak Arch. XII. 19).

Dokl.: I. Prvá perioda.

Rozumí se samo sebou, že jména na -ček mají vždy konc. -ové: holomečkové Pass. 325, hřebíčkové Rostl. D. 7^a, jazýčkové Hus., mládečkové Pass. 243, synáčkové ChelčPost. 81^b, vrabečkové

Br. Mat. X. 29, zvonečkové Mill. Jir. Zvl. 57 ano i od a-km. lidičkové Hus 3. 278 atd. i nč. andělíčkové Erb². 563, ptáčkové t. 193, sedláčkové t. 505. *)

U životných již v 1. periodě zhusta a bez omezení: Parthové svD. 10, vrabíkové MV., jěščerové ŽG., bohové ŽM. atd.

U neživotných vyskytuje se ještě zřídka a má vedle sebe tvary původní; doklady jsou:

časové ŽM. ŽKl. (česi AlxV.), bezednové ŽM. ŽW., obrazové ŽG. (Hus obrazi), národové ŽG. ŽKl. (národi ŠtE.), strachové ŽG., vozové ŽG. (vozi AlxH.) — doklady vesměs ze žaltářů.

II. Periody následující:

a) neživotná s doloženými tvary staršími:

bokové Výb. 2 (boci AlxM.), čárové Vít. (čáři ŠtE.), činové Šach. (čini Hrad.), darové Kat. ŠtE. (daři svD. AlxV. Pass.), desátkové Hus (desátcí Št.), divové Št. (divi Hrad.) — dolové ŽKl. (doli Alx.), hněvové ŽW. (hněvi Kat.), chlupové Br. (chlupi Št.), jazykové ŽW. (jazyci ŽKl.), — kladové ŽW. (1) Rozk. Hus (— kladi ŽW. 3×, Pass. 4×), klamové Tk. (klami Kat.), kórové Karl. (kóři Pass.), mravové Alb. (nravi Dal.), smyslové Rád. (smysli Vít.), oblakové Hus (oblaci ŽKl.), okolkové Cath. (okolci Hus), ostrovové Anth. (ostrovi ŽW.), provazové Výb. 2 (provazi ŽW.), rohové ŽKl. (rozi ŽW.), rovové HomKlem. (rovi Pass.), rádové ŠtVrč. (rádi ŠtE.), skutkové Vít. Hus (skutci DalC. ŽW.), sledové ŽW. (sledí ŽKl.), slúpové Hus (slúpi Pass.), stavové Št. (stavi t.), súdové ŽKl. (súdi JiřBrn.), svárové Šach. (sváři Podk.), šípové ŽW. (šípi Tál.), potokové Hus (potoci Alx. Dal.), údové Št. (údi Alx.), -umové Hus (-umi Kat. Pass.), vlasové Hus (vlasi Vít.), zákonové Pror. (zákoní ŠtE.), zástupové Hus (zástupi Alx.) atd.

Jiné bez dolož. starších tvarů v. vzadu ve slovníku.

b) životná mají — samo se rozumí — dokl. hojnost — bohové ŽM. (bozi AlxH.), poslové Hrad. (posli t.), Řekové Pass. (Řeci AlxH.) atd. — mají konc. tu i živočišná: beranové ŽW. 113. 4, ŽTom. 64. 14 (berani t.), býkové ŽW. 21. 13, havranové Hus 3. 135, holubové Mat. Rozb. 2. 76, komárové Šach. 37 (komáři Pass.), kozlové Hrad. 28^a, lvové DalC. 7, 64, medvědové Pror. 44^a, velrybové ŽW. Puer. 79, vlkové DalC. 85, Rozb. 2. 76, žid má čsto židové DalC. 86, Hrad. 52^{a-b} atd. — v. shora od kmene židov-, Čech má buď Čechy DalC. neb Čechové DalC. 36 — n. Češi je ještě r. 1602 neobvyklým (v. Zoubek Komenský-li básníkem 34—35).

*) V jazyku obecném koncovky -ové méně se užívá a proto u životn. na -ček místo -ové vyskytuje se nom. = acc.: andělíčky Erb². 1, 112, koníčky Erb². 123, 127, 325 atd.

Vniká pak i místo konc. -é, -ie :

1. jména na -ěnin mají vlastní konc. -é, ale i sem vniká -ové: slovanové Pulk., můřenínové ŽW. 71. 9, Polanové Pulk. (Gb. o-km. 15) — dle těch pak tvořeny tvary pohanové Hrad. 90^b (pohani DaIC. AlxV.), Alemanové PulkM. 1^a a snad i tvary na -an jako beran, havran atd.

2. místo náležitěho -ie vtírá se konc. u slov vlk — vlkové EVíd. 59 m. vicie a holub — holubové m. holubie n. holubé; taktéž tvar bratrové m. bratřie Zrc. čl. 3^b je takovou analogií přidělán.

Gt. plur. Záhy přijal konc. u-kmenů -óv; z počátku hlavně u životných, v. dat. sg., n. plur. Jen archaismy se zachovaly: živ. böh, neznaböh, súséd, školník; neživ. čas, dvór, hod, hřiech, oblak, věk, vlas, voz, var; ovšem sem nepatří g. čar, okov; pak zad od záda.

Podobně vyhyнула koncovka ta ve stpol. (Kalina 79, 82) až na

životné sąsiad,
neživ. czas, god, skot, woz, włos, żąb. (Polsky a luž.-srb. pronikla konc. i k nt. a fem.; stsrb. k nt.)

Lok. pl. Konc. -ech není od u-km., nýbrž od i-kmenů, jak již shora řečeno.

V polšt. ovšem rozšířila se konc. -och od u-kmenů k o-km. i k jo-km. Kalina 94. 98.

I. pl. Konc. mi (chlebmi Hus 2. 289) je taktéž od i-kmenů Stpol. ovšem rozšířila se od u-kmenů Kal. 102, 138.

β) Neutra.

Zde vidíme potvrzenu zásadu o zachování rodu. Koncovky u-kmenů sem vůbec přímo nevnikají; teprv když u o-km. v lokale sg. byla již dlouho v užívání a jelikož i zde předložka po působila důrazně, teprv potom přejímá se od o-km. (ne přímo od u-km.) koncovka -u. Nč. proniká tato konc. u cizích jmen i v gt. sg.: drama g. dramatu, dogmatu Ath. V. 22, baroku Vrchl. Pov. iron. a sent. 84 atd. v. Gb. Mluvn. 129. Stpol. pronikla i v dat. sg. -ovi, v gt. sg. při sto (klesnutím syntakt.) Kal. 118 a v g. plur. stadow Kal. 130, narzędziów t. 131, a v loc. plur. -och Kal. 136. Jelikož nt. konc. -ovi v dat. neměla (mimo osoby mužské, v. hned násled.), nemají té konc. ani v lok. sg. Vůbec vidíme, že ve mnohém liší se i tvarově od masc.: tak na př. přehlasování u nt. se nikdy neujalo: maso — *měsě, hovado — *hovědě a skupiny hlásek u masc. neoblíbené: *ziště, *blště atd. u nt. dobře se snášejí (Turště, vojště atd.)

Stč. možno ukázati, že teprve pozdě — v historické době — vznikla analogie u nt. a to

1. v dat. sg. u o-kmenů (nikoliv jo-kmenů) osoby mužské znamenajících: jako Nosidlo, Stýblo a obecně: miecko (dat. Nosidlovi, mieckovi). V. Gb. o-km. 36—37. Tendence tato až v XV. stol.

2. v g. plur. v řeči obecné: ze starší doby žebruov, rameuow (Verg. gl. Krok 2. 202); v obecné řeči u nt. jo-kmenů gt. slunců: u dvou slunců Neruda Malostr. povídky 113, 137, citoslovců Čech Pravý výlet p. Broučka² 1889. 51. Taktéž velmi pozdní a sporadické (až XV—XVI. stol.).

3. v lokale sg. Abychom ukázali, že tendence u-kmenů je zde také pozdní — až v historické době, všimněme si dokladů listinných a staré polštiny. V listinách do r. 1330 (1. a 2. sv. Reg.) loc. -u od neuter není: jen samé loc. -é: srv. 1227 skalčě 1268 okrúhle atd. V staré polštině dle svědectví Hanuszova Archiv 8 a Kalinova 123 zpočátku nebyla. Kalina dí l. c.: „pojawienie się jego przypada późniejszą dobę, gdyż w PsFl. niezachodzi ani razu a w Bl. Szar. w ograniczonej bardzo mierze.“ Z dokladů Kalinových vidíme, že oblíbena byla hlavně u slova -stvo, pak po předl. po- a o-; neprávem však sem počítá adj. s po: po prostu, po cichu, po lekku atd. — jsou dativy; v níže. Této indukce užíváe a prohlédnuvše staročeské památky, nacházíme, že v 1. periodě není dokladů pro koncovku -u: bývají jako takové uváděny: o svědečstvu ŽG. 118. 152 čte Vondrák Archiv XI. 606 svědečstvu, ale ŽKl. 43. 18, o świadeczftwiu ukazuje na čtení -iu; taktéž slovník Gb. k ŽW. ukazuje pro recenzi ŽW.—ŽG. pouze tvar svědečstvie; u množstvu ŽM. Moys. 7 možno čísti -u, Gb. ve slovn. ŽW. čte množstvu k 68. 14 — ale možno čísti také množstvá: ŽKl. Moys. 7 mnozftwfu, ŽW. 48. 7 mnozftwyu atd.; ŽM. Moys. 17 čte Patera v bydlu vzhledem k ŽW., zajisté neprávem: rkp. má pouze . . .lu a to nutno doplniti obydlí; jiné dokl. uvádí Gb. o-km. 34—35: ale to jsou vesměs dativy po předložce po (v. zvláště), jsou to zvl.: po zlu AlxB. 254 (zřejmý dat.), po městu ApD. 29, ApŠ. 104 (srv. v tom městě svD. ApD. 39), po králevském právu Pil. 30 (v. při po). To jsou všechny doklady, které by se mohly (a také se uvedly) uvésti na důkaz lok. -u: vidíme však, že toho nedokazují, naopak máme hojnost dokladů na -é (někt. v. Gb. o-km. 34) a vidíme zřejmě, že v 1. periodě koncovka na -u není.

Začíná se vyskytovatí teprve v 2. periodě: zvláště se vtírá u slova -stvo, -čko, pak po předl. o a po. Ale veliká většina dokladů po předložce po jsou zajisté bývalé dativy. První doklady -u jsou v Hrad. DalC. Jen jednu výminku mohli bychom i pro 1. periodu připustiti, subst. totiž na -čko. Není pro ně v 1. periodě dokladů, z druhé a třetí periody jsou tyto: v křovíčku ŽO. 51^a, na líčku DC. 28, Kat. 879, v sbožičku Štuč. 126^b, na srděčku Kat. 742, v srděčku Hrad. 43^a, 103^b, Vít.

31^a, Kat. 2392. Není však dokladů starších, ač je dosti pravděpodobno, že měly -u.

Doklady na -u jsou (spořádány dle předložek) (-čko v. shora):

I. o, -stvo: v cizoložstvu Griz. 39, v dětinstvu Pass. 404, Hus 2. 64. v dvorstvu ŠtE. 62, v hubenstvu Výb. 1. 670 (Št), v královstvu ŠtH. 146 (v království HomOp.), o královstvu Pror. 67^a, v křesťanstvu Hus 2. 211, o křesťanstvu Šach. 39, o lakomstvu ŠtH. 254, ŠtVrt. 131, v manželstvu ŠtE. 90, ŠtVrt. 48, Hus 2. 34 (v manželství Hrad.), o manželstvu ŠtE. 227 (o manželství t.), o masu Sal. 24. 25 (o mase t.), o městu ŠtE. 7, 265, ŠtH. 178, Hus 3. 297, Výb. 2. 565 (nikdy o -ě), v obizřstvu ŽW. 77. 25, o obžerstvu ŠtVrt. 133, o svatém písmu Mal. Výb. 68, v pohanstvu ŠtVrt. 177, 178, 205, o právu Výb. 2. 506, OD. AČ. 2. 488 (2×), 501 (žádné o -ě), o rúchu ŠtVrt. 118, o slovu ŠtE. 46, o smilstvu ŠtVrt. 135 (o smilství Hrad.), v smilstvu ŠtVrt. 138. 140 (v smilství ŠtE. NR.), o stříbru ŠtVrt. 43, o světlu ŠtVrt. 254, Lvov. 62, v šlechetenstvu Levšt. 157, o tělu Hrad. 100^b, ŠtH. 92, ŠtVrt. 118, 151, Letop. 126, Hus 2. 351, 3. 172, Výb. 2. 596, 607 (o těle Hrad. ŠtE.), o zlatu Výb. 2. 155, v židovstvu ŠtVrt. 177, Hus 2. 23, 3. 10 (2×), 52, 53. Doklady jsou vesměs z 2. a násl. periody a při někt. vidno, že tvary ústrojné jsou starší.

II. a) na: na bedru Sal. 132. 146, na clu MamC. 133^b, na čísle MamE. 318^b, na dřevu Pror. 58^a, ŠtVrt. 167 (na dřevě Pass. Vít.), na jezeru Tr. 39 (na jezeře t.), na kolenu ŠtE. 65, ŠtVrt. 45 (2×), na křížmu Adm. 2 134^b, na miestu Hus. 1. 183, Perw. Otč. 14, Div. hry 117 (na miestě 45 dokl. DC. Pass. Rožmb.), na nebožátku Rúd. 1939, na oslátku Um. 23, na právu OD. AČ. 2. 488 (na právě Ans. Vít.), na rúchu Hus 1. 124, ŠtVrt. 117, 215 (na růše Vít.), na slovu ŠtE. 148, Hus 2. 5, na stehnu Sal. 115. 146, Rhaz. 88 (na stehně Sal. 69), na tělu Pass. 327 (na těle LAlx. Hrad.), na vědrú Sequ. (u vědě ŽKl.) na zlatu AČ. 2. 109.

b) při: při právu OD. AČ. 2. 500 (při právě AlxH. AlxBM.) při slovu ŠtE. 46, při tělu Výb. 2. 428 (2×) (1429).

c) v, u: v bydlu ŽW. Moys. 17 (v bydle ApŠ.), v čísle MamE. 318^b (v čísle Tál.), v dřevu ŠtE. 65, v hovadu Hus 1. 39, v jezeru ŽW. 77. 7, ŠtH. 256, v jiedlu Výb. 2. 452, v kolu Štuč. 3^b, v lejnu Bart. 303, v létu ŠtVrt. 188 (letě AlxB.), v lónu ŠtE. 47, ŠtVrt. 9, Hus čsto 2. 243 (v lóně ApŠ.) v městu Výb. 2. 545 (Mil.) (v městě 100 dokl. ApD. svD.), v mléku Br. Ex. 23. 19 (v mléce Hus), v oku Hus 2. 204, 267. 275 - 6, 3. 246 (v oce DěťJež.), v písmu ŠtH. 65 (v písmě ŽKl. Vít.), v právu ŠtE. 149 (v právě ŽW.), v rúchu ŠtE. 165 (3×), ŠtH. 223, ŠtVrt. 168, 231, Hus 1. 182, 3. 17 (v ráše Tál. AlxH.

vedle fem. rúcha), v Skomelnu AČ. 1. 174 (1456) (v. v Skomelně t.), v slovu ŠtE. 54, Hus čsto (asi 18 dokl.) (v slově AlxB., BM. síla dokl.), v světlu ŠtVrt. 52. 60 (v světle ŽW. Hab. 11), v tělu ŠtE. 52 (2×) 234, ŠtH. 91, 156, 168 Hus 1. 23 (v těle Hrad. ŽW. a zpravidla), v Tyrsku ŽW. 82. 8 (Tyršě ŽG. v Tyršě ŽKl. t.), u večeřadlu BMik. JirZvl. 61, v zlatu MenčRozm. 82 (z XV. stol.) (v zlatě DalC. Vit. NR.), v zrcadlu Hus 3. 133 (v zrcadle t.), v zrcadku Hus 3. 141, v železu Rhaz. 22 (v železe Vit.)

III. Doklady s předl. -po: (i se jmeny na -stvo).

po děťátku Pass. 338, po jiedlu Výb. 2. 452, po kněžstvu Hus 3. 237, po křestanstvu ŠtE. 28, po lakomstvu ŠtVrt. 300, po . . . létu DalC. 11, Letop. 5 (v letě čsto Alx.), klepachu po lónu DalC. 22 (v lóně ApŠ. ŽW.), po manželstvu ŠtE. 227, po všem městu Vit. 38^a, Pass. 365, 474 (v městě čsto), po městu ApŠ. 104, ApD. 29 (jsou dat.) Pass. 324 (2×), ŽW. 58. 7, 15 (po městě jen Vit. 39^a — pozdně a ojediněle), po mračnu Han. Ostersp. 70, po oku ŠtE. 102, Tr. 253, po opilstvu Šach. 11, po peru Výb. 2. 453, po písmu ŠtVrt. 291, po právu Pil. 30 (dat., ač má u sebe lok. adj.) Kat. 2575, OD. AČ. 2. 498 (2×), Rožmb. 29, 47, ŠtVrt. 198, po svém právu Hrad. 90^b, AlxV. 71, Mast. 315 (po zápisném právé OD. AČ. 2. 500 — doklad ojedinělý), po stehnu Sal. 54, po stu DalC. 56, 64, 66, 73, Pass. 333, NR. 624 (po stě DalC. 74 = post; ve stě Rožmb.), po tělu JirBrn. 124, ŠtVrt. 175, po všem tělu Hrad. 20^a, ŠtH. 76, ŠtVrt. 155 (po všem těle Troj. Výb. 2. 87), po vědmu ŠtVrt. 183, po žezlu Karl. 94.

Analogické tvary u středních u-kmenů v. tam.

Z uvozených tuto dokladů lze dobře viděti, jak pozdní je tato koncovka. Nepůvodnost a pozdnost její lze i v tom viděti, že v někt. dial. nč. vůbec není — tak zlin. (Bart. Dial. 19—20). Rozmáhá se teprve v 2. periodě vlivem několikerým. Předně subst. na -čko, pak subst. na -stvo, která měla duplikaty na -stvie. Konc. -stvie pak přibírala již v 1. periodě konc. -u (v. u jo-km.) a tím pak byla vedena k tomu i konc. -stvo. Vskutku také mají subst. na -stvo nejvíce dokl. na -u a tak je i stpol. Konečně přistupuje vliv předložky po podobným způsobem jako u maskulin. Ale přece přes tuto hojnost popudů razila si koncovka tato velmi pomalu cestu, dlouho drží se tvary ústrojně a rozdíl většinou je dle předložek. Až pozdě po době staročeské se ustálil usus nč., který popsal Dobr. Lehrg.² 189 (Gb. Mluvn. 85).

II. *Vliv na jo-kmeny.* Vezmeme zde masc. i nt. dohromady, ježto nt. mnoho zvláštního nemají.

K jo-kmenům třely se konc. u-km. ve voc. sg., dat. sg., pln., g. pl. mnohem intensivněji než u o-kmenů. Nutno však dříve všimnouti si jedné věci.

Mnohé jo-kmeny (zvláště na -z) tvrdnou později a skloňují se úplně dle o-km. Takové pak mají ovšem všechny konc. o-km. i ty, které jsou přejaty od u-kmenů, jsou to:

hlemýžd: o hlemýždu Oss. 54.

nic: v tom nicu bezetvárném Čech Květy XVII. 501 (v. Gb. o-km. 19).

plac } záhy stvrdly a skloňují se dle o-km. v. Gb. o-km. 19. 28.
palác }

mosaz: z mosazu Koř. NZ. (v. Gb. o-km. 30).

příchoz: gt. příchozu Verg. gl. Krok 2. 404 (jiné -choz dle i-km. do ochozi MamC. 130^b).

řetěz: gt. řetězu Koř. (Gb. o-km. 30) (vedle: řetěza Vyb. 2. 728).
loc. v řetězu ŠtE. 264, Bart. 118, Koř. (Gb. o-km. 30)
(vedle: v řetězi Vyb. 2. 168, Hus 3. 274).

mol: gt. ot molu ŽKl. (vedle od mola Ol. Gb. o-km.)

(ač tento tvar mohl by býti i vlivem živočišných, srv. stpol. ścírzwiu Kal. a shora gt. o-km.)

Tvary těchto jo-kmenů musíme bráti ovšem za tvary o-kmenové a nesmíme z nich o ostatních jo-kmenech ničeho se domýšleti.

Tvary, ve kterých jo-kmeny přejaly konc. u-kmenů, jsou:

1. *Dat. sg.* Mnohem více dokladů s konc. -ovi, -ěvi, -evi než u o-km.: královi Pil., zlodějovi Ans. Sitzgsb. 225 atd. O jejím rozšíření platí totéž, co řečeno o o-kmenech. Tak i stpol. Kal. 49. V jediném případě pronikla i k neživotným: k bojovi ŽW. AlxV.

Odtud vnikla pak i do loc. — v. tamže.

2. *Voc. sg.* Zde již praslov. je konc. -u analogií u-kmenů (v. Mikl. 1² 178, Gb. o-km. 21); i v lit. mají jo-kmeny konc. -au (dle u-kmenů). Pronikla veskrze — jen jména z pův. *къ, *гъ mají voc. od tohoto kmene: отъче, кнѣже atd. Některé doklady stč.: králů AlxBM., zlodějů Jid. (Gb. o-km. 21); dial. taktéž tovařišu Dial. Boh., faráru Sequ.

3. *Loc. sg.* jo-km. mužsk. (pro ůjo-km. není dokl. z 1. doby), jo-kmenů a ůjo-km. středních. Literatura o tom pro stč. je zvl. u Gb. o-km. 23—24, 38, 41 Arch. X. 509; pak JirZvl. 63—64 a Vondr. Arch. IX. 606—613, 631. Jireček snesl již dříve v ČČM. 1861, 191 sq. seznam lokalů z místních jmen — neúplný sice, ale pro jeho účely postačil. Seznam však Jirečkův a Vondrákův jo-km. v památkách je neúplný i proti seznamu Gb.-ovu v o-kmenech. Nutno dle známé zásady rozlišiti rody a tu nacházíme toto:

a) jo-km. mužské. V listinách mají až do 1233 -i (posl. doklad 1233 v Týnci) — r. 1292 (Reg. 2) čteme v Hájů, 1318 Rel. v Klokočů. V památkách, jelikož počínají až 2. pol. XIII.

stol. nemáme dokl. na i. Máme však stopy, že bývalo dříve aspoň kolísání: Alx. byla snad složena za panování Václava II. Jména místní ukazují posl. doklad -i 1233 a první doklad -u 1292 — dobu mezi tím můžeme položit za kolísání. Ale můžeme do-
 svědčiti, že v památkách již circa 1260 (ABoh. v mešcyv — jak Truhl. ČČM. 1879, 584 dobře poznal, nejstarší doklad loc. -u) loc. jo-km. zněl na -u. Můžeme tedy kolísání ustanoviti ca 1233—1290 a vznik české Alx položit do posledních let. (Kraus Jan z Michalovic 1888. 53 klade asi 1270—1287. Ale dle narážek AlxH. 233, AlxB. 172, 226, 275 atd. nutno položit ji po r. 1278 za Václava II. asi 1280—87). Dle nálezů Havlíkových (Lfl. XII. 418—419) můžeme k této rekonstrukci užití nejen blízké věkem AlxH., ale i AlxV. a tu nalézáme rýmy: AlxV. 1398 na koni | 1399 prohont (3. sg.); 1542 sě oboři | 1543 na oři, AlxH. 465 při měsiecu | 466 proti svieci — kde vesměs musíme pro rým předpokládati formu loc. *i; ale opět z rýmů AlxV. 1622 vyvrá láji (*láju) | 1623 v háji, AlxM. 87 po všem boji | 88 v onom znoji musíme předpokládati loc. *u, a tedy musíme složení Alx. položit do doby, kdy obě koncovky se ještě střídaly. Uvedené shora loc. koni, oři, při měsieci dají se tedy odvoditi jako bývalé -i-lokaly. Ovšem vidíme hned jak oblíbené byly od 1260 již loc. -u, když opisovatel AlxH. nedbaje pokazy rýmu přeměnil měsieci v měsiecu. Památky, které složeny po roku 1290, nemají žádných rýmů, ve kterých by se musil předpokládati loc. -i, naopak všechny předpokládají (pokud jsou z 1. a 2. periody) rýmy s loc. u: Dal. 11: stáju (acc.) | v háju, KatBrn. 164 v kraji (*kraju) | ptají, mají (*-ú 3. pl.); 455 v ráji (*ráju) | úfají poslúchaji, jmaji (*-u 1. sg.), LMarg. 265, k šafáři (dat.) (*u) | v želáři (*-u) atd.

Nacházíme tedy, jak praveno, jen doklady s -u; uvádím, jakož nutno, jenom doklady z 1. doby, jelikož při lok. na příklad v boju ŽW. 23. 8, 88. 4 nemáme jistotu, zda-li také vysloveno u. Doklady hojně: v. Gb. o-km. 24, k nimž přidej: kdež sě bylo boyu sniti AlxB. 31 (zajisté loc. bez předl.), po jednom dnu (= dnu) AlxB. 234, na křížů Ans. Sitzgsb. 226, Adm. 2, při nepokojů ApD. 36, v ráju Adam (3×) — ano i v dial. na faráfu DialBoh. a v nářečí lašsk. a staroj. (BartDial. 111, 88).

Ve východních dialektech proměna ta někde nepronikla; již u Müll. je sice u nepřehl. ale loc. má i; dosud je v nářečí dolnobečevském Lfl. XIV. 265, pak slovenském a valašském Dsg. -u, Lsg. -i BartDial. 17—20, 67—68.

Táž změna pronikla i v polštině: Kal. 60—61 uvádí jen 2 archaismy; podobně pronikla i v hluz., dluz. — o těch nemáme chronolog. postupu. Z pořadí vých. je ještě v nsl. a srb. u jo-km. m. i str., ale zdá se dle Daničiče Istor. obl. a Oblaka (Archiv XI. 531), že postup byl jiný — Oblak dí výslovně insbesondere

bei den nt. auf ije. Rušt. má konc. -ě, mr. -y. Zdá se tedy, že postup v tomto odstranění byl stejný jen v západoslovanštině.

b) jo-kmeny střední. Zde vidíme kolísání: Gb. o-km. 38 uvádí dokl. na nebi Kunh. (4×), (je tam 5×), na poli AlxH. (|| polí), na moři ApŠ. přidej: v lici (|| učenníci) svD. 100, na moři JidDrkol. 65 (|| hoří), na poli AlxB. 294 (|| vyvoli) DalHr. B₂, B₃, kde svědčí zároveň rýmy, že zde bylo v pův. složení *i v užívání. Taktéž rýmy svědčí o pův. loc. *i: AlxH. 354, AlxV. 2315, polu || koli (opisovači byla forma polu běžnější), AlxV. 2159, 2298 poli (|| polí 3. sg.), 879 v poli (|| zvolí), 1508, 1717, 1891 v hoří (|| hoří, oboří) AlxVid. 1^a oboří || v hoří; UmR. 137 po lici | nicí. Rovně jsou počtem formy s -u: v. Gb. o-km. 38 7 dokl., přidej po lici ApŠ. 154, u mořu ŽM. Moys. 4, v ovocu Rel. z r. 1318, v srdcú AlxH. 298 — že byla forma ta běžná již za času složení Alx., vidno z rýmů jako AlxBM. 328 (|| liciú 329 || dédicú Dat.), AlxV. 1418 v polú (|| s doliú), 1700 po lici (*-u || bradaticí (Instr. *bradaticí) 1900 v smutném lici (*licu) (|| čtici *čticiu), Dal. 83 po licu (v r. rukavicú, kčicú), DěťJež. 54, po polú (|| volú Acc.) atd. Srovnáním viděti hned rozdíl: u jo-km. mužských dokladu s -i nebylo žádného, zde je 12 dokladů. Dokladů pro -u jest 11. Z dokladů na -u pak lze ApŠ. 151, 154 vzítí pro předložku po za dativy. V nářečí dolnobeč. je D. -u, L. -i Lfil. XIV. 267. V nář. zlínském a valašském D. -u, Loc. -i; v nářečí lašském a starojickém DL. -u. V. Bart. I. c.

Zajímavo jest, že i ve stol. mají střední jo-kmeny taktéž více (5) dokladů: slunci, srdci, moři; z těch pak moři je i ve stč. dvakrát doloženo. Shoda zajisté pozoruhodná. Kalina 124.

c) jo-kmeny střední. Mají dokladů na -i sílu, zůstávají v platnosti vedle anal. konc. -a až do přehlásky, kdy oboje splývá. I v místních jmenech: na Olši 1243 Reg. 1, v Březí, Zálesí atd. Rel. 1318 atd. Doklady v. u Gb. o-km. 41 (má jich 18) a dodej: HomOp. 152^a ~~we~~ crscentí, 153^a w rofudenstui; AlxH. 84 po kamení, AlxH. 255 v pomluvenym dosti malém (kjkt. Hattalova -i je jistě správná), AlxH. 85 w znamený (rým kamení). Krom toho svědčí četné rýmy o tomto -i: AlxH. 84—85: kamení | znamení, t. chtění | nepromění, odění | miení, vidění | miení, milosrdí | tvrdí (pln.), AlxB. 42—43 hnání | cekcování, t. po ščěstí | do pěsti, veseli | nejměli, Jid. 164 po vzdýchání | paní Voc., svD. 91 na krščení | vidění, AlxV. 48 na vzežření | miení, 192 v chtění | miení, 1538 na pohnání | pohani, 1596 na potkání | rani, 1606 v odění | pomieni, 2104 po sboží | položí, UmR. 284 v čtení | mieni, 399—400 v čtení | pravení, KatBrn. 105 ščěstí | věsti, siesti, pověstí, Umuč. 6 v sněti | zvěděti, Marg. 10 po umučení | vskříšení atd.

Ovšem vyskytuje se i záhy -u: někt. dokl. Gb. o-km. 41 z Túl. ŽG. ApŠ. Pil. (6 dokl.), ostatní jsou: (v obydlí) ŽM.

Moys. 17, w gednomiflu ŽG. 54. 15, u mílofirdu ŽM. Moys. 13, w množtww ŽM. Moys. 7, w opravanyu ŽG. 118. 7, po přirozenyu AlxH. 204, w pítýu DalHr. B₂, v pokolenyu ŽG. 144. 13, v rofirzenyu ŽG. 118. 45, w ridanu ŽM. Deut. 22, we fni-manyu ŽG. 101. 23, w zzbosíu Jid. 126, w zkritiu ŽG. 80. 8, o fwiedeczftw ŽG. 118. 152, na fkoncienu ŽG. 139. 12, wftanenu (= ustaveniu) ŽG. 43. 18, w ucziényu ŽG. 91. 5, v wyrbyu ŽG. 136. 2, wyftyu ŽG. 143. 13, na zatracenu DalH. B₃. Úhrnem 23 dokl. -í mimo jména místní, 26 dokl. -iu (z těch jsou ještě 2: po přirození a po sbožiu jisté dativy) tedy rovnost. Ale rovnost ta zvýší se ve prospěch tvarů na -i, příhlédneme-li k rýmům a jménům místním: proti četným hořejším rýmům s i stojí pouze dva s u: AlxV. 2117—2118 po sbožiu | kóžu — to je jisté dativ, UmR. 89—90 v stániu | rým za niu jisté je původu poněkud pozdějšího. Možno tedy říci, že obě koncovky byly možny, ano spíše že starší měla přednost. Pozoruhodno jest, že ŽKl. má zpravidla -ú, -iu ale: na nebi 77. 25, 102. 19, 35. 6, na moři 64. 6 (srv. s hora), v obežření 22. 26 (-sjokmen) a v tisiuci 104. 8 (což může býti arch. i přehláška).

Podobně v polštině staré je dosti dokladů pro ljo-kmeny, v. Kalina 124, Hanusz v Arch. VI. 7—8 uvádí jich ze ŽFl. 17, z Pul. 2; zajímavo je, že dialekty výchč., ve kterých u jo-km. masc. a nt. zachováno i, že ty dialekty mají u ljo-kmenů ú (BartDial. 19, 55, 68, 88, 114.) Nár. dolnobečevské má DL. -ó (= ú) Lfl. XIV. 267.

Tyto doklady sebrané ukazují myslím dosti jasně, že konc. -u v loc. sg.

u jo-km. mužských pronikla úplně, již před r. 1290 — o starší koncovce -i máme jen stopy v rýmech a jmenech místních;

u jo-km. nt. a u ljo-km. nt. však si jsou obě koncovky úplně rovny — u ljo-kmenů spíše ještě převažuje koncovka stará; pravidlo, že analogie řídí se rodem a jednoslabičností, osvědčuje se zde úplně. V 2. periodě možno, že snad obě koncovky ustoupily novému -iu (ŽKl. ŽW.), ale nelze to tvrditi jisté proto, poněvadž nevíme, jak psané yu bezpečně čísti. Rýmované památky nějakému převládání forem na -iu nesvědčí.

Druhá konc. -ovi je jak jsme vyložili vlastně dativ. Později přecházel v samostatnou koncovku lokální. I u jo-kmenů jeví se zřejmě jeho souvislost s dativem; nehledě k tomu, že se u nt. nevyskytá — má z neživ. pouze jedno dat. sg. -ovi: boj — a čekáme tedy, že nebude míti žádné neživ. loc. -ovi. A tak tomu vsutku jest. Všecky loc. -ovi jsou životné: o Ježíšovi Hus 2. 320, o dědicěvi Hrad. 1^a atd. v Gb. o-km. 24.

Pl. N. I zde je konc. -ové mnohem hojnější než-li u o-km. a zvl. hojná u jmen neživotných. O rozšíření totéž co u o-km.

O stpol. dí Kal. 76, že konc. -owie jeví se také již v „najst. zabytkach“.

Někt. dokl.: otcové ŽM., králové Dal. Alx., bičové ŽW. atd. V. Gb. o-km. 24.

Pl. Gt. Taktéž zde je konc. -óv mnohem více rozšířena nežli u o-km. Mnohem méně archaismů je zachováno, nehledíme-li k jménu přítel (které má tvary plur. od km. -telo, g. pl. přátel; i stpol. przyjacioł Kalina 82) jsou to jenom násl. zbytky: král, měsíc, muž, peněz, tisíc, třevíc (krumpování třevíc MamD. 309^b) a jména na -enec; stpolsky vůbec není žádného takového tvaru. V. Gb. o-km. 25—26.

U nt. jsou skrovné a ojedinělé počátky ve tvarech slunců, citoslovců v. g. pl. o-km. nt.

Kromě těchto pádů konc. u-kmenů nepůsobily — za to v těch pádech, které uvedeny, bylo působení jejich daleko vydatnější a ve voc. sg., loc. sg., pl. g. opanovaly téměř veskrz. V jiných pádech vidíme ojedinělý počátek vlivu u-kmenů jen v gt. sg. pozdě: z cypřešu Výb. 2. 593 (XV. stol.), do plyšu nč. Květy 1888. 2. 723 (tvar od molu je nejspíš od o-km., srv. gt. mola, a tvar poplzu ŽKl. ŽW. ŽKap. 55. 13, ŽKl. 114. 8 je chybné psaní m. poplzi — i-kmen; od km. pelz by jo-km. musil býti plžo-) — jsou to výjimky ojedinělé. Příčina toho byla nejspíše ta, že přehláska a-ě zabraňovala stejnému kroku s o-kmeny; v dial. kde není přehlásky, může konc. -u nastoupiti s týmiž omezeními a vlivy jako v gt. sg. o-kmenů: tak dial. mor. pepřu, kůřu, kašlu Bartoš Dial. 18, stpol. Kalina 40—45 a malor. a rus.

III. A-kmeny a ja-kmeny.

1. Na fem. nebyl žádný vliv, počátky jakéhosi vlivu jsou v ojedinělých dokl. g. pl. na -iev, -ův: dusiev EvOl. JirZvl. 31, veřeuov Verg. gl. Krok 2. 202, mandlů 1588 ČČM. 1864, 268. Ale to neproniklo. Srv. stpol. genit. walkow, boginiow Kalina 185, 188.

2. Maskulina sem náležející, dostávají nátlakem přirozeného rodu tvary od o-kmenů a s těmi ovšem i tvary od u-kmenů přežaté; jsou to:

Dat. sg. -ovi — pozdě — až nč. Vel.; stč. zpravidla -ě, jednou i -u: tomu vévodu v Hymn., stpol. dat. -ovi Kal. 160.

Loc. sg. -ovi — taktéž velmi pozdě, je vzat z Dat. a tedy také pozdní; náhodou je jeden dokl. starší: o margrabovi Griz. (Gb. a-km. 42).

Pl. N. -ové, doklady trochu starší: juristové ŠtVrt. 83, lidičkové Hus 3. 278 (vlivem patrně subst. na -ček), evangelistové ChelčPost. 236^b atd. (v. Gb. a-km. 14), rukojmové Solf. a j. (Gb. a-km. 29), lantkrabové Vel. sgm., purkrabové Břez. (v. Gb. a-km. 42). Podobně stpol. Kal. 182.

Pl. Gt. -óv: patriarchóv Modl. (Gb. a-km. 14, 29, 43) — tak i stpol. Kal. 184, 187.

Stpol. byl krom toho ještě Pl. Loc. -och, ano i g. silu, l. silu ve rčení skleslém Kal. 154, 172.

IV. *I-kmeny.*

1. Feminina. Osamotnělé genit. pl. věciév, krviev EvOl. JirZvl. 31.

Stpol. mnohem víc: pln. ichmościowie Kal. 216, plg. myszów Kal. 218, pll. gašloch Kal. 223, ano u číslovek piěć atd. je i g. l. -n klesnutím syntakt. Kal. 211.

2. Maskulina. Vliv opět mnohem patrnější a zvl. u osobných. G. sg. rtutu Rhaz. 41.

Pl. N. dnové čsto ŽKl. 101. 4 atd. (asi 15 ×) ChelčPost. a j., lúkotové MamV. 102, zetové ŠtMus. 18* (Gb. o-km. 10), Opatrný Progr. gymn. kolín. 1889. 26 (XVI. stol.) holubové, bratrové (v. u o-km.), kmetové Všehrd.

Pl. Gt. dnóv, dnuov na př. ŽKl. 93. 13, ChelčPost. 16*, 103*, 179^b atd. atd., bratróv Ol. (Gb. o-km. 19), zetóv, bratróv DalC. 2.

Subst. den může stč. mítí D. sg. L. sg. N. pl. G. pl. dle o-km. i jo-kmenů.

V. *T-kmeny.*

1. Přešly zpravidla k o-kmenům a odtud teprv přibírají konc. u-kmenů.

2. Gt. sg. loktu Ol. (Lfil. XIII. 386), nehtu nč. (gt. nehta Sal. 45).

Loc. sg. v loktu ŽW. ŽPod. 135. 12 (na loktě Sal. 85), při nehtu Sal. 45.

Du. NAV. lokty dva Ol. Ex. 25. 23 (o-km. Gb. 21), lokty má ŽW. 17. 35 (ovšem nedosti jisto).

Pl. NV. drobtové ChelčPost. 199*.

Pl. G. loktóv Ol. čsto (vedle loket Ol. čsto) (Gb. o-km. 21), drobtuov ChelčPost. 98*.

VI. *N-kmeny.* Opět prostřednictvím o-kmenů. *)

A. Masculina.

Gt. sg. hřebenu nč. (hřebena Sal. 174), z kameuu Erb. 213, kmenu Kat. 3347, AČ. 2. 18, Bart. IV. (kmena Vít. 83*), z kořenu Hus. 2. 309, ChelčPost. 202*, do kořenu Prorocství 28 (ko-

*) Někt. o-kmeny naopak jdou dle n-kmenů: gt. člene Gb. slož. sklon. 23, pád lupene Vrchl. Dojmy a rozmary 217, koleno gt. -e, l. -i atd. v. Gb. o-km. 37.

řena Tr. 266, Rhaz. 71), s prstenu Gest. Ol. 73 (gt. prstena ŠtE. 65, GestOl. 73).

DLoc. po jelenu Pass. 129, Tr. 248 atd., po kořenu ŠtE. 66, stpol. v strumenu ŽFl. Han. Arch. VI. 8, na hřebenu S.l. 215, o kamenu Rhaz. 68. 79 (na kameně ErbPis. a vůbec nč.) v kořenu Hus 1. 64, 195, 2. 293. ChelčPost. 11^b, na kořenu Sal. 32, ChelčPost. 92^b, při kořenu Rhaz. 35, v plamenu EvOl. JirZvl. 31, ChelčPost. 169^b.

Pl. Nom. kamenové Šach. 17, Hus 3. 43 (2×) (kamenu Hus 2. 85), kmenové Výb. 2. 114 Troj., kořenové Hus 3. 21, prsténové Griz. 54, pramenové Výb. 2. 68.

Pl. Gt. kamenův ChelčPost. 209^a (nč. dosud archaismem kámen v. Gb. Mluvn. 104), kořenův Hus 2. 71 (gt. kořen AlxB. Kat. Pass. a dosud nč. — změnou hlásk. i kořán (v. Gebauer Mluvn. t.)

B. Neutra.

Loc. sg. na ramenu ŽW. Deut. 11, v ramenu ŠtVrt. 191 (v rameně Ev. Ol. Jir. Zvl. 31), o semenu Oss. 60, na jmenu Hus 1. 200, o jmenu Krist. 22^a (loc. jmeně Tk. 2. 65, Hus 2. 155 atd.), ve jmenu ŽTom. ŽW. 62. 5 (v ŽW. krom toho 11×) Pass. 433, Rúd. 255, ŠtVrt. 225, Hus 2. 292.

Gen. Pl. ojedinelý doklad je ramenuov Verg. gloss. Krok. 2. 202.

Stpol. byl i zde vliv větší, jen že tvary byly většinou dle jo-kmenů, byl i dat. -ovi: imionowi Kal. 235, plemieniewi Kal. t., l. sg. w imieniu Kal. 237 (podobně by někdo mohl tvary v ramenu ŽKl. 112^b, we ymenyu atd. vykládati dle jo-km., ale to jsou pouze orthogr. chyby m. -i, iu = i), ano voc. sg. změnou rodu: o biedny plemieniu Kal. 238; l. pl. jimienoch Kal. 243 a jimienioch t., pl. Instr. imionmi Kalina 244.

VII. *Dodavek.*

Přirostková deklinace. Jak známo, proniklo -ov-mimo D. sg., NV. Pl. a G. Pl. v některých jazycích slovanských i do jiných pádů: zvláště se to jeví ve slovinštině a srbchorv. Počátky toho jeví se už ve stsl. (Mikl. 3² 30—31). Jsou některé doklady v rkpisích stč., které by se tímto způsobem mohly vykládati. Ovšem jisto jest, že přírůstek ten v češtině udomácnil se v DL. sg. masc., v NV. Pl. masc., v G. Pl. masc. V jiných pádech není doložen bezpečně, taktéž ne zdvojení jeho v G. pl. Doklady zdánlivé jsou:

1. GA. sg. -ov-a. Zdánlivé doklady jsou: Pror. 86^b (kniežata poslali) syna nachanyaflowa, synowa sellemye, syna chuzy (Jerem. kap. 37) a t. 90^a (u Godoliášě) syna aycham synowa faphanowa — srovnáme-li to s 90^b syna aycham syna saphonova (2×), taktéž i 91^a, 92^b a j., kde proti synova stojí syna. Ale proto

přece je to pouhý omyl, vzniklý na základě formule dvůr králův Václavův.

2. G. Pl. -ov, -óm. Zdánlivé doklady jsou: ŽW. 80. 4 hodowow Pror. 68^a mašem synounow gych. Ale ani tu není možný výklad z analogie u-kmenův, ačkoli Gebauer v Jag. Arch. XI. zdá se to připouštět. Jsou to obyčejné chyby písařské.

3. D. Pl. -ov, -óm. Zdánlivé doklady uvádí Čelakovský Srovn. mluv. 116: „v starém rkp. XIV. věku dědovnom a z obecné mluvy: „jdi k sládkovům atd.“ Ale první doklad je jistá chyba — ač mi není známo, z kterého rkp. doklad vzat a druhé doložení z obecné mluvy je possess. — nom. je zahradníkovi n. zahradníkovic. Srv. doklady: u sousedových, u Janových Blah. 338, k sausedovnom Chelč. Post. 185^b atd.

Dokladů bezpečných na toto přirostkové sklonění mimo DL. sg. NVG. pl.) není; taktéž jich není ve staré polštině; můžeme tedy s jistotou říci, že tato tendence, rozšířiti -ov- stejnoměrně po všech pádech, v západních nářečích slovanských nikdy nebyla.

Novočeský usus, jak se vyvinul na základě vyložených poměrů staročeských, stanovil a popsal výborně Dobrovský Lehrgebäude (1819 str. 169 sq.), nauka jeho přešla do všech českých mluvnic pozdějších (tak ji má i E. Kovář Česká mluvnice 1889, J. Gebauer Mluvnice 1890) a přijal ji i Jgm. do slovníka a Gebauer do stč. skl. kmenů -o.

Vedle tohoto historického statu však pokoušejí se někteří puristé o zavedení „správných“ tvarů hlavně v loc. sg. (ani gt. není toho brusaření prost): o žalmě ČČM. 1879. 534, na poměře Jir. Časom. překl. žalmů V., ve smysle ZlPr. II. 38, v oboře (nehledě ke kollisi) Hattala Brus 300, v Sboře t. 4, na jádře t. 35, v textě t. 36 (ač zrovna před tím citat z Br. v textu) atd. atd. — ano když na př. Bačkovskému Bílý v Osvětě 1887 75 loc. „odpočince, Věstnice“ vytknul, brání se Bačk. v Zevr. Dějinách 913 že „tvar ten chybný není“. Jest otázka, jsou-li tvary ty vskutku správné: že jsou organickými a původními u o-kmenů, netřeba dokazovati. Pojmeme-li však význam správnosti v tom smyslu, že správným je to, co s duchem jazyka se shoduje — musíme říci, že takové nově očkované tvary na -a gt. a -e loc. jsou nesprávné: neshodují se s duchem jazyka. Vidíme zajisté jasně na dokladech ve slovníku *) snesených, že jazyk tvarům těm se vyhýbal (v jistých případech), že také tvary ty vyhynuly: a chce-li kdo dbáti, abych tak řekl historického práva v řeči a nechce-li jednati libovolně, musí držeti se v těch mezích, které Dobrovský ustanovil. Rozšiřování konc. -e (ě) a -a na jiná ještě slova a dokonce snad zobechování je násilí páchané na jazyku českém.

*) Slovník takový podám 1891.

Úvahy a zprávy.

De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertineant. Pars prior. Scripsit *Andreas Czyczkiewicz*. Brody 1890. Str. 42.

Se zásadami, s nimiž spisovatel v úvodě k řešení úkolu přistupuje, možno se srovnati. Nechce hledati v nahodilé podobnosti výrazu vědomé a úmyslné nápodobení básníků. V části první pojednáno o tropech a figurách a o syntaxi genitivu a akkusativu. V části další spisovatel slibuje dokončení syntaxe pádů a skladbu vět. Pojednání přítomné je práce pilná a svědomitá. Záslužnými jsou práce podobného rázu, vynikají-li úplností a spolehlivostí dat, rozumným a jasným roztržiděním a správnými generalisacemi. Části o tropech a figurách nepřislouží taková chvála, jako druhé části o genitivu a akkusativu. Jest kusá a nepřehledná. Draeger (*Über Syntax und Stil des Tacitus*) str. 248 a 257 poskytuje nám snažšího a úplnějšího náhledu v duševní dílnu Tacitovu v této příčině. Příklady na str. 6, v několika odděleních uvedené, mohly se vyčísti pohromadě jakožto personifikace. Příklad z ann. 2, 13 *incendit ea contumelia legionum iras* nehodí se do oddílu tohoto; patrně, jak dělidlo spis. zvolené je neplodné.

V syntaxi genitivu pro Tacita obzvláště charakteristické jest hojně užívání genitivu po zpodstatnělých přídavných jmenech stf. rodu sing. i plur., jakož i genitivu po adj. relativních. Partie tato je velmi důkladná. V příčině genitivu prvního myslím, že všechny případy nejlépe zahrnouti se mohou v oddíly dva: 1. kde gen. je zřejmě partitivní (tak u všech snad adj. neutr. sing.) a 2. kde partitivní platnost vymizela. Srv. Schmalz v *Müllerově Handbuch der klass. Alterthums-Wissenschaft* II. 1885, str. 268 a 369. — Genitiv ann. 15, 53 *ut quisque audientiae habuisset* (str. 25) spis. prohlašuje za odvislý od *habuisset*. Nevím, není-li lepší výklad obyčejný, že gen. visí na *ut* jako v řečtině (*ὡς*). — Akkusativ vztahový povstal prý analogií podle adj. *altus*, *latus* s akkus. rozsahovým, „*quo spatium ut ita dicamus ideale exprimat*“ (str. 30). Podobně akkusativem, visticím na *edoctus*, prý se vyjadřuje *spatium ideale*. Výklad důvtipný sice, ale myslím, že nepřesvědčivý.

Figura etymologica vyskytuje se u Tacita všeho všudy jednou (ann. 12, 31 str. 28). Bylo na místě připomenouti, že z básníků zvláště Plautus vazby té užívá často a proč Tacitus jí se vystříhá.

Vazby *egredi moenia*, *indulgere largitionem*, *inire aliquid* a jiné čtou se v prose u klasiků, a při známé obraznosti latiny nebylo snad třeba jich jako zvláštní „*color poeticus*“ uváděti.

Přítomná práce bude cenným doplňkem výborného spisu Draegerova, přistoupí-li k jasnému a pevnému plánu přehledná klassifikace všech jevů. — Žádoucí bylo by, tuším, za jednotlivými skupinami jevů konstatovati poměr Tacitův k předchůdcům a zajímavo by bylo všimnouti si poměru jich v jednotlivých spisech Tacitových samých. Latina je správná (až na několik nedopatření), chyb tiskových dosti.

E. Peroutka.

Josef Kořínek: O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova. (Výroční zpráva vyššího gymnasia v Pelhřimově. Roku 1887—88.) Str. 17.

Spisovatel vychází od správného zajisté tvrzení, že na podobu ústavy u obou kmenů řeckých, Spartanů i Attičanů, rozdílně vytvořenou, měly rozhodný vliv rozdíly kmenové, které samy zase podmíněny byly aspoň částečně rozdílnou povahou bydliště jich původního i pozdějšího. Z té příčiny věnováno prvních 12 stránek vylíčení poměrů pravlasti i pozdějších vlastí Dorů a attických Ionů, i vytčeny s tím souvisící různosti kmenové, a teprve na zbývajících 6 stránkách jest stručně vylíčeno postavení jednotlivých tříd obyvatelstva v Lakedaimonu a Attice; na konec pak slibuje p. spisovatel podati jindy „vylíčení rozdílných postavení pedaiů, diakriů a paraliů, i pokud jimi poměry v Attice byly určovány.“

Citátů a míst dokladných ze starověkých spisovatelů sneseno v poznámkách hojně, ale literatury, jakož i udání pramenů, ze kterých p. K. tuto čerpal, opominuto.

F. Čáda.

J. Pelikán: Předložka ot, od v češtině. (Programm c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové 1890. Str. 3—26).

Velmi pěkná monografie o této předložce. Podána etymologie (= skr. átas), ukázána priorita tvaru ot proti mladšímu od, promluveno o vokalisaci ot-ote, konečně specifikováno užívání předložky ot a to předně v původní funkci (ve výrazech ablativních 1. odluka, 2. příčina a původ, 3. prostor [místní i časový], 4. komparace, 5. látka) a pak ve volnějším vazbách dle jazyků cizích. Potom následují doklady: I. Ve výrazech odlukových stává 1. u sloves α) nepřechodn.: běžeti, báti se, odpovídati atd., β) přechodných: brániti, chýliti, kryti atd. (u moci sloveso odluky nebývá: od něho nemoha), γ) u sloves bližších se již původovým: a) jmieti, dojíti, držeti . . . b) žádati, prositi, chtieti . . . c) slyšeti, zvěděti . . . 2. u substantiv: hnutie, oddechnutie, vyplatitel, vyprostitel atd. 3. po adjektivech čist, dalek . . . v pozdější době i u blízký, 4. po adverb. daleko, blízko . . . II. Ve výrazech příčinných a původových: 1. causa efficiens: a) po passivěch sůzen býti atd., b) po reflexivech s významem pass. za-

mútiťi sě atd., c) po verbech neutrech s význ. pass. zemfieti, padnúti, vřieti . . ., d) po adjekt. s význ. pass. světlý, bohatý, šťastný atd.; 2. causa movens: řváti atd., u sloves dáti, platiti a dle těch i u jmieti, chtieti, žádati . . .; sem náleží i gt. od srdce; záhadný jest: ot velikého hlasu krále probudi Tristr. 5706 3. původ: a) po slovesech pocházěti, býti, jiti . . ., b) u subst. běda, čest, chvála, milost . . . (sem i germanismus: mám přijiti k zaštipání od hadů Kulda), c) při označení rodu (o otci bývá vždy ot, o matce také z); 4. ve výrazu sám od sebe, pak prositi, pozdraviti, vzkázati od koho atd. III. Prostor časový a místný: 1. o východišti: a) po slovese počieti, b) po jiných: od meze do meze atd.; sem náleží i odpolu (= halbwegs), stč. od toho miesta (= abhinc), c) v distribuci dóm ot domu; 2. o pouhém směru: ot Křímě za 2 míli, léta ot narozenie božieho; 3. místo, se strany jehož se co děje ot Míšně, ot západu. IV. Komparace. V češt. zřídka: stč. 2 dokl. urozenější od předkóv Št., pomensil málem méne ot andělov ŽW.; ve smyslové komparaci: div ot diva Alx., zdělaný ot pomyslenie LKat., vše jiné od předešlých Velesl. Sgm. u Suš. 1 dokl.; dialekt u Chlumce n. C. lepší špaťnější od . . .; víc ve slov., polšt., srb. V. Látka a) z níž co jest (nevěsta od zlata), b) na níž se co zakládá (= něč. co se týče): od stravy sě mámy pyšně Podk. VI. Volnější způsoby (nečeské a pozdní) užití předl. ot jsou: 1. = o: pravenie od božieho umučenie jen stč., 2. za gt. possess. neb adjekt. klíč od hradu, od milýho láska, 3. dle lat. loqui ab aliquo mluvití od někoho*), ano i tlumočník ode mne Kom. Ně. býti, nebýti od něčeho = proti něč. je analogické dle tohoto. 4. Pak při býti od toho, jmieti od toho — taktěž prý vazba nečeská. Konečné germ. je ot m. do: není to od vás hezká věc Kulda.

Práce zajisté pilná a důkladná. Ale některé drobnosti lze přece ještě doplniti: tak k otvor s archaist. *t* přidej otrok (5); vedle ot, od, ote, ode vyskytá se i o- (m. odd- od-, m. ott- ot-) srv. dokl. o tebe ŽW. 20. 5, neotrhl AlxV. 1690, otrhujú ŽW. 108. 20 (5); neuvedena frase leží vše od místa Sgm. (7), býti od sebe (7); při subst. prášek od kašle, od cholery Bart. Dial. 184 (13); adjekt. pass. někdy vynecháno kabát je od vápna, boty od bláta; hrnec od medu (17); při prostoru frase od malička atd. (21) Bart. Dial. 184 od pěti rýnských toho nedám; od zlatky nepůjdu (21) Bart. Dial. 185 uvádí pro prostor časový: od večera si zazpíváme (21); pro komparat. uvádí Bart. Dial. 184 dva doklady; srv. i: jsú šelmy jeden od druhého (= nad) (23); konečné frase: je od řeči, od huby (25). Zmínky zasluhovalo i sporné: nařízení ode dne 5. srpna atd. Pojednati i o složeninách s předložkou ot neleželo v plánu spisovatelově.

*) Vyskytá se velmi hojně u Všehrda.

Ref.

Z jiných drobností na str. 5: prý *ji* klesá v *ja*, *j-*, ale tvar *ja* je naopak jedině oprávněný: nebylo původně *imen, *igos, nýbrž *jamę*, *jaŕgo* z *m-* men, *jaŕgos* (srv. *jugum*); 8 citat z *Alx*BM. 27 mezní nočné nýbrž (dle rkp. *nocznie*), jak již v *Lfil.* XII. opraveno, *nocnie* (srv. i *nč. ponocný*); 13 má býti vystríhanie podle známého pravidla. Ale to vše jsou jen drobnosti; práce sama tím újmy netrpí: je to velmi cenný příspěvek k č. grammatice. Tisk je pečlivý, čísla jsou velmi bedlivě korigována; chybu tisku jen jednu jsem shledal: 21 *tálové* (m. *tálavé*).

—v—j—

Prokop Lang: Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. II. Tvarosloví. (Zpráva o c. k. realn. a vyšš. gymnasii v Příbrami. 1889. 3—80, 1890. 3—53.)

Pokračování práce již loni v *Listech filolog.* oznámené (str. 68—70). Spisovatel probírá tvarosloví podrobně a svědomitě; na mnohých místech podává výklady své, nové; tyto nejsou snad vždy jedině možné, ale vždy pozoruhodny. Zajímavější pozorování jsou asi tato: 1889 2: *gospodъ* má gt. -a, d. -ju; jinak dle i-km.; *nogътъ* g. pl. dle souhl. *nogotъ*; 8. mezi u-kmeny snad neprávem vřaděno *mirъ* (nemá dokl. vlastního: g. -a, d. -u, l. -ě); 9. ukázáno, že pravidl. konc. u-kmenů mají *synъ*, *domъ*, *polъ*; 10. acc. sg. o-km. slovo *duchъ* má 15 \times = n., 2 \times = gt.; 15. dle nt. -o-kmenů jdou také souhl. *čjudo*, *dělo*, *oko*, *slovo*, *tělo* 28. *jeza* má jednou gt. *jezy* dle a-km., 31. nom. na -i u ja-km. jsou *svatyhi*, *bali*; 32. *DĽ.* sg. od *zemlja* vždy *zemi*; *duša* g. pl. vždy *dušъ*, ale *stezъ*, *jezъ* atd.; 37—39. souhl. kmeny mají mnoho konc. i-km. a o-kmenů; 40. nt. sg. adj. zní dvakrát -u: *milu*, *veliku* m. -o, 54. *drugъ*, *jeterъ*, *malъ* mají dekl. jen nominalnou; *vъsjakъ* má pravidlem pronominalnou jen gt. *vъsěka* (m. -ogo); 55. *mъnogъ* má dekl. jmennou, zájm., i slož. 58. *tužďъ* taktéž; 67. *čъ* vyskytá se jen v tvarech *čъto*, *čъso*; *vъsъ* má acc. sg. fem. jen *vъsja*; 73. *azъ* má v g. vedle *mene* (7 dokl.) 18 \times *mne*; instr. vždy *mnoja*; 77—80. je *exkurs* o zastupování acc. genitivními tvary: u subst. ze tvarů gt. 150, acc. jen 26 u slov *apostolъ*, *archistratigъ*, *dětištъ*, *gadъ*, *telecъ* (2 \times) *agnecъ*, *oven*, *synъ*, *rabъ* (2 \times — *raba* 40 \times) a *duchъ* (4 \times o třetí Božské osobě, 11 \times = *Geist*; 2 dokl. *ducha* jen o třetí Božské osobě; srv. stč. poměr *Gb.* o-km. 7 a *Lfilol.* 1890. 377); 1890 3—17 obsahuje výklady o příponách 2. a 3. du. u sloves, o střídání praes. tvarů *themat.* a *nethemat.* (za *nethem.* vykládá se zde — správně — 3. os. pl. třídy III.^a a IV.), o slovese *iskati*, o *impt.* *bijite* — *bijate*, o *particip.* praes. pass., o *impfkt.*, o *aoristech*, o *kondicionalu*, o *particip.* praet. act. u tř. IV., a o *particip.* praet. pass. V těchto výkladech jest zajisté mnoho, velmi mnoho správného, ale také hypothese, které dojísta nejsou možny. Tak na

př. 3—5 vykládají se tvary *damъ*, *davê* atd. ne z kmene *dad-* (*vêd-*, *jad-*), nýbrž z kmene *da-*, který prý jest původní a *dad-* teprv odvozený. Což možno položití *vê = ř. Foid?* V poznámce 2. str. 5. klade se praslov. 3. pl. **dajatz* dle tvarů *slvin. č. a dluž.* — ale tyto tvary jsou nové: ve starších dobách bylo *stč. dadie*; tvary *č. víte, jíte* atd. jsou též novotvary, *stč. vieste, jieste* atd. Zajímavý, ale přece nedosti jistý, je výklad partic. *krъvenъ* atd. (*kry-ti*) — nedosti jistý proto, že některé doklady nejsou bezpečné: *č. sloveso plyvu z pilwuczie* v ŽKl. nutno čísti *plvêti* — atd. Výklad kmenostupu v I. třídě (str. 18) žádá také ještě přesnějších dokladů, ač je velmi pozoruhodný. Výklad infín. *střetí* (24) za analogii dle *střti* nepodobá se pravdě (srv. Kovář Stblh. mluvnice 78 § 126 a *stč. tvary zemřietí* atd. Lfilol. XVI.); sloveso *pěti* *poja* má o za indoevr. *ə* (kmen oslabený) a ne za *pův. *pōi, *pāi* (str. 27) atd. Takových námitek mohlo by se učiniti ještě více; ale jsou to přece jen drobnosti, které ceny této práci neubírají. Ani jedna hypotéza není postavena bez dokladu, na zdarbůh — všude je viděti opatrný postup a hojnost dokladů. Je to vskutku práce, která „mile překvapuje svou důkladností i pečlivostí“ (Lfil. XVI. 69) a která je velmi důležitá jak pro slovanskou tak i pro staročeskou mluvnici.

—v—j—

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagic. XII. Band 1890. str. 646. *)

I. Abhandlungen: *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen* von V. Oblak (1—47, 358—450): pokrač. z XI. sv.; v přítomné části pojednáno o instr. sg. u *jo*-kmenů; nom. pl. u muž. *o*-km.: rozšíření koncovky *-je*, utvoření pod vlivem této koncovky nové koncovky *-ovje* z *-ovi*; stará koncovka *u*-km. *-ove* již v staré době t. j. v XV. stol. byla velmi řídká, i dnes jest omezena jen na jižní dialekty; místo ní ujala se koncovka pozměněná pod vlivem pravidelné koncovky *o*-kmenů *-i*: *-ovi*; v uh. slov. ujala se konečně koncovka *-cke* vzniklá kombinací koncovky *-cje* (junacje) a *-ki*, spis. přijal tu výklad Rom. Brandta. Další analogií *-ke*: *tovariške* a pod. U stř. *o*-kmenů ujala se vedle historické koncovky v XVI. stol., kde ovšem vzácnými doklady teprve doložena koncovka *-e* analogií koncovky žen. *-a*-km. pod vlivem koncovky adj. i pronom. V gen. pl. staré historické tvary u muž. *o*-km. omezeny jen na několik zbytků, ujala se tu koncovka *a*-km., ta pronikla i ku stř.; vedle ní ujala se koncovka *i*-km.: *i*. V dat. pl. ujala se vedle staré historické koncovky koncovka žen. *a*-km. nejdříve u stř., pak u muž., u stř. působila k tomu zvláště koncovka nom. acc. pl. *a*, též vývoj před-

*) Viz Listy filol. roč. XVI., str. 298. sl.

pokládá p. spis. též v ostatních slov. jazycích; u jednoslabičných slov vniklo *-ov* i do koncovky dativní i do koncovek ostatních pádů; konečně ujala se u jmen, kteráž mívají v nom. pl. *-jé*, v dat. pl. koncovka *-ém*, stejným způsobem v loc. pl. *-éh*. V acc. pl. vedle staré koncovky *-e* vyskytuje se již v XV. v. koncovka *-i* ne tak pod vlivem zbytků někdejší deklinace *-u-km.*, jak spíše od *i-km.*, mimo to ještě nalézá se rozšířena koncovka *-ove*, a zřídka *-a* od stf. kmenů. V loc. pl. vedle staré koncovky: *-ih*, ještě: *-eh*, *-ah*, *-oviĥ*, *-ovah*. V inst. pl. vedle staré hist. koncovky *-i*, vlivem *u-* a *i-km.*: *mi*, vlivem koncovky nom. pl. *-ami*, *-imi*, další kombinací *-ovi*, *-ovami*, *-ovmi*. V nom. acc. du. vedle staré koncovky *-a* (*-ova*) i koncovky *-i* od *i-km.* převzata byla z gen. du. koncovka *-u*: dva sinu. Ženské *a-km.* neutrpěly v deklinaci tolik změn vlivem analogie, tou leda ujaly se v instr. sg. *-om*, kajk. *-um*, gen. pl. *-i*, loc. pl. *-eh*, *-ih*. Při instr. sg. u žen. *a-km.* vyslovuje se spis., že se nedá praslov. koncovka *-a* dokázati, čeština i pol. kvantitou svou ukazují prý zcela rozhodně na *-oja*: jak se *ú* z *oja* **-oju* vyvinulo spis. neukazuje; ba ani pro stsl. praví p. spis. nedá se takýto tvar doložiti, ale mylně: Mikl. Vgl. Gram. III², 28 uvádí *thoma* sup. 292, 26 (chybně m. 392, 26), a Leskien Handbuch 2. vyd. 66 napočel hojně do-

ж

kladů; srv. ostatně *рож* v žalt. sin. 2, 6 a na témže místě v bol. ž. čteme instr. sg. *рож* (Srezn. Юс. nam. 355), to jest shoda, která se nemůže ignorovati, Pogod. ž. ovšem má na témže místě *роож* (Srezn. op. c. 209); konečně třeba vzíti v úvahu instr. sg. na *-жж*, které se nedají dobře vykládati jako na př. *жржж* a pod. a mylně se pokládají za pisařské chyby (jako Leskien činí l. c.), než lépe se vysvětlují, tuším, kombinací staré koncovky instr. *-ж* s pronom. *ожж*. — V. Oblak vytiskl mimo to ještě v Letopise Matice Slovenske na r. 1890 pojednání „*Doneski k historični slovenski dialektologiji*“ (též ve zvláštním otisku str. 57) a na ni zde při příležitosti upozorňuji. — *Über die persönlichen Schimpfwörter im Böhmischen* von W. Vondrák (47—77): nadávky dělí se 1. v metaforické, kde se pejorativní význam zakládá na srovnání s osobami, zvířaty i neživotnými předměty vnějšího světa, jichž špatné vlastnosti jsou známé; 2. formální: buď již kmen slovní má pejorativní význam aneb přidává se takýto význam jistou příponou, a můžeme dodati i jiným ještě způsobem, zvláště přízvukem, změnou kvantitativní děvka a dívka. Nadávky dle toho se roztřídí. Holomek není „wicht“, než lépe „klachel“: znamená-li velbloud „tölpel“, nemá to vlastně nic společného se zvířetem takto zvaným, o němž zajisté lid neměl ponětí, než pejorativní význam leží v druhé části slova, nepatří tedy vlastně mezi jména zvířat, jež pro vlastnost dotyčných zvířat vešla v užívání jako nadávky. Německý překlad nevystihuje veskrze pravého významu, tak būvol — tele příliš

slabě přeloženy slovem „Dümmling“, lépe by bylo ukazovati na stejný význam příslušného zvířecího jména v němčině. Snad bylo by se vůbec doporučovalo předem položití jména zvířat, kteráž jak u Němců tak i u nás slouží za nadávky; nebylo by to bez ethnografického interessu. Cap na Slovensku znamená pod. jako u nás v Čechách beran, zvláště pastora evanj., kos neodpovídá něm. schlaumeier, spíše něm. kempel. Formální nadávky opět dělí se 1. na nadávky, jichž význam pejorativní označen buď ve kmeni buď příponou, 2. na nadávky vzniklé komposicí, 3. cizí, 4. jinak tvořené. Rozdělení to úplně neuspokojuje. Sem nepatří chám bauernkerl: tak se jmenoval přece syn Noémův, z něhož podle obecně rozšířené pověsti poslí sedláci. Budiž též opraveno i zde na památku uloženo, že se přispěvatelům do časopisu „Athenaea“ r. 1886 a násl. nepřezdívalo „Atheňančiči“, než že pro ně tuším první Neruda užil i zavedl přezdívku Aténčik. Velmi pěkný i důvtipný jest výklad p. spisovatelův výrazů kluk v šivá, kluk klukovská. Zajímavá je sbírka nadávek komposicí vzniklých, než výklad nepodán. Pod d) jinak utvořené nadávky uvádí se baba, děvka, s panna z bězu srovn. maloruské піджаливник nemanželské dítě (narozené pod kopřivami: жалива). Na konci ukazuje p. spis. ještě na nadávky v KR., ty též dokazují, že autor KR. podléhal právě vlivu moderní češtiny i německému vlivu. — *Ein Beitrag zur Kunde der macedonischen Dialecte* von St. Novakovič (78—94): o dialektě Velesko-Prilepském; ukázky tohoto dialektu spolu s bulh. i srbským překladem se sdělují. Srov. téhož učence spis *на македонским народним дијалектима* (v. Athenaeum 1890 říjen). — *Phonetische Bemerkungen, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen* von F. Fortunatov (95 až 102): dokončení článku z Archivu XI. Vytýkáno Miklosichovi, že neprávem do slov. prajazyka vnesl stav staroslověnského vývoje hláskového, tak slova s št, i kde št z št vzniklo, s žd z žg, hlavně pak, že jako praslov. označil v násloví a m. ja ve slovech agne, abъlko, azŭ. Prof. Fortunatov ve všech těch a pod. slovech má j před a za praslov. i podrobně rozebírá tuto spornou otázku. Čisté a v násloví bylo dle jeho náhledu obmezeno mimo dial. a v al (z ol + cons.) na př. alъkati, jen na spojku a; taktéž každé e v násloví bylo v praslov. opatřeno s j či i, vyňat jen ironominalní kmen e: rus. ero a j.; toho příčinu shledává spis. v aspiraci, e odvozují z ha°/ha° i eto- chrv. oto, rus. воръ. Při této příležitosti jedná spis. o koncovce instr. pl. u jmen i zájmen, předpokládá její znění a°-his, z toho praslov. oi(s), dále u a z toho y. Jinde opět Miklosich dle výkladu prof. Fortunatova mylně klade jako praslov. v násloví ja: tak jad-1 i jad-2. Uvedené pod jad-1: srb. ijed (= jed) a jad (kummer) různého jsou původu, ale též stslav. jads (jed) neodvozuje spis. od jad-1, než spojuje s sthn. eiz, eitar i předpokládá praslov. tvar *jě°dъ, tak-

těž praostslov. jazva konstruuje praslov. jězva: v obou případech vzešlo z oi. V dalším obšírněji ještě jednáno o *jadro 2* z praslov. *ědro. — *Zwei syntaktische Eigenthümlichkeiten der russischen Sprache* von Ign. Kozlovskij 1. o pleonastickém užívání předložky; uvádějí se doklady poč. od XIII. stol. i z národních písní, sebraných v našem věku, mohly a měly se dodat i z pohádek lidových syntakticky důležitějších; tak na př.: и ѣ лє, у тѣя у змяя єсь три дроцины (Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ 3, 216) єнь сирашуєтєса у мамєньки у своє (ib. 305), єнь говора на свожѣ на братовѣ (ib. 157, 159), самѣ ускакуя у домѣ у єтнѣ (ib. 159), сѣвѣ на свою на робрую лошады (ib. 161); uvádějí se dále doklady z Erbenovy sbírky českých národních písní (že ale doloženo již v staročeských památkách poetických i prosaických, nepřipomíná spis.) i z litevských písní lidových. Pochází-li toto pleonastické užívání předložek z dob balticko-slovanské jednoty, spis. nerozhoduje. 2. нже ustupuje před которми кто что velmi záhy, rel. pron. кто doloženo v XII. stol., v XIII. stol. obecným pravidlem rel. кто, что. — *Slavische Denkmäler aus älterer Zeit in Breslau* von Paul Karge (120—139): vytištěny české listiny Olešnického archivu z let 1370—1420, které se nyní chovají v král. státním archivě Vratislavském; mimo to chová se v městské knihovně i v universitní knihovně ve Vratislavi ještě několik cyrilských rukopisů i tisků, rukopisný modlitebník z pol. XVI. v., ve kterém se čte i stat mnicha Chrabra o slov. písmenech, zlomky z Pražských tisků Skorinových, některé tisky Tübingké, hlaholský missal tištěný v Řece 1531 a j. — *Über die älteren Texte des Polnischen* von A. Brückner (140—155): o nově objevených rukopisech s pol. glossami (z těch má jeden objevený ve Vratislavské univ. knihovně z XV. v. též české glossy), o novém vydání památky XV. v. Modlitwy Waclawa uspořádaném prof. L. Malinowským, o nových publikacích stpol. rot przysiąg a konečně o jiných stpol. textech vytištěných většinou ve Varšavských Pracích filolog. — *Böhmische Studien. Abhandlungen und Texte von A. Brückner* (321—358): dotištěn Vévoda Arnošt. — *Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde* von K. Štrekelj (451—474): hlavně slovinská slova, z českých jen bádati vykládá z ital. badare, patnochy srovnává se str.-lat. patinus, plechý z bavor. blechen, glänzen, strahlen, škabryně: strhěm. scharperün kaputze, kurzer Mantel, trs z ital. torso Strunk, Kolben, též sth. něm. torso. — *Zur Kenntniss der slavischen Elemente im friaulischen Wortschatze* von K. Štrekelj (474—486).

II. Kritischer Anzeiger. O novějších pracích o *historii polské literatury* podává obšírnou zprávu A. Brückner (156 až 179). Mimo to zrecenzovány kromě jiných následující spisy: O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských (str.

180—211) od Jos. Jirečka *), Nákres mluvnice starobulharské od dra. Em. Kováře, Česká mluvnice pro školy stf. a ústavy učitelské od téhož (vesměs od Fr. Pastrnka), Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy od dra. Č. Zibrta (od V. Jagiče, o téže knize referováno mimo jiné v bibliografickém oddíle měsíčníku *Русская Мысль* 1890 апрѣль); A. Дювернуа *Словарь болгарскаго языка* (od V. Jagiče). Dvě povídky v české literatuře XV. stol. od dra. J. Polívky (od V. Jagiče); o téže knize podány zprávy akad. A. N. Veselovským v *Журнале мин. Нар. Просв.* 1890 февраль, prof. W. Nehringerem v časopise Ivoyském *Kwartalnik historyczny* roč. IV. seš. II., v bibliografickém oddíle časopisu *Русская Мысль* 1890 октябрь). Dějiny literatury slovenskej od Jaroslava Vlčka (též o ruském překladě téhož *Исторія словацкой литературы* od V. Jagiče).

III. Kleine Mittheilungen. Z nichž buďtež vytknuty následující: Prof. A. Brückner pokračuje ve svých „Grammatische Miscellen (290—296); pojednává 1. o deklinaci jmen *с ѣ н ѣ м ѣ* pol. sjem — sejmu, *ѣ в ѣ с ѣ*, *ѣ в е с* — *ѣ в е с е*, čekali bychom k *с ѣ н е м* gen. *sejmu, ale analogií podle nom. sněmu, žádaný tvar zachován ve semnu, m. senmu, srv. slovin. semenj vedle senjem i sejmen, stsrb. dat. pl. *с ѣ м м о м ѣ*, acc. pl. *с ѣ м м и* (Daničić *Rječnik* iz Knjiž. str. s. v.), srv. pojednání A. Havlíka: K otázce jerové v staré češtině v XVI. roč. Listů filologických, jmenovitě str. 51. 2. o dějinách skupin a) *т ѣ р т*, b) *т ѣ л т* i *т е л т* v pol.; dodatkem k Archivu VII, 539 sestaveny doklady na *á z ѣ*, kde později nastalo tvrduťi v *а*: ciarn — tarn; b) stojí-li ve skupenině *т ѣ л т*, *т е л т*: *č, ř, ž*, na prvním místě, přechází *е z ѣ в о*, čelť pak v člot: *žólty* — *žlób*. — J. Kirste vykládá mléko i spřízněné tvary; s kořenem mark — marg spojuje se též *mařžena* (307—309). — K. Štrekelj kosmogonickou představu slovinskou, že země spočívá na rybě; specificky slovanská ovšem není, viz Archiv f. slav. Philologie I, 128, 335—6, J. Polívka — Opisi i izvodi iz jngoslav. rkp. u Pragu (Starine XXI.) kap. III. zvl. otisku str. 27. — Fr. Pastrnek: Zur altčech. gereimten Alexandreis (312—5): Alexandreis počtná parafraší známého výroku Šalomounova Proverb. XXX, 18, 19, stejný počátek má jedna středohornoněmecká báseň XIII. v. od Schönebecka, parafraze to a výklad Šalomounovy Písne písní;

*) Vytčený zde spis p. Jos. Jirečkův rozbírá p. Pastrnek v úvaze obšírně (dd. 27. října 1883). Úsudek jeho hledí k celku a jest nepřiznivý. Pan P. praví na př. (na str. 199): „es scheint fast, als ob sich der Verfasser die českische Sprache Mährens als einen grossen Dialektensack vorstellte, in welchen man ebenso beliebig jede sonst unerhörte Form hineinwerfen, als man sie aus demselben hervorholen könne.“ Metodu p. Jirečkovu pokládá p. P. za naprosto nevědeckou (durchaus unwissenschaftlich str. 207). Gb.

i jinou shodu s touto básní nalézá spis.; soudí tedy, že český básník ji znal. — V. J. sděluje několik synkretistických místních jmen (315), počet jich dal by se snadno velice rozmnožiti, na př. Welhotten z ve Lhotě, Wegstädtl vykládá se z Ve Štětí a j. v. — O zdvojené předložce *zd = z — za*, píše J. Lego (316); v Podbrdsku říká se vyšel zá humen a t. p.; známe ostatně tutéž složenou předložku z moravských dialektů (Bartoš Dialektologie I, 189).

J. P.

Seznam důležitějších článků z listů odborných.

P. Seliger: *Des Protagoras Satz über das Mass aller Dinge*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 VI. str. 401—413.) Platon dobře pojal známou větu Protagorovu: *πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπος κτλ.*, i není správná výtka Heusslerova, že by Platon význam a vztah slovesa *ἔστι* byl pojímal ve smyslu převráceném. Celý starověk — S. uvádí hojně dokladův — soudil o té věci tak, jak to činí Platon.

G. Busolt: *Diodors Verhältnis zum Stoicismus*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889. V. str. 297—315.) Nelze popřítí, že se jeví u Diodora vliv filosofie stoické. Nicméně jsou názory jeho spíše mechanické a neplynou z hlubokého přesvědčení filosofa. Poměr ten vysvětluje se povahou pramenů, z nichž Diodoros čerpal.

J. K. Fleischmann: *Das Charakterbild der Elektra bei Aischylos*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889 VII. str. 433—444.) Charakteristika Elektrina je zcela přiměřena dramatické kompozici. Celkový obraz její jest ve spojení s pravdou a přesvědčením v nitru procitěným zjev přirozený, vyvinující se na pevných základech zákona.

Paul Tannery: *L'art d'Eudoxe*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 143—150.) T. opírá se nově vysloveným domněnkám Blassovým (ve Festschriftu Kielské univ. 1887) o původu kompendia řečeného *Εὐδόξου τέχνη* a vrací se k mínění prvního rozluštětele onoho papýru chovaného v Louvru, Letronna, soudě dle subskripce rkpné, že Leptinos jakýsi dle veršované snad Eudoxovy *τέχνη* a jiných ještě spisů uspořádal v próse traktát nadepsaný *Ὀὐράνιος διδασκαλία*, jehož špatným opisem jest ono kompendium nám dochované. Po té podává některá vysvětlení a emendace těžkých míst spisku toho.

J. Baillet: *Le Péan de Menchieh*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 81—84.) Otisknuv znění paianu, zachovaného na sloupu v Menchiehu (publikovaného nejprve v Revue archéologique 1880, 1. seš.), rozděluje jej ve 4 strofy uměle složené. Pro rozdělení to svědčí jednak obsah těchto strof, jednak stopy

v nápisu samém, jednak, a to zvláště, stavba metrická kol jeho. Této stránce věnuje pak B. bedlivější pozornost a shledává překvapující shodu mezi tímto paianem a jiným zachovaným z Asklepieia athenského. Pro ony shody význačně domnívá se B., že buď skladatel Menchiehského paianu znal onen athenský, anebo že paiany takové byly zvláštní samostatný druh básnický, a oba zmíněné že jsou tedy jen příkladem jeho.

J. M. Stowasser und D. Graubart: *Tricesima sabbata*. (Zeitschrift für öst. G. 40, 1889, str. 289—295.) Situace vyžaduje ne velikého nějakého svátku, nýbrž právě zcela nepatrného. Tricesima jest židovská numenie (roš ěoděš), každý 30. den, jak také nazývá ji Commodianus. K tomu asyndeticky připojeno sabbata, jako často v bibli, na označení svátku proti dnům všedním.

J. Lengsteiner: *Horaz III. 30.* (Z. f. ö. G. 41, 1890, str. 593—598.) Situs (v. 2) neznamená ani „stavba“ ani „špina, spustlost“, místo Martial. VIII. 3. 5 nedokazuje ničeho, i třeba vyložití situs s Lambinem = status, *σίδος, θέσις* a uznati zde t. zv. kompendiární výraz (srv. II. 7).

A. Reichardt: *De Q. Ennii Annalibus*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889, II. a III. str. 81—122., XI. 777—790.) Velmi důkladné pojednání o tom, co ze zachovaných fragmentů ve příčině díkce, skladby veršové a metrické lze přičísti Enniovi a době jeho. R. uvádí napřed slova, jež později vyšla z obyčeje, pak ta, jichž Ennius užil ve významu zvláštním a tvary později neobvyklé.

H. Kothe: *Vergilius und Timaios*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889. V. str. 358—360.) Různost v udání chronologickém svědčí, že základní myšlenka Aeneidy nejde na Timaiia. I v jiných věcech jeví se pouze slabé stopy vlivu Timaiova na Vergilia; neboť jestliže Vergilius vůbec z něho čerpal, počínal si velice volně.

A. E. Anspach: *Die Abfassungszeit der Plautinischen Bacchides*. (N. Jahrb. f. Phil. 1889, V. str. 355—358.) Bakchidy provozovaly se roku 187 př. Kr.

Théodore Reinach: *Pirithous ou Sisyphe?* (A propos de l'article de M. Louis Havet sur le supplice de Phlégyas dans l'Énéide.) (Revue de philologie XIII, 1889, str. 78—80.) R., schválně transposici L. Haveta (viz Listy filolog. XVII, 319), dokazuje, že slovy v. 616. „saxum ingens volvunt alii“ není míněn Sisypfos, nýbrž Poirithoos, kteroužto úchytku si mohl tu Vergilius dovoliti, jako při Flegyovi, jemuž přiřkl muka Tantalova, nemohl však tak učiniti při Ixionovi, poněvadž sám dvakráte jinde (v Georg. IV, 484. III, 38 n.) známý trest o něm připomenul.

Jules Marthā: *Le supplice de Phlégyas*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 97—117.) Také M. schvaluje transposici Havetovu a odůvodňuje ji rozbořem Macrobiova *Somm. Scip. I*, 10 ve spojení s imitacemi Statia a Flacca; avšak ví, že zbývají ještě jiné obtíže. Především: jak přičten byl Flegyovi trest Tantaluský Vergiliem? M. dle Haveta také tvrdí, že tu Vergilius líčil podle obrazu nějakého, jaké vidáme na vásách italo-řeckých, čemuž nasvědčuje prý zmínka o Furi. Malíři takovýchto obrazů záměn podobných dopouštěli se častěji; zde pak snad byly smíšeny dva myty, o Fineovi totiž a Tantalovi, a ona Furie snad byla vlastně jedna z Harpyjí. Aspoň jisto jest, že již v prvném století po Kr. Fineus kladen byl také mezi odsouzence v podsvětí, takže směřování ono mytů postupovalo. Konečně vykládá též z obrazu, jak jméno Flegyas mohlo býti od Vergilia přidáno onomu odsouzenici. Druhá obtíž při onom přestavení veršů jest stilistická. M. soudí, že v. 614 n. a 625—627 jsou dvojitá redakce téže myšlenky, z nichž jen jedna měla býti ponechána (nejspíše prý 625 až 627), kdyby Vergilius byl mohl vypilovati úplně básně svoji. Slovo „forma“ posléze sluší prý s Havetem vyložiti jako archaist. termin = formula.

J. B. Mis poulet: *Le turbot*. (Juvénal, sat. IV.) (Revue de philologie XIII, 1889, str. 32—44.) — Sp. rozebírá druhou část zajímavé satiry Juvénalovy, v níž líčí se, kterak Domitianus tropil si šašky s muži nejváženějšími, i hledí stanoviti, kdo byla ona vznešená rada (vocantur ergo in consilium proceres, quos oderat ille), která svolána byla od Domitiana k poradě, co učiniti s ohromnou kabalou (spatium admirabile rhombi), která mu byla darována, ale pro niž nebylo dosti velké mísy. M. rozhoduje se, jako jiní badatelé, že rada ona skládala se z osmi členů rady císařské, jež prý Juvénalis vyjmenoval po pořádku dle jich důstojnosti, a dvou praefectů praetorio. Oni členové byli dle M. tyto: Pegasus, býv. praefectus urbis, řečník Vibius Crispus, M. Acilius Glabrio starší, konsulár Rubrius Gallus, T. Junius Montanus, Cn. Pompeius Ferox Licinianus, L. Valerius Catullus, A. Fabricius Veiento; praefecti praetorio pak Cornelius Fuscus a Crispinus, pocházející z Egypta. M. podrobným rozbořem dovozuje toto mínění, jakož i to, že asi celá satira má aspoň jádro historické.

Émile Thomas: *Sur les causes de l'exil d'Ovide*. (Revue de philologie XIII, 1889, str. 47—50.) Sp. ukazuje, že obvyklá domněnka, jakoby Ovidius byl vyhnán do Tom, protože se stal svědkem přečinu Juliina, nevyhovuje všemu, co básník, tajemně arci, naznačuje. Th. sám nepodává jiného rozluštění otázky oné, jen se kloní k tomu, že asi podnět k vypovězení zavládl nějaký poklesek Ovidiův proti mravopoctnosti, takže by byl Augustus, rozněván jsa, že snahy jeho o zvelebení mravnosti v samém Římě

a u osob mu velmi blízkých se mjí se zdarem, odsoudil básníka k vyhnanství.

R. Cagnat: *Sur les manuels professionnels des graveurs d'inscriptions romaines.* (Revue de philologie XIII, 1889, str. 61—66.) Co dokázal pro starověké nápisy křesťanské Ed. Le Blant, to dovozuje C. i pro římské nápisy pohanské, že totiž hotovitelé jich používali jakýchsi rukovětí, v nichž běžné formule nápisové byly zaznamenány. Věc ta jak sama sebou jest pravděpodobná, tak téměř zjišťuje se některými stopami v nápisech zachovaných, jež tuto C. vyhledává. Jest to jednak slovo „tantum“ (místo udání věku nebožtíkova) zakončující nápis jeden Canusijský (O. I. L. IX, 381), jednak velmi lojně typické formule a povzdechy více nebo méně (leckdy chybně) modifikované na nápisech z různých krajin říše římské.

F. Giesing: *Rottenabstände in der Phalanx und der Manipularlegion und die Grösse der Intervalle.* (N. Jahrb. f. Phil. 1889, II. a III. str. 161—167.) Vykládáje místo u Polybia XVIII. 29. nn., Giesing stanoví toto: 1. Vzdálenost od jednoho muže k druhému ve falanzě obnáší $1\frac{1}{2}$ stopy. 2. V acies třeba řísniti dvojí postavení: přípravné s intervally pro postup v před i v zad a vlastní postavení k boji. 3. Vzdálenost v acies obnáší pro ono postavení $1\frac{1}{2}$ stopy, pro toto 3. 4. Délka intervallů rovná se rozdílu obou formací při postavení čelem v před.

J. Rohrmoser: *Zeugenverhör über die Befreiung Thebens.* (Z. f. öst. Gymn. 41, 1890, str. 581—593.) Kritický rozbor zprávy Xenofontovy Hell. V. 4 nn. a Plutarchovy (Pel. a Περὶ τῆς Σαμοθροῦς δαμωρίῳ). Zpráva X. jest věrohodná, ač obsahuje některé mezery a nemožnosti. Zprávy Pl. jsou rozšířením a výkladem Xenofonta (zpráva v *Samothor* přepracováním Pelopida); bezpochyby porstaly v rhetorských školách, ač některé detaily jsou pravdivy.

O. Grillenberger: *Ueber Praxitas Kämpfe um die Schenkensmünzen Korinths.* (Z. f. ö. G. 39, 1888, str. 193—211.) Vkládá operaci vojských die IV. kn. Hellenik: Lechnia samo bylo dobyto (proti mnězi Grotehol. ač to Xenofon říkajně nepraví, a sice cele; poslédi však zmocnili se ho Korinťané roba, a tím odhal je s částí Telesias. Praxitas dobyl Lechnia v r. 382.

Jak Jung: *Ueber Rechtsstellung und Organisation der Agypten orientales in der römischen Kaiserzeit.* (Wiener Studien III, 1890, str. 88—120.) Podrobný přehled ústavních vztahů s některými novými bodičky. Augusta Verhöföörum nebija cetera vel per magistrum ad prok.

F. ČEK. J. ŠKARJ. J. KROČ.

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“
za správní rok 1889—90.

I. Zpráva jednatele.

Výbor byl složen takto: starosta prof. Dr. J. Gebauer, místo-
starosta prof. Petr Hrubý, pokladník prof. K. Himer, správce
skladu prof. V. Viravský, jednatel J. Weigert, pořadatel přednášek
prof. dr. R. Dvořák, účetní Jar. Štastný, knihovníci Fr. Rajchl a
J. Stehlík, administrator J. Mašín, zapisovatel V. Flajšhans. —
V kontrolující kommissi finanční byli koll. Karras, Janko, Auers-
perger, Kádner, Baroch a Hřivna. V kontrolující kommissi knihovni
byli koll. Frič, Šebek, Plicka.

Z členů činných zemfeli letošního roku koll. Hubáček a Wei-
gert; jednateleství přijal místo koll. Weigerta Jar. Sedláček. Je-
dnota ztratila v koll. Weigertovi člena snaživého, upřímného, který
úřad svůj zastával vždy co nejsvědomitěji. Čest budiž jich pa-
mátce!

Schůze vědecké konány byly tři. Přednášeli: prof. dr. R.
Dvořák: „O sjezdu orientalistů ve Štockholmě“, prof. J. Hanuš:
„O moderní literatuře světové“, prof. dr. Kraus: „O Faustovi
v české literatuře“.

Prof. Jan Kvičala, kterýž až dosud byl protektorem Jednoty,
vzdal se této funkce. Valná hromada pololetní na to zrušila
ustanovení stanov, dle něhož náleželo jí voliti protektora do-
životního, a provedla i jiné menší změny v dosavadních sta-
novách.

V tomto správním roce vydán Listů filologických roč. XVI.
seš. 6. a XVII. seš. 1—5. redakcí prof. J. Gebauera a J. Krále,
mimo to pak „Řecká rhythmika“, sepsaná prof. drem. J. Králem.
Vydáním této první vědecké knihy příruční z oboru klassické
filologie Jednota hleděla aspoň částečně vyhověti oprávněným
steskům o nedostatcích vědecké naší literatury, které se po
dlouhou dobu pronášely.

Kdyby se pokus ten setkal se zdarem, zamýšlí Jednota vydati postupně i ostatní potřebné nám příruční knihy vědecké z filologie klassické i moderní, k jichž vydávání dle nabytých několikerých zkušeností soukromí nakladatelé odhodlati se nechtěli. Bohužel tento první pokus nepotkal se s očekávaným úspěchem. „Řecké rhythmiky“ celkem prodáno bylo za 151 zl. Ježto náklad činil 417 zl. a ježto nelze doufati, že nyní kniha se bude kupovati hojněji než z počátku, lze očekávati téměř s jistotou, že neuhradí se ani výlohy s pouhým tiskem knihy spojené. Při takovéto netečnosti našich kruhů odborných nebude ovšem Jednotě možno, aby ve vydávání knih přesně vědeckých pokračovala, nechce-li jmění své záhy na prosto vyčerpati a ohroziti i vydávání „Listů filologických“, k jichž udržování třeba rovněž stále peněžitých obětí. Neúspěchu, s jakým tento pokus Jednoty se potkal, třeba litovati tím spíše, že stane se tím nyní naprosto nemožným ucházeti se o vydání některé knihy filologické u nakladatele soukromého. Před desíti roky nebylo možno u soukromého nakladatele vydati ani komentované vydání některého klassika, jehož odbyt byl do jisté míry zaručen na školách středních; jen tím, že věci té chopila se Jednota a že se jí povedlo provésti ji s finančními úspěchy, povzbudila se podnikavost nakladatelů tou měrou, že knihy toho způsobu, pokud může se počítati i na odbyt ve školách, najdou nyní nakladatelů s dostatek. Vědecké naší literatuře takovéto vyhlídky, jak se zdá, dlouho ještě nenastanou.

Jednota, hledíc k tomuto neúspěchu, usnesla se tedy vydávati kompendia, psaná ne způsobem přísně vědeckým, nýbrž tak, aby přístupna byla i mládeži studující i obecnstvu širšímu. Letošním rokem hodlá vydati stručné dějiny literatury řecké od prof. V. Sládka a literatury české od prof. Jaroslava Vlčka.

Za 22 let svého působení vydala Jednota celkem 17 ročníků „Listů filologických“ a 18 jiných knih filologických, i jest zajisté hodna, aby pro tuto činnost svou, jen k dobru naší literatury se nesoucí, docházela podpory účinnější, než jaké se jí dostává až dosud z příčin, kterých nezavinila.

O. Kádner,
t. č. jednatel.

II. Zpráva zapisovatelská.

Ve správním roce 1889—1890 měla Jednota 7 členů českých, 137 zakládajících, 19 činných a přispívajících (mimo akademiky), 50 členů činných z akademiků. Žádosti za volná místa podány 4 a všem vyhověno. Z činných členů ubyli během roku úmrtím koll. Weigert a Hubáček. Čestný člen a protektor Jednoty prof. Kvíčala vzdal se těchto funkcí.

J. Krejčí,
t. č. zapisovatel.

III. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1890.)

Základní jmění	658	zl.	87	kr.
Časopisné jmění	2461	"	88	"
Vydavné jmění	122	"	44	"
Niederlův fond	1103	"	87	"
Menclův fond	210	"	54	"
Úhrnem	4557	zl.	60	kr.
Deficit ročníku XVI. Listů filolog. činí	353	zl.	99	kr.
„ Antigony s poznámkami	503	"	90	"
„ textu Antigony	137	"	47	"
„ Ajanta s poznámkami	212	"	86	"
„ textu Ajanta	86	"	07	"
„ řečí Ciceronových	108	"	63	"
„ legendy	9	"	76	"

K. Himer

t. č. pokladník.

IV. Zpráva správce skladu.

Na skladě jest dosud:

1. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. I. (Soph. Ajax) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2343
2. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. II. (Cic. orat. in Cat.) ed. Rob. Novák z nákladu 3000 výtisků 873
3. Biblioth. script. Graec. et Rom. fas. III. (Soph. Antigona) ed. J. Král z nákladu 3000 výtisků 2620
4. Bibl. script. Graec. et Rom. fasc. IV. (Cic. orat. pro Archia poeta etc.) ed. R. Novák z nákladu 1500 výt. 993
5. Sof. Antigony s poznámkami od J. Krále (vyd. II.) z nákladu 3000 výtisků 2817
6. Sof. Ajanta s poznámkami od J. Krále z nákladu 1500 výtisků 961
7. Výboru řečí Demostenových vyd. od Ed. Kastnera z nákladu 3000 výtisků 887
8. Latinské cvičebné knihy pro VII. a VIII. třídu gymnasiijní od J. Rissa II. vyd. z nákladu 3000 výtisků 1495
9. Překlady tragoedií Sofokleových z nákladu 2000 výtisků 512
10. Legendy o sv. Dorotě od J. Gebauera 23
11. Řecké a římské rhythmiky a metriky od J. Krále z nákladu 600 výtisků 411

- Гимназія.** Годъ III. № 1—4. Ревель 1890.
- О. Г. Мищенко, Федеративная Влада и Полюбій.** Москва 1890.
- Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologiĉko-historiĉki i filosofiĉko-juridiĉki.** Knjiga XXVII, XXVIII. U Zagrebu 1890.
- Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1889.** IV. svezak. U Zagrebu 1889.
- Letopis Matice Slovenske za leto 1889.** V Ljubljani 1889.
- Duĉeslovje.** Najpriednoĉim Slovincem napisal France Lambe. I. zvezek. Tamtĉž 1889.
- Zabavna KnjiŹnica Matice Slovenske.** V. zvezek: Erjavĉevi izbrani spisi. II. del. Tamtĉž 1889.
- Polybiblion.** 1890. Mars—Mai. Paris.
- Wochenschrift für klassische Philologie.** VI. Jahrgang. No. 8—25 Berlin 1890.
- Gopĉević, Die Wahrheit über Makedonien.** Wien 1890.
- Nyelvtudományi Közlemények.** XXI. kötet; 5, 6. füzet. Budapest 1890.
- Die Attischen Trieren.** Von Josef Kopecky, Capitän L. F. Mit 31 Abbildungen im Text. Leipzig Veit und Comp. 1890.
- J. W. Goethe: Faust,** tragödie. Rozměrem originálu pĉeloŹil Frant. Vlĉek. V Praze, Hófer a Klouĉek 1890.
- De praepositionum usu Aristophaneo.** Scripsit Sergius Sobolewski. Mosquae 1890.
- Ottáv Slovník nauĉný.** Díl tĉtĉtí. V Praze 1890.
- De Tacitei sermonis proprietatibus.** I. Scripsit Andreas Cyczkiewicz. Brody 1890.

LISŤY FILOLOGICKÉ

vycházejí v 6 seĉitech pĉtiarchových. Seĉit I. vydává se koncem února, II. koncem dubna, III. a IV. koncem ĉervna, V. koncem října, VI. koncem prosince kaŹdého roku.

Předplatné obnáĹí roĉně v Rakousko-Uhersku 3 zl. 50 kr. (pro členy Jednoty ĉeských filologů 3 zl., pro akademiky a studující 2 zl.), v Německu 6 M., v Rusku 3 ruble. Lze je sloŹiti buĉ u pp. sbĉratelů Jednoty na jednotlivých ústavech stĉedních nebo u pokladníka Jednoty prof. Karla Himera (Praha, Pĉtikostelní námĉstí ĉ. 29 n.).

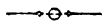
Přijetí předplatného stvrzuje se na obálce „Listů“, přijetí starĉích nedoplatků zvláĹtĉ soukromým dopisem.

Pp. přispĉvatelĉ do „L. f.“, kteří ĉhtí mítí zvláĹtní otisky svých ĉlámků (nejvřše 10), raĉtĉž o tom uĉinití poznámku ve svých rukopisech.

Vřechny vĉci, kteřé se týkají administrace „L. f.“, jako reklamace a pod., zasílány buĉtĉž pod adressou: „Administrace Listů filologických v Praze, Klementinum.“

Kommissionářem Jednoty jest nyní p. A. Srdec, knihkupec na Spalené nlici v Praze (dřívĉ Fr. Petřík).

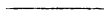
LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se
nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři
JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

ROČNÍK SEDMNÁCTÝ.

SEŠIT II.

V PRAZE.
Tiskem dra. Edvarda Grégra.
1880.

Obsah sešitu VI.

Pojednání.

	Strana
Třídění jevů duševných v řecké filosofii. Napsal Frant. Drtina	401—431
Ad Minucii Felicis Octavium. Scripsit Eduardus Svoboda	432—435
O výrazích doplňkových s hlavním zřetelem k instrumentálu doplňkovému. Napsal Jaroslav Hruška	435—445
Staročeské sklonění substantiv kmene -u. Napsal V. Flajšhans	446—467

Úvahy a zprávy.

E. Peroutka: De Tacitei sermonis proprietatibus praecipue quae ad poetarum dicendi genus pertinent. Scripsit Andreas Czyczkiewicz	468—469
F. Čáda: O různorodých třídách obyvatelstva státu Lykurgova a Solonova. Napsal Josef Kořínek	469
—v—j—: Předložka ot, od v češtině. Napsal J. Pelikán	469—471
— Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského. II. Tvarosloví. Napsal Prokop Lang	471—472
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben v. V. Jagić	472—477
Seznam důležitějších článků z listů odborných	477—480

Předplatné na XVII. ročník „Listů filologických“ zaslali p. t.:

Dr. J. Všecka, prof. v Táboře, J. Pelikán, prof. v Hradci Králové, J. Kuba, prof. ve Val. Meziříčí, dr. J. Novák, prof. v Jindř. Hradci, J. Kořínek, prof. v Jindř. Hradci, J. Skaloud, prof. v Jindř. Hradci, Knihovna gymnasia v Jindř. Hradci, J. Němec, prof. v Jindř. Hradci, dr. J. U. Jarník, un. prof. zde, J. Vykoukal, prof. zde, F. Fischer, prof. v Hradci Králové, dr. F. Drtina, prof. zde, dr. J. Zubatý, univ. docent zde, J. Stastný, prof. zde, J. Paulus, prof. v Jičíně, Knihovna gymnasia v Přebrami, V. Klimeš, prof. v Hradci Králové, Ot. Paroubek, prof. zde, F. Wajs, prof. v Kutné Hoře, K. B. Jehánek, prof. na Smíchově, J. Březáček, prof. v Ném. Brodě, J. Říha, prof. v Pisku, F. Kott, prof. zde, dr. F. Krejčí, prof. v Nov. Bydžově.

V Praze, dne 5. prosince 1890.

K. Himer,
t. č. pokladník.

Spisy redakce došlé:

Programy gymnasií a reálék:

Praha (Spálená ulice, Žitná ulice, akad. gymn.), Litomyšl, Písek, Rychnov n. K., Kolín, Hradec Králové, Ml. Boleslav, Pízeň, Přerov, Chrudim, Tábor, Roudnice.

Kottáv slovník. Seš. 109—114.

Bož. Němcová, Slov. pohádky. Díl II. I. L. Kober.

Kolář, Smrt Smail-agy Čengice. I. L. Kober.

Steinmann, Hom. Odyssea. Díl II.

Steinmann, Homeri Odysseae epitome. Díl II.

Breindl, P. Ov. Nasonis Carmina sel. } Tompšký.

Pauly, Hom. Odysseae epitome. Díl II. }

Murko, Bugarski prijevodi knjige o sedm mudra.

Lang, Rozbor euchologia Sinajského. Část. II. dokonč. (Otisk z progr. Příbramského 1890).

Kongl. vitterhettis historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 1888 a 1889. Stockholm. Red. H. Hildebrand.

American Journal of Philology. Edited by Basil L. Gidersleeve. April 1890.

Wiener Studien. Zeitschrift für klassische Philologie. Red. W. v. Hartel, K. Schenkl. 1890, seš. 1.—2.

Wisła. Warszawa. Red. Jan Karłowicz. 1890. Tom III. a IV.

Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou. Red. prof. dr. Josef Kaizl. 1890 (15. října), č. I.

Květy. Red. Svat. Cech a dr. Serváv Heller. 1890, seš. VIII. a X.

Paedagogické Rozhledy. Red. Josef Klika. 1890, seš. 8—9.

Polybiblion. Revue bibliographique universelle. Paris, 1890. Feuillet, Octobre, Novembre.

Труды Киевской духовной академіи. 1890. Октябрь. № 10., № 11.

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія. 1890. Seš. 8.—11.

Университетскія вѣстия. 1890. Seš. 6.—9.

Antiquarisk tidskrift för sverige, genom Hans Hildebrand. Elfte delen. 1890. Stockholm.

Nyelvtudományi Közlemények. Szerkeszti Budenz József. V. a VI. füzet. Budapest, 1890.

Literární Listy. Vydavatel Fr. Dlouhý v Brně. 1890. Č. 16—21.

Vesna. Časopis zábavně poučný pro náš lid. Vydavatel Fr. Dlouhý v Brně. 1890. Č. 16—20.

Muzeum. Czasopismo towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Red. dr. Bolesław Mańkowski. We Lwowie 1890. Lipiec, sierpień, wrzesień, październik.

Mélusine. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. Dirigé par Henri Gaidoz. Septembre, octobre 1890.

Roczniki towarzystwa przyjaciół nauk poznańskiego. Tom XVII. Poznań 1890.

- Wochenschrift für klassische Philologie**, herausgegeben v. Georg Andersen, Fr. Harder u. Hermann Heller. 1890. Lieferung 31—48.
- Osvěta**. Vinohrady, red. V. Vlček, seš. 7—10.
- Čas**. Vinohrady, nakladatel a vyd. dr. Kar. Kramář, odpov. red. dr. Jan Herben. Čís. 29.—48.
- Götheho vybrané básně**. Přel. Jan Nečas. 1889. Nakladatel L. L. Kober.
- Cikáni**. Román K. H. Máchy. Nakl. týž.
- O bídě lidské**. Ve prospěch chudých dítek čes. škol v Brně. Péči Anny Hübnerové. Roč. II., v Brně, 1890. Cena 50 kr.
- Národ a Skola**. Prostonár. listy našemu lidu. Ve Vel. Meziříčí 1890. Č. 15.—20. Red. Jiří Schier.
- Komenský**. Týdenník vychovatelský. Vydav. Fr. Slaměník v Olomouci. 1890. Č. 30—43.
- Новый Галчанинъ**. Lvov, č. 13—14.
- Výroční zpráva liter. a řečn. spolku „Slavie“**. 1890.
- Русский филологический вѣстникъ**, издаваемый подъ редакціею А. М. Смирнова. 1890 года, № 3. Варшава, 1890.
- Lužica**. Měsíčník za zabavu a poučeníje. W Budysinje. Číslo 11., Novembre 90.

LISTY FILOLOGICKÉ

vycházejí v 6 sešitech pětiarchových. Sešit I. vydává se koncem února, II. koncem dubna, III. a IV. koncem června, V. koncem října, VI. koncem prosince každého roku.

Předplatné obnáší ročně v Rakousko-Uhersku 3 zl. 50 kr. (pro členy Jednoty českých filologů 3 zl., pro akademiky a studující 2 zl.), v Německu 6 M., v Rusku 3 ruble. Lze je složití buď u pp. sběratelů Jednoty na jednotlivých ústavech středních nebo u pokladníka Jednoty prof. Karla Himera (Praha, Pětikostelní náměstí č. 29 n.).

Přijetí předplatného stvrzuje se na obálce „Listů“, přijetí starších nedoplatků zvláště soukromým dopisem.

Pp. přispěvatelé do „L. f.“, kteří chtějí mít zvláštní otisky svých článků (nejvýše 10), račtež o tom učiniti poznámku ve svých rukopisech.

Všechny věci, které se týkají administrace „L. f.“, jako reklamacie a pod., zasílány buďtež pod adreßou: „Administrace Listů filologických v Praze, Klementinum.“

Kommissionářem Jednoty jest nyní p. A. Srdece, knihkupec na Spálené ulici v Praze (dříve Fr. Petřík).

Velectěný pane!

Nákladem Jednoty českých filologů před nedávnem vyšla :

ŘECKÁ A ŘÍMSKÁ RHYTHMIKA A METRIKA.

NAPSAL

Dr. JOSEF KRÁL,

M. PROFESSOR KLASSICKÉ FILOLOGIE NA ČESKÉ UNIVERSITĚ V PRAZE.

I.

ŘECKÁ RHYTHMIKA.

XII a 172 str.

Kniha tato obsahuje výklad o starořecké rhythmicce, k náležitému porozumění řecké a římské metrice nezbytně potřebný, a jest tedy úvodem k speciální metrice řecké a římské. Pojednává se v ní o základních pojmech rhythmických (o rhythm, době základní, o thesi a arsi atd.), o taktech, tempu, změně rhythmické, o kolech, periodách, strofách, metru a verši atd. a ve zvláštním dodatku o eurhythmii strof, tedy o těch naukách, které zahrnují se obyčejně názvem všeobecné metriky. Výklad podán jest způsobem takým, že přístupten jest každému filologu, i tomu, kdo není hudebně vzdělán.

Druhý díl, jenž vyjde asi za rok, neutrpí-li nakladatelstvo vydáním tohoto dílu újmu hmotnou, obsahovati bude speciální metriku, t. j. výklad o jednotlivých metrech daktylských, anapaestických, trochejských, iambických, paionských, ionských, složených, smíšených (logaoedech) a o dochmích. Výklad provázen bude rozboru strof a meter, vyskytajících se zvláště v klassických častěji čítaných. Ve zvláštním dodatku pojednáno bude o způsobu, jakým přednášeny byly za starověku zpěvy v dramatech (o orchestice atd.) a o hudbě antické. Stručný výklad o hudbě antické uvolil se sepsati prof. dr. Otakar Hostinský.

Výtisky, objednané přímo u nakladatelstva prodávají se v snížené ceně 2 zl., poštou 2 zl. 5 kr.

Zvouce Vás, velectěný pane, k odebrání díla tohoto, připomínáme, že objednávky přijímá a vyřizuje administrator Jednoty čes. filologů Jan Mašín (Vinohrady, Hálkova tř. č. 8).

V PRAZE, dne 30. dubna 1890.

Výbor jednoty českých filologů v Praze.